

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET ÉVKÖNYVE

2013–2015

Szeged, 2015.

Csongrád megyében 1969-ig nyúlik vissza a szervezett honismereti mozgalom, ettől kezdve kaptak rendszeres szakmai-módszertani útmutatást, pályázati lehetőséget, bizonyos anyagi támogatást az egyéni gyűjtők és a sorra alakuló honismereti körök. Jeles fordulópont a régió kulturális életében a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület megalakulása 1991. április 23-án, amelynek negyedszázados tevékenysége maradandóan gazdagította a megye városainak és községeinek helyi tudatát, történeti, helyismereti kultúráját.

Évünk az egyesületi élet utóbbi három esztendejének tükrö; képet ad konferenciáinkról, helytörténeti feltáró munkánkról, a szűkebb pátria ismeretét elősegítő kezdeményezésekről, tagtársaink fáradozásának eredményeiről, Csongrád megye hagyománykincsének ápolásáról és gazdagításáról.

TANULMÁNYOK
CSONGRÁD MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL
XLII.

TANULMÁNYOK CSONGRÁD MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL
XLII.

Kötetünk kiadását anyagi támogatásban részesítették:

A BETHLEN GÁBOR ALAP

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET TAGJAI

A CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLETET
ADÓJUK 1 %-ÁVAL TÁMOGATÓK

VARGA RÓBERT RICHÁRD

A FELICITER KIADÓ

*A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület
évkönyve*

2013–2015

Szerkesztette:

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Szeged
2015

A kötetben szereplő írásokat és fotókat
összegyűjtötte, rendezte és kötetbe szerkesztette:

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Lektor és a szerkesztő munkatársa:

KOVÁTS DÁNIEL

Az egyesületi élet fotóit

LENGYEL ISTVÁN, LŐKÖS SÁNDORNÉ,

PÁL LÁSZLÓ GYÖRGY és URBANCSOK ZSOLT

készítették.

Kiadta a

CSONGRÁD MEGYEI HONISMERETI EGYESÜLET

és a MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR CSONGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Felelős kiadók:

BLAZOVICH LÁSZLÓ elnök és

BIERNACKI KAROL igazgató

ISSN 2064-3608

ISSN 0133-414X

Tipográfiai tervezés és nyomdai előkészítés:

FELICITER KIADÓ, NYÍREGYHÁZA

Nyomás és kötés:

DORNBACH ÉS MAGONY NYOMDA BT., MAKÓ

A szerkesztő előszava

Négy évvel ezelőtti nagy jubileumi kiadványunkban összegeztük megyénk honismereti tevékenységét, valamint a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület két évtized alatt megtett útját.

A Honismeret Csongrád megyében (1969–2011) című kötet anyagának lezárása után merült fel a gondolat, hogy az 1991-ben megszűnt Csongrád Megyei Honismereti Híradó forrásértékeit felismerve, egyesületünk felkarolja egy hasonló periodika megjelentetését azzal a céllal, hogy folyamatosan követhető legyen a megyei egyesület tagjainak helytörténeti, honismereti, néprajzi kutató tevékenysége, civil szervezetünk munkálkodása a hagyományápolás, a kulturális értékek népszerűsítésére. A jubileumi kötet tudatos folytatásaként született meg a szerkezetében, tipográfiai megoldásaiban, külső megjelenésében és tartalmában rá hasonlító évkönyv 2013-ban, amely 2011 májusától 2012 decemberéig tekintette át – terjedelmi és anyagi korlátok miatt a teljesség igénye nélkül – az egyesület maradandó értékeket teremtő és hordozó tevékenységi formáit. Most elérkezett az ideje annak, hogy újabb évkönyvbe foglaljuk az azóta eltelt három év történéseit.

Jelen kötetünk első fejezete azoknak az egyesületünk által szervezett megyei, regionális és országos, sőt határainkon túlra kiterjedő hatósugarú *honismereti-helytörténeti konferenciáknak* az előadásait tartalmazza, amelyek a honismeret napjának méltó megünneplését jelentették, egyúttal egyesületünknek más civil szervezetekkel és határainkon átívelő intézményekkel való együttműködését bővítették. Fontosnak tartjuk, hogy ezek az értékes anyanyelvi, irodalmi, helytörténeti, kultúrtörténeti, történelmi és művészettörténeti előadások ne kerüljenek feledésbe, valamint lehetőséget adjunk a határainkon túl kisebbségben vagy szórványban élő magyar szakembereknek, kutató pedagógusoknak eredményeik, nézeteik publikálására. A második rész, a *Honismeret, helytörténet az iskolákban* című fejezet írásai a regionális honismereti-helytörténeti tanári műhely módszertani tapasztalatcseréjének eredményeit, az I. világháborúra emlékezés jegyében megszervezett középiskolai vetélkedő értékeit, az egyetemista korosztály számára a meghirdetett kutatópályázaton sikeres tanulmányaik publikálási lehetőségeit, valamint az egyre népszerűbb megyei – általános iskolásokat foglalkoztató – honismereti versenyeket örökítik meg. A harmadik fejezet az egyesületi tagjaink széleskörű *kutatói tevékenységének* eredményeit összefoglaló

tanulmányok sorával azt a jelentős szellemi kapacitást prezentálja, amelyet tagjaink a honismereti értékek megőrzése érdekében működtetnek.

E munka nem készülhetett volna el egyesületi tagjaink összefogása, anyagi támogatása, a Bethlen Gábor Alap pályázati támogatása, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet adójuk 1 %-ával támogatók, Varga Róbert Mihály vállalkozó pénzügyi támogatása, a Feliciter Kiadó segítségével és a megjelentetést sok-sok munkával támogatók áldozatvállalása nélkül. Köszönet érte.

Hisszük, hogy évkönyvünk szellemi és erkölcsi értékeket közvetít, tükrözi gondolati- és közösségteremtő törekvéseinket, nyomot hagy munkánkról a jövő emlékezte számára. Köszönetünket kifejezve lektorunk és szerkesztő munkatársam, szerzőink, fotósaink önzetlen és áldozatos munkájáért, ajánlom kötetünket mindenki szíves figyelmébe.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Egyesületünk tagjai tanulmányúton

I. KONFERENCIÁINK ELŐADÁSAIBÓL

2013. Mindszent, Keller Lajos Kulturális Központ:
A honismeret napja

Emlékezés Nagy Györgyre

„Kossuth Lajos, jer már”. Ezek voltak utolsó szavai a fiatalon elhunyt erdélyi születésű, de politikai pályáját tekintve Hódmezővásárhelyhez kötődő ügyvédnek. 90 éve, 1923. március 29-én, 43 éves korában halt meg Nagy György köztársasági politikus, a Magyar Köztársasági Párt megalapítója, a köztársasági mozgalom elindítója. Becsületessége, tisztessége, megalkuvás nélküli Habsburg-ellenessége, bátor kiállása, következetessége a független, demokratikus magyar köztársaság megteremtéséért vívott harcban a kortársak elismerését is kivívta. Bár többen őt magát álmodozónak, célkitűzéseit kivihetetlennek tartották, a történelem rácafozott erre, hiszen 1918-ban a polgári forradalom győzelmekor, mint a Nemzeti Tanács jegyzője ő olvasta fel az Országház kupolatermében a Magyar Köztársaság deklarálását.

Nagy György 1910-ben telepedett le városunkban, és életének igen fontos néhány évét töltötte itt. A Gonda József szerkesztette „A Jövendő” című haladó szellemű folyóiratban is publikált. Ügyvédi irodája és a Gonda által kiadott folyóirat szerkesztősége a Petőfi utcában közel volt egymáshoz, így szinte mindennapi kapcsolatban állhattak egymással. Az alkotmányos válság, a tömegmozgalmak és a parlamenti ellenzéki tiltakozások, valamint a külpolitikai helyzet éleződése is a progresszív haladás irányába hatottak. Nagy György kifejtette, hogy a teljes nemzeti függetlenség megvalósítására törekszik. A létrejövő köztársasági párt alkotmányos úton igyekszik a népfelleg győzelmét biztosítani. Nagy Györgyöt elsősorban az vonzotta ide, az Alföld délkeleti vidékére, hogy itt volt a legerősebb a Kossuth-hagyomány tisztelete és a 48-as eszmékhez való hűséges ragaszkodás. Hódmezővásárhely elöl járt a függetlenségi eszme hirdetésében. Nagy György az 1910-es parlamenti választásokon a függetlenségi párt jelöltjét támogatta, beszédeivel fellelkesítette a hallgatóságot, és komoly

szerepe volt abban, hogy 1910-ben Hódmezővásárhelyről függetlenségi politikus jutott be a parlamentbe. Már korábban szoros barátság fűzte Szabó Imre református tanítóhoz, akit sikeresen védett meg királlysértési perében a szegedi esküdtszék előtt. Kapcsolatot tartott fenn Kovács Józseffel, a helyi függetlenségi párt elnökével és Kmetty Bélával.

A helyi függetlenségi pártkör elnökévé választotta Nagy Györgyöt. A megalkuló új pártkör a *Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör* nevet vette fel. Ezen kívül a Kossuth Lajos Népkör elnöke és a Damjanich utcai 48-as Olvasóegylet tiszteletbeli elnöke, valamint az újvárosi Olvasókör elnöke is volt.

1911. október 14-én indította el a *Magyar Köztársaság* című folyóiratát, melyet Vásárhelyen jelentett meg minden hónap 14-én, ezzel is emlékezve 1849. április 14-re, a Habsburg-ház trónfosztásának napjára. Elsőnek hirdette meg a nemzeti demokratikus és társadalmi igazságérzettel átszőtt szociális köztársaság eszméjét. 1912. szeptember 7-én, Budapesten megalapította az *Országos Köztársasági Pártot*, melynek elnöke lett. Tiszteletbeli elnöke Szappanos István, alelnökök: dr. *Esperit János* makói ügyvéd, *Jánossy Zoltán* debreceni református lelkész, dr. *Szacsovay Gyula* kézdivásárhelyi ügyvéd, pénztárosa Szabó Imre. Dr. Nagy György és folyóiratának hatására Párizsban, az Egyesült Államokban az ottani magyarság körében is alapítottak köztársasági pártot és bejelentették csatlakozásukat. A progresszív függetlenségi gondolat önálló szervezeteként megjelenő párt magalakulása után nyomban elkezdődött a tömegbázis kiszélesítése. Kapcsolat létesült a bostoni, az olasz és a portugál köztársasági pártokkal is. Magyarországon több mint 30 városban alakultak meg a párt helyi szervei.

Tisza István az egyre szélesedő köztársasági mozgalom elfojtására törekedve olyan visszamenő hatályú törvénnyel tiltotta be a köztársasági pártot, amely a köztársasági mozgalomban való pusztá részvételt is öt évig terjedő államfogházzal büntette, és az eljárást kivette az esküdtszék hatásköréből (1913:XXXIV. tc.). A törvény alapján betiltották a Köztársasági Pártot. Helyette magalakult a Kossuth Lajos Párt, a köztársaság nyílt követelése nélkül, de hasonló radikális programmal. A *Magyar Köztársaság* folyóirat helyét a *Kossuth Lajos Lapja*, majd a *Kossuth Zászló* vette át.

Családi események is Hódmezővásárhelyhez kötődtek. A Helyőrségi Klub Szentesi utcai épületében (egykor Mályerffy-ház) 1912-ben született egyetlen fia, Kaáli Nagy György.

Nagy György halálakor, 1923-ban Jászi Oszkár nekrológiában írta a következőket: „*Alattomos betegsége, a kétségbeesett harca az elvetemült és galád uralommal körán döntötték sírba ezt a bátor, melegszívű és tiszta jellemű székely vitézt... és most kiesett a kard nemes tiszta kezéből..., egy jobb és becsületesebb korszak emlékét a vezető magyar erkölcsi értékek panteonjába fogja helyezni.*” Juhász Gyula, a költő így emlékezik rá: „*Valami vigasztalót és fölemelőt, valami békítő és megnyugtatót keresek ebben a nyomo-*

rúságos és gyalázatos világban, és ezt egy frissen hantolt síron találom meg, amely alatt a nagypéntekre kiszzenvedett szegény magyar mártír, rajongó pihen és álmodik tovább: Nagy György, Petőfi és Kossuth eszméinek rendületlen és töretlen hőse.”

Egyetlen fia, Kaáli Nagy György, aki szintén ügyvédi diplomát szerzett, életének egyik felét Budapesten, majd 1956-ban Kanadába történt emigrációja után a másik felét Kanadában töltötte. Egy életén át híven őrizte édesapja emlékét, és mindent megtett annak érdekében, hogy a történészek kutatásai nyomán a közsáraságért küzdő politikus elfoglalhassa méltó helyét a magyar történelemben. Hódmezővásárhelyt annyira fontosnak tartotta, hogy először 1983-ban, a Tornyai János Múzeumban dr. Dömötör János igazgató közreműködésével egy kiállítás szervezett, melyhez az ott kiállított dokumentumok nagy részét a kiállítók rendelkezésére bocsátotta. 1988-ban szülei hamvait Budapestről lehozatta Hódmezővásárhelyre. A város a Kincses temetőben díszsír helyet adományozott, melyet ünnepélyesen avattak fel. Nagy Györgyöt a város posztumusz díszpolgárává nyilvánította, majd utcát neveztek el róla. 1990-ben a Hódmezővásárhelyi Levéltár állandó jellegű Nagy György- emlékszoát nyitott, melyet dr. Szabad György, az Országgyűlés akkori elnöke avatott fel. 1992-ben Göncz Árpád közsárasági elnök a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban leplezte le a Návai Sándor alkotta Nagy György domborművet.

A Bónis György által még 1962-ben az Akadémia Kiadónál megjelent feldolgozás volt az első, amely behatóan foglalkozott Nagy György tevékenységével és az 1914 előtti közsárasági mozgalommal. Kaáli Nagy György (képünkön) sokat tett azért, hogy az írott történelem is elismerje édesapja jelentőségét. Ő maga Bor-

széki György írói néven több nyugati és haza folyóiratban publikált cikket Nagy György politikai tevékenységével kapcsolatban. Anyagilag támogatta azon kiadványokat, melyek ugyancsak ezt a célt szolgálták. Pl. Horváth András: „A reszpublika álmódója” című, 1992-ben megjelent könyvecskét, vagy a Beke György által írt életrajzi regényt, mely „Egy elcsitíthatatlan magyar” címmel jelent meg 1998-ban. A Pölöskei Ferenc akadémikus által 1994-ben megalkotott kiadvány „A közsárasági eszme története” címmel vizsgálja ezt a korszakot, és ad átfogó értékelést a közsárasági mozgalomról és benne Nagy György politikai tevékenységéről.

Dr. Kaáli Nagy György 1995-ben a republikánus eszme hűségesebb ébren tartásáért a Magyar Köztársaság elnöki aranyérmét kapta. Erdélyben, édesapja szülőföldjén is elősegítette az emlékezést. Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó Kollégiummal tartott fenn kapcsolatot. Az intézet érdeklődő diákjai számára ösztöndíjat létesített, pályázatokat íratott ki. 1991. augusztus 12-én Sylvester Lajoshoz intézett levélben a következőket írta: „... Változatlanul szükségem lenne annak ismeretére, hogy egy diák ellátásának évi összköltsége mennyit tesz ki, mert ha anyagi lehetőségem megengedi, és Székely Mikó Kollégium Alapítvány ezt hajlandó Nagy György-ösztöndíjként kezelni, foglalkozom azzal a gondolattal, hogy egy szegény sorsú jól tanuló háromszéki diák iskoláztatásának költségeit néhány évre vállalom.” Régóta dédelgetett terve volt egy Nagy György alapítvány létesítése Magyarországon is, melyre végül sor kerülhetett, s melynek keretében Hódmezővásárhelyen három személy, dr. Dömötör János, dr. Kőszegi Barta Kálmán és Kovács István kaphattak emléklapot és Nagy György-plakettet. Tervezte azt is, hogy Csoóri Sándornak a Nagy György-díj és oklevél átadásakor személyesen gratulálhasson Budapesten. Sajnos, ezt az eseményt már nem érthette meg.

Sylvester Lajos a Háromszék című napilapban megjelent cikkében így írt az örökmozgó, fáradhatatlan Kaáli Nagy Györgyről: *„Adna az isten még sok olyan embert nekünk, aki sok ezer kilométer távolságból, a kilencedik X-hez közeledve sem feledkezik meg szellemi hozzátartozóiról, s itthon nem feledjük azt, amit értünk tett. Szellemét csak úgy tudjuk megőrizni maradandóan, ha mi is teszünk magunkért valamit.”* Kaáli Nagy Györgyöt jól jellemzi az a vallomás, amelyet szülei sírjánál tett 1988-ban a hódmezővásárhelyi Kincses temetőben: *„Szemben a sírkő. Fehér, fehérebb, mint a hab, amikor vihar veri a tengert. Olyan fehér, mint az angyal szárnya. Talán onnan vette színét. Ott állok, és amint nézem, hull reám a mézízű nap. Rajta a felirat: Apám - Anyám neve. Körötte senki, egyedül az ősz.”* Talán érthető, miért húzta vissza a szíve Vásárhelyre, ahol született, és ahol végső békére talált.

2011 óta Nagy György emlékének ápolását a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület vállalta magára. A Nagy György-plakett és díszoklevél adományozásával, a honlapunkon elhelyezett, Nagy György életéről szóló írással, a mai megemlékezéssel, a vándorkiállításunk Nagy Györgyöt bemutató tablójával, amely Ormos Zsuzsanna és Lőkös Sándorné munkája nyomán készült el, egyesületünk teljesíti vállalt feladatát, nem hagyja feledésbe merülni e jeles politikus emlékét.

KRUZSLICZ ISTVÁN GÁBOR

1860 márciusának ifjai¹

Március 15-e első nyilvános megünneplése már az első év múltával, tehát 1849-ben megtörtént. Az OHB rendeletben írta elő az ünneplést. A szabadságharc leverése után viszont tilos volt a nagy nap ünneplése, 1860-ban a pesti diákság mégis úgy döntött, hogy nyilvánosan megünnepli március 15-ét. Az események közismertek, róluk ez alkalommal nem írok. Azokról az ifjakról szeretnék szólni, akik e demonstrációt szervezték, vezették. Kik voltak ezek az ifjak? Mivel a korabeli lapok elhallgatták az eseményt, ezért visszaemlékezésekből próbáltam tájékozódni.

Csenkey Géza így írt 1901-ben: „Borus alkony volt, midőn hozzám jött Hindy Kálmán, a Szent István Társulat ügynökének fia.” Csenkey leírta, hogy Hindy Kálmán meghívta őt a lakásán tartandó esti megbeszélésre. Tizenhárman gyűltek össze. Sajnos Csenkey a nevüket nem adta meg. Alább viszont felsorolta azokat a szervezőket, akiknek a letartóztatását a rendőrség elrendelte: Hindy Kálmán, Hindy Árpád, Pápay Ignác, Kaas Ivor báró, Práznovszky, Zaizoni Rab István, a fiatal Dráveczky, Kilényi Hugó, Táncsics Mihály „és még sokan mások”. Csenkey leírta, hogy őt a rendőrség egyik kéme rábeszélte arra, hogy távozzon a fővárosból, de március 15-én reggel találkozott egy barátjával, Brezovay Sándorral, aki lelkesítő szavaival rábírta őt, hogy csatlakozzon a tüntetéshez. Csenkey igen részletesen leírta a tüntetést, amiből világossá válik, hogy két ifjú, Bertalanffy és Kun bejutottak a Kerepesi temetőbe. Őket is letartóztatták. Sajnos a keresztnevüket nem adta meg. Cikkéből viszont megtudhatjuk azt, hogy a sortűz után vele együtt tartóztatták le a sebesült Forinyák Gézát és egy fiatal erdélyi jogászt, Ajkay Sándort.² A Kolozsvári Közlöny is azt írta, hogy a sortűz következtében Forinyák „s bizonyos Csenkey nevű nehéz sebet kaptak”.³

A Felhő álnéven író Mangold Béla Kolos⁴ 1887-ben írt cikkében felsorolta az ifjak vezetőit, akik március 15-én reggel a Lipót utca 16. szám alatti házban gyülekeztek: Nedeczky Jenő, Kormoss Béla, Vásárhelyi Béla, Beniczky Emil, Kardos

¹ Az előadás elhangzott a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület honismereti napján, Mindszenten, 2013. március 24-én. (Szerk.)

² Csenkey Géza: Március 15-ike 1860-ban. Budapesti Hírlap, 1901. 74. sz.

³ Kolozsvári Közlöny, 1860. 25. sz.

⁴ Nem tudom, hogy honnan tudja az eseményt, mivel 1859-ben született Szinnyei lexikona szerint.

Kálmán, Dalmady Győző, Forinyák Géza. Érezte, hogy voltak még mások is ott, de nevüket nem írta le. Tudatta, hogy ebben a házban Forinyák Géza rokonai laktak, de az ő nevüket sem adta meg, csupán a nevük kezdőbetűjét: V. Visszaemlékezéséből még annyit megtudhatunk, hogy az az ifjú, aki egy nemzetiszínű szalaggal díszített babékoszorút dobott be a temetőbe a tüntetés során, Kormoss Béla volt. Sajnos nem adta meg a nevét annak az ifjúnak, akiről azt állította, hogy a megsebesült Forinyák Géza rokona volt, és Forinyák vérző sebét zsebkendőjével kötözte be.⁵

Dr. Oláh Gyula visszaemlékezéseiben megemlítette Forinyák Géza ifjú unokatestvérét, Vezlerle Zsigmondot. Vezlerle hívta Forinyák Gézát a szervezkedő ifjak közé, majd ő mondott megható búcsúbeszédet a temetésen. Oláh Gyula fölsorolta az ifjúság vezetőit, akik a Fillingner Kávéházban szervezkedtek: Vezlerle Zsigmond, Domokos László, Kormoss Béla, Benyiczky Emil, Kuliffay Ede, Szöllőssy Gyula. Ő is jelezte, hogy többen voltak, de csak e pár ifjú nevét adta meg. Azt írta, hogy március 10-én este Horváth György orvosnövendék meghívására egy bormérő hely udvari szobájában jöttek össze mintegy húszan, hogy megbeszéljék a demonstráció programját. Igen részletes eseményleírásából megtudhatuk még egy ifjú nevét, Niedermann Pálét. Ez az ifjú az egyetemi dalárda elnöke volt. Niedermann Pál feladata volt megszervezni azt, hogy a templomban a dalárda kezdeményezésére az ifjúság elénekelje a Himnuszt és a Szózatot. Oláh szerint azok az ifjak, akiket március 13-14-én a Táncsics-ügyben letartóztattak: Pápay Ignác, báró Kaas Ivor, Hindy Kálmán, Hindy Árpád, Praznovszky György és Praznovszky Gyula. Oláh Gyulát egy nap bujkálása után március 15-én kora reggel tartóztatták le. Oláh Gyula más visszaemlékezőkkel ellentétben azt állította, hogy a sebesült Forinyákot Kuliffay Ede és Horváth György segítette, és ketten felfogva vitték a tömeg után, amíg el nem fogták őket.⁶ 1880. március 14-én a Fővárosi Lapok közölte Toldy Ferenc naplójából azt a részt, amely az 1860. évi március 15-én történeteket írta le igen röviden. István fia is részt vett a tüntetésben, és kis híján elfogták a sortűz után.⁷ Az általam kutatót lexikonokban a fent nevezett ifjaknak csak egy részéről találtam rövidebb-hosszabb életrajzi adatokat.

Forinyák Géza (Pest, 1840 – Pest 1860. április 2.) joghallgató. Március 15-én az egyetemi ifjúságnak a munkásság által is támogatott tüntetésén, amely a Habsburg-abszolutizmus ellen irányult, a katonaság rohama során halálos sebesülést szenvedett. 1860. április 4-i temetése nagyarányú tüntetésre adott alkalmat.⁸

⁵ *Felhő* (Mangold Béla Kolos): Március 15-dike 1860-ban. Függetlenség, 1887. 72. sz.

⁶ *Dr. Oláh Gyula*: A márciusi napok 1860-ban. Egyetértés, 1896. 74. sz.

⁷ *Toldy Ferenc*: Hús év előtt. Fővárosi Lapok, 1880. 61. sz.

⁸ *Szögyény-Marich László* országbíró emlékirata (I–III., Bp., 1903–1918); *Oláh György*: Március 15-e ötven év előtt (Vasárnapi Újság, 1913. márc. 13.); *Táncsics Mihály*: Életpályám (Bp., 1949). Lásd még: Pallas Nagy Lexikona.

Kaas Ivor báró (Lontó, 1842. jan. 24. – Bp., 1910. dec. 2.) publicista, politikus. A pesti egyetemen jogot hallgatott. 1860 márciusában a Táncsics Mihály vezetése alatt álló osztrákellenes egyetemi diákszervezkedés néhány más részvevőjével együtt elfogták, 7 hónapot börtönben töltött. 1863–65-ben egy amszterdami bank tisztviselője, 1866-tól díjnok a pesti városi számvevőségen. 1866 decemberétől A Hon, 1867 szeptemberétől a Hazánk belső munkatársa. 1868–70-ben föld körüli utat tett. 1870–71-ben a miniszterelnökségi sajtóirodában fogalmazó. 1871-től a Reform, 1875-től a Pesti Napló, 1894-től a Budapesti Hírlap, 1903-tól az Alkotmány munkatársa. 1875-től több ízben országgyűlési képviselő, előbb, mint Apponyi Albert híve, később a néppárt tagja. Korának egyik legismertebb publicistája. Tagja volt a Petőfi Társaságnak.⁹

Dalmady Győző (Kolta, 1836. febr. 11. – Bp., 1916. jún. 30.) költő, 1853–57 között a pesti egyetemen jogot hallgatott. Az 1860. évi nemzeti mozgalmak idején az ifjúság egyik vezetője volt. 1861-ben Pest vármegye aljegyzője, 1870-től főjegyzője, 1872–1907 között a megyei árvaszék elnöke volt. 1905-ben, mint közgyűlési elnök irányította a megyei ellenállást a Fejérváry-kormánnyal szemben. A népnemzeti irány művészi eszközeit alkalmazó verseit 1853-tól kezdve közölték a folyóiratok. Több gyűjteményes kötete is megjelent. Lírájában – a Kossuthot eszményítő hazafias érzés és a családi élet motívumai mellett – fontos szerepet töltött be a katolikus szellemű vallásosság. Számos jogi és árvaügyi cikket is írt. A 19. sz. utolsó évtizedeinek népszerű lírikusa.¹⁰

Kuliffay Ede (Mácsa, 1839. ápr. 15. – Bp., 1881. ápr. 7.) színházi titkár, költő, hírlapíró, műfordító. Előbb papnövendékként a bécsi Pazmanaeumban végezte tanulmányait (1856–58), majd pedig világi pályára lépve jogot hallgatott a pesti egyetemen (1859–62) és hírlapíró lett. Munkatársa volt az Idők Tanúja c. lapnak és segédszerkesztője Vahot Imre Napkelet c. folyóiratának, 1877–79 között a Magyar Hírlapot szerkesztette. Emellett 1874-től haláláig a Nemzeti Színháznál, mint segédtitkár működött. Felesége Beniczky Irma író (1828–1902) volt. A Petőfi-utánzók körébe tartozott. Fordított vígjátékokat, operaszöveget, elbeszéléseket stb.¹¹

Oláh Gyula (Arad, 1836. febr. 23. – Bp., 1917. jún. 18.) egészségügyi szervező. Orvosi oklevelét a pesti egyetemen szerezte 1863-ban. Előbb a Rókus Kórházban működött, majd 1865-től Jászladányban volt orvos, 1867-től kerületi törvényszéki orvos, 1872 és 75 között országgyűlési képviselő, 1875-ben a belügyminisztérium egészségügyi osztályán dolgozott. 1883-tól nagyváradi orvos,

⁹ *Kaas Ivor*: A Kelet-ázsiai expedíció (Pest, 1869); Ítélet napja (szomorújáték, Bp., 1876). *Pethő Sándor*: K. I. Politikai arcképek (Bp., 1911).

¹⁰ *Dalmady Győző*: Költői és prózai munkái (I–V. Bp., 1936–39). *Harsányi Zsolt*: D. Gy. (Budapesti Szemle, 1937); *Komlós Aladár*: A magyar költészet Petőfitől Adyig (Bp., 1959).

¹¹ *Kuliffay Ede*: Fehér rózsák (versek, Pest, 1860); Szentelt koszorú (versek, kiadta Garay Alajos, Pest 1862). K. E. (Pesti Napló, 1881. ápr. 8.); K. E. (Vasárnapi Újság, 1881. ápr. 10.)

1885-től 1889-ig közegészségügyi felügyelő. Átfogó munkát írt az ország közegészségügyi helyzetéről, 1890-ben megindította a Közegészségügyi Szemlét.¹²

Toldy István (Pest, 1844. jún. 4. – Bp., 1879. dec. 6.) újságíró, regény- és drámaíró. Toldy Ferenc fia. 1877-ig minisztériumi tisztviselő volt. Az 1848 c. lap egyik alapítója (1867), a pesti egyetemen jogot végzett. A Nemzeti Hírlap szerkesztője volt 1873-tól 1878-ig. A Kisfaludy Társaság tagja (1873). Deák-párti politikus, erősen antiklerikális és különösen jezsuitaellenes gondolkodás jellemezte.¹³

Zajzoni Rab István (Zajzon, 1832 – Brassó, 1862. máj. 15.) csángó költő. A brassói gimnáziumban tanult. Ezután Pesten Repiczky János orientalista szolgálatába lépett. 1859-ben részt vett a Táncsics Mihály irányítása alatt álló Habsburg-ellenes ifjúsági szervezkedésben. 1860-ban elfogták és februártól szeptemberig börtönben tartották. Kiszabadulása után súlyosan megbetegedett.¹⁴

Hindy Árpád hírlapíró, 1843. április 29-én született Pesten, a gimnáziumot és egyetemen a jogot is ott végezte. 1860-ban VIII. osztályos tanulóként báró Kaas Ivorral és társaival a márciusi tüntetések rendezése miatt elfogták, és csak október 18-án bocsátották szabadon. 1861. okt. 3-án ismét elfogták, és 14 hónapig fogoly volt a komáromi várban, azután Bécsbe vitték, és haditörvényszék elé állították. Közel tíz hónapig tartott vizsgálat után, melyből hét hónapot magánzárkában töltött el is ítélték kétévi várfogságra, majd az ítéletet egy évre enyhítették. 1862. november 24-én Erzsébet királyné felgyógyulásának öröme amnesztiával végképp megmenekült. Jogi tanulmányait 1865-ben végezte el Pesten. Egy a Honban 1864-ben írt cikke után Jókai meghívta lapjához munkatársnak, és ezzel a hírlapírói pályára lépett. Ennél a lapnál maradt 1867 végéig. Az országos magyar gazdasági egyesület 1867-ben a párizsi világiállításra a magyar országos bizottság titkárává választotta, s ekkor közel egy évet töltött Párizsban, beutazta Angliát is, külföldi levelei a Honban és a gazdasági szaklapokban jelentek meg. 1867 végén Londonban nőül vette Gyurman Etelkát. 1868. jan. 12. a Hazánk című politikai napilapnak, majd 1870 októberétől az Ellenőr című napilapnak lett segédszerkesztője. Az 1875. évi pártfúzió után az Ellenőrnek vezércikkíró főmunkatársaként s később felelős szerkesztőjeként dolgozott. Az 1878-ban alakult magyar hírlapírói egyesületnek hosszabb ideig titkára volt, a később alakult nyugdíjintézetnek pedig egyik alapítója s választmányi tagja. 1889 nyarán hosszabb utazást tett Svájcban, Francia- és Németországban. 1882-1885-ig a belügyminisztérium sajtó-

¹² *Oláh Gyula*: Magyarország közegészségügyi viszonyairól (Bp., 1899).

¹³ *Toldy István*: Elmékedések az egyházi reformról (Lipcse, 1868); A katolikus egyházi autonómia és veszélyei (Lipcse, 1870); Anatole (Lipcse, 1872); Öt év története (Pest, 1872); A jezsuiták Magyarországon és egyebütt (Bp., 1873); A jezsuiták története (I – VI., Lipcse, 1873 – 74); Lívia (szindarab, Bp., 1874); Az új emberek (Bp., 1874); Kornélia (Bp., 1874). *Rákosi Jenő*: T. I. emléke (Kisf. Társ, évk. 1881); *Szász Károly*: T. I. mint drámaíró (Beöthy emlékkv. Bp., 1908); *Krammer Marianne*: T. I. (Bp., 1933); *Gutter József*: T. I. Egy XIX. sz.-i elfelejtett antiklerikális publicista nyomában (Fejér Megyei Hírlap, 1964. 150. sz.)

¹⁴ *Zajzoni Rab István*: A magyarok kürtje (Bécs, 1857); Kordalok (Bécs, 1859); Börtön dalok (Pest, 1861). *Végh Mátvás*: Z. R. I. életrajza (Brassó, 1887).

osztályának vezetőjeként tervezte s megalapította a mindennap megjelenő Hivatalos Rendőri Közlönyt. Cikkei, beszédei, költeményei sok lapban és kiadványban megjelentek.¹⁵ 1898-ban halt meg.

Hindy Kálmán Hindy Árpád testvérbátyja. Budapesten született, 1841. február 24-én, ugyanott halt meg 1913. január 5-én. Élénken részt vett az 1849-es elnyomatást követő nemzeti ébredés mozgalmaiban, s közel egy évi fogságot szenvedett, melyből az 1860. évi októberi diploma kibocsátása után szabadult ki. Tanulmányai végeztével, mint okleveles ügyvéd Pest vármegyében Nyáry Pál mellett jegyzőként működött. 1869 és 1872 között, gróf Ráday Gedeon királyi biztossága idejében a Szegedre delegált törvényszék bírótája volt. Ezután visszatért a vármegyei szolgálatba, s Pest vármegyei árvaszéki ülnök, majd helyettes elnök lett. 1872 után fővárosi törvényhatósági bizottsági tagként értékes tevékenységet fejtett ki, különösen új iskolák és óvodák, a vásárcsarnokok, a X. kerületi tisztviselőtelep s az újabb dunai hidak létesítése érdekében. Éveken át rendes munkatársa volt a Hon, az Ellenőr és a Nemzet című hírlapoknak, melyekben számos közgazdasági és tanügyi cikke jelent meg.¹⁶

Beniczky Emil fiatalon elhunyt költő, 1838. december 2-án született Alsó-Micsinyén, Zólyom-megyében. 1850-ben Gyöngyösre ment tanulni s ott tudományosan művelt nagybátyja, Prónay Károly házában lakott négy évig. Az 5. és 6. gimnáziumi osztályt Egerben végezte. 1856-ban a budai főreáliskola növendéke lett, de nagybátyja ösztönzésére inkább a papi pályára lépett, és a nagyszombati papnevelőben tanult, de később megvált a papi pályától, Pesten joghallgató lett, és egyszersmind egy magán intézetben tanított, üres idejében írogatott, fordított. 1863. február 8-án feleségül vette Frombach Bertát, majd Törtelen, Pest-megyében lakott, ahol 1864. december 1-jén halt meg.¹⁷

Kilényi Hugó miniszteri tanácsos, K. János (Klein Hermann) hírlapíró és fordító fia. 1840. december 25-én született Pesten, hol a kegyesrendiek gimnáziumába járt, azután az egyetemről az ítélőtáblához ment joggyakornoknak 1864-ben. A Földművelési Minisztériumba 1867. április 29-én lépett be, innen 1889-ben átkerült a Kereskedelmi Minisztériumba. A III. oszt. vaskoronarend lovagja, a török Ozman-rend és a szerb Takova-rend tulajdonosa; a MÁV igazgatósági tagja; az Országos Szabadalmi Tanács tagja.¹⁸ Meghalt Budapesten 1924. december 27-én.

Horváth György orvos- és sebészdoktor, a budapesti barakk-kórház egyik osztályának főorvosa. 1835. március 9-én Felső-Iregben (Tolna megye) született, a gimnázium I. osztályát Pécsen, a többi Székesfehérváron végezte; szülei nem segíthetvén őt, magántanítással tartotta fenn magát. Az 1848-49. évi szabadságharc-

¹⁵ *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái, Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Bp., 1896. IV. k. 881-884.

¹⁶ Révai Nagy Lexikona, 1922. X. k. 109.

¹⁷ *Szinnyei*, 1891. I. k. 837-838.

¹⁸ *Szinnyei*, 1899. VI. k. 198.

ban honvédtüzér volt. 1856-ban Pesten az orvosi pályára lépett, 1862 márciusában orvosdoktori oklevelet nyert; a sebészdoktori szigorlatot 1863 februárjában tette le, a szülészmesterit júniusban. 1862 júliusában az egyetemi sebészi kórházhoz ösztöndíjas sebész-műtői növendékké nevezték ki. 1864. július 26-án ugyanott tanársegéd lett. 1869. november 30-án a barakk-kórház sebészi osztályára kapott kinevezést első orvosnak. 1864-től az orvos-egylet tagja lett. 1874. szeptember 8-án halt meg, Budapesten.¹⁹

Ez a kis írás vázlatos eleme lehet egy komolyabb kutatásnak, amelyben a fent említett személyek családi hátterét is föl lehetne deríteni, ami további kutatásra ösztönöz.

ERDÉLYI MÓNIKA VILLÓ

„Mindszent múltját homály ne fedje” A Mindszenti Általános Iskola településtörténeti projektje²⁰

A Mindszenti Általános Iskola a kisváros egyetlen oktatási intézményeként látja el a 6-14 éves korosztály oktatását, nevelését. Székhelyén 350-en, tagintézményében 200-an tanulnak, összesen 25 osztályban. Iskolánk alapvető céljának tekinti a kiegyensúlyozott, érzelem gazdag, önálló, önmaga és mások iránt igényes gyermekek nevelését, akiknek fontos az eredményes munka, a tanulás, a műveltség megszerzésének igénye, és a társadalom által elfogadott erkölcsi normák szerint igyekezzenek megvalósítani egyéni és közösségi céljaikat.

A 2011-12-es tanév tervezésekor merült fel az ötlet, hogy nevelési feladatként településtörténeti betekintést nyújtsunk tanulóinknak. Eredeti elhatározásunk szerint ez a munka egy tanévet ölelt fel, azonban egy-két hónap eltelte után rá kellett jönnünk arra, hogy egy tanévnél jóval többet terveztünk, így végül a projektünk három félévig tartott. Meghatároztuk azokat a fő területeket, amelyeken haladtunk: régi mesterségek, mindszenti híres emberek, mindszenti épületek, régi tanyai iskolák emlékhelyei, régi ízek kóstolója.

A 2011-12-es tanév tervezésekor merült fel az ötlet, hogy nevelési feladatként településtörténeti betekintést nyújtsunk tanulóinknak. Eredeti elhatározásunk szerint ez a munka egy tanévet ölelt fel, azonban egy-két hónap eltelte után rá kellett jönnünk arra, hogy egy tanévnél jóval többet terveztünk, így végül a projektünk három félévig tartott. Meghatároztuk azokat a fő területeket, amelyeken haladtunk: régi mesterségek, mindszenti híres emberek, mindszenti épületek, régi tanyai iskolák emlékhelyei, régi ízek kóstolója.

¹⁹ Szimyei, 1896. IV. k. 1199–1200.

²⁰ Az előadás elhangzott a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület honismereti napján, Mindszenten, 2013. március 24-én. (Szerk.)

A projekt első szakaszában a régi mesterségek feldolgozása történt meg. Minden osztály a székhelyen és a tagintézményben egyaránt választhatott egy mesterséget a következők közül: halász, takács, méhész, kubikos. Feladatuk az volt, hogy minél többet tudjanak meg ezekről a mesterségekről, majd előadás formájában mutassák meg tudásukat. A gyerekek látogatást tettek a helyismerteti gyűjteményben, búvárkodtak a könyvtárban, és olyan embereket kerestek fel, akik valaha ezeket a mesterségeket űzték. A gyűjtött tárgyakból kiállítást is készítettek. Fontos cél volt a minél több önálló kutatás, persze szükség volt az osztályfőnökök koordináló szerepére. Egy délutánon – hirdelve az eseményt a szülőknek, érdeklődőknek – zsűri előtt adtak számot tudásukról.

Az alsó tagozatos gyerekek nagyon élvezték a fellépést a helyi kulturális központ színpadán, a nagyoknál ez nem volt mindig jellemző az életkori sajátosságokból fakadóan. Volt olyan felső tagozatos osztályfőnök, aki azt a lehetőséget használta ki, hogy az osztályába járó tanuló szülei méhészettel foglalkoztak. Így adódott a feladat, hogy ellátogassanak a családhoz, ott tudjanak meg minél többet erről a mesterségről. Riportot készítettek a családtagokkal, azt rögzítették, majd bemutatták társaiknak. Az egész projekt során rendkívül befolyásoló tényező volt, hogy a pedagógusok milyen módszereket alkalmaztak. A jól megválasztott eszközök, a tevékenységközpontú ismeretszerzés fél sikert jelentett.

A Mindszenti Általános Iskola hagyományos programjaként jelenik meg minden évben az *iskolahét*, településtörténeti projektünk második periódusát erre a hétre terveztük. Az első napon, hétfőn *barangolás Mindszenten*. Ennek a napnak az előkészítése már a tél folyamán elindult. A tanárok híres mindszenti embereket választottak ki, akiknek életútja, munkássága példaértékű lehet tanulóink számára. Demeter Lajosné helytörténész, iskolaigazgató, Tóth Emma helytörté-

nész, tanító, Nagy István iskolaigazgató, Hám János iskolaigazgató, dr. Ávéd László orvos, természetvédő, Keller Lajos plébános, helytörténész. A tanulók a helyismereti gyűjteményben, a városi és az iskolai könyvtárban, családtagoktól gyűjtöttek adatokat, majd feldolgozták azokat tablók formájában, amelyeket kiállítottak az épületek folyosóin. Az iskolahét első napján a tanulók elba-

rangoltak azokra a helyekre, ahol az említett emberek megfordulhattak. Ezeken a helyeken pedagógusok várták őket, olyan céllal, hogy még további információkkal szolgáljanak a diákoknak. A második napot, a keddet *örökségünk napjának* neveztük ki. Ezen a napon vetélkedő formájában adtak számot a tanulók mindarról, amit a mindszeinti hagyományokról megtudtak. Az életkori sajátosságokhoz igazodva rejtvények, kvíz-kérdések, mozgásos feladatok sokasága várta a gyerekeket. A szerda a *kézművesek napja* lett. Ez a nap volt az egyetlen, amikor külső szakemberek, mesterek segítségét kértük. A fazekas, a gyékényes, a nevezelő hangulatos foglalkozásait később sokáig emlegették diákjaink.

A negyedik napon, csütörtökön ún. *népi olimpiát* tartottunk. Talán a projekt egyik legsikeresebb napjaként emlegethetjük. Remek hangulatban telt a délután és az este. Előkerültek az olyan régi eszközök, mint a petrencés rúd, a talicska, a diótörő, amelyek a sportversenyek hasznos eszközeiként szerepeltek. Felelevenítettünk régi népi játékokat is, mint pl. a méta. Ez a játék a felső tagozatosok kedvencének számít a mai napig. Az este családi torna keretében, a szülők bevonásával folyt, sokszor hozott emelkedett hangulatot a versenyzés a régi idők eszközeivel, játékaival. Az ötödik napra, péntekre szerveztük a *régi ízek kóstolóját*. Minden osztály előzetes feladatként kapott egy süteménynevet, amelyet el kellett készíttetnie, mint pl. barátfüle, fánk, lepény, pite, töpörtös pogácsa. Az anyukák, nagymamák megmutathatták sütési tudományukat és segítőkészségüket. Rengeteg sütemény került az asztalra a kerékpárversenyben és a táncházban elfáradt és megéhezett gyermekek nagy örömére.

A 2011-12-es tanév településtörténeti munkája az iskolahéttel be is fejeződött. Sok-sok élmény tette emlékezetessé.

A folytatásra 2012 őszén került sor. Csodálatos őszi időben pattant kerékpárra a kicsik kivételével az egész iskola egy nemes cél érdekében. Mindszent egykori tanyavilágában 6 iskola működött. Egy épület áll még, a többi helyen kopjafa őrzi az iskolák helyeit. Ezeket a kopjafákat a régi időkben a tanyavilágban élő emberek és leszármazottaik állították emlékül, tisztelve a tanyai iskola, a tanyai tanító, a dűlőutak szorgos népe előtt. Egy kb. 20 km-es körzetben lehet felkeresni az

diákjainknak, hiszen a mindszenti emberek nagy része nem tudná megjelölni, hol vannak ezek az emlékhelyek, és a régi iskolák életéről is rengeteg ismeretet adtunk át diákjainknak.

A projekt utolsó lépésére és zárására e tanév őszén került sor. Az utolsó feldolgozandó téma a mindszenti épületeket tartalmazta. A legfontosabbak: a bankpalota, a városháza, az iskolák, óvodák, a templom, a kápolna. Itt is szükség volt sok előzetes tudás megszerzésére. A tanulók járták a várost, és a nevelő által megadott instrukciókat követve szerezték be a legfontosabb információkat a megjelölt épületekről. Eddig a székhely és a tagintézmény külön-külön dolgozott, a projektzárót viszont együtt valósítottuk meg. A felső tagozatosok egy része rádiós vetélkedőn vett részt, másik részük métában mérte össze tudását. Az alsó tagozatos diákok állomásról állomásra járva oldottak meg érdekes, változatos feladatokat az épületekkel kapcsolatban. A játék a végén sehol nem maradhatott el. Ez volt az egyetlen nap, amelyen a projekt időtartama alatt nem volt tanítás.

A projekt végére érve megállapítottuk, hogy rendkívül nagy tudásanyagot sikerült átadni a tanulónak. Feladta a leckét az időnként száraznak tűnő anyag élvezetessé tétele, átadásának módja, de úgy gondoljuk sikerült azzal megbirkóznunk. A projekt sikeréhez nagymértékben hozzájárultak a pedagógusokon kívül a helyi kulturális központ dolgozói. A településtörténetért, a hagyományápolásért elkötelezett mindszenti emberek önzetlen segítsége, figyelme a munkánk iránt szintén követendő példa lehet. Mindenképpen kívánatos az összegyűlt anyag rendszerezése, amely egy helytörténeti munkafüzet elkészítéséhez adhat megfelelő alapot.

BAGITÁNÉ SZÉCSÉNYI MÁRIA

Gyűjteményem és kutatásaim bemutatása¹

Mindszinten születtem, itt is élek. Mindig szerettem a régi tárgyakat. Emlékszem, hogy kislány koromban milyen örömmel csodáltam a szomszédunkban lakó idős bácsi tulipánosládáját. A régi tárgyak szeretete szerencsére nem múlt el. 1976-ban költöztünk a jelenlegi házunk helyén álló régi parasztházba. Ott találtam egy mázas köcsögöt, ez lett a gyűjteményem első darabja. Lassan haladt a gyűjtés, de ma már három szobánk zsúfolásig megtelt ezekkel a szép, régi tárgyakkal.

Hogy mit is gyűjtök? Mindent. A középső szobában vegyesen vannak elhelyezve a tárgyak. Cserépedények, játékok, gyógyszeres üvegek, konyhai használati tárgyak, az úttörőélet emléktárgyai, a szocializmusból való kitüntetések. A falakat fotók borítják, a három szobában 438 fotó van elhelyezve. Az udvari szoba a parasztszoba. Itt kapott helyet az 1905-ből való bölcső, a rokonoktól, ismerősöktől kapott kaszli, sublót, ágy, sarokpad és minden egyéb tárgy, ami egy szobában szükséges. A sublót egyik fiókját régi iratok töltik meg. A legrégebbi iratom 1765. augusztus 20-án, Mindszinten íródott. Sok érdekes iratot összegyűjtöttem, születési, halotti anyakönyvi kivonatokat, adásvételi szerződéseket. Mégis számomra a legérdekesebb és legértékesebb egy cetli. 1944-ben Édesapámat sok katonatársával együtt lezárt vagonokban szállították hadifogolytáborba, út közben ilyen cetliket dobált ki a vagon résein. Jó szándékú emberek eljuttatták nagyszüleim címére. 16 darab került haza. A harmadik szoba a polgári szoba. Itt egy kicsit díszesebb tárgyakat helyeztem el. Nippek, csipkék, legyezők, porcelánok és a 200 éves kanapé

2008-ban elhatároztam, hogy ezt a sok adatot leírom. Kétévi munka után elkészült a „könyv”. Azután úgy határoztam, hogy én is megyek a netre, hogy a fiatalokkal megismertessem és megszerettessem a múltat, hiszen ők szabadidejükben mindig az internet előtt ülnek. 2012 novemberében létrehoztam egy csoportot *Mindszenti múltidéző* címmel. Ma már 1360 fő a csoport létszáma. A célját elérte az oldal, hiszen nagyon sok fiatal van a csoportban. A visszajelzésekből tudom, hogy az idős rokonokat maguk mellé ültetik a számítógép elé, és együtt próbálják felismerni a régi fotókon lévő személyeket, épületeket.

TÓTH IMRÉNÉ

¹ Elhangzott Egyesületünk honismeret napi közgyűlésén, Mindszinten, 2013. március 24-én. (Szerk.)

Mindszent egészségügye²

Bevezetőként néhány szót kell szólnom a településről és történetéről. *Mindszent* és *Apor* település neve és története összetartozik, szomszédos települések voltak. Aporról az 1332-1335. évi pápai tizedjegyzék is ír. Ekkor még külön nem jegyezték Mindszentet. Ennek az lehet az oka, hogy vagy még nem is létezett, vagy szerény temploma volt csak önálló plébánia nélkül. Aporról ezután is vannak írásos emlékek, pl. 1390-ben jogtalan földhasználat miatt. Ezen írásban említik *Elegét* is, mely ma is Mindszent egyik külterületének a neve. Az 1416-ban kelt írás az „Aporiak elvett ökrei”-ről szól. 1510-ben Lázár deák térképén Aport templomrajzzal és „Apor” felírással jelezte. 1560-ban még lakott hely, de 1568-ban lakatlan, mert lakói Mindszentre költöztek. 1675-ben Pongrácz György váci püspök már csak Mindszentet említette mint plébániát. Igaz, a püspöki térképen két templomrajzot jelzett, de mindkettőt „Mindszent” felírással, ami azt jelenti, Apor beleolvadt Mindszentbe. (2011 óta emlékoszlop őrzi Mindszent főterén Apor település emlékét.)

A váci püspökség dézsmajegyzéke 1578-ban népes falunak nevezte Mindszentet, 1570-ben 75 családot jegyzett a török adóösszeírás. A feljegyzések 1670-ben 47 házat említettek a településen. 1686-ban vége lett a török uralomnak,

² A fenti írás anyaga előadás formájában elhangzott 2011 novemberében a Bugyi István Kórház és a SZAB Orvostudományi Szakbizottsága orvostörténeti munkabizottságának mindszenti–szentesi orvostörténeti napján, a Keller Lajos Kulturális Központban, Mindszenten, valamint az ugyanitt szervezett, 2013. március 24-én tartott Csongrád Megyei Honismereti Egyesület honismereti napján. Ezen írás azonban az azóta fontos történéseket is tartalmazza. Mindszent 2014. november 23. – Dr. Ávéd János László

Címer az 1772-es pecsétről
és a ma használatos címer

1702-ben az egyház részéről megkezdődött Mindszent újjászervezése, mely Hódosy Imre plébános nevéhez fűződik, aki az 1700-as évek elején Erdélyből érkezett, és 1717-ben hunyt el. A település lassú fejlődésnek indult, lélekszámban növekedett. A jószágtartás, az igavonó állatok száma is emelkedést mutatott, ami a környező földek megművelése miatt igen fontos. 1772-től már találunk „Mindszent” feliratú pecsétet is.

1837-ben 5598-an éltek a településen. A török uralom után a földbirtokosok váltották egymást. Az első gróf Erdődy Gyula, legvégül pedig, 1804-től örökös gróf Pallavicini család birtokolta 1945-ig. Fontos megjegyezni, hogy Pallavicini Eduárd közbenjárásának köszönhetően 1827-től van kompközlekedés a mai napig is Mindszenten. A település hol lassabb, hol gyorsabb fejlődése révén volt járási székhely is, majd falu rangról nagyközségi rangra lépett 1970-ben. 1993-tól városi rangot kapott.

Mindszent a Tisza bal partján fekszik, az évenkénti kiöntések, árvizek és az ivóvíz fertőzöttsége miatt gyakoriak voltak a járványok. Az 1738-as esztendőben a nagy pestisjárvány 32 ember halálát okozta. A járvány a következő évben is felütötte a fejét, de ekkor már „csak” 6 életet követelt. Ezen időben a himlő, a daganatok, a malária és a sorvadás voltak a leggyakoribb halálokok. 1765-ben és 1773-ban is volt kolerajárvány, amely 30 és 63 halált okozott. A 19. században sűrűn jelentek meg a járványok. 1831-ben a kolera 91 ember életét követelte. A járvány nagyságát jelzi, hogy ekkor a Tisza természetes határának köszönhetően kordont húztak a Tisza bal partján Szegedtől Szolnokig. Az átkelést megtiltották, és szigorú őrékkel ellenőriztették. A vesztegzárat augusztusban szüntették meg, amikor a járvány is elmúlt. A következő jeles esemény, hogy 1864-ben elkezdte működését a Szent István gyógyszertár, melynek Schmidt Gyula volt a tulajdonosa. A képen állítólag ő látható. A gyógyszertár a Kossuth utca 17. szám alatt működött. Schmidt Gyula halálát kö-

vetően Schwatz Lipót tulajdona lett. 1910-től id., majd ifj. Katona István lett a tulajdonos.

Az 1866-os kolerajárványt 68-an nem éltek túl, az 1873. évi 73 áldozatot, az 1893-as 65 áldozatot követelt. 1876-ban 192 gyermek halt el torokgyíkban. 1871-ben létrejött az Önszegélyező Egyesület, 1888-ban pedig Önszegélyező Szövetkezet alakult. Az 1887-es év himlőjárványa a korábbi torokgyíkjárványon is túltett, 213 ember halálát követelte. 1885-ben felütötte fejét a trachomajárvány, mely folyamatosan sok problémát okozott a 1900-as évek elejéig. Érdekes megjegyezni, hogy összességében az országban sok helyen nagy járványokat okozó tífusz és gyermekhűdés csaknem elkerülte településünket. 1890-ben először tettek említést az influenza megbetegedésekről, ez évben a himlő és a torokbaj is felütötte a fejét, valamint a jószágok körében száj- és körömfájásjárvány pusztított. 1893-ban a kolera 65 embert ölt meg. A legrégebbi egészségügyi intézmény a járványkórház volt, a Kossuth utcán működött, és 12 beteget tudott fogadni. Azok a betegek kerültek ide, akiket otthon nem tudtak elkülöníteni. A „községi ápoloda” 1896-ban létesült. Később megalakult a 24 férőhelyes „menház” is. Itt elagott, elszegényedett emberek éltek utolsó éveiket. E két utóbbi létesítményt a község alapította és tartotta fenn. A korábban említett trachomajárványok idején a település saját költségén járványorvosokat hívott segítségül. Ezen időre tehető Tar Lajos borbélymester, aki fogat is húzott, valamint a házi gyógyításban jártas Gulyás Julcsa javasasszony tevékenysége.

1887-ből említik dr. Tózsér Gézát, aki községi állatorvosként működött. Ezen évben július 10-én írta a helyi újság, hogy dr. Kauffman József községi orvos 183 gyermeket oltott le himlő ellen. 1890-ben dr. Szóbl Lipót kapott kinevezést Mindszentre. (Lásd fotóját balra!)

A helyi lapok értesítenek arról, hogy dr. Kájlinger Zsigmond (szül: 1808) járási orvos nyugdíjba vonul. 1910-ben a Szent István Gyógyszertár (Szabadság tér 1.) tulajdonosa id. Katona István lett, majd tőle fia, ifj. Katona István vette át az irányítást. Ez a gyógyszertár ma is a régi néven él tovább (Köztársaság tér 5.), és ma dr. Katona Éva gyógyszerész vezeti, aki a fent említett ifj. Katona István leánya. A Szent István Gyógyszertár régi helye a mai Szabadság tér 1. szám alatt volt.

Az 1900-as évek elejétől dr. Pity Sándor teljesített szolgálatot, járási tisztiorvosként. Sajnos Pity doktornak csak a házáról (Kossuth L. u.36.) sikerült fotót szerezni, arcképe nem áll rendelkezésemre. Dr. Szóbl és dr. Pity orvosoknak a gyógyító munkán túl a megelőzésben és a Vöröskereszt szervezésében (alapít-

vezésben és a Vöröskereszt szervezésében (alapít-

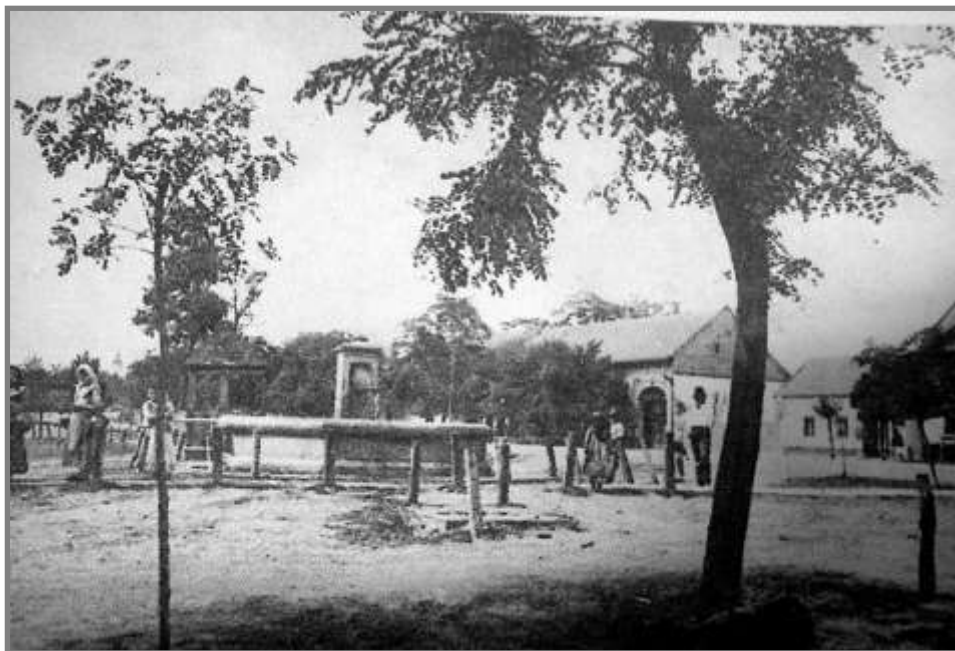
Id. Katona István, ifj. Katona István és Katona Margit (Farkas Antalné)

va: 1881. május 16-án) volt nagy szerepe. Sok egészségnevelő felvilágosító és megelőzéssel kapcsolatos előadást tartottak. Az iskolában is végeztek áldásos tevékenységüket.

A Katona-féle gyógyszerház és Pity doktor egykori háza

Nem tudni, kinek a javaslatára, de igen komoly előrelépésnek tartható a járványok szempontjából, közegészségügyi okokból is, hogy a település 1893-ban az akkori piactéren megfúratta az első kútját. Később újabb kutakat is fúrattak a bel és külterületeken. 1912-re összesen 8 kútja volt a falunak. (A kutak nagy része ma is folyik, és az utóbbi években a lehetőségekhez mérten megpróbálták e kutakat felújítani.) A már fent említett erőfeszítések részben hoztak javuló eredményeket a járványok leküzdése és halálozás csökkentése tekintetében, de az újabb magyar betegség, a TBC egyre jobban elterjedt. A vert falú, nedves házak, amelyekben zsúfoltan éltek az emberek, valamint az étkezés szegényes és hiányos volta elősegítette a kór terjedését.

Az első artézi kút

Vöröskereszt munkája Mindszinten

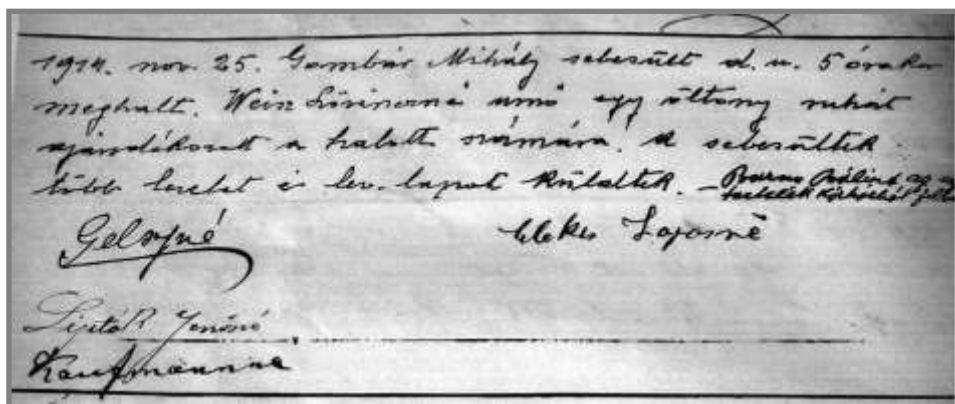
Vöröskeresztes ápolónó Mindszenten és a szegedi kórház 1914-ben

Az 1908-as esztendőben dr. Altwer Bernát sebész haláláról számolnak be, és dr. Bácskai Vilmos gyakorló orvosról is szólnak a híradások, de róluk bővebben információt eddig nem sikerült gyűjtenem.

Az I. világháború során, 1914-ben a helyi Vöröskereszt Egyesület katonai kórházat hozott létre a tervezett 50 ágy helyett 100 ággyal. Egy 18 ággyas betegszobát örgróf Pallavicini Sándor szerelt fel. Az iskolák felét kórháznak rendezték be. A lakosság a nehéz helyzet ellenére egymást erősítve és bátorítva, biztatva adta össze a szükséges felszerelésekhez a berendezést. A teljes ellátást a település adta. Mind ápolói, mind orvosi, mind ellátmány, étkeztetés szempontjából, öntevékenyen szervezték és végezték a munkát. Ekkor a Vöröskereszt elnöke Tary Istvánné Fejér Mária, az egykori főszolgabíró felesége volt. A hatalmas munka szervezését és összefogását fáradhatatlanul végezte. Az orvosi ellátást teljes ingyenességgel dr. Szóbl Lipót és dr. Pity Sándor adta. November 1-jén 75 sebesült érkezett. Az orvosok munkáját 44 ápoló segítette, akik éjjel nappal, felváltva álltak helyt. 1916. január 1-jén, felsőbb rendeletre, 20 hónapi működés után az intézmény feloszlott. A kórházban végzett kiemelkedő munkának köszönhetően, elismerésül 1916. május 21-én Cicatris Lajos főispán ünnepség keretében Vöröskereszt kitüntetésekkel adta át. Vöröskereszt II. oszt. díszjelvényt özv. Tary Istvánné, dr. Szóbl Lipót, dr. Pity Sándor kapott. Vöröskereszt hadiékítményes díszérmét 16-an kaptak. (Képünkön a Vöröskereszt II. o. díszjelvény, balról a hadiékítményes.)

1916. június 22-én Belmont Gyula vezérőrnagy a kórház mihamarabbi újraindítását sürgette. Dr. Dosa István főszolgabíró intézkedése és a már korábban jól szervezett kórházi elöljáróság 2 nap alatt újraszervezte és felszerelte a kórházat. Ennek köszönhetően június 28-án már

Gombár Mihály sebesült elhunytának bejegyzése a kórházi naplóba

újra sebesülteket fogadott az intézmény, és december 1-ig működött, ekkor az itt kezelt betegeket átadták a szegedi tartalékkórháznak. A mindszenti kórházban végzett munka minőségét jelzi, hogy a teljes működése alatt csak egy haláleset történt: Gombár Mihály sebesült – aki már betegen érkezett – tetanus me-revgörcsben hunyt el.

1919-ben megkezdte működését az „Órangyal” gyógyszerár, amelynek tulajdonosa Hubacsek Kálmán volt. Ilona nevű leánya gyógyszerész lett, a gyógyszerárban dolgozott, Magdolna pedig orvos.

Az egykori Hubacsek gyógyszerár épülete ma (Szabadság tér 31.)

Az 1924-es évben, mint magánorvos már a községben élt dr. Finta Dezső, aki 1930-tól községi ügyvezető főorvos. Szervezte és vezette az 1923. december 26-án újjáalakult Vöröskereszt Egyletet, a Zöldkeresztet, a Levente Egyletet, a Stefánia Intézetet, a Legényegyletet és a sportételet. Meghatározó mozgatórugója volt az egészségügyben végzett munkának.

Hubacsek Kálmán, Hambach Jánosné Hubacsek Ilona és dr. Finta Dezső

Dr. Finta Dezső háza ma (Köztársaság tér 14.)

1924-ben a magánorvosok sorában lelhetjük az elhurcolásáig, 1944-ig praktizáló dr. Schwáb Józsefet is. Dr. Pity Sándor 1926-ban 12 ágygal a Kossuth Lajos utcában járványkórházat alapított. Ekkor már megtalálható a községi menhely is (a szegedi állami Gyermekmenhely), ahol Gonda Erzsébet a telepfelügyelő, 210 fő tartozott hozzá. Munkájában Tóth Józsefné menhelyi felügyelő segítette. Az intézmény 1952-ben szűnt meg. Szegényház vagy más néven menház is mű-

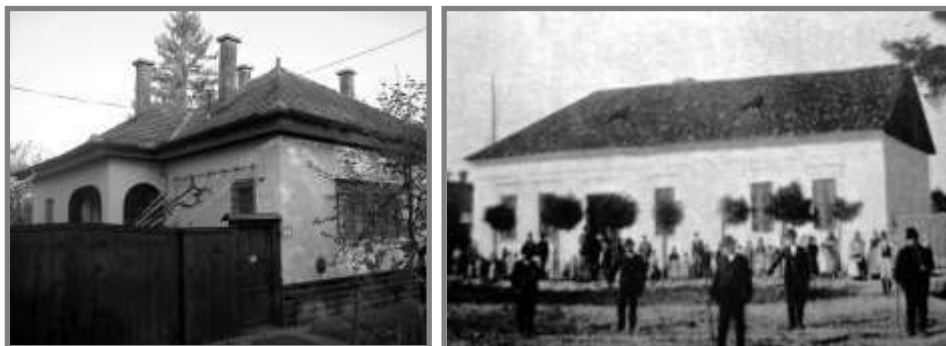

Dr. Schváb József orvos, Mácsai Ilona védőnő és dr. Deák László orvos

ködött 24 férőhellyel, ott szegény, elaggott munkaképteleneket, időseket ápol-
tak, gondoztak. 1925-ben 29 fő gondozotról írtak. Ezen intézmény is 1952-ben
szűnt meg.

A csecsemővédelmet a Vöröskereszt, majd 1927-től a Stefánia Csecsemővé-
dő Intézet végezte. Ügyvezető és védőintézeti orvos dr. Finta Dezső és dr. Hajós
Erzsébet, aki már korábban is dolgozott Szentesen, a Stefánia Intézetnél. Dr. Ha-
jós Erzsébet 1950-ben költözött Szegedre. Ekkor a településen védőnők is dol-
goztak, a Zöldkereszt védőnői hálózattá alakult. Egyik legismertebb védőnő
volt Mácsai Ilona, akire ma is sokan emlékeznek.

Az 1930-as években egy járási, egy községi tisztiorvos, 3 magánorvos, 2
községi és 6 magánszülész nő praktizált. 1936-ban a község második községor-
vos status betöltésére pályázatot hirdetett. Ezt dr. Deák László nyerte el, aki
már 1931 óta dolgozott a településen, mint magánorvos.

Balra: Dr. Hajós Erzsébet háza ma (József Attila u. 4.)
Jobbra: A volt iskola épületében (Szabadság u.22.) a Zöldkereszt kapott helyet.

Balra: A rendelő épülete (Csokonai u. 2.), amely Zöldkeresztként működött, építésének kezdete 1942. Jelenleg a mindszei Egészségház épülete
Jobbra: A mai posta épülete, az egykori rendelő helyszíne (Szabadság tér)

Dr. Ávéd László, dr. Túri Sándor, ifj. dr. Deák László orvosok

Az 1937-es kimutatás szerint a megyében három Zöldkereszt Intézmény volt, ebből az egyik Mindszenten. 1942-ben rendelő építése is indult. 1947-től 1961-ig a mai posta épületében volt a rendelő. Az építkezés befejezése után, a már felépített épületben (Csokonai u.2.) nem a rendelő, hanem a Zöldkereszt működött, ahol szülésznői és orvosi felügyelet mellett hozták világra Mindszenten az asszonyok gyermekeiket.

A gyermek- és felnőtt ellátás egyszerre történt. Nagy hangsúlyt kapott a megelőzés és a gondozás. (Tüdőszűrés, egyéb szűrővizsgálatok, terhes gondozás, védőoltások stb.) Ennek, valamint az életkörülmények nagyarányú javulásának köszönhetően a TBC háttérbe szorult, csökkent a megbetegedések száma, valamint javult a csecsemőhalandóság. 1947-től dr. Ozsvár Vilmos körzeti orvosként dolgozott 1962-ig.

1947-ben magánorvosként egy nappal dr. Ozsvár Vilmos után érkezett a faluba dr. Ávéd László, aki 1983-ig, nyugdíjba vonulásának napjáig szolgálta a mindszei embereket, ekkor adta át fiának praxisát, aki mind a mai napig ebben a praxisban dolgozik. Ávéd doktor először, mint magánorvos, majd mint körzeti orvos dolgozott.

1963-ban dr. Túri Sándor érkezett a településre, haláláig (1983 januárjában munka közben érte a halál a rendelőben) körzeti orvosként dolgozott, 1971-től ügyvezetője volt a rendelőnek. Ifj. dr. Deák László 1964-től 1971-ig, majd 1983-tól 1999-ig bekövetkezett haláláig gyógyított. (Dr. Túri Sándor halála után vette át az ő pra-

Dr. Horváth István

xisát.) Ezt a körzetet ettől az évtől dr. Gémes Csaba szolgálja mind a mai napig. 1968-ban dr. Horváth István érkezett a faluba, és 2006-ig dolgozott itt, valamint 1983-tól 2006-ig ügyvezető főorvos volt. Dr. Abdul Rahim 1978-tól a mai napig is házi orvos, felesége gyógyszerész, aki a mindszenti gyógyszertárban is dolgozott.

Szeretném itt megjegyezni, hogy a fent látható orvoskollégákat a környéken ebben az időben a tiszteletet érdemlő „nagy négyesnek” titulálták a környék körzeti, kórházi és szakrendelésen dolgozó szakorvosai. Felkészültségüket, tapasztalatukat, emberségüket és nem utolsósorban egymáshoz való nagyon jó kollegiális viszonyukat tisztelték bennük. Számunkra, akik ma a nyomdokaikban szeretnénk járni, példaképek. Elmondhatjuk, hogy Mindszent orvosai a mai napig kifejezetten jó viszonyt ápolnak egymással, és az Ő szellemiségüket nekünk kötelességünk őrizni és tovább vinni.

Mindszinten 1960-tól volt először fogászati rendelés. Ezt megelőzően és ez után is a körzeti orvosok is foglalkoztak fogászati ellátással. 1968-1973-ig a fogászati szakrendelést dr. Szendrei Gábor tartotta és fejlesztette. 1970-től volt gyermekgyógyászati szakorvosi rendelés, dr. Papp Ilona volt a település első gyermekgyógyász szakorvosa. Az ő távozása után is volt mindig gyerekgyógyász. 1976-tól dr. Zemlényi László dolgozott gyermekgyógyászként. Az épület átalakítását és korszerűsítését is szem előtt tartotta, hiszen teljesen külön, de az épületen belül van a gyermekgyógyászati rendelő. Zemlényi doktor 1987-től Líbiában dolgozott több éven át, ezért helyettesítéssel oldották meg az ellátást. (Dr. Kozma János gyermekgyógyász főorvos felügyelete és irányítása mellett dr. Ávéd János helyettesítette.) 1991-ben dr. Csibi Éva lett a gyermekgyógyász, aki nyugdíjba vonulásáig (2009) ellátta a gyermekeket. Ma már dr. Borbély Judit dolgozik a városban (2009-től) gyermekgyógyász szakorvosként. A gyermekgyógyászoknak és a védőnőknek napi kapcsolatuk van és volt a bölcsődéssel, óvodákkal és iskolákkal. (Az első bölcsőde 1952-ben nyílt, és a község házában, az emeleten üzemelt a jelenlegi házasságkötő terem helyén.) Külön iskolai védőnő és fogászati rendelés is van az előírásoknak megfelelően.

1971-ben már dr. Ávéd László Vöröskeresztes elnök vezetésével és szervezésében nagy formátumú légó- és versenybemutató volt, amelyen „sérültként” én is részt vettem. „Nyílt felkartörésem volt és artériás vérzésem”. Édesapám kifőzött sertécsontokból kreálta a sérülést, és infúziós csövön pumpáltam a „vért” a karomból.

1972. június 19-én nyitotta meg kapuját az Öregek Napközi otthona a régi kultúrház épületében, ma iparosok háza a Vörösmarty utcában. Az otthon átköltözött 1992-ben mai helyére, és azóta bentlakásossá vált, jelenleg 24 főt ápolnak.

Dr. Dweik Salahedin

A Dózsatelepen 2003 óta van külön idősek nappali ellátása, amely az iskola szomszédságában van. 1973-tól dr. Ávéd Lászlónak köszönhetően a rendelőben mind a mai napig is funkcionáló kislabor működik, mely mára plusz vérvételi helyé is nőtt, és külön szakaszszisztens dolgozik itt. Nagyban segíti a mindennapi munkát, a környéken nincs másik településen ehhez hasonló. Ugyanebben az évben érkezett dr. Dweik Salahedin fogász szakorvos, aki haláláig, 2007-ig fogásként dolgozott. Először a rendelőben, majd a működése alatt bekövetkező privatizáció során magánrendelőjében, a Köztársaság tér 1-3. sz. alatt fogadta betegeit. Rendelőjét veje, dr. Torday Sándor viszi tovább a mai napig is.

1977-ben nagyszabású szűrővizsgálatot szerveztek a Mindszenti háziorvosok a tüdőszűréshez társítva, ezt dr. Ávéd László szervezte és bonyolította le, de az összes orvos és asszisztens kivette részét a több hétig tartó munkából. Ez a vizsgálat a környéken nagy elismerésnek örvendett. Szűrtek is ki prosztata- és végbél betegségeket. 1977-től dr. Horváth István szervezésének köszönhetően fizioterápiás rendelés van, amely ma is gyógyítja a mozgásszervi betegeket. Horváth doktor sokszor maga szervezte gyűjtésből, és nem egyszer saját adományából tartotta szinten a fizioterápia műszerparkját. Ezen időszakban több éven át szervezte dr. Katona Éva gyógyszerésszel az egészségügyiek bálját, amelynek bevétele gyakran az egészségügyet vagy egyéb más fontos szándékot szolgált.

1981-ben felújítás és átépítés volt a rendelőintézetben, amellyel korszerűbbé vált az épület. Ez volt az az év, amikor az akkori egészségügyi vezetés a sürgősségi betegellátást látta legfontosabbnak fejleszteni, ekkor az országban minden körzeti orvos úgynevezett életmentő táskát kapott, melyben az újraélesztéshez szükséges műszereket tartották és kapták meg az egészségügyi kormányzattól. Ezt a helyi Tanács még plusz műszerekkel – laryngoscop, minden orvosnak 1-1 egycsatornás EKG-val – megtoldotta. Óriási jelentősége volt ennek akkor. Elmondható, hogy Mindszent körzeti orvosai jó viszonyt ápoltak az akkori vezetéssel, akik ha lehet, megadták azokat az infrastrukturális felszereléseket, amit az orvosok kértek. (Szeretném itt megjegyezni, hogy a korábbi jó viszony mintájaként a jelenlegi orvosoknak a városvezetéssel most is kifejezetten jó a viszonya.)

A 70-es években a személyi háttér a következő volt: 1 gyermek, 4 felnőtt körzeti orvos, 1, majd 1985-től 2 fogász, 4 körzeti ápoló, 5 asszisztens, 4 védőnő, 1 gazdasági vezető, 3 technikai alkalmazott. A rendelések 2 rendelőben váltásban (egyik orvos délelőtt, a másik délután rendelt ugyanabban a rendelőben) folyt, egészen 2008-ig. Ezekben az években a körzeti orvosok a mozgó szakorvosi szolgálat segítségével (heti 1-2-szer jöttek ki a szakorvosok a kórházból) végezték a

A rendelő épülete a felújítás során, 1981-ben

terhes tanácsadást. Természetesen a védőnők voltak a segítségek és egyben állandó összekötők a szakorvosokkal. A méh-nyakrák szűrését is elvégezték.

1984-ben a Csongrád Megyei Gyógyszertári Központ összevonta a két gyógyszertárat. Dr. Katona Éva gyógyszerész vezetésével átköltöztek a Köztársaság tér 5. számú épületbe. 1993 februárjától új magántulajdonú gyógyszertár, a Kamilla Patika (Csokonai u.17.) is bekapcsolódott Mindszent gyógyszerellátásába. A patikaprivatizáció 1996-ban lehetővé tette, hogy a Szent István Gyógyszertár jogutódjaként működhessen tovább a dr. Katona Éva vezette gyógyszertár (Köztársaság tér 5.). Mindkét gyógyszertárban 2-2 gyógyszerész dolgozik, asszisztensekkel és technikai alkalmazottakkal, heti váltásban ügyelnek.

2005-ben az Egészségházban pályázatoknak köszönhetően nagy felújítások kezdődtek. Az ügyvezető főorvosi feladatokat dr. Ávéd János látta el 2009-es lemondásáig. A korszerűsítésnek köszönhetően négy teljesen különálló rendelőt alakítottak ki a négy körzetnek. Azonban ezért a fizikoterápiás helyiség megszűnt volna. Ezt a problémát megoldandó, Ávéd János doktor szervezésével összefogott a település. A sok önzetlen segítségnek köszönhetően (közel 100 adakozó és segítő volt) költség nélkül egy külön fizikoterápiás helyiséget alakítottak ki a jelenlegi Egészségháznál, amelyet 2011-ben avattak fel. Azóta is itt folynak a kezelések egy fizikoterápiás szakasszisztens és egy gyógytornász segítségével napi 8 órában.

A településen a folyamatos betegellátás ügyelet révén megoldott. Korábban évtizedekig csak a helyi orvosok ügyeltek, úgynevezett készenléti szolgálatot tartottak a lakásukon. Az utóbbi néhány évben azonban a fejlesztésnek köszönhetően központi ügyelet működik, melyet Lucza János mentőtiszt organizál.

Az újraöntetett bronz dombormű a rendelő udvarán. Utcanév őrzi a professzor emlékét.

Márványtábla hirdeti az épület főbejárata mellett, hogy a gáz itt gyulladt meg először a községben, 1884. április 26-án.

1985-ben érkezett a fogorvosi létszámfejlesztésnek köszönhetően a második meghirdetett statusra, és azóta is Mindszentben dolgozik Szabóné dr. Szokol Gabriella fogász doktornő. Ő váltásban dolgozott a rendelőben Salah doktorral, majd a privatizáció miatt magánrendelőt nyitott, jelenleg a Mátyás király utcában rendel.

Az 1990-es évek végén dr. Ávéd János két kiadást megélt könyvet szerkesztett, amelyben a Mindszenthez kötődő orvosok, állatorvosok és gyógyszerészek életrajzát gyűjtötte össze, miután felkutatta őket. Összesen 104 életrajz olvasható a magánkiadványokban. 2000-ben és 2001-ben is 300-300 példányban jelent meg. A könyvek jelentős részét néhány hónap alatt elkaptokdták. Az így megtalált kollégáknak a Mindszenti napok során találkozót szervezett, 2002. június 28-án, 2005. július 2-án, és 2011. július 1-jén is. A találkozón 20-25 fő vett részt. Adakozásuk révén Bene Ferenc professzor (1775–1858, Mindszent szülötte, neki köszönhető hogy Magyarországon hamar megvalósult a himlőoltás) domborművét újra öntették. A fent említett könyvben szereplő, már elhunyt kollégák neveit réztáblácskákra vészték, és tölgyfából készített emléktáblán őrzik a rendelő a folyosóján.

2013 szeptemberében nagy megtiszteltetés érte az Ávéd családot, mert a „Mindszenti Idősekért Közalapítvány” és a „Szőlőparti Baráti Kör” helyi civil szervezetek kezdeményezésére és indítványára, ismét a mindszentiek önzetlen adakozásának köszönhetően, a település várossá nyilvánításának 20. évfordulója alkalmából megtartott ünnepség részeként, leleplezhatték dr. Ávéd László mellszobrát, amely az önkormányzat parkjában látható. (Képünkön.) Mindszentben hosszabb ideig szolgálatot teljesítő orvosok: dr. Szóbl Lipót (1890–1931), dr. Finta Dezső (1924–1970), dr. Schwáb József (1924–1944), id. dr. Deák László (1932–1964), dr. Ávéd László (1947–1983), dr. Túri Sándor (1963–1983), ifj. dr. Deák László

A tölgyfa emléktábla az elhunyt, Mindszenthhez kötődő kollégák réztáblákon őrzött neveivel az Egészségház folyosóján; a folyosót az elhunyt kollégák képei is díszítik.

(1964–1971 és 1983–1999), dr. Horváth István (1968–2006). A település önkormányzata elismerését fejezte ki az egészségügyben dolgozóknak azzal, hogy az 1994-ben alapított „Mindszent Városért” kitüntetést adományozta dr. Ávéd Lászlónak (1994), dr. Finta Dezsőnek (2000, poszthumusz), dr. Katona Évának és dr. Horváth Istvánnak (2002).

Állatorvos kollégákról is szeretnék szerény adatokkal szolgálni. Az első említés 1887-ben olvasható, dr. Tózsér Géza állatorvosról. 1890-ben száj- és körömfájásjárvány dült a faluban. Ezt követően csak 1928-ban akadtam adatra, ekkor dr. Reiman Ferenc állatorvos működött a településen. Dr. Benedek László 1933-tól községi, majd járási állatorvosként 1940-ig teljesített szolgálatot, innen Marosvásárhelyre költözött el. Ezt követően dr. Budai László érkezett Mindszentre, és 1945-ig dolgozott itt. Nagyon jó barátságban volt Katona István gyógyszerésszel. 1946. január 2-től 1949-ig dr. Ötvös Mihály is dolgozott a faluban. 1947-től 1955-ig dr. Berethalmi (Binder) András volt a település állatorvosa. 1955-től élete végéig, azaz 1988-ig Mindszent állatorvosa volt dr. Pózár János. 1986-tól dr. Gyovai Tibor is praxist nyitott Mindszenten, azóta is itt dolgozik. 1987-től dr. Nagy László magánygyakorlatot folytatott, de néhány év után elköltözött.

Remélem írásommal sikerül szülőfalum egészségügyének, az ott korábban és jelenleg is szolgáló embereknek emléket állítanom.³ E sorokat őszinte tisztelettel és a feljük megnyilvánuló alázattal írtam.

DR. ÁVÉD JÁNOS LÁSZLÓ

³ FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK: *Dr. Ávéd János – Fuchszné Benák Katalin* (szerk.): Mindszenthhez kötődő orvosok, állatorvosok, gyógyszerészek életrajzai. 2000 és 2001. - *Bóna József*: Mindszent. 1928. - *Juhász Antal* (szerk.): Mindszent története és népelete. 1996. - *Dr. Katona Éva*: Szent István Gyógyszer-tár. - *Keller Lajos*: Mindszent története 1700-1900. 1900. - *Szécsi Ferenc*: Adatok, tények a község életéről 1945-1976. - *Tóth Imréné*: Visszatekintés a múltba. 2010.

2014. Makó, József Attila Múzeum:
Civil honismereti, helytörténeti, kulturális szervezetek konferenciája

A civil szervezetek értékhordozó szerepe

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2014. március 29-én a Honismeret Napja alkalmából civil honismereti, helytörténeti, kulturális egyesületek, alapítványok és közösségek számára konferenciát rendezett. Fő célként az említett szervezetek bemutatkozását tűzték ki célul, egyúttal egymás munkájának megismerését. A meghívottak közül mindössze néhány szervezet képviselője nem érkezett meg. Akik beszámolóikat megtartják, azt írásban is küldjük meg évkönyvünk számára.

Egyesületünk egy jó évtizeddel korábban már rendezett a megyei honismerő és történeti társaságok, valamint egyesületek számára hasonló összejevetelt. Akkor a résztvevők egy csoportja bizalmatlankodott, attól félték: a megyei egyesület integrálni, majd irányítani szeretné őket, jóllehet erről szó sem volt. A korszak szellemiségének talaján sarjadt az érzés. Féltették önállóságukat. Soraikban az egykor megyei keretek között szervezett honismereti mozgalomban számosan részt vettek, félelmük ezért sem volt igazán érthető. Mára az említett érzések és gondolatok megszűntek, sőt nem egy tagtársunk lelkes résztvevője, sőt vezetője lett a helyi szervezeteknek. Gondoljunk csak a csongrádiakra, a kiszomboriakra és a pitvarosiakra. A kulturális egyesületek és társaságok köre azóta szélesedett, említsük csak az anyanyelvápolókat, a megyei irodalomtörténeti társaságot vagy a hódbarangolókat. Más-más indíttatásból a helyi értékeket és hagyományokat ápolják. Szükség van rájuk a mai világban, amelynek fő jellemzője a fogyasztói társadalom vég nélküli zakatolása. „Vásárolj, vásárolj, és szerezd meg hozzá a pénzt!” Az efféle közegben kitermelődött embertípus képtelen a számára felállított mókuserékből kitörni, hogy észrevegye, milyen sok szépség van a körülötte lévő világban. A mi szervezetek tagjai nem zuhantak bele ebbe a forgásba. Sőt, néha e vég nélküli táncot járók néha észreveszik ezt, és rájuk csodálkozva díjakat, kitüntetések adományoznak nekik.

A művelődés szervezésén és építésén fáradozó szervezeteket áldozatos, önzetlen és odaadó munkájukkal oszlopbereik tartják fenn. Ha ők egy-egy he-

lyen valamilyen oknál fogva kiesnek, általában nehéz az utódok megtalálása. Ha nem sikerül, csipkerózsika álmukat alusszák az egyes csoportosulások, és várják ébresztésüket. Talán ez utóbbihoz járul hozzá az egyesületünk által szervezett találkozó, amely egyúttal ötletbörze és tapasztalatcsere lehetőség, amely buzdítja a résztvevőket a fiatalok bevonására is. Mai társadalmunkban a lokális civil szervezetek a hagyományok, a helyi kötődések, a gyökerek őrzői, a kulturális élet mozgató motorjai, rendezvényeik által közösségfejlesztő és megtartó erők, kezdeményezéseikkel a helyi emlékezet ébren tartói. Összefogásuk, együttműködésük sikere egy-egy településen vagy a régióban, hogy jelentős mértékben javítja az életminőséget, erősíti a helyhez kötődést, a múlt emlékeinek megőrzését, ápolását. A legtöbb civil szervezet fő tevékenysége az értékmentés a jelen és a jövő generációi számára.

Hogy jóakarattal, szervezőkészséggel és fáradozással lehetetlennek látszó ügyek megoldhatók, azt híven mutatja a makói honismereti napot támogatók listája. Köszönet mindenkinek, aki a szép és tartalmas ünnep rendezésének sikeréhez hozzájárult.

Dr. Prof. BLAZOVICH LÁSZLÓ

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület – a gyökerektől napjainkig

I. Előzmények

1. A két világháború közötti időre nyúlnak vissza honismereti mozgalmunk gyökerei, amikor Európa-szerte rájöttek, hogy a technika fejlődésével, az életforma változásával számos eszköz, tárgy elavul, korszerűbbre kell cserélni. A régiek elvesznek, ha nem kerülnek gyűjteményekbe. Ez a felismerés indította el a néprajzi gyűjtőmunkát, a honismereti mozgalom elődjét. Magyarországon a néprajzi gyűjtés egyik fő szervezője Morvay Péter volt, aki az 1930-as években kezdte el a munkát.

2. Az 1960-as évek elején kezdett kibontakozni a honismereti mozgalom megyénkben. Ekkor keresték fel és kérték meg helytörténeti, honismereti szakkörvezetőnek Mindszenten Tóth Emmát, Tápén Molnár Imrét, Csanádpalotán Asztalos P. Kálmánt, Apátfalván Szigeti Györgyöt és még másokat. A későbbiekben to-

vábbképzésekre került sor, majd a Népművelési Tanácsadón belül szakbizottságok jöttek létre, közöttük a honismereti is Börcsök Vince vezetésével.

3. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Népművelési Intézet a 60-as évek elején vállalta fel, kapta feladatként a honismereti mozgalom szervezését, szakmai irányítását. Megyénkben 10 év után 1969. március 20-án alakult meg a Csongrád Megyei Honismereti Bizottság 15 fővel. Elnöknek Nyíri Antal nyelvész professzort, titkárnak Börcsök Vincét választották, mint a Megyei Módszertani Intézet képviselőjét. A Bizottság kidolgozta munka- és feladattervét. Ennek megvalósítása során megvitattak konkrét ügyeket, javaslatokat adtak egyes témákban (pl. földrajzi nevek gyűjtése, krónikaírás, falutörténet feldolgozás, honismereti napok szervezése, szakkörök létrehozása iskolákban, művelődési házakban). Kihelyezett üléseket is tartottak, ezzel is segítve a városok, nagyobb községek honismereti munkáját. Évente rendeztek honismereti diáktáborokat, megjelentették a Csongrád Megyei Honismereti Híradót. A Bizottság rendezvényeinek, programjainak, hivatalos ügyeinek intézését, levelezését anyagi finanszírozását a HNF apparátusa látta el.

A HNF megszűnésével a honismereti munkában új helyzet teremődött, megszűnt az anyagi és tárgyi feltételeket is biztosító „gondoskodás”. Az ügyet szerető honismerők – alsó-felső szinten – nem hagyták elveszni a honismereti tevékenységet, létrehozták a helyi és megyei egyesületeket és azok szövetségét.

II. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület megalakulása

1. Az Országos Honismereti Bizottság elnöke, dr. Kanyar József és titkára, Bartha Éva 1990. január 9-én felhívással fordult a megyei népfront titkárokon át az ország honismerőihöz: „A honismereti mozgalom jövőbeli feltételeinek megteremtése, a munka lehetőségeinek szélesítése és biztonságossá tétele érdekében javasoljuk, hogy a honismereti tevékenység – mozgalmi jellegének megőrzésével – alakuljon át Honismereti Szövetséggé, amely összehangolja és segíti a megyei, városi, kerületi, községi honismereti egyesületek, közösségek munkáját. Ezek a honismereti egyesületek, szakkörök, amelyeknek tagjai lennének a mozgalom eddigi és ezutáni elkötelezettjei, a saját maguk által elkészített és elfogadott alapszabály szerint végeznék munkájukat. Az Országos Honismereti Szövetség pedig gondoskodna a mozgalom országos folyóiratának megjelentetéséről, a honismereti akadémiák és konferenciák szervezéséről, a honismereti táborok és más rendezvények segítéséről, a mozgalom összefogásáról...” A Honismereti Szövetség alakuló ülésére 1990. április 25-én került sor, ahol ideiglenes vezetőséget is választottak. Az V. Honismereti Konferencia és a XVIII. Honismereti Akadémia keretében (1990. július 8-9-10) fogadták el a szövetség alapszabályát, valamint megválasztották a szövetség vezetőit.

2. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 1991. április 23. napján tartotta alakuló ülését 26 alapító taggal. A Csongrád Megyei Bíróság Pk. 60.078/1991/3. számú végzésével 528. sorszám alatt 1991. június 6-án vette nyilvántartásba az egyesületet. A szervezet képviselőjére dr. Juhász Antal elnökként, Vecsernyés János titkárként jogosult. Székhelye Szegeden, a Tisza Lajos körút 47. sz. épület II. emeletén volt. Később az elnök és titkár mellé elnökhelyettesként Radocsai Ferencet, valamint 12 fős választmányt és 3 fős ellenőrző bizottságot választottak. A titkári feladatokat Vecsernyés Jánostól Bogdán Lajos vette át.

Következő változás a vezetésben a 2001-ben történt. Dr. Blazovich László megyei levéltár-igazgató lett az elnök, aki mindmáig vezeti az egyesületet. Az egyesület székhelye a Megyei Levéltárba került át. Elnökhelyettes dr. Marjanucz László lett. 2007-ben a közgyűlés módosította az egyesület alapszabályát. Az egyesület közhasznú jogállású civil szervezet lett. A választmány helyett elnökség jött létre 7 fővel. A 2010. évi közgyűlésen Bogdán Lajos titkár egészségi okok miatt lemondott. Helyébe Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannát választották meg, aki képviseli az egyesületet az országos elnökségben. Dr. Ósz Károly ellenőrző bizottsági elnök szintén lemondott összeférhetetlenség és a Honismereti Szövetség országos elnökségébe való beválasztása miatt. A 2012. évi közgyűlésen ismét szükségessé vált az alapszabály módosítása, mert a közhasznúság előnyeit az egyesület nem tudta kihasználni, ugyanakkor a civil törvény előírása miatt az adminisztrációs követelmények nehezen teljesíthetők. Ezért az alapszabályból törölték a közhasznúsági jogállást. 2014 elején az ellenőrző bizottságban történt változás: Lőkös Sándorné lett az elnök, és új tagokat választottak a lemondott tagok helyébe.

A szervezeti élet területén, az ügyviteli munkában, az adminisztrációs feladatok elvégzésében önkéntes munkával valódi egyesületté, civil szervezetté, közösséggé fejlődött az egyesület. Az évek során mindig megtartottuk a négy vezetőségi és a minimum egy közgyűlést. Az adminisztrációs, könyvelői munka szaporodását jelzi, hogy míg a naplófőkönyvben a 90-es években havi egy bejegyzés került, addig manapság ez sok oldalt foglal el.

2006-ban elkészült az egyesület honlapja, amely Pál Lászlóné tartalmi szerkesztő és fia, Pál Richárd technikai szerkesztő gondozásában az egyesület életéről minden fontos információt tartalmaz. Itt „számolunk el” az egyesületnek juttatott 1 % összegével. Főbb rovatok: hírek, éves programtervek, az egyesület története, alapszabály, honismereti gyűjtemények, felhívások a rendezvényekre, kitüntetettjeink, fotók stb. Több alkalommal elismerést kaptak a szerkesztők a pontos, naprakész honlapért.

Az 1991. évi megalakulás óta taglétszámunk több mint háromszorosára nőtt.

3. Tartalmi munkánkról:

Munkánkat önkéntesként, díjazás, háttérbeli vagy közvetlen támogatás nélkül, de a magunk munkaterve alapján nagy lelkesedéssel, tagdíjfizetésből, működő

désre kapott pályázati pénzekből végeztük. Egy-egy országos rendezvényt a Honismereti Szövetség megbízásából és finanszírozásával rendeztünk meg. Elismerés volt, hogy egyesületünket a Honismereti Szövetség felkérte a XXIV. Országos Honismereti Akadémia megrendezésére. Erre Csongrád városában került sor 1996. június 24 és 28 között. Az ötnapos rendezvény fő témája a nemzettudat alakulása a honfoglalás óta. A fővárosból és a megyéből érkezők sikeresnek, tartalmasnak, kiválóan szervezettnek ítélték a rendezvényt. A III. Iskola és honismeret országos konferenciát Szegeden rendezte az egyesület, 2001. október 12 és 14 között. A rendezvény zárása a Nemzeti Történeti Emlékpark felső-pusztaszeri tanulmányi iskola tantermében volt.

Történeti évfordulókhoz kapcsolódó országos honismereti versenyeken egyesületünk tanárai diákjaikkal szép eredményeket értek el. (Az „Emese álma” vetélkedő döntőjében 12., a „Hős Rákóczi népe” vetélkedőn 3. helyezést értek el a makói gimnázium csapatai felkészítő tanárunk, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna segítségével. A „Fölkelt a napunk - Szent István kora” elnevezésű versenyben a szegedi Dugonics András gimnázium csapata 2. lett. Felkészítő tanárunk Károlyi Attila volt. A csongrádi honismerők kezdeményezésére 2009-től évente egyre több általános iskolai csapat vesz részt a megyei honismereti versenyen. Az országos ifjúsági honismereti akadémiákon rendszeresen részt veszünk 3-5 fővel, ahol diákjaink színvonalas kiselőadásokat tartanak. Egyesületünk 2012-ben adott otthont és rendezte meg az ifjúsági akadémiát Szegeden.

Bél Mátyás születésnapja (március 24.) a Honismereti Szövetség javaslatára lett a honismeret napja. E napon egyesületünk évente rendezvényeket tart. Egyesületünk húsz éves történetét bemutató kiállítással és felolvasó üléssel ünnepelünk a hódmezővásárhelyi levéltárban 2010-ben. 2011-ben tudományos felolvasó üléssel és „A szegedi piarista iskola újjáalapítása” című kiállítás megnyitásával emlékeztünk meg a napról a szegedi piarista gimnáziumban. 2013-ban Mindszinten Nagy Györgyre emlékeztünk, az előadói konferencia témái az 1848-49-es forradalom és szabadságharchoz kapcsolódtak, majd Mindszent helytörténeti és kulturális értékeinek megismerésére került sor. 2014-ben pedig a makói múzeumban civil konferencia keretében emlékezünk meg a honismeret napjáról.

Iskolai helytörténeti olvasókönyveket készítettek honismerőink Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Szegváron, Makón. Honismerőink közül sokan váltak helytörténetíróvá, több településen segítettek a monográfiák megírását. Tagjaink fontos tevékenysége a honismereti gyűjtemények létrehozása, gondozása. Apátfalván, Csanádpalotán, Csongrádon, Kisteleken, Kiszomboron, Maroslelén, Óföldaékon, Pitvaroson, Röszkén, Szegváron, Szőregen, Tápén, Tömörkényen, Újszentivánon láthatók munkájuk szép eredményei.

Egyesületünk gazdálkodásában segítséget hozott a működési költségekre történő pályázati lehetőség, illetve az, hogy az állampolgárok adójuk 1 %-át civil

szervezetek támogatására ajánlhatják fel. Az Nemzeti Civil Alaphoz kétszer pályáztunk, ebből egyszer sikerrel. Az NCA-t a NEA pályázati kiírások követték. Oda három alkalommal pályáztunk, ebből egyszer sikeresen. Az 1 % felajánlásokból 5 alkalommal kaptunk támogatást.

Egyesületünk munkájának összegzéseként elmondható, hogy tagjaink sokat tettek és tesznek azért, hogy segítsék a megye honismereti munkáját: Egyesületünk két honismereti kötetet adott ki, melyben bemutattuk az egyesület honismereti munkáját, elődeink tevékenységét. Ajánlom figyelmükbe a „Honismeret Csongrád megyében (1969-2011)”, illetve „A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011-2012” kötetünket, amelyekből részletesen megismerhető a honismereti tevékenység múltja és jelene.

DR. ŐSZ KÁROLY

Gondolatok az interaktív irodalmi és művészeti szalon művelődési modelljéről

Az interaktív irodalmi és művészeti szalon művelődéstörténeti előzményei

A londoni klubok rétegzett hagyományában élő angol művelődési, magatartási modellre, a gentleman típusú kifinomult viselkedésben megvalósuló kulturális harmonizáció értékeire Magyar József, a makói gimnázium egykori latin tanára az iskola 1913/14. évi Értesítőjében hívta fel a figyelmet. Az értékörző angol gondolkodó, J. H. Newman szavait idézte: „*A gentleman definitionja egyszerű: olyan ember, aki másoknak soha fájdalmat nem okoz... aki gondosan kerül mindent, ami embertársait bánthatja vagy megsértheti, minden durva ellenmondást, feszélyezést vagy gyűlölséget, minden gyanúsítást vagy elkedvetlenítést, és aki szívvel-lélekkel azon van, hogy embertársai mindig kellemesen és otthonosan érezzék magukat. Semmi sem kerül ki a figyelmét; bátorító a félénkekkel, előzékeny a tartózkodókkal és elnéző a nevenséges gyengeségekkel szemben; mindig tudja, kivel van dolga; társalgás közben előtérbe nem tolakszik és soha sem untat. Készséggel áll másoknak szolgálatára s hogy ezt teheti, neki juttatott kegynek tartja.*” A lesüllyedés ellenszere ez. Teljes életre szóló útravaló.

A párizsi szalonok 18-19. századi világában a különböző művelődési témákról folytattak megbeszéléseket. Ezek a szalonok a nyitott érdeklődésű,

könnyed társalgási stílusban történő kultúráközvetítés és művelődési információáramlás színhelyei voltak. Az irodalom, a zene, a képzőművészet, a történelem, a társadalmi élet és az egyes tudományágak területeit érintő társalgásban a művelt közönségből, tehát a befogadói oldalról is voltak érdeklődő résztvevők, és ott volt néhány kiválasztott alkotó, író, művész, tudós és közéleti híresség is.

A hazai szalonélet párizsi minta szerinti kialakításáért a 19. század végén Justh Zsigmond sokat tett. A művészetkedvelő társaságok hazai és párizsi környezetét felelevenítő kontextusban Justh Zsigmond munkásságát, valamint a budapesti kávéházak légkörét kedvelő Bródy Sándor stílusművészetét párhuzamosan mutattam be 2013 novemberében, az MTA Szegedi Akadémiai Bizottságának székházában tartott előadásomban. Elemeztem, miként honosodott meg nálunk a párizsi szalonéletben érvényesülő társalgási stílus. Bemutattam, hogyan nyert teret az irodalmi kommunikációban, a napilapok és folyóiratok tárcairodalmában az a csevegő hangnem, amely a szalonias művelődési társalkodásból, az élőbeszédből származott át az irodalmi nyelvbe. Később, a 19. század végi bécsi, prágai, budapesti, zágrábi, kolozsvári, aradi, temesvári, szegedi kávéházi irodalmi életben is tovább élt ez a művelődési témákat megbeszélő könnyedebb társalgási hangnem. A tárcaíró sokszor szinte megbeszéli az olvasóval az általa felvetett témát. A vélemények áramlásába kapcsolja a befogadót. Máskor pedig Bródy Sándor vagy Tömörkény István szinte az olvasó szájából veszi ki a közvélekedést érintő mondatot, és ott folytatja, ahol íróként a téma iránti kíváncsiságot és kultúráközvetítőként pedig a művelődési érdeklődést fokozni tudja. Szinte közvetlenül szemlélhető az irodalmi-művelődési kommunikáció működése. Európán kívüli kitekintésként, a szalon művelődési modelljét érzékeltetve említem, hogy Buenos Aires szalonéletének finom atmoszféri-kusságára ad történelmi rálátást Pedro Subercaseaux enteriőrt és szalontársaságot megelevenítő, Argentína nemzeti himnusza című festménye.

Amikor az angol klubok, a párizsi szalonok, a közép-európai kávéházi estek és irodalmi-művelődési asztaltársaságok művelődési modelljének egymással rokon hagyományát és nálunk meghonosodott változatait áttekintettem és elemeztem, világossá vált számomra, hogy a kultúra különböző területeiről válogató széleskörű törekvés tágabb értelemben egy olyan kultúráközvetítő folyamatba illeszkedik, amelyet a vélemények szabad áramlása, a kulturális érdeklődés nyitottsága, az alkotó és a befogadó egymásnak bemutatkozó kapcsolata jellemez.

*A Makói Interaktív Irodalmi- és Művészeti Szalon indulása
és az irodalmi kommunikáció*

A Makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalon indulásának mentoraként az irodalmi és művészeti szalonélet interaktív kommunikációs modelljének praxisa és kulturális viselkedési mintázata érdekelt. A Csongrád Megyei Honismeret-

ti Egyesület által szervezett konferencián, 2014. március 29-én, a Makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalon célkitűzéséről és interaktív kommunikációs modelljéről a makói múzeum előadótermében tartottam előadást. Megfogalmaztam a kérdést: vajon az irodalmi-művészeti érdeklődésű közönség számára mit jelent az irodalom? Az irodalmi mű és olvasója között milyen kapcsolat él? Az olvasóközönség teremtő képzelete találkozik az irodalmi mű nyitottságával. Az irodalmi szöveg feloldja a hétköznapokhoz tapadó közvetlenséget. Az irodalom kommunikációs képessége közönséget teremt. Az irodalmi műben a fikció, a teremtő képzelet, a nyelv gondolatvilágot építő létmódja nyilvánul meg. Az ízlésküszöb, a korszakra jellemző elvárás horizontra, a „jó” irodalmi műről alkotott előítélet, a befogadás határossága sokszor korlátozza az irodalmi mű érvényét, de csak átmenetileg, mert minden kor újraírja a saját történetét. Az irodalmi mű élményt ad. Az élmény az irodalom és befogadója, olvasója kapcsolatában bontakozik ki. Az irodalmi mű az olvasóját az interaktív irodalmi és művészeti szalonéletben résztvevőként szólítja meg. A kapcsolat kölcsönös. Az irodalmi mű számára az értelmező megbeszélés során a szalonélet aktív közönsége felteszi a saját kérdéseit. Minden irodalmi alkotáshoz önálló megközelítésű „tanulmányút” tartozik, amely egy szellemi körforgalomba kapcsolja be az interaktivitásra hangoló befogadót.

Prózát olvasni, verset értelmezni, gondolkodásformákkal, társművészetekkel foglalkozni és ezt megosztani egymással, mindez a társas élet korszakokon átmutató, a mindenkori jelenben történő megújuló képességét mutatja. A különböző művészeti ágak egymással párhuzamos helyi értékeinek feltárását teszi élménnyé a szalonélet. A kép, az előadóművészet, a festészet, az irodalom és a film vonatkozásában is sok minden megbeszélésre kerül. Az implicit készségek az önmegvalósítás alkotói területein kapnak megerősítést, biztatást. A bűvópataként felszínre kerülő helyi alkotó tehetségek számára a nyilvánosság támogató, önbizalmat nyújtó szerepe itt közösségi formát öltő módon, az értékeket támogató dialógus működése közben teremődik meg.

A Fáklya Márta által 2013-ban alapított és vezetésével 2014 januárja óta folyamatosan eredményesen működő Makói Irodalmi és Művészeti Szalonnak a makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeum a befogadó intézménye. A sikerrel működő szalonélet tartalmáról és kulturális szerepéről szóló tudósítások az Interneten az „Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalon Makón” kereső kifejezés segítségével feltárhatók, olvashatók. A téma képanyaga és a mozgalmas szalonélet tartalmi ismertetése a plakátokon és rövid riportfilmekben mindenki számára megtekinthető.

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

Tégy Magadért és Másokért Egyesület

Ez a szervezet 2006-ban alakult kizárólag Fáklya Márta elképzelése és anyagi befektetése alapján Budapesten, a VI. kerületben. Kezdetben Harmónia Műhely néven vált ismertté, kulturális célokkal indult, de az idők folyamán és a résztvevők igényei alapján ezoterikus programokkal is kiegészült. Elsősorban a VI. kerületi lakosság kulturális és szellemi igényeit hivatott szolgálni, de természetesen más kerületekből, sőt nem kis számban vidékről is jöttek fellépők, kiállítók és közönség is.

Felnőtt- és gyermekprogramok is szerepeltek repertoárjukban, amely művészeti, később pedig terápiás szerepet is betöltött.

A művészetek fő területeihez kapcsolódóan szerveződtek a rendezvényeik. Az irodalomkedvelők, alkotók az irodalmi szalon foglalkozásaira jártak. A zenekedvelők gazdag és változatos zenei programokból válogathattak. Az egyesület keretében létrejött a Vers-zene Klub a Strófa Trió vezetésével, működött az Amatőr Zenészek Klubja, szerveztek klasszikus zenei esteket, megindult a Performance Klub zenei, táncos összejevetelekkel, speciális és vonzó lehetőségeket kínált az Indiai zenei klub. Táncos barátaik is tartottak foglalkozásokat, táncterápia indult felnőtteknek és gyermekeknek. Több kiállítást is sikerült megrendezniük: olaj, grafika, csuhé, mandala, selyem, fafaragás technikák alkalmazásával, mintegy 50 művész munkáiból. Gyermekek kézműves foglalkozásokkal is kiegészült a program.

Igen kedveltek voltak az általuk rendezett nemzetiségi estek. A bemutatott népek életét gyakran utazások élménybeszámolóival, máskor irodalmuk, zenéjük, táncaik bemutatásával, sőt jellegzetes ételeik kóstolásával kapcsolták össze. Indiai estjükre eljött egy tartományi király is. Színes élményeket adtak a német, francia, zsidó, arab estek.

FÁKLYA MÁRTA

Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány

A Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány 2007-ben jött létre Bálint Sándor (1904–1980) néprajztudós és művészettörténész szellemiségének őrzésére, a szegedi nagytáj kulturális értékeinek ápolására, a magyar keresztény hagyományvilág továbbadására. A szakmai konferenciákat és ismeretterjesztő előadásokat szervező, valamint a helyi értékeket megjelenítő kiadványokat megjelentető civil szervezet öttagú kuratóriumának elnöke az alapítás óta Miklós Péter.

A 2013. év elején adta ki a szervezet a *Kereszténység, demokrácia, európai szellemiség. Írások Bálint Sándorról* című kötetet, amelyben Gyulay Endre püspök (Szeged), Apró Ferenc helytörténész (Szeged), Harangozó Imre néprajzkutató (Újkígyós), Csapody Miklós irodalomtörténész (Budapest), Zsoldos Sándor irodalmár (Szeged) és Bogoly József Ágoston irodalom- és művelődéstörténész (Makó) tanulmányai kaptak helyet. A könyvet annak szerzői 2013. április 30-án mutatták be a szegedi Millenniumi Kávéházban.

A 2013. május 14-én a szegedi Árpád téren felállított Délvidéki Országzászló (Simor Márton szobrászművész alkotása) avatási ünnepségét az alapítvány rendezte, amelyen Semjén Zsolt, Magyarország miniszterelnök-helyettese, nemzetpolitikáért felelős miniszter mondott ünnepi beszédet. Az alapítvány támogatásával jelent meg 2013 őszén a szegedi Belvedere Meridionale Kiadó gondozásában az *A hazáért és a szabadságért. Tanulmányok II. Rákóczi Ferencről, koráról és emlékezetéről* című tanulmánykötet.

2013. december 16-án a Magyar Tudományos Akadémia szegedi területi bizottságának székházában *A szegedi nagytájtól az egységesülő Európáig* címmel rendezett műhelybeszélgetést és konferenciát szerveztünk, amelyen Gulyás László regionalista professzor és Miklós Péter történész tartott előadást, felkért hozzászólóként pedig Zakar Péter főiskolai tanár, a Csongrád Megyei Közgyűlés alelnöke és Besenyi Sándor filozófus vett részt. E rendezvény anyagából az alapítvány gondozásában 2014 elején megjelent – a Nemzeti Együttműködési Alap támogatásával – *A szegedi nagytájtól az egységesülő Európáig* című könyv, amely két részből áll. A tanulmányok első csoportja a régió történetével és művelődéstörténetével foglalkozik, míg a második egységben szereplő írások inkább az európai egységeszme, a határokon átnyúló regionális kapcsolatrendszer, valamint a

társadalomtudományok kutatási területei felől közelítenek a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió lokális értékeihez, legyenek azok múltbéli vagy éppen kortárs momentumok. A kötet munkatársai: Marjanucz László tanszékvezető egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem), Kókai Sándor főiskolai tanár (Nyíregyházi Főiskola), Zakar Péter főiskolai tanár, dékán (Gál Ferenc Főiskola), Sarnyai Csaba Máté egyetemi docens (Károli Gáspár Református Egyetem), Pap Tibor doktorjelölt (Pécsi Tudományegyetem), Péter László professor emeritus (Szegedi Tudományegyetem), Csapody Miklós irodalomtörténész (Budapest), Besenyi Sándor filozófus (Szeged), Gulyás László címzetes egyetemi tanár (Kaposvári Egyetem), egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem), Laki Ildikó tudományos munkatárs (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet) és Fülöp Zoltán egyetemi hallgató (Szegedi Tudományegyetem).

2014. június 1-jén alapítványunk emléktáblát állított Szeged 1944. évi légi bombázásának áldozatai emlékére. Az eseményen Haág Zalán, a szegedi közgyűlés kulturális bizottságának elnöke – a Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány alapítója –, Gyimesi László, Szeged város kulturális és külügyi tanácsnok, valamint Oláh András Pál történész mondott beszédet. Brzózka Marek szegedi szobrászművész kompozíciója egy bombázót formáz meg, amint a célpont felé repül: Szeged városára.

2014 augusztusában füzetet jelentetett meg szervezetünk Bálint Sándor születésének 110. és Rákóczi szegedi tartózkodásának 310. évfordulójára *II. Rákóczi Ferenc alakja a délvidéki néphagyományban* címmel, a szegedi nagytáj Rákóczi-hagyományaival ugyanis Bálint Sándor több munkájában is foglalkozott.

Alapítványunk munkatársai az elmúlt években rendszeresen ismeretterjesztő előadásokat tartottak Bálint Sándorról, a szegedi nagytáj – a „szögedi nemzet” – történelmi és néprajzi értékeiről, kulturális hagyományairól oktatási és kulturális intézményekben (például: Dugonics András Piarista Gimnázium, Szeged; Tömörkény István Művelődési Ház, Szeged-Szőreg).

Az alapítvány minden évben koszorúzással emlékezik meg névadója születésének (augusztus 1.) és halálának (május 10.) évfordulójáról.

DR. MIKLÓS PÉTER

A Szeremlei Társaság lehetőségei

A Társaság 1991. február 26-án alakult a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fióklevéltárában, a Bajcsy-Zsilinszky u. 25. szám alatti épületben. Alapító tagjai: Dömötör János múzeumigazgató, Farkas Ferenc gimnáziumi tanár, Herczeg Mihály ny. levéltár-igazgató, Kárász József ny. könyvtáros, Kovács István középiskolai tanár, Kőszegfalvi Ferenc könyvtáros, Kruzslicz István Gábor levéltár-igazgató, Lőkös Imre ny. tszoldozó, Makó Imre levéltáros, Szenti Tibor író, néprajzkutató, Szigeti János általános iskolai tanár. Valamennyien kiváló helytörténészek, azonban Dömötör János, Herczeg Mihály, Kárász József és Lőkös Imre sajnos már nincs köztünk.

A névadó személyére nem véletlenül esett a választás: *Szeremlei Sámuel* (1837–1924) református lelkészt gyermekkorától érdekelte hazája történelme. Gelejen született, édesapja református lelkészként szolgált. Ikertestvére, Lajos 1898-ban ügyvédként hunyt el Miskolcon. Harmincéves sem volt, amikor befejezte és kiadta az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc krónikáját. 1871-es, végleges Vásárhelyre költözése óta érdekelte választott lakóhelyének történelme. Noha 1889-ben kapta Vásárhely hivatalos megbízását a város történetének megírására, már kezdettől fogva végzett kutatásokat a város régmúltjából, részben a református egyház, részben a városi tanács iratai között. 1889-től kezdve még negyedszázadnak kellett eltelnie, hogy megjelenjen az eredetileg a millenniumra kiadni tervezett monográfia utolsó kötete is. Szeremleit rendkívüli munkabírási jellemezte; egyházi feladatait (elnökletkés, a gimnáziumi építési bizottság elnöke, a városrészek templomainak építési ügyintézője) és közéleti tisztségeit (törvényhatósági bizottsági tag) el tudta látni, és emellett a monográfiával kapcsolatos munkák során is helyt állt (vezette a régészeti feltárásokat Csomorkányon, Kopáncson és más külterületi részeken). 76 éves korában, 1913-ban vonult nyugadalomba, miután a monográfia ötödik kötete is megjelent.

A Társaság alapszabályában a következő célokat tűzte ki: Szeremlei Sámuel emlékének ápolása, a helyismereti és várostörténeti tevékenységek összefogása, az oktatás és közművelődés segítése, bekapcsolódás a honismereti mozgalomba.

Szeremlei Sámuel születésének 2012-ben volt 175. évfordulója. E jeles eseménnyel kapcsolatban 2012. október 26-án a Bethlen Gábor Református Gimná-

Balra: Szeremlei Sámuel, Hódmezővásárhely történetírója Szűcs József festményén, 1886
Jobbra: Herczeg Mihály (1926–2011) helytörténész, a Szeremlei Társaság alapító elnöke

zium emeleti könyvtárában előadás-sorozatot rendeztünk, ahol a Társaság tagjai szerepeltek. Benkő László elnök megnyitója után Kádár Péter gimnáziumi igazgató Szeremlei lelkészi tevékenységéről, Marjanucz László tanszékvezető egyetemi docens a 18. századi Hódmezővásárhelyről, Antal Tamás egyetemi adjunktus Szeremlei várostörténet előtti munkásságáról, Nagy Gyöngyi történész a monográfiáról, Béres Mária régész, a szentesi Koszta József Múzeum igazgatója a tudós lelkész régészeti tevékenységéről tartott érdekes előadást a szép számmal megjelent hallgatóság részére. A konferencia Presztóczki Zoltán összegzésével és Benkő László zárszavával fejeződött be.

Társaságunk állandó küzdelmet folytat az érdektelenséggel, melyet a város múltjának népszerűsítésével (évkönyv, újságcikkek, előadások) tudunk ellensúlyozni. Igyekszünk kapcsolatban maradni az oktatási intézményekkel (több tagunk pedagógus), támogatjuk a helyismereti vetélkedőket, például tavaly az Eötvös Szakközépiskola részére mi állítottuk össze a kérdések, feladatok egy részét, illetve a levéltár egyik állomása volt a vetélkedőnek.

Ami a Társaság elnökét illeti: Herczeg Mihály ny. levéltáros, önkormányzati képviselő a kezdetektől egészen 2011. augusztus 21-én bekövetkezett haláláig ellátta az elnöki teendőket. Utódja Benkő László előadóművész, társaságunk tagja lett, és mind a mai napig közmegelegedésre végzi munkáját. A titkárok: Kruzslicz István Gábor 2004-ig, Varsányi Attila 2011-ig, végül Presztóczki Zoltán máig. Tagjaink többsége más, hasonló profilú egyesületnek tagja vagy vezetője, például Lőkös Sándorné és Prof. Dr. Blazovich László a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületben tevékenykednek. Az elmúlt években (Kruzslicz István Gábor és

Varsányi Attila idejében) intenzívebb volt a kapcsolat a Szeremlei Társaság és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület között, remélhetőleg ez a kapcsolat megmarad. Vásárhelyen együttműködünk a Wass Albert Irodalompartoló Egyesülettel, melynek több tagja (Fülöpné Rákos Éva, Nagy Gyöngyi, Benkő László) a Szeremlei Társaságot is erősíti.

Varsányi Attila titkársága idején pályázatok révén szkennelrel, fényképezőgéppel, telefonnal, nyomtatóval gazdagodott szervezetünk, amelyhez pályázatok révén jutottunk. Az új várostörténet 2. kötete (1848–1918) 1993-ban jelent meg. Szerzők: Herczeg Mihály, Kruzslicz István Gábor, Kőszegfalvi Ferenc, Dömötör János, Marjanucz László a társaság tagjai közül. Vásárhelyi Téka helytörténeti sorozatunk 17 kötetet ért meg 1994 és 2007 között. Szerkesztők és állandó szerzők: Kovács István, Kruzslicz István Gábor, Szigeti János. Megjelent 2003-ban Hódmezővásárhely thj. város történeti almanachja 1873–1950, 2007-ben pedig A Városháza című kötet, továbbá Makó Imre, illetve a fentebb említett szerzők egyenként akár több százra tehető könyvei, tanulmányai, cikkei. A Szeremlei Társaság évkönyvei: 1996-tól jelennek meg folyamatosan. A 17. kötetet adtuk ki februárban. Igyekszünk megjelenési lehetőséget biztosítani fiatal szerzőknek egyetemi, főiskolai vagy PhD-hallgatóknak is, akik a város valamely szegmentumát szeretnék tanulmányukban bemutatni. A hivatásos szerzők mellett lelkes amatőrök is megtisztelik írásaikkal évkönyvünket, szinte kezdettől fogva. A 2006-os évkönyv óta színes képeket is van módunk megjelentetni évkönyvünket.

A tagok létszáma a közel negyedszázad során elérte, sőt meghaladta a 40 főt. Menet közben kilépésekre és új tagok felvételére is sor került, és halálozások is történtek. Bevételi forrásaink: mára sikerült elérni, hogy tagjaink kb. kétharmada befizesse az 1500 forintos tagját. A tagok közül tízen – állandó jelleggel – a tagdíjon felül is támogatják az évkönyv kiadását. A „szimpatizánsok”, azaz az évkönyv állandó vásárlói többnyire a város lakosai vagy innen elszármazottak. Legutóbb a város, ill. a Czirbusz Piroska Alapítvány segítette társaságunkat jelentősebb pénzüsszeggel, így elhárult az akadály évkönyvünk megjelentetése elől.

Végül a terveinkről: a következő évkönyvhöz várjuk a tanulmányokat; szeretnénk rendbe tenni Baksa Lajos egykori vásárhelyi polgármester sírját, akinek időszakában készült el a városháza, valamint a református újjimnázium épülete, mert igencsak elhanyagolt állapotban van. Idén legalább két előadást szervezünk. Tagjaink közül többen is részt vesznek helytörténeti tárgyú előadásokon. Honlapunk jelenleg szünetel, frissítése folyamatban van. Két év múlva, a Társaság 25. születésnapja alkalmából szeretnénk kiadni a társaság jubileumi emlékkönyvét.

PRESZTÓCZKI ZOLTÁN

Honismeret, civilek a piarista gimnáziumban

A szegedi piarista gimnáziumra is jellemző, hogy a honismereti tevékenység erősen személyfüggő. Külön adottság az intézmény múltja, valamint az, hogy az intézményen belül működik egy művészeti iskola, és szellemileg, emberileg pezsdítő, hogy nemcsak egy-két tanárhoz kötődő szabadidős tevékenység a honismeret, hanem nagyobb közösség képez műhelyt. Például: Népzenei Kamaraműhely, helytörténeti együttműködés regionális pályázati projektekben (Délvidék hagyományai 2007-2009, Promined 2009.), elindult a helytörténeti, régiótörténeti, honismereti tartalmaknak az intézményesülése. Az sem mellékes, hogy néhányan nem civilként szabadidejükben, hanem a főállású tanári munka keretében is végeznek honismereti, helytörténeti tevékenységet. A gimnázium intézményi kerete a civil tevékenység mecenatúrájává vált, a középiskola az ifjúság szervezésére hatékony közeg. A művészeti iskola – kiemelten a népzenei tanszakok növendékei és művésztanárai – fellépéseikkel, programjaikkal széles kört szólítanak meg helyi ünnepeken, kulturális rendezvényeken. Az iskoláról beszélve legfőbb honismereti munkámnak az ifjúság bevonását tekintem.

A szegedi piarista gimnázium a 251. tanévet éli. 1991-ben indult újra az iskola, a folyamatos hagyomány megtört. Egykori diákjainak – Dugonics András, Reizner János, Bálint Sándor – szellemét a helytörténeti munkában továbbéltetjük: a tanárok segédanyagként, illetve forrásként használják műveiket. (Etelka, Magyar példabeszédek és Jeles mondások, Szeged története, A szegedi nemzet, Szeged a reneszánsz korában). Az iskolatörténettel való foglalkozás egyben Szeged oktatás- és művelődéstörténete. A most tanuló diákság identitását erősíti a Jeles diákok arcképcsarnoka (Dugonics András, Révai Miklós, Vedres István, Horváth Mihály, Klapka György, Klauzál Gábor, Lőw Immanuel, Tömörkény István, Herczeg Ferenc, Juhász Gyula, Huszka Jenő, Károlyi Lajos, Nyilasy Sándor, Reizner János, Bálint Sándor, Mályusz Elemér, Bibó István stb.), az iskolatörténet korszakait az iskolaépületek képei is hordozzák. A diákújságban az iskolatörténet kronológiájából kivett adatok forrásokkal, vidám álhírekben jelennek meg. Sok emlékhelyet, emléktáblát tudunk felkeresni.

A jelenünk a rövid, figyelmet felkeltő műfajoknak kedvez. Sok adatot telepítünk az iskola honlapjára, a világhálóra. Inkább ismertető, népszerűsítő, didakti-

kus formában, nem vállalva a mély tudományos igényességet. A képes források népszerűbbek az ifjúság körében, mint a hosszabb szövegek. Öregdiákjaink szívesen nyilatkoznak ifjúkorukról, sok interjút készítünk, melyek egy része oral history értéként felkerült a világhálóra. A rendszerváltás szellemének dokumentumgyűjteményeként állítottuk össze A piarista nevelés újraindulása 1991-1999 kötetet, (szerkesztette: Miklós Péter), amely az újrászervezett iskola első évtizedéről szól. Több hagyatékot kaptunk, archiválunk forrásokat, fényképeket is. A jelen munkájának archiválása, az évente megjelenő iskolai évkönyv a leendő kutatók adattára lesz.

A patrióta nevelés eszközeként állítunk össze didaktikus forrásgyűjteményeket (pl. iskolatörténetről, iskolanévadóról, helytörténeti témákról, helytörténeti-régiótörténeti korszakokról). A nagyváros lehetőségeit használva rendszeresen keressük fel a közgyűjtemények állandó kiállításait, raktárait. A városhoz való kötődést, az identitást nemcsak tanórai, tehát didaktikus helyzetekkel erősítjük, hanem szabadidős tevékenységeket is kapcsolunk hozzá (pl. terepgyakorlat, városismereti verseny), s ezek kombinációjaként 2010 óta szervezünk iskolai Szeged témahetet. A gyűjtés, a „kincskeresés” a tanulók számára is izgalmas munka. A régiótörténet iskolai kirándulásokban, testvérkapcsolatokban (Arad, Nagykároly, Szabadka, Temesvár, Zenta) is megjelenik. Büszkéek vagyunk iskolai ünnepeinkre, amelyben a kulturális, érzelmi és hazafias nevelés egyaránt fontos.

Tagintézményünk a művészeti iskola. Ezen belül a népzeneoktatás honismereti tartalmát nemcsak helyi értéknek tekintjük. A művészeti iskola kereteiben oktatott tantárgy a koboz, a népi hegedű, a népi furulya, a népiének, a néptánc. Rése a régi zeneoktatás (pl. Kájoni János), a közösségformálást kiegészíti az együtt muzsikálás. A Népzenei Kamaraműhely 2008 óta végez népzenei gyűjtést Moldvában. Ez társul moldvai gyerekek helyi tanításával. A gyűjtött zenei anyagot kobzos-hegedűs-népiének-furulyás nemzetközi kurzusok is felhasználták. Ez a felnőtteknek szóló képzés 2002 óta tart. A népzene közösséget formál, a falvakban idős emberektől összegyűjtött zenei hagyomány egyszerre magas kultúra és kulturális program, palánta nevelgető, ifjúsági és felnőtt táncmuzsika mulatság. A művésztanárok együttese, a Mentés Másként Trió, valamint a diákok és tanáraik közösen a Népzenei Kamaraműhelyben adják elő zenedarabjaikat. A népzenei szakmai műhely fontosnak tartja, hogy lemezkiadásban (pl. Kájoni János Cantionaléja, megzenésített Balassi-versek) is megjelenjen e tartalom. A szegedi piarista gimnáziumban a honismeret, a helytörténeti tartalom tananyagként, tehetséggondozó, szakköri keretekben, érettségi tételként, patrióta nevelés eszközeként, magas kultúraként egyaránt megjelenik. A középiskola szervezeti kerete az ifjúságot megmozgató hatékony, didaktikus intézményesülés alapjait adja. Egyben az intézményi kereteken kívül lévő civil tevékenységek mecénása tud lenni.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának 25 éve

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata 1990. április 19-én alakult meg Csongrádon. Egy civil szervezet életében 25 év már jelentős idő, érdemes arra, hogy számvetést készítsünk munkájáról, emlékeket idézzünk. A 25 évről teljes beszámolót nincs módomban nyújtani e kiadvány terjedelmi keretei között, csak néhány kiemelésre vállalkozhatom, ami ízelítőt ad az eltelt időszak értékteremtő és értékmentő munkájáról.

A Csongrád Megyei Tagozatot különösen fontos civil közösségnek ítéljük, ha országos szervezetére is vetünk egy pillantást, ha a több mint 100 éves irodalmi társaság céljait is röviden megismerjük.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben, Czvittinger Dávid *Specimen Hungariae literatae* című műve megjelenésének 200. évfordulóján jött létre. Alakuló ülésére 1911. október 22-én, alapító közgyűlésére pedig december 11-én került sor. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság a magyar irodalomtörténet és segédtudományai művelésére vállalkozott, és tagjául fogadta a „magyar irodalomtörténet minden barátját.”¹ „Célja a magyar irodalomtörténet-írás művelésének elősegítése és eredményeinek népszerűsítése, az irodalmi hagyományok ápolása, az irodalomismeret széleskörű terjesztése, a magyartanítás serkentése, továbbá az irodalomtörténet-írás művelőinek és pártfogóinak, valamint a magyartanároknak a szakmai összefogása és érdekvédelme.”²

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság céljait valósította meg Csongrád Megyei Tagozata is az eltelt 25 év alatt. A tagozat új kutatási eredményekkel gazdagította a magyar irodalmat, emléktáblákat, domborműveket avatott, új emlékhelyeket rajzolt Magyarországi irodalmi térképére, megemlékezett az irodalmi évfordulókról, Erős Zoltán Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig kötetét új Csongrád megyei irodalmi helynevekkel bővítette. Országos és megyei irodalmi konferenciákat, országos vetélkedőket, kirándulásokat szervezett, testvér megyei irodalmi kapcsolatokat létesített, országos irodalmi kiállításokat rendezett.

¹ Új Magyar Irodalmi Lexikon.

² A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapszabályából.

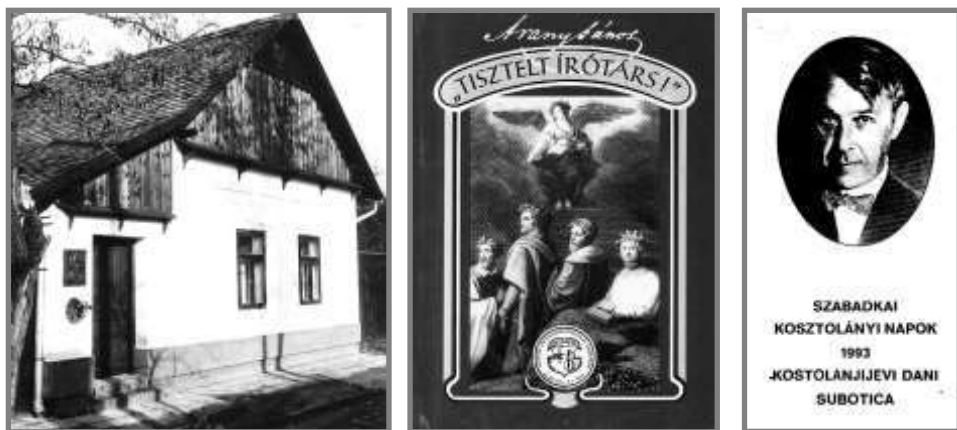
A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata alakuló ülésén 1990. április 19-én, Csongrádon az Ifjúsági Házban megválasztotta első tisztségviselőit. Tagozati elnök: Péter László kandidátus, Somogyi Könyvtár, Szeged. Tagozati titkár: Fábiánné Szenczi Ibolya megyei középiskolai szaktanácsadó, Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet, Szeged, Batsányi János Gimnázium. Elnökségi tagok: Bucsány György igazgatóhelyettes, Szentes, Bartha János Szakközépiskola; Földesi Ferenc igazgató, Bethlen Gábor Gimnázium, Hódmezővásárhely; Grezsa Ferenc tanszékvezető docens, Szeged, JATE; Domokos László igazgató, József Attila Könyvtár, Makó; Ilia Mihály egyetemi docens, Szeged, JATE.

A megyei tagozat alakuló ülése tudományos konferenciával folytatódott, melyen új kutatási eredményként a Csongrádon született, Nolit-díjas, Európa-szerte elismert, szerb író, Milos Crnjanski munkásságát mutatták be az elhangzott előadások. Fábiánné Szenczi Ibolya a Csongrádhoz kötődő, elfelejtett népi író, Kádár Lajos munkásságát ismertette, és hozta vissza az irodalmi köztudatba. A konferencia alkalmával Milos Crnjanski szülőházán emléktábla és dombormű avatására is sor került, melyet megkoszorúzott Rudi Sova, Jugoszlávia magyarországi nagykövete és Ószi István, Magyarország jugoszláviai nagykövete is.

A Milos Crnjanski-domborművet (képünkön balra), Tóth Béla szobrászművész alkotását Bori Imre egyetemi tanár, a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, a Magyar Tudományos Akadémia kültagja, a Híd című jugoszláviai magyar nyelvű folyóirat főszerkesztője avatta fel. Vujicsics Sztoján, a Magyar Írószövetség nemzetközi bizottságának elnöke is koszorút helyezett el az Írószövetség nevében.

A Csongrád Megyei Tagozat alakuló rendezvénye azért is maradandó lett a társaság történetében, mert egy domborművel és három emléktáblával (Szentesen: Heinrich Böll-, Barta János-, Négyesy László-emléktábla) gazdagodott Csongrád megye a háromnapos konferencia idején, és

Milos Crnjanski emlékszobája és két megyei kiadvány

mind a 450 résztvevő megkapta a Tóth Béla szobrászművész által készített Milos Crnjanski-emlékplakettet. A csongrádi-szentesi társasági programhoz kapcsolódó szabadkai irodalmi kirándulás a legtöbb résztvevő életében – 1990-ben – az első látogatás volt Kosztolányi szülőhelyén.

A Megyei Tagozat megalakulása alkalmából jelentettük meg – a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet támogatásával – *A magyar nyelv és irodalom tanítása Csongrád megye középiskoláiban*³ című tanári segédkönyvet. A magyartanárok esztergomi II. országos konferenciájára hiánypótló munkával, az *Én így elemzem*⁴ című módszertani kiadvánnyal jelentkeztünk, melybe Csongrád megyei irodalomtanárok egyéni hangú műelemzéseit gyűjtöttük össze. A magyartanárok (Csongrádon rendezett) III. országos konferenciáját az *Én így tanítom*⁵ tanári segédanyaggal és Juhász Gyula „Tanár úr volnék...”, *Válogatás Csongrád megyei tanárköltők/írók műveiből* című antológiával köszöntöttük.⁶ A Csongrád megye irodalmi öröksége című kiadványunk a megye irodalmi emlékhelyeit mutatja be.⁷

Az 1990-ben alakult tagozat első nagy megyei konferenciáját Makón rendezte József Attila munkásságát méltatva. Előadást tartott Péter László, a megyei tagozat elnöke, Kabdebó Lóránt, főtktár, Fábiánné Szenczi Ibolya, a tagozat titkára, Dobos Mariann író, Bécsy Tamás irodalomtörténész, Makó város egykori polgármesterének fia és Vörös László, a József Attila Tudományegyetem tanára. Az

³ A magyar nyelv és irodalom tanítása Csongrád megye középiskoláiban. Módszertani ötletkinálat. Szerkesztette: *Fábiánné Szenczi Ibolya*. Szeged, 1990.

⁴ *Én így elemzem*. Tanári segédanyag. Szerkesztette: *Fábiánné Szenczi Ibolya*. Esztergom, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 1991.

⁵ *Én így tanítom*. Tanári segédanyag. Szerkesztette: *Fábiánné Szenczi Ibolya*. Esztergom, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 1993.

⁶ *Juhász Gyula: „Tanár úr volnék...” Válogatás Csongrád megyei tanárköltők-írók műveiből*. Raszter Kiadó, Csongrád, 1993.

⁷ *Csongrád megye irodalmi öröksége*. Szerkesztette: *Fábiánné Szenczi Ibolya*, Raszter Kiadó, Csongrád, 1990.

után a résztvevők megtekintették az Espersit-házban található József Attila-kiállítást, és megkoszorúzták a múzeum udvarán található József Attila-szobrot.

A Tagozat 1993. október 20-23-án Csongrádon rendezte meg a magyartanárok III. országos konferenciáját. A rendezvény mind a 400 résztvevője ajándékba kapta Lantos Györgyi szobrászművész ezen alkalomra bronzból készített emlékplakettjét, mely az 1918-ban Csongrádon járt fiatal Juhász Gyulát ábrázolja. Az előadások után Doko Stojicic, a Szerb Köztársaság kultuszminisztere nyitotta meg a *Testvéri diptichon* című kiállítást, majd Praznovszky Mihály, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság főtítkára felavatta az Irodalmi Emlékmúzeumot és a Milos Crnjanski emlékszobát. A csongrádi konferenciának ajánlva jelent meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadványa, Arany János kiadatlan kéziratának gyűjteménye „*Tisztelt Írótlárs!*” címen.⁸

A tagozat minden Csongrád megyei városban rendszeresen szervezett író-olvasó találkozókat, gyakran más művelődési szervezetekkel, intézményekkel közösen. 1993 márciusában a Csongrád Megyei Könyvtár és tagozatunk által a megye több városában rendezett Kányádi Sándor-estek egy televíziós műsorra álltak össze.

A Csongrád Megyei Tagozat fontosnak tartotta, hogy tagjaival és az érdeklődőkkel megismertesse a Magyar Írószövetség elnökének munkásságát. 1993-ban Tornai József volt az elnök. A Csongrádi Városi Könyvtár és vezetője, Horváth Varga Margit szervező munkája segítségével vendégünk volt Tornai József. Tagozatunk tagjai rendszeresen részt vettek a vajdasági irodalmi rendezvényeken, így például a szabadkai Kosztolányi-napokon.

1994-ben a megyei tagozat Hódmezővásárhelyen rendezett irodalmi emlékülést *Németh László és Csongrád megye irodalmi hagyományai* címmel. Péter László tagozati elnök a megye kisebb településeinek, Fábiánné Szenczi Ibolya tagozati titkár Csongrád városnak az irodalmi hagyományairól beszélt. Bucsány György, a tagozat megyei elnökségi tagja a Németh Lászlóhoz kapcsolódó szentesi hagyományokat ismertette, Földesi Ferenc, a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium igazgatója, tagozatunk elnökségi tagja, a rendezvény házigazdája Németh László hódmezővásárhelyi éveit mutatta be. Az emlékülés résztvevői megtekintették a Németh László Emlékmúzeumot és a Tornyai János Múzeumot.

1995. április 12-én megyei tagozatunk Makó város önkormányzatával közösen szervezett József Attila-konferenciát. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának mindszent szervezete többször szervezett megyei

⁸ Megjelent a magyartanárok III. országos konferenciájára (Csongrád, 1993. október 20-23.) a kulturális hagyományok feltárása, nyilvántartása és kiadása OTK VIII/A kutatási Főirány támogatásával. „Csak tiszta forrásból”, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság „Szövegkiadások”-sorozata, 2. Szerkeszti: Kovács Sándor Iván. Az Előszót Németh G. Béla írta.

A Palicsi-tó partján

irodalmi rendezvényt. Például nagy sikerű ünnepség volt az 1995. április 12-én tartott *Versről mindenkinek* játékos vetélkedő. Felnőttek és diákok számára egyaránt maradandó élményt nyújtottak a szervezet kiállításai. 1995. április 12-én Jókai Mór emlékkiállítás, 1995. június 23-án az Erdélyi Szépmíves Céh tevékenységét bemutató kiállítás. Mindkettőt Fábiánné Szenczi Ibolya megyei tagozati titkár nyitotta meg. A Szépmíves Céh bemutatására az adott alkalmat, hogy a kiadó 70 évvel azelőtt adta ki első könyvét, és Mindszenten élt Lőrincz László író, aki 1941 és 1944 között volt a kiadó szépirodalmi szerkesztője.

1996-ban a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata országos emlékülést és emlékkiállítást rendezett Kádár Lajos születésének 100. évfordulója alkalmából. A Csongrádon tartott konferenciát Molnár József polgármester nyitotta meg, és Péter László tagozati elnök vezette. *A népi írók öröksége* címet viselő konferencián előadást tartott Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség akkori elnöke, Czine Mihály egyetemi tanár, Fábiánné Szenczi Ibolya, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei tagozatának titkára.

Tagozatunk 1999. december 22-én köszöntötte Kováts Dániel ny. főiskolai tanárt 70. születésnapja alkalmából. Kováts Dániel Sárospatakról költözött Szegedre, s felkértük, hogy munkájával segítse a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának vezetőségét. Tanár úr Szegedre költözésével Csongrád megye irodalmi és anyanyelvpoló élete egyaránt gazdagodott.

2002. március 22-23-24-én a Csongrád Megyei Tagozat „Újat és régít” címmel országos konferenciát rendezett Csongrádon, mely egyben akkreditált tanári továbbképzés is volt, a résztvevők 30 óra továbbképzésről kaptak tanúsítványt.

Ezen a rendezvényen ünnepeltük a Magyar Irodalomtörténeti Társaság fennállásának 90. évfordulóját.

2002. március 23-án a tagozat tagjai vajdasági irodalmi kiránduláson vettek részt. Rövid sétát tettek a Palicsi-tó partján. Majd Szabadkán, a városházán az Önkormányzat Oktatási és Kulturális Bizottságának elnöke fogadta a magyarországi küldöttséget. Elnökasszony előadást tartott Szabadka oktatási és kulturális életéről, s bemutatta az idegenforgalmi nevezetességként is számon tartott Szabadkai városházát. Múzeumlátogatás és városnézés után otthonában meglátogattuk Dévavári Dér Zoltánt, a Hét Nap című folyóirat szerkesztőjét, aki a vajdasági irodalomról beszélt a vendégeknél. A Kosztolányi család és Csáth Géza sírjának megkoszorúzásával zárult a szabadkai irodalmi program.

A Magyar tanárok VIII. országos konferenciáját is a Csongrád Megyei Tagozat rendezte 2003. szeptember 26-27-28-án Csongrádon. 2006. január 18-án a Megyeházán köszöntöttük tagozatunk elnökét, Péter László professzor urat 80. születésnapja alkalmából. Professzor úr munkássága meghatározója Csongrád megye irodalmi életének és magyartanításának. A Magyar tanárok X. országos konferenciájának rendezését ismét a Csongrád Megyei Tagozat vállalta Csongrád helyszínnel. A rendezvényt összekapcsoltuk Juhász Gyula és Milos Crnjanski halálának évfordulójára rendezett megemlékezésekkel.

1990-ben a Csongrád Megyei Tagozat alakuló ülése alkalmából a *Csongrád város és az irodalom* című kiállítás megrendezésére is sor került, melyet Grezsa Ferenc tanszékvezető egyetemi tanár nyitott meg. A megnyitó beszédét a következő gondolatokkal kezdte: „E mai nappal nevezetes eseménynek lehetünk tanúi: egy alföldi magyar város – neve után ítélve tán a legősibb e tájon – fölfedezi irodalmi múltját és jelenét: hagyományvilágát és szellemi lehetőségeit. Nemcsak a maga számára, a szélesebb közvélemény előtt is, amely eddig hiába kereste a közkeletű irodalmi topográfiákban, Lengyel Dénes vagy Erős Zoltán adatokban gazdag munkájában Csongrád nevét.” 2007-ben a magyartanárok X. országos konferenciája alkalmából *Magyartanári országos konferenciák* című kiállítást rendeztük meg a Csongrádi Művelődési Központban. A kiállítást Fábiánné dr. Szenczi Ibolya, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tanári tagozatának elnöke nyitotta meg. A kiállítás szervezésében Csák László művészeti előadó segített. 2010-ben a csongrádi Kossuth Lajos Általános Iskolában *A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának 20 éve* című kiállítást tekinthette meg a Jókai-dombormű avatásán részt vevő közönség. A kiállítást Sipos Lajos egyetemi tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke nyitotta meg.⁹ 2015-ben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata megalakulásának jubileu-

⁹ 2010-ben a Csongrád Megyei Önkormányzat támogatásával megjelenhetett *A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának 20 éve* című kiadvány Szegeden a Bába Kiadó gondozásában. Írta és szerkesztette: Szenczi Ibolya, lektorálta Péter László.

uma alkalmából Fábiánné dr. Szenczi Ibolya virtuális kiállítást rendezett a 25 év eseményeiből. A kiállítás megtekinthető a megyei tagozat honlapján.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság az elmúlt 20 évben több emléktáblával, domborművel, szoborral gazdagította Csongrád megye kulturális értékeit. A tagozatalapító konferencián három emléktábla és egy dombormű került a megyébe: Csongrádon Milos Crnjanski szülőházára emléktábla dombormű, Szentesen Négyesy László-, Barta János- és Henrich Böll-emléktábla emléktábla.

A tagozat következő irodalmi emléktábla-avatása önzetlen felajánlásból valósult meg. A vajdasági Bácskatopolya település társasági tagjai – Borsodi Vass Borbála magyartanár tagtársunk vezetésével - fordultak hozzánk azzal a kéréssel, hogy segítsünk településük szülöttjének, a fiatalon elhunyt Tóth Ferenc költőnek emléktáblát állítani. A Bácskatopolyáról Csongrádra költözött Dudás Sándor szobrászművész munkája és adománya a határon túlra került dombormű és emléktábla.

Társaságunk főtítkáranak, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatójának, Praznovszky Mihálynak kezdeményezésére – Szeged város önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Minisztériumnak a támogatásával – valósult meg Szegeden a Mikszáth Kálmán-dombormű. Tóth Sándor szobrászművész alkotását a régi Hungária Szállón helyezték el, ahol az író szegedi éve alatt leghosszabb ideig tartózkodott. Mikszáth Kálmán 1878 és 1881 között dolgozott a Szegedi Napló munkatársaként. Az emléktáblán a fiatalkori írókat ábrázolja a szobrászművész. A domborművet 1997. december 19-én az író születésének 151. évfordulója alkalmából Praznovszky Mihály, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság főtítkára, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, a Mikszáth Társaság elnöke avatta fel.

1997-ben Fábiánné Szenczi Ibolyát Csongrád városa Pro Urbe díjjal tüntette ki, aki jutalmát átadta a Móra Ferenc-dombormű és -emléktábla készítéséhez. Így valósult meg 1998-ban a Városháza oszlopára került alkotás, Tóth Béla szobrászművész alkotása. Fábiánné Szenczi Ibolya avatóbeszédében elmondta, hogy Móra Ferencet 1933. május 6-án a Csongrád Vármegyei Tanítóegyesület Csongrád városában tartott közgyűlésén avatta dísztagjává.

A tagozat régóta tervezte egy Juhász Gyula-dombormű állíttatását is. Tóth Béla szobrászművészt annyira fellelkesítette, hogy Fábiánné Szenczi Ibolya Pro Urbe-díjának teljes összegét átadta a Móra Ferenc-domborműre, hogy ő pedig saját költségén elkészítette a Juhász Gyula-domborművet. Juhász Gyula 1918. augusztus 15-én – egy katonanap alkalmából járt Csonrádon, ekkor keletkezett legnagyobb háborúellenes verse, a *Tudom már...* Ekkor írta – Csongrádon – a minden

magyar általános iskolában kötelező tantervi anyagként szereplő versét, a *Magyar nyár 1818* címűt, hangsúlyozta Fábiánné Szenczi Ibolya avatóbeszédében.

Tagozati elnökünk, Péter László professor kezdeményezésére Móra Ferenc-emléktáblát állíttatott a szőregi önkormányzat annak emlékére, hogy Móra Ferenc 1928-1931 között a Szív u. 6. számú háznak és szomszédságának telkén tárta fel hazánk egyik legnagyobb bronzkori temetőjét. Az író születésének 120. évfordulója alkalmából – 1999. július 19-én – Vörös Gabriella megyei múzeumigazgató avatta fel az emléktáblát.

2003. április 4-re, Juhász Gyula születésének 120. évfordulójára elkészült Szeged költője síremlékének teljes rekonstrukciója. Készíttette Szeged város önkormányzata. A fekete csiszolt gránitlapból készült síremlék kivitelezője a Litoszféra Bt., felavatta dr. Botka László polgármester. 2003. október 30-án Péter László professor, tagozati elnökünk javaslatára került sor Vasas Károly Gárdonyi Géza mészki mellszobrának másodlagos elhelyezésére Szegeden a Dóm téri Nemzeti emlécsarnokban, a zenélő óra alatti falsíkon. Eredetileg 1960-ban a Képzőművészeti Alap ajándékaként a szegedi egyetem magyar tanszékének a folyosójára került. A Dóm térre kerülő mellszobrot dr. Pásztai Ágnes tanácsnok és dr. Szajbély Mihály, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Klasszikus Irodalom Tanszékének vezetője avatta. Péter László professor kezdeményezésére 2008. április 8-án a szlovákiai Szakolcán helyezték el Juhász Gyula kétnyelvű em-

léktábláját, melyet dr. Solymos László szegedi alpolgármester és dr. Tóth Szergej tanszékvezető főiskolai tanár, dékánhelyettes avatott fel.

Péter László ny. egyetemi tanár, tagozatunk elnöke 2009. október 30-án avatta fel Istvánffy Hildegard alkotását, Tömörkény István domborművét. Helye: Szeged-Szőreg, Magyar u. 14. A művelődési ház felújítása előtt a gipsz dombormű a nagyterem falába süllyesztve volt elhelyezve. A felújítást követően raktárban hevert, majd az igazgatónő kezdeményezésére restaurálva és bronzírozva a megújult épület lépcsőház-fordulójában nyert újra elhelyezést. A munkálatokat Bánvölgyi László szobrász-restaurátor végezte.

2010. március 20-án avatta fel a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata Jókai Mór domborművét, Tóth Béla szobrászművész alkotását a 150 éves csongrádi Kossuth Lajos Általános Iskola bejárata mellett. A domborművet a csongrádi lakosoknak és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak adományaiból sikerült megvalósítani. A domborművet Bedó Tamás polgármester avatta fel, Jókai Mór Csongrádhoz kötődő munkásságát Fábiánné Szenczi Ibolya, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke méltatta, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság képviselőjében dr. Sipos Lajos egyetemi tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke és dr. Fráter Zoltán egyetemi docens, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság főtitkára koszorúzott.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata több megyei és régiós verseny, vetélkedő megszervezését vállalta a társaság országos rendezvényeihez kapcsolódva. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság és az Országos Mikszáth Emlékbizottság Mikszáth Kálmán születésének 150. évfordulója alkalmából országos felváltású prózamondó versenyt és Mikszáth-műveltségi vetélkedőt hirdetett. Megyei tagozatunk a tanulók tömegeit mozgatta meg Csongrád megyében a Mikszáth-évforduló alkalmából. A Csongrádon megrendezett megyei prózamondó és vetélkedő döntőit területi versenyek előzték meg. Makón Széll Zsuzsanna, Szentesen Kis-Rácz Antalné, Hódmezővásárhelyen Arnóczky Mária, Csongrádon dr. Törőcsik Jánosné tanárnő, iskolaigazgató szervezésében. A megyei Mikszáth-műveltségi vetélkedőt a csongrádi Gróf Széchenyi István Általános Iskola rendezte.

Petőfi Sándor születésének 175. évfordulója alkalmából a Magyar Irodalomtörténeti Társaság országos Petőfi-versenyt szervezett. Az 1. számú területi versenyt, az Alföld-Budapest vetélkedőt Csongrád Megyei Tagozatunk rendezte. A 3 fős csapatok versenye három fordulóból állt. A vetélkedő első részében a versenyzők egy videofilmeket tekintettek meg. Az írásbeli feladatlap megoldása a videofilmhez, illetve az általános iskolai és a középiskolai tantervi anyaghoz kapcsolódott. A vetélkedő második részében a versenyzőktől szóbeli vallomást hallottunk legkedvesebb Petőfi-versükről. A verseny harmadik része az Irodalmi örjárat címet viselte. A csapatok 5 perces televíziós műsort készítettek a Csongrád

Televízióknak a két téma egyikéből: Petőfi és Pest-Buda vagy Petőfi és az Alföld. A versenynek nagy volt a tétje, mert az arany minősítést elért csapatok – az ország egész területéről, 10 csapat, 30 diák és felkészítő tanáraik – egy autóbusszal, „Petőfi útján” (Nagybánya–Misztótfalu–Koltó) irodalmi kirándulásban részesültek. A kirándulásra 1998. szeptember végén került sor, s a versenyzők is láthatták a koltói kastély ablakából, amit annak idején Petőfi látott. És láthatták Pogány Gábor Benő nemrégien felavatott „Petőfi és Júlia” szobrát.

Jókai Mór születésének 175. évfordulójára a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és az Országos Jókai Emlékbizottság „Toll és ecset” címmel Kárpát-medencei rajzpályázatot hirdetett. A pályázat témája volt: „Hogyan élnek a múlt század nagy mesemondójának hősei és tájai a jelen kor ifjúságának fantáziájában?” Illusztrációra választható művek: Aranyember, Kőszívű ember fiai, Nagyenyeri két fűzfa, Bálványosvár, Sárga rózsza. A pályázat megvalósítása szempontjából az országot három régióra osztottuk, három régiós kiállítás nyílt a beérkező, óriási tömegű munkából. A második régióba Csongrád, Békés, Borsod–Abaúj–Zemplén, Hajdú–Bihar, Heves, Jász–Nagykun–Szolnok, Nógrád és Szabolcs–Szatmár megye tartozott, s Csongrádon rendeztük meg a kiállítást. A pályázaton határon túli magyar diákok is részt vehettek. A régiós kiállítások megtekintésére szóló meghívót Gábor Andrea kolozsvári tanuló rajza díszítette.

A Csongrád Megyei Tagozat és a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet szakmai irodalmi kapcsolatot alakított ki a romániai Maros megye magyar irodalmi munkaközösségével. Meghívásukra Csongrád megye 30 magyartanára és 11 tanulmányi versenyeken kimagasló eredményt elért középiskolás diákja utazott Marosvásárhelyre irodalmi kirándulásra. Az irodalmi kirándulás első állomása Nagyszalonta volt, ahol a Csongrád megyei tanárok és diákok megkoszorúzták Arany János, Arany László, Sinka István, Zilahy Lajos szülőházát és a nagyszalontai elemi iskola falán Arany János és Arany László emlékére állított emléktáblát. Nagyszalontán található a világ legköltőibb négyzetkilométere. A Kölesérs-parti város egyetlen négyzetkilométerén született Arany János, Arany László, Sinka István, Zilahy Lajos, szülőházuk néhány száz méterre található egymástól. A Csongrád megyeiek megtekintették a református templomot, ahol Arany Jánost keresztelték, a parókián megnézték az úrasztali kellékeket és az Arany János-emlékeket, többek között a nagy költő idejéből fennmaradt kályhát, melynél – a szalontai hagyomány szerint – még Arany János is melegedett. A paplak egykori lakója volt Arany János lánya, Juliska és férje, Szél Kálmán lelkész. A nagyszalontai temetőben megkoszorúzták Arany Julianna, Szél Kálmán, Lovassy László és Zilahy Lajos síremlékét. Az irodalmi kirándulás résztvevői megtekintették a híres Csonkatornyot és a benne található Arany János emlékkiállítást. Az emlékmúzeum létrehozását Arany László kezdeményezte, a múzeum számára átadta édesapja bútorait, majd Szél Kálmán folytatta a gyűjtemény gyarapítását. Itt található

Csongrád megyei és marosvásárhelyi tanárok Csongrádon

Szervátiusz Tibor híres Toldi szobra is (1957). A Csongrád megyei tanárok és diákok kirándulása Arany János nagyszalontai szobrának megkoszorúzásával zárult.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozata ellátogatott a „hepehupás, vén Szilágyba”, Erdmindszentre, Ady Endre szülőhelyére is, mely kétnyelvű irodalmi múzeumként fogadja a látogatókat. Marosvásárhely felé haladva az irodalomtanárok megálltak Csucsán, a Boncza-kastélynál. Emlékezetes napokat töltöttek a kirándulás résztvevői Tordán, Marosvásárhelyen, Korondon, Szovátán. Farkaslakán, Tamási Áron sírjánál a tanárok a diákokkal közös műsorban emlékeztek Ábel írójára. A következő nyáron a Maros megyei magyartanárok látogattak Csongrád megyébe.

Megyei tagozatunk titkára, Fábiánné dr. Szenczi Ibolya 2005-től egyben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tanári Tagozatának elnöke is lett. 2007-től a társaság országos alelnökévé választották, 2010-ig hármas tisztséget töltött be a Magyar Irodalomtörténeti Társaságban. 2010-ben a megyei tagozati tisztségét átadta a csongrádi Góg János költőnek. Ebben az évben a társaság a megyei tagozatait újjászervezte, a megyei titkári tisztség helyett alelnöki tisztségeket vezettek be. A Csongrád Megyei Tagozat elnöke továbbra is Péter László professzor maradt, alelnöke Góg János költő, elnökségi tagjai dr. Baranyai Zsolt, a József Attila Tudományegyetem tanára, dr. Kováts Dániel nyugalmazott főiskolai tanár és dr. Árpási Károly középiskolai tanár lett. Góg János vezetésével megalakult a megyei tagozat szépirodalmi tagozata.

Az utóbbi öt évben Csongrád megyei írókkal, költőkkel bővült a tagozat. Rendszeresen rendeztek író-olvasó találkozókat, könyvbemutatókat, megünnepezték a magyar kultúra napját, a költészet napját. Az ünnepi könyvhét alkalmából minden évben gazdag programsorozatot rendeztek. 2012-ben döntött a me-

gyei elnökség arról, hogy évente megyei irodalomtörténeti kiadványt jelentetnek meg *Csongrád Megyei Irodalmi Füzetek* címmel. 2013-ban a Gárdonyi-év alkalmából Z. Szalai Sándor Gárdonyi szegedi éve címmű tanulmánya került a megyei tagozati kiadványba. A 2014-es Csongrád Megyei Irodalmi Füzetek 2015. április 11-re, a Költészet Napjára jelent meg.

2015. február 27-én a megyei tagozat elnökségi ülésén Péter László – korára való tekintettel – felajánlotta lemondását. Az elnökség egyhangú szavazással Péter Lászlót a tagozat tiszteletbeli elnökévé, Góg Jánost pedig ügyvezető elnökké választotta. A megyei elnökségi tagságáról Szegedről való elköltözése miatt lemondott dr. Kováts Dániel, a 2015. februári elnökségi ülésen pedig dr. Baranyai Zsolt jelentette be lemondását. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád Megyei Tagozatának elnökségébe választották Kelemen Zoltánt, Fabulya Andreát és Varga Magdolnát. Az új elnökség tagjainak eddigi szakmai munkája garancia arra, hogy a tagozat továbbra is színvonalas munkát fog végezni.

FÁBIÁNNÉ DR. SZENCZI IBOLYA

Az Anyanyelvápolók Szövetségének szegedi csoportja

Az Anyanyelvápolók Szövetségének célja, hogy összefogja mindazoknak a munkáját, akik fontosnak tartják anyanyelvünk értékeinek megőrzését, az igényes, kulturált nyelvhasználatot. A utóbbi évtizedben az ifjúsági tagozat soraiban kiemelődött egy olyan közösség, amely képes a hagyományokat ötvözni a modern világ követelményeivel, és ez a friss erő új lendületet adott az egész szövetség munkájának. A fiatalok – élükön a szegedi Gábor Dénes Középiskolából indult Terjéki Tamással – színes programot állítanak össze és szerveznek meg neves nyelvészek támogatásával, például Balázs Géza, Bencédy József, H. Tóth Imre közreműködésével. Mentoruk, irányítójuk Kerekes Barnabás, az Anyanyelvápolók Szövetségének társelnöke.

Országszerte helyi csoportok működnek, így Szegeden is, a Gábor Dénes Középiskolában és a Karolina Gimnázium és Általános Iskolában, de vannak egyetemi körök is: a JATE-kör és a Bartókosok. Meg kell említeni a legutóbb alakult és a Szövetséghez csatlakozni szándékozó Móra-kört. Ezek a kis közösségek egyben anyanyelvi szakkörök is (Beszélni nehéz! körök). A kétféle tevé-

kenység iskolai szinten tulajdonképpen egy, de országosan is szoros a kapcsolat a rádióhoz kötődő *Beszélni nehéz!* mozgalom és a Szövetség között.

Az anyanyelvi szakkör 1983-ban alakult meg iskolánkban, amely akkor a Bebrits Lajos Szakközépiskola nevet viselte, később pedig Gábor Dénes nevét vette fel. Azóta – néhány év kényszerű szünettől eltekintve – működik 10-15 fős létszámmal. Természetesen a tanulók köre állandóan változik. Mindig vannak idősebb, tapasztaltabb diákok, akik már önállóan is el tudnak látni bizonyos feladatokat, és kezdők, akiket játékos foglalkozásokkal igyekszünk bevonni a munkába. A régebbi szakkörösök közül többen is rendszeresen visszajárnak egy-egy rendezvényre, foglalkozásra, versenyre.

A szakkör eredetileg a Péchy Blanka művésznő és Deme László nyelvész-professzor által indított beszédművelő mozgalomhoz csatlakozott *Beszélni nehéz! körként*, célja a beszéd- és magatartáskultúra tudatos fejlesztése volt. Az eredeti tevékenység a rádió *Beszélni nehéz!* című műsorában elhangzó feladványok megoldása és rendszeres beküldése volt – reflexiókkal, szakköri hírekkel kibővíve. A Kossuth adón megszűnő műsort a Magyar Katolikus Rádió vette át *Szóról-szóval* címmel, az eredetihez hasonló tartalommal. A hangsúlyozás, hangjelentés problémáin kívül – a feladványok beküldéséhez kapcsolódóan – a tanulók megtanulják a levélírás szabályait, a műsorokban elhangzó magyarázatok, nyelvhasználattal kapcsolatos párperces előadások pedig igen hasznos ismereteket nyújtanak.

Havonta egy alkalommal nyelvjáték-klubot tartunk, ahol külső érdeklődőket is szívesen látunk annak reményében, hogy közülük is csatlakoznak néhányan a szakkörhöz. Az előzőekben említettekén kívül kiállításokra, a költészet, a magyar kultúra és a magyar nyelv napjához kapcsolódó rendezvényekre is sor kerül minden évben. Kirándulások, nyári táborok, budapesti találkozók erősítik a gyerekek közt kialakult barátságot. Ápoljuk a kapcsolatot a Dél-Alföld szakköreivel is, rendszeresen szervezünk közös foglalkozásokat, nyelvi játékokat, de érdemes megemlíteni az emlékezetes találkozót Tóth Béla íróval, a szegedi irodalmi emlékhelyek felkeresését, valamint az ezekhez kapcsolódó vetélkedőt.

Korábban a szécsényi Rákóczi Ferenc Gimnázium anyanyelvi csoportjával is testvérkapcsolatot alakítottunk ki. 2005-ben a találkozónkról felvételt készített a Duna Televízió. A színvonalas műsort többször is levetítette a tv-csatorna. 2005-ben vállalkoztunk az anyanyelvi szakkörök országos találkozójának megszervezésére. Ezen a rendezvényen 130 diák, tanár és számos szegedi, illetve budapesti nyelvész vett részt.

Korábbi szakkörös tanulóink közül Terjéki Tamás az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Szervezetének vezetőségi tagja 2012-ben az országos elnökség titkára lett. Rendszeresen szerepel a *Nyelvőrző* című műsorban, és műsorokat készít a Duna Televízió számára. Ő az egyik szervezője a nyári anyanyelvi táborok-

nak is, amelyek életre szóló élményt nyújtanak tanulóinknak. Legutóbb Miskolcon, előtte az erdélyi Zsobokon táboroztak, de jártak már Pécsen, Csongrádon, Balassagyarmaton is. A legtehetségesebbek a győri Kazinczy-táborba utazhatnak nyaranta.

2011-ben a szegedi csoport megszervezte a szakkörvezető tanárok egyhetes országos táborát, továbbképzését, amelyre vajdasági, erdélyi és felvidéki kollégák is érkeztek. A nyelvészeti előadások, foglalkozások mellett igyekeztünk bemutatni Szeged és a régió nevezetességeit, értékeit, hagyományait.

A szakköri foglalkozásokon készülünk fel az anyanyelvi versenyekre. A Kazinczy-versenyen és az Édes anyanyelvünk versenyen eddig 20 alkalommal nyerték el az országos döntő legjobbjainak járó érmet tanulóink.

Tizenöt évvel ezelőtt a pedagógiai intézet megbízott bennünket a megyei Kazinczy-verseny megszervezésével, azóta évről évre iskolánkban kerül sor a rendezvényre. A lebonyolításban oroszlánrészt vállalnak a mindenkori szakkörösök és néhány régebbi tag. Két éve a tavaszi versenyen kívül az őszi Édes anyanyelvünk verseny megszervezése is a mi feladatunk lett. A megyei versenyeken 40-50 versenyző vesz részt, a zsűri neves szegedi és budapesti szakemberekből áll.

Amikor annak idején néhány kényszerűen kihagyott év után újjászerveztük a szakkört, Deme László professzor örömmel köszöntött bennünket a rádió nyilvánossága előtt. Hálával tartozunk bátorító szavaiért, támogatásáért, szakmai segítségéért. Nagy tisztelői vagyunk munkásságának, és különösen becsüljük áldozatos munkáját, amelyet az anyanyelvi kultúra ügyében végzett. Az anyanyelvi szakkörünk is az általa indított, támogatott mozgalomhoz kapcsolódott, és végzett évtizedeken keresztül értékes tevékenységet. Szavai iránymutatók számunkra: *„A nyelv művelés, az anyanyelv féltő ápolása közügy, mindenki ügye, mindenki feladata. A nyelvészek, a szakemberek rá tudnak mutatni a tévutakra, ki tudják jelölni a helyes irányt; de a nagy közösség akarata és tevékenykedése nélkül sem jutnak. Ez a felismerés hozta létre, szakemberek és szakmán kívül állók szoros együttműködésével, az Anyanyelv-ápolók Szövetségét... Magyar nyelvészek, anyanyelvünknek legmagasabb szinteken működő kutatói és oktatói, nem kevésbé magyar szakos tanárok segítik a munkáját, nehogy a laikusmozgalomból laikus mozgalom váljék.”* (Deme László: Anyanyelvünkéről, ápolóiról, szövetségükről)

Érdemes megtekinteni az Anyanyelv-ápolók Szövetségének honlapját (www.anyanyelvapolo.hu), amely friss anyagaival, cikkekkel, képekkel ad hírt a Szövetségben folyó munkáról, a versenyekről, rendezvényekről. Legutóbb részletes beszámoló készült a szegedi Kazinczy-versenyéről is.

NÉMETHÉ DR. BALÁZS KATALIN

Honismereti-humán kör a szegedi Móravárosi iskolában

A honismereti-humán kör 2001-ben alakult vezetéssel az iskolában, s a mai napig működik. Tagjai a tanítványaim. Tevékenységünk szerteágazó.

1. Olvassuk a Szegeddel foglalkozó írásos dokumentumokat. Például. az alsóvárosi templom katolikus kézen maradásának legendáját, Szeged török általi elfoglalását és 1552. évi sikertelen felszabadítását, a Szegeden, a Kárász-házban 1849. július 28-án megszületett nemzetiségi határozatot. Beszélünk Korda Jánosról, az 1879-es árvízről, a kolozsvári egyetem Szegedre költözéséről. Juhász Gyula verseit, Mikszáth Kálmánnak a szegedi árvíz idején írt gondolatait olvassuk. Kossuth Lajos Szeged népéhez intézett beszédét retorikai szempontból is vizsgáljuk.

2. Az iskola 125. évfordulója tiszteletére emlékkönyv jelent meg. Az emlékkönyv levéltári források segítségével dolgozta fel az iskola történetét alapításától 1948-ig, az államosításig.

3. Iskolánkban értékes néprajzi és szakmatörténeti gyűjteményt hagytak az utókorra a régi tanárok és diákok. A régi gyűjteményt egy-egy újabb tárggyal gazdagítjuk, és gondozzuk azokat. Híres tanáregyéniségek, Szmollény Károly és Arleth Ferenc építészek, Kopasz Márta grafikus tanított iskolánkban. Őrizzük a diákjaiknak rajzolt mintarajzaikat.

4. Vendégeket is hívunk iskolánkba. Bogdán Lajos a szítás mesterségről mesélt. Több évtizeddel ezelőtt iskolánkban végzett mesterek meséltek nekünk az iskolában töltött éveikről, szakmai pályájukról.

5. Iskolánkban 2008-ban avattuk a Juhász Gyula emléktáblát.

6. Szakköröseim sok versenyen indultak, pl. a Szeged városi vetélkedősorozaton, a Honismereti Szövetség vetélkedőin, a kiskunfélegyházi Móra Ferenc prózamondó versenyen; a szegedi Szent-Györgyi versenyen; a József Attila, Ady Endre és Baka István versmondó versenyeken. Az Édes anyanyelvünk és Kazinczy-versenyeken eredményesen szerepeltünk, dobogós helyezést is elért egyik diákunk. A 2012-ben Szegeden rendezett Ifjúsági Honismereti Akadémián az egyik szakkörös Szent-Györgyi életét mutatta be, a többiek segítettek a rendezésben.

7. Színdarabot adtunk elő március 15-i ünnepeken, Szeged 1848-49-es eseményeit jelenítettük meg. Az iskola jubileumi gálaműsorában Móra Ferenc

novelláját, A kalcinált szódát mutattuk be. Móra 1903-ban iskolánk oktatója volt, s tanári élményei elevenednek meg ebben a művében. A honismeret napjára 2009-ben készültünk másorral, 2011 decemberében pedig a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjainak karácsonyi műsort készítettünk.

8. Iskolai rendezvények szervezői is vagyunk. 2004-ben az iskola névadója, Móra Ferenc tiszteletére rendeztünk iskolai vetélkedőt 2009-ben iskolatörténeti napot, az iskola 125 éves évfordulója tiszteletére gálaműsort szerveztünk. A Szegeddel foglalkozó iskolai projekteknek is társszervezői vagyunk. Minden tanévben az iskolával, Szegeddel és a Móra Ferenc Múzeum kiállításával ismerkednek az iskolába kerülő kilencedikesek.

9. Rendszeresen indulunk különböző pályázatokon. Dolgozatokat adtunk be a régi idők iskolai fegyelmzéséről, 2010-ben a magyar kultúra napjára Széchenyiről írtak pályamunkákat a diákok. A Móra Ferenc Múzeum néprajzi pályázatára küldtünk pályamunkát. 2013-ban a Tradíció néprajzi gyűjtőpályázaton indultunk több pályamunkával.

10. Ősszel és tavasszal „kirándulunk” Szeged fontos történelmi és irodalmi „emlékhelyeihez”. Jártunk az 1956-os emlékhelyeknél, a víztoronynál, a színházban, a várban.

11. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület egy-egy programjához is csatlakozunk a körrel. Részt vett a kör könyvbemutatón, a levéltári napokon, Tápén gyékénybemutatón, kiállításon, helytörténeti gyűjtemény megtekintésén. 2007-ben a honismeret napján a Somogyi-könyvtár kiállítását néztük meg. Hódmezővásárhelyre hívtak a honismerők múzeumlátogatásra és városi sétára. Szegeden kiállítás-megnyitóra mentük, a Reök-palotát tekintettük meg az egyesület tagjával.

12. A vándor babakiállítás mi is fogadtuk az iskolánkban. A Veszelinov Dánielné által tervezett babákat az aulában állítottuk ki.

13. Osztálykirándulásokkor honismerők kalauzolnak bennünket Aradon, Mezőhegyesen, Pitvaroson, Kiszomboron, hogy hazánk emlékhelyeit, természeti értékeit jól megismerjük. Láttuk Budapesten a Terror Házát, az Elektrotechnikai Múzeumot, a Kiskunsági Nemzeti Parkot, a szentendrei skanzent.

Szakkörünk – munkájának elismeréséül – 2013-ban a Magyar Néprajzi Társaság emléklapját kapta meg.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

A Pitvarosi Honismereti Baráti Kör

A Pitvarosi Honismereti Baráti Kört 1985-ben alapítottuk. Pitvaros szlovák nemzetiségű település volt 1946-ig. Ebben az időben történt a szlovák lakosság kitelepítése az akkori Csehszlovákiába, és onnan a magyarok betelepítése Pitvarosra. Háromezer lakosból kétezren kitelepültek, és ezer magyart hoztak be Szlovákiából. Ez nagy sokk volt az itt maradt családoknak és kint levő magyar embereknek egyaránt.

A Pitvaroson élő szlovákok gazdag néphagyománnyal, népviselettel, étkezési szokásokkal és még számtalan hagyományőrző dologgal rendelkeztek. Nagy részük földműveléssel, állattartással foglalkozott. A családok mindent megtermeltek maguknak. Búzát, amit lekaszáltak, kévékben hazaszállítottak, és mindenkinek az udvarán kicsépelelték. Kendert termesztettek, amit maguk dolgoztak fel. Csodálatos dolgokat szöttek kézi szövőszéken: törülközőket, gyönyörű hímzésekkel, abroszokat, függönyöket, alsószoknyákat, kötényeket. Durvább szálakból zsákokat, ponyvákat, pokrócokat készítettek. Egyik tagunk, Tószegi Gyuláné Erzsike néni a mai napig szövőszékén a csodákat. Ő 1968-tól saját házában alakított ki helyet szlovák néprajzi gyűjteményének, amelyet 2001-től látogatók is megtekinthetnek.

Az 1970-es években nagy néprajzi kiállítást állítottunk össze a faluban, majd a gyűjtőmunkát folytattuk. Az anyag sokáig a település könyvtárában talált helyet. Körünk azért alakult, hogy megmentsük a még fellelhető használati tárgyakat. Amikor megalakult a településünkön a szlovák önkormányzat, körünk tagjainak munkájával tájház jött létre, így gazdag néprajzi gyűjteményünk méltó helyet kapott.

Rendezvényeinken bemutatjuk a régi idők szép hagyományait. A mi baráti körünk volt az első, amely 1993-ban bemutatta az igazi, szalmával pörzsölős, hagyományos disznóvágást a reggeli vágástól az esti vacsoráig. A még akkor működő szegedi körzeti TV-stúdió reggeltől estig filmezte a folyamatot s leadta az egész anyagot. Bemutattuk a régi kukoricafosztás egykori hangulatát is. Letörték a kukoricát csuhéstól, behordták az udvarra, és a család, a szomszédok, a rokonok összejöttek, és éjszakába nyúlva beszélgettek, meséltek a régi időről, és közben lefosztották a kukoricarakást. A gyerekek, ha találtak piros szemű kukoricacsövet, mehettek aludni. Népszerű volt a tollfosztás a téli hónapokban, télen, mikor befejeződtek a földeken a betakarítások. A lányos házaknál összegyűltek a fiatalok, mindenki vitte a libatollat pihévé fosztani. Később a fiúk is megjelentek. Verebet fogtak, és bent a toll közé repítették. Volt sikongatás és

kacagás! Énekeltek gyönyörű pitvarosi szlovák népdalokat, amelyek fennmaradtak, s folyamatban van a kiadásuk. Közben kínálták a megfőzött szemes kukoricát cukrozott darált mákkal meghintve, ami nagyon finom csemege.

Az 1950-es években Pitvarosnak országos hírű népi együttese volt, amely Steiner Béla zeneszerző, karnagy vezetésével működött. Most ünnepelték születésének 90. évfordulóját, Hódmezővásárhelyen él, közismert személyiség. Büszke vagyok, hogy a tanítványa lehettem. Béla bácsi feldolgozta a pitvarosi lakodalmaszt. Annak idején még Kodály Zoltán is megnézte az együttest, amikor Budapesten voltak szerepelni. Mi is ezeket a hagyományokat próbáljuk megőrizni és tovább adni, népszerűsíteni.

Körünkből nyolcan a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek is tagjai, örömmel láttuk vendégül az egyesület tagjait évzáró rendezvényeken, az egyiken szlovák nyelvű karácsonyi műsort is bemutattunk vendégeinknek. 2007 júniusában honismereti napot rendeztünk, amelyen dr. Marjanucz László történész előadását hallgattuk meg a szlovák-magyar lakosságcsere és kitelepítés történelmi háttéréről, bemutattuk megyei tagtársainknak a szlovák gyűjteményeket és fejet hajtottunk Komoly Pál emléktáblája előtt, aki sokat írt szülőfaluja szlovák hagyományairól, és akit Pitvaros díszpolgáraként tisztelhetünk.

KEMÉNY LAJOSNÉ DARVAS ZSUZSANNA

Hód-Barangoló Társaság

A Hód-Barangoló Társaság civil egyesület, amelynek székhelye és működési területe Hódmezővásárhely. Létszámunk: 62 fő, 5 fős vezetőség szervezi, irányítja a közösség működését. A 2013-ban alakult társaság egy olyan egyesületből vált ki, amely évtizedekre visszamenőleg létezett és aktívan működött. A Tájak, Korok, Múzeumok országos egyesülete már olyan feltételeket szabott a tagsági viszony fenntartásához, amely nem kedvezett a tagcsoportok számára. Ezért úgy határoztunk, hogy önállóan próbálunk meg boldogulni, aktívan dolgozni. A Ptk 578/J.§ (1)-a alapján jöhetett létre ez a Társaság, amely bírósági bejegyzést nem igényel, nem folytat gazdasági és politikai tevékenységet, a tagok felelőssége egyetemleges.

Célunk városunk helytörténeti értékeinek alapos megismerése, az ország nemcsak ismertebb turisztikai látványosságainak megtekintése, hanem az „el-dugott kincsek” felkutatása is. Minden évben két kirándulást szervezünk, egy kétnaposat tavasszal és egy egynaposat ősszel. A tavaszi út messzi tájakra visz,

az őszi a környéket célozza meg. Megnéztük már Komárom nevezetességeit, a Monostori-erőd termeit, sáncárkát bejárva, de átmentünk Komárnóba is, ahol megemlékeztünk Klapka György hősi tetteiről, és felelevenítettük tudásunkat Jókai Mórról. Jót „játszottunk” az Európa Udvarban, ahol a különböző európai országok jellegzetes építészeti stílusait ismerhettük fel. Mindezt kiegészítették a helyiek érdekes történetei. Máskor megnéztük a felújított szekszárdi főteret, körbejártuk a Tisza-tavat, vezetéssel megcsodáltuk a Kiskörei-víztározó részeit. Kíváncsiak voltunk, Székkutason hogyan ápolják Piroska emlékét.

A programjaink között szerepelnek még ismeretterjesztő előadások, úti beszámolók, de szervezünk különböző kulturális esteket is, amelyeknek témái lehetnek irodalmi (helyi alkotók könyvbemutatói), képzőművészeti korszakok, helyi alkotók munkásságának megismerése, kamara kiállítással egybekötve. Tartunk farsangot, anyák napját, közös karácsonyt is. Foglalkozásainkat havonta szervezzük - állandó helyen.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel sok programpontra egyezünk, ezért úgy gondoljuk, hogy érdemes tartani a kapcsolatot hosszabb távon is.

ORMOS ZSUZSANNA

Civil szervezetünk szerepe Óföldreákon

A civil társadalom feladata, hogy az általa megteremtett nyilvánosság és érdekérvényesítés által szembesítse az állami és gazdasági akaratot az általa képviselt közösségi érdekekkel, felszámolja a társadalom és a politika konfliktusait, elősegítse a demokrácia fejlődését. Az emberek bizalma a társadalmi szervezetekben nagyobb, mint a politikában és a gazdasági szereplőkben, így ezek a leginkább alkalmasak a társadalmi értékek – például a fenntarthatóság, a szociális egyenlőség – tudatosítására, arra, hogy a közösségi célok elérésében aktív szerepvállalásra serkentsék az állampolgárokat. A klasszikus civil szervezetek egyik legfontosabb feladata az aktív szerepvállalás a közösségi funkciók erősítésében és az értékek tudatosításában. A mi szervezetünk nem közhasznú szervezet, de aktív szerepet vállal a civil és közösségi funkciók erősítésében, az érdekképviselet terén is.

1991-ben név és szerkezeti változtatással átalakult a korábbi szervezet: *Óföldéki Hagyományőrző és Szabadidő Klub* lett. A civil szervezetek működésének jogi

szabályozását a rendszerváltás időszakában az alkotmány, a polgári törvénykönyv, az egyesülési törvény foglalta magába, majd elfogadták a működésük és tevékenységük újabb jogi szabályozásait, ami a központi támogatás gyakorlati megszűnését eredményezte. Maradt a szigorú pályázati stratégia, amely nem minden esetben volt sikeres.

A településünkön két civil szervezet működik: az Óföldséki Hagyományörző és Szabadidő Klub, valamint az Óföldséki Egyházközség. A két civil szervezet között 1990 óta kialakult a kölcsönös bizalmon alapuló egymást segítő kapcsolat.

A honismereti klub mint civil szervezet taglétszáma alakuláskor 40 fő volt. Mára egyre csökkenő tendenciát mutat, jelenleg 12 fő. A klub irányításában klubelnök, elnökhelyettes, ügyvezető elnök, kéttagú ellenőrző bizottság vesz részt. A létszámcsökkenés a település lélekszáma csökkenésének és a lakosság elöregedésének tudható be.

A klub feladata Óföldsék helytörténetének, hagyományainak és kulturális, irodalmi értékeinek bemutatása, kiállítások, írások és előadások formájában, kulturális rendezvény keretében, honismereti és falunapok keretein belül. Több neves magyarországi településre tanulmányutakat szerveztünk. Megalakulásától folyamatosan előadásokkal, idegenvezetéssel is társulnak a rendezvényeink, minden évben a klub távolabbi más testvértelepülésekre is szervez honismereti tanulmányutakat a tagság és a lakosok számára. Jelenleg a programok nagyon nehezen valósulnak meg, néha létre sem jönnek. Az utóbbi években a gazdasági válság és az állami megszorítások miatt a szponzori támogatások egyre fogyanak, sokszor veszélybe kerül a szervezet működése is. A helyi önkormányzat a minimumra csökkentette a támogatást, pedig a legnagyobb kulturális rendezvényt a klub bonyolítja le. A vendéglátás költségeit azonban az önkormányzat korlátozott keretek között biztosítja.

A klub feladata a magyar történelem, a település hagyományainak ápolása, a honismereti kutatásoknak közreadása, a kialakult hagyományok megőrzése, Óföldsék néprajzának kutatása, kulturális tevékenységek megszervezése, azok végrehajtása. Civil szervezetünk évek óta végzi a hagyományokra épülő műhelytevékenységét, a lakókörnyezet kulturális igényeinek kielégítését. Minden évben a falunapi rendezvények megszervezésében és programok kínálatával vettünk részt. Mivel az utóbbi időkben a pályázatainkat indoklás nélkül elutasítják, pénzeszközeink egyre inkább beszűkültek, sokszor veszélybe kerül a működés, előfordult, hogy rendezvények maradtak el.

A hatástanulmányokban pedig egyre jobban kirajzolódik, hogy tevékenységének nagy a haszna, hiszen az embereknek egyre nagyobb szükségük van a közösségi erőre. Fontosnak tartjuk a polgári fejlődést, a társadalmi haladást, a gazdasági élet, a település külső képének jobbá tételét, valamint a fejlődésben való részvételt, a település helytörténetének, kulturális értékeinek a bemutatá-

sát. Minden évben szerepel programunkban az Európa-napi rendezvénysorozat megtartása, valamint a Kortárs Irodalmi Fesztivál megrendezése. Több településen tartunk író-olvasó találkozókat. Jó kapcsolatunk van a Hódmezővásárhelyi Kárász József Irodalmi Körrel, az Óbudai Krúdy Irodalmi Körrel, a Makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalonnal, a Makói Honismereti Körrel.

Az Óföldaéki Egyházközség adománygyűjtéseket szervez a rászorultak részére, az adományokat a rászoruló családoknak szétosztja. Ebben a tevékenységében az önkormányzat, valamint a Családsegítő- és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai vannak segítségére. Nemzetiségi önkormányzattal Óföldaék nem rendelkezik. Az Óföldaéki Egyházközség és az Óföldaéki Hagyományőrző és Szabadidő Klub a közös rendezvények szervezésében szorosan együttműködik a helyi önkormányzattal a vonzó településkép kialakítása, az átutazó és a maradó minőségi turizmus fejlesztése és az élhető település kialakítása érdekében.

VASS JÓZSEF

A Makói Honismereti Kör megújulása

1988. november 17-én 15-20 helytörténet iránt érdeklődő makói alakította meg dr. Forgó István javaslatára azt a civil szerveződést, amelynek célja, hogy Makón a helytörténeti, irodalmi, kulturális hagyományokat ápolja, az öntevékeny kutatók munkáját ösztönözze, lehetőséget biztosítson eredményeik közösségi kifejtésére, szélesebb körű publikálására.

Az alakuló közgyűlés dr. Forgó Istvánt választotta elnökké. A *Makói Honismereti Híradó*, amely a kör tevékenységének nyilvános fóruma, 1989. március 20 óta jelenik meg. Azóta 25 évfolyamának 37 száma bizonyítja, hogy a helytörténet alkotó műhelyévé vált, kialakult az olvasótábora is. A Híradó megjelenésének költségeit előbb a városi önkormányzat finanszírozta, majd a Makó Város Fejlődéséért Közalapítvány támogatta, végül ma már a kör tagjainak áldozatvállalása biztosítja a kiadását.

A kiadványsorozat környezetünket, városunk múltjának kevésbé ismert alakjait, eseményeit igyekszik megismertetni másokkal, szerzői gárdája egyre bővül. A hazaszeretet, a táj és a várostörténet iránti tisztelet köti össze a honismerőket. A honismereti kör vezetője, a Híradó szerkesztője, egyben egyik szerzője, a kör programjainak szervezője két évtizeden át dr. Forgó István volt. 2009 júliusában bekövetkezett halála után a korelnök, Szabó Jenő alapító tag lett a

kör elnöke. Ma a kör tevékenységének szervezője és a Makói Honismereti Híradó szerkesztője Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Most 27 törzstag mellett még 35 alkalmankénti látogatója van a körnek: érdeklődők, külső előadók, diákok, vendégek, más civil szervezetek képviselői. Minden érdeklődőt szívesen látnak.

A kör minden hónap utolsó csütörtökén tartja foglalkozásait, egy évtizedig a Hagymaházban, utána a makói múzeumban vagy a könyvtárban, az együtt megtervezett éves program szerint. Alkalmanként egy-két előadás hangzik el helytörténeti kutatómunkák eredményeiről, megemlékezések, kirándulások, koszorúzások előkészítése, a városi rendezvényekhez kapcsolódás teendői, majd kérdések, hozzászólások következnek. A kör tagjai rendszeresen részt vesznek a városi rendezvényeken, helytörténeti konferenciákon is. Decemberben karácsonyi összejövétel és óévbúcsúztató van, amelyen a kör tagjai megvendégelik egymást.

A Makói Honismereti Híradó számaiban közölt írások szerzői a két és fél évtized lelkes honismerői: dr. Forgó István mellett Szabó Jenő, Rácz Sándor, Siket István László, Bíró István, Sipos István, Rakonczai János, Vass József, Erdélyi Béla, Baranyi Imre, Lengyel Rudolf, Zsikai István, Csorba Ferenc, Bogdán Károly, Szilágyi Imre, Forgó Géza és Pál Lászlóné sokat tettek a kis civil csoportért. A régebbi és a jelenlegi tagok közül többen publikálnak a Honismeret folyóiratban is. Minden évben kirándulásokon tekintették meg a környék műemlékeit. Ellátogattak Bökénybe, Magyarcsanádra, Ócsanádra, Nagyszentmiklósrára, Kiszomborra, Csanádpalotára, Földeákra és Óföldeákra. Két budapesti kirándulás alkalmával megtekintették a Kerepesi úti temetőt, illetve a Néprajzi Múzeum gyűjteményeit. Tavaly a makói zsidó temetőket is bejárták.

Kapcsolatokat építettek ki más honismereti közösségekkel is. A helyi *József Attila Gimnázium Helytörténeti Körével* 2007-ben léptek kapcsolatba, a diákok karácsonyi műsorral szerepeltek náluk, illetve egy diáklány a Széchenyi-év alkalmából előadta díjnyertes pályaművét. A Híradóban a fiatal kutatók színvonalas írásai is megjelenhetnek. Közös szervezett program volt a Makói Sportmúzeum és a Szikszai-Szirbik Református Egyházi Gyűjtemény állandó kiállításának megtekintése. A *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület* rendezvényein is megjelennek a kör tagjai. A *levéltári napok* előadásait körünk tagjai és a diákok is hallgatják. Több makói részt vett az egyesület temesvári és nagyváradi autóbuzos *kirándulásán*. Együttműködési megállapodást kötöttek a *Makóiak Budapesti Asztaltársaságával*, amelynek egyik vezetője, dr. Nacs János előadást is tartott a kör tagjai számára a Budavári palota építése és rombolása témakörben. Segítettek a 2014. évi holocaust emléknapon a *Dr. Kecskeméti Ármin Egyesületnek*. 2015 szeptemberében ellátogattak a *Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör* Kiszombor építészeti műemlékeit bemutató honismereti napjára.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

2015. Szeged – Temesvár:
 III. Országos határ menti és határokon átvélő
 „Anyanyelv és hagyomány” című konferencia

Köszöntő

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! A magyar kultúrában, annak művelésében barátaim! A Nemzetpolitikai Államtitkárság nevében köszöntöm Önöket, érezzék jól magukat Juhász Gyula városában.

Honismeret és anyanyelvápolás két összetartozó fogalom. Mindkettő a nemzethez kötődik, erős szálakkal kapcsolja össze tagjait. Múlt nélkül üres a jelen. A honismerő fáradozásával a múltat nemcsak adatokkal, hanem belülről, összefüggéseiben ismeri meg. Az eseményeiben láttatja az embert, az emberi sorsokat, visszapereli a múltat a mindenkori jelenben élők számára. Németh László szerint: *„Ép lelki élet nincs szülőföld nélkül”*. Kosztolányi találó mondata pedig: *„Csak anyanyelvemen lehetek igazán én.”*

A nyelvművelő óvja, vigyázza a nyelvet. Nyesegeti vadhajtásait, ugyanakkor nem idegen tőle a változása. Tudja, hogy a nemzet életének alakulását követi a nyelv. Mi sem bizonyítja jobban, mint az egyes idegen nyelveken született alkotások időnkénti újrafordításának az igénye, illetőleg a korábbi magyar élő nyelven született remek irodalmi alkotásokban szereplő egyes szavak magyarázatának szükségessége, mert eltűntek a használatból. Ugyanakkor e művekben megszólaló gondolatok, érzések és hangulatok, amelyeket kifejeznek, ma sem idejétmúltak. Egy példa jut eszembe, a kijevi egyetem egykori magyar tanszékvezetője mondta: *„Németh László Anna Karenina fordítása olyan, mintha Tolsztojt olvasná oroszul.”*

Szabad vagyok akár a legnagyobb rabságban is, ameddig gondolataim minden határt átlépve szárnyalhatnak. Több országból jöttünk össze egy cél érdekében, ezért egyik vagyunk. Mi már légiesítettük a határokat, gondolataink egy irányban forognak, védjük múltunkat, nyelvünket, azaz nemzetünket. Közben legyünk büszkék a csodára, megmaradásunkra, hiszen Szküllák és Kharübdiszek között hajózva jutottunk el a 21. századba, köszönve elődeinknek, mi pedig állhatatosan és folyamatosan végezzük munkánkat. Ha egyre többen csatlakoznak hozzánk, utódaink biztosan belépnek majd a 22. századba. Minden nemzetmegtartó kezdeményezés, akár e konferencia, beépül az ezeregyszáz esztendő ma-

gyar államiság katedrálisába. Minden összefügg mindennel, erre példa lehet Teller Ede. A világhírű atomfizikus azt mondta: Ady nyelvének szimbolikája mély hatást gyakorolt tudományos gondolkodására. Többszörösen jelképes és mély értelmű, egyúttal lelkesítő mondat. Sok apró áldozatra van szükség az egyetemes emberi és magyarságunkban rejtőzködő értékek felmutatására. Önök most hétvégi pihenésük helyett Szegedre utaztak élményszerzés és szellemi töltekezés, valamint gyarapodásuk érdekében. Bízom benne, hogy megkapják, és elégedetten térnek haza, és így kezdhetik hétfőn az új munkás hetet.

Önök kívülről és belülről ismerik a múltat és a nyelvünket. Kérem, így oktassák és tanítsák az Önökre bízott közösségekben, illetőleg a tanárok az osztályokban. Emberséggel és jóssággal karöltve fognak nevelve tanítani, amiért később nagyon hálásak lesznek tanítványaik. Talán a konferencián kapnak erre buzdításokat, de Márai is ad útmutatást: *„Nincs más haza, csak az anyanyelv.”*

Külön öröm számomra temesvári kirándulásuk, ahol a Bartók Béla Elméleti Líceumban bizonyára felemelő érzésekkel vesznek majd részt az egyes programokon, majd pedig szakszerű vezetéssel ismerhetik meg a várost, a Monarchia-kori kis Bécset.

Köszöntöm végéhez közeledve arra a felelősségre szeretnék rámutatni, amely minden ittlévőt egyformán érint: öt esztendő múlva Trianon centenáriuma számvetésre készítet minden érintett közösséget. Nekünk, magyaroknak is meg kell vonni az eltelt száz esztendő nemzeti mérlegét, rajtunk múlik, a következő néhány esztendő erőfeszítésein, egy emelkedő nemzetet talál-e a kerek évforduló, amely számot vet a veszteségekkel, történt, ami történt, de reménykedhet a kiteljesedő magyar életben itt a Kárpát-medencében, avagy egy búsongó, múltba révedő, visszafordíthatatlan negatív folyamatok foglyaként vergődő, rosszkedvű nemzeti közösséget? Tegyük meg mindent, hogy emelkedő nemzetként, emelt fővel éljük meg 2020-at!

Megköszönve a szervezők fáradságot nem ismerő munkáját, valamint a szponzorok támogatását, kívánom, érezzék jól magukat e hétvégi három napon, és vigyék el jó hírét Szegednek és a Dél - Alföldnek.

DR. GREZSA ISTVÁN

„A magyarság őrlelkei”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai nevében nagyon köszönöm megtisztelő meghívásukat, és köszönöm a lehetőséget, hogy szólhatok a Honismereti Szövetség konferenciáján.

Az elmúlt húsz évben egy millióval csökkent a Kárpát-medencében magyarul beszélők száma. Ennek a felkavaró ténynek a birtokában kell hangsúlyoznunk, hogy céljaink közösek: nyelvünk védelmével nemzeti tudatunkat is védelmezzük. Halász Péter nemzeti örökségünk hajszálgyökérzetének nevezi a honismereti mozgalmat, s úgy hiszem, ennek az örökségnek a Kárpát-medencei hatókörű, kétezer tagot számláló Anyanyelvápolók Szövetsége is részese.

„Szólalj meg – és én megsejtem abból, mennyire vállaltad fel ajándékba kapott magyarságodat, mennyire becsülsz meg a másik embert!” – Andrásfalvy Bertalant idézve ajánlom szíves figyelmükbe Szövetségünk fontos évfordulóját: április 17-én 50. alkalommal rendezzük meg Győrben a Kazinczy-versenyt! Lőrincze Lajos 1992-ben mondta: „A helyes kiejtésnek, a szép magyar beszédnek rendszeresen visszatérő – s állandóan megújuló – ünnepe ez már sok év óta, és jó találkozások alkalma, lehetősége is. Mindig új meg új élményekkel, tapasztalatokkal (és izgalmakkal!) jár maga a verseny, tanulságos a beszélgetés a tanulókkal, majd az őket kísérő, előkészítő tanárokkal”.

A magam személyes győri emlékeitől is megérintve, azt veszem észre, hogy a szavak Lőrincze tanár úr hangján szólnak meg bennem. Bár sok éve nincs közöttünk, mégis könnyen felidézem jellegzetes hangját – szeretett szülőfalujából, a Veszprém megyei Szentgálról hozott kedves dunántúli ízeivel –, azt a hangot, amelyet Sepsiszentgyörgytől Szabadkáig, Munkáctól Zentaig ismert és tisztelt mindenütt a magyarság. Ismerhette és megszerethette, hiszen a tudós tanár négy évtizeden át megszakítás nélkül tartott nyelvművelő előadásokat a rádióban. Abban a médiumban, amit akkoriban ugyan még nem neveztek unos-untalan közszolgálatinak, mégis sok-sok igényes műsorban adott helyet anyanyelvi programoknak. A Kodály javaslatára 1952. október 16-án útjára indított „Édes anyanyelvünk” című műsor – mára legendássá vált és sokunk által nélkülözött – adását annak idején a zenetudós tanácsára tették a déli harangszó mellé, s ahogyan Lőrincze Lajos egy interjúban emlékezett, Kodály a lelkére kötötte: „Higgye el, lesz olyan, aki csak ezért nyitja fel a rádiót! Azután rendszeres öt perc legyen ám, ugyanabban az időben!” Úgy is történt, 1955-től már rendszeressé vált a műsor.

Vasárnaponként délidőben Lőrincze Lajos után megszólalhatott Bencédy József, Szathmári István, Fábíán Pál, Deme László, Grétsy László, Balázs Géza. Mindaddig, amíg a heti öt percet is sokallták a rádió illetékesei, s megszűnt az Édes anyanyelvünk fél évszázados népszerű programja (is).

Az ifjú Lőrincze Lajos, a pápai református kollégium, majd a budapesti egyetem hallgatója, s az Eötvös Kollégium növendéke jól tudta, hogy a nyelv nem pusztán a tudomány tárgya, hanem a mindennapi életé is, és anyanyelvünk sorsa nem az akadémiákon, hanem mindennapi életünkben dől el. Ezért vállalta a nyelvművelés aprómunkáját, az időrabló közszereplést, a nyilvános vitákat és küzdelmeket. Fáradhatatlanul munkálkodott a Nyelvtudományi Intézetben, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságában, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatban, az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének élén, a Magyar Nyelvőr szerkesztő bizottságában, s az emigrációban élő magyarokat is felkeresve mindig, mindenütt anyanyelvünk tisztaságán őrködött. Nem véletlenül nevezték őt tisztelői a nemzet tanárának, *„aki a nemzet virtuális katedrájáról tanított bennünket édes anyanyelvünk használatára és gondozására, törvényeire és titkaira”*. Pomogáts Béla húsz évvel ezelőtt megfogalmazott tömör méltatása pontos: *„az anyanyelvi mozgalom... , amelyet valamikor Illyés Gyula és Bárczi Géza álmódott meg, de amelybe Lőrincze Lajos öntött vért – nemegyszer mintha a saját vérét –, hogy felnövekedjék, működőképes és hatékony legyen... Az anyanyelvi mozgalom valóban az ő szívós és bölcs egyéniségének köszönhetően nőhetett fel a magyar összefogás határokra nem ismerő egyetemes intézményévé”*.

2015-ben Lőrincze Lajos születésének 100. évfordulójára emlékezünk, és 50. alkalommal készülünk az ő életében is oly fontos Kazinczy-versenyre. S talán érdemes e sorok között is megemlítenünk, hogy a legelső jó magyar kiejtési versenyt Kodály Zoltán kezdeményezésére rendezték meg a budapesti bölcsészettudományi karon, 1939 tavaszán. S a verseny győztese: az egyetemi hallgató Lőrincze Lajos lett! A döntő az egész ország nyilvánossága előtt zajlott, hiszen közvetítette a Magyar Rádió. Lőrincze így emlékezett az egész további életére és pályafutására döntő hatást gyakorló zenetudósra: *„Kodály úrnak – mert hiszen így emlegettük akkoriban mi is, kollégista bizalmassággal, szeretettel és büszkeséggel – 1937. december 9-én hangzott el a régi kollégisták közgyűlésén az az emlékezetes beszéde a magyar kiejtés romlásáról, amely egy társadalmi méretűvé vált megmozdulásnak, mozgalomnak lett az elindítója. Személyesen nem hallhattam ezt az előadást, de nyomtatásban hamarosan megkaptuk. Ebben a többször is megjelent beszédében elmondta Kodály, hogy egyetemi hallgató, Eötvös-kollégista korában gyakran beszélgetett szakvezetőjével, a kiváló nyelvész Gombocz Zoltánnal arról, hogy milyen elmaradott állapotban van nálunk a beszéd-kultúra, nincs beszédoktatás, nincsenek tisztázva a hangzó beszéd alaptörvényei. Gombocz Zoltán igyekezett őt a kiejtés, a nyelv dallamának kutatása, a fonetikai bűvárlatok felé irányítani. De ilyen feladatokat – írja Kodály – „Gombocz buzdításai ellenére sem tudtam*

már végezni: más utakra terelt a sors, a hajlam. (Ámbár, ha vesszük, az is egy neme a kísérleti fonetikának, ha az ember versek alá kótákat írogat, s megpróbálja a bennük rejlő melódiákat napvilágra hozni.)” Lőrincze még hozzáteszi: „(Kodály) Nem lett nyelvész, nem lett fonetikus, de ez a tanulmánya – vagy, ahogy sokszor emlegetni szoktuk: riadója – messze kimagaslik a magyar kiejtés védelméről szóló művek közül. Sőt, akkor se túlozunk, ha korszakalkotó jelentőségűnek mondjuk.”

Nem állhatom meg, hogy ne idézzem fel még Kodálynak a Magyar Rádióban 1938 őszén elmondott beszéde egy részletét: „Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük. Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje. A magyarét egyre többen fűjják hamisan.” Kodály „kürtjelére” elindult tehát a nyelvművelés, az anyanyelvi ismeretterjesztés Magyarországon. „Üggyé” vált a magyar nyelv ügye, szent ügyévé íróknak, nyelvészeknek, költőknek, művészeknek, tanároknak és mindazoknak, akik felismerték anyanyelvünk védelemre szoruló pótolhatatlan értékét. „Minden jó mondat – írja egyik cikkében Illyés Gyula – egy csiszolás azon, amivé az emberiség válhat. A jó mondat természetesen nem más, mint egy jó gondolat megcáfolhatatlannak tetsző, telitalálatszerű előadása. A jó mondat így örök nevelő”. (Ingyen lakoma, II. 94) Illyés határozott ítéletet mond az írás, a gondolkodás és a jellem kapcsolatáról is: „A jó magyar írás és beszéd tanítását voltaképpen a helyes gondolkodás tanításával kell kezdeni. Ki gondolkodik helyesen? Aki az igazat keresi. Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez tehát igazából: jellemkérdés.” (Anyanyelvünk. 1964. 45.)

Ezt az eszményt képviselték és képviselik az országossá, majd Kárpát-medenceivé kiterelődő mozgalom vezető személyiségei és szorgalmas szolgálatosai: Péchy Blanka színművésznő és a Magyar Örökség-díjjal kitüntetett „Beszélni nehéz!” körök vezetője-motorja, Deme László professzor, s természetesen a többiek: Bencédy József, Kováts Dániel, Grétsy László, Balázs Géza, Szathmári István, Eöry Vilma, Kerekes Barnabás... Ne feledjem Wacha Imrét, aki a 2014-es győri versenyen megnyitó beszédében többek között ezt mondta: „Az anyanyelvért csendben végzett munkájukkal, példamutatásukkal olyan személyek kötnek ehhez az iskolához, mint a Kazinczy-díjat alapító Péchy Blanka, a versenyek és a Kazinczy-táborok lehetőségét kiharcoló Z. Szabó László, a versenyek szellemi vezetője-vezére, Deme László és az anyanyelvi kultúráért vállvetve küzdő harcostársak (csak a közülünk már eltávozottakat említtem: Lőrincze Lajos, Graf Rezső, Héricsné Kiss Aranka, Szende Aladár). És ide kötnek a Kazinczy Gimnázium igazgatói, tanárai, diákjai. És kötnek a versenyző diákok, a felkészítő tanárok. Akik mind cselekvő munkásai az anyanyelvi kultúráért folytatott mindennapos küzdelemnek. Általuk lesznek a verseny napjai anyanyelvünk megújulásának, minden évi megújulásának, új és újabb tavaszának napjai is. Az anyanyelvnek, általa a jövőnek az ünnepei-biztosítékai ezek a napok, amikor

minden évben száznál több fiatal gyűlik össze a Kárpát-medence minden tájáról, hogy szépen megfogalmazott okos-igaz gondolatokat szólaltasson meg.”

Mennyire tudnak egymásnak örülni! – gondoltam, amikor először találkozhattam a „kazinczysokkal”. A megérkező és összeölelkező pedagógusok elérzékenyülésén, a könnyes-mosolygós pillantások láttán, Korzenszky Richárd atya derűs lényének kisugárzásában, a remek szervező Németh Tibor igazgató úr mindenre és mindenkire figyelő házigazdai szívélyességének áramkörében, Szívósné Vásárhelyi Zsuzsa és tanártársai gondoskodó gyöngédségét fogadva, a versenyző növendékek ünnepélyes nyüzsgésében, ha addig nem tudtam volna is, megértettem: nagyszerű közösség, egymást szerető és tisztelő emberek körébe érkeztem. Hazaérkeztem. S egy olyan hagyomány folytatói közé léphettem, amelynél nemesebbet aligha találhatunk. (Talán ezért hanyagolja bemutatásukat a média?! Ezért nem kerülhet fénybe, hogy az anyanyelvi mozgalom révén az elmúlt évtizedekben fiatalok tízezrei találhattak utat nyelvünk csodálatos világába?) Kivételes, nagy tekintélyű elődök, emberségben is nagyszerű művészek, nyelvtudósok, irodalomszervezők és pedagógusok életpályája adott és ad irányt, erőt és ösztönzést az anyanyelvi mozgalom sokezres tábora számára. Talán nem túlzás, ha őket is a magyarság örlelkeiként tiszteljük, Halász Péter szavait kölcsönvéve.

Péntek János professzor, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke így összegezte két évtizedes tevékenységük fontos eredményét: „... fiatalok új nemzedéke került pedagógusként a magyar közoktatásba, közülük nagyon sokan az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége szakmai köréhez is csatlakozott. A szakmabeliek, a nyelvészek körében is ott vannak már a fiatalok az idősebbek mellett, akik folytatják és megújítják, korszerűbbé és hatékonyabbá teszik elődeik munkáját. És ez az új nemzedék is tudatában van annak, hogy a nyelvet megtartó közösség és a közösséget életető nyelvi sorsa elválaszthatatlan egymástól.”

JUHÁSZ JUDIT

Megnyitó köszöntő

„A mesebeli árva gyermek a magyar nyelv. Még az ág is húzza. Pedig gyönyörű tartományai vannak. A legszebb országban húzódnak folyamai. A vadmadarak, csillagos égboltozat alatt lakó pásztorok és rajongó költők vigyáztak ez árva gyermek lépéseire, amíg járni tanult. Néha eldugdosták, mint a bujdosó kurucot vagy honvédet. Szőlőhegyek borházaiban, kollégiumok üres padlásain, a bedőlt pusztai kutak felett szárnyaló szél zúgásában élt.”¹

Tisztelt Miniszteri Biztos úr! Tisztelt Elnök Asszony, Elnök úr! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Honismereti Szövetség nevében sok szeretettel köszöntöm a *III. Országos határ menti és határokon átívelő konferencia* résztvevőit, akik az ország minden részéből jöttek, valamint tágabb hazánkból: a Felvidékről, a Partiumból, a Bánságból és a Vajdaságból érkezett barátainkat is üdvözlöm. A megjelentek szép száma mellett annak is nagyon örülök, hogy ezt a konferenciát az *Anyanyelvápolók Szövetségével* együtt rendezhetjük meg, akikkel már a múltban is számos alkalommal működtünk együtt. Természetesen a legutóbbi alkalommal is az anyanyelvvvel kapcsolatban „találkoztak” szervezeteink, amikor 2009-ben, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulójára emlékezve egy kis kötetet adtunk ki (Grétsy László szerkesztésében) *Vallomások* címmel, melyben harminchárom jeles magyar kortársunk írta le gondolatait anyanyelvünkről. A két szövetséges szervezet a következő két kérdésre várta a választ a megkeresett neves közéleti személyiségektől: „1. Milyennek érzi most, 2009-ben, a Kazinczy-évben anyanyelvünk állapotát, más népek anyanyelvéhez viszonyított helyzetét, valamint a magyarság megmaradásában és boldogulásában betöltött, illetve betölthető szerepét? 2. Hogyan fogalmazná meg egyetlen mondatban anyanyelvünkhöz fűződő érzelmi kapcsolatát?”

Ez utóbbi kérdést – azt hiszem – minden magyar embernek fel kellene tennie magának. „Milyen a kapcsolatom a saját anyanyelvemmel? Hogyan használom? Megbecsülöm-e?” Az említett kötetben például Vasy Géza irodalomtörténész így vallja meg érzelmeit anyanyelve iránt: „*Mint az anyám, óv: nélküle még ember se lehetnék.*” Faragó Laura énekművész pedig képes volt egy szóban összefoglalni azt, hogy mit jelent neki a magyar nyelv: „*Anyanyelvvegyszó!*” Igen, csodálatos a magyar nyelv, hogy egy összetett szóban jelezni tud annyi mindent,

¹ Krúdy Gyula: Felhő.

hogy oldalakat lehetne írni róla, sőt mindjárt hozzá is fűzhetjük e gondolathoz, hogy nem is kell összetett szónak lennie ehhez. Nagyon erős és engem sok-sok gondolatra indító mondatban fogalmazta meg Temesi Ferenc író anyanyelvéhez fűződő hitvallását: *„A magyar nyelv népünk legnagyobb alkotása: mindennapi kenyérünk, titkos imádságunk, várunk és templomunk, amelyhez mindannyian hozzáteszünk egy téglát; hátrányunk és előnyünk – megmaradásunk záloga.”*

Hogy mennyire valóban megmaradásunk feltétele, azt hiszem, többek között erről fogunk a következő három napban beszélni. Nagyon szép kép az, hogy mindenki hozzátesz „egy téglát” ahhoz a várhoz, templomhoz, ami a nyelvünk; nem vagyunk tehát tőle függetlenek, nem vagyunk vegetatív használói, hanem mi is alakítjuk, mi is formáljuk egész életünk folyamán. Ahogy és amit beszélünk, mi magunk vagyunk; emberi érzéseinket is legőszintebben anyanyelvünkön tudjuk kifejezni. A Vallomások című kötetből egy idézetet még felolvasnék, melyek a körünkben lévő elnök asszony, Juhász Judit szavai: *„Örömforrás és biztos kikötő volt számomra mindig az anyanyelv, s napjainkban ráadásul – meg nem érdemelt ajándékként! – cseperedő unokáimtól kapom a rátalálás és birtokbavétel semmihez sem hasonlító élményét.”* Igen, nekem is nagy élményt jelentett és jelent két cseperedő fiam aranyos, kedves beszédét hallani, és rácsodálkozni egyes szavainkra, ahogy ők ki mondják azokat. És ha belegondolok, jó érzést jelent az is, hogy kijavíthatom őket, ha rosszul mondanak egy-egy szót, mert bensőnkől fakad, hogy a nyelvet helyesen kell megtanulnunk, és szépen kell beszélünk.

Olyan rossz hallani, amikor valaki helytelenül használ egy szót, ha például nem jól rozgossa azt. Nagyon sokszor hallhatjuk, akár tévébemondóktól is, hogy -ban, -ben helyett -ba, -be ragokat használnak és fordítva. Bántja sokunk fülét a helytelen beszéd. Bántani is lehet vele tehát és nemcsak, ha rosszul mondunk szavakat, rossz hangsúllyal ejtjük őket, vagy bántó értelműeket vágunk a másikhoz. A legnagyobb bántás azonban egy embernek az lehet, ha nem használhatja, ha megtiltják neki, hogy beszélje anyanyelvét. Mi magyarok – és gondolok itt határon túli nemzetrészeinkre – szereztünk ilyen sérelmeket, bántásokat. Az erőszakosan asszimilálni akarók tudták mindig azt a nagy igazságot, hogy egy népet, nemzetet úgy lehet eltüntetni, ha megfosztjuk nyelvétől, attól, ami a leg-erősebb megtartó ereje. De ha visszatekintünk az elmúlt évszázadra, a Trianon utáni 93 ezer négyzetkilométernyi Magyarországon is diktatúrák rombolták a nyelvet, elsősorban azzal, hogy megváltoztatták a szavak jelentését vagy kiüresítették azokat. Igen, a diktatúrák a nyelven keresztül is igába hajtanak, de amíg az elnyomók a „várakat” és a „templomokat” felrobbanthatják, az anyanyelven csak sebeket ejthetnek, időleges és kérdéses győzelmeket arathatnak. Nekünk, magyaroknak a nyelvünk mindig megtartó erő volt, modern nemzeté is a magyar nyelv kovácsolt minket. Úgy gondolom, ebben a században és később is védőpajzsunk lehet ez a csodálatos nyelv.

Minden korban van veszély, amely rá és így ránk is leselkedik. Korunkban ez a *globalizáció*. Rengeteg idegen – főként angol – szóval gyarapodik, romlik a nyelvünk. Mindnyájan biztosan sok példát tudnánk felhozni erre. Nekem erről mindig az jut eszembe, hogy most, a 21. század elején is elindulhatna *egy új nyelvújítás*. Egy biztos: szép hagyományai, büszkén vállalható előzményei vannak ennek. Kosztolányi Dezső szavai kíváncsognak ide: „*Amikor a nyelvalkotó ösztön megbénul, segítségére kell sietni, akár a felnőttnek, aki elfelejtett járni... felületes szemléletre az idegen szavak csak afféle külső jelenségek, pörsenések és hólyagok a nyelv testén. De a belső betegségre vallanak. Ha irtjuk őket, akkor magát a betegséget is kezeljük, mert a renyhe nyelvérzéket önállóságra serkentjük, ha pedig nem törődünk vele, akkor az ártatlannak látszó pörsenések és hólyagok esetleg befelé is hatolnak, általános vérmérgezést is okozhatnak... Az idegen szók mellett elcsenevészednek az eredetiek.*”

Nagyon igazak ezek a mondatok ma is, és tényleg arra intenek minket, hogy miként elődeink a maguk korában, most mi is tegyük meg, amit meg tudunk tenni, ne nyugodjunk bele, hogy ez a dolgok rendje, kis nép vagyunk, nem tudunk ellenállni a globalizációnak. Ha elődeink így gondolkodtak volna, ma már nem beszélne senki a magyar nyelvet. A történelemben számtalan nép tűnt el azért, mert átvette az őt leigázó többség nyelvét. Ez a veszély ma is fennáll, és a jövőben – látva a jelenkori népvándorlást – még jobban megnőhet. De maga a történelem – ami igenis valahol mégiscsak ismétli önmagát – az, ami nyilvánvalóvá teszi a számunkra, hogy van esélyünk, de csak akkor, ha renováljuk várunkat-templomunkat, ha valóban hozzátesszük saját, szépen kiégetett téglánkat.

Anyanyelvünk táplálója több mint fél évszázados honismereti mozgalmunknak is. Nem csoda, hogy sokszor foglalkoztunk mi is az anyanyelv ügyével, például 1976-ban, a Nyíregyházán megtartott országos akadémiánkon, ahol irodalmi hagyományaink ápolása kapcsán beszélünk róla, vagy 1983-ban, a kaposvári akadémián, ahol többek közt a nemzet és az anyanyelv kapcsolatáról esett szó. Később az 1990-es és 2000-es évek határ menti regionális és országos konferenciáin beszélgettünk nemzetmegtartó erejéről. Honismeret című folyóiratunkban is gyakran foglalkoztunk és foglalkozunk a magyar nyelvvel, akár az Iskola és honismeret, akár a Tanítómestereink rovatban, amelyben legtöbbször talán az a Kováts Dániel írt erről, aki most hamarosan *Honismeret és anyanyelv* címmel fog előadást tartani nekünk.

A hon ismerete, a helytörténet kutatása, a helyi értékek feltárása és megismertetése az anyanyelv műveléséhez hasonlóan identitás erősítő, nemzetmegtartó foglalatosság. Ebben a munkában is voltak jeles elődeink, akik közül az egyik első, az 1684-ben született Bél Mátyás volt. A Honismereti Szövetség az ő születésnapjára, március 24-re tette a *honismeret napját*, melyet 2007-ben Szombathelyen, éppen egy hasonló, határon átívelő konferencián hirdetett meg először. Azóta is ezen a napon és a közelében lévő hétvégéken az ország különböző

zók részén tartunk honismereti rendezvényeket, amelyből egyre több van az ország különböző pontjain. Ez a konferencia idén a központi, országos eseménye a honismeret napi ünnepeinknek.

Végül Kölcsey Ferenc azon felszólításával fejezném be köszöntőmet, amelyet már Végh József is idézett 1976-ban a Honismereti Akadémián, ahol *A honismeret és az anyanyelv* címmel tartott előadást: „Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! Mert haza, nemzet és nyelv három egymástól válthatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatra kész lenni / nehezen fog.”

Kívánok mindenkinek jó tanácskozást a következő három napban, és remélem, hogy ez a konferencia is megajándékoz minket az összetartozás érzésének felemelő élményével.

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

„Nyelvében él a nemzet” Művelődésünk megújulása és a nyelvújítás tudománytörténeti példája

Anyanyelv és hagyomány

A nyelvújítás kutatástörténeti jelenségköréből a tizenkilencedik század végi és a huszadik század eleji nyelvtudományi teljesítményeket elevenítjük fel és ezekből a mára átmutató mozzanatokot és tanulságokat emeljük ki. A nyelvi változás folyamatos. Anyanyelvünk állandóság és változás közepette megtartó erő. Alkalmazhatjuk a kiterjesztés és a kitekintés lehetőségét és kapcsolatot kereshetünk a nyelvi haza, az anyanyelv-ápolás, a honismeret, a nyelvi szórvány, a „homo digitalis” stíluskommunikációja, a stílusújítás, az európaiság és a regionális művelődés, a nyelvújítás európai modellje, a szókincsgyarapítás, a nyelvi-nemzeti identitás, a hagyományörzés, valamint a magyar nyelvi viselkedéskultúra és beszédmagatartás témái felé.

A magyar nyelvújítás kutatásának tudománytörténeti mozzanatai

A magyar nyelvújítás tizenharmadik és tizenkilencedik századi alakulása, Kazinczy Ferenc korának nyelv- és stílusreformja az irodalom és a nyelv köl-

csönviszonyában a nemzeti kultúra életére jellemző és mára átmutató jelenségeket tartalmaz. A nyelvújítás nyelvtörténeti, irodalomtörténeti és mentalitás-történeti vonatkozásait egymással szembesítő feldolgozására, értékelésére a huszadik század elején már megérett a helyzet. A tizenkilencedik század végén Simonyi Zsigmond, Gyulai Pál, Szily Kálmán, majd a huszadik század első harmadában a Magyar Tudományos Akadémia nyelvészeti szakbizottságának tagjai, Gombocz Zoltán, Melich János és Németh Gyula mutatott rá a magyar nyelvújításról szóló monográfia szükségességére.²

A nyelvújítás történetét vizsgáló kutatók részleteredményeket közöltek a tizenkilencedik század végén. Komáromy Lajos írásában a neológia és az ortológia kérdéskörét vizsgálta, Barbarics Róbert a *Debreceni Grammatikáról* közölt cikket, Simonyi Zsigmond a nyelvújítás történetéről értekezett, Zimányi József Báróczi Sándor: *A védelmezett magyar nyelv* című művével foglalkozott, Bárdos Remig pedig *A magyar nyelvtisztító törekvések története* címmel jelentetett meg tanulmányt. *A Magyar Nyelvőr* és a *Budapesti Szemle* című folyóiratokban kibontakozó érvelés a nyelvészeti ortológiának a neológiával való ellentétét parázként szunnyadó, majd hirtelen lobbanó tizenkilencedik század végi disputában tárja elénk. Gyulai Pál az irodalom érdekeit védte a Szarvas Gábor-féle ortológia „tüzes buzgalmától.” A tizenkilencedik század végi Nyelvőr-vitát Turóczi-Trostler József, Németh G. Béla és Fábíán Pál elemezte. A huszadik század első másfél évtizedében, de főleg Szily Kálmán *A magyar nyelvújítás szótára* című kétkötetes művének megjelenése (1902-1908) után egyre erősebb lendületet kapott a kutatás.

A nyelvújításról szóló monográfia megírásának indítékát és a 19. század végének és a 20. század elejének tudománytörténeti helyzetét érzékeltetjük a magyar nyelvészet és stílustörténet szempontjából. A nyelvújítás kutatástörténetére világítunk rá. A nyelvtudós és irodalomtörténész Tolnai Vilmost már a századfordulón ott találjuk a nyelvújítással és az egyes kiemelkedő nyelvújítók tevékenységével foglalkozó irodalom- és nyelvtörténeti érdekű szakközlemények szerzői között. Tolnai Vilmos *Barczafalvi Szabó Dávid szógyártásának első bírálata*, *A Mondolat és felelet új kiadása*, *Kalmár György nyelvújítási törekvései*, valamint *A nyelvújítás szó* című, a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratban közölt cikkében a magyar nyelvújítás témakörén belül tette le névjegyét. Ekkoriban még Ballagi Aladár, Simai Ödön, Ellend József, Klemm Antal, Harsányi István, Gulyás Károly és Thienemann Tivadar jelentetett meg szakcikket a nyelvújításról. Thienemann Tivadar a huszadik század első negyedében megjelent munkájában már szélesebb alapon, összehasonlító módszerrel elemezte a német és magyar nyelvújítási törekvéseket.

² Vö. *Simonyi Zsigmond*: Tudományos feladataink a nyelvészet terén. *Magyar Nyelvőr*, 1919. 5-6. 97–99.; *Báróczi Géza*: A magyar nyelv életrajza. 2. kiad. Bp., 1966. 292–358.; 400–402.; *Kosáry Domokos*: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980. 307–321.; *Németh G. Béla*: A nyelv újítója – a művelődés újítója. *Magyar Nyelvőr*, 1985. 4. 385–391.

Tolnai Vilmos az *Egyetemes Philologiai Közlöny* lapjain Czimmermann János *Nyelvújítók és nyelvművelők Barczafalvi Szabó Dávid fellépéséig* című programtervezésének bírálatában a nyelvújítás problémakörének földolgozatlanágát vetette föl: „Irodalmunkban még nincs ennek a nagy jelenségnek teljes történeti feldolgozása; számos részlete még ma sincsen kellőleg felderítve és tisztázva; valójában véve csak most érkeztünk oda, hogy tárgyilagosan, mint történeti tényt tekinthessük, hisz csak a közelmúltban szűntek meg azok a harcok, melyek tévedései és elfajulása ellen irányultak, a helyes irányban való fejlesztés pedig még most is folyik, történetét tehát még a jövőtől várjuk. De voltak a nyelvújításnak előzményei is, mikről a sok részlettanulmány alapján lehetne már világos képet megszerkeszteni.” Ezt is írta Tolnai Vilmos: „Alig van nyelvünk történetének érdekesebb fejezete a nyelvújításnál; annyival is érdekesebb, mert páratlanul és egymagán áll mind ama mozgalmak közt, melyek valaha nyelvnek bővítésére és gazdagítására keletkeztek. Találkozunk külföldön is akárhányszor hasonló törekvéssel, de a nyelv életére, magára, sőt a közéletre való hatásban egyik sem fogható miénkhez. Tévedés volna hinnünk, hogy ez az erőszakos nyelvgazdagítás csak egynéhány íróember délibábos törekvése, hogy ez csak olyan élettelen elmélet szüleménye, melynek a való életben nincsen gyökere, minél jobban hatolunk ennek a csodás jelenségnek részleteibe, minél jobban megismerkedünk fejlődésének egyes mozzanataival, annál inkább látjuk, hogy a mi nyelvújításunk nem egyéb, mint a XVIII. századi gondolkodásnak és felfogásnak egyik hatalmas megnyilvánulása, mely szellemi, állami és társadalmi életünk ébredésének idején, e hatalmas mozgalmakkal karöltve érzeteti hatását minden téren; nemcsak a költők műveiben kell keresnünk a nyelvújítást, ott találjuk a jogász működésében, az orvos és természettudós könyveiben, nem lehet el nélküle a gazdaember, sem kereskedő, a közügyek területén épp úgy ott van, mint a társadalmi élet minden egyes nyilvánulásában. S ha ennek a példátlan mozgalomnak, melyet Faludítól Bugátig kerek egy századra terjedőnek vehetünk, volt is tévedése, melyet legfőképpen a történeti érzék hijából magyarázhatunk, volt azért nagy és sok érdeme és eredménye is, mik nélkül nyelvünk mai állapotát el sem képzelhetnők.”³

A Simonyi Zsigmond által szerkesztett *Magyar Nyelvőr* 1919 elején *Tudományos feladataink a nyelvészet terén* címmel a rendszeres kutatás és földolgozás irányát és témáit kijelölő programot tett közzé. A Simonyi Zsigmond vezetésével készített szöveg az összefoglaló feladatok között a nyelvújítás területén elvégzendő munkára tesz javaslatot. Simonyi Zsigmond a magyar nyelvújítást újra szótár formájában földolgozó, a már Szily Kálmán által elért eredményeket bővítő kiadást szorgalmazott: „Lehetőleg szókincsünknek mindazon elemeit magába kell foglalnia, melyekből irodalmi nyelvünk összetevődött. A szótárnak bevezetése a nyelvújítás rövid történetét adná, különösen a szóalkotások, szófaragók módszereinek föltüntetésével.”⁴ A nyelvújításról szóló könyv megírását Simonyi Zsigmond ekkor Simai Ödönre

³ Tolnai Vilmos: Czimmermann János: *Nyelvújítók és nyelvművelők Barczafalvi Szabó Dávid fellépéséig*. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1900. 24. évf. 581.

⁴ Simonyi Zsigmond: *Tudományos feladataink a nyelvészet terén*. Magyar Nyelvőr, 1919. 5-6. 98.

bízta, aki ezt a munkát ebben az óhajtott formában nem végezte el, viszont korábban már, 1909 és 1917 között, harmincnégy részletben *Kazinczy Ferenc és nyelvújítása* címmel cikksorozatot tett közzé a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratban.

A 20. század második évtizedében Tolnai Vilmos érdeklődése a nyelvújítás nyelv- és irodalomtörténeti tematikája felé fordult. Az irodalom és a nyelv kölcsönviszonyának szemléletére alkalmas módszer, az irodalom- és művelődéstörténeti érdeklődés, a terjedelmes forrásanyag földolgozásában, a filológiai módszerű nyelvi tényföltárásban önmagát kiteljesíteni tudó alkat, az alapos nyelvészeti fölkeszültség, mellyel a kérdéskör korábbi nyelvészeti és irodalomtörténeti kutatási eredményeit egyesítő kézikönyvet lehet alkotni, mindez Tolnai szellemi műhelyében együtt volt. Melich János, Gombocz Zoltán és Németh Gyula szerkesztésében *A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve II. kötetének 12. füzeteként 1929-ben jelent meg Tolnai Vilmos: A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története* című, pragmatikus szemléletű és tudománytörténeti jelentőségű műve. A magyar nyelvújítás, nyelvjavítás, nyelvművelés történetét tárgyaló könyvhöz elméleti bevezetőt írt. Nagy anyagot összefoglaló munkájának fölépítése mintaszerű. Tolnai történeti szemléletet érvényesít. A neológia és az ortológia bemutatásakor a két irányzatot nem játszotta ki egymás ellen. Nem a neológia vagy az ortológia pártján állók fölfogásának ismétlő áttekintését adta. Használható kézikönyvet igyekezett alkotni. A *Budapesti Hírlap* hasábjain a *Nyelvújítás és nemzeti élet* címmel 1930-ban megjelent cikkében a nagyközönség számára így magyarázza az ortológia és a neológia egymással hadakozó küzdelmének eredményét: „*Nem vált be az ortológusok aggodalma, kik attól féltették nyelvünket, hogy az újítás kiforgatja valójából, érthetlenné, zűrzavarossá teszi; sem a neológusoké, sem hogy az ortológia visszaveti az egyhangú laposság, a pórias bárdolatlanság állapotába. A neológia volt az ellenállhatatlan hajtóerő, az ortológia a szabályozó készülék. A meg nem alkuó ellentéteket a nemzeti lélek egysége kiegyenlítette és egybeforrasztotta.*”⁵

Tolnai Vilmos a magyar nyelvújítás vizsgálata során folyamatosan szem előtt tartotta a külföldi hasonló mozgalmak történetét is. Mégis, szemléletében a magyar nyelvújítást kissé elszigetelte az európai művelődési folyamatoktól. A magyar nyelvújítás történetének és elméletének földolgozása alkalmat adhatott volna egy művelődés- és stílustörténeti jellegű szintézis megvalósítására. Karl Vossler a huszadik század elején a *Logos* című bölcseleti folyóiratban már ilyen igényeket támaszt a művelődéstörténetté tágított nyelvtörténettel szemben, és közben még az irodalom stílustörténeti szempontjait is figyelembe veszi. Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás. A nyelvújítás elmélete és története* című könyvét adatgazdagsága, áttekinthetősége, lelkiismeretesen megírt fejezetei miatt a magyar nyelv történetét feltáró becses kézikönyveink sorában tartja számon a szakmai közvélekedés. Tol-

⁵ Tolnai Vilmos: *Nyelvújítás és nemzeti élet*. Budapesti Hírlap, 1930. márc. 6. 9.

nai Vilmos erős vonzódása a régebbi korok stílustörténetéhez és nyelvtörténeti vizsgálatához az újgrammatikus iskola nyelvtörténeti érdeklődéséből származtatható. A nyelv történeti rétegeivel kapcsolatos kutatásai, a nyelvújító mozgalom tényföltáró munkára alapozott földolgozása és rendszerező bemutatása emlékeztet az újgrammatikus nyelvtörténészek összefoglaló, leíró, klasszifikáló monográfiáira. A történeti-filológiai módszer, az induktív logika szerinti eljárás, a nyelv organikus fölfogása, néhol pedig a herbarti pszichológia és a Wundt-féle szemlélet részleges alkalmazása jellemzi Tolnai Vilmos fölfogását. Hatással volt rá Whitney szemlélete, mely szerint a nyelv társadalmi jelenség és a nyelv alakításában az egyének és a társadalmi közösségnek is szerepe van.

Horváth János *A magyar irodalom fejlődéstörténete* című művében az *Új magyar irodalmi nyelv kiképzése* (Kazinczy) című fejezet foglalkozik a nyelvújítással. A magyar nyelvújítás irodalomtörténeti, nyelvtörténeti, stílus- és mentalitástörténeti mibenlétének jelenségekörét és az e területek kutatásának eredményeit a nyelvújítás angol, francia, német és térségi szempontból közép-európai modelljével szembeveti Kosáry Domokos a *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon* című könyvének *A magyar nemzeti nyelvi program* című fejezetében: „... a magyar nyelvújítás egy nagy, széles körű történeti folyamat egyik láncszeme, és nem egyedülálló, kivételes jelenség. Nyilvánvaló, hogy voltak sajátos, egyéni vonásai. Így a kialakuló irodalmi nyelv és a nyelvjárások, valamint a köznyelv viszonyában. Az is nyilvánvaló, hogy igen nagy jelentőséget kapott, nem utolsósorban éppen a fejlődés hiányai és elmaradottsága miatt. [...] Helyét azonban alapvetően mégis az európai, illetve közelebről a kelet-közép-európai változaton belül kell megtalálnunk.” Kosáry Domokos így idézi fel Tolnai Vilmos magyar nyelvújítással kapcsolatos fölfogását: „Szerinte ugyanis a francia vagy a német nyelvújítás csak az irodalom körére korlátozódott, a magyar viszont három évszázados függetlenségi harcnak volt egyik fejezete, és 'legfőbb ösztönzője' annak az időszaknak, amelyben 'a nemzet nemzeti voltának öntudatára ébred és hosszú, szívós harcot vív önállóságáért'. Itt 'az egész nemzeti életnek' hordozója. Ez teszi 'egyetlenné a maga nemében a világ többi hasonló jelensége közt'...” Kosáry Domokos írja említett könyvében: „A valóságban azonban a nyelvújítás akkor elsősorban a nemesség és a hozzá kapcsolódó, tőle függő értelmiség, a műveltebb rétegek, vagyis nem a polgári értelemben vett 'egész nemzet' körében ment végbe, ami egyébként sikerének egyik elősegítője volt, különösen, ha az ország soknemzetiségű voltát figyelembe vesszük.”⁶

Stílusújítás. Kifinomult közlés, stíluskommunikáció

Stílus és nyelv kérdéskörét, Kazinczy Ferenc stílusát vizsgálja Tolnai Vilmos a nyelvújításról szóló monográfiájának *Stílusújítás* című fejezetében: „Stílusújításai sokkal fontosabbak, mint szóújításai; nyelvújító működésének súlya ezen van. A régi magyar egyházi nyelvezet a XVIII. században moralista színezetűvé válik, a nyelvújho-

⁶ Vö. *Nyomárkay István: A közép-kelet-európai nyelvek szellemi rokonsága. Magyar Nyelvőr, 2012. 1. 1–13.*

dás korában pedig, elsősorban Kazinczy által szépirodalmivá lesz. A nehézkes, merev, egyhangú és egyszínű stílust fölvaltja az erő és szépség, a sokszínűség és árnyalati gazdagság, rövideg és változatosság, az előadás sokoldalúsága, tárgy- és időszerűsége; elválnak a stílus fentebb nemei a mindennapitól; az író sugallója ezután már nemcsak az érthetőségre való törekvés, hanem csín és íz, ami Kazinczy szótárában műveltséget és fejlett ízlést jelent.” A nyelv, a beszéd, a dialogicitás, a viselkedés és stílusújítás öt pillérén a kifinomult közlés, a stíluskommunikáció igénye ez.

Egyetérthetünk Szathmári István következtetésével, aki a *Kazinczy stilisztikai nézeteiről – még egyszer* című, a *Magyar Nyelvőr* 2009. 2. számában megjelent cikkében nyelv- és irodalomtudományi, valamint beszédmagatartás kutatási szemléletekre hivatkozva, a művelődési megújulást említve ajánlja Kazinczy és a nyelvújítás kérdéskörének újragondolását. Ennek érdekében érvelését így érzékelteti: „... a nyelvtudomány, különösen az utóbbi negyedszázad alatt – éppen a nyelvelmélet, a modern szemantika, a szövegtan, a szociolingvisztika, a kommunikációtan, a pragmatika, a kognitív szemlélet stb. révén – nagyot lépett előre. Hasonlóképpen a stilisztika: a jelzett diszciplínák segítségével, illetve a modern irodalomelmélet, a poétika és a hermeneutika hatására szintén nagymértékben fellendült, két formában is. Először részben vagy teljesen új szemléleti és megközelítési módszerek születtek, amelyek nagyon is megtermékenyítették a funkcionális stilisztikát. Kiszélesedett továbbá a stilisztika területe: az idevágó kutatás immár inter-, sőt multidiszciplinárisává vált, vagyis ezek csak az új nyelvészeti, irodalomelméleti, esztétikai, poétikai, retorikai, filozófiai és pszichológiai eredményeknek a megfelelő felhasználásával lehetnek sikeresek.”

Kazinczy Ferenc stílusát és kommunikációját az egykorú német stíluszemléleti kánont meghatározó művekben kifejtett nézetrendszerrel és nyelvfelfogással érdemes újra összehasonlítani. Ebből a szempontból figyelmet érdemlő Johann Christoph Adelung *Über den deutschen Styl* című, először 1785-ben, Berlinben kiadott könyve és *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart* című szótára is.⁷

Folyamatos megújulás. Újabb magyar nyelvújítás

Pomogáts Béla *Nyelvvédelem és nyelvújítás – megőrzés és megújulás* című, az *Irodalmi Jelen* című lapban, 2014-ben megjelent cikkében írta: „Az idegen szavak és kifejezések befogadására szükség van, de inkább csak akkor, ha valamely új fogalom, jelenség vagy eszköz megnevezésére nem áll rendelkezésünkre magyar szó, avagy ilyent nem tudunk némi nyelvújító leleménnyel létrehozni. Ezért kétségtelenül szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra, akárcsak Kazinczy idején.” A nyelvújítás folyamatos.

⁷ Leipzig, 1774-1786. 5 köt. (Vö.: *Benkő Loránd*: Kazinczy Ferenc és kora a magyar nyelvtudomány történetében. Bp., 1982.; *Csetri Lajos*: Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar nyelvújítás korszakában. Bp., 1990. 11–12., 98.; *Tolcsvay Nagy Gábor*: A nyelvi és irodalmi izlészita nagy, nyilvános szakasza. In: *Szegedy-Maszácz Mihály - Veres András* (szerk.): A magyar irodalom történetei. II. köt. Gondolat Kiadó, Bp., 2007. 40–56.)

Számol az elavult szavakkal, tájszókat alakít újjá, ugyanakkor sok régi szót kivon a forgalomból. Az élő tájtörténeti hagyomány és a modernitás közötti utolsó évszázadban a leromboló közösségek, a szórvánnyá váló, majd megszűnő nyelvi világok feledésbe vitték a rájuk vonatkozó szókészletünk egyik hányadát. Az új folyamatosan keletkezőben van, a régi pedig elveszőben? Megújulás.

Nyelvújítási példa a digitális nemzedék köréből

A számítógépes, digitális nemzedék nyelvújítási törekvéseire rávilágító példaként Háhn Judit: *Honlap, weblap, webhely: terminusok útvesztőjében* című, a *Magyar Nyelvőr* 2010. 2. számában megjelent tanulmányából idézem: „Az internet számos új terminust hozott a magyar informatikai szaknyelvre, komoly fejlődést okozva nyelvészeknek és számítás-technikusoknak egyaránt. Találunk példát olyan esetre, amikor az angol elnevezés kiejtés szerinti írásmóddal ugyan, de átkerült a magyar nyelvhasználatba (pl. fájl, bájt stb.) A homepage terminus hazai története viszont magyarítási törekvésekkel kezdődött: az informatikusok és az internet első magyar felhasználói mindenképpen szerették volna egy magyar megfelelővel helyettesíteni. Néhány év alatt kezdeményezéseik eredményeként a honlap elnevezés terjedt el. Ez a néhány év azonban elég volt ahhoz, hogy némi zavar okozzon a nyelvhasználatban. A homepage fogalmi jegyei ugyanis nem teljesen azonosak a honlap terminus fogalmi jegyeivel.” Az informatika korában a magyar nyelv e tárgykörre vonatkozó szókincse megújul és újralétesül. Ezt a folyamatot mutatja be Bódi Zoltán: *A világháló nyelve. Internetezőők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban*⁸ című könyve és Tölgyesi János *A számítógéppel és az internettel kapcsolatos fogalmak útja a köznyelv felé* című tanulmánya.⁹ Szécsi Gábor az újabb információtechnológiai-nyelvhasználati és közösségi konvergenciákkal külön fejezetben foglalkozik a *Nyelv, média, közösség* című könyvében (2013).

Változó és megújuló művelődési folyamat

Kosztolányi Dezső *Pár szó a nyelvújításhoz* című, 1932-ben megjelent írásában olvasható: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen 'rendbehozni' kisöporzni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudat résen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.” Kosztolányi Dezső a magyar nyelv ügyéért sokat tett, ezt bizonyítják nyelvművelő írásai.¹⁰

A *XX. század műveltségváltásai és nyelvi változásai* című tanulmányában Pusztai Ferenc szótárszerkesztői tanulságokat említ: „Az anyaországi, azaz közös és a más államokbeli 'központok' közti távolság csökkentése érdekében nemcsak a határokon

⁸ Gondolat Kiadó, Bp., 2004.

⁹ In: *Glatz Ferenc* (szerk.): *Magyar nyelv az informatika korában*. MTA, Bp., 1999. 143–154.

¹⁰ Vö.: *Kosztolányi Dezső*: *Nyelv és lélek*. Szerk.: *Réz Pál*. Osiris Kiadó, Bp., 1999.; *Fábián Pál*: *Kosztolányi nyelvművelés-történeti helye és szerepe*. Magyar Nyelv, 1986. 82. 257–263.; *Szegedy-Maszák Mihály*: *Kosztolányi nyelvszemléletéről*. Alföld, 1994. 8. 46–59.

túliaknak szükséges a gyakran hungarizmusoknak nevezett elemeket elsajátítani, de fordított irányban a magyarországi magyaroknak is érdekük a határokon túli nyelvvaltozatok megismerése – főként az ott általános használatú nyelvjárási alakoknak, illetőleg az ott más motivációjú szóalkotásoknak a körében. Lehetőséget kellene adnunk egy új összecsiszolódásnak is az új helyzetben. A Magyar értelmező kéziszótár jelenlegi átdolgozásban óvatos, mondhatnám, próbamozdulatot teszünk ennek érdekében: az erdélyi, a kárpátaljai és a szlovákiai magyar nyelvhasználat lexikai, jelentésbeli sajátosságaiból szöveünk be a szótár rendjébe mutatványanyagot. [...] A változásokra, a változó műveltségi tartalmakra a szókészlet változása a leggyorsabb, a legnagyobb mértékű és a leginkább észrevehető nyelvi válasz – minden szókészleti rétegben.”¹¹

„Nyelvében él a nemzet.”

Négy érzelmi telítettségű szó: *anyaöl, anyaméh, anyanyelv, anyaföld*

„Nyelvében él a nemzet.” Kereshetjük e szállóige szó szerinti megalkotóját. A kijelentés eszmetörténeti és filológiai eredetét is vizsgálhatjuk. Montesquieu írta: *La langue, c'est la nation*, azaz a nyelv a nemzet. Bessenyei György *Magyar-ság* című röpiratában szerepel a mondat: „Minden nemzet a maga nyelvére ismertetik meg leginkább.” *Himfy szerelmei* című műve 1807-ből származó második kiadásának előszavában írta Kisfaludy Sándor: „Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája... a nyelv a lelke a nemzetnek.” Kisfaludy Károlytól, 1819-ből származik a mondat: „Nyelv teszi a nemzetet.” Ez *A kérők* című vígjáték szövegében olvasható. Kölcsey Ferenc a *Magyar játékszín ügyében* elmondott beszédében (1827) szerepel: „Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni sem lehet.” Széchenyi István *Hitel* című könyvének *Mit kell tenni s min kell kezdeni?* című fejezetében olvasható: „Az egészséges nemzetiség fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet is él.” Arany János 1850-ben írta *A költő Egressy Gábornak* című versében: „Félre, kishitűek, félre! Nem veszett el – / Élni fog nyelvében, élni művészetrel, / Még soká e nemzet!

Szó szerint, a szólás Kőváry László erdélyi történetírótól származik. A kolozsvári kiadású, 1842-ben megjelent hatkötetes *Erdély története* című művében Kőváry László a *Székelyhonról* című írásában szerepelteti a „Nyelvében él a nemzet” kijelentő mondatot. Szállóigévé váló előtörténetét Grétsy László: *Nyelvében él a nemzet. Egy szállóigénk eredetéről* című, az *Édes Anyanyelvünk* című folyóirat 2014. 1. számában megjelent cikkéből is megismerhetjük.

Gál Sándor vallomása az anyanyelvről így szól: „Van három szavunk, amely meghatározza létezésünk teljességét. Az első az „anyaöl”, a második az „anyaföld”, a harmadik pedig az „anyanyelv”. Az első az életet adó, az életre nevelő, a második létezésünk, sorsunk, munkánk, sikereink és kudarcaink színtere, s majdani nyugvóhelyünk is.

¹¹ Vö.: *Pusztai Ferenc* (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Bp., 2003.

És ami e kettőt egybefogja – a harmadik – az az „anyanyelv”. Hogy nyelvünk létezésünk hármasságát az „anya” szavunkkal kapcsolta egybe, az nemcsak azt jelenti, hogy e három fogalom milyen mértékben meghatározója életünknek, de egyúttal a nyelv, a magyar nyelv sűrítő erejét és képességét is fölragyogtatja.¹² Irodalom és nemzeti önismeret című könyvében (2003) Görömbei András írta: „A személyiség közösségi megelőzöttsége magyarázza meg az anyanyelv rendkívüli szerepét is az egyén életében. ‘Csak anyanyelvoemen lehetek igazán én’ – vallotta Kosztolányi. Megállapításaival egybevág a mai agykutató véleménye, mely szerint az agykéreg anyanyelvi beszédregióinak döntő szerepe az ember minden szellemi tevékenységében érvényre jut.”

Érzelmi intelligenciánk igénybe vételével, a nyelvi hazához való viszonyunkban, közös hullámhosszunkon mondhatjuk ki a következő szavakat. Anyaöl, anyanyelv, anyaföld. Kiegészíthetjük a sort, mert fontos szavunk az anyaméh. Tudjuk, tapasztaljuk, „beszélni nehéz.” A csecsemő megszületése előtt, az anyaméhben nagy szerepe van a hallásnak. Első kapcsolatunk az anyanyelvünkkel nem a beszéd, hanem az anyanyelvre hangolódó hallás és hallgatás volt. Az anyaméhben már hallgattuk a beszédet, az anyanyelvet. A szülőföld szeretetének áramlása az anyanyelvi kódolású hallgatólágos tudásban nyilvánul meg, már az anyaméhben. Anyanyelvünk és hagyományunk kísér bennünket a bölcsőtől a koporsóig, az anyaméhtől az anyaföldig.

Anyanyelvünkben él nemzetünk. Bensőséges hazára találunk. Íme, egy példa: vérehulló fecskefű. A magyar növénynév szóhangulatában érezzük a nyelvi haza jelenlétét. Szinte minden szavunknak és szókapcsolatunknak van és lehet rejtett költészete.

DR. BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

¹² Gál Sándor: Vallomás az anyanyelvről. Édes Anyanyelvünk, 1991. 3. sz. 4.

Honismeret és anyanyelv

Hölgyeim és Uraim! Kedves Hallgatóim!

Tisztelettel köszöntök mindenkit. A Szegeden és Csongrád megyében folyó honismereti munka és anyanyelv-ápoló tevékenység közel áll szívemhez, mindig öröm itt a találkozás. Vannak kedves emlékeim a határon túlról is. A 90-es években ellátogathattam a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceumba, ahol előadást tartottam az Ormós Zsigmond Közművelődési Társaság szervezésében Matekovits György elnök és Szekrényesi Jánosné tanárnő felkérésére. Az óbecseiekkel a Varnyú Ilona, illetve Cseri Angéla tanárnők által szervezett anyanyelvi versenysorozat hozott kapcsolatba. A nagyváradiakkal Dukrét Géza, a partiumi honismeret kiváló gazdája jelenti az összekötő szálát. Az érsemjéniekkal pedig Kazinczy és irodalmi hagyományaink ürügyén vannak közös megmozdulásaink.

A hazai honismereti mozgalom kezdettől úgy tekintett anyanyelvünkre, mint amely szerves ága a táj- és népismeretnek, ezért talán nem is egészen odaillő az *és* kötőszó előadásom címében. Semmiképp nem sugalmazhatja azt, hogy két egymástól elkülönült fogalomról van szó. Épp ellenkezőleg: előadásomnak az a célja, hogy megerősítsen mindenkit az *egység* tudatában, hiszen az anyanyelvvél való foglalkozás nélkül a honismereti tevékenység – számomra legalábbis – elképzelhetetlen. A következőkben szólni kívánok (1) a honismeret fogalmának összetevőiről, (2) a nyelvi „leletmentés” néhány eredményéről, (3) az „édes anyanyelv” fogalmáról, valamint (4) nyelvi örökségünk hasznosításának, ápolásának lehetséges irányairól.

Kedves Hallgatóim!

1. Amikor a 2002-ben megjelent Felnőttoktatási és -képzési lexikon számára a honismerettel kapcsolatos szócikkek megírására kértek föl, többek között ezt írtam: „A honismereti mozgalomnak az önismeretre, a haza népének és tájainak szeretetére, a múlt és jelen értékeinek megbecsülésére nevelő *személyiségformáló célzata*, továbbá a közösségi hagyományok ébrentartását szolgáló, illetve a tudományt segítő *kutató-gyűjtő törekvése* van.” A mozgalmat szervező Honismereti Szövetség kapcsán pedig kiemeltem: „A Szövetség a honismereti mozgalom résztvevőinek összefogásával vállalja a nemzeti tudat ébrentartását, a hagyománykincs ápolását; segíti az értékmentő kezdeményezéseket; támogatja az etnikai csoportok és nemzeti kisebbségek identitását őrző sajtóságok fenntartását;

elősegíti a határon túli magyarság történeti, néprajzi, művelődéstörténeti értékeinek felmutatását; vizsgálja a szomszéd népekkel való együttélés tapasztalatait, a kulturális kölcsönhatás eredményeit.”

Mindezt, persze, másként is meg lehet fogalmazni, kétségtelen azonban, hogy a fogalom tartalmában az anyanyelvnek több vonatkozásban is szerves helye van. Hiszen – az iménti meghatározás fő elemeire utalva –: kihagyhatatlan a nyelv a nemzeti tudatból, szerves része a nemzeti hagyománynak és meghatározó jelentősége van magyarságunk megőrzésében. Hogy ezt elődeink is így gondolták, elég talán három, Kazinczy Ferencről vett idézettel bizonyítani. Az elsőt 1808-ban barátjának, Kis Jánosnak írta, s így hangzik: *„bennünk hazaszeretetet lobog, melynek egy része a nyelv szeretete”*. Tudjuk, hogy több mint 200 éve meghonosodott közgondolkodásunkban a nemzet és a nyelv szétválaszthatatlanságának tétele. A másik megállapítást a nyelvújítási harc során, tíz évvel később vetette papírra Kazinczy: *„A nyelv egyik leféléttől kincse, egyik legfőbb dísze a nemzetnek, s a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind hív fenntartója s ébresztője.”* Lehet-e ennél ékeesebben szólni arról, hogy anyanyelvünk miért része a közös hagyománykincsnek? És ezt egészíti ki, erősíti meg a harmadik tételmondat, amelyet a magyar nyelv értékeiről, *„polgári nyelvvé emelése felől”* 1808-ban írt úgynevezett tübingi pályaművében olvashatunk: *„A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzete különböző részekre szaggattott, s egy testet többé nem térszen.”*

Úgy érzem, ezeknek a mondatoknak elfogadása esetén nincs szükség hosszasan elméleti magyarázatra arról, miért része az anyanyelv a hon vizsgálatának, a nemzetismeretnek. Nincs szükség további érvelésre azért sem, mert hiszen a honismereti tevékenységben a kezdetektől egybefonódott a történeti, a néprajzi-népművészeti és a néprajzi bűvárlat, s most nekem csak a folytatásra való ösztönzés céljából kell erről szólnom. Amikor 1846-ban Erdélyi János kiadta *„Népdalok és mondák”* című gyűjteményét, előszavában leszögezte: *„bennök országos és nemzeti kincs van elrejtve”*, hiszen népünk kifejezőképesége őrződik meg a szövegekben. Csaknem száz évvel később (1939-ben) a kiváló etnográfus, Györffy István is azt vallotta: *„Legősibb és legnemzetibb hagyományunk a magyar nyelv...”*, *„a magyar nyelv pedig a hagyományörző réteg, a nép körében maradt meg.”* S azt ajánlotta: *„A tanítókat, tanárokat, lelkészeket pedig a néprajzi helyes értékelésére kellene nevelnünk.”* A Györffy által kezdeményezett és Teleki Pál által támogatott, szervezeten indított táj- és népkutatás kezdettől kiterjedt a néprajzi gyűjtésre. Kiváló példa erre Végh Józsefnek 1942-ben kiadott, tanítványai munkájából összeállított könyve (*Táj- és népkutatás a középiskolában*), amelyben néprajzi dolgozatok mellett a nyelvjárást tükröző népmeséket, találós kérdéseket, gyermekmondókákat is közzétett.

Amikor 1960 táján újból megindult a szervezett hagyományápolás, és a Hazafias Népfront védőszárnya alatt bontakozni kezdett a honismereti mozgalom, nem volt kétséges, hogy a néprajzi és nyelvjárási gyűjtésnek együtt kell folynia, s a mozgalom két szakmai irányítója, az etnográfus Morvay Péter és a dialektológus Végh József erre következetesen törekedett. A Népfronton belül, az „Olvasó népért” mozgalom keretei közt szerveződött beszéd- és magatartáskultúra munkacsoport is hamar testvérkezet nyújtott a honismeret munkásainak. A rendszerváltozáskor e kezdeményezésekből alakult meg egyfelől a *Honismereti Szövetség*, másfelől az *Anyanyelvápolók Szövetsége* kölcsönösen elismerve a szoros együttműködés szükségességét. Közös a fő cél: a nemzeti, népi kultúra ápolása. Hiszen Kodály Zoltán már 1938-ban egy rádiós előadásában figyelmeztetett felelősségére minden magyart: *„Minden kimondott szóban a nemzetért való testi kiállást is kell éreznie. Odáig kell jutnia, hogy nyelvtani hibát, idegenszerűséget, minden rosszul kiejtett szót árulásnak érezzen. Mintha rést ütne vele a magyar gyepűn. Új magyar felelősségérzet kell ehhez, a nemzeti öntudatnak eddig szokatlan felfokozása. Nem zászlós-frázisos hazafiság, hanem az ezernyi kötelesség megdöbbenő meglátása és szótlan vállalása. Külföldön újabban sokat emlegetik a szellemi honvédelmet. Vajon nem kell-e nekünk is a magyar szellemiség védelmére gondolnunk, mikor annyi erős idegen befolyás fenyegeti elsőpréssel?”*

Fogadjuk el azt a következtetést, hogy a *honismeret* fogalmában a nemzeti történelemnek, a haza földjének, természeti és épített értékeinek, népe kultúrájának, valamint nyelvének ismerete szerves egységet alkot. Aki pedig a honismeretnek bármelyik elemével foglalkozik, felelősséget kell éreznie, kötelezettséget kell vállalnia örökségünk őrzésében, gyarapításában. És mivel ez a felelősség közös, az örökségvédelem közösségi munkálkodássá mélyülhet.

2. Látjuk tehát, hogy a honismeret fogalmába az anyanyelvvél való foglalkozás is beleértendő. Azért emlegetjük a kettőt gyakran mégis külön, mert a hazai gyakorlatban önálló civil szerveződései alakultak a helytörténeti, a néprajzi, az irodalmi, az anyanyelvi hagyományápolásnak, a természetvédelemnek. Egy érdekes ellentmondásra figyelhetünk föl ezen a ponton. Miközben országos szinten tisztességes, egymástól azonban többnyire *elkülönülő* munkát végeznek a szakmai szervezetek, a helyi szinten, a kisközösségi honismereti tevékenységben mindezek a munkaterületek egybefonódnak. Így jönnek létre azok az eredmények, amelyeket a helyismerethez nem egy-egy tudományág felől közelítve érnek el, hanem egy adott hely (település, régió) vagy népcsoport jellemzőit feltárva interdiszciplináris szemlélettel, több tudományágra kiterjedően, több szakterület módszereit és fogalmait használva mutatják be azt.

A honismeret munkásai közül szép számmal akadtak vállalkozók nyelvjárási gyűjtésre, s ilyen feladatvállalásukban sem feledkeztek meg a komplexitásról. Az egyik legszebb példát adták erre, amikor szakemberek által összeállított útmuta-

tók kérdéssorát követve az ország sok-sok pontján összegyűjtötték a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagát és szókincsét a vetéstől az aratáson át a betakarításig. Ezekben a leírásokban több diszciplína szempontja érvényesült: az etnográfiaié (például a munkaeszközök, munkaműveletek, a munkaszervezet rögzítése által), a folklóré (például az aratódalok, a termeléshez kapcsolódó hiedelmek számbavételével) és a dialektológiáié (például amikor a helyi nyelvjárásnak a szántóföldi gazdálkodást illető szókincsét összegyűjtötték).

De hogy egy másik példát is mondjak: nagyon szép tudományközi kezdeményezés bontakozott országos, sőt a határokon átterjedő mozgalommá a *helynevek* széleskörű gyűjtésével, közzétételével. Az úgynevezett földrajzi nevekben a táj története, népének gondolkodásmódja nagyon érdekesen, tanulságosan tükröződik, s tanulmányozásuk mind a település múltjára, mind a nyelvhasználatra vonatkozóan tartalmaz fontos információkat. Hogy helyi, szegedi példát említek: a *Mars tér* elnevezése utal arra, hogy ott a közeli laktanya katonái gyakorlatoztak valamikor, de arra is, hogy vezényleti nyelvük a német volt, hiszen a Marsch 'menetelés'-t jelent. Természetesen sokkal ősbibb elemeket is találunk. A Makó környéki *Landor* nevünk – mint Inczei Géza kimutatta – annak emlékét őrzi, hogy a XI. században a Dél-Alföldre telepített magyar törzsek részeivel más népelemek – dunai bolgárok is – letelepültek. A magyar törzsekre emlékeztet a hódmezővásárhelyi és szegedi *Tarján* elnevezés. A XVIII. század közepén Felső-Magyarországból e tájra telepített rutének jelenlétét bizonyítja Makó környékén az *Orosztemető* vagy a *Kisorosz utca* név. A természetbe való beavatkozás, a vízszabályozás következtében alakult a *Holtmaros* vagy a *Keresztöltés* típusú nevek sora.

A történeti és a ma is élő helynevek és a hozzájuk fűződő népi magyarázatok összegyűjtése, rendszerezése igen tanulságos. A kiváló kolozsvári nyelvész, Szabó T. Attila professzor véleményét ajánlom szíves figyelmükbe: „Személyes tapasztalaton alapuló meggyőződése, hogy az ilyen helynévgyűjtő munka nagyon sok fáradtsággal és törődéssel jár ugyan, de ugyanakkor végeredményben nemcsak a tudományra, hanem magára a gyűjtőre nézve is fölötte sok megbecsülhetetlen tanulsággal is. Mikor figyelő, érdeklődő, kíváncsi szemmel nézünk körül községünk vagy városunk határán, egyben belétekintünk múltjába, történeti viszontagságaiba, meglátjuk lassú vagy gyors fejlődése okait, sőt megsejthetjük jövőbeli fejlődése irányait is. Általános tapasztalat, hogy a faluját, szülő- vagy neveltetési helyét közvetlenebbül is m e r ő ember jobban s z e r e t i azt a földet, amelyen dolgoztak ősei és dolgoznak – remélhetőleg – majd utódai is.” A helynevekkel való foglalkozás az egyik legszemléletesebb példája a honismeret komplex jellegének, a helyismeret és a helyi nyelvváltozat, beszédmód összefonódásának.

Nyelvünk táji tagozódása ugyancsak szolgáltat témát a honismereti kutatónak. A modern kor, a tömegmédiá az egységesülés irányában hat, ezért is érde-

mes rögzíteni a nyelvjárási jelenségeket, hiszen azok egy része minden bizonnyal – bármennyire sajnálatos is – előbb-utóbb eltűnik, vagy igen szűk körű használatba szorul vissza. Nemcsak a szókincs, hanem a hangállomány (a kiejtés), valamint a szólások számbavétele jelent egyre sürgetőbb feladatot. Egyes tárgyaknak a használatból való kikopása, régi szokásoknak az eltűnése, a társas munkák és a szórakozási alkalmak változása, a családon belüli nemzedékek viszonyában bekövetkező torzulás oda vezet, hogy teljesen elcsökevényesedik a hagyományátadás egykori természetes rendje, s ez kihat a kapcsolatok illetanára, nyelvi formáira is.

Az évtizedek óta meghirdetett helyi és országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatok hatalmas anyaga, valamint a helynévtárak, regionális nyelvatlások, tájszótárak sora igazolja, hogy a honismereti mozgalom anyanyelvi örökségünk számbavételében is ért el szép eredményeket, de a feladat nagysága továbbra is fenntartja a folytatás követelményét.

3. Azzal kell folytatnom, hogy nemcsak a népnyelv, az anyanyelvi örökség, hanem a *mai közbeszéd* szintje, problematikája is igényli a honismereti mozgalom figyelmét. Tudjuk, vita folyik arról, lehet-e, érdemes-e a nyelv alakulásába beavatkozni, van-e értelme a nyelvvédő tevékenységnek. Hiszen mondhatjuk azt, hogy a nyelv kiforrija magát, kiveti azokat a kiejtésbeli variánsokat, szókincsbeli elemeket, nyelvtani formákat, amelyeket a nyelvhasználók közössége nem szentesít. Így történt ez a 19. század első felében, amikor a neológia hívei tömegesen igyekeztek új szavakat alkotni és bevezetni. S bizonyos mértékig így van ez ma is például az idegen szavak befogadásával, illetve elutasításával.

Az egyéni jogokra koncentrálnó liberális gondolkodású nyelvészek azonban egyenesen kétségbe vonják a nyelvművelés létjogosultságát, s a személyiséget korlátozó, illetéktelen beavatkozásnak tartják a nyelvi hibák szóvá tételét, kritikáját. A 18. században Adam Smith a közgazdaságtanban megalkotta a „láthatatlan kéz” elvét, amely szerinte szabályozza a piacot, s a kereslet-kínálat meg a verseny révén alakítja mind a természetes árat, mind a minőséget. Vannak, akik ezt adaptálják a nyelvhasználatra is, gondolván, hogy egy „láthatatlan kéz” ezt is szabályozza, hiszen minden nyelvi forma elfogadható, amely betölti kommunikációs célját. Az egyén jogosítványát egyesek annyira támogatják, hogy tagadják az „*édes anyanyelv*” – tehát egy normák által szabályozott közös nemzeti nyelvváltozat – létezését, s az „*édesanya-nyelv*”-et – tehát a legszűkebb környezettünkől magunkkal hozott nyelvváltozatot – fogadják el hitelesnek.

Azért szólok erről, mert ezzel a szemléleti problémával a honismereti tevékenység során is találkozhatunk. Magam is viszonylag sűrűn kapok kérdéseket egy-egy nyelvi forma helyességéről, s olykor felszólításokat is, hogy csatlakozzam valamilyen kifejezés, megnevezés elleni tiltakozáshoz. Nincs sem felhatalmazásom, sem kellő felkészültségem, hogy nyelvelméleti kérdésekben a bíró

szerepében lépjek fel. Némi ajánlást azonban hadd kínáljak a honismeret és az anyanyelvápolás munkásainak figyelmébe.

Legfőbb ajánlásom azzal kapcsolatos, hogy amint a gazdasági életben a piacot sem hagyják felügyelet nélkül, mert a modern társadalom szervezése sokkal bonyolultabb annál, hogysem a „láthatatlan kéz”-re lehetne bízni az egyensúly kialakulását, úgy a nyelvhasználat sem lehet pusztán magánügy. Egyrészt a nyelvi törvényszerűségek érvényesülésének kell utat engednünk, másrészt a társadalmi együttélés normáihoz célszerű igazítani a nyelvi magatartást, a beszédkultúrát. Az előbbit az indokolja, hogy kötelességünk megőrizni a magyar nyelv sajátos karakterét, amely hangállományában, szó- és szóláskincsében, nyelvtani rendszerében testesül meg; az utóbbi pedig az emberek közötti kommunikációs kapcsolat humanizálását, harmóniáját biztosítja. A civilizált társadalmakban történelmileg kialakult (s persze történelmileg változó) erkölcsi elvek, illemszabályok, törvényben rögzített előírások és belátáson alapuló normák szabják meg a viselkedést, ezek természetesen kiterjednek a nyelvhasználat etikájára is. Tolerálnunk kell, többnyire tisztelnunk is illik a személyiség autonómiáján belül a beszédmódot is, s nem bélyegezhetünk meg valakit, mert a szűkebb közösségében megismert fordulatokkal, kevésbé kifinomult módon, korlátozott szókészlettel fejezi ki magát. Ugyanakkor törekednünk kell arra mind a saját esetünkben, mind azok körében, akikre valamilyen módon hatással vagyunk, hogy legyen folyamatos az igény a nyelvi kifejezésmód gazdagítására, árnyalására. Ez az egyénnek is érdeke, hiszen a nyelvi teljesítmény is befolyásolja a munkamegosztásban elfoglalható helyet.

Korábban Györfly Istvánt idéztem arról, hogy a parasztság, mint hagyományőrző társadalmi réteg körében maradt meg a magyar nyelv. Érdemes ezen elgondolkozni a népelettel és az anyanyelvvvel foglalkozóknak egyaránt. Bizonyos, hogy a népnyelvnel választékosabb nyelvi rétegek is vannak, hogy a költők szinte hihetetlen kreativitásról tesznek bizonyosságot a szóalkotásban, hogy a tudósok a maguk szakterületén bámulatossá precizitással képesek meghatározni az általuk leírt fogalmakat, jelenségeket, s bár velük ebben a parasztember nem versenyezhet, mégis be kell látnunk Györfly igazát. Mi a magyarázata ennek? Az, hogy a népnyelv teljes egészében megfelelt mindazoknak a funkcióknak, amelyekre használnak a hétköznapjaikban és az ünnepeiken szükségük volt. Megvolt a megnevezése a paraszti élet minden tárgyának és cselekvésének, s ez mennyiségileg sem kevés. Amikor a magyar nyelv széphalmi múzeumának első állandó kiállítására betoltak egy bodrogközi parasztszekeret, több mint száz alkatrészének nevét gyűjtöttük össze. Ezek – akár csak a többi munkaeszköznek, az építményeknek, a növényeknek, az állatoknak, a tájnak részletekbe menő elnevezései – részét képezték gazdája szókincsének. Emellett ki tudta fejezni haragját (olykor a káromkodás sokféle változatában), örömét és bánatát (dalaiban), erkölcsi ítéleteit (közmondások, szólások formájában) és hitét (imáiban és hiedelmeiben).

Most azonban nem a népnyelv gazdagságát szeretném szemléltetni, hanem tanulságát mai nyelvhasználatunkra vonatkoztatni. Ez pedig abban foglalható össze, hogy akkor tekinthetjük kielégítőnek az egyén nyelvkészletét és nyelvi magatartását, ha annak alkalmazásával meg tud felelni minden igénynek, amelyet vele szemben környezete támaszt, s minden követelménynek, amit önmagától elvár.

4. Mondandóm lezárásához közeledve szólnom kell még – mint ígértem – nyelvi örökségünk hasznosításának, ápolásának lehetséges irányairól. Abból indulhatunk ki, hogy honismereti tevékenységünk során *értékmentést* végzünk, hogy aztán a feltárt kincset embervoltunk és magyarvoltunk gazdagítására használjuk föl. Van tehát egy kutató-gyűjtő eleme és egy személyiségformáló célzata ennek a munkának, mindkettőt érdemes kihasználni.

Felnőttek és a fiatalok között is akadnak szép számmal olyanok, akik szívesen vállalkoznak a maguk szűkebb közegében a gyűjtőmunkára. Nekik azt ajánlom, hogy – ha lehet – szakemberek által készített kérdőív, útmutató alapján végezzék ezt. A Néprajzi Múzeum, illetve a Honismereti Szövetség segíteni tud ilyenek biztosításában. Ezáltal válik rendszeressé és a tudomány számára is hasznosíthatóvá a feltárt hagyományos ismeret. Akár a paraszti élet szokásaira, akár a helynévállományra, akár – például – a helyi munkáskolóniák életére vagyunk kíváncsiak, minden fontos részletre érdemes kitérni. A néprajzi szempontok mellett a nyelvjárási, nyelvhasználati sajátosságokat is párhuzamosan kell feljegyezni. Évente vannak pályázatok, amelyeken efféle munkákkal indulni lehet. Hadd említsem az Anyanyelvápolók Szövetsége pályázatsorozatát, amelynek anyagából kiadványok is megjelentek, s amelyek témái a legtöbb esetben honismereti jellegűek, például: „Élő tájnyelvek, a magyar nyelv táji gazdagsága”. A pályázat célja: a magyar nyelv értékeinek feltárása, megóvása, nyelvi örökségünk megőrzése és életre keltése, valamint gyarapítása, s az újabb nemzedékekkel való megismertetése. De a megyei múzeumok, valamint a Néprajzi Múzeum által meghirdetett pályázatokra is érdemes figyelni, a hozzájuk befutó pályaművek eredményeit a tudomány hasznosítja.

Emellett azonban a néprajzi-nyelvjárási gyűjtések a mindennapokban, helyi szinten is hasznosíthatók, részesei lehetnek a *közműveltség* gazdagításának. A gyökereket, a helyi tudatot erősíti, ha megismertetjük az ifjúsággal az egykori népelet jellemző vonásait, ha a hagyományos kultúra elemeit – a népdalokat, táncokat, gyermekjátékokat, a díszítőművészet elemeit – élővé tudjuk tenni egy adott lakóközösségben, ha a tájnyelv egyes szemléletes fordulatait – szólásokat, közmondásokat, mondókákat, kiszámolókat – továbbra is használjuk. Nagyon tisztelem azokat a szegedi, makói, vásárhelyi ismerőseimet, barátaimat, akik hétköznapi nyelvhasználatukban továbbra is alkalmazzák az ö-ző nyelvjárás otthon elsajátított ízeit.

A legtöbb településen létrehoztak helyismereti gyűjteményeket – magán-személyek, iskolák, művelődési intézmények, egyházak –, ezeknek anyagát egyrészt őrizni, másrészt hasznosítani kívánatos, hogy a tárgyakban megtestesülő múltnak legyen mondanivalója a jelen számára. Csongrád megyében is igen gazdag a kínálat ebben a tekintetben. Hosszan lehetne sorolni őket az algyői tájháztól a paraszti eszközök vásárhelyi pincemúzeumán és a Mindszenti helytörténeti gyűjteményen át az újszentiváni szerb néprajzi gyűjteményig; legalább 30 ilyen kiállítóhely működik nem is beszélve a nagy hagyományú városi múzeumokról. Az anyanyelv szempontjából az a hasznos, ha nemcsak a tárgyat mutatják be, hanem annak megnevezését és mire valóságát is, így a tárgyak és használatuk nyelvi anyaga is megörökítődik az utókor számára.

Annak rögzítésével szeretném azonban zárni gondolataimat, hogy legjobb szándékai szerint mind a honismereti, mind az anyanyelvi mozgalom – noha a múlt örökségét gondozza – *a jelennek és a jövőnek dolgozik*. Ezért van mondanivalónk a jelenkor viszonyairól, a hagyományápolás és örökségvédelem időszerű kérdéseiről, a nyelvhasználat jó példáiról és torzulásairól. A jövőt pedig azzal szolgáljuk, ha átadjuk az ifjabb nemzedéknek az elődeinktől ránk maradt, általunk számba vett és megbecsült szellemi, tárgyi és természeti értékeket. Egészséges nemzetről csak akkor beszélhetünk, ha ez a nemzedékek közötti staféta zavartalanul működik.

Az anyanyelv: maga a nép, írta Illyés Gyula. S azt tehetjük hozzá, hogy bár a nép nyelve a különböző tájakon eltér egymástól, és sajátos úton fejlődhet a kisebbségi magyarok nyelvhasználata, mégis van egy közös édes anyanyelvünk, amelyen Balassi, Berzsenyi, Petőfi, Arany is szólt, s amelyben hihetetlen erejű nemzetmegtartó erő lakozik. Kazinczy Ferenc írta a nyelvújítási harc vitáit lezárni óhajtván széphalmi otthonában, 1819 augusztusában: *„mi ezt a nyelvet szeretni tartoznánk, ha ily szép és a maga nemében egyetlen nem volna is, mert a miénk.”* Használjuk, szeressük, ápoljuk, gyarapítsuk tehát hagyománykincsünknek ezt a „legfőbb” értékét, mert ez fűz össze őseinkkel, ez kapcsol egybe nemzettársainkkal!

DR. KOVÁTS DÁNIEL

Honismeret – szórvány – stratégia

„Úgy kell cselekedni, hogy megmaradjunk!”
Sütő András

Húsz éve örültünk annak, ha valaki leírta a fogalmat: szórvány, foglalkozott az általa jelölt létformával. Nem igazán létezett a szórványról közösnek elfogadott ismeret, a jó szándékú nekirugaszkodásokat idéző szövegektől az okoskodó értelmezésekig sokféle beszédmóddal találkozhattunk. A szórványstratégia kidolgozásával az 1990-es évek közepén az RMDSZ köré csoportosult elemzők és értelmezők annak ellenére nem boldogultak, hogy az elvárás erős volt: a szórvánnyal való stratégiai törődés politikai programként szerepelt a szervezet vállalásai között.

Ma ritka az a tapasztalt politikus, aki szórványról szólván szakmailag nagyon vitatható állításokkal álljon elő – bár volt/van példa ilyesmire is. A lényeg: rengeteg szó esik napjainkban a szórványról. Beszél a politikus, természetesen, és beszél a kutató, szintén természetesen. Beszél a pedagógus, (írva) beszél a média. Beszél a pap és beszél a kultúra közmunkása. Beszél a nagyvárosi panelrengetegben lakó, gyermekéért aggódó szülő és a „világvégi” kis faluban élő család. Fontos: nagyon sokan, nagyon sok kontextusban foglalkoznak a szórvánnyal.

És foglalkozik a szórvánnyal a honismeret művelője is.

Pár éve írtam le a kérdést: Mikor és mennyire fontos az önbesorolás? A *ki vagyok* kérdésre a válasz mikor válik dilemmatikussá, mikor homályosodik el az eredet, vetül fátyol a természetességre és válhat politikai szándékok játékszerévé? Tájainkon aligha él olyan ember, aki szűkebb vagy tágabb családi-rokoni körben ne találna példát arra, amikor valaki „átsorolt”: anyanyelve és az életét meghatározó domináns nyelv nem azonos. Ezt úgy szokás felidézni, hogy a családban több nemzet(iség) képviselői voltak/vannak jelen – és ez többnyire büszkeség forrása. De nem mindig az.

Másként nem állhatna elő a Gazda Árpád pár évvel ezelőtti bánásági riportjának címében idézett helyzet, vagyis a kisiskolás gyermek milyen önmeghatározása: „Mikor kicsi voltam, magyar voltam”. Tudjuk és valljuk: a sokszínűség érték, ekként megőrzendő. Tudjuk és vállalnunk kell: az anyanyelv mellé tanult nyelv(ek) gazdagítanak. Akkor miért feleli el egy 8-9 éves gyermek anyanyelvét,

miért múlt idejű a rá való utalás? Ebben a kontextusban válik segélykiáltássá Sütő András sóhaja: „*Engedjétek hozzám jönni a szavakat...*” Ilyenkor tesszük fel a kérdést: miért egyeseknek védett, másoknak védtelen az anyanyelve? A nemzeti kisebbségként élő anyanyelvét nem védi semmi. A román alkotmány az állam nyelvét védi, a kisebbségek nyelvét használni engedi.

Hol van a mi szóházánk? Ki és miként építi meg szolgálja?

Tudjuk, ahol kisebbségben élünk létezik az igazodási kényszer. Ennek alapja az érvényesülési esélyek és pályák rangsora. Sokan, túl sokan vélik úgy: a többségi kultúra és nyelv jobb érvényesüléssel társul – ami nem igaz. Természetes, hogy a nyelvi végeken – Bánságban a magyarok mellett minden más etnikumhoz tartozók – a többségi nyelv a társadalmi érvényesülés kommunikációs hordozója. De miért kell(ene) emiatt az anyanyelvet lefokozni, odahagyni? Nyilván, nem kell. Ha ez történik, akkor a helyi nyelvi-kulturális közösség értékrendjével van gond. Nem ismeri értékeit, nem ismeri hagyományait, nem ismeri hozzájárulását mindahhoz, ami a helyi társadalom közös társadalmi-kulturális hagyatékát jelenti. Miért nem ismeri? A leggyakoribb válasz: mert a kommunizmus, illetve a diktátor politikája... Csak ennyi volna? És nekünk, akik nemzetben gondolkozunk – illetve ennek szükségességét hirdetjük – ezzel kapcsolatosan nincs mondandónk, teendőnk?

Ha valaki nem ismeri nemzete-kisközössége történetét, értékeit, kultúráját, akkor azért elsősorban azok felelősek, akikre társadalmilag ez a szerep és feladat hárul. Az iskola. És ha nincs?... A templom. És ha az sincs?... Akkor a hiányzó helyi intézményt más úton kell pótolni. Amennyire lehet. Ezért tartjuk fontosnak a honismeretet. Ezért vállaljuk a honismereti mozgalom támogatását. Ezért alakítunk honismereti műhelyt. Ezt szolgálja a honismereti stratégia. És mindezt első szent Királyunkra való hivatkozással tesszük, hiszen Szent István Intelmeiben ekként figyelmeztet: „*A fiak kövessék az elődöket!*” Ez a mi dolgunk és felelősségünk.

Honismereti tematikájú szövegek bevezető megállapítása: az illető tájegység/ország természeti szépségeiben és – a gazdasági szempontú megítéléstől eltérően – erőforrásokban gazdag. És következik a kifejtés: szelíd és vadregényes tájak, erdőségek, barlangok, folyók, mocsarak, termőföldek, szépséges hegyek és völgyek vannak. És szinte kötelező módon folytatódik azzal, hogy az illető tájon több tízezer éve élnek emberek, mindenkor használták a természeti erőforrásokat és kialakították az emberi létezés feltételeit.

Szórványban érvényesítendő honismeretünk alapgondolata más. Kisebbségben és szórványban arra építünk, amit az emberi létezés alapjának tekintünk, amit Tamási Áronnál érvényesebben talán senki nem fogalmazott meg: *Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.* Szép vagy kevésbé csodás, egy-síkú vagy irigylésre méltóan változatos a táj, a szellemvilág jeleseit adó vagy

szorgos emberek közösségét kialakító a vidék – a lényeg: magukénak vallják azok, akik ott élnek. Az otthontudat, a ragaszkodás a helyihez-regionálisához olyan érték, amely bárkit bármilyen helyzetben gazdagít. Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a valahova tartozás érzelmi és ismereti megalapozása nem automatikus folyamat, nem alakítja ki kötelező módon sem a család, sem pedig az iskola. Ehhez valami plusz kell: a figyelem felkeltése, az egyén felkészítése arra, hogy felfedezze és befogadja mindazt, ami az ő világának a sajátja. Ezt pedig külön kell megvalósítani, sajátos programok és foglalkozások révén, és idevágó tevékenység majd minden iskolában folyik. A külön-külön létező, szakmailag ritkán megalapozott, részleteiben alig megtervezett tevékenység akkor alakíthatja igazán eredményesen a saját világunk értékeire való empátiás odafigyelést, ha egy programatikus dokumentum, egy *stratégia* fogja össze nem csupán a törekvéseket, hanem megfelelő elméleti alappal is szolgál a honismereti tevékenység sokszínűbbé és szakmailag hitelesebbé tételéhez.

Világszerte, így tájainkon is egyre több fórum ért egyet abban, hogy a honismereti nevelésnek, azaz a tudatformálásnak alapvető szerepe van nem csupán az általános érdeklődés alakításában, hanem abban is, ahogyan az egyén feladatait felfogja és elvégzi: a tájhoz és a helyi közösséghez ragaszkodó innovatívan igyekszik feladatait megoldani, számára minden feladat közösségi felelősségvállalást is jelent, még akkor is, ha ezt ilyen világosan és egyértelműen ritkán szokás megfogalmazni. Tehát a honismeretről azt is állíthatjuk, hogy nem önmagáért való foglalkozás, és nem is csupán tudást és érzékenységet eredményez, hanem áttételesen azt is befolyásolja, hogy egy térség szellemi teljesítménye miként alakul. Ezért merjük azt állítani, hogy a honismeret a jelenleginél sokkal nagyobb figyelmet érdemlő közös területe az oktatásnak, az aktív pihenésnek, a szórakozásnak.

A honismeret alapvető dimenziója a történelem, annak értelmezése. A történelemlátásunk alapja pedig az igazságosság és a méltányosság. *„Közép-Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal.”* Ezt a megállapítást a trianoni békeszerződés véglegesítését a szövetségesek nevében bejelentő Millerand-féle kísérőlevél tartalmazza, s bár máig visszatérő kérdése a témát vizsgáló munkáknak, most számunkra kevéssé fontos, hogy mennyiben léteztek akkor nyilvánvaló etnikai határok. A Millerand-levél így folytatódik: *„A magyar népesség egyes gócainak egy más állam szuverenitása alá kell kerülniük. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azzal az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi állapotot. A dolgok meglévő rendje, még ha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.”* A kulcsszó azóta is, mindmáig: az igazságosság. Kérdések sorozatával állunk szemben. Mit értettek igazságosság alatt a békét diktáló „nagyok”? Miként viszonyultak hozzá a területekkel jelentős másnyelvű népességet kapott utódál-

lamok? Miként kezelik – ha kezelik – a kialakuló folyamatokat a nemzetközi politika intézményei?

Mivel a számbeli kisebbségben lévő etnikai közösségek érdekérvényesítő ereje bárhol és mindenkoron korlátozott, s számukra a többség érdeke kényszerek formájában mutatkozik meg a legtöbb esetben, nem csupán elméleti kérdés, milyen politikai szereplők milyen keretben léphetnek fel a védtelen/veszélyeztetett közösségek érdekében. S bár az „igazságtevő” nagyok – a világpolitika folyamatainak első számú alakítói – számára is világos volt egy kisebbségvédő mechanizmus létének a szükségessége, az egy szűk évszázad nem volt elegendő a megfelelő politikai formula kialakítására. Tehát az idézett Millerand-level kulcsfogalma az *igazságosság*. A történelem azt mutatja: „igazsága” mindig a győztesnek van. A vonatkozó jelenben, mert 1989 azt is megmutatta, hogy a háború győztese igenis lehet a békefolyamat vesztese. Ki és miként osztja azt a sokat idézett és óhajtott igazságot? Meddig igazság egy igazság? Csak nagy történelmi váltások adnak esélyt egy-egy nemzeti kisebbségnek sajátosságuk elismertetésére és helyzetük rendezésére vonatkozó igényeik hatásos képviselésére? Egyáltalán: az etnikai különbözőség kezelésének kérdésében mit jelent az igazság? Évszázados dilemmák törnek fel újra, miközben kísért a helyzet demokrácia-deficitként való értelmezése – és a többségi demokrácia eszköztárával kezelhetetlen kérdésként történő félresöpése.

Az etnopolitikai konfliktusok kezelésére vonatkozó elemzések és javaslatok ritka esetben mutatnak elméleti koherenciát, ugyanis évszázados értelmezési keretből kell kilépni, az alaplilemmát újra kell fogalmazni. Korunk talán legnagyobb hatású gondolkodója ezen a téren Will Kymlicka, aki változtat a fogalomhasználaton: az általa javasolt új kulcsszó a *méltányosság*. Kymlicka értelmezi az etnokulturális méltányosság nyugati modelljét, a többségi népek nemzetépítő törekvései számára előírt három alapkövetelményt a következőképpen lehet összefoglalni: 1. az állampolgárság biztosítását az adott ország területén élő, és az ezt igénylő összes polgár számára; 2. a nemzeti identitás uralkodó fogalmának pluralistának és toleránsnak kell lennie, mind a magán-, mind pedig a közélet és nyilvánosság vonatkozásában; 3. lehetővé kell tenni, hogy a nemzeti kisebbségek kibontakoztathassák saját közösségi, építő törekvéseiket, illetve megőrizhessék sajátos kultúrájukat. A kisebbségi magyarság alapvető élménye a vesztes-tudat. És nem annyira a megannyi sérelem, feldolgozatlan ügy és lezáratlan kérdés okán, hanem – Szarka László szerint – mert „századunk megdöbbentő fordulatoktól, balítéletektől zavaros évtizedeinek hordaléka ma is gyakran lehetetlenné teszi önmagunk és egymás jobb megértését”.

A kisebbségi létparadoxon alapvető kérdése a „miként lehet”-re vonatkozik. Függetlenül attól, hogy a nemzeti kisebbség kategóriát vagy valamely szinonimáját használjuk, a kisebbségi lét lényegi jegye a nem teljes értékűség. Balázs Sándor

ezt a kérdést így fogalmazza át: „Szuverén-e az ember akkor, amikor saját nemzetiségi kisközössége nem rendelkezik szuverenitással”? Ugyanakkor az élet teljességét bénító külső tényezők mellett ott vannak a belsők is, Makkai Sándor szavaival a „kisebbség lelkületében lassanként előálló kényszerű torzulások és elszűkülések”. A „miként lehet”-re adott válaszok a politika függvényei. Ilyenként természetes, hogy különböző korokban a válaszok alaphangja, érvrendszere és üzenete is eltérő.

A két világháború közötti idő legvisszhangosabb és személyi tragédiát is hordozó válaszkísérletét megfogalmazó Makkai Sándor a húszas években még elfogadni látszik a szabadságkorlátok létét. A függőség és az önmegvalósítás igénye közötti konfliktust, mint általában a transilvanisták, szellemi-erkölcsi értékek preferálásával véli feloldhatónak: „A kisebbségek vannak hivatva, már csak szükségképpen, a helyzetükből következő szenvedéseiknél fogva is egy nemesebb humánium, egy egyetemesebb emberi szellemiség, egy a nemzeteket összekötő kultúra és végre az igazi embertestvériség nagyszerű és gyógyító jövőjének előkészítésére.” Makkai maga számol le később, a *Nem lehetben* ezzel az ideologikus állásponttal, s mondja ki, hogy a kisebbségi kérdésnek semmilyen, emberhez méltó megoldását sem tudja elképzelni. Makkai kategorikus imperatívuszára válaszként születtek erkölcsi alapú közéletések (Reményik Sándor: *Lehet, mert kell*) és tudományos igényűek is. Ez utóbbi vonatkozásban Paál Árpádét azért kell idézni, mert mindmáig érvényes: a kisebbségeknek néphez illő jogokat kell adni, és hogy ne függhessenek állami önkénytől, nemzetközi védelmet kell biztosítani számukra. Amikor a kisebbségi azt bizonygatja, mennyire fontos az anyanyelvi oktatás a szellemi énfejlődés szempontjából, átveszi a többség logikáját: magyarázza álláspontja helyességét annak, aki – úgymond – aggódik érte. Demokráciában – remélhetőleg – mindenkit az értekelvőség keretei között érvényesíthető önérdék motivál. Miért kell azt hinni a romániai magyarról, hogy eszébe nem jut megtanulni románul, s ezáltal kizárja magát a társadalmi versenyből? A demokrácia ott kezdődik, ahol az ilyen – saját sorsot érintő – kérdés eldöntését az érdekeltekre bízzák.

Aradon beszélgettünk nemrég az egyik elit líceumban: négy potenciálisan magyar fiatal és jómagam. A beszélgetés románul folyt, feszélyezetten indult, a tanulók alig akartak megszólalni. Azt kértem az iskola vezetőségétől, hogy románul tanuló magyar gyermekekkel beszélgethessek. Így állt össze a két lányból és két fiúból álló csapat: egyikük mindkét szülője magyar és a családi nyelv a családban a magyar, egy másik családban a magyar szülők döntően románul beszélnek otthon, a harmadik vegyes család volt, amíg a román apa ott nem hagyta feleségét és lányát, a negyedik pedig szlovák-magyar-román vegyes felmenőkkel rendelkezik. Hárman otthon is döntően románul beszélnek, csak a nagyszülőkkel, esetleg más rokonokkal fordul olykor magyarra a szó. Mind a négyük számára a nyelvek rangsorában az első a román. Nem olvasnak magyarul. Nem járnak magyar társaságba. Eszükbe sem jut(ott), hogy magyar fakultatív órákra járhatná-

nak. A vallásórákra a román ortodoxokkal együtt járnak. Magyar a négy fiatal? Identitásában semmiképpen. Származástudatuk lehet magyar – bizonyos kontextusban talán vállalják.

Még az sem tekinthető „igazi” magyarnak, akinél otthon a családban magyarul beszélnek. Ő személyesen jobban és szívesebben beszél románul. Megkérdeztem: soha, egyetlen magyar könyvet nem olvasott. Számára nem létezik az *Egri csillagok*, és nincs az *Egy magyar nábob*, meg nincs az *Erdély-trilógia*. Amit a magyarokról, kulturálisan, és mint közösségről tud, azt kívülről, külső – román – tükörből, olykor ellenséges, máskor közömbös közegen átszűrve kapja. Ez pedig nem olyan forrás, amely növeli a nemzeti önbecsülést, amikor az egyént büszkeséggel töltheti el a valahova tartozás érzése. Igen: valahova tartozás. Nyelvismeret igen. Kultúra igen. Még nem elég. Ezeken túli, lényegi összetevő a valahova tartozás. Az értékek, hagyományok, közösség vállalása.

A nyelvhatár, a szórvány legkeményebb kérdése: megadatik-e a lehetőség azal a kultúrával pozitívan azonosulni, amelybe beleszületünk? Többnyire nem. Ha a válasz igen volna, akkor Arad megyében a magyar iskolát választó magyar tanulók részaránya nem 40% körüli volna. Minél nagyobb az etnikai szórás, minél erősebb a többségi kultúra dominanciája, annál kisebb a kisebbségi/magyar kultúrával való pozitív azonosulás esélye.

A szórvány és a szórványosodás asszimilációra hajlamosító közeg, illetve folyamat, nevezzük a végeredményt nyelvváltásnak, kultúraelhagyásnak vagy akár etnikai adaptációnak. A szórványlét az etnikai térszerkezet okán az egyén számára olyan társadalmi együttlétet, társadalmi kapcsolatokat tesz lehetővé, amikor *társas lény mivoltának a megélése nem teljes körű*, mert a más kultúrájú többségi közegben megszűnik az övéi közötti jelenlét otthonossága, magától értetődő mivolta. Folyamatos nyomás, nyelvi nyomás nehezedik rá, s ehhez társul a döntéskényszer, hogy melyik nyelvet válassza, melyik legyen számára az elsődleges.

A szórványt szórványosodásként kell vizsgálni, folyamatként. Egy korábbi dolgozatomat idézem: *„A szórvány lényegét politológiai értelmezés képes visszaadni, miszerint a szórvány mindennapi döntéshelyzet. Ez a helyzet akkor is létezik, ha a szórványban élő nem gondol rá, nem törődik vele, hiszen benne van a nyelvhelyszínről a párkeresésig, a baráti társaságoktól a munkahelyválasztásig valamennyi tudatos vagy ösztönös döntésében. Minden döntés háttere és kerete, hogy a szórványban élő számára társas lény mivoltának a megélése nem teljes körű, a más kultúrájú többségi közegben megszűnik az övéi közötti jelenlét otthonossága, magától értetődő mivolta – állandó nyomás alá kerül. Ennek hatására válik a szórvány asszimilációra hajlamosító közeggé, s válik lényegessé a szórványosodás folyamata, amelynek a végeredménye lehet nyelvváltás, kultúraelhagyás vagy akár etnikai adaptáció. Ezt az igazodási kényszert nem lehet az emberek életéből kiiktatni, illetve a szórványhelyzet kutatójának, a szórványgondozónak ezt a körülményt figyelembe kell vennie.”*

Az igazodási kényszer, a folyamatos kettős (többségi és saját nyelvközösség általi) kihívás és kötöttség, s az ehhez kapcsolódóan szinte mindig jelentkező választási kényszer nem természetes állapot, mivel az a természetes, hogy mindenki számára egyformán adott az anyanyelvében való megmaradás esélye és lehetősége. A többséghez tartozó polgár anyanyelvét az állam védi és szavatolja szabad használatát. Szórványban az egyénnek kapaszkodnia kell anyanyelvébe – ez a természetellenes. A tapasztalat szerint kettős nyomás alatt idővel a belső, anyanyelvi kötődés gyengül, a külső környezet hatása pedig erősödik. Bár ritkán tudatosul, az egyén tegnapi helyzete nem azonos a maival és a holnapi megint (alig) érzékelhetően más lesz. Az egyénnek akkor van lehetősége anyanyelvében megmaradni, ha a környezeti kihívásokra ösztönös válasz helyett tudatosan képes reagálni.

A szórványok demográfiai számokhoz kötötten nem határozhatók meg egyélesen és egyértelműen. Vannak szerzők, akik 30 %-os kisebbségi arány alatt már szórványról beszélnek – beszéltek főleg a két világháború között –, mások szerint a 300 fő jelentené a határt, amely alatt szórványhelyzetet kell mondani. Egyik szempont sem elégséges – önmagában. Az értelmezésnek legalább három tényezőre kell kiterjednie: a *kisebbségi lélekszámra*, ennek a többséghez viszonyított *arányszámára* és az *intézményi ellátottságra*. Ezek a tényezők együtt határozzák meg a helyi magyar közösségek *etnikai-kulturális reprodukciós képességét*. Kutatások szerint amennyiben a vegyes házasságok aránya meghaladja a 25 %-ot, az asszimilációs veszteség generációnként elérheti akár a 20 %-ot is. Az intézményi ellátottság az asszimiláció számára gátat jelentő, a magyar identitástartalmak kialakulását és megőrzését elősegítő intézményekre, elsődlegesen az anyanyelvű iskolára és a templomra vonatkozik. A művelődési intézmények (könyvtárak, tánc- és énekcsoportok, hagyományőrző egyesületek) megléte, illetve hiánya szintén fokmérője a szórványosodás előrehaladottságának.

A szórvány értelmezhető más kulcsfogalmak segítségével is, egy ilyen elméleti keret a szórványnak a kulturális nemzet hataraként történő értelmezése. Ez azt jelenti, hogy a szórványban lakóknak meg kell küzdeniük azzal, hogy a *nyelvhatáron élnek*, meg kell harcolniuk az anyanyelvben való megmaradásért. Ha ez nem sikerül, akkor az illető kisebbséghez tartozó személyek asszimilálódnak, s amikor ez tömegessé válik, a nyelvhatár elmozdul, átlép az illető térségen.

A szórványkérdés közösségi szempontból nemzetstratégiai kérdés. A politikai dimenzió természetesen befolyásolja, mi több, meghatározza a téma szakmai-tudományos kezelését. A politika primátusa viszont azt eredményezi, hogy a szórvány nem szakmai, hanem politikai kérdésként van jelen a közsférában. Nem a jelenség, a folyamat érdemesül figyelemre, amelyről sokan hiszik azt, minden fontos eleme ismert, hanem a felelősség, a morális dimenzió: ki mit tesz, és nem tesz a szórvánnyal kapcsolatban. Általános és lokális kérdésfelvetésről,

központi és helyi feladatokról, helyi példamutatásról lehet és kell beszélni, és itt a morális dimenzió valóban fontos. Csakhogy még mindig nem léteznek olyan elemzések, amelyek a jövőkép kidolgozásához alapul szolgál(hat)nak. És az elemzéseken túl stratégiára is szükség van.

Egy *honismereti nevelési stratégia* célja pedig minden emberben, bármilyen korú legyen, bárhonnan érkezzon, kifejleszteni a figyelmet, megértést, elkötelezettséget és a cselekvési készségeket azért, hogy közvetlen környezetének értékeit felismerje, elfogadja, tudatosan lépjen fel ezen értékek megőrzése és megismertetése érdekében. A stratégia tervezés is egyben. Lényegéhez tartozik annak *vizsgálata*, hogy mit kell ma tennünk nekünk, honismereti nevelőknek – és azoknak, akik a honismerettel kapcsolatos fontos döntéseket hozzák – azért, hogy a helyi jövőt, egy mind nyitottabbá váló világban a helyben maradást és a kultúrában való megmaradást biztosító kötődést értékeinkhez biztosíthassuk. Helyzetfelmérés alapján célokat, feladatokat kell kitűznünk. Ezután *döntést kell hozni* azoknak a feladatoknak a végrehajtására, melyek a honismereti nevelés fejlesztését, eredményességének javítását a leginkább szolgálják. Végül *kidolgozandók azok a lépések, módszerek*, amelyek a döntések megvalósítását szolgálják, majd *vége is hajtandók*. A folyamat értékeléssel, új stratégiai tervek készítésével folytatódik.

A temesvári Szórvány Alapítvány körül csoportosuló tanárok és kutatók kidolgoztak egy *honismereti stratégiát*. Mire vállalkoztunk? Temesi/temesvári magyarakként nem vagyunk döntési helyzetben, a döntéshozatal valós befolyásolására van esélyünk, de ez sem jelentős. A *stratégiával* célunk az volt, hogy minél szélesebb körben keressük/keressék a társadalmi jelenségek és a honismereti nevelés kapcsolatait, tűzzenek ki minél többféle célt, feladatot a nevelés hatékonyságának fokozására. Így fogalmaztunk: „*Ez a stratégia akkor éri el célját, ha a benne foglalt szempontok, javaslatok segítségével a honismereti mozgalom szereplői maguk tűzik ki saját, konkrét feladataikat, megkeresik a megvalósítás módjait, megállapítják költségigényét és az egyéb feltételeket, megtalálják a pénzügyi támogatás módját, és végre is hajtják az eltervezett munkát.*” Azt reméltük, hogy a megfogalmazott programok és ajánlások jelentős részével a különböző szintű döntéshozók is egyetértenek, és lehetőségeiket felajánlva segítik a kitűzött célok elérését. Azt is reméltük, hogy minden érdekelt segíteni fogja a *stratégia* ügyét, a benne foglalt céloknak megfelelő tevékenység megtervezését. Ez csak részben következett be.

Tudatában voltunk és vagyunk annak, hogy a jó *stratégia* egyszerre épül felülről lefelé, és alulról felfelé. Tehát országos szintű odafigyelésre is szükség van. Napjainkban a honismeret státusa nem világos, úgy is fogalmazhatunk, hogy a nemzetállami logika szerinti társadalomépítő tevékenység kevéssé épít rá. Ezért a *stratégia* eszköz is lehet egy olyan közpolitikai folyamatban, amelynek során új értelmezések és értelmek megalapozzák a központ és a lokalitás közötti új, a helyi potenciál kiaknázását lehetővé tevő kapcsolatot. Egyik legnagyobb feladatunk az

lesz, hogy megkeressük a felülről építkező szabályozás és az alulról érkezett javaslatok között a kínálkozó, konkrét kapcsolódási pontokat, és minél több területen próbáljunk meg eredményeket is elérni a kétféle eredetű szándék, akarat, lehetőség összekapcsolásával. Olyan javaslatokra is oda kell figyelni, amelyek nem illeszkednek a meglévő jogi, intézményes keretbe, vagy éppen azok megváltoztatását célozzák, hiszen például éppen itt jelentkezhethet a társadalmi kezdeményezések egyik pozitív hatása.

Visszatérve a szórvány kérdésére: úgy kell fellépni, hogy a szórványhoz pozitív tartalmak legyenek csatolhatók. Ha halmozottan hátrányos helyzetként értelmezzük, akkor ennek vonzata a gondozás – és már ott is a kérdés: kit szokás gondozni? A fogyatékos. Rágondolni is rossz...

A szórványt védősávnak tekintem: az etnikai határon élők védik a tömböt, ahol a kisebbség a helyi többség. És védi a nemzetet, természetesen. Tehát a kérdés nem az, mit érdemes vállalni, hanem: mit kell cselekedni. Mert minden nemzet védi a határait. Akkor is – vagy – főleg akkor? – ha a határ kulturális.

BODÓ BARNA

Nyelvi megközelítés az irodalmi művek elemzésében

Előadásom címe több ellentmondást rejt magában. Magának az irodalmi műnek a fogalma sem egyértelmű, különböző értelmezési módok élnek egymás mellett. Fogadjuk el az irodalmi mű általános meghatározását: „Irodalmi cézzattal írt alkotás.” Az irodalmi művek elemzésének nagyon sok módja ismeretes. Ezek közül csak néhányat van módom kiemelni.

1. Történeti megközelítésmód: A leggyakrabban használt elemzési mód, az alkotás időbeli elhelyezését, adott korban való vizsgálatát tartja a legfontosabbnak.

2. Életrajzi megközelítésmód: Azt vallja, hogy az alkotó életrajzából az elemzéshez szükséges ismereteket kapunk.

3. Analitikus megközelítésmód: Elhagyja a mű keletkezési körülményeit, azt vallja, hogy történeti segítség nélkül is lehet a művet elemezni. Szakít a történeti kánonnal is, a tanítandó művek kiválasztásában kritikai, esztétikai mércét alkalmaz. Ez a megközelítésmód lehetővé teszi a többértelműség felfedezését.

4. Hermeneutikai elemzés: Az írott szöveg megértését, a szellemtudományos vizsgálatot, a lét megértésének keresését helyezi előtérbe.¹³

5. Attitűdinális elemzés: Ennek a módszernek a célja a tanulók olvasóvá nevelése. Azt vallja, hogy mindegy mit, csak olvassanak a gyerekek. A műveket saját ismeret-és élményvilágukból kibontva elemzik.

6. Élményközpontú megközelítés: Ma ez az egyik leginkább elterjedt megközelítésmód. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság továbbképzésein alkalmazza. Például utazzunk el Arany János szülőhelyére, Nagyszalontára, és a Csonka-toronyban maradandó irodalomórát tudunk tartani. Életre szóló élmény, ha a tanult íróval, költővel kapcsolatos irodalmi emlékhelyre látogatunk. Sokat jelentene irodalomtanításunkban, ha 5. osztályban Kiskőrösre, a Petőfi-szülőházba, 6. osztályban Nagyszalontára és Egerbe, az egri várba ellátogatnánk. Hiszen az évi tananyagok nagy részét így élményközpontú megközelítéssel taníthatnánk.

7. Strukturális elemzés: A strukturalizmus módszere szerint a vizsgált egész alkotóelemeinek összefüggéseiből áll. Ennek megfelelően a strukturális elemzés nem foglalkozik a mű történelmi, társadalmi, irodalomtörténeti, életrajzi vonatkozásaival. A mű vizsgálatakor annak dinamizmusát és komplexitását igyekszik vizsgálni. Módszere a redukció, modellek, képletek, ábrák felvételével dolgozik.¹⁴

8. Pozitívista elemzés: A pozitívista elemzést az élettények és a mű esetleges összefüggései – a keletkezési körülmények – az alkotásnak az életműben elfoglalt helyére vonatkozó adatok, összefüggések számbavétele jellemzi.

9. Szemiotikai elemzés: A nyelvi és nem nyelvi jelek elemzésére épül. Kéőbb a jel és a jelhasználó közötti dinamikus viszonyra helyezi a hangsúlyt.

10. Befogadásesztétikai megközelítés: A befogadás esztétika szempontjai – érthetőség – mi okoz nehézséget a megértésben? – hatás – milyen az elsődleges/másodlagos hatás? – katarzisz-élmény – esztétikai élmény – pl. mitől tetszett/mitől nem tetszett?

11. Posztmodern megközelítés: Az irodalom posztmodern jelenségei: az intertextualitás, a szövegtípusok vegyítése, a nézőpontok és hangnemek váltogatása. A hangnem és a beszédmód személyes lesz, a regionális sajátosságok és színezetek a látótérbe kerülnek és kifejeződnek, a történetiség és a szűkebb-tágabb helyi tradíciók is reflektorfénybe jutnak. A kultúrtörténet korábbi szakaszai, mozzanatai mint a jelen identitás megértéséhez segítséget adó tényezők fontosak. Szerepet kap a kultúrtörténeti kontinuitás és a kultúra komplexitása, a különféle tudatformák (művészet, tudomány, teológia, pragmatika stb.) kölcsönviszonya.¹⁵

¹³ Gadamer, Hans-Georg: Igazság és módszer, 1984.

¹⁴ Nyelvi fogalmak kiasszótára, Korona Kiadó, Bp., 2000.

¹⁵ Kulturális Enciklopédia, Bp., 2010.

12. Eklektikus elemzés: Minden szempontú, vegyes elemzés.

13. Nyelvi megközelítés: A hivatalos nyelvi megközelítésű elemzésben az irodalomtanítás a nyelvi képzésnek, fejlesztésnek rendelődik alá. Az irodalmi művet ez a módszer nyelvi közlések sorozatának tartja. Az amerikai középiskolákban gyakran arra használják az irodalomtanítást, hogy a nyelvtant megtanítsák az irodalmi szövegeken.¹⁶ Magyarországon a szakképzésben a kevés óraszám miatt értelmezik helyenként így a nyelvi megközelítésű műelemzést. A *Nyelvi megközelítés az irodalmi művek elemzésében* címen én nem a tanítási módszert értem. Mi, magyartanárok, irodalom- és nyelvtantanárok vagyunk egy személyben. Egyik tárgyunkat nem használjuk a másik rovására. A magyarországi gyakorlatban inkább az fordul elő néhány helyen, hogy irodalmat tanítanak a nyelvtan órák egy részében. Véleményem szerint a nyelvi megközelítés az irodalmi művek elemzésében arra szolgál, hogy az irodalmi mű értékeire és anyanyelvünk gazdagságára hívja fel a figyelmet. A magyar irodalomból vett példáimmal azt igazolom, hogy tulajdonképpen minden nyelvi eszköz lehet művészi kifejezőeszköz.

Nyelvünk legkisebb elemei, a h a n g o k az irodalmi műveket zeneivé varázsolják, különböző hangulatokat fejezhetnek ki. Az irodalmi művekben a magas és a mély magánhangzók aránya meghatározza a hangulatot. Babits Mihály *Messze, messze* című költeményében a mély magánhangzók komor zenét, tompa hangulatot eredményeznek, amit az alliteráció még jobban alátámaszt: „*Bús donna barna balkonon / mereng a bíbor alkonyon.*” A magyarországi állami iskolákban az alliterációt 6. osztályban Arany János *Toldiján* tanítjuk a „*Borjú, bárány béget*” soron, ugyancsak e művön keresztül ismerik meg diákjaink az allegóriát: A „*Majd az édes álom pillangó képében*” részlettel. A magas magánhangzók vidám, könnyed hangulatot keltenek: „*Egyedem, begyedem, tengertánc*”, népköltészeti alkotásban. A rímek alkalmazását is az üzenete szolgálatába tudja állítani a költő. Például Ady Endre *Krónikás ének 1918-ból* című versében a krónikás ének műfaj kellékeként használja a monoton rímeket: „*ülnek*”, egyszer töri meg a költő a monotoniságot az „*ölnek*” kiemelt szóval.

Az irodalmi művek meghatározó eleme lehet a s z a v a k _stílushatása. Így lehet művészi kifejezőeszköz a nominális stílus. Ebben a fogalmazásmódban hiányzik az igei állítmány, s ennek köszönhetően rendkívül tömör, hatásos, figyelemfelkeltő a szöveg, a film nyelvén szólva mintegy kimerevíti a képet. Az igei állítmány hiánya gyakran együtt jár a nyelvtani kötőelemek (pl.: kötőszók) hiányával is. Például Arany János *Szibinyáni Jank* című művében Zsigmond király parancsáról így ír: „*Rövid a szó – gyorsan hangzó / Kísérője büszke jelnek*”. A verbális stílusban az igék kapnak nagy szerepet, s ezzel mozgalmassá válik a szöveg, például Petőfi Sándor *Csatadal* című versében: „*Trombita harsog, dob pereg, kész a*

¹⁶ Gordon Győri János: Az irodalomtanítás általános vonásai az amerikai középiskolákban, Wadmin, 2009.

csatára a sereg.” Különösen hatásos eszköz a hangutánzó, hangulatfestő szavak használata, nagyon sok író, költő él is vele. Gelléri Andor Endre *Egy fillér* című művében a hangutánzó szavak stílusesszövekként színesítik az alkotást: „*Hirtelen rám rivallt a gyár első dudálása. Fejem fölött megmozdultak a csillék: az üresek napfénnel a bányába indultak; a teltek meg agyaggal jöttek a téglaprésekhez. Tompa dörrenés szállt; dinamittal robbantottak, óriási darabokra törve alázúgott egy-egy magas agyagfal.*” Arany János *Családi kör* című versének következő részletében pedig a hangulatfestő szavak teremtik meg a költemény hangulatát: „*Mintha lába kelne valamennyi rögnek, / Lomhahöldi békák szanaszét görögnek, / Csapong a denevér az ereszt sodorván, / Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.*”

Az irodalmi művek nyelvi megközelítésének egyik leggazdagabb területe a szóképek világa. Fajtái közül – a teljesség igénye nélkül – néhányat kiemelve, láthatjuk, milyen képszerűvé, láthatóvá, elképzelhetővé teszik az irodalmi szövegeket. A megszemélyesítéssel és a hasonlattal már alsó tagozaton megismerkednek tanítványaink. Ötödik osztályban pedig Petőfi Sándor *János vitézében* megismerik a „*Torony bámult rá,*” megszemélyesítést, majd a sor folytatásaként „*mint sötét kísértet*”, megtanulják a hasonlatot is. A 9. évfolyamon Ballasi Bálint *Hogy Júliára talál, így köszöne neki* című versében elmélyítjük a metafora fogalmát. Szinte az egész költemény metaforából áll: „*Én drágalátos palotám, / Jó illatú piros rózsám, / Gyönyörű szép kis violám, / Élj sokáig, szép Júliám!*” A szinesztézia a 11. évfolyamon mélyíthető el igazán, amikor az impresszionista költők műveivel foglalkozunk irodalomórán. E szóképek iskolapéldája lett Tóth Árpád *Körúti hajnal* című verse: „*Csak a színek víg pacsirtái zengtek: / Egy kirakatban lila dalra kelt / Egy nyakkendő...*”

Az egyik leggyakoribb szóképek a metonímia. A metonímia fajtái a kifejezendő és a kifejező közti kapcsolat jellege alapján alakulnak ki. Eszerint a következő fő típusokat különböztetjük meg: 1. Helyi, térbeli érintkezésen alapuló. Például: Ady Endre *A téli Magyarország* című költeményéből: „*S ahogy futok síkon, telen át, / Úgy érzem, halottak vagyunk / És álom nélkül álmodunk / Én s a magyar tanyak.*” 2. Időbeli érintkezésen alapuló. Például: Ady Endre *Új vizeken járok* című verse: „*Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse.*” 3. Anyagbeli érintkezésen alapuló metonímiák, ezek magát az eszközt anyagának nevével jelölik. Például: Petőfi Sándor: *János vitézében*: „*S Kukoricza Jancsit célozza vasával.*” 4. Ok-okozati összefüggésen alapuló, ezek az ok, az előzmény nevével jelölik az okozatot, a következményt, vagy fordítva. Például: Arany János *Toldijában*: „*Az Isten haragja megütött egy hajdút, / Vége lett azonnal, még csak nem is jajdult.*”

A színekdoché (gör. 'együttérzés, veleérzés') a metonímia származéka, a kifejezés változatossá tételében nagy szerepe van. Két fő típusát különböztetjük meg: 1. A nem és a fajta fölcserélésén alapuló színekdoché. Például: Arany János *Toldijában*: „*Öklének csapásit sűrűn osztogatja: / Ömlik a vér száján és orrán a vad-*

nak". 2. A rész és az egész viszonyán alapuló szinekdoché. Például: Mikszáth Kálmán *A néhai bárány* című elbeszélésében: „...de amennyi itt a rossz nyelv, százan is kinyújtják lapátznak, hogy a mások becsületét hordják el rajta.”

A szimbólum vagy jelkép az egyik legősibb ábrázolási mód: a mesék, a mítoszok, a népköltészet és a mindennapi nyelv tele vannak vele. Szimbolikus kifejezésmódról akkor beszélünk, ha a jelképekben való ábrázolás az egész költeményt áthatja. A szimbolikus kifejezésmód irodalmunkban leginkább Ady Endre költészetére jellemző. Részlet *A fekete zongora* című verséből: „*Bolond hangszer: sír, nyerit és bűg. / Fusson, akinek nincs bora, / Ez a fekete zongora. / Vak mestere tépi, cibálja, / Ez az Élet melódiája. / Ez a fekete zongora.*”

A mondatok szerkezetének, hosszúságának is esztétikai szerepe lehet az irodalmi művekben. Az idő rövidege miatt érzett feszültség árad Márai Sándor következetesen rövid, egyszerű mondataiból: „*Hirtelen lett sötét. A vendégek elmentek. A szobában megült a füst. A nyitott ablakhoz álltam. Még hallottam barátaim hangját az ablak alatt. A város felé mentek. Hallgattak a madarak. Sűrű nyáreste volt. Meleg lombok lógtak az ablak felett.*” Móricz Zsigmond *Boldog emberéből* való a következő néhány sor: „*Gedeon meg megtréfált, egyszer csak eltűnt, én meg kiabáltam utána, nem jött, beleestem a vízbe, lucskos lettem abba a híves tavaszi szélbe, ő meg elbújt a búzába, szaladtam utána, úgy lucskosan, ő meg mikor előjött, nagyon nevetett, én meg tüdőgyulladást kaptam.*” Ebben a részletben a mellérendelő mondat szerkesztés az elbeszélést elevenné teszi. Vannak azonban olyan helyzetek is, amikor a mondanivaló alárendelő összetett mondatokat kíván meg. Vörösmarty Mihály *Guttenberg-albumba* című verse feltételes időhatározói tagmondatokból épül fel: „*Majd ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek / S a kitörő napfény nem terem áltudományt; / Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből / S a szent béke korát nem cudarítja gyilok; / Majd ha baromból s ördögből a népszaroló dús / S a nyomorú pór nép emberiségre javúl; / Majd ha világoosság terjed ki keletre nyugatról / És áldozni tud szív nemesíti az eszt; 6 Majd ha tanácsot tart a föld népsége magával / És eget ostromló hangokon összekiált, / S a zajból egy szó válik ki dörögve: »igazság!« / S e rég várt követét végre leküldi az ég: 6 Az lesz csak méltó diadal számadra, nevedhez / Méltó emlékjelt akkor ad a világ.*” Ugyanígy Petőfi Sándor *A XIX. század költői* című költeménye is: „*Ha majd a bőség kosarából / Mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán: / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, / Mert itt van már a Kánaán!*”

Az egyszerű és az összetett vagy többszörösen összetett mondatok alkalmazása jellemző lehet nemcsak egyes műfajokra, hanem költőkre, írókra vagy egész korszakokra is. A barokk korszakra (barokk körmondat) és a 19. század első felének nyelvhasználatára jellemző a bonyolult (klasszikus) körmondatok (más néven: periódusok), később a romantikus tirádák megjelenése, a 20. század modern stílusárnyalatai ezzel szemben sokszor a rövid, hiányos mondatokat részesítik

előnyben. A művészi meg szerkesztett többszörösen összetett mondatokat körmondatnak nevezzük, mely két részre oszlik, egy előkészítő és egy utószakszra. Petőfi Sándor *Egy gondolat bánt engemet* című versében az előszítő szakasz: „Ha majd minden rabszolga-nép / Jármát megunva síkra lép / Pirosló arccal és piros zászlókkal / És a zászlókon eme szent jelszóval: / „Világ szabadság!” / S ezt elharsogják, / Elharsogják kelettől nyugatig, / S a zsarnokság velök megütözik...” Az utószakasz: „Ott essem el én, / A harc mezején, / Ott folyjon az ifjúi vér ki szívemből, / S ha ajkam örömteli végszava zendül, / Hadd nyelje el azt az acéli zörejt, / A trombita hangja, az ágyudőrejt, / S holttestemen át / Fújó paripák / Száguldjanak a kivivott diadalra, / S ott hagyjanak engemet összetiporva.”¹⁷

A nyelvi megközelítés az irodalmi művekben nem csak a régebbi magyar irodalmi alkotásokban lehetséges, hanem a mai magyar művekben is. Erdélyi Lili Ada szegedi születésű író 2014-ben megjelent *Intermacionálé* című könyvét, ha hagyományos módon elemezzük, akkor is átüt rajta a nyelvi találékonyság, a nyelvi humor. A könyv keletkezési körülményeit így összegzi az író:

„Hol voltam, hol nem voltam, szavak között kóboroltam, mígnem egyszer csak azt észleltem, hogy a hang-, és betűrengeteg játszani, beszélgetni akart velem, és hóbortos, koboldos rímekben kezdtek feleselgetni bennem. Napközben, amint tettem-vettem, míg másokkal igen komoly dolgokról eszméletlen eszméket cserélgettem, azok a mondatok mindahányan hancúrozva, kacarászva bukfenchezgettek huncutkodásra kész elmémbe. Szívderítő volt ráébrednem, hogy ennek már nem csak a fele, de minden íze és strófája tréfa, így aztán vettem irkára, papírra, ajtóra, ablakra, macskalakra, tükkörré, meg a kezem ügyébe került egyéb egyebekre. Így lett, hogy a szavakkal, avagy magammal levelezésbe elegyedtem... S mivel hogy bennük a muzsikának sincsen híja, bezongoráztam ezopusokat jazz-ritmusokban a gombjűter klaviatúrájába. Így valahogy történt, hogy ezek az átértelmezve átöltözött szavak, maskarás, karneváli egyedekké lettek, s akik útjukba kerülnek mindenkit jól meg is nevettek... Szóval e hóbortok, így szóbokros szóbokként megörökölték, kötetbe kerültek!” A mű üzenetét így fogalmazza meg Erdélyi Lili Ada a *Macionalista kiáltványban*: „Amit mondok, hittel vallom, / erről regél jelen dalom! / Nálunk szükségtelen a fogadalom, / győzelmünkkel nem jár forradalom! / Egyébiránt egyáltalán nem tagadom, / sőt mi több állíthatom / nekem van a nagyvilágon / a legédesebb, hálás párt-állásom! / Kampánymentes mindenkoron, / még szép, magától értető, hogy érvényes / a pártállásom, / Csoda, hogy kötelez a párttagságom? / Könnyű nekem a hűség-gel, / Én kérem, a macikat imádom!”

Szerkezete: Variációk macivackokra. Kifejezőeszközeire jó példa néhány cím, megfigyelhető, hogyan játszik az író a

¹⁷ Sulinet. Tudásbázis.

magyar nyelvvel.: MACKÓ SAJT/ó HÍR-felvágottal ellátottlaktatós tény-zsemle; HÍREK fontos M/ESEMÉNYEKRŐL; A DIMENZIjóóóóó-VÁLTÁS F/OKozatai szerint; KEMÉNY KÉMÉNY-ÉLMÉNY VÉLELMÉNY, Avagy a kéményseprő Mackó-szaki szakmai szónoklata, BÓK A PÓKNAK, A HALLÉT NEM SZERETI A HALLÉT; FOGYÓK URA, ÓH FOGYÓKÚRA, METE-ORR-O-LÓGIA, avagy Ne fogd falánkságod okozta bajod a frontátvonulásra!!!, A CSÁBÍTÓ CSABA CSATÁJA. A könyv végén KÖNY(V)FAKASZTÓ ártalmatlan, de nem értelmetlen átértelmező BOCS-SZÓTÁR, Azaz SZ/ÓDA található. Az érdekes szócikkek közül néhányat kiemelek. IRODALOM-BIRODALOM: Fennhéjázó, kirekesztő irodalmi kánon. Pl.: A megvető Magvető. ZENESZÁNSZ: Reneszánsz zenei szé-
 ánsz. MÉZEGET: Mézet vadászik, mézet mustrál. KÜLGAZDA(g)SÁG: Offshore vagy, magyarítva: koszpénz. Tehát nem a kispolgár kosztpénze. V/AGYONGAZDÁLKODÁS: Vagyontalanítás. VÉRKÖZÉS: Mérkőzés, ahol a verseny vére megy, de olyannyira, hogy a vérnek ideje nincs senyvednie.

A hagyományos elemzést és a *nyelvi megközelítést az irodalmi művek elemzésében* is azzal szoktuk zárni, hogy milyen a mű utóélete, vélemények az irodalmi műről. Petrányi Judit újságíró, rádiós, televíziós műsorvezető így vélekedik. *„Ha van örömuzene, akkor van örömvész is, és ha van örömvész, akkor ezek azok. Érezhetően örömből fogantak és örömmel töltik el olvasójukat. Nagyon szerethető bennük a magyar nyelv szavainak szépsége, zeneisége, játékosága, humora, és szinte érzéki kifejezőképessége. A tapintható puhaság, az érezhető illat, a hallható zene. Rímekből kikerekedő történetek: derűt varázsolnak, mosolyt fakasztanak.”* Sári László Sulacius író, kelet-kutató ezt vallja Erdélyi Lili Ada verseiről: *„Liliada versei szívderítőek, felemelőek, boldogítóak. És sokszor mélyen elgondolkodtatóak. Egy váratlan fintorral színt váltanak, és komolyan meghökkentenek. Ezt a fordulatot állatbőrbe és emberbőrbe bújtatott szereplői is briliánsan csinálják. Ez lenne a 'macionalizmus' lényege? Akkor pontosan értem, és máris nagyon kedvelem a követőit. Legyen minél népesebb, derűs és okos táboruk! Sokkal jobb lesz tőlük a világ.”*

FÁBIÁNNÉ DR. SZENCZI IBOLYA

Anyanyelvápoló körök az általános és középiskolákban

Néhány éve egy-egy találkozó alkalmával az ország minden részéből, sőt a határon túlról is összesereglett anyanyelvi szakkörösök megtöltöttek egy nagy előadótermet. Napjainkban már vannak üres székek, nehezebb lebonyolítani egy országos rendezvényt, de az anyanyelvi szakkörök – több mint 50 éve – működnek, újraszerveződnek elsősorban az iskolákban, de emellett könyvtárakban, művelődési intézményekben is.

Felvetődik a kérdés: hogy létezhet még ilyen „korszerűtlennek”, feleslegesnek mondott tevékenység az iskolákban 2015-ben? Anyanyelvápolással foglalkozunk annak ellenére, hogy tudós emberek, nyelvészek, országos szaktekintélyek ki mondták, hogy erre nincs szükség, mert a nyelv él, változik, az élet alakítja a nyelvhasználatot, működik az önszabályozás? Amit nem használunk, eltűnik, ugyanakkor új szavak kerülnek be a nyelvünkbe egyik napról a másikra. A diákok szókincse ezt nagyon jól példázza. Biztos sokan hallották már a *trendi*, *fészél* szót (egyébként 2011-ben az év ifjúsági szava lett), bizonyára láttak már *banyatan*-kot, készítettek *szelfit*, *lájkkoltak* a Facebookon. Hát igen, voltak próbálkozások a fordításra, magyarításra (Facebook: arckönyv, e-mail: villámposta), de ezek a szavak nem terjedtek el. Egyre gyakrabban halljuk az *ez miatt* kifejezést, és a gyerekek nap mint nap *bealszanak*, *beájulnak*, néha egy-egy feladatot *bevallalnak*, habár ezt nem viszik túlzásba. Legutóbb a *behal* szón lepődtem meg, amelyet 'nevet, kacag' jelentésben használtak a diákok. Akit kritizálnak, azt *köcsögnek* nevezik, ha valami jó, az lehet *csúcs*, *király*, de leginkább *tök jó*. Sokkal *másabbak* a mai fiatalok, mint a *nyuggerek*. A *turbónyelvet* néha követni sem lehet, olyan gyors, a trágár kifejezések gyakorisága pedig riasztó. El kell ismerni, hogy találkozunk szellemes szóalkotásokkal, ám ezek csak ideig-óráig élnek nyelvünkben, meglehetősen, hogy unokáink már nem értik majd a mai szlenget. A nyelvtani szerkezetek változása hosszabb folyamat, de hosszabban is hat: a *-ba*, *-be* és a *-ban*, *-ben* közötti különbség eltűnik, az ikes ragozásra se nagyon emlékszünk már.

E jelenségek és a nyelvművelés létjogosultságát kétségbe vonó vélemények ellenére az anyanyelvápoló szakköri mozgalom (ez sem divatos szó manapság) még mindig él, és sok gyereket vonz határainkon innen és túl is. Igaz, valamilyen veszített lendületéből, különösen amióta elment közülünk Deme László nyelvész professzor, Maróti István, az Anyanyelvápolók Szövetségének titkára,

Bánffy György, a szövetség korábbi elnöke és egy sor kiváló pedagógus, akiknek az emlékét, szellemi örökségét őrizzük.

Fél évszázad a történelemben nem nagy idő, bár láttunk rá példát, hogy néhány év alatt is mekkorát fordult a világ, az anyanyelvűpoló mozgalom 50 éve azonban tekintélyt parancsoló. Áprilisban rendezte meg a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium a „Szép magyar beszéd” verseny 50. országos, illetve Kárpát-medencei döntőjét. Elindítója Z. Szabó László, a gimnázium magyartanára volt. Ő látta meg az értéket, a nevelési lehetőséget a rádió *Beszélni nehéz!* című műsorában is, és felhívására országszerte alakultak meg *Beszélni nehéz! körök* az általános és középiskolákban. A műsor 1976 márciusában indult el Péchy Blanka és Deme László vezetésével és szerkesztésével. Célja a hangzó beszéd vizsgálata volt, a rádióban elhangzott hibás példák elemzésével, kijavításával. A hallgatók egy viszonylag egyszerű jelrendszer segítségével jelölték a mondatok hangsúlyviszonyait, a szükséges szüneteket, piros tollal pedig a hibákat. A százával érkező levelekben leírták véleményüket, tapasztalataikat, valamint beszámoltak a szakkörök munkájáról, rendezvényeiről. A műsor összefogta az országszerte működő *Beszélni nehéz! körök*et, segítette munkájukat. Péchy Blanka a lelkesedését, kritikus szemléletét adta a kéthetente jelentkező műsorfolyamnak, Deme László pedig a szakmai tudását. A rádió hullámhosszán kívül közönségtalálkozókon, vetélkedőkön és más rendezvényeken is találkoztak a megoldásaikat beküldő gyerekekkel és felnőttekkel. Egy összetartó, az országhatáron is túlnyúló közösség alakult ki, ahol a diákok ugyan változnak 4-5 évente, a tanárok között azonban vannak olyanok, akik évtizedek óta ehhez a „nagy családhoz” tartoznak.

Szegeden a 80-as évek eleje óta működnek szakkörök. Bagi Ádámné, aki 1985-ben Kazinczy-díjat kapott hihetetlen energiával, sok ötlettel végzett körvezetői munkájáért, elsők között szervezte meg szakkörét az akkori Szirmai István Általános Iskolában. Márvány Jánosné a Radnóti Miklós Gimnáziumban alapított kört, és az akkori Bebrits Lajos Szakközépiskolában (ma Gábor Dénes nevét viseli) is eredményesen dolgoztak a tanulók. 1984-ben mindhárom kör Kazinczy-jutalomban részesült. Ez az évtized volt a leglendületesebb a szakkörök szervezésében: országosan mintegy 130 kör alakult, egyharmaduk általános iskolában, minden negyedik gimnáziumban, a többi pedig más középiskolában, könyvtárban, sőt óvodában (óvónőkkel) és egyéb intézményben. Csongrád megyében volt legalább 15-20 kör, ma ennek csak a töredéke. Régóta működik a JATE-kör, 1999-ben a Karolina Általános Iskola köre, Szabó Mária vezetésével, majd az utóbbi években az egyetemisták Bartók-köre is csatlakozott a közösséghez. A legfiatalabb a Móravárosi Szakképző Iskola szakköre, amelynek vezetője Gergelyné Bodó Mária, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnökségi tagja. Ez a kapocs is mutatja, hogy a honismeret és az anyanyelv ügye egymástól elválaszthatatlan. Örvendetes, hogy egyre több a közös tevékenység, nem is lehet másként.

A Dél-Alföldön színvonalas munkát végző szakkör van Kiskunfélegyházán, Kiskunhalason és Orosházán is. Általában egy-egy elszánt, szorgalmas tanár szívügye ez a fajta munka. Szerencsére több helyen sikerült „kinevelni” az utódokat olyan egykori szakkörösökből, akik a tanári pályát választották, és visszakérülve saját iskolájukba természetesnek tartották, hogy legyen saját körük. Hiába szépítjük azonban a helyzetet, el kell ismerni, hogy a nyugdíjba vonuló tanárokat nehéz pótolni, nélkülük pedig nincs szakkör. A gondok ellenére 70-80 szakkör működik országszerte, és néhány a határainkon túl.

Felvetődik a jogos kérdés: a 21. század második évtizedében, amikor a gyerekek ujjához hozzátapadt az *okostelefon*, az óráközi szünetekben legtöbbször interneteznek, de ha esetleg beszélgetnek, azt mi, felnőttek jobb, ha meg sem halljuk, tehát ezen a nehéz pedagógiai terepen (Kerekes Barnabás tanár úr szavai) hogy lehet rávenni a fiatalokat, hogy hetente, esetleg kéthetente egyszer szakkörre jöjjenek a napi 7-8 óra iskolai elfoglaltság után. Ószintén szólva csakis trükkökkel, fondorlatos szervezéssel, mindenekelőtt jó programokkal. Ez utóbbi leginkább a nyelvi játékokat jelenti, amelyek sokféle változatát kipróbáltuk már. A szegedi szakköröknek többször szerveztünk találkozókat, és ezeken is a legérdekesebb program a nyelvi vetélkedő. Becsempészünk néha egy kis irodalmat is, találkoztunk például Tóth Béla szegedi íróval, felkutattuk a szegedi irodalmi emlékhelyeket, szervezünk helytörténettel, zenével, képzőművészettel kapcsolatos rendezvényeket is. Mindegyiknek volt anyanyelvi vonatkozása.

Közösségformálóak kirándulásaink: jártunk Szabadkán, Palicson, Felvidéken, az anyanyelvi juniálison, Széphalmon. A szécsényi Kőrösi Csoma Sándor Gimnáziummal évekig testvérkapcsolatunk volt. Egyik közös programunkról színvonalas összeállítást készített a Duna Tv Nyelvőrző című műsora. Azóta sajnos az iskola megszűnt, és januártól a Nyelvőrző is lekerült a képernyőről.

Korábban évente sor került országos találkozókra mindig más vidéki városban, de sajnos anyagi okok miatt ezek az összejövetelek ritkábbak lettek. A Karolina Általános Iskola és a Gábor Dénes Középiskola szakköre 2006-ban szervezett egy háromnapos találkozót, amelyre 150 diák érkezett az ország minden részéből, sőt a határon túlról is. Azóta is emlegetik a barátaink az előadásokat, a városnézést, az orgonahangversenyt a dómban és a nagysikerű „Homo ludens” című balettet, amelyet a színházban tekinthettek meg.

2011-ben a szakkörvezető tanároknak biztosítottunk a szakmai továbbképzés mellett igazi szegedi élményeket egy héten keresztül. A magyarországi tanárokon kívül Erdélyből, Sepsiszentgyörgyről, Kolozsvárról, a moldvai Lészpedről, valamint Óbecséről is jöttek kollégák. Összesen 60 résztvevője volt a tábornak. A szakmai és kulturális programok mellett a hét legfontosabb hozadéka a tapasztalatcsere, a baráti kapcsolatok építése volt. 25. alkalommal került sor a szakkörvezetői tábor megszervezésére. Az első nyári továbbképzést még 1987-ben tartották

Tatán, a második pedig a következő évben Bagi Ádámné munkájának köszönhetően jött létre Szegeden. Ezen a sokat emlegetett eseményen találkozhattak a tanárok utoljára Péchy Blankával, aki úgy búcsúzott a résztvevőktől: „Folytassátok, ha én már nem leszek.” Két hét múlva a sírja fölött idézték gondolatait.

Visszatérve a szakkörök rendezvényeire meg kell említenünk, hogy az évközi programokon kívül a gyerekek nyáron táborozhatnak: az általános iskolások táborát Balatonbogláron tartják, a középiskolásokét pedig évekig Csongrádon szervezték meg Fábiánné dr. Szenczi Ibolya vezetésével. A csongrádi átszervezések után néhány évig változó volt a helyszín, most Széphalmon tölthetnek rendszeresen felejthetetlen napokat a fiatalok. Érthető, hisz a Magyar Nyelv Múzeumánál jobb helyet a találkozóra el sem lehet képzelni. Nemcsak Magyarországon, hanem Erdélyben, Zsobokon is összegyűlnek a diákok nyaranta élményekkel teli, tudást, tapasztalatot nyújtó táborozásra. Azt mondhatjuk, a felsorolt programok igazán vonzóak lehetnek a tanulóknak, a visszajelzések is erről tanúskodnak. Az Anyanyelvápolók Szövetségének ifjúsági tagozata szervezi a táborokat Kerekes Barnabás tanár úr vezetésével. Az utóbbi 10 évben végzett színvonalas munkájuk az egész szövetségnek újabb lendületet adott. Csak elismeréssel lehet szólni ezekről a fiatalokról.

Nézzük meg, mit tanulhatnak, miben fejlődhetnek diákjaink a szakköri foglalkozásokon. Amikor a rádió példamondataival foglalkozunk, azzal kezdjük az elemzést, hogy értelmezzük a mondatokat, szövegrészleteket. Sor kerülhet szómagyarázatra, nyelvtani elemzésre, helyesírási problémák megbeszélésére. A példák gyakran valamilyen történelmi, művelődéstörténeti utalást tartalmaznak. A rádió műsorában Vadász Zsuzsa szerkesztő ezekhez mindig fűz magyarázatot, hasznos információt. A műsorban elhangzik egy rövid előadás valamely nyelvtani jelenségről Bencédy Józseftől, H. Tóth Tibortól vagy Gerstner Károlytól. Ezek közös meghallgatása is hasznos lehet a tanulóknak. A feladványok alapos tartalmi, mondattani elemzése után már nem nehéz a megfelelő hangsúlyokat jelölni a mondatokban. Ha az időnkkel jól gazdálkodunk (nem mindig sikerül), a gyerekekkel együtt írjuk meg a levelet a rádió szerkesztőségének. Tanulnak fogalmazni, igényesen szerkeszteni. A szakköri foglalkozásoknak ez a típusa több szempontból kapcsolódik az iskolai tananyaghoz, de túl is mutat rajta. Fejleszti a nyelvi tudatosságot, választékos kifejezőmódra való törekvést, gyakran felhívjuk a figyelmet nyelvhelyességi kérdésekre is.

A rádió feladványait időnként nyelvtanórákon is hasznosítani lehet. Megvizsgálhatjuk a mondatszerkezetet, a szavak szófaját, vagy egyéb nyelvtani kérdést szemléltethet a szövegrészlet. A szakköri foglalkozásokon részt vevő tanulók jelentősen fejlődhetnek az anyanyelvi kommunikáció legtöbb területén. A közkedvelt nyelvi játékok gazdagítják a gyerekek szókincsét nemcsak a hétköznapiokban használt szavak tartományában, hanem ritkábban használt, esetleg nyelv-

járásai, archaikus kifejezéseket, valamint szólásokat, közmondásokat is elsajátíthatnak.

Szövegelemzésre, szövegalkotás gyakorlására elsősorban akkor kerül sor, amikor versenyekre készülünk, a tavaszi Kazinczy-versenyre vagy az ősszel lezajló „Édes anyanyelvünk” versenyre. A tanulók felkészítése időigényes feladat, nagy szakmai kihívás, de ha eredményes, elégedettséggel tölti el a diákokat is és tanárát is. A Kazinczy-érem vagy az általános iskolásoknál a Kazinczy-jelvény elnyerése dicsőség, akinek sikerül, egész életében büszke lesz rá. A lényeg azonban az oda vezető út, amely az egész személyiségre hatással van. Nem lesz mindenkiből színész vagy riporter, rádióbemondó, de a magabiztos megszólalás képessége az élet más területein is előnyt jelent. Az egyik tanítványunk félénk, de értelmes fiúcska volt kilencedikes korában. Bekerült a szakkörbe, majd felkészült az anyanyelvi versenyekre, és érmet nyert Győrben is és Sátoraljaújhelyen is az országos döntőn. Teljesen kinyílt, magabiztossá vált, és végül az emelt szintű elektronika érettségi szóbeli vizsgáján 100 %-ot teljesített. Fel is vették a Budapesti Műszaki Egyetemre. A szakmán kívül megtanult még néhány dolgot, amik sikeressé tették, és ebben nagy szerepe volt a szakkörnek, valamint a versenyeknek.

Az elmúlt 50 év történéseinek, eredményeinek csak töredékét mutattam be, de ez alapján is látható, hogy az anyanyelvápoló körök értékes tevékenységet végeznek. Péchy Blanka, amikor 1960-ban létrehozta a Kazinczy-díj Alapítványt, majd 1963-ban az első Kazinczy-díjat átadta Makay Margit színésznőnek, a mozgalom céljával az általános beszédkultúra megteremtését tűzte ki. Az idők során a cél- és feladat meghatározása bővült, mert világossá vált, hogy a kommunikáció, a beszédkultúra elválaszthatatlan a magatartáskultúrától. Ha visszagondolunk az elmúlt évtizedekre, meggyőződéssel mondhatjuk, hogy a szakkörök és a hozzájuk kapcsolódó rendezvények igen erőteljes nevelő hatással bírtak. Sok gyerek számára kinyílt a világ: utazhatott, megismerkedhetett más tájegységgel, az ott élő emberek szokásaival, kulturális örökségével, nyelvjárásával. Az is fontos lehetett, hogy az országos rendezvényeken, táborokban személyesen megismerkedhettek neves nyelvészekkel, művészekkel, tudósokkal, akik nemcsak ismereteket adtak át, hanem gondolkodásmódot is, értékeket közvetítettek.

Az anyanyelvi rendezvényekről beszámoló levelek 31 éven keresztül érkeztek a Magyar Rádió szerkesztőségébe. Aztán gondolt egyet a „tekintélyes személy”, és feleslegesnek ítélte az anyanyelvi műsort. Szerencsére Juhász Judit, a Magyar Katolikus Rádió akkori vezérigazgató-helyettese segítségére sietett a közönségnek, és 2007-től *Szóról szóval* címmel, kicsit módosított szerkezettel folytatódott az országsszerte működő szakköröket összefogó műsor Kerekes Barnabás és Vadász Zsuzsa irányításával. Túl vannak az ezredik adáson. A hatalmas mennyiségű, mintegy 85 ezer levél a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumába került 2013 októberében, így ezek a kortörténeti dokumentumok kutathatóvá váltak.

Függetlenül attól, hogy a tudós nyelvésztársadalom egy része mit mond a nyelvművelésről, önszabályozásról, anyanyelv és nemzeti nyelv viszonyáról, mi, tanárok az általános és középiskolákban nem mondhatunk le arról, hogy – sokszor küszködve, kudarcokat átélve, de mindig újrakezdve – tanítsuk, neveljük gyerekeinket az igényesebb nyelvhasználatra. Most még felkapjuk a fejünket, és gyorsan kijavítjuk, ha valaki azt mondja vagy írja, hogy *pálcát törünk a béke mellett* vagy *összerúgták a port*, esetleg *Hátrább az agyarakkal!*, de ha nem foglalkozunk nyelvünk különleges képződményeivel, teljesen eltűnnek. Erőfeszítéseket kell tenni, hogy a fiatalok szókincse ne legyen szegényes, változatosan, választékosan fejezzék ki magukat.

Péchy Blanka szállóigévé vált mondatát Deme László így adta tovább: „Folytassátok, amíg lehet!” 2015 márciusában még mindig úgy látjuk, hogy lehet és érdemes, sőt kívánatos lenne újabb iskolákat bevonni ebbe a tevékenységbe, a kapcsolatokat bővíteni a határon túli intézményekkel. Olyan sokrétű, értelmes, hasznos elfoglaltságot tudunk nyújtani a gyerekeknek, annyi nevelési lehetőség rejlik benne, hogy meg kell tartani a Beszélni nehéz! mozgalmat, amely méltán kapta meg 2008-ban a Magyar örökség-díjat.

Néhány héttel ezelőtt rendeztük meg a Kazinczy-verseny ez évi Csongrád megyei döntőjét. Ebből az alkalomból a Szent-Györgyi Albert Agorában kiállítás is nyílt, amely Kazinczy Ferenc életét, munkásságát mutatta be. A kiállított tablók sora egy Kazinczy-idézettel kezdődött: „A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával.” Igaza van Kazinczynak, gazdag és különleges a nyelvünk, érdemes a gyerekek figyelmét erre ráirányítani, és megértetni velük, hogy felelősséggel tartozunk azért, amit majd továbbadunk a következő nemzedéknek. Maradjon meg a színekből minél több, de az sem baj, ha újabb árnyalatokkal gazdagítjuk nyelvünket.

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN

Anyaországi és határon túli magyar iskolák együttműködési lehetőségei régióinkban

A dél-alföldi régió három megyéje, Bács–Kiskun, Békés és Csongrád megye történeti földrajzi, illetve szokásait, hagyományait illetően kulturális értelemben túlnyúlik a határon túli alföldi területekre. Lakóinak nagy részét identitása ehhez a földhöz köti, amely felmenőit eltette, táplálta, majd örök nyugalomra magába rejtette, ma pedig megélhetését, gazdasági, szellemi fejlődését biztosítja. Nyelvi-kulturális közössége, történelmi öröksége, geopolitikai meghatározottsága is közös, még ha másként is, mint néhány évtizeddel, évszázaddal korábban. Az itt élők jobbra törekvő szándékai és nehézségei, gondjai a megélhetést illetően több tekintetben hasonlóak, van azonban egy alapvető, éles különbség – a magyar nyelv és kultúra ápolásának, használatának, megőrzésének, s vele együtt a magyarságtudat megélésének lehetősége, amely egészen más Magyarországon, az anyanemzet jelentős etnikai többségi pozíciójában, mint a határainkon kívül eső – tömb-magyar, szórvány vagy szórványosodó területeken – kisebbségben élők helyzetében.

Ahol a magyarság nagyobb tömbökben él (a megye vagy régió legalább száz-ezer fős lakosságának többségét teszi ki), magyar tanintézményei vannak, anyanyelvi művelődést folytat, s a köznapi életben is az anyanyelvét használja. Ilyen helyzet zömmel a Kárpát-medencében a magyar országhatár közelében és Székelyföldön van. Szórványosodó vidéken a magyarok számaránya (10 % alatt van) folyamatosan csökken, lakóhelyükön magyar oktatás, mise, istentisztelet ritkán van. Szórványban élők (számaránya a lakosságon belül nem éri el az 5 %-ot) lakóhelyének közelében alig vagy messzebb található magyar iskola, templom, többnyire önerőből épített és fenntartott intézmények révén maradnak fenn. Demográfiailag és gazdaságilag mára a szórvány meggyengült, intézményei fogyatkozóban vannak, a magyarnak megmaradás viszont intézményfüggő. A határainkon kívül élő magyarok magyarságának megőrzéséhez a kulcsot a magyar nyelv használata és a magyar nyelvű intézmények: az iskolák, a templomok, a magyar kulturális intézmények és a civil szervezetek működése jelenti. Minél inkább gyengülnek ezek az intézmények, annál nagyobb teret nyer az asszimiláció, amelyet számos más tényező is erősít, például a könnyebb érvényesülés a többsé-

gi nemzet nyelvén, a vegyes házasságok, a fenntartás anyagi nehézségei, a születésszám csökkenése, a félelem vagy kiközösítés érzete stb. Ez a negatív folyamat a magyarság csökkenéséhez, a magyar nyelv, kultúra és hagyományok tévesztéséhez vezethet. A folyamat lassításához, megállításához, netán megfordításához a gondolkodásmódban is jelentős változásokat kell elérni. Amennyiben az iskolákban, a családokban, a nagyobb közösségekben a magyar identitás felvállalásával párhuzamosan a más nemzetiségűek, nyelvűek iránti természetes tolerancia is erősödne, a különböző anyanyelvűek és hagyományvilágúak egymás mellett és együttélése sikeresebb lehetne. A nyelvi és kulturális sokszínűség széles társadalmi elfogadottsága teremthetné meg azt a közeget, amely megadhatná a magyarság méltó helyét, megbecsülését kisebbségi helyzetben is. Amíg egy-egy országban politikai eszközként használják a kisebbségekhez viszonyulást, addig nehezen javulhatnak a magyar nyelv és kultúra megtartásának feltételei.

Ez a kérdés a mi kompetenciánkon kívül esik, ezért inkább azokat a lehetőségeket vegyük számba, amelyekkel Magyarországról erősíthetőek a határon túli régió magyar intézményei. Messze meghaladná ennek az előadásnak a kereteit azoknak a támogató programoknak a felsorolása, amelyekkel a magyar kormány segíti a határon túli magyar iskolák oktatási tevékenységét és diákjainak magyar nyelvű iskolákban tanulását. Pályázati támogatások működésre, tanszerellátás, étkeztetés, utaztatás, táboroztatás biztosítása a diákoknak, iskola- és kollégiumfejlesztés, szakmai képzések, tehetséggondozás támogatása, hogy csak néhány fontosat említsünk. Az egyházak, a civil szervezetek és a különböző alapítványok jótekonysági gyűjtései szintén az anyagi feltételek biztosítását, javítását célozzák.

Amivel azonban a felnövekvő új generációt a magyar nyelvhez, s általa a magyar nemzethez szorosabban lehet kötni, az, hogy saját anyaországi kortársaikkal, az iskolás generációval kerüljenek minél gyakrabban és élménydúsabban kapcsolatba, és ismerjék meg Magyarország tájait, történelmi, irodalmi és tudományos eredményeit, így kötődjenek anyanemzetükhöz. Az anyaországi iskolák fiataljai pedig tekintsenek ki a határon túl élő, magyar kultúrájukért, nyelvükért, identitásukért naponta megharcoló kortársaik helyzetére, nehézségeire, és akarjanak tenni a jobbításért.

Erre ad keretet 2010 óta a *Határtalanul!* program, amelynek célja a magyar-magyar kapcsolatok építése, személyes kapcsolatok kialakítása, elmélyítése, ez a nemzeti összetartozás operatív programja. Keretében magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykirándulásokon vesznek részt a szomszédos országok magyarlakta területein, így személyes tapasztalatokat szereznek a külföldi magyarság életéről. A *Határtalanul!* program segítségével 2010 óta több tízezer magyarországi diák vehetett részt már a határon túli régiókba szervezett tanulmányi utakon, 2014-ben a programra 1,5 milliárd forint állt rendelkezésre. Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő „Középiskolai diákutaztatási

programok” című meghívásos pályázatán lehetett támogatást nyerni, így az „Együttműködés gimnáziumok között”, az „Együttműködés szakképző iskolák között” vagy a „Tanulmányi kirándulás hetedikeseeknek” című pályázaton. A „Kárpátaljai iskolák magyarországi utazása” című program keretében a kárpátaljai diákok és kísérőik kaptak partneriskolájukkal kulturális kapcsolattartást segítő támogatást.

Nemzeti történelmünk kiemelkedő eseményeinek határon túli diáktársaikkal történő közös megélését a Rákóczi Szövetség támogatása több ezer középiskolás számára (105 középiskola 4700 diákja) tette lehetővé azzal, hogy csoportjaik a határon túlra utazhattak megünnepelni március 15-ét, maximum 200 ezer forint értékű támogatással. Célja, hogy minél több közvetlen kapcsolat alakuljon ki a magyarországi és a határon túli magyar diákok, tanárok, illetve iskolák között. Március 15-e, június 4-e és október 23-a közös megünneplése 332 Kárpát-medencei középiskola több mint 10.000 diákjának jelentett már meghatározó élményt.

Határon túli iskolákat és magyar-magyar programokat támogató pályázati úton a Bethlen Gábor Alap. Kapcsolatokat épít a Pannon Térség Fejlesztéséért Alapítvány több vajdasági szervezettel, civil egyesülettel a közös kultúra, a közös gyökerek, hagyományok és közös értékek megőrzése, a következő generációknak átadása érdekében. Az összefogás Szabadka, Topolya, Elemér, Újvidék, Zombor civil szervezeteivel a nemzetösszetartást, a kulturális együttműködést célozza, erre a vidékre kevesebb figyelem irányult korábban, mint Erdélyre, a Felvidékre vagy Kárpátaljára. Más jellegű eszköz a *hatartalan.net web oldal*, amely segíti ápolni a magyar-magyar kapcsolatokat, a Kárpát-medence magyarlakta településeiről hiteles forrásból táplálkozó, folyamatosan bővülő információival megismerteti a szórványban élők falvait, városait.

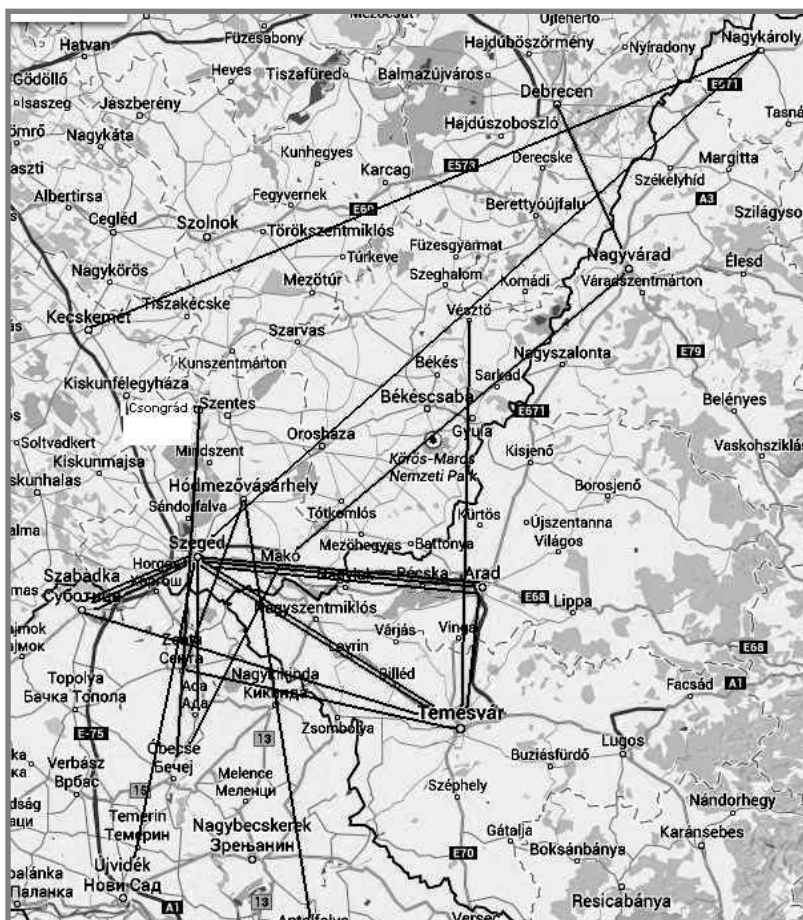
A dél-alföldi régióból a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület részéről az elmúlt hónapokban több kezdeményezés is elindult és megvalósult a határ menti és határokon átívelő iskolakapcsolatok erősítésére.

2014 júniusában 14-18 éves középiskolások számára hirdettük meg *Az I. világháború emlékezete* elnevezésű regionális 3 fordulós történelmi vetélkedőnkét. Arad, Bihar, Temes, Bács–Kiskun, Békés és Csongrád megye, valamint a Vajdaság középiskoláiból az I. világháború emlékeinek helytörténeti kutatómunka alapján, fotókon megjeleníthető eredményeit, majd az interneten mindenki számára elérhető, kijelölt történelmi anyagok segítségével megoldható komoly feladatsor beküldését vártuk a háromfős csapatoktól. 7 megye 14 városának 25 iskolájából 35 csapattal és 30 felkészítő tanárral kerültünk aktív kapcsolatba. A szóbeli döntőn nemes vetélkedésben 16 csapat 48 diákja és 16 tanára személyesen találkozott egymással és a versenyszervezőkkel, majd a döntő csúcspontját jelentő I. világháborús dramatizált jelenetek kiváló előadásai, végül katonadalok éneklése során együtt élte át a sorsfordító időszakra emlékezést.

Az iskolai kapcsolatok építésével párhuzamosan egyesületünk Nagyvárad – Arad – Temesvár – Zenta – Szabadka – Szeged térségből hívott vendégeket Szegedre. A 2014. december 5-ei régiós kiskonferencián honismereti-kulturális civil szervezetek és iskolai körök képviselőinek interaktív beszélgetése folyt Károlyi Attila vezetésével. A jövőt tervező, partnerséget ajánló egyeztetés volt ez, hiszen a három országban, a dél-alföldi régióban élő magyarság honismereti tevékenységet folytató civil szervezeteinek létérdeke, hogy egymásról tudva, esetleg egymást erősítve tervezzék meg az identitást, az összetartozást szolgáló honismereti tevékenységet, s ha van ereje a civil összefogásnak, akkor hálózati működést és közeptávra szóló régiós honismereti stratégiát valósítsanak meg.

A vetélkedő időszakában kialakított kapcsolatok lehetőséget adtak egy újabb kezdeményezés, a középiskolai tanárok regionális honismereti-helytörténeti módszertani műhelyének megvalósítására is. 2015. február 6-án a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban 40 fő részvételével 17 rövid módszertani ismertető előadás segítségével nagyon hasznos tapasztalatcsere folyt a honismereti-helytörténeti ismeretek tanórai beépítésének lehetőségeiről és tanórán kívüli igen változatos formáinak megvalósításáról. A résztvevők 6 határ közeli megyéből érkeztek, Csongrád megye és Szeged intézményein kívül Gyuláról, Aradról, Nagyváradról, Temesvárról, Adáról, Csókáról, Óbecséről, Szabadkáról és Zentáról. A szakmai munka mellett az iskolakapcsolatok felmérésére és új kapcsolatok kialakítására is sor került. Pl. a Makói József Attila Gimnázium a nagyváradai Ady Endre Elméleti Líceummal és az Óbecsei Gimnáziummal kezdte el a partneri kapcsolatok felvételét. Ezen a tanácskozáson alkalom nyílt kis felmérést készíteni a határokon átívelő iskolakapcsolatokról. Ekkor 16 iskola képviselői adtak információkat arról, van-e iskoláiknak határon túli iskolákkal kapcsolata, milyen jellegű, milyen gyakoriságú az együttműködés, illetve kívánnak-e partnerséget létesíteni, ha jelenleg nem rendelkeznek ezzel. 6 iskola tanárai nyilatkoztak úgy, hogy nincs iskolájuknak kapcsolata a régióban határon túli intézménnyel, de szeretnének, hasznos lenne. A többi tíz iskola a kapcsolattartás formájáról érdeklődő kérdésre többnyire a közös programokat, EU-s projekteket, kirándulásokat, tanulmányi versenyeket, honismereti tevékenységet, rendhagyó történelemórát, sporttalálkozókat, együtt zenélést, vetélkedőt jelölte meg.

További – bár messze nem teljes – kutatásaim eredményeként születhetett meg a következő oldalon látható, térképre vitt kapcsolati háló. Jól látható, hogy bár az idő és lehetőségek korlátozott volta miatt szűk körű adatszolgáltatás eredményeként készült el, az mégis leolvasható róla, hogy régiókn mindhárom országában vannak törekvések az iskolakapcsolatok kiépítésére, vannak iskolák, amelyek egészen széleskörű együttműködést alakítottak ki, például a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum (5 magyarországi iskolával) és a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium (ötnél több határokon túli iskolával).

Fontosnak tartom annak elemzését, hogy mi ösztönzi az iskolákat a kapcsolatteremtésre. Erre különböző motivációkat jeleznek az adott válaszok. Leggyakrabban a közös programokat, kirándulásokat, a nemzetközi projektekben való együttműködést emelik ki, de időnként különböző versenyek adnak lehetőséget a találkozásra, mint pl. az „Édes anyanyelvünk”, a Kazinczy verseny, történelemvetélkedők (Görgey Artúr, Az első világháború emlékezete, Gloria Victis), fordítói versenyek, nemzetközi matematika- és természettudományos versenyek, sporttalálkozók). Nagy nemzeti ünnepek közös megünneplése (1848. március 15., október 23., 1956-os emlékmű koszorúzása) vagy iskolanapok, az iskola fennállásának évfordulójára szervezett ünnepek, nyári közös táborozások is alkalmak egymás meghívására, vendégül látására. Több esetben nemcsak iskolák közötti kapcsolatról van szó, hanem a testvértelepülések vezetőitől kapnak ösztönzést az iskolák, hiszen így is szorosabbá, élőbbé tehető az együttműködés, és az egymáshoz utazás is könnyebben megszervezhető. A személyes ismeretségek minden-

képpen nagyban elősegítik a kapcsolatteremtést, a vállalkozó kedvű tanárok pedig motorjai a közös munkának.

Érdeemes néhány konkrét, jól működő iskolakapcsolat példáján megmutatni, milyen élményeket, érzelmi értékeket teremtenek az ifjú korosztályokban a határon átívelő kapcsolatok.

Komplex jellegű együttműködés alapozza meg leginkább a testvériskolák kapcsolatait. A hódmezővásárhelyi Klauzál Gábor Általános Iskola 2010 októbere és 2014 májusa közötti partnerkapcsolatainak működését vizsgálva a torontálvásárhelyi Mosa Pijade Elemi Iskolával és a zentai Stevan Sremac Iskolaközponttal, ideálisnak mondható együttműködésről kapunk képet. Félévente és felváltva találkoztak az iskolák delegációi, és rendkívül színes, változatos programok során ismertették meg egymással saját intézményüket, településüket és környékük nevezetességeit. A Klauzál Iskola kirándulást szervezett a Vajdaságba, amely a gyerekeket igyekezett megismertetni a határon túli magyarság életével, kultúrájával, és testvériskolai kapcsolatokat épített ki. 2012 októberében a „Hódmezővásárhely a művészetek szemszögéből” elnevezésű projekt keretében fogadta a torontálvásárhelyi testvériskola tízfős csoportját vizonzásként. A művészeti hét keretében közös vetélkedő, táncház, hangverseny, a város köztéri szobrainak, középületeinek, képzőművészeinek, Tornyai Jánosnak és az Alföldi iskola festőinek megismertetése következett. Fényképen, vázlatokon rögzítették az esztétikus és a városra jellemző részleteket, s a panorámaképeket felhasználva, Hódmezővásárhelyt "modellezve" az iskola belső terét dekorálták velük. Együtt ismerték meg Hódmezővásárhely kulturális örökségét és Mártély természeti szépségeit. A háromnapos együttlét megerősítette az előző évben szövődött barátságokat. 2013 májusában ismét a vásárhelyiek látogattak el a Vajdaságba, ezzel már hagyományt teremtve. Felkészülésképpen játékos Ki mit tud a Vajdaságról? vetélkedőt rendeztek. 2013 októberében másik partneriskolájukból, a Stevan Sremac Iskola-központból egy kis küldöttség látogatott el hozzájuk, hogy megismerjék az iskola mindennapi életét, szokásait, hagyományait. Két tanórán vettek részt, rövid városnézésük során ellátogattak a belvárosi fazekas házba a szép mesterség fogásainak megismerésére. A mártélyi erdei iskola programja keretében a tanösvényen a természetben történő vizsgálódás, túrázás, az éjszakai csillagles igazán különleges élmény volt a gyerekek számára. A gyermekeket igazi közösséggé kovácsolták össze a közös játékok és programok, a szalonnasütés, főzés és beszélgetés, zenélés az esti tábortűznél. A kenutúra különleges élmény volt. Másnap megismerhették a népi játékok jellegzetességeit, majd megtekintették a Zene világnapja alkalmából rendezett műsort. 2014 májusában a hetedikes diákok 41 fős csoportja ötnapos vajdasági kirándulásra indult. Szabadka látnivalóit tekintették meg, majd megkoszorúzták Kosztolányi újonnan emelt szobrát, Kosztolányi-verseket szavaltak. Délután Palicson futóversenyt rendeztek, bebarangolták a palicsi állat-

kertet. Zentán a Stevan Sremac Általános Iskola diákjaival öko-program keretében virágokat ültettek. A péterváradai erődítmény kazamatáit is bebarangolták. Azután Torontálvásárhelyen a református templom márványtáblája előtt emlékeztek a 18. század végén ide települt hódmezővásárhelyi és környékbeli családokról, majd a debeljacsai Helytörténeti Múzeumba látogattak el. Végül Hunyadi János emlékkövénel koszorút helyeztek el a nándorfehérvári várban. Ennyi szép élmény megerősítette a testvércapcsolatukat, a hagyományt folytatni fogják.

A kecskeméti Piarista Gimnázium és Kollégium diákjai és tanárai már 8 éve rendszeresen, évente 2-3 alkalommal közös programokon vesznek részt a nagykárolyi Kalazancius Iskolaközponttal, a kirándulásokon kívül a családoknál tartózkodás, a jótékonykodás kovácsolja össze a fiatalokat. Igazgatójuk szerint a diákokat kezdetben kölcsönösen motiválni kell, hiszen olykor vonzóbbnak tűnik számukra egy-egy nyugati testvériskolai projekt. Térségünk másik piarista iskolája, a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium és Művészeti Iskola többirányú partnerkapcsolatokat épített ki és tart fenn, köztük igen tartalmas a Nagykárolylyal, a Piarista Nővérek iskolájával, Temesváron a Gerhardinummal, Aradon a Csiky Gergely Főgimnáziummal kialakított együttműködés. Évente 1-2 közös akció keretében kapcsolódnak össze. A piarista Népzenei Kamaraműhelybe is eljárnak a diákok közös zenélésre, zenetanulásra. Új, elsősorban szakmai (történelem) kapcsolat szövődik a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggyondozó Gimnáziummal, amely a február 6-ai történelemtanári műhely tanácskozásán kezdődött, és megújulni látszik a zentai – Bolyai János Tehetséggyondozó Gimnáziummal a korábban sportra és a kollégiumi programokra épült partnerség.

A szegedi Deák Ferenc Gimnázium szintén a szabadkai Kosztolányi Tehetséggyondozó Gimnáziummal tart sikeres, félévente legalább egyszer létrejövő kölcsönös találkozókat. A Kosztolányi-napokon, az iskola kulturális fesztiválján, a szegedi Deák Gimnázium 25 éves évfordulóján való részvétel mellett a Deák Gimnázium megyei idegen nyelvi fordítóversenyén is szerepelnek a szabadkai diákok. Nyári programot is terveznek az idén, bevonva a budapesti Lauder Javne Gimnáziumot: Ismerjük meg egymás városait! címmel. A nyárra tervezett program 4 fős csoportokban, egy tanár kísérelével valósul meg úgy, hogy a szabadkaiak utaznak Pestre, ahol a szegényiséget segítő szervezetekről, akcióról készítenek összeállítást, a szegediek mennek Szabadkára a zsidóság múltját, jelenét feltérképezni, a pestiek pedig a szegedi alternatív kultúrát mutatják be. A produktum műfaja a dokumentumfilmtől a fotográfián át sokféle lehet. Nehézség, hogy Szabadka nem EU-s országban van, a határon való átjutás sokszor problémát okoz.

A Szegedi Móravárosi Ipari Szakképző és Általános Iskola szintén több határon túli magyar iskolával került már kapcsolatba. Az aradi Csiky Gergely Főgimnáziummal testvériskolai kapcsolat 2010-től alakult, s bár nem minden évben látogatnak el oda, de volt már osztály- és tanári kirándulás, és a Csiky Napok ver-

senyén is vettek részt diákok. Csíkszeredával 2013-tól a Határtalanul pályázat által létesítettek együttműködést. Az adai Műszaki Iskola küldöttségét nemrég látták vendégül, a Határtalanul program kapcsán kötött megállapodás nyomán. Szabadka és Marosvásárhely Műszaki Iskolájával is kezdődött kapcsolat, tanári kirándulás formájában.

A kapcsolatok másik típusát az egy-egy tanulmányi vetélkedőhöz kötődő együttműködés határozza meg. Erre jó példa volt a szegedi Tisza-parti Általános Iskola által rendezett Görgey Artúr nemzetközi történelemverseny, amelyet a szegedi Meritum Kulturális és Művelődési Közhasznú Egyesület támogatott. Egyik fő célja: a határon túli magyar kapcsolatok erősítése a magyar történelem jobb ismerete által. A határon túliak sokat foglalkoznak a magyar történelemmel, kiemelten kutatják annak helytörténeti vonatkozásait. Az évről évre más témájú versenyt egyik alkalommal (2012-ben) egy zentai iskola csapata nyerte meg.

Sajátos típust alkotnak azok az iskolakapcsolatok, amelyeknek létrejöttében a kiindulópont egy magyar nemzeti ünnep közös megélése. Az óbecsei Kereskedelmi és Közgazdasági Iskola diákcsoportja a csongrádi Batsányi János Gimnázium, Szakképző iskola és Kollégium Sággy Mihály tagintézményének meghívására az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából tartott megemlékezésre utazott Csongrádra. A csoport részt vett a csongrádi Művelődési Házban megrendezett ünnepi megemlékezésen, ahol Csongrád polgármestere külön köszöntötte az óbecsei csoportot és a kísérőtanárokat. Az ünnepi műsor után a diákok megkoszorúzták a csongrádi 56-os emlékhelyet, majd a város nevezetességeit nézték meg. Azután az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkba látogattak el, ahol a Feszty-körkép megtekintése után bekapcsolódtak a skanzen programjaiba is: szegedi piros paprikát törtek, paprikát fűztek a tornácon, fellépcsöztek a szélmalomba, megtekintették a régi iskolaépületet és postát. Ösztönzést kaptak arra, hogy pályázat útján újabb kapcsolatot építsenek ki magyarországi iskolákkal.

Összegzőképpen elmondható, hogy határon innen és túl alakul az érdeklődés, a törekvés az iskolakapcsolatok létesítésére és erősítésére, a pályázatok útján van mód az egymáshoz utazás anyagi alapjainak biztosítására. Az iskolák kreatívan, saját lehetőségeikkel is élve szervezik meg közös programjaikat. A fiatalkorban megszerzett pozitív benyomások hatnak a felnőtt kori felfogásra, a barátságok támaszt nyújtanak sok nehézség elviselésében, talán legyőzésében is, az alapvető gazdasági, társadalmi, politikai és demográfiai tendenciák megfordításához azonban nem elegendők. Hosszú távon, az újabb generáció új megközelítési módjai azonban adhatnak reményt a magyar nyelv és kultúra fennmaradására.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Az anyanyelv és helytörténet tanításának lehetőségei a nagyváradi Ady Endre Líceumban

Anyanyelvünk, nemzeti hagyományaink, a nemzeti azonosságtudat fejlesztésének, illetve a nemzeti önismert, a hazaszeretet elmélyítésének egyik és legfontosabb színhelye az iskola. Az itt folyó oktató-nevelői tevékenységek ösztönöznek a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális és vallási emlékeinek, hagyományainak feltárására, ápolására. Mivel történelem szakos tanár vagyok, ezért inkább a történelemtanítással, ezen belül a helytörténet jelentőségével foglalkozom, valamint e téren a romániai közoktatás lehetőségeiről számolok be.

Gondolatok a helytörténet jelentőségéről: Ha ismerjük a helyet, ahol élünk, jobban kötődünk hozzá. Ha itt születünk és élünk, a gyökereink ösztönöznek környezetünk alaposabb megismerésére, s minél jobban ismerjük életterünket, annál erősebb az identitástudatunk. Ez az a megtartó erő, amely támasz a nehéz élethelyzetekben, amely köt és vonz, visszahoz később is, ha másfelé visz az életút, s akarva akaratlanul meghatározza személyiségünket, gondolkodásunkat, életmódunkat. Ebben a folyamatban fontos az anyanyelv ismerete és fejlesztése, de ugyanolyan jelentőséggel bír a hely történetének az ismerete is.

Melyek a helytörténet sajátos, vonásai? Mindenekelőtt az, hogy speciálisan az adott helyhez kapcsolódik, helyi szóbeli hagyományok, helyi tárgyi és írott források alapján tárul fel, s viszonylag kevesen ismerik mélyebben, részletesebben. A helytörténeten keresztül jobban érzékelhetők, közelebb hozhatók a nagyobb, tágabb történelmi folyamatok, jelenségek, összefüggések, hatások, ezért ezek közvetlenebb érdeklődést válthatnak ki.

Hogyan tanítsuk a helytörténetet? A személyes kötődés hangsúlyozásával, az érdeklődés felkeltésével, tanár és diák együttműködésével, sőt családtagok bevonásával, vonzó programok megszervezésével. Sok szeretettel, nyitottsággal, ötlettel, fantáziával, az egyéni kezdeményezéseknek, önálló munkának teret biztosítva. Érdemes helytörténeti-honismereti kört szervezni az érdeklődő diákokból; a kör programját kirándulások, múzeum- és levéltár-látogatások stb. egészítsék ki. Alapvető igény a helytörténet oktatásában, hogy a diákok saját maguk fedezzék fel a múltat, és használják kreativitásukat a megismerés folyamatában. Erre a legjobb terepet saját városunk, környezetünk nyújtja. Fontos, hogy a tanulók megismerjék saját lakóhelyük történelmét, lakóinak életmódját a különböző történelmi

korokban, épített örökségét, irodalmát, művészetét, meg kell tanítani a diákoknak, hogy értékeljék elődeik alkotásait és azok méltó követőivé váljanak.

A helytörténet ismerete hozzájárul a tanulói személyiségének fejlődéséhez, tanulói csoportok, közösségek alakulásához, a pedagógiai folyamat tervezéséhez a szaktudományi tudás felhasználásával a tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek kibontakozásához, az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák hatékony fejlesztéséhez, a tanulási folyamat szervezéséhez és irányításához, a pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazásához, szakmai együttműködéshez és kommunikációhoz.

A következőkben a történelem, ezen belül pedig a kisebbségtörténelem és a helytörténet jellemzőit ismertetem a romániai oktatási rendszer keretében. A történelemtanítás a román oktatásban már az elemi osztályokban (III-IV.) elkezdődik, ahol a környezet tanulmányozásával, majd a IV. osztályban a család, város, falu, társadalom jellemzőivel, a történelmi korokkal ismerkednek meg a diákok. Jellemző a kerettantervre, hogy lehetőséget ad a tanítónőnek a választásra az adott témakörökből, kijelölve a kompetenciákat, képességeket, fogalmakat, amelyeket a tanulóknak el kell sajátítaniuk. Ugyanakkor lehetőség van szintén a IV. osztályban egy opcionális/választható tanórára, amely felhasználható a helytörténet tanítására. A nagyváradi elemi helytörténeti oktatást elősegíti, hogy létezik egy helytörténeti kiadvány: *Faragó Emese és Kecse Gabriella* munkája: „Az én városom, Nagyvárad” (lektorálta dr. Fleisz János egyetemi magántanár), mely röviden feldolgozta a város történelmét és számos kreatív feladatot tartalmaz.

A gimnáziumi oktatásban, amely az általános V-VIII. osztályt jelenti, a történelem oktatására a kerettanterv heti egy órát biztosít, mely V-VII. osztályban egyetemes történelem, míg a VIII. osztályban a románok történetét jelenti, igaz most már a tanügyi törvény biztosítja annak magyar nyelvű oktatását. Látható, hogy ilyen körülmények között a helytörténet nem kap szerepet az általános oktatásban. Lehetőség adódik azonban a VI-VII. osztályokban, ahol az 1990-es évek elején elfogadott tanügyi törvény módot ad a kisebbségek történelmének tanítására a következő elnevezés alatt: *A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai*. E tantárgy keretén belül lehet helytörténettel foglalkozni. Nagy eredményt jelentett, hogy hosszas tanácskozások után megjelent a tanterv, (kidolgozásában jómagam is részt vet-

tem), valamint a tankönyv is *László László* és *Vincze Zoltán* kollegánk munkája és *Cziffra Piroska* munkafüzete is, melyek megkönnyítették a tanítást.

A líceumi oktatásban több lehetőség nyílik a helytörténeti ismeretek tanítására, mivel a kerettanterv a törzsanyag mellett évfolyamonként növeli a választható tantárgyak számát, így lehetőség nyílik a humán tagozaton, ezen belül a történelem-társadalomtudomány szakirányon bővebb óraszámban, heti 2-3 órában a történelem tanítására, valamint a XI-XII. osztályokban, a humán szakon 6-7 választható óra keretében a magyarság történelmének, illetve helytörténet tanításának bevezetésére. Azonban az új tantárgyak bevezetése hosszadalmas, többletanyag-folyamat és függ a tanár személyiségétől, attól, mennyire hajlandó a többletmunkára, mert egy új tantárgy bevezetése, elismertetése hosszú procedúra. Először a curriculáris bizottság, majd az iskola vezetőtanácsa, tanfelügyelőség jóváhagyásával, majd a szülők és tanulók együttes választása alapján lesz tanítható a felajánlott tantárgy. Iskolánkban a történelem katedra több ilyen tantárgyat dolgozott ki, például „A magyarság története a kezdetektől napjainkig”, „A magyar művelődéstörténet”, „A XX. századi magyar történelem”, „A nagyváradi zsidóság történelme” stb. E tanórák keretébe a helytörténeti eseményeket is belefoglaltuk.

Igen érdekes kísérlet volt az integrált opciós óra „Bihari értékeink” címmel és három kollegával együtt (történelem, magyar, földrajz, illetve kémia szakos kollegák) áttekintettük Bihar, Várad jelentőségét történelmi, földrajzi, irodalmi és természettudományos szempontból. Igazi nagy kaland volt az interdiszciplinaritás az átjárhatóság jegyében, de megérte, a tanulók és mi, tanárok is nagyon jól éreztük magunkat ezeken az órákon.

Nagyobb lehetőséget jelentett a non formális oktatás keretében a helytörténet megismerése. Számos on-line történelemversenyen vettünk részt, így a Rákóczi Szövetség *Cultura Nostra* és *Gloria Victis* tematikus versenyeken és két ízben eljutottunk a döntőig is, ami számunkra nagy siker volt, mivel csak 10 csapat kerül be a Kárpát-medence iskoláiból. Ugyancsak Kárpát-medencei szinten részt vettünk a Honvédelmi Minisztérium „Ezredéves harcaink” című többfordulós versenyén, ahol különdíjban részesültünk, és egyhetes jurtatáborozás volt a jutalom a kárpátaljai Salánkon, ami nagy élményt jelentett diákjainknak. Nemcsak résztvevői vagyunk ezeknek a versenyeknek, hanem igyekszünk mi is szervezni. Ilyen nagyformátumú versenyünk a *Varadinum Ünnepségek* keretén belül 1998 óta minden évben megrendezett Kárpát-medencei magyar középiskolások történelmi vetélkedője, mely minden évben egy történelmi évfordulóhoz kötődik, célja, hogy a középiskolai tanulók elmélyült ismeretekre tegyenek szert az adott témában, hogy a versenyző csapatok tagjai a közös múlt nemes követői legyenek. Versenyünk mindig két részből áll: a diákok az adott témakör helytörténeti vonatkozásaiból készítenek kis dolgozatokat, power pointos bemutatásokat, plakátokat, él-

ménybeszámolókat, de volt egy kiírásunk, melyben kisfilm elkészítése volt az egyik feladat. Igyekszünk mindig a téma jeles kutatóit meghívni; így vendégeink voltak már Katona Tamás, Draskóczy István, Gyáni Gábor, Oborni Teréz, Fleisz János történészek. Maga a verseny többfordulós, különböző kreatív feladatok megoldását jelenti. Az idei versenyünk tematikája: „Nemzetközi viszonyok a XIX. század végén a XX. század elején”. A Nagy Háború helytörténeti vonatkozása az volt, hogy a versenyzők fényképeket, leveleket, különböző tárgyakat gyűjtöttek a korszakból, valamint I. világháborús emlékhelyeket, emlékműveket mutattak be.

Egy másik versenyünk, amely időközben hagyományossá vált, művelődéstörténeti vetélkedő, melyet a nagyváradi premontrei apátsággal együtt szervezünk, melyet nagy elődünk Károly József Irenaeus premontrei pap, tanár, tudós és közéleti személyiség megismerésére szervezünk, ami alkalmat ad fiataljainknak, hogy megismerjék e nagy formátumú tanár Nagyvárad fejlődéséért végzett tudós tevékenységét.

Az általános iskolások számára várostörténeti vetélkedőt szervezünk, mely gyakorlatilag a város felfedezését is jelenti, mivel terepfeladatokat is kapnak a résztvevők. Szervezünk még találkozókát neves váradi, bihari személyiségekkel, nemzeti ünnepünk alkalmával zenés verses összeállításokkal emlékezünk meg nagyjainkról, ugyanakkor részt veszünk a különböző koszorúzásokon ezen ünnepek alkalmából. Nagy lehetőséget biztosít a nemrég bevezetett „Iskola más-ként” program, amikor egy héten keresztül különböző foglalkozásokat kínálunk a tanulóknak, így múzeumlátogatást, tematikus kirándulást, versenyeket vagy éppen nagyváradi jeles személyiségekkel való találkozást. Nagyon hasznosak a testvériskolai kapcsolataink is, mivel más tájakat, azok jellemzőit ismerjük meg találkozóinkon, így például a Budakeszi Nagysándor József Gimnáziummal kirándulásokat szervezünk különböző történelmi helyekre, vagy a Rákóczi Szövetség támogatásával megszervezett történelmi utakon Bethlen Gábor nyomában eljutottunk Nagyenyedre és Gyulafehérvárra, vagy az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverésének emlékére szervezett kirándulást, amikor eljutottunk Aradra, Világosra és Temesvárra. Nem hagyható el a Honismeret Szövetség diákoknak meghirdetett konferencia sorozata sem, amelyen iskolánk aktívan részt vesz, s melynek tematikái helytörténeti kutatásokat igényelnek, és megszervezésük mindig más régiókban teszi lehetővé helyszínek megismerését a tanulmányi kirándulásokon. Az idei téma, az iskolatörténet lehetőséget ad diákjainknak iskolájuk jobb megismerésére.

Egy-két gondolat az anyanyelv oktatásáról. A tanügyi törvény lehetővé teszi az anyanyelv oktatását ugyanolyan óraszámban, mint a román nyelv és irodalmat. Ez változó a különböző tanítási szintek között, 3 vagy 4 óra hetente, és természetesen záróvizsga kötelező minden szinten. Tanáraink nagy odafigyeléssel oktatják anyanyelvünket, igyekeznek színessé tenni azt, rendhagyó magyarázókat tartá-

nak az Ady Emlékmúzeumban vagy a Szigligeti Színházban, színjátszó szakkört működtetnek Létra névvel, mely több sikert ért el a PADIF-on (a diákszínjátszók seregszemléje), ugyanakkor számos anyanyelvi vetélkedőn vesznek részt, szervezik a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedő (KAV), Implom helyesírási verseny, nagyszabású szavalóversenynek volt házigazdája iskolánk. A partiumi szavalóverseny célja az Ady-kultusz megőrzése és továbbadása. Iskolánk adott helyet tavaly az Apáczai Csere János nemzetközi magyar nyelv, irodalom és kultúra tantárgyversenynek, melyet a romániai Nemzeti Oktatási Minisztérium Kisebbségi Főosztálya szervez minden évben. A rendezvény célja, hogy európai kontextusban bátorítsa a magyar nyelv és irodalom tanulását, elősegítse a magyar nyelv, irodalom és kultúra népszerűsítését az interkulturális párbeszéd szellemében. Minden országból évfolyamonként egy-egy tanuló vehet részt a 7-12. osztályos korcsoportból, összesen 6 diák. Nagy sikernek örvend ez a verseny is.

Rövid áttekintésben igyekeztem keresztmetszetet adni az iskolánkban folyó tevékenységekről. A kisebbségi lét rányomja bélyegét tevékenységünkre, azért igyekszik minden tanár kollégám tevékenységével hozzájárulni tanuló ifjúságunk neveléséhez, elérni, hogy ragaszkodjanak anyanyelvükhöz és történelmükhöz.¹⁸

FLEISZ JUDIT

¹⁸ FORRÁSOK: *Bényei Miklós*: Helyismeret, helytörténet. Felsőoktatási jegyzet. Debrecen – Eger, 2008. | *Horváth Krisztina*: Kurzus: történelem-módszertan. Helytörténet- Lakóhelyünk az iskola, Pécsi Tudományegyetem, 2009. | *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: A helytörténet a középiskolai oktatásban Makón. Honismeret, 2007/1. | *Életképek- emlékkönyv az Ady Endre Líceum fennállásának 230. évfordulójára*, Nagyvárad, 2002. | *Krónika - 235 éves az iskolánk 1772-2007*, Oradea, Prolog Kiadó, 2007.

Első napi zárszó

A házigazda szerepét ellátó Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnökeként illik összegezni az első napon elhangzott előadások és korreferátumok után keletkezett gondolataimat. Elindult egy belső építkezés, amelynek tanúi lehettünk a december 5-ei civil szervezeti tanácskozás, majd a február 6-ai regionális tanári műhely és a jelen konferencia kapcsán. Úgy gondolom, hogy ez a legfontosabb, amit tehetünk a magyar nyelv, a magyarság megmaradása érdekében. Ha ez a munka tovább folyik, akkor egyáltalán nem szégyenkezhetünk, hanem sokkal többet tehetünk, mint amit az előző időszak megengedett. Ehhez kérem a fáradozásukat, az önzetlen vállalásukat, s akkor – úgy érzem –, hogy a szórvány magyarságban kialakul egy olyan tudat, amely nem engedi, hogy mindenestől beolvadjanak egy másik kultúrába.

Ne felejtsek el, hogy minket nemcsak más népek, hanem teljes mértékig más kultúrák vesznek körül. Tehát, ha arra gondolok, hogy Szegedről kilépek, és Rösztét elhagyva az ortodoxia világa köszönget, akkor arra gondolhatunk, hogy egy más világ vesz minket körül. Ezt kevesen fogják fel így. Mi nem egy magyar tenger közepén vagyunk itt Szegeden sem, hanem annak a legszélén. Ez nemcsak más népeket jelent, hanem teljes mértékig más kultúrát is. Egy ilyen váltás az a beolvadó magyarság részéről is a más kultúrába helyezkedést jelent. Ez mindenképpen veszteség, ha onnan nézem, hogy mi tulajdonképpen a nyugati kultúra részesei vagyunk. Tőlünk pár kilométerre pedig már nem az jelenik meg.

Ezért – úgy gondolom – hogy mindazok, akik a magyar nyelv, a magyarság fenntartásán fáradoznak, nagyon nagy és komoly munkát végeznek a kultúránk megtartása érdekében is. Sajnos nemcsak a szórványban vagy a tömbmagyarságban tűnnek el emberek, hanem Magyarországról is. Ne felejtjük el, hogy több százezren nyugaton dolgoznak, s emellett hazánkban jelentős népességcsökkenés is tapasztalható. Sajnos vannak települések, amelyeknek lakossága felére apadt. Úgy tűnik, ezzel együtt kell élnünk. Ránk szakadt, hirtelen jött, és ebben az árban dolgozunk, küzdünk. Megfelelő tudattal, felkészült, ép lélekkel, egymásba kapaszkodva, úgy gondolom, kősziklák lehetünk, amelyek az árban nem mozdulnak, hanem megmaradnak és kitartanak. A mai előadások ehhez nyújtottak elméleti útmutatásokat, szellemi energiákat, módszertani tanácsokat, követhető tapasztalatokat. Éljük velük, hasznosítsuk értékeiket a mindennapokban.

Prof. Dr. BLAZOVICH LÁSZLÓ

Tudatos identitásalakítás a temesvári Bartók Béla Líceumban

1. Temes megyét általában soknemzetiségű régióként tartják számon, bár az itt élő etnikumok aránya az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent a többségi román lakossághoz képest. A 2011-es népszámlálás eredményei alapján a megyében élő etnikumok aránya a következő: románok 85,5 %, magyarok 5,4 %, romák 2,2 %, szerbek 1,6 %, ukránok 0,9 %, bolgárok 0,7 %. Magyaroknak 35 294 személy vallotta magát, az elmúlt évtizedben a fogyás mértéke meghaladta a 30 %-ot. A magyar lakosság szétszórtan él a megye egész területén, a magyarság aránya viszont a legtöbb községben igen alacsony, így a szórványközösségek jelentős része halmozottan hátrányos nyelvi-etnikai-kulturális környezetben él. A nyelvi kedvezményeket élvező önkormányzatok¹⁹ aránya 12 %. A magukat magyarnak vallók körében is viszonylag magas azoknak a személyeknek a száma, akik a magyar nyelvet nem ismerik, vagy akik számára gondot jelent a magyar nyelven való kommunikáció. Már a 2002-es népszámlálási adatok elemzése is igen magas „asszimilációs potenciát” jelzett: az asszimilációs fogyás az akkor elmúlt tíz évben 10,10 % volt, mely a teljes fogyás 51,57 %-át jelentette.²⁰ A képet tovább árnyalja az a tény, hogy Temes megyében a vegyes házasságok aránya eléri a 63,9 %-ot. A korszerkezet egy öregedő közösséget képét vetíti ki: a 0-19 évesek aránya alig 15 %, a 20-64 évesek aránya 64 %, míg a 65 év felettiiek a magyar közösség 21 %-át teszik ki. Ezt a tendenciát figyelhetjük meg akkor is, ha a magyarok átlagéletkorát (44,7 év) összehasonlítjuk az össznépeesség átlagéletkorával (37,4 év). Ami az anyanyelvű oktatás iránti igényt illeti, több mint három évtized óta Temes megye sereghajtó a szórványmegyék között: csupán minden negyedik magyar gyerek tanul anyanyelvén, bár az *Élő kapcsolat* program során végzett felméréseink adatai azt jelzik, hogy a román tannyelvű intézmény választásának oka elsősorban az, hogy a gyerekek már nem beszélnek / vagy alig beszélnek a magyar nyelvet.²¹

2. A magyar tannyelvű óvoda- és iskolahálózatot a 2014-2015-ös tanévben a következő intézmények alkotják: 23 óvoda (az óvodások száma 607), 11 általános iskola, ebből hat I-IV osztályos, öt I-VIII osztályos (az elemi osztályokba 353 tanuló, a felső tagozatos osztályokba 235 tanuló jár), valamint 2 középiskola, ebből egy I-XII osztályos és egy IX-XII osztályos intézmény (a középiskolás diákok száma

¹⁹ A magyar kisebbség aránya meghaladja a 20 %-ot.

²⁰ Szilágyi, 2004.

²¹ Erdei, 2007.

238). Szakoktatási hálózatról nem beszélhetünk: egyetlen középiskolai szintű szakosztály működik (közgazdasági profillal). Az oktatási intézmények többsége tagozatként működik. A hálózatban egy egyházi (római katolikus) magánóvoda van, a többi intézmény állami. A magyar tannyelvű oktatás mellett a fakultatív magyar nyelvoktatás is jellemző a megyére. Jelenleg kilenc településen folyik fakultatív magyar nyelvoktatás, a csoportokban 358 diák tanul.

3. A Bartók Béla Alapítvány, mint a Temes megyei magyar szórványoktatási program koordinátora, folyamatosan kezdeményez és támogat olyan átfogó, egész megyére kiterjedő programokat, amelyek a sajátos problémákra keresnek megoldást. Több mint egy évtizedes helyi szórványprogramunk tapasztalatai alapján az alábbi alapelvek mentén dolgoztuk ki szórványoktatási stratégiánkat:

A) Olyan programokat kell működtetnünk, amelyek a szórványoktatás sajátos gondjaira, problémáira megoldást, alternatívát jelentenek.

B) A szórványról alkotott negatív képet ellensúlyozni kell, hiszen senki sem akar egy sajnálnivaló, gyenge, szájalmat ébresztő közösséghez tartozni.

C) A hátrányból előnyt kell kovácsolni: ehhez nyújt segítséget a határmentiség és a kétnyelvűség.

Négy irányt jelöltünk meg annak érdekében, hogy a legjelentősebb hátrányokat csökkenteni tudjuk és az azonosított problémákra megoldásokat javasoljunk:

1) *Az iskolák elérhetőségének problémája.* – Ahhoz, hogy a családok a magyar tannyelvű oktatási formát válasszák, fel kell vállalniuk a napi utaztatással vagy a kollégiumban való elhelyezéssel kapcsolatos nehézségeket. Ehhez kapcsolódnak a különböző utazási támogatások, a temesvári iskolabusz program, valamint a vidéki diákoknak szánt kollégiumi ösztöndíjprogramok.

2) *Az anyanyelvű/magyar nyelvű oktatási formák és intézmények alacsony ismertségi foka és az anyanyelvű oktatáshoz kapcsolódó előítéletek.* – A megoldások közé sorolhatók az anyanyelvi oktatási lehetőségeket népszerűsítő tevékenységek: az oktatási hálózatot bemutató szórólapok és honlapok, valamint a kétnyelvűség előnyeit népszerűsítő kiadványok. Ugyanakkor állandó feladat a szülőkkel, családokkal való közvetlen kapcsolatépítés, csak így lehet lebontani a kisebbségi iskolával, a magyar nyelvtudás értékével kapcsolatos negatív előítéleteket, véleményeket, alkalmat adva a helyzet pontosabb megismerésére, pozitív közösségi élményekre.

3) *Az alacsony gyereklétszámból származó gondok.* – A kis létszámú osztályok, a csökevényes iskolahálózat kevesebb esélyt jelent mind az iskoláztatási formák, mind pedig a profilok tekintetében, a választási lehetőségek beszűkülnek. Az ebből adódó hátrányok ellensúlyozására nagy hangsúlyt fektetünk a szórványban működő tehetséggondozó programokra, melyek alapvető fontosságúak a minőségi oktatás biztosításában, valamint a közösségépítő, szociális készségfejlesztő programokra, mivel az osztályközösségek az alacsony létszám miatt gyakran nem biztosítják a szociális készségek fejlődéséhez szükséges természetes keretet.

4) *A domináns többnyelvű környezet hatásai, a felcserélő kétnyelvűségi helyzetből adódó nehézségek.* - Az utóbbi években a nyelvcsere folyamatok felerősödését tapasztaljuk a magyar tannyelven tanuló gyerekek körében is. Ennek oka és egyben magyarázata is, hogy a magyar tannyelvű óvodába járó gyerekek több mint fele olyan családból származik, ahol az egyik szülő vagy mindkét szülő anyanyelve más, mint a magyar: 38,5 % román-magyar vegyes házasságból, 13,1 % román családból. A kisiskolások esetében a magyar-román vegyes házasságból származó gyerekek aránya 21,8 %, a román családból származóké pedig 3,9 %.

Az óvodáskorú gyerekek családjainak csupán 45,5 %-ban a magyar nyelv az otthon beszélt nyelv, 28 % esetében a magyar nyelv mellett a többségi (másodnyelvet) is használják, minden negyedik gyerek (25,4 %) pedig olyan családból származik, akinek otthonában nem beszélnek magyarul, csupán a többségi nyelvet használják. Az iskolaérettségi adatok jelzik, hogy szókinccs, beszédhallás, kifejezőkészség terén lemaradások tapasztalhatók az iskolai oktatás által megkívánt szinthez képest. Ilyen körülmények között az anyanyelvi tanítás megerősítő programokat igényel, fontos azoknak a kezdeményezéseknek a támogatása, melyek felerősítik az iskolai-óvodai anyanyelvi hatásokat, sajátos módszereket kell kidolgozni a vegyes házasságból származó gyerekeknek a magyar tannyelvű csoportokba, osztályokba való hatékonyabb integrálására. Ugyanakkor a magyar-ságismeret, -tudat kialakítását célzó programok is fokozott figyelmet igényelnek.

4. A magyarul már beszélő gyerekek oktatására és nevelésére berendezkedett intézmények az elmúlt évtizedben új helyzetekkel szembesülnek:

A magyar tannyelvű óvodába járó gyerekeknek több mint fele, a magyar iskolába járó kisiskolások közel egyharmada származik olyan családból, ahol a kommunikáció nyelve elsősorban nem a magyar nyelv. A nyelvileg vegyes házasságokban nevelkedő gyerekek szülei a magyar nyelv megtanulását általában az intézményektől várják el, intézményen kívül kevés magyar nyelvi hatás éri a gyerekeket. A helyi magyar nyelvi hatáserősítő programok ezekre a sajátos igényekre épülnek. A fakultatív rendszerű magyar nyelvű oktatás mellett öt sajátos programot működtetünk, melynek elsődleges vagy másodlagos célja a magyar nyelvi hatás erősítése az óvodások és kisdíákok körében.²²

5. Több mint 6 éve működik a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceumban. Azoknak a diákoknak javasoljuk, akik csak az iskolában beszélnek a magyar nyelvet, vagy akiknek a magyar nyelvtudása iskolába lépéskor átlag alatti. Tanév elején a tanítók javaslatára és szülői kérésre kerülnek a gyerekek a csoportba. Az elévzgett nyelvi szintfelmérés alapján alakulnak ki a csoportok. A foglalkozásokra heti 2 alkalommal kerül sor a tanórák után a napközi program ideje alatt. Egy-egy

²² A nyelvi hatáserősítő programok elsősorban az óvodáskorú és kisiskoláskorú gyerekeknek szólnak, mivel a korai nyelvi fejlesztés hatékonyabb iskolai beilleszkedést biztosít.

foglalkozás 2 órán át tart. Ezeken a magyar nyelvi felzárkóztató foglalkozásokon évente 10-15 diák vesz részt, a foglalkozásokat 1-2 szakképzett pedagógus végzi. A program pályázati támogatásokból működik.

6. A program központi gondolata az, hogy tartalmas, anyanyelvű, szabadidős programok biztosításával lehet leginkább a magyar és nyelvíleg vegyes kisgyerekes családokat a magyar nyelvű oktatás iránt érdeklődő és elköteleződő közösségbe vonzani. A havonta megrendezésre kerülő program három éve működik, megvalósításában mintegy 40 önkéntes pedagógus, képzőművész, egyetemi hallgató, középiskolás diák vesz részt, egy-egy alkalommal mintegy 120 gyerek kapcsolódik be a programba.

7. Több mint hét alkalommal sikerült megszervezni az anyanyelvi bejáró táborot Temesváron. A kezdeti időszakban az iskolába lépő gyerekek magyar nyelvtudásának fejlesztését céloztuk meg a tanév megkezdése előtt, mivel a nagyvakáció idején több gyerek teljesen elveszti a kapcsolatot a magyar nyelvvel, hiszen a családban nem vagy csak alig használják a nyelvet, az iskola, óvoda pedig szünetel, de később I-IV. osztályosok is igényelték a programban való részvételt. A táborban átlagosan 20 diák vesz részt, főként olyan gyerekek, akik vagy nyelvíleg vegyes családokban élnek vagy nyelvi életkoruk alulmarad az átlagosnál. A program megvalósítását általában több pedagógus (tanító, magyar nyelv és irodalom- néprajz szakos tanár) biztosítja. A program naponta 8 és 16 óra között zajlik. A délelőttök helyszíne változik, a csoport utaztatását a Bartók Béla Elméleti Líceum mikrobuszával oldjuk meg. A sajátos programok helyszínei: Csiky Gergely Állami Magyar Színház bábműhelye, Falumúzeum, Állatkert - Vadászerdő, Muzika hangszerbolt. A koradélutáni program anyanyelvi műhelyből, népdal- és néptánc műhelyből, valamint kézműves foglalkozásokból tevődik össze. Ezek a tevékenységek alkalmat adnak a napi élmények feldolgozására, rögzítésére.

Az anyanyelv/magyar nyelv elsajátítására, illetve a nyelvi kompetenciafejlesztésre irányuló programok mellett a magyarságtudat kialakítására irányuló programok kiemelt fontosságúak az iskola életében. Ezek közül elsősorban a hagyományörző mozgalmat és az identitásalakító programokat említhetjük meg. A hagyományörzés az elmúlt 15 évben mozgalommá erősödött, elsősorban a Szeged Táncegyüttes szakmai vezetőinek, táncoktatóinak és a helyi táncsoportvezetők kitartó munkájának segítségével. Ma már a volt táncos diákok is aktív szerepet töltenek be a gyermekcsoportok vezetésében. Az idei tanévben hat táncsoport és két citeracsoport működött a Pro Folk Bánsági Hagyományörző Társaság és az Eszterlanc Kulturális Egyesület támogatásával. A heti próbákat rendszeres hétvégi intenzív képzések és nyári tánc táborok egészítik ki. A csoportok fellépései igazi élményt nyújtanak a teljes közösség számára, nincs olyan helyi, városi vagy régiós rendezvény, amelyen ne mutatkozna be valamelyik csoportunk.

A tudatos identitásalakításnak számos formáját alkalmazzuk az iskolában intézményi szinten önállóan vagy civil szervezetekkel együttműködve. A tanórák adta lehetőségek mellett fontosak a város és régió személyiségeire, a „magyar” Temesvár, illetve Bánság megismerésére irányuló látogatások, kirándulások, oktató jellegű projektek. A Szórvány Alapítvány által szervezett kisfilmfesztivál, az Integratio Alapítvány csapata által kidolgozott magyarságismereti játékok és a non-formális módszerekre alapuló játszóházak példaértékűek ezen a területen. De ugyanakkor megragadunk minden olyan alkalmat, amelyet a Honismereti Szövetség, a Rákóczi Szövetség vagy más szakmai szervezetek ajánlanak.

Az utóbbi években kiemelten foglalkoztunk az iskola és a helyi magyar tagozatos óvodák, valamint a megyében még működő magyar tannyelvű osztályok közötti kapcsolatok erősítésével, a térségi iskolahálózat kialakításával. Az elszigetelten működő pedagógusok és a kis létszámú gyerekcsoportok számára főként közösségi élményt, a magyarsághoz kapcsolódó pozitív élmények megélését igyekszünk nyújtani.

Szórványban erőteljes anyanyelvű dominanciát felvállaló iskola mellett is csak kiegyensúlyozott kétnyelvűség vagy másodnyelvi dominancia alakul ki az erőteljes többségi nyelvi hatás miatt (*Lanstyák*, 1995). Minél instabilabb a közösség kétnyelvűsége, annál inkább dominánsnak kell lennie az anyanyelvű oktatásnak (*Göncz*, 1995). A magyar nyelvi hatáserősítő programok, valamint a magyarságtudatot erősítő programok hatékony eszközei a domináns anyanyelvű oktatás kialakításának, az identitás alakításának. Bármilyen program sikere azonban elsősorban a pedagógusok személyes hozzáállásán, az általa nyújtott mintán múlik elsősorban.

ERDEI ILDIKÓ

IRODALOM

- Erdei Ildikó*: Szórvány és nyelvi szocializáció. In: *Bodó Barna* (szerk.): Nyelvi jogok és nyelvpolitika, Marineasa Kiadó, Temesvár, 2007. 183–199.
- Göncz Lajos*: A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. In: *Kassai Ilona* (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp., 1995. 65–81.
- Lanstyák István*: Kétnyelvű egyén – kétnyelvű közösség – kétnyelvű iskola. In: *Lanstyák I., Szigeti L.* (szerk.): Identitásunk alapja az anyanyelvű oktatás. Érveink az alternatív – kétnyelvű oktatással szemben. Pozsony, 1995. Mécs László Alapítvány Kiskönyvtára. 7–20.
- Szilágyi N. Sándor*: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: *Kiss Tamás* (szerk.): Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kriterion, Kolozsvár, 2004. 157–234.
-

Klapka György üzenete a mának

Temesváron beszélni, a lázadás és forradalom helyszínén, Klapka György szülőháza előtt, több mint megszólalás, protokolláris koszorúzás. Nemcsak a Konferencia résztvevői vannak jelen, temesvári barátaim is itt állnak. Miért vagyunk itt? Mi is a koszorúzásunk?

*Mi gondom! — áll az én hazám már,
védőbben minden magasságnál.
Csak nézelődöm, járok, élek,
fegyvert szereztem, bűv-igéket.*

Temesvár üzeni számunkra, hogy „a semmiből egy új, egy más világot teremtettem” (Bolyai János). Megfordul-e a világ, amikor az anyaország határát elhagyjuk, összehúzódnak, mert hideg a levegő, és itt vagyunk? Mi történik ilyenkor?

Klapka szülőháza előtt egy magyar emléket jelölünk meg szalaggal, koszorúval, ittlétünkkel. A megemlékezés hagyomány, honismeret és anyanyelvápolás, a kulturális örökség közössége. Mit üzenhet Klapka nekünk? Egy cseh-német származású temesvári polgár a magyar szabadság jelképe. A temesvári polgármester fia volt, majd a kiegyezés után Temesvár országgyűlési követe. Kiváló katonára, tüzérre. A szabadságharcban, 1848 végén a bánügyi hadtest vezérkari főnöke, aki szülőföldjéről vonja ki a katonai erőt a szerb felkelők elől mentve a katonát. 28 évesen tábornok – koszorúzásunk napja a kinevezésének évfordulója (1849. március 28.) – az ideiglenes hadsereg vezérkari főnöke, a tavaszi hadjárat stratégája. Katonaként, a magyar történelem alakjaként él a köztudatban. A komáromi vár parancsnokaként több kitörést hajtott végre. (1849. július 11-én sikertelen, augusztus 4-én Győr alá jutnak el.) Ekkor született a *Fel, fel vitézek...*, a Klapka-induló (Egressy Béni). Október 4-én kapitulált, szabad elvonulással. Magunktól is kérdezhetjük, nemcsak a régmúlt meséjét hallgatva, hogy a magyar szabadságért akarsz-e fellépni, beszélsz-e róla közösséget teremtve, teszel-e érte, teljes személyiséged rátéve? Az emigrációban magyar menekültként csapatot (Klapka-légiót) szervezett, hogy a szabadság feltételét, az erőt, kívülről hozza be.

A reformkor nemzedéke szerette az erős szavakat, az erős tetteket. A virtus abban mutatkozott meg, hogy a közösségért mit tett a férfi. Kossuth nemzetem büszkesége névvel szólította meg a szegedieket. Tudjuk-e használni, merjük-e használni a megnevezést? Van-e büszkeség, van-e erő, hogy méltóságot adjon létezésünknek az, hogy magyarok vagyunk, együtt vagyunk, ez a legtagabb kö-

zösségünk, ahol otthon vagyunk. Merjünk nagyok lenni... üzenté Széchenyi. Nem kicsi magyarként, nemcsak asszimilálódva, nemcsak idegenként, nem mellet verve, de nagyot akarva, nagyot téve...

*Már meg is osztom, ha elmondom,
milyen e biztos, titkos otthon.*

*Dörmögj, testvér, egy sor Petőfit,
kőred varázskör teremtődik.*

*... otthon állok
mert az a való, mit én látok,*

...

*Így maradok meg hírvivőnek
őrzeni kincses temetőket.*

*Homlokon lőhetnek, ha tetszik,
mi ott fészkel, égbe menekszik.*

Így állunk mi itt, Temesváron. Múltban és jelenben otthon, kis és nagy közösségben együtt. Nem elég, ha a múlt, a jövő hordozói vagyunk.

KÁROLYI ATTILA

Honismeret, hagyomány a szórványban

A magyar mint államalkotó nemzet számára minden nemzeti-, történelmi- és vallási önazonossághoz köthető élmény az élet természetes velejárója, magától értetődő az ünnep, az emlékezés a történelmi Magyarországon. Akkor is éltek szórványban magyarok, ám a szórványban, de saját államában élő közösségnek nem volt kisebbségi érzése, nem félt. Ebből eredően a közösség, a család számára fontos nemzeti és vallási eseményeket felszabdultan, örömmünnepként élte meg.

A trianoni békediktátum utáni helyzet gyökeresen megváltoztatta az elcsatolt nemzetrészek állapotát. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba került magyarság elveszítette iskoláinak zömét, egyetlen tanítóképzőjét, az iskolák pedig a név-elemzés miatt a diákság egy részét is. A magyar helységneveket megváltoztatták – sajnos gyakran nem a legszerencsésebben – és hivatalosan csak azokat lehetett használni. A monarchiabeli többnyelvűség egyik napról a másikra megszűnt, mint ahogyan a jogállamiság is. Ami addig természetes, magától értetődő volt, az

a továbbiakban már nem lett az. A kisebbségi lét új viselkedési formát szabott a közösségek számára. A közösségnek új megnyilvánulási szokásokat kellett kialakítania az újonnan előállt helyzetben, hogy minél kisebb mértékben irritálja a többségi környezetét, amely szinte az egész Kárpát-medencében ellenségesen viszonyult a magyarsághoz. A két világháború közötti Jugoszláviában – de a többi utódállamban is –, a magyar közösségi nemzeti identitás nyilvános megélése szinte teljesen ellehetetlenült. Vidéken elterjedt és nagy hagyományokkal bírt a minden politikai töltet nélküli amatőr színjátszás. Zömmel népszínműveket adtak elő. Mégis problémát jelentett a színpadi művek bemutató előtti kötelező cenzúrája, ami gyakran szinte lehetetlen feltételek elé állította a szervezőket. Ezen kívül a kisebbségi magyar rendezvények megtartását aránytalanul magas illeték befizetéséhez kötötte a hatalom. A nemzeti ünnepek nyilvános megszervezése tilos volt. Mivel nincs közösség hagyomány nélkül, a közösségek befelé, saját értékeik felé fordultak. Maradt az egyházi ünnepek és az egyházi ünnepekhez köthető népszokások gazdag és változatos tárháza.

A nagy nemzeti történelmi események emlékének igazi átörökítői, továbbadói a családok maradtak. A hagyományos családszerkezetben a nagyszülők különben is fontos szerepe a hagyományok átadásában újabb tartalommal és jelentőséggel bővült. Az 1848-49-es szabadságharc emlékei, az I. világháború hősi élményvilága egyik napról a másikra ellenséges nemzetállami közegbe került. A XX. század első harmadában még élők, az eseményekben résztvevők személyes élménybeszámolóit éltették a nagy nemzeti történések emlékét. Mivel az adott körülmények – a kisebbségi sors – lehetetlenné tették a közösségi emlékezést, az idő a feledésbe temette a térség első világháborús emlékeit. Amikor már lehetett volna foglalkozni a tárgykörrrel, mindent megelőzött az 1944-es eseményekkel való foglalkozás. Ennek oka az volt, hogy a még élő szemtanúk, túlélők, áldozatok hozzátartozóinak a kora, főleg az *oral history* módszerével, sokkal inkább sürgetővé is tette a problémakör feldolgozását, mert a levéltárak megnyitása kétséges volt. Ezért hiánypótlásra váró feladat a délvidéki szórványközösségek I. világháborús helyzetének a feltárása. Ez az a tárgykör, amelynek alig van írásos és tárgyi emléke a térségben. A II. világháború utáni egypártrendszer nem tűrte az erős, független vagy egyházi közösségi szerveződések. Munkájukat betiltották, tagságukat figyelték, ideológiai szempontból megbízhatatlannak tartották. Sok esetben ezek vezetőit, tekintélyesebb tagjait vonták koncepció peres eljárásba, azzal a céllal, hogy mind személyüket, mind az általuk képviselt értékrendet lejárássák, követőiket megfélemlítsék. A délvidéki magyarság a II. világháború után évtizedes benujultságba került a több tízezerre becsült áldozattal járó 1944-45-ös magyarirtás nyomán.

Az új államban, a szocialista Jugoszláviában új, nemzetek feletti doktrínát igyekezett meghonosítani a hatalom, a testvériség-egységet, a „népek és nemzeti-

ségek egyenjogúságát”. Az új rendszernek új ünnepei lettek, amelyeket az egész társadalom szinte kötelező lelkesedéssel ünnepelt. A kisebbségbe jutott magyarságnak saját nemzeti ünnepei megünneplése itt is tilos volt. A legártatlanabb megemlékezési kísérlet kiváltotta a hatalom reagálását, a szervezők megbélyegzését. Pl. a Délvidék sokáig egyetlen, magyarittabéi Kossuth-szobrát először 1990. március 15-én sikerült nyilvánosan megkoszorúzni a II. világháború után. Rendőri intézkedés itt is volt, de a délszláv polgárháború érezhető előszele bizonytatlanná, erőtlenné és következmény nélkülivé tette azt.

A néptánc viszont élvezte a kommunista hatalom bizalmát. Volt is olyan törekvés a hatalom részéről, hogy a hagyományokat a „táncoslábú kultúrával” igyekeztek kiegyenlíteni. Sőt, a népfrontos, ellenőrzött amatőrizmus súlypontját is igyekeztek a hatalom számára ártatlanabbnak tűnő közösségi tevékenységek felé fordítani, a hatalmat kiszolgáló magyar nemzetiségű megmondó emberei által. A közösség számára így sokáig a legkockázatmentesebb hagyományos kulturális formát a folklór jelentette. Ennek tulajdonítható a Délvidék legjelentősebb folklórrendezvényének a *Gyöngyösbokrétának* a megrendezése, töretlen fejlődése, sőt a később hozzá rendelt népzenei rendezvénnyel, a Durindóval való bővítése.

Minden rosszban van valami jó, tartja a mondás. Az 1980-as évek végétől megkezdődött a szocialista Jugoszlávia széthullása, a polgárháborús készülődés. Mindezek mellett az 1990-es évek meghozták a délvidéki magyarság politikai-szellemi újjáéledésének lehetőségét. A kisebbségi magyarság az elkövetkező nagyon nehéz, polgárháborúval, világméretű inflációval és gazdasági válsággal terhelt években addig soha nem látott méretű intézményi építkezésbe kezdett. Megalakult az első politikai érdekvédelmi szervezet (VMDK), és megkezdték működésüket a civil szervezetek.

Honismereti tevékenység polgári értelemben nem létezett. Az egyes fontosabb események, évfordulók kapcsán megjelentek különböző kiadványok, amelyek a kor szellemiségének és elvárásainak jegyében íródtak. A megjelenő helytörténeti munkák csak érintőlegesen foglalkoztak egy-egy magyar vonatkozású eseménnyel, jelenséggel, de az is megtörtént, hogy a megbélyegzéstől való félelem miatt átsiklottak a magyar vonatkozású lényeges tartalmakon. Szemléletváltást a délvidéki magyar kisebbség múltjának feltárásban az 1990-es évek eleje hozott. Az újvidéki Magyar Szó napilap sorozatban kezdte közölni az 1944 ősztől a délvidéki magyarok ellen elkövetett tömeggyilkosságok részleteit. A mindenki által ismert események leírása és a napilapban való megjelenésének a lehetősége, hogy egyáltalán nyíltan lehet beszélni az addig tabunak számító eseményekről, ma már fel sem fogható élményt jelentett a délvidéki magyarság számára. Felbátorodva azon, hogy szabadon, a meghurcoltatástól való félelem nélkül lehet a múltunkról írni, egyre többen kezdtek írni saját településükről. A kiadványokban már sok esetben teret kaptak nemzeti történelmünk nagy eseményeinek helytör-

téneti vonatkozásai is. Itt, délvidéki vonatkozásban a honismereti, helytörténeti tevékenység, mind szervezeti, mind pedig a kiadványok szempontjából sajátos felvirágzását éli. Sorra jelennek meg már az új szempontok alapján megírt helytörténeti munkák, monográfiák. Különösen örvendetes, hogy az 1944-es események magyarellenes megtorlásairól a megjelent kiadványok mellett egyre több emlékmű is segíti a közösségi emlékezést. Így a szinte minden faluban megtalálható népfelzabardító háborús emlékművek mellett már több helységben megjelenik egy-egy emléktábla, egy-egy emlékmű. Az 1944-es eseményekkel kapcsolatos délvidéki feltáró munka a források miatt helyhez kötött, mégis mindkét szervezet, amely a fenti tárgykörrel foglalkozik magyarországi bejegyzésű.

A szórványmagyarság hármaskisebbségben, elszakítottságban él. Számbeli kisebbségben a többségi nemzet vagy más kisebbségek között. Elszakítva a néhai történelmi nemzettesttől és kisebbségi tömbmagyarságtól is. Ez az állapot hosszú ideig a bezártságot jelentette. A bezártságnak a következményei a hagyományok megőrzése szempontjából előnyösnek bizonyultak, mert szinte konzerválták egy-egy szórvány vagy szigetmagyar település értékes, sokszor egyedi szokásvilágát. A bezártság hátránya az új értékek, irányzatok megismerésének az elmaradásában jelentkezett. Az 1990-es évektől jelentkeznek azok a szemlék, találkozók, ahol a különböző ünnepkörhöz kötődő népszokásokat bemutathatják a különböző tájegységek hagyományápolói. Ezek jelentősége több síkon is megnyilvánul. A közösségek megismerik egymás értékeit. Személyes ismeretségek és a tömegesség révén önbizalomban, szellemiekben erősödnek az egymás felé közvetített értékek által is. A találkozók újabb közösségépítő erőként jelennek meg, sokak számára megtörve az addigi bezártságot. Amiben a szórványközösségek zöme segítségre szorul, az a néprajzosok feltáró munkája, akik mielőbb begyűjtik, feldolgozzák a még élő népszokásokat, hogy azok nemzeti közkinccsé válhassanak.

A hírközlő eszközöknek fontos szerep jutott az anyanyelv és általában a nemzeti értékek, az identitástudatot erősítő jelenségek közvetítésében. Itt a Duna TV szerepe meghatározó, hisz a parabolaantennás korszak vitte el először a magyar szót és képet olyan távoli, zárt közösségekbe, ahova ilyen adás addig nem juthatott el. Mindez növelte az anyanyelv szerepét, erősítette és javította annak megromlott állapotát. A szórványmagyarság először lett részese az egyetemes magyarság nemzeti és vallási ünnepeinek, ami erősítette a kisközösségek önbizalmát, nemzeti önazonosságát.

Az egyháznak és az iskoláknak a szerepe létfontosságú. Pontosabban, a tanítók, tanárok iskolán kívüli tevékenysége és az egyházzal való együttműködésük eredményessége felbecsülhetetlen lehetőségeket és értékeket hordozhat egy közösségben. Ez a szórványmagyarságra hatványozottan igaz. Az értékek továbbadásában, a hagyományőrzésben, a szórványközösségekben a pedagógusokra, a művelődési egyesületekre, a hagyományápoló körökre, pedagógus- szervezetek-

re hárul a legnagyobb feladat. A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete 1993 októberében alakult meg. Tartományi jellegű szakmai szervezet. Alaptevékenysége az anyanyelv-ápolási program a szórványban: anyanyelv-ápolási órák tartása, hétvégi óvodák működésének támogatása. Tizenhárom délvidéki szórványtelepülésen folyik óvodai és általános iskolai anyanyelvápolás, ami nem része a hivatalos általános iskolai tevékenységnek. A falvak egy részében már egyáltalán nincs magyar nyelvű iskola. Ezért az anyanyelvhez, a hagyományokhoz, a nemzethez való kötődést már csupán ez a tevékenység biztosítja. További tevékenységek: vetélkedők, táborok szervezése, mint pl. Szólj, síp, szólj! (népzenei vetélkedő); Kőketánc (néptánc és népi gyermekjáték vetélkedő); Mit tudsz Torontál vármegyéről? (történelmi vetélkedő); Suliszínház Fesztivál, Szórakoztató Szóra Készítő (anyanyelvi szemle és tábor); Kincses Tarisznya (tábor).

Szinte minden foglalkozás, tábor vagy szakmai tevékenység szerves része az egyházi és nemzeti ünnepkörökhöz köthető hagyományok művelése, valamint kihagyhatatlanok a honismereti tartalmak. Figyelembe véve azt, hogy a rendezvények minden alkalommal más-más helységben zajlanak, a rendszeresen táborokba járó tanuló több délvidéki településre tud eljutni, megismerve annak közösségét, saját vendéglátóit, a helység múltját, iskolájának és templomának történetét. Ami mindezen tevékenységek jelentőségét mutatja, az a tömegesség. A fent felsorolt éves tevékenységek részeként, 2014-ben csak a Kőketánc néptánc és népi gyermekjáték vetélkedőn ezerhatszáz óvodás és általános iskolás korosztályú tanuló vett részt, míg a Szólj, síp, szólj! népzenei vetélkedőn több mint négyszáz gyermek lépett fel. Figyelembe véve a résztvevők létszámát, a szakmai felkészítést, ahol mind a zene, mind a fellépők viselete egyre kifinomultabb, nem meglepő, hogy néhány Kárpát-medence szerte ismert Délvidékről elszármazott népdalénekes öregbíti a Szólj, síp, szólj! népzenei vetélkedő hírnevét.

A számok tükrében elégedetten, önmagunkat megnyugtatóan megállapíthatnánk, hogy ezen a téren minden rendben van, az utánpótlás biztosítva. A helyzet nem ilyen egyszerű. Fontos követelmény, hogy az iskola ne csak nyelvében, hanem szellemében is magyar legyen. Ilyen módon a valódi érték több, a fogyasztói társadalom, a globalizációs pénzközpontú idegen érték kisebb teret kapna. „A pedagógus feladata ebben a helyzetben az, hogy rádöbentse a gyerekeket: amikor a hagyományról tanulnak, akkor az önmaguk, saját kultúrájuk megismerése felé vezető úton indulnak el. Ennek értelmében az elsődleges cél az lenne, hogy a gyermek a környezetében található és a hagyományhoz köthető jelenségeket *helyesen értelmezze*.” (Agócs Gergely: A társadalmi dimenziók és a hagyomány megkerülhetetlensége” 1982, Budapest Sportcsarnok.) Mindezek mellett más nemzeti identitást meghatározó értékét, múltját, anyanyelvét, és történelmét is *helyesen értelmezze*, minden körülmények között vállalja – és soha el ne hagyja!

Anyanyelvünk szolgálatában

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok Adán

2014 nyarán a budapesti Eötvös József Kollégiumban jártam, és várakozás közben a kollégium jelmondatát olvastam a falon: „Szabadon szolgál a szellem”. Először nem is értettem, mert a szabadság, a szellem és a szolgaság összeegyeztethetetlen fogalmaknak tűntek. Hosszabban kellett eltöprengennem, míg rájöttem, hogy e szép alliteráló jelmondatot hogyan is kell értelmezni: a szellem szabadsága nélkül nem lehet a kitűzött célokért eredményesen küzdeni, és arra kell törekednünk, hogy a nagy eszméket – népet, nemzetet, hazát, kultúrát, anyanyelvet – erőink szerint szolgáljuk.

Több mint 20 éve működő Nyelvművelő Egyesületünk anyanyelvünket illetően ezt a szolgálatot tartja fő feladatának. Egész tevékenységünk erre irányul, gondolhatunk itt nyelvi és irodalmi pályázatainkra, nyelvhelyességi témájú írásainkra, kiadványainkra, versenyeinkre, vetélkedőinkre, nyelvi és irodalmi rendezvényeinkre és mindenekelőtt a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokra. Egyesületünk felvállalta a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok évente történő megszervezését, s ezzel elérte, hogy napjainkra határon innen és túl a nyelvvédelem terén meghatározó szerepet tölt be e szinte intézménnyé vált nagyrendezvény. 1970-ben, 45 évvel ezelőtt került sor első ízben a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok megrendezésére, s napjainkban sajnos nagyon kevés hasonló célú rendezvényt tarthatunk számon a Kárpát-medencében. Az utóbbi egy-két évtizedben ezek száma drasztikusan lecsökkent.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok fennállásának 45 éve alatt történt egy és más sorsfordító esemény a mi tájainkon, szűkebb és tágabb térségünkben. Országok estek szét, új országok jöttek létre, volt háború, embargó, bombázások és beháborúk, volt rendszerváltozás és megannyi más társadalmi-politikai mozgás, amelyek közvetve-közvetlenül hatással voltak anyanyelvünkkel kapcsolatos tevékenységünkre is. Volt és van ezekkel összefüggésben egy olyan érték- és normaváltás – hogy ne mondjam, értékrombolás – ami úgyszintén nem elhanyagolható mértékben érzékelteti hatását nap, mint nap.

Csak érintőlegesen említenék egy-egy példát a fent említett értékromlás – értékrombolás – jelenségről. Először azonban az értékörzésről szólnék, amit mi

egyik fontos feladatunknak tartunk. Délvidékről vagy ha jobban tetszik, a Vajdaságból, mint tudjuk, az elmúlt századok során nem sok író-költő, kiművelt, tudós fő került be a klasszikus magyar irodalom élvonalába. Ezért még jobban megbecsüljük azt a kevés számú kiválóságot, akik tájainkról származtak. Szarvas Gábor nyelvész ezek közé tartozik, noha adai születése után csak pár évig élt Adán, majd a sorsa másfelé vitte. Mi nagyrabecsülésünk jeléül közel fél-százada nyelvművelő napokat tartunk tiszteletére, Adán szobra is van, amelyet minden évben megkoszorúzunk, a könyvtár és nyelvművelő egyesületünk is az ő nevét viseli, a diákok ismerik nevét, életét, műveit, kiállításokat is tartunk a rendelkezésünkre álló Szarvas Gábor anyagból, sőt, hosszú évek óta minden újonnan felálló önkormányzathoz beadvánnyal fordulunk az ügyben, hogy nevezzenek el Szarvas Gáborról Adán egy utcát. Tehát igyekszünk megbecsülni múltunk nagyjait, példaképül állítani a felnevelkedő fiatal nemzedék elé.

Délvidék másik kiváló szülötte Kosztolányi Dezső, a kiváló költő, író, a nyelv művésze, akire minden délvidéki büszke. Szabadkán szinte Kosztolányi-kultusz van, irodalmi napokat tartanak emlékére, a tehetséggondozó gimnázium a nevét viseli, emléktáblája van. Nemrég azonban megjelent egy könyv²³ egy fiatal magyar irodalomtörténész tollából, mely könyv a Kosztolányi nimbuszt szándékozik aláásni. Ahogy az ismertetőkből értesültem, Kosztolányit jellemhibásnak, antiszemitának és még számos hasonló dicstelen tulajdonsággal rendelkező embernek mutatja be, hivatkozik és idéz olyan korabeli írásokat, amelyek szerzői Kosztolányit tehetségtelennek, ostobának tartották. De más példát is említhetnék. 2007-ben aláírást gyűjtöttek, és jó nevű írók, művészek, közéleti emberek írtak alá egy olyan petíciót, melyben tiltakoztak az ellen, hogy Wass Albertnek szobra legyen Debrecenben, hivatkozva arra, hogy még nincs eldöntve, írónak tekinthető-e egyáltalán Wass Albert vagy nem, és ettől függetlenül sincs ott a helye az igazi írók-költők között.

A fenti példákkal arra szerettem volna rámutatni, hogy jelenleg nem az értékek megbecsülése, felkutatása, számbavétele zajlik, hanem inkább a már meglévő értékek elbizonytalanítása, megkérdőjelezése, megtagadása. Nemcsak az irodalom terén tapasztalhatunk ilyesmit, de a minket érzékenyen érintő nyelvművelés terén talán még kifejezettebben. Manapság ugyanis már nem is nagyon szalonképes nyelvművelésről beszélni. Rengeteg ellenzője van a nyelvművelésnek. Vannak, akik a nyelvművelést kifejezetten káros, veszedelmes dolognak tartják, vannak, akik a nyelvi normákat tagadják, s a nyelv spontán fejlődése mellett törnek lándzsát, vannak, akik a nyelvművelést „tudománytalansága” miatt ostorozzák, s vannak olyanok is, akik a délibábos nyelvészkedést tartják nyelvművelésnek. Ez utóbbihoz annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy nemrég

²³ *Bíró-Balogh Tamás*: Mint aki a sínek közé esett. Kosztolányi Dezső életrajzához. Equinter Kiadó, 2014.

egy ígéretes nyelvi rendezvény helyett olyan összejövetelem találtam magam, hogy azt fontolgattam, vagy örökre „kiiratkozom” a nyelvművelésből, vagy azonnal otthagynom a társaságot, mert azt a tudatlanságot, kritikátlanságot, arroganciát, fölényeskedést, ami a rendezvényre odakeveredett egy-két önelégült, botcsinálta nyelvészkedő fellépését jellemezte, képtelenség volt elviselni. Ott hagytam őket, s bizony, mások is így tettek.

A nyelvműveléssel kapcsolatban tehát különböző értelmezések vannak a köztudatban. Sokan a nyelvtani „vétségek” véget nem érő javítgatását értik rajta. És kizárólag csak ezt. Már mi is részt vettünk olyan összejövetelem, ahol az egyik hozzászóló az elhangzott előadással kapcsolatban azt kifogásolta, hogy az előadó nem a nyelvtani hibák ostromozásával foglalkozott, hanem – a hozzászóló észrevétele szerint – „politizált”, azaz a nyelvhasználat bizonytalanságainak társadalmi hátterét elemezte. „Hogy lehet ettől eltekinteni?” – tettük fel a kérdést. Hiszen ha pl. kisebbségi körülmények között, ne adj isten, egy tollvonással betiltják a kisebbségi nyelv használatát, teljesen mindegy, hogy pl. azt a szót, hogy papagáj, pontos j-vel, vagy éppen ly-nal nem szabad leírni, kérdeztünk vissza. „Ja, hát a kisebbségi körülmények, az egészen más”, engesztelődött meg a hozzászóló.

A nyelvművelés kisebbségi körülmények között túllép a szokásos nyelvvédő tevékenység keretein, tartalmában sokkal több annál. Tekintettel arra, hogy kisebbségi viszonyok között az anyanyelv használati köre nem teljes, mint ahogy az anyanyelvi iskoláztatás sem, jogi státusa is a politikai erőviszonyok függvényében változó, az anyanyelvhasználat körül elég nagy a bizonytalanság. Sokszor ez úgy merül fel, hogy érdemes-e egyáltalán anyanyelven tanulni, vagy kifizetődőbb a többségi nyelvre fókuszálni? Újabban felmerül: érdemes-e egyáltalán szülőhelyünkön, környezetünkben, nemzeti-nyelvi közösségünkben megmaradni, vagy inkább kapjuk nyakunkba a lábunkat, és irány a nagyvilág!

A kisebbségi körülmények között élőknel, helyzetükből következően, nemzeti identitásukat illetően több elbizonytalanító tényezővel kell megküzdeni. Nem mindegy tehát, hogy milyen az anyanyelvhez, mint a nemzeti önazonosság természetes hordozójához való viszony: büszkék vagyunk rá, törekszünk arra, hogy helyesen, pontosan ki tudjuk fejezni magunkat, vagy igyekszünk kerülni anyanyelvünk használatát, és más, kifizetődőbb nyelvekre cserélni azt?

A nyelvművelés kisebbségi viszonyok között ráirányítja a figyelmet a nemzeti identitásra, és arra törekszik, hogy erősítse azt. Már azzal is azt teszi, ha bármilyen formában is, de egyáltalán foglalkozik az anyanyelvvvel. Mi úgy véljük, hogy az egyén és a közösség szempontjából is az önazonosság tudatosítása a legfontosabb dolgok egyike. Egyéni életünkben és közösségi létünkben is akkor tudunk jól boldogulni, ha tudjuk, kik vagyunk, ismerjük nemzeti-nyelvi értékeinket, tisztában vagyunk lehetőségeinkkel, körülményeinkkel, tudjuk, mire

támaszkodhatunk. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok tudományos tanácskozásai során sokat foglalkoztunk a fenti kérdések nyelvi megközelítésével. Foglalkoztunk nyelvünk múltjával, jelenlegi helyzetével, jövőbeni kilátásaival, eredetével, a rokon nyelvekkel, a világ nyelvei között elfoglalt helyével, az idegen nyelvi hatásokkal, nyelvünknek a világhálón való jelenlétével, nyelv és lélek, nyelv és gondolkodás, nyelv és világlátás kérdéskörével, nyelvstratégiai kérdésekkel és több hasonló témával, melyek a nyelvi önazonosság tudatosítását, szerepét, súlyát és tágabb értelemben a nemzeti identitás erősítését szolgálták. Az idén „A nyelv határai” kérdéskört kívánjuk körüljárni az október 10-én megrendezésre kerülő konferencián.

Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy ne fordítanánk nagy gondot nyelvhelyességi kérdésekre. Diákvetélkedőink mind erről szólnak, és igyekszünk játékos formában ráirányítani a tanulók figyelmét nyelvünk szépségeire, a benne rejlő lehetőségekre, a szabatos kifejezésmódra, az igényes, szép beszédre. Kezdjük ezt a legkisebekkel, az általános iskola alsó tagozatos (4. osztályos) tanulói számára szervezett vetélkedőkkel, folytatjuk a felső tagozatos tanulók játékos versenyével, valamint a középiskolások beszédversenyeivel, s a három korosztály (általános iskolások, középiskolások és felnőttek) számára kiírt nyelvi pályázatainkkal. Lehetőségeink szerint igyekszünk egész év során fenntartani a nyelvművelő tevékenységet, és úgy a különböző korosztályú tanulók, mint a felnőtt közönség számára szervezett programokkal, rendezvényekkel folyamatossá tenni az anyanyelvünkkel való foglalkozást. Jelenleg 23 kiadványunk örökíti meg nyelvművelő munkánkat, a 24. nyomdakész állapotban várja és reméli, hogy az idén is lesz rávaló a megjelentetésére.

„Szabadon szolgál a szellem” – ebből a mottóból, a híres-neves kollégium útmutatójából indultam ki jelen dolgozatomban, melyet magunkra vonatkoztatva egy-egy gondolattal próbáltam érzékeltetni nyelvművelő munkánk, önként vállalt szolgálatunk néhány törekvését. Befejezésül a szolgálat „szabadságát” érinteném, mely elég sok tanulsággal jár. A szellem szabadsága igazából végtelen, az anyagi lehetőségek azonban korlátozottak, melyet nem lehet figyelmen kívül hagyni. Végso soron ugyanis ezek a lehetőségek szabnak határt, illetve jelölik ki a szellemi törekvések realizálásnak határait.

DR. HÓDI ÉVA

A Bácsország, mint helytörténeti műhely

A *Bácsország* Vajdasági Honismereti Szemle Szerbia egyetlen magyar nyelvű honismereti szemléje. 20 évvel ezelőtt, 1995. május 4-én indult, 1998-tól önálló folyóirat. A lap nevének a 20. század elején 1904 és 1906 között Szabadkán Csillag Károly szerkesztésében megjelent szecessziós *Bácsország* című újság nevét választották. Ez a lap politikai, szépirodalmi, megyei képes lap volt, mely először minden vasárnap, majd kéthetente jelent meg. Az igényes kiállítású nem újságpapírra nyomott lap színvonalában kiemelkedett a többi akkor Szabadkán, illetve Bács-Bodrog vármegyében megjelent lap közül. A politikai téma a későbbi számokból hiányzott, történelmi témájú cikkek is megjelentek a lapban.²⁴ Czine Mihály értékelése szerint a *Bácsország* kísérlet volt egy délvidéki kulturális centrum kialakítására, kevés eredménnyel.²⁵ A vajdasági honismereti szemle másik elődjének a *Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve* tekinthető, mely 1885 és 1918 között jelent meg. Az évkönyvekben először a társulat előadásai jelentek meg nyomtatott formában, majd a készülő millenniumi megyei monográfiához gyűjtött anyagok egy része. Már ebben az időben helyet kaptak a legújabb régészeti felfedezések és forrásközlések is. Az amatőr kutatóktól is tudományos jellegű írások jelentek meg.

A lap neve, *Bácsország*, Bács-Bodrog vármegye köznapi elnevezése volt régen, hiszen a hivatalos neve 1802 óta: *Bács és Bodrog törvényesen egyesült vármegyék*, túl hosszú; valamint Bács-Bodrog vármegye Magyarország második legnagyobb területű megyéje volt. 1995-ben merész vállalkozásnak tűnt ilyen címet adni egy vajdasági magyar honismereti folyóiratnak. Az elnevezésben közrejátszott az, hogy hasonló lapot szerettek volna létrehozni, mint Csillag Károly annak idején, egy tartalomra és külalakra is igényes lapot, „mely a jelenlegi politikai dagály idején valami mást is, szórakoztató, de emellett hasznos lapot kell a magyar olvasók kezébe adni. [...] A *Bácsország* elnevezés nem jelenti azt, hogy írásainkkal nem foglalkozunk Vajdaság más területével, Bánáttal és Szerémséggel.”²⁶

²⁴ *Kolozsi Tibor*: Szabadkai sajtó (1848-1919), Szabadka, 1973. 487–492. A *Bácsország* 1904. október 2. és 1906. január 14. között jelent meg Csillag Károly szerkesztésében.

²⁵ *Czine Mihály*: *Nép és irodalom 2.*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1981. 240.

²⁶ *Szekerés László*: *Beköszöntő*. *Bácsország*, 1995. május 4. 1.

A 20. század elején megjelenő Bácsország a Nagyváradról származó, de Szabadkán letelepedő Aczél Henrik²⁷ festőművész által tervezett címlapja lett az új lapé is. Az arculati átalakulások után a Bácsország neve a címlapon a mai napig az Aczél Henrik által tervezett betűkkel jelenik meg. Az önálló lap indulásakor Szekeres László halála után Ricz Péter vette át a lap főszerkesztését, de ugyanazt a célt tűzte ki, mint elődje: „Legyen sokoldalú és széles skálájú honismereti szemléje a vajdasági magyarságnak, emlékeztetve gazdag múltjukra és történelmükre, s frissítse fel, mélyítse el és tudatosítsa bennük ezeket az értékeket”.²⁸ A Bácsország azoknak a vajdasági, anyaországi, Kárpát-medencei szakembereknek és amatőr kutatóknak ad teret, akik ennek a régióknak a történelmét, művészetét, társadalom és természetrajzát kutatják.

A helytörténeti műhely olvasói

A Bácsország olvasói elsősorban a lap címének megfelelően a Bácskából, vagyis az egykori Bács-Bodrog vármegye területéről kerülnek ki. Ezt a területet a trianoni döntés kétfelé szakította 1920-ban. A kisebb rész – az egykori vármegye körülbelül egyötöd része – maradt Magyarországon, a nagyobb rész akkor a Szerb-Horvát-Szlovén királysághoz került, jelenleg Szerbia Vajdaság tartományának a része. Az eltelt évtizedek és a lakosság összetételének megváltozása, új népcsoportok beköltözése jelentősen átalakították a terület etnikai arculatát. Ugyanakkor még mindig erősek a két terület közötti kulturális kapcsolódások. Ezt erősítik a testvérvárosi kapcsolatok, az Európa Unió keretében meghirdetett IPA Határon Átnyúló Együttműködési programok, pályázatok és a múzeumok közötti együttműködés (museum pass),²⁹ a „Századfordulós ékkövek – tematikus kalandozások a szecesszió varázslatos világában”,³⁰ vagy a vándorkiállítások – például a „városok a pusztában”,³¹ Sebastian Stettner³² vagy a Hanisch Mátyás³³ – is.

Fontosak ezek a kapcsolatépítések, mert a határ két oldalán sokan vannak, akik a jelenlegi országhatárokat tekintik történetileg is meghatározónak. Elfelejtik, hogy a Bácska egy része Magyarországhoz tartozik, és ez a terület is befolyásolta a ma szerbiai rész életét, történelmét és kultúráját. Az identitás megőrzése a gyökerek megtalálása egy fontos trend napjaink társadalmában, és azt is elősegíti, hogy a Bácsország Bácskán, Magyarországnak déli részén kívül is találjon

²⁷ Ninkov K. Olga: Az 1904-ben induló Bácsország címlapjának tervezője: Aczél Henrik. *Bácsország*, 2012/3 (62.) 31–32.

²⁸ Ricz Péter: Újabb beköszöntő. *Bácsország*, 1998/1. 3.

²⁹ Museum pass DKMT Euregion <http://hu.museumpassdkmt.eu>, 2015. 03. 29.)

³⁰ <http://szecesszio.szegedvaros.hu> (2015. 03. 29.)

³¹ <http://www.vajma.info/cikk/kultura/9074/Varosok-a-pusztaban-ket-kis-muzeum-8211-egy-nagy-projektum.html> (2015. 03. 29.)

³² Lengyel László: Egy elfeledett budai festőművész. *Létünk* 2013/2. 139–142. http://epa.oszk.hu/00900/00997/00025/pdf/EPA00997_Letunk-2013-2_139-142.pdf

³³ Jávora Anna: Mathias Hanisch szabadkai kiállítása elé. *Magyar Szó*, 2014. 01. 25.

érdeklődőket, éppen azért, mert nagyfokú volt a 20. század viharainak köszönhetően az elvándorlás erről a vidékről. Általában az idősebb korosztály (középkorúak és nyugdíjasok), mert fiatalok közül kevesebben vannak, akik a történelem iránt érdeklődnek. A Vajdaságban fontos, hogy Bácsország nagyon sokszínű képet mutat be a térség történelméből. Ugyanez Magyarországra is jellemző, hiszen ez az országrész történetével a tankönyvekben és a történelemkönyvekben keveset foglalkoznak, alig említik. „Nagyon sok cikket a középiskolások, egyetemi hallgatók is felhasználhatnak történelmi ismereteik gyarapítására, sőt dolgozatíráshoz is segítséget nyújt, mert szakirodalmi jegyzékkel van ellátva”.³⁴

A tematikai sokszínűségre azért is törekszik a folyóirat, hogy a néprajz, művészettörténet vagy a honismeret egyéb kérdései, a természeti értékek iránt érdeklődők is megtalálják a lapban az olvasnivalójukat. Korosztályhoz nem kötött és társadalmi réteghez sem, hiszen magazin jellege – a szép képek – miatt a kevésbé iskolázottak is megtalálják a számukra kedves témákat, például a szülőföldjükről szóló cikkeket a lapban. A Bácsország tudományos jellegű folyóirat is. Az értelmiség számára is fontos, hogy a legújabb kutatásokról értesülhessen a lapból.

A Bácsország szerkesztősége és kiadója, a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság közösen számos lapbemutatót, vagyis író-olvasó találkozót szervezett, hogy nemcsak határon innen és túl minél többen megismerjék a Bácsországot, hanem hogy az olvasók véleményeivel is megismerkedjen a szerkesztőség. Az utóbbi évek lapbemutatóin több helytörténettel, művészettörténettel vagy művelődéstörténettel kapcsolatos előadással kapcsoltuk össze a Bácsország bemutatását, mely a közönség körében nagy tetszést váltott ki. Ezen alkalmakból vendégeinket vagy egy régi térkép vagy képeslapok reprintjével ajándékoztuk meg. Ezzel is erősítve a múlt iránti érdeklődést.

Lapbemutatók: 1995: Bácsország est a szabadkai Városi Könyvtárban, a Szabad Líceum keretében. 1998: Bácsország est Szabadkán, a Népkör Magyar Művelődési Központban. 2002: Bajmok, Zombor, Kanizsa, Feketics, Kishegyes, Csantavér, Becskerek (Zrenjanin), Muzslya, Topolya, Ada, Horgos, Sátoraljaújhely, Baja. 2003: Torda, Kiskunfélegyháza, Szenttamás, Bácsföldvár, Bácsalmás, Kiskunhalas, Tiszaszentmiklós, Bonyhád, Báticasék. 2004: Szeged, Zánka, Esztergom, Temerin, Mórahalom, Kecskemét, Apatin, Péterréve, Bácskossuthfalva. 2009: Csóka, Kecskemét, Szeged, Baja, Martonos, Bácsalmás, Budapest, Kanizsa, Zombor, Szenttamás. 2010: Kupuszina. 2011: Óbecse, Magyarkanizsa, Palics, Kecskemét, Pécs (Baja), Zenta (helyismereti akadémia). 2012: Baja, Pécs, Bácsalmás, Péterréve, Csantavér. 2014: Csantavér, Nagybecskerek, Bácskossuthfalva, Torda.

³⁴ Nem csak vajdasági a honismereti szemle, A gazdasági válság miatt csökkent a Bácsország támogatása. Készül a barokk szám. Magyar Szó, 2009. április 20. (http://www.magyarso.com/hu/2009_04_20/kultura_irodalom/63703/Nem-csak-vajdas%C3%A1gi-a-honismereti-szemle.htm, 2015. 03. 29.)

A helytörténeti műhely szerzői

Az alakuláskor és az első években meghatározó volt a szerkesztőbizottság, hiszen elsősorban ők írtak az újságban. A későbbiekben a főszerkesztő, illetve a szerkesztőség baráti köre, kapcsolatai határozták meg, hogy kik írnak a Bácsországba. Dankó Imre így látta az ezredfordulón a Bácsország szerzőit: „A szerzők többsége valamilyen formában, valami kötődés folytán hivatásszerű helytörténész, kellő szakmai tájékozottsággal bíró egyetemi, főiskolai, középiskolai tanár, könyvtáros, lelkész vagy tanító, de mellettük számos amatőrnek vehető, gyűjtő-feldolgozó munkát végző, tájékozott, irodalmilag felkészült polgár is található.”³⁵ A Bácsország indulásakor már fontos cél volt, hogy az asztalfiókból előcsalogassuk az írásokat. A helytörténészek egy jelentős része rendszeresen publikál a lapban. Másokkal éppen egy-egy lapbemutató kapcsán vette fel a szerkesztőség a kapcsolatot.

A szerzők a legkülönbözőbb végzettségűek, foglalkozásúak és nemzetiségűek, a középiskolás diákoktól a nyugdíjasokig a legkülönbözőbb korosztályok képviselői. A szerző neve mellett megjelenik a település neve, így az olvasó rögtön tájékozódhat arról, hogy hol él a közölt írás szerzője. Elmondható, hogy ma már nemcsak kárpát-medencei szerzői vannak a lapnak, hanem messzebről is, például Penka Peykovska Bulgáriából, Szófiából, és Csoma Borbála Prágából.

A Bácsország két ország közötti híd szerepét már a Hét Nap mellékleteként is kezdte betölteni, mivel már akkor is jelentek meg magyarországi szerzők írásai a lapban. Jelenleg egyre fontosabbnak érezzük, hogy a legújabb magyarországi kutatásokról a Délvidék történetével kapcsolatban tájékoztassuk a Szerbiában élőket. A másik fontos küldetés, hogy a Szerbiából elköltözött értelmiség számára is fontos fórum maradjon a Bácsország.

A Bácsország mint a helytörténeti kutatások ösztönzője

A szerzők számára is fontos intézményi háttér a Bácsország, hiszen nemcsak publikációs lehetőség, hanem sok esetben szakirodalom is. Németh Ferenc „A helyismereti kutatások jelene, problémaköre és távlatai a Vajdaságban” című tanulmányában öt problémát emelt ki, melyek megoldására a Bácsország szerkesztősége törekszik. Ezek egyike a helytörténeti munka megírása, melynek egyik nagy gondja, hogy a szerzők *magára hagyottság* miatt „rossz nyelvezetű, kifogásolható kivitelezésű, bírálható felépítésű helyismereti munkák” születnek. Szerzőinket nemcsak kutatásaik összefoglalására, hanem szintézisre is ösztönözzük. Az *egyoldalú, illetve hiányos forrásismeret* és az *elavult szemléletmód* problémájának megoldásában a szerkesztőség felkészült tagjai tanácsaikkal, szakirodalmi útmutatásokkal segítik az egyes szerzőket. A *magára hagyottság* és a *ku-*

³⁵ Dankó Imre: Helytörténeti-honismereti újságokról. Honismeret, 2001/1. 123.

tatások alkalomszerűségére az egyik megoldás a tematikus számok megjelentetése, hiszen az egyes szerzőknek így könnyebben eszükbe jut, hogy miről tudnának írni, illetve csokorba gyűjtve kitűnik, hogy egy-egy látszólag marginális témával, mint például a délvidéki gyógyszerészet milyen sokan foglalkoznak.³⁶

Az elmúlt évek során a Bácsország az alapítói szándék szerint minél szélesebb körben közérthetően, de tudományos igényességgel mutatja be a délvidék múltját, néprajzát, művészettörténeti emlékeit, valamint a természeti környezetet is. Ahogy a honlapon megfogalmaztuk a lap tematikáját: „A Bácsország folyóiratban elsősorban a Vajdaság múltjával foglalkozó tudományos és népszerűsítő stílusban írt helytörténeti, néprajzi, művelődéstörténeti, művészettörténeti, régészeti, vízrajzi, tájtörténeti írások jelennek meg.”³⁷ Körülbelül egy évtizede tematikus számok is megjelennek éppen azért, hogy egy-egy évfordulóra vagy történelmi korszakra – esetleg témára – ráirányítsák a kutatók és az olvasók figyelmét. Ezek voltak: Kossuth szám (2002/3.), Rákóczi szám (2003/26.), Délvidék 1941-44. (2004.), Délvidéki fényképészet (2005/3. 34. sz.), Nándorfehérvár 1456 (2006/2.), 1956-os forradalom (2006/3. 38. sz.), vizeinkről (2008/1. 44. sz.), reneszánsz (2008/2.), barokk (2009/2. 49.), néprajz (2009/3.), Titórról és a korszakról (2010/2.), kereskedelemről (2010/3), a polgárosodásról (2010/4.), a török időkről (2011/2.), a bácskai gasztronómiáról (2011/3.), a nemességről (201/4.), a gyógyszerészetről (2012/1.), a délvidéki iparról (2012/2), a szecesszióról (2012/3.), kulturális örökségünk (2012/4.), kereszténység (2013/4.), középkori történelem (2014/1.), holokauszt (2014/2.). 2014-től kezdve az első világháborúval kapcsolatos visszaemlékezések, források, tanulmányok megjelentetése. Ezek a számok több szakmai elismerést is szereztek a lapnak. 2014-ben két alkalommal a lap mellékleteként egy-egy könyv is megjelent. Pósa Máriától *A Levelek a pokolból*, Bata M. Ferenc élete az első világháborúból küldött leveleinek tükrében és Németh Ferentől *A bánáti tipográfus Pleitz Ferenc Pál (1804-1884)*.

A Bácsország szerkesztősége már régóta nemcsak a lapban kínál lehetőséget a publikálásra, hiszen 1996 óta könyvkiadó is. Ekkor indult a „Bácsország könyvek” című könyvsorozat. A második kötet óta, amely 1997-ben jelent meg, a szabadkai Grafoprodukt nyomda nyomtatja a köteteket. Ennek eddig tíz kötetet jelent meg. Olyan kötetek láttak napvilágot, amelyek azóta is meghatározzák a vajdasági történetírást, például: dr. Blazovich László, dr. Engel Pál, Magyar László: Szabadka igazgatástörténetéből 1428–1918, *Gymnasium 1747–1918*, Szekeres László, Ricz Péter: Szabadka története a régmúltban / Régészeti olvasókönyv, Iványi István, Magyar László: Szabadka és vidéke 1848/49-ben, Mirko Grlica, dr. Hegedűs Antal, Milan Dubajić, Lazar Merковиć: Szabadka község II.

³⁶ Németh Ferenc: A helyismereti kutatások jelene, problémaköre és távlatai a Vajdaságban (<http://honismeret.hu/?modul=oldal&tartalom=1216717>)

³⁷ <http://bacsorszag.rs/about.php> (2015. 04. 01.)

világháborús áldozatainak névsora / Imenik žrtava drugog svetskog rata na području subotičke opštine. A legutóbbi a Szenvedély és Szolgálat, tanulmányok a 60 esztendő Silling István tiszteletére című tanulmánykötet 2010-ben látott napvilágot. A kaponyai ütközet című kötet az 1999. március 6-án a szabadkai városházán tartott konferencia előadásait tartalmazza, amelyet a szerkesztőség a Szabadkai Városi Múzeummal és az önkormányzat viktimológiai bizottságával közösen rendezett. 2007-ben a múzeum a kötet bővített kiadását jelentette meg.

A Bácsország könyvek: Dr. Blazovich Lászlódr. Engel Pál–Magyar László: Szabadka igazgatástörténetéből 1428–1918. Kiadó: Pannon Press, Szabadka, 1996. - Gymnasium 1747–1918. Kiadó: Grafoprodukt, Szabadka, 1997. - Szekeres László–Ricz Péter: Szabadka története a régmúltban, 1998. - Iványi István–Magyar László: Szabadka és vidéke 1848/49-ben. Kiadó: Grafoprodukt, Szabadka. - A kaponyai ütközet 1849. március 5. Kaponjska bitka 1849, szerk: Ricz Péter, 2000. - Mirko Grlica–dr. Hegedűs Antal–Milan Dubajić–Lazar Merковиć: Szabadka község II. világháborús áldozatainak névsora Grafoprodukt, Szabadka, 2000. - Horváth Mátyás: A szabadkai gimnázium 100 éve (1890–1990), Szabadka, 2001. - Mojzes Antal: A bajmoki Szent Péter és Pál római katolikus plébániatemplom története. Szabadka, 2001. - Szedlár Rudolf: Csantavér hitvilága, Szabadka, 2009. - Szenvedély és Szolgálat, tanulmányok a 60 esztendő Silling István tiszteletére, Szabadka, 2010.

2009 óta felvállalta a Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, hogy reprintben megjelenteti a Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat évkönyveit. Az évkönyvek teljes sorozata ugyanis alig egy-két helyen található meg, ahogy Németh Ferenc jellemezte: „azt a nagyszabású kiadói vállalkozást, amelynek immár második és harmadik kötete áll előttünk, nyilván nem is lehet eléggé dicsérni, hiszen Özvegy Károly, illetve a szabadkai Grafoprodukt impozáns projektumát nemcsak a szakemberek, hanem a laikusok is fölöttébb hasznos, hiánypótló és értékmentő vállalkozásként könyvelik el.”³⁸ Nincsevics Klára, aki az évkönyvek első évfolyamainak repertóriumát készítette el, így emlékezett vissza: „az a varázs, ami múltat és a szülőföldet kitágította – az évkönyvek által kicsit megismerve -, szinte örökre belém ivódott.”³⁹ A reprint kötetek közül eddig négy jelent meg. Egy kötet körülbelül 550 oldalon 2012-ben. Egy-egy barna bőrkötésben aranyozott címlappal – a Bácsország folyóirathoz hasonló minőségi papíron – megjelent reprintkötet három évfolyam anyagát tartalmazza. Reményeink szerint nem-

³⁸ Németh Ferenc: A Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyvének reprint kiadása és a megjelent harmadik kötet ügyén. Bácsország 2011/3. (58.) 124.

³⁹ Nincsevics Klára: a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat évkönyveinek repertóriumára ügyén, az első öt évről. Bácsország, 2009/4. (51.) 134.

csak egy ritkaságot teszünk közkinccsé, hanem a Bácska múltjával kapcsolatos kutatásokat is ösztönözzük.

2008 óta a lapnak saját honlapja is van. Ez szintén fontos a kutatások szempontjából, mert főleg mióta a korábbi lapszámok felkerültek a honlapra a „Régi számok” menüpontba, többen tudják olvasni a Bácsországot. Elősegíti a lap tematikájának megismerését, bár egyre jobban érezzük egy repertórium hiányát. Reményeink szerint az idei jubileumi évben megjelenhetjük. Az internet más módon is elősegíti azt, hogy a helytörténeti kutatásokat a lap szerkesztősége ösztönözni tudja, hiszen az email segítségével nemcsak a szerzőkkel tudunk kapcsolatot tartani, hanem a Kárpát-medence távoli vidékeivel tudjuk a kapcsolatot felvenni. Például a szecessziós számba Nagyváradról kaptunk cikket, legutóbb Kolonics István szabadkai orgonakészítő művész kézdivásárhelyi szobráról Dimény Attilától, a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum igazgatójától kaptunk fotót. Az interneten keresztül a Kárpát-medence kutatói is megtalálják a szerkesztőséget. Például Szlovákiából is kaptunk egy kutatótól levelet, aki a Koháry családdal foglalkozik, a füleki múzeumtól kapta meg az elérhetőségünket, mert ők egy évvel korábban az internet segítségével fedezték fel, hogy megjelent egy tanulmány a Koháry családról a Bácsországbán. Többször kaptunk levelet, hogy valaki a családjának története után kutat és felfedezte az internetes keresők segítségével, hogy a Bácsország valamelyik számában található erről írás. Máskor arról érdeklődtek, hogy hol lehet hozzájutni az egyes számokhoz Magyarországon. A digitális archívum létrehozása azért is fontos, mert a magyarországi könyvtárak többségében, 5 év után selejtezik, mert nem a gyűjtőkörükhöz tartozik.

A helytörténeti műhely kulturális missziója

A Bácsország a publikációs fórum mellett más módon is ösztönzi a kutatásokat. Több éve jelennek meg numizmatikával kapcsolatos cikkek az újságban. Számos alkalommal felhívta figyelmet a régi képeslapok forrásértékű tanulmányozására. Jó kapcsolatokat épített ki különböző gyűjtőkkel, akik gyűjteményeik egy-egy jelesebb darabját a Bácsországbán mutathatták meg, vagy értékes illusztrációt szolgáltatottak egy-egy tanulmányhoz. A fényképészet, fényképek kutatását nemcsak a tematikus szám összeállításával ösztönöztük, hanem Szőke Anna az egyes fotók kutatásának, a fényképek elemzésének titkaiba vezette be olvasóinkat.⁴⁰ Egyes múzeumokkal is szorosabb a kapcsolatunk. Bemutakozási lehetőséget kínáltunk nemcsak a topolyai múzeumnak,⁴¹ hanem a horgosi Iringó Környezetvédő és Honismereti Civil Szervezetnek is.⁴² A kutatások elősegítésére, ösztönzésére a jó példákat is szeretnénk bemutatni, például a Bácsalmás könyvek so-

⁴⁰ Szőke Anna: A fotó mint információhordozó. Bácsország 2012/4. (63. szám) 26–31.

⁴¹ Gacsó Hargita: Virtuális nyolcszemközt, a Topolyai Múzeum tíz évéről. Bácsország 2013/2. 2-6.

⁴² Horvát Hilda – Kószó Krisztina: Iringó: honismeret és környezetvédelem. Bácsország 2012/4. 107–109.

rozatát vagy Szénásiné Harton Edit összefoglalóját a bácsalmási helytörténeti kutatásokról.⁴³ A Bácsország a szórványban élőkhez is szól, hiszen számukra rendkívül fontos, hogy identitásuk megőrzéséhez megismerjék múltjukat. A szerkesztőség ezért kiemelt figyelmet fordít a Bánát, Szerémség, Nyugat-Bácska történelmére. Legutóbbi számainkban több cikkben foglalkoztunk a bukovinai székelyek múltjával. Az idei terv, hogy Székelykevéen is legyen Bácsország bemutatató.

Legújabban felvállalt küldetésünk, hogy a vajdasági kulturális örökséget bemutadjuk a 2013-ban indult Kulturális örökségünk sorozatban. A szellemi és épített örökség mellett a természeti értékeket is bemutatjuk, hogy ezekre felhívjuk a figyelmet. Eddig bemutattuk Dombó középkori kolostor romját, a Temerini tájhatat, az Eleméri Szent Ágoston templomot, a Verseci Zsigmond-tornyot, az Oroszlámosi középkori romokat és temetőt, a verseci Szent Kereszt kápolnát, a Csekonicsok júliamajori gabonaraktárát. A szellemi kulturális örökségből a csigatészta, a Magyarszentmihályi fúvószenekar, Ludasi mesemondás, a temerini Illés-nap, a csantavéri Gyöngyvirág kézimunkacsoport, a Nagypénteki keresztútjárás Csantavéren és a Gombosi betlehemjárás és bölcsőcskésés jelent meg. A Bácsország szerkesztősége fontosnak tartja a helytörténeti kutatásokkal kapcsolatosan az értékőrzést, értékmentést és hagyománytiszteletet is.

Vélemények a Bácsországról

A Honismeret című lapban 2001-ben jelent meg Dankó Imre ismertetése, aki a helytörténeti-honismereti periodikumok között így szól a Bácsországról: „ez az évnegyedes folyóirat első pillantásra is arról árulkodik, hogy egy történelmi táj; egy környezetétől jól megkülönböztethető magyar népcsoport, a vajdasági magyarság fontos szerepet betöltő, igényes kiállítású, professzionista újságírókra-újságszerkesztőkre és nyomdászokra valló folyóiratról van szó. A három hasábra szedett, összegző, ismertető- és feltáró cikkek, rövid tanulmányok mellett rövid forrásközlésszerű, adatfeltáró írásokat találunk bennük. Nagy értéke minden közleménynek a gazdag illusztráltság. [...] a folyóirat fontos szerepet játszik a vajdasági magyarság életében, hogy szerkesztői, kiadói, szerzői nagy hivatástudattal, a délvidéki magyarság azonosságtudatának felkeltésével és ápolásával a megmaradás, a továbbadás magasztos feladatát is teljesítik.”⁴⁴

A lap Kárpát-medencei ismertségét mutatja Szekernyés Irén 2003-ban megjelent cikke is, amelyben így fogalmazott: „Bácsország, a vajdasági honismereti szemle nemcsak érdekes olvasmány, hanem követésre ösztönző példa is vidékünk helytörténeti kutatói számára.”⁴⁵ Németh Ferenc művelődéstörténész szavai, mely a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyveinek reprint

⁴³ Szénásiné Harton Edit: Honismeret, helytörténeti tevékenység Bácsalmáson. Bácsország 2012/4. 110–114.

⁴⁴ Dankó Imre: Helytörténeti-honismereti újságokról. Honismeret, 2001/1. 123.

⁴⁵ Szekernyés Irén: Temes a régióban, Térségünk közös múltja egy szabadkai kiadványban.

kiadásáról mondott a Bácsországra is vonatkoztathatók, hiszen nemcsak az évkönyvek „hatalmas erkölcsi tőke” és „szellemi kincs”, hanem a Bácsországra is, „hogy az elkövetkező nemzedékeknek legyen miből tájékozódniuk, arról honnan jöttek, mit hagytak nekik örökségül az ősök, s ennek tükrében felmérhessék, merre tartanak.”⁴⁶ Szabó József a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság tagjaként – a Bácsországra egykori szerkesztőségi tagja – így nyilatkozott 2011-ben: „amikor létrejött a Bácsországra vajdasági honismereti szemle, amelynek első száma 1995 májusában jelent meg... akkor bizonyosságot nyert, hogy sokan foglalkoznak a helytörténet-kutatás valamilyen megnyilvánulásával. Egyesek csak tárgyi bizonyítékokat gyűjtenek, mások egy lépéssel tovább léptek, és rendszeres levéltári kutatásokat is végeznek, ismét mások már munkáikat jelentettek meg. Tulajdonképpen a Bácsországra is azzal a céllal indult, hogy a helytörténet-kutatók munkáit „kicsalogassuk” az íróasztalok fiókjából. Akkoriban a lapok még nemigen közöltek ilyen jellegű írásokat.”⁴⁷ „Olyan hézagpótló honismereti szemle a Bácsországra, amely betölti azt az űrt és kielégíti azokat az igényeket, amelyeket egyetlen más vajdasági folyóirat sem tudna teljesíteni. Büszkén állítja a szerkesztőség, hogy folyóiratuk ma már komoly tudományos forrásmunkának számít, amelyből idéznek, tudományos munkák készítésénél nélkülözhetetlen, megkerülhetetlen. Nyolc esztendővel ezelőtt a Magyar Honismereti Szövetség a Bácsországra szerkesztőségét a Honismereti mozgalomban végzett kiemelkedő munkájáért arany emlékéremben részesítette, és erre igazán büszkéek lehetnek.”⁴⁸ Általánosnak mondható a vélemény, amit Mák Ferenc így fogalmazott meg a Bácsországra kapcsolatban: „a Bácsországra magas színvonalon tesz eleget a történeti és honismereti kutatásokkal szembeni elvárásoknak.”⁴⁹ Hasonló véleményt fogalmaztak meg a Vajdasági magyar kulturális stratégia 2012-2018 című kiadványban is:⁵⁰ „A Bácsországra, mint az egyetlen honismereti szemle, egyedül helyezkedik el a folyóiratok sorában, helyét azért is nehéz volna kijelölni, mert egyszerre amatőr és szakmailag megalapozott, ebből adódóan széles olvasóközönséggel bír, azonban csak az utolsó sorokban kapott helyet a vajdasági folyóiratok szellemi terében. Ezt a virtuális, de a szakmai körökben ismert besorolást azonban felülírja a minőség folyamatosan tetten érhető fegyelme.”

DR. FÁBIÁN BORBÁLA

⁴⁶ Németh Ferenc i. m. 125.

⁴⁷ Magyar Szó, 2011. júl. 11.

⁴⁸ A Bácsországra honismereti szemle volt a Találkozások vendége Zomborban. Magyar Szó, 2010. jan. 28.

⁴⁹ Mák Ferenc: „Nemzetnek piperétlen emléke” Kisebbségkutatás, 2010. 1. sz.

⁵⁰ Magyar Nemzeti Tanács Közigazgatási Hivatala, 2011. 142.

A Bácsország a magyar hagyományok őrzéséért

A kisebbségi sorsban élő nemzetek megmaradása elsősorban attól függ, hogy meg tudják-e őrizni önazonosságukat. Ebben a munkában talán az iskolák szerepe a legfontosabb. A pedagógusok felelőssége, hogy az ifjú nemzedékek megismerjék, megszeressék és idővel ők maguk is őrizzék a nemzeti sajátosságokat. A gyermek olyan, mint a szivacs, szokták mondani, persze nem mindegy, hogy mit szív magába. A mi feladatunk az, hogy lehetőségeket nyújtsunk, kínáljunk múltunk, irodalmunk, művészetünk és hagyományaink lehető legteljesebb megismerésére. Történelemtanárként azt vallotam, hogy kötelességem diákjaimmal megismertetni a magyar nemzet múltját, és nemcsak megismertetni, hanem elsősorban megszerettetni azt. Azokat, akik később kutatni is szeretnék, évekig versenyre készítettem fel, mert ez lehetőséget adott egy-egy témakör alapos megismerésére.

Véleményem szerint napjaink egyik legrangosabb Kárpát-medencei történelmi versenyét az ÉMPE szervezi. 18 alkalommal bonyolította le azt a honismereti versenysorozatot, amely évről évre nemzetünk történetének egy-egy korszakát dolgozta fel. Igen nagy kihívás a tanárok és diákok számára egyaránt, hiszen a felkészülés komoly munkát igényel. A diákok igazi kis kutatókká válhatnak, amikor egyrészt tudásukat bővítik, másrészt fontos tapasztalatokat szereznek. Megértik, megélik a csapatmunka lényegét, megismerik a korszakot, és megtanulnak igényes munkát készíteni, gyakorlatot szereznek abban, hogy a közösséget meggyőzzék arról, hogy a választott témakörben kiváló tudással rendelkeznek, s kreativitásukat is bizonyíthatják. Igazi értéke a felkészülésnek, hogy behatóan tanulmányozzák a korszak fontos eseményeit, folyamatait, a jeles személyiségeket, ugyanakkor az adott kor irodalmát, művészetét, szokásait is megismerik.

A szabadkai honismereti versenyek húsz éve

Az 1995-től 2014-ig terjedő időszakban 20 honismereti verseny szerveződött Szabadkán és térségében. A vetélkedés kezdetben tábor és vetélkedő formájában indult, majd a Szabadkai Városi Könyvtár díszterme adott otthont a versenyeknek, s ahogy egyre nőtt a résztvevő csapatok száma, úgy Szabadka és térsége általános iskolái lettek a helyszínei a vetélkedésnek, előbb a Majsai úti Általános Iskola, majd a csantavéri Hunyadi János Általános Iskola, és 2009-től a Széchenyi Ist-

ván Általános Iskola. Az általános iskolai, illetve a 2001-től csatlakozott középiskolai résztvevőkkel együtt a csapatok száma az évek teltevel lassan nőtt, 12-ről 40 csapatra. A versenyek *tematikája* nagy változatosságot mutatott: A honfoglalás 1100., a keresztény magyar állam létrejöttének 1000. évfordulójára, az Árpád-ház történetének megismerésére, a tatárjárás, az Anjou királyok, Mátyás király és a reneszánsz, illetve a török hódítások korára, a Rákóczi-szabadságharc időszakára, Mária Terézia korára, Kossuth Lajos és Széchenyi István emlékezetére, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára, az I. világháború sorsfordító szerepére vonatkozó feladatokra készültek fel a diákok. Különleges kutatási lehetőségeket jelentettek a Mit tudsz a Vajdaságról, illetve Mit adott nekünk a XX. század? témakörű vetélkedők. A vetélkedők két évtized alatt lényegében átfogták a magyar és az egyetemes történelem legjelentősebb történelmi időszakait.

A verseny szervezői és támogatói komoly tanulmányi kirándulásokat ajánlottak fel a győzteseknek: a diákok elutazhattak Svédországba, Erdélybe, a Balatonhoz, Ópusztaszerre, Budapestre, Visegrádra, Esztergomba, a Mohács–Siklós–Szigetvár–Pécs útvonalra, Veszprémbe, a Miskolc–Diósgyőr–Lillafüred útvonalra, Egerbe, a Bécs–Sopron–Fertőd útra. Megismerhették Magyarország legszebb nevezetéseit, történelmi emlékhelyeit, ezzel is erősítve magyarságtudatukat.

A Bácsország folyóirat a hagyományok megőrzéséért

1952-ben volt az első délvidéki magyar folklór fesztivál, amely csak egy napig tartott, bezárták, és jó ideig nem is folytathatták. Több év elteltével megalakult a Durindó és a Gyöngyösbokréta fesztivál. A Bácsország foglalkozott ezekkel a fesztiválokkal és a magyar folklór zenei feldolgoásaival.

Tartalmas, színvonalas írások jelennek meg az igényes kivitelű lapban, a Bácsország rendszeresen kiad monográfiákat, kismonográfiákat, településrészek és civil közösségek életének leírásait, az épített és a szellemi örökség ismertetéseit tartalmazó tanulmányokat. A Bácsország rendezvényeken népszerűsíti számain nemcsak a Vajdaságban, hanem Magyarország különböző településein is, néprajzi, irodalmi, helyismereti előadásokra is közöl felhívásokat. Minden évben megemlékeznek az 1848. márciusi forradalomról, az aradi vértanúk hősi haláláról, az 1944-45-ös délvidéki magyar áldozatokról, akiknek emlékhelyeit gondolják. Ezeknek az összetartó erőt jelentő közös történelmi eseményeknek a Bácsország cikkek közlésével, kötetek kiadásával állít emléket, így járul hozzá a közös történelmi múlt megőrzéséhez, a délvidéki magyarság számára a történelem, a helytörténet bonyolult kérdéseinek tisztázásához, a gyökerek megtartásához, ami segíti a kitartás, az állhatatosság megmaradását.

SZABÓ LAJOS

A honismereti táborok és az ifjúsági akadémiák, a hon és népismeret műhelyei az aradiak számára

*„Van olyan föld, mely jövőnket bízva
fogadni gyermekeinket és megtanítja.”*

(Magyari Lajos: Van olyan föld)

Honismerettel az aradi magyar fiatalok a szülőföldön és az anyaországban megrendezett honismereti táborokban, valamint az Országos Honismereti Szövetség által szervezett ifjúsági akadémiákon tölthetnek. Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium diákjainak kísérőjeként és felkészítő tanáraként szeretném megosztani azokat a tapasztalatokat, amelyek az évek során az általunk legkedveltebb táborokban, a Békés megyei Kevermesen és a Somogy megyei Mesztegyőn eltöltött tartalmas hetek idején születtek. Gondolataimat a megmaradásunk szempontjából fontosnak ítélt célok mentén szeretném megfogalmazni, megvalósításukat pedig példákkal igyekszem bemutatni. Az általam fontosnak tartott célkitűzések: 1. Nemzetünk kincses-tárának feltárása és a felnövekvő generációk számára történő átörökítése. 2. A nemzeti azonosságtudat megőrzése a jelenlegi lakhelyen. 3. A szülőföldhöz való kötődés erősítése. 4. Az egységes magyar nemzethez való tartozás erősítése

1. Nemzetünk kincses-tárának feltárása és átörökítése Kós Károly szerint azért fontos, mert az apák dolgát folytatják az utódok. Nekünk tehát arra kell törekednünk, hogy az ifjúság az értékmentő és nemzeti jövőnket alakító hivatását minél jobban be tudja tölteni. Nagyon hasznos e tekintetben, hogy Kevermesen az általános iskolás diákok elsajátíthatják a helytörténeti és életmód történeti kutatás alapvető követelményeit, adatgyűjtést végeznek, majd a kis csoportok drámapedagógiai foglalkozásokon értékesítik kutatásaikat, megelevenítve az elődök életmódját. A hagyományőrzés szép példáival találkozhatnak a diákok Kevermesen és Mesztegyőn is a helytörténeti gyűjtemények, kis múzeumok megtekintésekor. Régi bútorok, évszázados konyhai eszközök, a környéken egykor divatos öltözékek segítenek összerakni a múltat és egyben arra is ösztönzik a diákokat, hogy otthon maguk is gyűjteni kezdjék a még fellelhető tárgyakat, gyarapítsák iskolájuk vagy településük gyűjteményét. A táborokban a tanulók megismerkednek népdalkincsünkkel, néptáncainkkal, gyűjtik a népszokásokat, találkoznak a

régi kézműves mesterségek őrzőivel is. Kevermesen a mesteremberek műhelyükben mutatták be szakmájuk jellegzetes szerszámaikat, munkafogásait. A kosárfonás, fafaragás mellett kedvelt volt a bőrzés és a szövés is. Mesztegyőn a szakemberek, iparművészek a Faluházba jönnek, és a diákok a táborban ismerkedhetnek a nemezessel, a virágkötéssel, a gyöngyfüzés művészetével. Mindkét táborban közkedvelt szórakozás az íjászat. Nagyon tanulságosak azok a látogatások, amelyeket a szervezők a régészeti feltárások és a történelmi emlékhelyek színhelyeire szerveznek. A Kevermesen táborozók eljutottak az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékhelyre, Vésztőmágorra, a gyulai várba, a lőkösházi Bréda kastélyba, Szarvason láthatták a Mini Magyarország élethű makettjeit. A mesztegyői táborok résztvevői láthatták a somogyvári Szent László történelmi emlékhelyet, a niklai Berzsenyi kúriát, a kaposvári Megyeháza címertermét, a szennai Európa Nostra díjas falumúzeumot, a keszthelyi Festetics kastélyt, a tihanyi barokk műemléktemplomot. Az Országházban a Szent Korona előtt állva tudatosult a fiatalokban, hogy éljenek bárhol is, magyarnak lenni felemelő érzés.

2-3. Az azonosság-tudat megőrzése és a szülőföldhöz való kötődés erősítésére kiváló lehetőség a helytörténeti és néprajzi gyűjtői tevékenység. Az ifjúság segítheti a tudományt is, ami azért is fontos, mert az utódokra hárul az a szép feladat, hogy a helytörténet fehér foltjait kiszínezzék. A fiatalok kutatási kedvét ösztönzi, hogy munkájuk termését évente bemutathatják az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémiákon. A témákat a diákok javasolják, majd demokratikusan megszavazzák. Idézek néhány olyan érdekes témát, amelyekről az aradi diákok is írtak: 2009-ben Gyulán a téma: Családom története, 2010-ben Tabon: A trianoni diktátum hatása lakhelyemen, 2011 Szekszárdon: Kastélyok, kúriák, 2012 Szegeden: Kiemelkedő személyiségek környezetében, 2013 Esztergomban: Viseletek, 2014 Aszódon: Falusi vagy iskolai színjátszás, 2015-ben pedig a téma „Iskolám története” lesz. Vallom, hogy minél többet ismerünk meg szülőföldünkről, annál inkább otthon érezzük benne magunkat. Szép példája volt a szülőföldhöz való kötődésnek, hogy Horgoson a Menni, vagy maradni címmel szervezett ifjúsági honismereti akadémia alkalmával a település történelmi emlékeit jogos büszkeséggel az iskola diákjai mutatták be.

4. Az egységes magyar nemzethez való tartozás tudatát a legszebben a Mesztegyőn megrendezett Kárpát-medencei ifjúsági találkozók erősítik. Kárpátaljai, délvidéki, felvidéki, erdélyi és mesztegyői fiatalok egyszerre érzik, hogy összeköt bennünket az anyaországhoz, az anyanyelvhez való ragaszkodás, a közös kultúra és a közös történelmi múlt. Cserépdarabkák a Kárpát-medence történetéből címszó alatt a diákok a fontos évfordulókhoz kötődő témákban hallgatnak előadásokat. Akár tragikus eseményekhez kapcsolódnak - például az aradi vértanúk emlékezete, vagy Trianon hatása, - akár az ezeréves dicsőségről szólnak - Szent Istvánról, Hunyadiról, a Rákóczi szabadságharcról vagy Széchenyi koráról,

nagyjaink példaadó tetteinek megbecsülése mellett a közös múlt vállalására tanítanak. Érzelmileg is megerősítettek ebben Jókai Anna Kossuth-díjas író, az 1956-ban halálra ítélt Wittner Mária vagy Tolcsvai Béla, aki gondolatait zenei kísérettel tolmácsolta. Az összetartozás legszebb bizonyítékát Kövesdiné Panyi Anatóniának, a találkozó lelkes szervezőjének köszönhetjük, aki az érkezőket minden esztendőben így köszönti: „Isten hozott drágáim, hazajöttetek.” Szívet melegítő érzés, hogy Mesztegyő olyan hely, ahol 15 millió magyar boldogulásáról tervezgetnek. A fiatalok ezt a gondolatot az augusztus 20-án bemutatott műsoraikban juttatják kifejezésre. Az aradiak egyik műsorának címe: Isten szötte dallamrólunk magyarokról, a hazáról, az összetartozásról, jól példázza állításomat. Nagyon fontosak a felső tagozatos diákok számára a baráti beszélgetések, amelyek a mindennapi gondokról, a megmaradásról, a jövő lehetőségeiről szólnak. Fiataljainknak határozott jövőképpel is rendelkezniük kell. A Kárpát-medence minden magyarja éljen az anyaországban, Felvidéken, Délvidéken, Kárpátalján vagy Erdélyben, ne a múltján keseregjen, hanem a jövőjén dolgozzon. Ha nemzetünk jövőjét sajátunknak érezzük, tennünk kell érte, írta Horgoson bemutatott dolgozatában az aradi filozófia szakon tanuló egyetemista.

A honismereti ifjúsági találkozók és akadémiák tehát nagyon sok olyan értéket hordoznak, amittől együtt dobban a szívünk, amiért érdemes dolgozni, hogy valóra váljon, amit Szent-Györgyi Albert a *Psalmus Humanus*ban megfogalmazott: „... gyermekeink különbek legyenek szüleiknél, hogy felépítsenek egy új, jobb világot tele szépséggel, igazsággal, tisztességgel és jóakarattal, melyet a béke és szeretet kormányoz – Mindörökké.”

OLASZ ANGÉLA

Kárpát-medencei fiatalok a mesztegyői honismereti táborokban

Tisztelettel megköszönöm a lehetőséget, hogy egy ilyen nivós konferencia előadójaként köszönhetem Önöket. Ha valaki ennek a belső-somogyi, a Marcaliháton fekvő településnek a nevét hallja, általában három dolog juthat eszébe: a méltán híres, somogyi gasztronómiai rendezvénysorozat részeként 16. alkalommal megrendezésre kerülő „Rétesfesztivál”, vagy Kövesdi Tiborné, Gizi néni tanító, népművelő, helytörténeti ku-

tató stb., vagy a 29 éven át megrendezett Kárpát-medencei Ifjúsági Honismereti Találkozók sora. Kövesdi Tiborné munkássága és a Kárpát-medencei Találkozók története szervesen összekapcsolódik egymással. Gizi néni 1961-ben került Mesztegyőre tanítóként, a Szabolcs megyei Apagyról. A barátságos, közvetlen, csupa szív tanítónő hamar belopta magát a mesztegyőiek szívébe. Megnyerő személyisége, kedves szabolcsi tájszólása, gyermekszeretete egész munkásságát, életét végigkísérte.

A hatvanas években indult a néprajzi gyűjtőmunka szeretete, s szakköreivel, néptáncosaival végzett szakmai, közösségi munkája hamar a megyei honismereti mozgalom fellegvárába repítette Mesztegyőt. Ennek a munkának, mint kisdíák, szerencsémre már én is részese lehettem. Mint ifjúsági vezető sok segítséget, biztatást kapott az akkori országos és megyei vezetőktől, szakmai irányítóktól, így Pozsgai Imrétől, dr. Kanyar Józseftől, Együd Árpádtól, Olsvay Imrétől, dr. Gál Józseftől, Csepinszky Máriától stb. Ebben az időben kezdődött el a helyben és a környéken összegyűjtött helytörténeti anyag rendszerezése, bemutatása. Természetesen először csak egy-két helyiségben. Erre kiváló helyszínnek ígérkezett a valamikori fiúiskola elhagyott épülete, amit társadalmi munkában a szakköri tagokkal, szülőkkel együtt újítottunk, javítottunk évről évre. A szakköri otthon először a HONI, majd későbbi intézménnyé nyilvánítása után a *Faluház* nevet kapta. Közben a szakkörből Honismereti és Természetvédő Kh. Egyesület lett. Folyamatosan szerveződött a nyári honismereti, kézműves táborok, szakmai találkozók, konferenciák, bemutatók, továbbképzések sora, a csoportok fogadása. Így jutott el Mesztegyőre, a HONI-ba a lengyel Gorlice település küldöttsége is. Ebből a kapcsolatból több évig tartó együttműködés kerekedett, aminek révén a gorlicei magyar katonasírok gondozását tűzte ki céljául egyesületünk. Majd több éven keresztül a keszthelyi Helikon ünnepek alkalmával ellátogatott hozzánk a Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság sok határon túli magyar érdeklődővel, vendéggel. Néprajzi bemutatókkal, helytörténeti dokumentumtárunkkal, néptáncos produkciókkal kedveskedtünk látogatóinknak. Ekkor fogalmazódott meg a közös igény mindkét fél részéről egy honismereti, szakmai irányultságú, határon túli magyarokat fogadó találkozó megszervezésére. Ekkor 1986-ot írtunk.

Ebben az esztendőben kezdődött a *Találkozók* sora, ami azóta is a „Történelmünk cserépdarabkái” alcímet viseli. A rendszerváltozás előtti időszakban, elég mostoha körülmények között, szegényes feltételek mellett fogadta akkoriban Mesztegyő a fiatalokat. Katonai sátrakkal, tábori konyhával, ahova az alapanyagot a mesztegyői lakosok hordták össze. Mindenki azzal segített, amivel éppen tudott – zöldség, gyümölcs, tojás, liszt, sütemény stb. – Volt, aki a lovas kocsikázást ajánlotta fel, a TSZ a buszt biztosította, a TIG-től a tisztítószert, a honvédségtől a sátrakat, a SEFAG-tól a kisvasutazást kaptuk. Az élmény, amit az akkor itt táborozó gyermekek kaptak, a mai napig elkíséri őket. Ezt a ma még mindig, már

pedagógus kísérőként visszajáró résztvevők mesélik el. A segítők, támogatók között a későbbiekben megtalálhatóak: a mesztegyői önkormányzat, civil szervezetek, a Máltai Szeretetszolgálat, az egyházközség, a Polgári Magyarországért Alapítvány, országos pályázatok – NKA, NCA, NEA, Mobilitás, valamint miniszteri egyedi támogatások is – Balog Zoltán, Szászfalvi László, Moring József, megyei önkormányzati támogatások stb.. A Találkozók időpontja lassan, évről-évre az augusztus 20-i ünnepek köré szerveződött. A Kárpát-medence magyarságának múltjáról, közös gyökereinkről, történelmi, irodalmi évfordulóinkról, nagyjainkról, nemzeti sorskérdéseinkről szerveztünk előadásokat, beszélgetéseket, fórumokat. Témaköreinkből, a teljesség igénye nélkül: Honfoglalás, 1848-49, Gulág, Kossuth Lajos, gróf Széchenyi István, Dózsa György, II. Rákóczi Ferenc, 1456-Nándorfehérvár, 1956, Trianon, az I. és a II. világháború, az aradi vértanúk, Apáczai Csere János, Pázmány Péter, Szent István, Mikes Kelemen, IV. Károly, a reneszánsz és Mátyás király, Berzsényi Dániel, Kölcsey Ferenc, József Attila, Petőfi Sándor, Rockenbauer Pál, csatlakozás az Európai Unióhoz, a vízumkénszer eltörlése, magyar nyelvű oktatás és a tankönyvek, honosítási kérelem.

Tanárok, muzeológusok, levéltárosok, történészek, egyházi szakemberek, helytörténeti kutatók, írók, költők, politikusok segítettek bennünket tudásukkal, hasznos információkkal eligazodni a témakörök útvesztőiben. Vendégeink, előadóink voltak többek között: dr. Kanyar József, dr. Gál József, dr. Horváth József, dr. Szili Ferenc, dr. Knézy Judit, Csepinszky Mária, dr. Erdélyi Zsuzsanna, Halász Péter, dr. Csorba Csaba, László Gyula professzor, Gálné Jáger Márta, dr. Knapp Éva, dr. Tüskés Gábor, dr. Király Lajos, Bartha Éva, Debreceni-Droppán Béla, Székely Éva, F. Tóth Mária, Olasz Angéla, Osváth Anna, Rózsás János, Forgó Ferenc, Wittner Mária, Jókai Anna, dr. Papp Lajos, Szászfalvi László, dr. Bertalan Péter, gróf Hunyady József, Habsburg György és még sok neves szakember. Felleptek találkozóinkon: HOBÓ-Földes László, Tolcsvay Béla, Ismerős Arcok zenekar, Marcato Útósök, Balaton M&K fúvós együttes, Calypso, Bajtársi Egyesület, Lelle Néptánc egyesület, Horgosi Népi Együttes, Sárvári Vonósok, a Marcali 3 Tenor, Nagyatádi Szépmíves Céh.

Természetesen a szabadidős tevékenységekről, a szórakozási lehetőségekről sem felejtkeztünk meg: erdei kisvasutazás, túra a Boronka-melléki természetvédelmi körzetben, kirándulások: Balatonboglári Szüreti Napok, Tihany, Budapest, Kaposvár, Szenna, Keszthely, Kis-Balaton, Sümeg. Szabadidős programok: íjászat, karaoke koncertek, táncos mulatságok, színházi produkciók, népdal estek, sportvetélkedők. Kísérőprogramjaink között évről-évre megkóstolhatjuk Molnár Vilmos mesterszakács csodás, finom és különleges étkeit, a Kárpát-medence tájegységeinek ételkülönlegességeiből összeállítva, válogatva.

Megemlékezünk a 2005-ben váratlanul elhunyt alapítóról, ötletgazdáról, Kövesdi Tibornéről, Gizi néniről, az ő nagyon fontos szerepéről, aki nélkül soha nem

jöhetett volna létre ez a csodás folyamat. Megkoszorúzzuk a kopjafát, amit tiszteletére állíttatott a Honismereti és Természetvédő Kh. Egyesület, valamint ellátogatunk a temetőbe, ahol a sírja mellett elénekeljük kedvenc szépséges népdalát, a Zöld erdőben, zöld mezőben... kezdetűt, és elhelyezzük virágainkat.

Kézműves udvarunkon évtizedek óta Székely Éva és F. Tóth Mária, Farkas Vera segítségével a népi kismesterségekkel, azok alapanyagaival és a mesterfogásokkal ismerkedhettünk meg. Az elkészített mintadarabokat saját készítésű ajándékként szívesen vitték haza a fiatalok. Találkozóinkon a tábornyitó, és az ünnepi szentmisén kértük az égiek segítségét, nemzetünk egységének fenntartásáért, anyanyelvünk megmaradásáért, a nehéz helyzetben és hátrányos megkülönböztetésben élő magyar testvéreinkért, valamint az anyaországi magyarokért imádkozva. Augusztus 20-án, az utolsó közös napunkon, a magyarság talán legnagyobb ünnepén, csodálatos irodalmi, történelmi, zenés, valamint prózai összeállításokkal, színdarabokkal örvendeztettek meg bennünket a táborlakók. Szem soha nem maradt szárazon. Többek között a beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Stúdiósai, Vidnyánszky Éva tanárnő vezetésével, az aradi Csiky Gergely Főgimnázium tanulói Olasz Angéla vezetésével, a horgosi Pöttöm Színpad Kiss-Iván Anna tanárnő vezetésével, a lévaiak, csantavérik, kémeriek, nagyalambfalviak, kisiratosiak versekkel, mesékkel, néptáncsal. Ki-ki a maga területéről, tájegységéről hozott, gyűjtött, őrzött anyaggal. Talán sehol sincsen ilyen tarka nemzeti palettája augusztus 20-án az együtt ünneplésnek, mint itt nálunk. Három évtizede együtt ünnepel Mesztegnyő a Kárpát-medencével. Évről évre csodás élményekkel gazdagodtunk, emelkedtünk lélekben mindennapi gondjaink fölé, és érezhettük át egymás örömeit, gondjait, fejezhettük ki az összetartozás élményét, itt, egy kicsi somogyi falucskában.

Néhány nagyon szép és érdekes történetet szeretnék még megosztani Önökkel. Valamikor a kezdetek kezdetén, a csantavéri (Szerbia) csoporttal érkezett hozzánk két fiatal, akik itt találtak egymásra, és a barátságból később nagy szerelem szövődött, majd házasság lett belőle. Gyönyörű gyermekkel ajándékozta meg a sors őket, és amikor felajánlásunkat, hogy szívesen segítünk a magyar állampolgársági papírok megszerzésében, elfogadták, itt került sor a Ludmány család hivatalos állampolgársági fogadalmtételére ünnepélyes körülmények között. Csodálatos emlék marad! Volt olyan gyermek, aki itt találkozott először a nagyszüleivel, az országhatárok újragondolása óta. Volt, aki egy üveg kólát vitt ajándékba haza, mert akkor ott olyat még nem láttak. Volt, hogy államtitkári, miniszteri segítség kellett a határon ottrekedt fiataloknak, mivel nem rendelkeztek az előtte napon előírt, és bevezetett szülői beleegyező nyilatkozatokkal. Olyan is megtörtént nem is egyszer, hogy kauciót kellett letenni a határon, hogy átjöhesse nek Magyarországra. Valamint azt sem felejttem el, hogy a 2004-es „NEM” népszavazás után félve szálltak le a buszról, és én félve néztem a szemükbe. Szégyell-

tem magam mindannyiunk nevében. Aztán ezt megpróbáltuk mielőbb feledtetni velük, magyarokkal!

29 éve töretlen hittel és lendülettel azt próbáltuk tudatosítani az ide látogató több ezer fiatalban, hogy bármelyik országban születtek és élnek, hogy akárhány országhatár választ is el bennünket egymástól, a szívünk, a lelkünk, a nyelvünk magyar. Közös gyökereink kötnek és tartanak bennünket össze: anyanyelvünk, hagyományaink, történelmünk, néprajzunk. Egyforma dallamot dúdolnak az édesanyák a bölcsőink felett, és egy imát fohászokodik a pap is felettünk. Azt kívánom minden táborlakónak, hogy hazaérve szikraként gyűjtsanak tüzet magyar közösségeikben, és őrizzék a lángot, büszkén magyarként!

Az általam nagyra becsült Wass Albert egy idézetével köszönöm megtisztelő figyelmüket! „Csak a vér és a nyelv köti össze az embereket. Valamint a közös múlt emlékezete. Ha ez elveszik, összedől a világ!”

KÖVESDINÉ PANYI ANTÓNIA

A magyar identitás őrzése

Az identitás változása

A történelem folyamán az emberek identitásának változását a nagy számok törvénye határozta meg. Függetlenül egy nép erejétől és intellektusától, társadalmi és gazdasági pozíciójától, két egymás mellett élő nép (etnikum) esetében mindig a nagyobb létszámú népcsoport integrálta magába a kisebbiket. Ez kölcsönös folyamat volt, s az összeolvadás során a kisebb nép karaktere és tulajdonságai is tovább éltek, de összességében mindig a nagy számok törvénye volt a döntő. Példaként említhetjük az olyan hódító népet, mint a vikingek, akik Észak-Franciaországban vagy a keleti szlávok között végül is beolvadtak az általuk meghódított népekbe. De hasonló sorsra jutott a lovas nomád népek közül pl. a bolgár is, amely az Al-Dunától délre eső szlávok esetében tűnt el jó két évszázad alatt.

A nemzeti eszme 18. század végi megjelenésével a népek lassan nemzetekké alakultak át, s a köztük meglévő viszony és együttélés még inkább konfliktusossá vált. Hiszen a nemzeti eszme eléggé kizárólagos eszme, amely egy nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú területen az ott élő nemzetek komoly egymásnak feszülését eredményezte. A fenti nagy számok törvénye azonban továbbra is ér-

vényesül, s egy adott országban vagy területen többségben élő nemzet hosszú távon megállíthatatlanul integrálja, magába olvasztja a nála kisebb létszámú nemzetek tagjait. A nemzeti eszme által öntudatosabbá váló válás miatt e folyamat ugyan lassabb és jóval konfliktusosabb, mint a megelőző évezredek népei (etnikumai) esetében, azonban hosszú távon a végeredmény ugyanaz lesz.

S e törvény sújt bennünket, magyarokat is, hisz nem véletlen, hogy amíg a magyarság volt a Kárpát-medence államalkotó nemzete, addig az integráló hatása miatt növekedett a száma. Miután azonban a trianoni békével ez a státusza megszűnt, s a magyarság 1/3-a szomszédos, új államok keretei közé került, e folyamat megfordult, s az elmúlt közel száz évben már a magyarság számának csökkenéséhez vezetett. 1910-ben a magyarság kb. 9,9 milliós létszámmal a Kárpát-medence lakosságának 54 %-át tette ki.⁵¹ 2011-re az abszolút száma kb. 10,4 millió főre növekedett ugyan, ez azonban már csak 40 % körüli arányt jelent.⁵² A határokon kívülre került magyarság esetében pedig abszolút értelemben is fogyás következett be, hiszen a trianoni béke eredményeképpen a mintegy 3,3 millió fős magyarságból⁵³ napjainkra már csak kb. 2,1 millió maradt meg.⁵⁴ Így sajnos nem kerülhetjük meg a külhoni magyarság folyamatos és megállíthatatlannak látszó fogyásának a kérdését. Természetesen ennek a fogyásnak több eredője is van, központi elem azonban a szubjektív rész, ami pedig az identitásban érhető tetten.

A délvidéki magyar identitás történeti háttere

A török kor két évszázados, permanens háborúi után a Délvidék lakossága erősen megritkult, s ennek köszönhetően az itt élő magyar lakosság megfogyatkozott. A terület visszafoglalása után, a 18. században indult meg az újratelepítés, de elsősorban már Habsburg-birodalmi érdekek szerint, s így ez az országrész etnikailag vegyes lakosságú területté vált. Az ide érkező telepések (beleértve a magyar ajkúakat is) elsősorban az alacsonyabb társadalmi rétegek közé tartoztak, hiszen a bizonytalan életfeltételeket elsősorban a más területekről lassan kiszoruló néprétegek vállalták fel. Nagyon hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy e terület népességszámban és gazdaságilag annyira megerősödjön, hogy megjelenjen a jómód, a magasabb életszínvonal, s az ezzel együtt járó szellemi teljesítmény is. Mivel a szélrózsa minden irányából érkeztek telepések, így az etnikai identitás mellett elsősorban a lokális kötődések jelentek meg, s a vegyes lakosságból adódóan is nem nagyon beszélhetünk regionális tudatról (mint pl. Erdély vagy a Felvidék esetében).

⁵¹ *Hablicsek László–Tóth Pál Péter–Veres Valér: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991 – 2021, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Bp., 2004. 15.*

⁵² *Bul: Hová tűnt több mint egymillió magyar? Magyar Nemzet Online, 2013. 05. 19.*

⁵³ *Hablicsek László–Tóth Pál Péter–Veres Valér i. m. 16.*

⁵⁴ *Bul i. m.*

A különálló, délvidéki magyar identitás igazából csak az 1920-as trianoni béke után alakult ki fokozatosan, s a többi elszakított területhez hasonlóan, de élő történelmi hagyományok híján, a magyarság még inkább kényszerközösségként jött létre. A délvidéki magyar identitás elsősorban a többségi, szerb nemzet elnyomása és igazságtalannak tartott viszonyulása miatt, egyfajta reakcióként izmosodott meg, de különösen erőssé a kisebbségi helyzet miatt elszenvedett kollektív traumák miatt vált (1944-es vérengzések, 1990-es évek jugoszláv polgárháborúja). Pedig a többségi nemzet célja ezekkel a megtorlásokkal épp a délvidéki magyar közösség meggyöngítése volt, hiszen keményebb vagy puhább eszközökkel elpusztította vagy elűzte a közösségben vezető szerepet játszó értelmiséget, illetve igyekezett meggátolni annak az újratermelődését (ez sikertelen kísérlet maradt, hiszen az minden alkalommal újratermelődött).

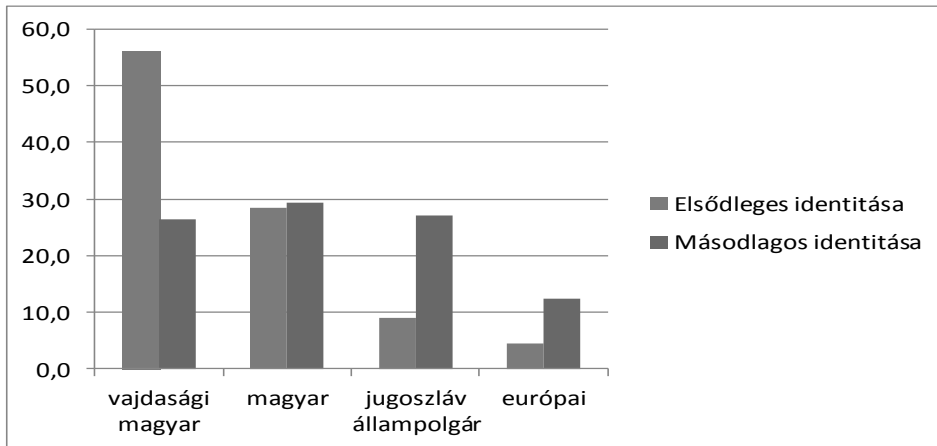
A délvidéki magyar identitás ellen a legsikeresebb megoldásnak nem a kemény, hanem igazából a puha eszköz bizonyult. A kommunista rendszer kialakítása elején minden jugoszláviai nemzet ellen zajló megtorlás után pár évvel a titói rezsim megteremtette a testvériség-egység eszméjét, amellyel integrálni kívánta az ország összes lakosát, s fel akarta számolni a nemzeti ellentéteket. A diktatúra erőszakszervezeteivel a háttérben tette ezt sikerrel, de sajnos a délvidéki magyarság esetében ez békés úton is egyre hatékonyabbá vált, hiszen kényelmesebbnek bizonyult a szerb többségi nemzet két világháború közötti erős nemzeti szembenállásával szemben, s az ország többi lakosával való egyenlőséggel kecsegtetett.

A jelenlegi délvidéki magyar identitás különböző aspektusai

A testvériség-egység eszméjének meggyöngítő, illetve a kollektív traumák párhuzamosan felerősítő eszméjének hatása a délvidéki magyarok identitásában jelenleg is tetten érhető. Ezt szemlélteti többek között az a 2000-es szociológiai felmérés, amely a délvidéki magyarságon belül a pozitív történelmi személyeket vizsgálta. Paradox módon, első helyen az a Josip Broz Tito végzett (20 %-kal), aki többek között az 1944-es partizán vérengzéseket is elrendelte. Itt fellelhető a kollektív trauma mellett a kollektív feledés jelensége is, amit a rendszer a testvériség-egység eszméjének több évtizedes regnálása alatt két generáció alatt sikerrel megvalósított (a második helyen egyébként Szent István végzett 17 %-kal, míg a harmadikon Mátyás király 10 %-kal).⁵⁵ Egy 2010-es felmérésben Titót a magyar lakosság 60 %-a továbbra is pozitív személyként élte meg (s csak 15 %-a utasította el), azonban ekkor már őt is megelőzte Zoran Đinđić, a 2003-ban meggyilkolt szerb miniszterelnök (őt a magyarok 74 %-a látta pozitív személynek). A magyar személyek közül Horthy Miklós csak a 3. helyen végzett, azonban az ő megítélése

⁵⁵ Gereben Ferenc: A vajdasági magyarok nemzeti identitása. Kisebbségkutatás, 2002. 11. évf. 2. 455.

már egyértelműen vegyes (32 % pozitívan, 30 % negatívan szemlélte).⁵⁶ Egy 2001-es felmérés szerint a délvidéki magyar fiatalok 84 %-a a magyarságát tartotta legfontosabb identitásjelző tényezőnek (ebből 56 % kihangsúlyozta a vajdasági magyar jelleget is). A szülőföld és a haza megjelölésekor is elsősorban a Vajdaság fogalma dominált, ami egy 2009-es felmérés szerint még tovább erősödött.

A délvidéki magyar fiatalok identitása (2001)⁵⁷

Az identitás megőrzésének fontosságát jelzi, hogy a délvidéki magyar közösségfejlesztésben meghatározó szerepet játszó délvidéki magyar civil szervezetek 47%-ának 2011-ben a legfontosabb célkitűzése a magyar identitás megőrzéséhez kapcsolódott (hagyományőrzés, közművelődés, kultúra, művészetek).⁵⁸

A majd egy évszázados negatív trendek azonban, bármennyire is hihetetlen, de megállíthatóak, sőt vissza is fordíthatóak. Ehhez azonban az erők összefogására és egy irányba való csatornázására van szükség, amelyre a legmegfelelőbb eszközt a kisebbségi autonómia biztosítja. Az elmúlt 25 év kemény politikai harcai ellenére eddig csak Szerbiában született meg a kisebbségi kulturális autonómia intézményrendszere, s ennek köszönhetően 2002-től a Magyar Nemzeti Tanács is, mint magyar országos kisebbségi önkormányzati szerv. Az általa 2010-ben elfogadott Oktatásfejlesztési Stratégia (2010 – 2016) eredményei már pár év után is látszanak. Az identitás egyik fokmérője ugyanis az általános iskola választásában is tetten érhető. Az 1996–2011-es periódusban egyedül Délvidéken növekedett meg a magyar iskolába járó szülők vonatkozásában a gyermeküknek is magyar iskolát választók aránya (80,5 %-ról 86,0 %-ra), míg az ös-

⁵⁶ Dóme Zsolt: A délvidéki magyar fiatalok nemzeti identitása és politikai kultúrája. *Fábrí István–Kötél Emőke* (szerk.): Határhelyzetek III. Önmeghatározó kísérletek: hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Bp., 2010. 82–83.

⁵⁷ Gábrity Molnár Irén: Ifjúságkutatások a Vajdaságban. 15.

⁵⁸ Magyar Nemzeti Tanács: Vajdasági Magyar Civil Stratégia (2012 – 2018). 30.

szes többi külhoni régióban ez mindenhol csökkent.⁵⁹ Az Oktatásfejlesztési Stratégiának köszönhetően pedig a magukat magyarnak való általános iskolás korú gyermekek közül (ebbe beleértve a vegyes házasságok magyar gyermekeit is) a 2010-es 80 %-hoz képest 2014-re már 81 %-uk tanult magyar nyelven.⁶⁰

Záró gondolatok

Rövid összegzésemben csak arra kívántam a figyelmet felhívni, hogy a külhoni magyarság vonatkozásában az objektív körülmények negatív hatásai megkerülhetetlenek. A történelmi évezredek tapasztalatait nem tudjuk semmibe venni, s a nagy számok törvénye alapján, hosszú távon mindig a nagyobb létszámú népesség magába olvasztja a kisebbet. Reményre ad azonban okot az, hogy e számunkra negatív folyamatot egyedül a belső magyar autonómiával tudjuk lelassítani vagy megállítani is, ami semlegesíti a többségi nemzet folyamatosan jelen lévő integráló hatását. Nem véletlen, hogy a magyar nemzet jelenlegi legfontosabb politikai prioritása a környező országokban élő magyarság számára az autonómia különböző formáinak a megteremtése.

DR. ZSOLDOS FERENC

A konferencia zárszava

Dr. Kozma József, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Kulturális, Oktatási, Idegenforgalmi és Ifjúsági Bizottságának elnöke mondott köszöntő szavakat a konferenciázáró fogadás előtt, a szegedi Városházán, a konferencia résztvevői előtt.⁶¹

Kedves Mindenki! Amióta megkerestek – talán félévvel ezelőtt találkoztunk először – a kérdéssel, hogy Szeged város hogyan tudna részben otthona, sőt, ennél többet jelentően, egy kicsit részese is lenni ennek a mostani konferenciának, azóta még többet gondolkodom azon, hogy mit is jelent nekünk ez a honismereti program? Mit jelent nekünk, egy olyan városban, amelyik a je-

⁵⁹ *Dobos Ferenc*: Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996 – 2011. B-Fókusz Intézet, Bp., 2011. 14–15.

⁶⁰ Magyar Nemzeti Tanács (2014): Beszámoló a Magyar Nemzeti Tanács négyéves tevékenységéről (2014. június 30 – 2014. június 30.). Magyar Nemzeti Tanács, Szabadka. 54–55.

⁶¹ 21. kerületi Hírhatár Online. Utoljára frissítve: 2015-03-29 21:06:42

lenét (és különösen a jövőjét) a tudásban képzelet el? Egy olyan konferencia és egy olyan mozgalom, amely még a nevében is benne hordozza – bár nem ezzel a szóval, de mégiscsak – a tudást, mint lényegét! Mert a hon ismerete azt jelenti, hogy ismerjük, tudást szerzünk róla, s ezt a tudást gyarapítani, mélyíteni, szélesíteni kell – és semmiképpen nem hagyni elveszni, amit már megszereztünk, a bennünk értékekké átformalódott tudást és ismeretet!

Gondolatilag is csatlakozva a mai előadásokhoz: az identitás a mi esetünkben a legsarkalatosabb kérdés! Mondom ezt egy olyan városban, amely méltán büszke (mint ahogyan egész nemzetünk az) történelmi múltjára. Ennek nagyon reprezentatív megjelenései is vannak. Amikor azt javasoltuk, hogy a záró napon itt legyen a záró tanácskozás, akkor arra is kellett és lehetett gondolnunk, hogy a történelmi falak között, méltósággal, a történelemre, s a jelenre és a jövőre is gondoló tanácskozás folyhat.

Egy történész professzor mellett a matematikusnak óvatosabban kell fogalmaznia: a történelemben (kissé leegyszerűsítve) a jó és a rossz következményekkel járó dolgok számbavétele mindig változó lehet. Erre kiváló, inspiráló példa maga ez a terem is, amely mostani formájában 1883-ra készült el, az árvíz utáni újjáépítés következményeként. Abból a szemben fent látható páholyból maga Ferenc József tekintett le a helyi közösségre. S amikor a városi nagy intézmények és a helyi eredmények számbavétele után látogatta meg második ízben Szegedet, a nagy árvíz kapcsán, akkor mindenki úgy gondolhatta, hogy a történelemnek és a jövőnek való megmaradásnak is ez egy jelentős pillanata! De azóta, ebben a teremben különböző festmények kerülhettek a falra mindig a közösség józan, bár a vitákat nem nélkülöző, de végül is konszenzusra jutó megállapodásának következtében. Kossuth Lajos, Széchenyi István, Deák Ferenc: egy teremben, egy falon! Nemzeti nagyjaink: egymással gyakran nézeteikben, vagy akár más formában is vitában álló nemzeti nagyok, akik hozzátettek a nemzet megmaradásához. És itt van a másik fordulat: Andrássy Gyula gróf, s neki kissé hátat fordítván Sissy, Erzsébet királyné, aki természetesen Ferenc József császár felé fordul... Mennyi gondolatot ébresztenek pusztán ezek a bennünket hallgató és ránk letekintő festmények! Hogy milyen gondolatokat ébresztenek, az mindig a mától függ.

Egy ilyen konferenciának – szerintem – a legfontosabb üzenete, hogy a gondolatok bennünk fogalmazódnak meg, ha kellően nyitott szívvel tudunk figyelni a történelemre, a jelenre és a jövőre!

Még nagyon bennem van egy természeti kép: hiszen honismeret, nyelv és magyarság kérdésében a gyökereinkre szeretnék (és kell is, hogy ezt tegyem) utalni. Igen, nyilvánvaló tény, hogy egy növény is, egy évszázados fa is hatalmas, fejlődő lombkoronával, és hatalmas, mélyre nyúló gyökérszettel is rendelkezik. Ez a gyökérszét naponta növekszik! A legmélyebbre nyúló részei ma nő-

nek e gyökérzetnek. A még mélyebbre nyúlóak pedig holnap fognak növekedni... Szerintem ez a mi felelősségünkről szól! Ha azt akarjuk, hogy mélyen gyökerezzék, időben, térben és mindenképpen, ebben a világban, itt a Kárpát-medencében (tehát nem csak fizikailag, hanem lelkileg is), akkor az a felelősség, hogy hogyan öntözzük, ápoljuk, gondozzuk mindazokat az elemeket, amelyeket a nemzetünk fája jelent, az rajtunk múlik! Semmit nem szabad elmulasztani! Semmit nem szabad elmulasztani, hiszen legmagasabbra és legmélyebbre a mai elszánt tetteink, dolgaink nevelik nagyra.

A mai egyik előadásban is említett háború teremt egy identitást. Professzor úrnak nyilván határozott, tudáson alapuló véleménye van erről. Az én benyomásom az: természetesen a háború célja mindig is tudott egyfajta identitást, autoritást, dominanciát teremteni! Ha a háborúk – (nem csak a múltban, magyarságunkat, Ukrajnában, Kárpátalján élő magyarjainkat most is érintő háború dúl, nem annyira messze, egy szomszédos országban) – célját firtatjuk, s arra a kérdésre keresünk választ, hogy az abban résztvevők mit is gondolnak a háború céljairól, több választ is kaphatunk. Kiderül, hogy az ott lévő ukrán nacionalisták, orosz nacionalisták természetesen azt gondolják, hogy ennek a háborúnak szent, az identitásuknak, a gyökereiknek és jövőjüknek szempontjából nagyon fontos rendeltetése van! Persze a történelmi hagyományok és a történelmi tudás és tapasztalat, nekünk – úgy lehet – mást mond! Velünk lehet, hogy olyat is kimondat, hogy a kultúra, (amiről itt szó volt) és az építkezés a nemzet identitásának megtartása szempontjából sokkal fontosabb, mert az valódi és szerves építkezés!

Bár sokak számára a háborúk írják a történelmet, de valójában az igazi építkezés a békés évtizedekben történik. Nagy kérdés, hogy azok a békés évtizedek, a csendes asszimiláció és elmúlás évtizedei, vagy sikerül a tendenciákat megfordítani? A számok mindig valamit mutatnak, tendenciákat jeleznek, tükröznek. A számok azért fontosak, mert azokkal nem érdemes vitatkozni! Azok bemetszett és megmért dolgok! Azokat a tendenciákat kell pontosan feltárni, amelyek e számokban mutatják meg magukat.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Itt a konferencia zárásaként el kell mondanom, hogy a mi felelősségünk a nemzeti identitásunk megtartásában, ennek a fának a megőrzésében, s a jövő generációk számára növelésében, nevelésében – óriási! De a nemzeti identitás, az önazonosság, azt is megköveteli tőlünk, hogy egymással, egymásra figyelve, önazonosak tudjunk lenni! A határon belül élők, a mostani határon túl élőkkel tudjanak azonosak lenni, s tudják azt, hogy melyek azok a legfontosabb eredmények, amelyekben kétséget kizáróan valamennyien azonosak vagyunk – s ez fordítva is legyen (bár a hallott adatok sokkolóak voltak).

A határon belül élőknek is azonosnak kell lenni magukkal, s nem a megosztottságra, a különbözőségekre, hanem a bennünket összetartó, s a jövő számára

megtartó dolgokra kell figyelniük! A megosztás soha nem szolgált még előrehaladást! A magyar történelem erre bőven szolgál példával!

Azt kívánom mindenkinek határon túl és határon innen, hogy hadd legyen Szeged egy tökéletes pontja ennek a folyamatnak, amely város a tudás városa! Mi eltökélten abban látjuk városunknak és ennek a régióknak is jövőjét, hogy a tudást nem engedjük ki a kezünk közül!

A tudás a mi tudásunk. Azok az emberek, akik itt vannak velünk, a környezetünkben, s ide jönnek egy-egy konferenciára, a mi tudásunkat sajátjukéval együtt gyarapítják. Ha majd e konferencia anyaga nyomtatásban is megjelenik, az is itt marad nekünk és a jövőnek! Megígérem Önöknek: igen, használni fogjuk! Mert ez a legfontosabb, amit mindannyian tehetünk a honismeretért!

DR. KOZMA JÓZSEF

II. HONISMERET ÉS HELYTÖRTÉNET AZ ISKOLÁKBAN

2015. február 6., Szeged
Regionális honismereti-helytörténeti tanári műhely

Honismereti–helytörténeti műhely a délalföldi régióban

*Mert ha sehol is: otthon állok,
mert az a való, mit én látok,
akkor is, ha mint délibábot,
fordítva látom a világot.*

*Igy maradok meg hírvivőnek
őrzeni kincses temetőket.
Homlokon lőhetnek, ha tetszik,
mi ott fészkel, égbemenekszik.*

(Illyés Gyula: Haza, a magasban)

Egyesületek és iskolák képviselői mutatták be tevékenységüket a honismereti regionális tanácskozáson, Szegeden, 2014. december 5-én. A találkozás, az ismerkedés, az együttlét öröme kifejezte, hogy van igény térségi civil találkozókra. A bemutatók, a hozzászólások közepette merült fel, hogy szűkebb szakmai csoport, iskolák, tanárok találkozóját is szervezzünk. Speciális honismereti tevékenység, ha gyerekekkel, fiatalokkal foglalkozunk. A civilekhez képest előny, hogy az intézményi keret az iskolában a szervezést könnyebbé teszi, és infrastrukturális háttérrel is ad. A mi térségünkben nem beszélhetünk történelmi, földrajzi értelemben régióról. A regionális tér, amelyben gondolkodunk, a Dél-Alföld, pontosabban a Nagyvárad – Szabadka ívben a határ mentére terjed ki, közlekedési, kommunikációs és kapcsolati hálózat. Szeged körül 100-150 kilométeres kör, sűrűbb szövésű délre, a Vajdaság és keletre, a Bánság és a Partium felé, valamint Csongrád megyében.

Középiskolai találkozót is hirdettünk, mert ez az iskolatípus kedvezőbb anyagi és szakmai adottságokkal rendelkezik, mint egy átlagos általános iskola. A beiskolázási körzete is nagyobb, önmagában egy kis térséget vagy várost jelenít meg. Az intézményben folyó helytörténeti, honismereti munka a középiskolás korosztályon alapul, ez is egyfajta homogenitást ad. A fiatalokkal a hon-

ismereti, helytörténeti tevékenység didaktikus anyagok elkészítését igényli. Előterbe kerülnek a játékos formák, a megfigyelések, a természeti és az épített környezetet célzó kirándulások, a szabadidős élménypedagógia. Korunk szereti a képi megjelenítést, a világhálóra tehető (tanári és/vagy tanulói) adatok előállítását és a plusz információ helyetti élmények megörökítését.

A *Regionális honismereti műhely – regionális középiskolai találkozók* első rendezvényére 2015. február 6-án került sor. Befogadó és mecénás volt a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium. Közel 40 fő vett részt az összejövetelen. Tizenhét településről (Ada, Arad, Bácsalmás, Bácsopolya, Csóka, Csongrád, Gyula, Hódmezővásárhely, Makó, Nagyvárad, Óbecse, Ópusztaszer, Szabadka, Szeged, Szentes, Temesvár, Zenta, Zimándújfalú) jelentkeztek pedagógusok. Kilenccigazgató vagy igazgatóhelyettes képviselte az intézményét a szakmai műhelyben. Meghívtuk néhány civil szervezet és jelentősebb Szeged környéki közgyűjtemény képviselőjét is. Megtekintettük az óbecsei gimnázium Sodrásban című filmösszeállítását, és tizenhét hozzászólást, bemutatót hallgattunk meg, amelyekből egy válogatást közlünk évkönyvünkben.

A honismereti műhelyként való megnevezés megelőlegezi a jövőbeli együttműködést. Önmagában jó alkalom, ha ennyi, átlátható közelségben lévő intézményi gyakorlat kerül bemutatásra, műhely úgy, ahogy ez a régió kifejezte a színeit a honismeret palettáján. A honismerettel, a régióismerettel, a helytörténettel, a természeti környezetismerettel foglalkozó módszertan megosztása volt a műhelybeszélgetés témája. Megerősített hogy a helytörténeti munka végzése nem magányos hobbi, egyéni érdeklődésen alapuló pedagógiai munka. Ebben az alakuló honismereti műhelyben magas szintű szakszerű környezet van, ami a személyes kapcsolat alapja, és közösséget teremt. A sok bemutató nemcsak azzal alakított ki szakmai identitást, hogy homogén közeget formálnak az azonos megoldások, műfajok, hasonló tevékenységek, hanem azzal is, hogy kihívás hallani a másik ötletét, gyakorlatát. Honismereti módszertani műhely jött létre arról a régióról, amely az otthonunk. A műhely a jövőben erősítheti a helyi kezdeményezéseket, közösségeket abban, hogy nyilvánosságot ad, és új szakmai közösségbe hív. Akár partneri együttműködésre, közös tevékenység megvalósítására nyílnak lehetőségek. Terveink szerint évente más-más helyszíneken rendezzük meg.

A honismeret fiatalokkal nemcsak hagyományörzés, hagyományápolás, hanem a jövő közösségéhez való hozzájárulás. Úgy véljük, alapvető érdekünk, hogy a fiatalság, a jövő nemzedéke szeresse a szülőföldjét, patrióta szellemben nőjön fel. Nem titkolt célunk, hogy a helytörténeti, honismereti tevékenységek közösség és magyar identitást erősítő szerepére irányítsuk a figyelmet, segítsük módszertannal a nevelőt, és a regionális honismereti műhellyel új szakmai közösséget hozunk létre.

Honismereti témák a 19–20. század történelmének oktatásában

A Csongrádi Batsányi János Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium évtizedek óta igyekszik kiemelten foglalkozni a honismereti neveléssel nemcsak a tantárgyi, hanem a tantárgyon kívüli oktatás során egyaránt. Iskolánkban egyedül a kisgimnáziumi nyolcosztályos képzés keretében van önálló hon- és népismeret óra (az 5. osztályban 0,5 óra hetente), az összes többi osztálytípusnál (reál, humán és idegenforgalmi tagozat) csak a történelem tantárgyba integráltan jelenhet meg a honismereti képzés. Mivel itt már a klasszikus értelemben vett középiskolai korosztályról van szó, témájában és módszereiben is más jellegű tanításra van szükség, mint az általános iskolai korcsoportnál.

Mit is jelenthet a középiskolai oktatás számára a honismeret? Bogdán Lajos szerint „a hon szó egyrészt azt a területet jelzi, ahol élünk, szűkebb környezetünket (otthon), ezen kívül jelenti a hazát, az országot is, átvitt értelemben a nemzetet is.”¹ A szűkebb környezet megismerésén kívül tehát nagy hangsúlyt kell fektetnünk a nemzet történetének és jellemzőinek megismerésére, vagyis a történelem oktatása során nagy nyomatókat kap a honismeret. Az ehhez kapcsolódó tanítási folyamat egyik célja lehet, hogy az iskolában elsajátítandó tananyagot megfelelő mértékben kiegészítsük és a diákok érdeklődését is fenntartsuk, de legalább ennyire fontos szerepet kell kapnia annak, hogy a programokon részt vevő diákok közösséggé kovácsolódjanak a csapatmunka és az együtt szerzett élmények során, ugyanakkor egyéni képességeik és tudásuk is folyamatos fejlődésen menjen keresztül. Az alábbiakban rövid áttekintés következik arról, hogy milyen eszközökkel igyekeztünk elérni a megjelölt célokat az elmúlt csaknem egy évtized során a Batsányi Gimnáziumban. Diákjaink rendszeresen részt vesznek a már határon túlról is csapatokat vonzó megyei honismereti versenyen (5-6. osztály), ahol a kisgimnazisták által elsajátított hon- és népismereti tananyag elmélyítésére és átélésére is sor kerülhet. A tanulók levéltári órákon vehetnek részt a Csongrádi Levéltárban (7-8. osztály), múzeumi órákat látogathatnak a Tari László Múzeumban (5-8. osztály), illetve kirándulhatnak a szentesi laktanya

¹ Bogdán Lajos: Gondolatok a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület bemutatásához. http://csm-honismeret.uw.hu/cikk.php?cikkid=csmhe_bemutakozas

napon (11-12. évfolyam). Az 5. osztályosok felkeresik a csongrádi kenyérgyárat, kenyeret sütnék az iskolai tankonyhán, középkori falumakettet állítanak össze, megtekintik a csongrádi tájházat, a 6. osztályosok a Szépművészeti Múzeumban kerámiavázákat, a szentendrei skanzenben pedig vályogtéglákat készíthetnek.

Klasszikus honismereti tevékenységeink közé tartozik, hogy a tanulmányi ki-rándulásokon és versenyeken való részvétel mellett előadókat hívunk, és mi ma-gunk is szervezünk rendezvényeket. *Ki tud többet Csongrádról?* címmel városisme-reti versenyt (2007, 2008), *Ki tud többet a Batsányi János Gimnáziumról?* címmel pe-dig iskolai vetélkedőt (2010) szerveztünk. Ellátogattunk a Hadtörténeti Múzeum-ba és az ÓNTE-be a *Kul-túra* pályázat keretében (2009), részt vettünk a Szent Imre Cserkészcsapat évfordulós ünnepségén (2009), és egy pályázat keretében kipró-bálhattunk egy magyar kalandozások korát idéző interaktív hadtörténeti szoft-vert az ÓNTE-ben (2015). Dr. Blazovich László Csongrád középkori útjairól (2008), Fodor Péter a csongrádi betyárvilágról és a rögtönítélő bíróságokról (2013), Pálinkó Máté pedig a Károlyi grófokról (2014) tartott előadást. A Palóc Társaság magyar kultúra napi pályázatán az 1. helyet (2011), a *Nándorfehérvár 555 éve* című országos örökségturisztikai vetélkedőn (2011) pedig a különdíjat szereztük meg.

A hagyományos tevékenységformák mellett a 19–20. század történelmének oktatása különösen alkalmas honismereti témák taglalására, az ismeretek elmélyí-tésére. Időrendi sorrendben elsőként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc évfordulójával, az aradi vértanúk emléknappjával kapcsolatos eseményeket tekint-jük át: március 14-én iskolai megemlékezést tartunk, koszorúzunk az iskolai em-léktáblánál, március 15-én részt veszünk a városi megemlékezésen, koszorúzunk a Kossuth-szobornál, részt veszünk a Kossuth Szövetség megemlékezésén, köz-gyűlésen a Kerepesi-temetőben. (2011-ben az ünnepi műsort is mi adtuk). Rend-szerint október 5-én koszorúzunk a zombori kegyeleti napon. (2012-ben diákjaink állították össze az esti műsort.) Október 6-án megemlékezünk a történelemórá-kon, majd koszorúzunk, gyertyát gyújtunk az emléktáblánál az esti városi meg-emlékezésen. *Batthyány Lajos és kora* címmel diákkonferenciát szerveztünk (2007), az iskola aulájában *Történelmünk korszakalkotója, Batthyány Lajos* címmel kiállítás nyílt (2007), az MTA Könyvtárában egy konferencia keretében pedig találkozhat-tunk a reformkor nagyjainak leszármazottaival (2011). Dr. Marjanucz László a polgári életmódról (2008), Ujszászi Róbert a Kossuth-bankóról (2008), dr. Pelyach István pedig március 15. történetéről tartott előadást (2013), de részt vettünk *Az aradi vértanúk viseletei* (2012) és az *1848-as aradi relikviák* című bemutatón is (2013). *A Batthyány Lajos és kora* című Kárpát-medencei vetélkedőn a 16. helyet (2007), a *Széchenyi év 2010* című megyei esszéíró pályázaton az 1. helyet szereztük meg.

A nemzeti összetartozásról nemcsak a június 4-i iskolai megemlékezésen és az Országzászló-emlékmű koszorúzásán esik szó, mivel szoros kapcsolatot ápo-lunk 1848-49 hagyományára építkezve a délvidéki magyarsággal. *BJG Trianon-*

nap címmel kistérségi versenyt szerveztünk (2011), *A trianoni béke és a Délvidék* címmel pedig előadásokat tartottunk a környékbeli általános iskolákban (2013, 2015). Tanáraink (2009) és diákjaink a Délvidéken kirándulhattak (2014), dr. Marjanucz László pedig a trianoni békéről tartott előadást (2010). A *III. Márki Sándor történeti és hagyományörző versenyen*, Aradon a 2. helyet szereztük meg (2009), a *Trianon határok nélkül* című kistérségi vetélkedőt pedig megnyertük (2011).

Az I. és a II. világháború hőseire és a diktatúrák áldozataira több alkalommal is emlékezünk: november 1-jén, mindenszentek napján gyertyát gyújtunk az I. és a II. világháborús emlékműnél, január 12-én, a doni áldozatok emléknapján a II. világháborús emlékműnél, május utolsó vasárnapján, a magyar hősök emléknapján az I. és a II. világháborús emlékműnél, február 25-én, a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapján pedig a temetői kopjafánál. *Diktatúrák örvényében* címmel diákkonferenciát és interaktív kiállítást szerveztünk (2012), az I. világháború kitörésének centenáriuma pedig egy iskolai tárlatot állítottunk össze (2014). Több alkalommal is ellátogattunk az Emlékpontba (2007, 2010), tanulmányúton vettünk részt az Isonzónál (2008), és megtekintettük a *Katyn: tömeggyilkosság, politika, erkölcs* című kiállítást (2009). Dr. Marjanucz László a kommunista diktatúrák áldozatairól (2010, 2011), dr. Vekerdy Sándor a diktatúrák csongrádi áldozatairól tartott előadást (2012), diákjaink a *Mindszenty Emlékév 2012* című országos pályázaton pedig különdíjat szereztek.

Nagy hangsúlyt fektetünk a holokauszt áldozataira való emlékezésre, nemcsak az április 16-ai emléknaphoz kapcsolódóan, hanem a 20. század történelmének és az emberi sorsok megismerésének céljából. A témához köthető rendezvények egy logikus körbe rendezhetőek, így néhány év alatt akkora népszerűsége tettek szert a kistérségben, hogy modellként szolgálhatnak más korszakok feldolgozásához is. A holokauszt témájának bevezetéseként nemcsak a tanítási órákon, hanem az emléknapokon is törekedtünk az alapvető ismeretek átadására, a diákok érdeklődését pedig rendhagyó történelemórákkal és filmvetítéssel keltettük fel a *Holokauszt gyerekszemmel* című rendezvényünkkel (2012). A látókör kiszélesítését jelentheti külső előadók meghívása (2012-ben Georg Spöttle a németországi rasszizmusról, 2014-ben Urbancsok Zsolt a holokauszt gyerekekről tartott előadást), vagy a témához kapcsolódó helyszínek felkeresése (2013-ban ellátogattunk a Holokauszt Emlékközpontba). A folyamat tetőpontját képezte a *Régen volt? Hol is volt?* című országos középiskolai vetélkedőn való részvételünk (2013), ahol az 1. helyet szereztük meg, ennek eredményeképpen diákjaink részt vehettek a Wallenberg-díj átadó ünnepségén és ellátogathattak a svéd nagykövetségre egy fogadás keretében (2014), ráadásul szerepet vállalhattak a következő évi vetélkedő lebonyolításában. A nagy érdeklődésre való tekintettel bemutattuk iskolánkban az *Anne Frank – Történelem a má-nak* című vándorkiállítást (2015), ahol 15 batsányis diák egy kétnapos tárlatveze-

tő-képzés elvégzése után csaknem ezer diáktársát vezethette végig a kiállításon, felkeltve ezzel a pár évvel fiatalabb generáció érdeklődését is a téma iránt.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulóján, október 23-án az iskolai megemlékezés mellett rendszeresen koszorúzunk a temetői kopjafánál, a városháza előtt és az 1956-os emlékműnél. *Mit tudsz 1956-ról?* címmel vetélkedőt szerveztünk a témában (2009), a 11-12. évfolyam számára pedig filmvetítést tartottunk (2007). Hallhattuk Jánosi Katalin előadását Nagy Imréről (2013), részt vettünk a Nagy Imre-kiállítás megnyitóján (2013), 2006-ban pedig eredményesen szerepeltek diákjaink az *1956-os szabadság* című országos rajz- és verspályázaton (6. hely), a *Velünk élő emlékezet 1956* című Kárpát-medencei történelmi versenyen (2. hely), *A fiatalok szerepe az 1956-os forradalomban* című országos történelmi versenyen (3. hely), később pedig *Az én iskolám '56-os hőse* című országos versenyen (2009) és az 56-os Történelmi Alapítvány országos versenyén (2011).

Fontosnak tartjuk, hogy a honismereti nevelés kiterjedjen a modern demokrácia megismerésére is, ezért parlamenti különórákat szervezünk a diákoknak, a 11. évfolyamosok pedig részt vehetnek egy bírósági tárgyaláson a Csongrád Városi Bíróságon. Nyílt napot szerveztünk *Mi közünk a NATO-hoz?* (2009) és *A NATO és Oroszország* címmel (2010), ezen kívül részt vettünk a *Parlamenti vitanap* (2008), a *Demokratikus állampolgárságra nevelés* (2009), a *Beugró az Európai Parlamentbe* (2011) és a *Demokráciajáték az Országházban* (2012) című rendezvényeken. A középiskolások és egyetemisták számára kiírt *Választási társasjáték koncepciójának kidolgozása* című országos versenyen (2010) diákjaink elnyerték a fődíjat.

A 19–20. század történelmének oktatásában tehát nagy hangsúlyt kaphat a honismeret, a felsorolt programok eszközként szolgálhatnak a kijelölt célok eléréséhez; kiállítások megtekintésével, előadók meghívásával, a partnerintézményekkel való együttműködéssel az iskolai tananyagot kiegészítő kirándulások és csoportfoglalkozások szervezésével, ünnepségeken való részvétellel a diákok közöségét építhetjük, a versenyeken való szereplés, konferenciák és kiállítások rendezése pedig a tanulók egyéni képességeinek fejlesztésére adhat kiváló lehetőséget. Amennyiben a honismeret „azt a célt szolgálja, hogy minél otthonosabbak legyünk a hazában; minél többet ismerünk belőle, annál inkább otthon találjuk magunkat, a sajátunknak érezzük”,² akkor a 19–20. század történelmi témáinak tanítása során a diákok olyan honismereti tudásra és élményekre tehetnek szert, amelyek nemcsak tanulmányaikban, hanem egész életükben elkísérik őket.

SZÉLL GÁBOR

² Halász Péter: Ifjúság és honismeret. Honismeret 1994/6. <http://honismeret.hu/?modul=oldal&tartalom=1217782>

Anyanyelvápolás az Óbecsei Gimnáziumban

Az Óbecsei Gimnáziumot 1925-ben alapították. 1925 és 1941 között a gimnáziumban szerb nyelven tanítottak, 1941-től 1944-ig magyar tannyelvű volt az intézmény. Az ezt követő időszakban ismét szerb tannyelvű, 1963-tól pedig már szerb és magyar nyelven folyik az oktatás. A gimnáziumban dolgozó tanárok nagy gondot fordítanak az órán kívüli tevékenységre. Valamennyi tantárgyból van lehetőség arra, hogy a tanulók elmélyítsék tudásukat, megmérettessék magukat különféle versenyeken. A magyar nyelv és irodalom tantárgy keretén belül igyekszünk minél több versenyen részt venni. Csak a legrangosabb, a számunkra legfontosabb versenyeket említeném.

Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati versenyen 1989-től veszünk részt Sátoraljaújhelyen. A vajdasági elődöntőt 1999-től Óbecsén tartjuk az Anyanyelvápolók Szövetségének óbecsei ifjúsági tagozata, a gimnázium Kazinczy Ferenc Önképzőköre és Óbecse önkormányzata szervezésében. Fiatal anyanyelvápolóink rendszeresen jelen vannak az anyaországi nyári táborokban. Meg kell még említeni, hogy Sátoraljaújhelyen minden negyedik évben a gimnázium tanulói adják az országos döntő ünnepélyes megnyitója után a kulturális programot, amely programmal nemcsak Óbecsét, hanem Délvidéket is képviseljük. A *Sodrásban* című programunkat, amely a kisebbségi lét kérdéseit taglalja 2013-ban mutattuk be Sátoraljaújhelyen. A 2008-as *Anyámnak anyja adott ízes ígét* című zenés irodalmi összeállításunkkal a sátoraljaújhelyi fellépés mellett pedig még a harkányi és a pécsi közönség előtt is volt lehetőségünk szerepelni.

Tanulóink rendszeresen jelen vannak a következő versenyeken is: *Szép magyar beszéd*, *Implom József helyesírási verseny*, *Az én Pannoniám* vers-és prózamondó verseny, *Apáczai Csere János nemzetközi tantárgyverseny*. Igyekszünk jelen lenni minél több versenyen, kulturális rendezvényen, részt venni a diákcseré programokban, hiszen számunkra létfontosságú kérdés a Kárpát-medencei fiatalok közötti kapcsolatok kialakítása, azok elmélyítése, annak a gondolatnak a megerősítése, hogy igenis létezik, létezhet a határok nélküli együttműködés. Egymást megismerve, egymást erősítve van esélyünk közösségünk értékeinek megőrzésére. A menni vagy maradni kérdés újragondolásának időszerűsége csak fokozza az ilyen jellegű munka értékét, súlyát.

Emellett nyitottak vagyunk az otthoni versenyekre, rendezvényekre is. *Anyanyelvi verseny* a Szerb Köztársaság Oktatási Minisztériumának szervezésében. Az Óbecsei Gimnázium a házigazdája a községi anyanyelvi versenynek. A versenyre-

ken elért eredmények alapján már a körzeti anyanyelvi versenynek is mi vagyunk a házigazdái. *Középiskolások Művészeti Vetélkedője* (KMV) 1967-től a gimnázium tanulóinak és tanárainak kezdeményezéseként évente megrendezett vajdasági verseny. A középiskolák magyar tagozatos tanulói irodalmi alkotásaikkal, beszédművészeti (vers-és prózamondás, drámai monológ, népmesemondás, megzenésített vers), színjátszói, műfordítói, képzőművészeti, néprajzi, néptánc, népdaléneklés, plakáatterv versenyművekkel vehetnek részt képességeik és tudásuk szerint. A háromnapos rendezvény szervezői a kezdetektől a gimnazisták és az önkormányzat voltak, 2006-tól a KMV civil szervezet, amely tartományi és pályázati forrásokból gazdálkodik. A KMV a vajdasági magyar középiskolások egyik legfontosabb rendezvénye, itt találkoznak azok a fiatalok, akik fontosnak tartják azonosságtudatuk ébrentartását, megőrzését. Tanítványaink aktívan részt vesznek az óbecsei Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör munkájában is. A gimnázium tanulói rendszeresen jelen vannak a kulturális rendezvényeken.

A *hogyan, miként tovább* kérdésre természetesen csak összefogással, lelkes munkával lehet válaszolni megmaradásunk, otthonmaradásunk érdekében. Reméljük, sikeresek leszünk ebben a szándékunkban.

CSERI ANGÉLA

Tehetséggondozás a nagyvárad Ady Endre Elméleti Líceumban

A nagyvárad Ady Endre Elméleti Líceum keretében működő Révai Miklós Szakkollégium idén nyolcadik születésnapját ünnepli. 2007. október 5-én avatták fel a Szakkollégiumnak helyet biztosító, számítógépekkel szépen felszerelt és saját szakkönyvtárral rendelkező termet. Ez az a momentum a tanintézmény történetében, amikor intézményes kereteket kaphatott az évtizedekre, évszázadokra visszatekintő oktatás, nevelés és a modern kori tehetséggondozás. Napjainkban az Ady Endre Elméleti Líceum Nagyvárad legnagyobb, színma-gyar, általános és líceumi oktatásnak is helyet biztosító állami tanintézménye. Hozzávetőlegesen 800-850 diáknak nyújt tanulási lehetőséget, de volt idő, amikor a diáklétszám meghaladta az 1000 főt is. Az általános iskola négy évét követően, ahol intenzív angol oktatás zajlik, líceumi kínálatában egy filológia, egy társada-

lomtudományi, két matematika-informatikai, két természettudományos osztály szerepel. A kor „divatja” alakítja azt, hogy éppen melyik a legfelkapottabb. De nem volt ez mindig így. 244 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a jelent megélhes-sük. 1771-ben, Szentzy István babolcsai apát, váradi kanonok megvásárolta a Fő utca és az Apáca utca kereszteződésében lévő telket, és a rajta található házat az orsolyita apácák részére zárda céljára átalakíttatta. Ezzel egy időben 20 ezer forintot adományozott egy leánynevelő intézet létesítésére. Szentzy alapítványát követően észak és déli irányban is fokozatosan bővült a zárda épülete, körülölelve a zárda Szent Anna tiszteletére emelt templomát.

Az iskola története a leánygyermek elemi oktatásával veszi kezdetét. 1859-től kezdődően tanítóképző létesült, majd a XIX. század végétől polgári leányiskolával bővült az intézmény. Az I. világháború és az azt követő időszak gyökeres változásai és nehézségei ellenére az iskola fennmaradt. A II. világháború hozta „magyar éra” alatt ismét megindult a tanítóképzés és a leánylíceum is megnyitotta kapuit. A kommunista időszak azonban véget vetett az orsolyiták százados nevelési útjának. Új körülmények között kellett helyállni, új embert kellett formálni, ki kellett szolgálni a rendszert. E körülmények között az iskola igyekezett egészséges identitástudatot, hitet és erkölcsöt átadva, ezeket őrizve és ápolva, új generációk életének egyengetésére. A rendszerváltás után 1990-től színmagyar elméleti líceummá vált, és felvette Ady Endre nevét.

Hogy miért éppen Révai Miklósról kapta az iskola a tehetséggondozást biztosító szakkollégium elnevezését? A történelem nagyon sokszor bizonyította azt, hogy a tehetség – legyen az bármilyen tudományterület – nincs semmilyen tekintettel a társadalmi állapotról. Lehet gazdag vagy szegény, lehet férfi, lehet nő, lehet keresztény vagy más vallású, a tehetséget értékelni, segíteni kell. Tehetséges, de szegény körülmények között élő volt a Szakkollégium névadója is.

Révai a magyar felvilágosodás korának kiemelkedő egyénisége, kiváló nyelvész, remek szerkesztő, jeles tanár és költő. Hihetetlenül sokoldalú, szenvedélyes és nyughatatlan természetű volt, egész életében súlyos anyagi gondokkal küszködő ember. Nagyszentmiklóson, Torontál megyében született, valószínűleg 1750. február 24-én. Elemi iskoláit Csanádon végezte, majd 13 éves korában a piaristák szegedi gimnáziumába került, ahol hat évet töltött a humán tudományok tanulmányozásával, majd teológiai pálya felé fordult. Rövid tanárkodást követően, 1778-ban pappá szentelték Nagyváradon. Életműve szerteágazó: „alagyák”-at írt (disztichonban írt elégiák), ABC-s és szépíráskönyvet jelentetett meg, ő írta az első

magyar nyelvű építészeti tankönyvet, és fordítói munkájának köszönhető az első magyar nyelvű villamosság-tani monográfia megjelenése is. Őt tartják számon a magyar történeti nyelvészet alapítójaként. Amit létrehozott, azáltal a Révai-életmű elválaszthatatlanul összefonódik a magyar nyelv, a kultúra, tudomány a művelődés történetével, s ezért felbecsülhetetlen, maradandó érték. Pesten halt meg, 1807. április 1-jén nagyon szegényen, majdnem éhen. Ötvenéves korában így jellemezte önmagát: „nagy grammaticus, jó költő és rajzoló, de háromszor szegény”.

Szakkollégiumunk alapelve az, hogy tehetség bárkiben lakozhat, segítenünk kell azt kibontakozni. Céljaink között szerepel tudományos, kulturális, művészeti, sport, oktatói tevékenységek szervezése tanulóknak, tanároknak, szülőknek és ilyen jellegű tevékenységek támogatása; oktatási segédanyagok, könyvek, nevelési-oktatási célú kiadványok szerkesztése, nyomtatása, terjesztése; oktatói-nevelői karitatív és humanitárius tevékenységek; táborok, kirándulások, tudományos ülésszakok, sporttevékenységek, Work-shopok, szemináriumok szervezése céljaink megvalósítása érdekében; általános műveltségi vetélkedők, sportversenyek szervezése; iskolai oktatáson kívüli tevékenységek szervezése, tanulókörök alapítása; szociális segítség nyújtása a rászoruló diákoknak; pályázatok elkészítése; továbbképző tanfolyamok, szakmai képzések, kurzusok szervezése.

Büszkék vagyunk államelnöki és tanügyminiszteri dicséreteinkre, a nagyon szép eredményeket elérő szakkollégiumi diákjainkra, legyen az hazai vagy anyországi megmérettetés, a minden évben megszervezett MORENA – „Így tanítunk mi” nevet viselő szakmai-módszertani találkozónkra, Létra színjátzó csoportunkra, a nagy érdeklődésnek örvendő robotika szakkörünkre, a vitakörre, énekarunkra és tánccsoportunkra vagy éppen a különböző tantárgyakhoz kapcsolódó táborainkra. A Szakkollégium tagja a Tehetségpontok hálózatának is. Saját honlapot szerkesztünk és működtetünk, lépést tartva a modern kor követelményeivel (www.revai.ro). Szakkollégiumunk és iskolánk feladatának tekinti, hogy a XXI. század kihívásaira és az abban való helytállásra készítse fel az adys diákok generációit.

Révai Miklóssal valljuk:

„Betsüld az Oskolát ...

S terjesszed, ápolgasd, hol módját láthatod:

Terjed véle Nyelved, nemzeted is tágul.”

FAZAKAS GÁBOR

A kaponyai csata

2012. március 15-én rendhagyó módon emlékeztünk meg az 1848-as márciusi forradalomról: az 1849. március 9-én Szabadka és Bajmok közötti völgyben lezajlott kaponyai csatát rekonstruáltuk, játszottuk el, tanárok, diákok közösen – ki résztvevőként, ki nézőként. A csatában 170 tanulónk vett részt, valamint a katonai vezetőket játszó tanárok. A valóság-hű csapatmozgásokat már a korábbi hetekben gyakorolták a harcosok: a vezényszavakat, a menetelést Nagy Tibor történelemtanár vezetésével próbálták, majd az eredeti helyszínen játszották el szivacsbotokkal, papírágyúkkal, de valódi dob- és kürtszóval, ágyúzajban; a csata végén pedig sebesültekkel és a segítségükre siető szanitécekkal. Miután az utolsó sebesültet is ellátták, és eltakarították a csata nyomait a mezőről, igazi katonababot ettek, amit a helyszínen főzött Virág Csaba bácskossuthfalvi szakács.

NAGY TIBOR

Arad épített kulturális környezete tankönyv a helytörténeti oktatásban

Az országban Arad a második város, amely tankönyvet ad ki az épített kulturális örökségről, megalapozva ezzel egy új, választható tantárgyat a X. és XI. osztályokban.³ A kiadást viszont a szerencse alapozta meg, mert egy másik uniós projekt keretében sikerült forrásokat megtakarítani, amit az aradi történészek valódi európai ajándékként értékeltek, s ebből az összegből fedezték a kiadás költségeit, segítve így a fiatal generációt, hogy megismerkedjék a helytörténettel, a műemléképületekkel. *„A kulturális örökség, mint múltunk szerves része, fontossá vált városunk jövője számára. Ismerete, szimbolikus, oktatási és polgári tőkéje lehetőséget teremt a közösségi érzés újjáélesztésére. A kulturális identitásunk, értékeink megőrzése az emberiség egyetlen lehetősége arra, hogy megtartsa eszményeit, azokat a fő tájékozódási pontokat, amelyek nélkül nem létezik fejlődés”* – írta a tankönyv előszavában a négy szerző: Simona Rodica Stiger, Anda Maria Tămaș, Raul Tiberiu Muntean és Eduard Andrei Krämer. Gheorghe Falcă polgármester a tankönyvvel kapcsolatban megjegyezte, a kiadvány lehetőséget nyit a diákoknak, hogy megismerjék, értékeljék városuk történelmét. *„Nagy öröm és büszkeség számomra, hogy hozzátehetünk valamit a diákok oktatásához. Úgy gondolom, gazdag tartalma, színvonalas formai megjelenítése miatt a fiatalok értékelni fogják a tankönyvet, rádöbbennek, mekkora építészeti örökséget kaptak, amelyet védeniük, értékelniük kell”*, mondta a polgármester. Az ingyenes példányokért elsőként a Sabin Drăgoi Művészeti Gimnázium diákjai jelentkeztek, s más iskolák is követték példájukat.

A 115 oldalas tankönyvet a szerzők három nagy fejezetre osztották. Az első Arad városiasodásáról és építészeti örökségéről szól (a 16. századtól indulva), a második az épített örökségen keresztül ismerteti a fejlődés képzőművészeti elemeit, formanyelvét, a harmadik a köz- és magánépületeket sorolja fel, szép felvételekkel gazdagon illusztrálva. Ez a fejezet további három részre oszlik: egyházi épületekre, iskolákra, palotákra, de mindegyik rész igyekszik mesészerű elemekkel beszélni a tulajdonosokról, építőkről, tervezőkről, neves emberekről. A könyv végén a szakkifejezések gyűjteménye segíti a megértést. Feladatok, gyakorlatok biztosítják az elnyert tudás alkalmazását, az értelmezést. A tankönyv első kiadása 500 példány, ebből 300 román nyelvű, 100-100 pedig magyar és német. Az aradi főgimnáziumban szakkör keretében van mód e tankönyv anyagának tanítására.

³ <http://likefestoon.com/tankonyvbol-ismerkedhetnek-a-diakok-arad-muemlekepuleteivel/>

Amint említettük, a költségeket uniós forrásból fedezték, pontosabban a „VITO – Közép- és Kelet-Európa történelmi városainak fejlesztése és újjáélesztése” projektre kapott összegből. A VITO egyébként nyolc ország együttműködését jelenti, cél még a történelmi városrészek vonzerejének növelése, az ott élők életminőségének javítása. A VITO-projekt összértéke 159 900 euró, ennek 85 százaléka az unió vissza nem térítendő hitele, a román kormány 13 százalékot, az aradi önkormányzat 2 százalékot vállalt.

MUNTEAN TIBOR

Honismereti és önazonosság tudatot erősítő tevékenységek a Gerhardinumban

A *Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum* a Bánság romániai területén élő katolikus fiatalokat egybegyűjtő iskola. Intézményünk az ismeretszerzés és a tudás mellett fontosnak tartja a gyermek keresztény nevelését is. Teljes értékű ember csak akkor válhat belőle, ha a tudáshoz társulnak a keresztény értékek. Az értékeket kereső mai társadalomban fontos szerepe van egy olyan tanügyi intézménynek, amely céljául tűzte ki a felekezeti önazonosság megőrzését és az emberi-keresztény értékek továbbadását. A hittanórák, a vallásos ünnepek megtartása és az evangélium szellemében való nevelés meghatározóak a következő katolikus nemzedék számára. Nemcsak a tudás megszerzése mérvadó a gyermek számára, hanem az erkölcsi formálódás is. Így válik a gyermek kiegyensúlyozott felnőtté, aki megtalálja az Istenhez vezető utat. A *Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum* immár több mint 20 éve szolgálja a bánsági katolikus közösséget. Magyar és román tagozaton igyekszik megismertetni nemzeti és vallási értékeinket, valamint több hátrányos családból származó gyermeknek lehetőséget nyújt a továbbtanulásra. Diákjaink a Temesvári Római Katolikus Egyházmegye, a Bánság Romániába eső területéről érkeznek iskolánkba, ez Temes, Arad és Krassó-Szörény megyéket öleli magába. Intézményünk oktatási nyelve magyar és román, de helyet kapnak benne a régió horvát, bolgár, cseh, szlovák és a német fiataljai is.

A szórványban élő általános iskolás diákok önazonosságának megtartása érdekében a *Gerhardinum* immár második alkalommal szervezi meg a TudTad levezető, többfordulós és interdiszciplináris tantárgyversenyt és harmadszor a Ballassi Intézet által finanszírozott *Magyar értékek a Bánságban* című projektet.

A *TudTad* minden fordulója egy jól meghatározott sémát követ. Minden forduló feladatlapja egy a bánsági tájegység leírását tartalmazó szövegrészből indul ki. A szövegrészlethez 10–15 nagyobb kifejtést igénylő feladatsor kapcsolódik. A megfogalmazott feladatok több tudományág, tantárgy részkérdéseiként jelennek meg az összeállításban. A kérdések megválaszolása elengedhetetlenné teszi a csapatoknak az adott témában és tudományágban való mélyfúrászerű elmélyülését. A verseny négy fő részből tevődik össze, három fordulóból és egy döntőből. A *TudTad* feladatlapjai, minden forduló kezdetén a helyi magyar hetilapban, az *Újszó* nevű periodikában jelennek meg, illetve a „Gerhardinum” Római Katolikus Líceum honlapján. A feladatlapok kiadását követő harmadik héten ugyanitt jelennek meg az előző forduló megoldásai és a csapatok által elért, egymáshoz viszonyított pontszámok is. A 2014/2015. tanévben a II. *TudTad* a tavaly elkezdett versenysorozat következő állomása. A tavalyi nagy sikeren felbuzdulva, amikor 24 csapat és 120 résztvevő nevezett és versenyzett, úgy gondoltuk, hogy az idén is megszervezzük ezt a vetélkedőt. A vetélkedőnek hiánypótló szerepe is van, mivel ez az egyetlen a bánsági szórványban megrendezésre kerülő interdiszciplináris vetélkedő, amely a bánsági V-VIII. osztályos diákokat szólítja meg.

A második honismereti tevékenység a Bánságnak a magyar nyelvhez, kultúrához, néprajzhoz és történelemhez kapcsolódó értékeit igyekszik bemutatni és megismertetni a Gerhardinum diákjaival. A 2012-2015 között lebonyolítandó hároméves projekt a következő címetek viseli: Magyar értékek a Bánságban, Magyar értékek a bánsági hétköznapiakban és Önazonosságunkban megerősödve lelkesítünk másokat!

Az önazonosság tudatot erősítő tevékenységsorozat közvetlen úton a Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum magyar tagozatának 45 diákját és tíz tanárát szólítja meg, és közvetett úton pedig a liceum teljes diákságát. Mind a három évben a 20 tervezett tevékenység a következő műveltségi területekre oszlik: irodalom, népművészet, néptánc és népdal, improvizációs képesség fejlesztés, vallás, helytörténet, földrajz és természettudományok.

A magyar irodalom műveltségi terület igyekszik bemutatni a Bánsághoz és Temesvárhoz kötődő irodalmi személyiségek életművét, ezáltal is megismertette a helyi író- és költőszemélyiségek életútját, műveit és hatásait a régió anyanyelvi fejlődésére. Ezt szolgálja az irodalmi kávéház és a könyvtárban megrendezett könyvklub. Az irodalomtanár irányításával a diákoknak alkalmuk van kéthavonta közösségben olvasni és az olvasott irodalmi művek üzenetét együtt átgondolni és megbeszélni.

A népi hagyományok magukba foglalják a népművészetet, a népi konyhát, a népdaltanulást, a kéthetente megrendezendő néptánc tanulás lehetőségét, valamint a vallási tartalmú és a családi életre vonatkozó szokások megismerését és tudatos felelevenítését a diákok körében. A havi egy alkalommal megrendezendő

népművészeti foglalkozás a magyar motívumok festését igyekszik megtanítani a diákságnak. A népi konyha foglalkozásai ételek elkészítését ismertetik meg. A népdaltanulás alkalmat ad a diákoknak nemcsak a már ismert népdalok éneklésére, hanem újak megtanulására is. A néptánc tanulása a fiatalokkal nemcsak megszerettetni szándékozik az egykori táncokat, hanem azok elsajátítására is törekszik. A szervezők szándéka szerint a néptánc tanulási alkalmak hozzásegítenének egy állandó iskolai néptáncsoport megalakításához. A tavalyi év eredményeként megszületett a Gerhardinum Lila akác néptáncsoportja. A hagyományok megismerése és a mindennapi életbe való beágyazása témakör programjai az egyházi ünnepekre és a családi eseményekre vonatkozó régi és mai fotók segítségével elevenítik fel a régi hagyományokat, szokásokat, és keresik a megoldást, hogyan lehetne azokat átmenteni a posztmodern ember életébe.

A vallás műveltségterületen a diákok megismerhetik a Bánság és Temesvár egyházi és vallásos életének kiemelkedő alakjait. Betekintést nyerhetnek az előd-iskola, az egykori temesvári Piarista Gimnázium volt tanárainak és diákjainak életébe és munkásságába. A még élő kortárs nemzedékkel elbeszélgetve megismerhetik az egykori piarista tanárok és diákok emberi vonásait és személyiségét.

Az önazonosság-keresés témakörön működik a vitakör és az improvizációs kör. A vitaköri témák a magyar önazonosság megőrzése mellett érveket keresnek a diákokkal együtt. Az improvizációs kör a magyar nyelv kifejezőképességét igyekszik a gyakorlatban megmutatni, amikor a diákok a tevékenységeken egy-egy hétköznapi téma bemutatására és azok megoldására törekednek.

A történelmi és földrajzi témakör a Bánság és a Partium egy-egy tájegysége mellett megismerteti a magyar történelem temesvári és bánsági eseményeit és emlékhelyeit. A földrajzhoz kapcsolódó tevékenység a Bánság és a Partium természeti kincseit is igyekszik bemutatni.

A projekt csúcspontja minden évben egy tanulmányi kirándulás. Az első évben megtekintettük a nagyszentmiklósi Nákó család kastélyát és a helyi katolikus templomban megtalálható síremlékét, valamint Csanádon a régi püspöki székhelyt és az egykori vármegyeközpontot. A második évben meglátogattuk a Beniczky családnak a Temesvár melletti Folyán található kúriáját. A harmadik évben színdarabbal, néptáncsal és népdalokkal szeretnénk végigjárni Majláthfalvát, Pécskát, Kisiratost, Nagyratost és Köröskisjenőt. Előtte a diákok a tevékenységek alatt megismerkednek a fenn említett települések hagyományaival, történelmével és földrajzi adataival.

A záró rendezvényen a projektben megismert és elkészített munkákat, népdalcsoportot, néptánc előadást, a diákok által készített népi ételeket és fotókat mutatunk be.

Nevesített magyar iskolák Arad megyében

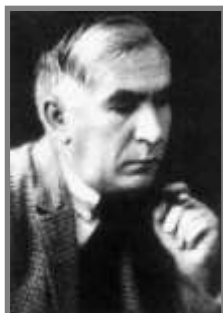

Arad megye statisztikailag a magyar lakosság szempontjából szórvány (alig 10 %), földrajzilag azonban a legtöbb magyar helység nyelvileg izolált, azaz kevés román lakja. A magyar falvak többsége egyvallású, a másvallású beházasodottak száma elenyésző. A megyében egy magyar középiskola működik Aradon, a *Csiky Gergely Főgimnázium*, óvodától a 12 osztályig. A megyeközpontban még egy általános iskolában van magyar tagozat, a megyében 10 nyolcosztályos iskola működik, és 7 helységben van osztatlan osztályokban magyar nyelvű elemi oktatás. A 10 iskola közül 9 önálló magyar oktatási intézmény, Nagyiratos vegyes (román, magyar) tagozatos iskola. Az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumon kívül öt iskola visel nevet, illetve Kisjenő város magyar iskolájának hivatalos megnevezése *Erdőhegyi Általános Iskola*, a Fehér-Körös bal partján elterülő magyar település neve után. Szóljunk néhány szót a névadókról és kötődéseikről!

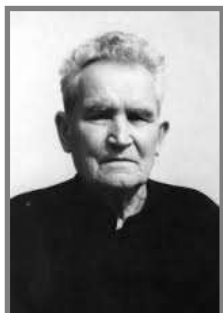
Csiky Gergely (1842–1891) neve, írói tevékenysége közismert, nem is térek ki számos színpadi alkotásának ismertetésére. 1842-ben született az Arad megyei Pankota városban, apja megbecsült orvosként Aradra költözött, s így fia itt járt iskolába, és itt is érettségizett. Teológiai tanulmányai után 14 évig katolikus pap, teológiai tanár volt, majd kilépett az egyházi kötelekből, és csak irodalmi munkásságának élt. A Főgimnázium 1991 óta viseli az író nevét.

Dr. Tabajdi Károly (1833–1886) Arad megye és a város főispánja. Nagy tekintélynek örvendő vezető, nagyon sok intézményt alapított mind a megyeközpontban, mind a megyében. Hathatós munkáját mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy Krassó-Szörény vármegye is főispánjának választotta, egy ideig mindkét feladatát ellátta. Sírja az aradi Felső-temetőben található. Szülőfalujának iskolája 2003-tól viseli nevét.

Móra Ferenc (1879–1934) író, újságíró, muzeológus neve is közismert. Nem kapcsolódik Zimándújfaluhoz, de egyedi esetként megyénkben a faluközösség többségi szavazatával vette fel az iskola Móra Ferenc nevét 2014. szeptember elsejétől. Azóta többen olvasnak az író írásaiból.

Páter *Godó Mihály* (1913–1996) tanár, jezsuita szerzetes, kisoroszi születésű, ott is van eltemetve. 12 gyermekes családban született, vallásos nevelésben részesült. Hivatásának játéka, hogy szülőfalujában alig tudtak tevékenységéről, miközben az erdélyi magyarság imádsággal, az európai katolicizmus kiállással vette védelmébe. 16 évi börtönre ítélték, amiért Mindszenty bíboros és Márton Áron püspök között tartotta a titkos kapcsolatot. De mivel a börtöncellában papként és tanárként tevékenykedett, büntetésként 7 évig a föld alatti magánzárkában volt. Kiszabadulása után figyelték, rózsafüzér forgalmazása miatt kapott újabb 2 évi börtönt. Igazi paptanár volt élete minden pillanatában. Egyedi eset a román igazságszolgáltatás történetében: írásban kérvényezte,

hogy maradhasson élete végéig börtönben mint a rabok lelki támasza. Erre kapun kívülre tették. Szülőfalujának iskolája 2009. október 23 óta viseli nevét.

Simonyi Imre (1920–1994) Simonyifalván született József Attila-díjas költő, újságíró. Eredeti neve Szmola, a Simonyi nevet elsősorban a publicisztikában használta. Áttelepedett Gyulára, ahol élete nagyobb részét töltötte. A város 1991-ben díszpolgárává választotta. Emlékének ápolására alakult a Simonyi Társaság, amely évente megrendezi a nevét viselő szavalóversenyt, szülőfalujában

emlékháza látogatható, falán emléktáblát helyeztek el. Az iskola 2004-ben vette fel a költő nevét.

Olosz Lajos (1891–1977) ágyai születésű költő, jogász, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt. 1917-től Kisjenő városban élt, ott is van eltemetve. Otthonában alakult 1933-ban az Erdélyi Magyar Írók Rendje. A XX. században

élt magyarországi és erdélyi magyar költők, írók csaknem valamennyien megfordultak nála, Fehér-Körös-parti házában. 7 önálló kötetben és 3 antológiában, számos újságban és irodalmi lapban jelentek meg versei. Szülőházát emléktábla jelzi. Szülőfalujának iskolája 2006 novemberében vette fel a költő nevét.

MATEKOVITS MIHÁLY

Honismeret a Bánságban

A temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum 1971-ben alakult magyar tannyelvű középiskola, 2010 óta Temes megye egyetlen magyar tannyelvű középiskolája. 2010-ben az Oktatási Minisztérium döntése következtében a Temesváron működő két magyar általános iskola tagozatai is beépültek a Bartók Béla Elméleti Líceum szerkezetébe. Ennek következtében a ma 63 tanárt számláló tanári kar több szinten végez oktatói-nevelői munkát: a kötelező tananyag oktatásán kívül fontos, hogy már elemi osztályokban fogékonnyá tegyük a diákot a magyar kultúra, a magyar értékrend iránt. Csak így alakulhat ki a hazaszeretet nemes érzése, csak így válhat a kisebbségi érzésből büszkeség. J. W. Goethével együtt hisszük, hogy a *„legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak”*. Különösen igaz ez a szórványban, ahol a magyar iskolának elsődleges szerepe van a nemzeti identitás kialakításában. Az iskolánkban tanul 540 diák naponta több km-t tesz meg, hogy eljusson hozzánk. Az elemista és a felső tagozatos diákok Temesvár egész területéről és a város 5-15 km-es körzetéből (Győröd, Újmosnica, Újszentes) érkeznek. A középiskolás diákok kétharmada temesvári, egyharmada Temes megye magyar tagozatos iskoláiból érkezik, 100 km-es körzetből (Végvár, Igazfalva, Ótelek, Lugos, Nagyszentmiklós, Zsombolya, Újszentes). Az elmúlt 10 évben 30 %-kal csökkent Temes megye magyar lakossága, a magyar fiatalok 2/3-a más nemzetiségű párt választott, a vegyes házasságokban született gyermekek 29 %-át regisztrálták magyarként. A 2001-2002-es tanévben 81 magyar tannyelvű osztály működött a megyében, a 2011-2012-es tanévben pedig 51. A számadatok arra utalnak, hogy nagyobb szükség van az identitást erősítő tevékenységekre, mint valaha. A gyermekekkel azt kell érzéltetni, hogy a szórványban élő magyar lét nem hátrányt, hanem többszörös előnyt jelent.

A teljesség igénye nélkül be szeretném mutatni az iskolánkban folytatott helytörténeti témájú, identitást erősítő tevékenységeket:

1. *Gyökérkeresőben – Virtuális és reális séták.* A 2012/2013-as tanévben induló programunk célcsoportját a bentlakó középiskolás diákok képezik. A program a diákok magyarságtudatának megerősítését, honismereti tudásuk bővítését és nemzeti hovatartozásuk pozitív megélését célozta meg. A bentlakó diákok interaktív előadásorozat keretében bemutatták a településükön máig is élő hagyományokat, családfakutatást végeztek. A tanév végén a résztvevők olyan helyekre ki-

rándultak, amelyek a magyar kultúrához szervesen kapcsolódnak (Torockó, Válaszút, Kolozsvár).

2. *Társadalomtudományi tehetséggondozás – élő történelem.* A temesvári Integratio Alapítvánnyal 2009 óta évente közösen megszervezett program célja a diákok megismertetése a társadalomtudományi kutatás módszertanával és a magyar identitás erősítése. A diákok az oral history, mélyinterjú, kérdőívezés, dokumentelemzés módszertanát felhasználva mentoraik segítségével olyan témákat dolgoztak fel, mint az 1989-es forradalom, élet a rendszerváltás előtt, híres Temes megyei magyarok Európában, a Temes megyei ifjúsági szervezetek története. Idén a '89-es forradalom 25 éves évfordulója alkalmából a középiskolás diákok mélyinterjút készítettek családtagjaikkal az akkori eseményekről. A *Nekünk történelem, nekik átélt esemény* program záró rendezvényén Tőkés László, európai parlamenti képviselő is jelen volt.

3. *Tematikus múzeumlátogatás.* Diákjaink idén részt vettek a *Temesvárról Európába*, és 2009-ben az Integratio Alapítvány által szervezett *Forradalmi Mozgó Múzeum* kiállításokon. Fontos, hogy a történelemórán kívül is megismerkedjenek a múlt összetett kérdéseivel.

4. *Tematikus kirándulások, történelmi szerepjátékok és versenyek, rendhagyó városnézések.* Évente megrendezett programjaink mind a magyar értékek felfedezését, a kulturális örökség megismerését erősítik. (Magyar mondák és legendák verseny, magyarságismereti bejárótábor, interaktív előadás a honfoglalásról.)

5. *Hagyományőrzés.* Iskolánkban négy néptáncsoport és két citeracsoport működik közelítően 500 diákkal. A Kis Bokréta, Bokréta, Bóbita, Eszterlanc táncsoportok számtalan fellépése a helyi, regionális és magyarországi kulturális rendezvényeken, nyári tánctábora, családi napja, kézműves foglalkozása (húsvéti tojásfestés), tematikus napja (disznóvágás) elősegítik azt, hogy a diákok megéljék és őrizzék hagyományainkat. A Temes megyei néptánc mozgalmat szegedi, debreceni táncoktatók segítik.

6. *Kultúr-Péntek.* Az Integratio Alapítvánnyal közösen megszervezett programot a temesvári Városi Tanács támogatta. A program célja a Temes megyei általános felső tagozatos osztályok közötti testvérosztályi kapcsolat erősítése volt. A szeptember-novemberi időszakban az igazfalvi, lugosi, óteleki, zsombolyai, végvári osztályok temesvári testvérosztályaikkal színházi előadást tekintettek meg, múzeumlátogatáson, rendhagyó városnézésen vettek részt, magyar képzőművészek által vezetett foglalkozásokon dolgoztak együtt. Az idei tanévben induló programot a jövőben is folytatni szeretnénk.

7. *Magyarságismereti játékok non-formális tanulási módszerekkel.* Az Integratio Alapítvány által megpályázott programot a Bethlen Gábor Alap támogatta. A szakmai csoport egy társasjátékcsoportot és öt online játékot dolgozott ki, amely a magyar kultúra értékeit mutatja be non-formális tanulási módszerekre alapulva.

A híres magyar rajzfilmek, A magyar irodalom híres művei, Híres magyar festőművészek, Szókiég, A Kárpát-medence városai, Magyar népviselet, Magyar felalálók címet viselő játékokat az alapítvány grafikusai terveztek vagy festették meg kézzel. A játékok a kép és szöveg társítása, memória, szókeresés, vaktérkép, Logico primo módszereit használják. A játékok bemutatására a magyar kultúra napján került sor egy interaktív játék-délelőtt keretében, amelyen a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum általános felső tagozatos diákjai vettek részt.

MOLNÁR TÍMEA IMOLA

Szeged témahét – terepgyakorlat

A Dugonics András Piarista Gimnáziumban május utolsó hetén szervezik a Szeged témahetet. Az egész iskola megmozdul. Egyfajta folytatása a Szeged napjához kötődő programsorozatnak. A Város „terepasztallá, laborrá válik”.

Az elmúlt öt évben a témahét megszervezésének különböző formáit próbálták ki. Volt önkéntes csoportra épített program, volt néhány évfolyam, illetve osztály számára megtervezett, különböző időpontokban szervezett, különböző tartalmú – természettudományos, zöldár, illetve helytörténeti – témahét. Az utóbbi években egy időpontra, Szeged témahét név alá rendezik az egyes évfolyamokra lebontott tartalmakat, foglalkozásokat. A témahetek összevonása egy időpontra együtt jár a hagyományos tanórától, csengetési rendtől és órarendtől való eltéréssel. Az osztálytermeken kívüli foglalkozás másfajta tanulási forma, mint a tanév mindennapi gyakorlata. Mozgásban, önálló tanulói tevékenységekben valósul meg. Az egész iskolára kiterjedő rendszer megkönnyítette a tanulók és a tanárok jelenlétének megtervezését. A 7-8. osztályok természettudományos, a 9. és a 11. évfolyam helytörténeti programokon vesznek részt. A 10. évfolyam Szegeden kívüli helyszínre megy. A városban való séta, közlekedés, a belépők árának biztosítása gyakran pályázatokból finanszírozott, az egyes évfolyamok programját az anyagi lehetőségekhez igazítjuk. A tanév végi időpont szervezési szempontból előnyös, a hatosztályos gimnázium öt évfolyamára épül. A végzősök elballagtak, érettségi szünetük van. A 7-11. évfolyamra, a tanulócsoportok képességeire, az éves tananyagra épül a témahét tartalma. Tantárgyakhoz kötődik, a helyi tantervben rögzített iskolai feladat a megvalósítás. Az évek során állandóvá vált témák, helyszínek öt tanévre lettek elosztva, hagyva a szaktanárnak mozgásteret. Lépcsőzetes, ötéves speciális képzés a Témahét, a diákok átfogó ismeret szereznek Szegedről. Az egyes évfolyamoknak van állandó témájuk.

Komplex nevelésben részesül egy-egy tanulócsoport, évfolyam, van helytörténeti, természettudományos, művészeti, idegen nyelvi tartalom. Változatos, sokféle képességet igénylő foglalkozások kerülnek egymás mellé. A tanulók a természeti jelenséget élvezettel figyelik meg, a helytörténet gyakran igényel nagyobb háttérismeretet. Testnevelők, bölcsészek, reálosok, művésztanárok hozzák a saját területüket, teret engedve egyéniségüknek. A művészeti, a természettudományos, a magyar és a történelem munkaközösség nagyobb teret kapott a foglalkozások tartalmának kijelölésében, megszervezésében. A tantestület előzetesen véleményezi a konkrét terveket, és minden tanár segítőként, kísérőként vesz részt.

Szegeden kívüli helyszíneken is jártak tanulócsoportok. Fehértón, a móraközponti tanösvényeken, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban, Zsombón. Szeged városrészei közül Tápé, Alsóváros, a Palánk és Rókus kap nagyobb figyelmet. A Vadaspark, a Fűvészkert, a Somogyi-könyvtár, a Csongrád Megyei Levéltár, a Móra Ferenc Múzeum, a Fekete-ház, a Szeged-Csanád Megyei Egyházi Múzeum, az Agora, a Ferences Látogató Központ, a Bálint Sándor Emlékház, az SZTE Juhász Gyula Tudástára és az SZTE tanszékek bevált helyszínek. A közgyűjteményekben szakemberek fogadják a diákokat, és tartanak foglalkozásokat. Az egyes közgyűjtemények megismerése is évfolyamokhoz van kötve, igazodva az aktuális kiállításokhoz, látóvalókhöz. A tanulók szokatlan tanulási folyamatban részesülnek, megfigyelési gyakorlat az alsóbb évfolyamokon a biológia, a kémia, az informatika, a rajz, a felsőbb osztályokban több ismerettel a történelem, a magyar, a rajz, az ének-zene, valamint a választott emelt szintű tantárgyakhoz kapcsolódik. A tanulók feladatlapot, házi feladatot kapnak, terepgyakorlatot végeznek, előadást tartanak, sok jegy születik. Az élővilág, az alföldi, Tiszparti környezet adottsága, a nagyvárosi életterület kiegészíti a történelmi élményeket.

A 7-8. évfolyam inkább a természeti környezetet, Tápét fedezi fel. Járnak a dómban, a Somogyi Károly Emlékkönyvtárban. A 9. évfolyam a Ferences Látogatóközpontot, az alsóvárosi templomot, a Bálint Sándor Emlékházat keresi fel, a város középkori, reneszánsz és török kori emlékeivel ismerkedik. A néprajzi, népzenei, néptánc foglalkozások a 8-9. évfolyamot érintik. A 9-10. évfolyam eljuthat a Csongrád Megyei Levéltárba (*Szeged Szabad Királyi Város levéltárának jeles oklevelei, jegyzőkönyvei*). Az évek során több helytörténeti téma került feldolgozásra: például: népi élet, népi mesterségek; a reneszánsz kori Szeged, szegedi veszedelem; a szegedi vár, a városháza, a legjelentősebb három templom története; Szeged 1910 - nagyvárosi élet; Szeged irodalmi emlékhelyei; azegedi nagytáj - zene, tánc, ének. A 11. évfolyam helytörténeti foglalkozásai a magyar és a történelem tantárgy tananyagának szerves részei. A fiataloknak az új zsinagógát a főrabbi mutatja be, majd Szeged árvízi históriáját megismerve a nagyváros felépülését figyelik meg, forrásként használják a várostörténetet. Juhász Gyula korához kötődve az irodalmi emlékhelyeket gyalogosan keresik fel.

A témahét sokféle pedagógiai helyzetet jelent. A hagyományos tanórára emlékeztető formák mellett vannak előadások, múzeumpedagógiai foglalkozások és gyűjtemények megtekintése. Önálló tanulói tevékenységként forráselemzés, régi szövegek szövegelemzése. Minden évfolyamon van aktív művészeti foglalkozás (csoportos és egyéni). A történeti tartalmakhoz kötődik a helytörténeti terepgyakorlat, épületek, emlékhelyek megfigyelése, megtalálása. Ehhez gyakran társul csapatverseny, Fedezzük fel Szegedet! A helytörténet mellett fontos a jelenismeret, hogy ne csak a múlt hagyományaihoz, emlékeihez, hanem a mostani életvitelhez, kortársakhoz kössük a fiatalokat. Ismerjenek meg érdekes személyeket, szakmákat, kössük érdeklődésükhöz, és felhasználjuk pályaaorientációra is.

A Szeged témahét jelentős iskolai nevelési helyzet. Célja a hely szellemének megismerése, az identitás formálása, hogy Szegedet ismerve élményeket, történeteket, értékeket tudjanak majd felsorolni, valamint az sem utolsó szempont, hogy az iskolai tananyag a gyakorlatban kerül alkalmazásra. A történelem tantárgy kísérleti (megfigyelési) helyévé válik a város.

KÁROLYI ATTILA

Helytörténeti olvasókönyvek Csongrád megyében

A gyökerek: az a megtartó erő, amely támasz a nehéz élethelyzetekben, amely köt és vonz, visszahoz később is, ha másfelé visz az életút, s akarva akaratlanul meghatározza személyiségünket, gondolkodásunkat, életmódunkat. Ezért fontos a helytörténet ismerete.

A helytörténeti ismeretek sok szakterületen és foglalkozási körben szükségesek: az idegenforgalom, a gazdasági ágazatok, a művelődésszervezés, a közigazgatás, az intézményszerkezet és a történettudomány egyaránt hasznosítja. Az adott város és régiója fejlesztéséhez éppúgy elengedhetetlenek, mint az egyéni boldoguláshoz.⁴

A források, forráskiadványok elérhetősége

A történelemtanításban egyre inkább előtérbe kerül a *forrásalapú megközelítés*. Ezt a középiskolai történelem tankönyvek az utóbbi másfél évtizedben növekvő

⁴ Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: A helytörténet a középiskolai oktatásban Makón. Honismeret, 2007. 1. sz. 29–34.

mértékben érvényesítik, teszik ezt igen változatos formákban, különböző forrás- és feladattípusokkal. A forráselemzést helytörténeti források felhasználásával is gyakoroltathatjuk. Ezáltal érvényesíthetjük a helyhez kötődés szempontját is. Ahol nem áll rendelkezésre megfelelő helytörténeti tankönyv vagy forráskiadvány, ott a helytörténet oktatásához továbbképzés nyújthat segítséget. Ilyen tanfolyam megszervezésének hiánya vagy az azon való részvétel kivitelezhetetlensége esetén, a kollégák számára lehetőség a településmonográfiák, illetve más, a helytörténeti forrásokat tartalmazó kiadványok felhasználása.

Érdemes kitérni a helytörténet oktatását segítő primer és szekunder forrásokra. Forrásörző intézmények – a primer írott emlékek őrzőhelyei – a megyei, a városi és az egyházi levéltárak, a tárgyi emlékek őrzőhelyei a múzeumok és az épített emlékeké maga a város, a szekunder írott emlékek őrzőhelyei a könyvtárak és helytörténeti részlegük, illetve a levéltári szakkönyvtárak. A helyi történelem oktatásához szükséges alapismeretekhez a segédtudományok: genealógia, heraldika, kronológia, paleográfia, történeti földrajz széleskörű szakirodalmán át vezet az út. A leggyakrabban előforduló irattípusok: az oklevelek, összeírások, térképek, jegyzőkönyvek, akták, anyakönyvek, iskolai iratok; a mentalitástörténeti források: naplók, levelek, végrendeletek, hagyatéki leltárak; a korszakra jellemző források: a települési iratok a 18-21. századból.

A forráskiadványok számtalan típusát lehet elkülöníteni. A források közlése a tudomány szempontjából lehet *tudományos* forrásközlés, például a Kristó Gyula főszerkesztésében megjelent *Anjou-kori oklevéltár* sorozata vagy *Az államalapítás korának írott forrása* vagy *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)* című kiadvány. Az iskolai tanulmányok során elsősorban a válogatott, népszerű forrásközlések forgatása ajánlott. Ide tartoznak például a különféle történelmi olvasókönyvek, amelyek az egyetemes és a magyar történelem mellett esetleg több helytörténeti téma tanulmányozásához is segítséget adnak. Hasznos lehet azoknak a kiadványoknak az ismerete is, amelyek egy-egy történelmi eseményre vagy személyre emlékezve közölnek forrásokat. Például István király emlékezete, A tatárjárás emlékezete, Mohács emlékezete, Buda visszafoglalásának emlékezete. Tartalmi jellemzők szerint lehetnek tematikus, kronologikus, irattípusos, válogatott, egészbeni, részleges, kivonatos, táblázatos, keretes, betűhű, átíró, kritikai, sőt facsimile forrásközlések. Ezek sajátosságaival a felhasználásuk előtt célszerű megismerkedni.

Helyi kiadványok a helytörténet tanításában

A helytörténet megismeréséhez és tanításához segítséget adnak a településmonográfiáktól az egyszerű forráskiadványokon át a segédkönyvként használható helytörténeti olvasókönyvekig, munkafüzetekig több szakaszban megjelent különböző helyi kiadványok. Az oktatás különböző szintjeire alkalmassá tétel igénye fejlesztette az olvasókönyveket az iskolák számára egyre jobb pedagógiai

használhatóság felé. Ahhoz, hogy a helytörténet integrálása a különböző középiskolai tantárgyak tanításába könnyebb legyen a középiskolai tanárok számára, célszerűnek bizonyult egy-egy települési helytörténeti olvasókönyvbe összegyűjteni azokat a legfontosabb és legjellegzetesebb írott vagy képi forrásokat, dokumentumokat, amelyek feldolgozásához magyarázatokat, tisztázó fogalom-meghatározásokat, szakirodalom ajánlást és a feldolgozáshoz szempontokat, kérdéseket, kutatásra ösztönző, kreativitást igénylő feladatokat biztosít és ajánl a könyv.

A honismereti/helytörténeti tankönyvek, olvasókönyvek célja egy mikrovilág megismertetése ahhoz, hogy az otthonlét biztonságának tudata is kialakuljon a fiatalokban. A mai kor megváltozott szemlélete igényli, hogy ezeknek a könyveknek legfőbb vonzereje az érdeklődés felkeltése, a szemléletesség, amit a képanyag gazdagságával érhetnek el, a változatosság, amit a sokrétű tartalom biztosít, az élményszerűség, a gondolkodásra, cselekedtetésre serkentés, a komplexitás, ami a megmerevedett tantárgyi struktúrát elkerüli, a sokirányú nyitottság és tájékozottság a lokalitáson belül - a rész és egész egymáshoz viszonyulásának érzékeltetése érdekében. Jelentős a szerepük a világszemlélet és a személyiség formálásában.⁵

Igen különböző típusú helytörténeti tankönyvek léteznek Csongrád megyében is.

Helytörténeti olvasókönyvek és munkafüzetek Csongrád megyében

A téma kutatására az ösztönzött, hogy Csongrád megyében – tudomásom szerint – még nincs áttekintés arról, hogy mely településekről készültek már a diákság számára helytörténeti tankönyvek, munkafüzetek, mennyiben mutatnak a meglévők hasonlóságokat, illetve sajátosságokat, mennyire integrálódtak az iskolai tanítási órák anyagába vagy a tanórán kívüli foglalkozások keretébe. Érdekelt az is, hogyan készültek el ezek a könyvek, kiknek szólnak, milyen az ismertségük és a felhasználásuk mértéke. A kutatásban segítségemre volt, hogy a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület titkáráként sok településünk honismerőivel vagyok kapcsolatban, akik örömmel bocsátották rendelkezésemre településük monográfiáit, olvasókönyveit, középiskolai történelemtanárként magam is kaptam felkérést helytörténeti olvasókönyv írására,⁶ ki is próbálhattam helytörténetünk tanítását tanórán kívüli szakköri foglalkozásokon, felmérhettem hasznosságát többször is, beépítve a gimnáziumi történelemóráim anyagába. E tapasztalatok birtokában érdekes volt számomra az olvasókönyveket áttanulmányozni.

Gyűjtőmunkám során eddig 10 település 19 kötetére találtam rá. (Valószínűleg nem teljesek az ismereteim, a megye tőlem távolabbi községeiben lehetnek még „rejtőzködő” kincsek.) Ezek az olvasókönyvek 1993 és 2010 között jelentek

⁵ Kováts Dániel: A helyismereti tankönyv az iskolai nevelésben. Hagyományátadás. Módszertani segédanyag. Honismeret különszám, 2010. 61.

⁶ Gilicze János – Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: Város a Maros mentén. Makó története a források tükrében. Tanulmányok Csongrád Megye Történetéből XXXII. Szeged, 2002. 340 oldal, 74 témaegység.

meg. Közülük 7 városi helytörténet (ebből 3 makói, külön általános iskolásoknak, külön középiskolásoknak, külön egy tematikus a holokausztról), 12 pedig kistéle-
pülések helyi hagyományairól, történelméről szól. (Ezen belül 8 kis kötet Apát-
falva általános iskolásainak készült, tehát tulajdonképpen összesen 5 falu készí-
tett ilyen tananyagot diákjainak.) A városok közül Hódmezővásárhely (1998),
Szeged (1999), Makó (2000, 2002, 2010), Csongrád (2001), Mindszent (2005) olva-
sókönyvei mellett két tanulmánykötetben megjelent Szentes helyismereti kézi-
könyve, ami szintén differenciáltan használható tankönyv jelleggel is, ha a tanár
megalkotja egy-egy idő- és témaegységhez a kérdések, feladatok sorát. Előrebo-
csátva, hogy az adott előadásidőben lehetetlen teljes képet adni a kötetekről, csak
néhány szempontot vázolok a helytörténeti olvasókönyvek vizsgálatához:

Történelmi időkeretek: a középiskolásoknak szánt 5 városi olvasókönyvből 3 a
régészeti előzményektől az 1990-es évekig ad áttekintést (Hódmezővásárhely,
Makó, Mindszent), 2 pedig a 20. század közepéig (Csongrád és Szeged).

Szerkezeti felépítés szempontjából viszonylag egységesek a városok kötetei: té-
maegységekre bontottak, forrásokból indulnak ki, magyarázatokat adnak a for-
rásban említett korról és a település időszakáról, fogalommagyarázattal is kiegé-
szítik a forrásokat, szakirodalmat javasolnak a mélyebb áttekintés érdekében,
majd kérdéseket, kreatív, utánjárást kívánó, cselekedtető feladatokat fogalmaznak
meg a diákok számára. (Kivétel a mindszenti, de annak műfaja antológia.)

Komplexitás. Tematikai szempontból nagyobb a „szóródás” a városi olvasó-
könyvekben. Ezt természetesen a kiválasztott források is indokolhatják, illetve az
adott településen élők életmódjának sajátosságai. Kevesebb néprajzi téma szere-
pel bennük, mint a kistéleplések könyveiben, több a művészet, a helyi jeles sze-
mélyek kiemelése, a nagy fontosságú történelmi-politikai események megjeleníté-
se és hatásainak kibontása.

Szemléletesség. Nagy eltérések tapasztalhatók a városok olvasókönyveiben
ezen a téren, de az anyagi lehetőségektől (kevés színes kép, több fekete-fehér)
függően mindegyikben törekedtek a változatos szemléltetésre. Forrásszemelvé-
nyek, dokumentumfotók, természetfotók, épületfotók, oklevelek, rajzolt ábrák,
térképvázlatok, grafikonok, portrék, adattáblázatok, diagramok, címerek, vers- és
krónikarészletek, kiáltványok, felhívások, újságrészletek, régi képeslapok másola-
tai mellett kották, pecsétek, plakátok, helyi festők, szobrászok alkotásai, emlék-
táblák, anyakönyvi bejegyzések, festményekről készült színes képek teszik sokol-
dalúan változatosá a köteteket. Ezek jó részének nemcsak a szemléltetés a funk-
ciója, hanem forrásként is szerepel az olvasókönyvekben.

Használhatóság. A világos szerkezeti és tematikai tagolás eredményeképpen
könnyű tájékozódni az olvasókönyvekben, a források kiválasztása, időbeli elhe-
lyezése eleve meghatározza, melyik tananyaghoz köthető az adott helyi téma.
Egy jó olvasókönyv a középiskola négy/hat éve alatt végig használható a történe-

lem, az irodalom és a rajz vagy énekórákon. A témákhoz kapcsolódó kérdések egy része megválaszolható a forrás és a magyarázatok alapján, vannak azonban utánjárás, keresést igénylő feladatok is. A legizgalmasabbak a kreativitást igénylő feladatok, amelyek cselekvésre inspirálják a diákokat, alkotómunkát várnak tőlük, vagy múzeumi és városnéző feladatokra ösztönzik, hogy nyitott szemmel járjon lakókörnyezetében, figyelje az utcaneveket, az emléktáblákat, próbálkozzon barátai számára kis idegenvezetéssel stb.

Kapcsolódás többféle tantárgy tematikájához. Minden olvasókönyv sok lehetőséget ad arra, hogy különféle tantárgyak óráin kiegészítsék a tananyagot a helyi tudnivalókkal. Legérdekesebben az osztályfőnöki órákat lehet élénkíteni, változossá tenni a lokális hagyományok felelevenítésétől, eljátszásától a különböző korok helyi viselkedésformáinak megjelenítésén át a helyi önkormányzat intézkedéseinek megvitatásáig (képviselő meghívásával). Az olvasókönyvekből nem maradtak ki a helyi, országos hírnevet szerzett írók, költők, színészek, zenészek, felfedező, tudósok, mérnökök, történészek, tanítók, tanárok, építészek, múzeumépítők, kutatók, szobrászok, festők, közéleti nagyságok, orvosok, akik sokat tettek a településen élők jobb életéért, a fejlődésért. Mivel a lokális történetírás ezeket a jeles személyeket mindig kiemeli, minden tantárgyban megvan a lehetőség a helyi vagy régiós nagyságokat megismerni. Ne mulasszuk ezt el!

A Csongrád megyei kistelepülések közül a leghamarabb a szegváriak helyismereti tankönyve készült el *Kovács Lajos* jóvoltából. A 4. osztályban indítja a honismeret tanításának megalapozását. 3 nagyobb témakört szán a kicsiknek, minden témakört 5-6 foglalkozásra bont, és azokat szinte óravázlatszerűen felépítve írja le irányító tanítói kérdésekkel, feladatokkal együtt. Minden témakörön belül gyakorlatias, a község megismeréséhez kapcsolódó feladatokat ad, amelyek során a határban, a családi körben, a faluban folyik a gyűjtőmunka, és annak megbeszélése és értékelése is szerepel. A felső tagozatosokat 11 ún. mesében ismerteti meg a település történetével, hagyományaival, majd a 11. mese után a paraszti életmód, a helyi építészet, az intézmények története, a jeles szegvári személyiségek, statisztikai adatok, helyi mesék, mondák leírása köti le a diákok figyelmét. Minden meséhez jegyzetek, ajánlott olvasmányok, feladatok kapcsolódnak. Tudatosan, logikusan felépített helytörténeti olvasókönyv jó módszertannal és forrásokkal.

A kizomboriak 5-6. osztályosoknak készített hon- és népismeret füzeté munkáltató tankönyvnek tekinthető. 12 egységben foglalja össze a határ menti, rendkívül élénk honismereti munkájáról ismert kistelepülés történetét, hagyományait, nevezetességeit. Mellékletében az ott élt híres személyekről kaphatnak ismereteket a diákok. Házi feladataiban környezetvédelmi, határismereti, könyvtári feladatok is szerepelnek.

A talán országosan is ismert apátfalvi honismereti tankönyvsorozat 8 kötetből áll. Helyi pedagógusok, könyvtárosok, néprajzosok, népművelők írták példamu-

tató lelkesedéssel. Minden füzetnek különleges, a népi hagyományokban gyökerező címet adtak. Érdeemes megismerkedni tartalmukkal. 1. *Gombos András: „Havas Gergé ne havaskodj!”* Az apátfalvi néphagyományok megismertetése a cél. A jeles napokhoz kapcsolódó szokások feltárása, az apátfalvi nép katolikus hagyományvilága az egyházi évhez igazodik. Az évszakokhoz igazodóan mutatja be a szántás, vetés, az aratás vagy a kenyérsütés szokásait. Az osztályfőnöki órák, a magyarórák, a technika tantárgy anyagához ad háttérismereteket. 2. *Mátóné Antal Júlia: A Dáli ugartól Belezig* című füzete megismerteti a tanulókat a község földrajzi adottságaival, éghajlatával, vízrajzi jellemzőivel. Magyarázatot ad a lakosság létszámának csökkenésére. Részletesen bemutatja a település gazdasági életét, a mezőgazdaság fejlődését, iparát, a közlekedés és vendéglátás jellegzetességeit. 3. *Szigeti György: „Pátfalvai Rákóczi utcába...”* című füzete tartalmazza a népdalok jellegzetességeit, zenei elemzését. Külön fejezet foglalkozik a gyerekdalokkal. Bartók Béla életét és Kardos István vőfély életét és tevékenységét helyi kötődésük alapján mutatja be. Haszonnal forgatható az énekórákon, hazai ízekkel gazdagítva a népdalok világát. 4. *Tóthné Hanyecz Katalin: „...Amerre a nap lejár...”* című füzete a földrajz és biológia órákon megismerteti a tanulókat a Maros-vidék természeti értékeivel, szépségeivel. A kötet második része az erdei iskolákat mutatja be az érdeklődőknek, feladatokat ad a tanulóknak, hogy felfedezhessék a vidék élővilágát, megismerjék és védjék a természet kincseit. 5. *Urbancsok Zsolt: „Mint fatörzsből gyönge ága...”* című kötete a település történetét dolgozza fel áttekinthető és didaktikusan jól felépített formában a kezdetektől 1956-ig. A történelem tanításához illeszkedik, minden évfolyamon hasznosítható ismereteket ad a gyerekeknek szülőfalujuk történetéhez, ezzel erősíti a gyerekek szülőföldhöz való kötődését. Érdekes feladatokkal, színes háttéranyagokkal gazdagítja a helytörténet tanítását. 6. *Vargáné Nagyfalusi Ilona – Vargáné Antal Ilona: „Gyí, paci paripa!”* című füzete apátfalvi népi játékok, népi mondókák segítségével a régi gyerekek világába vezet, ahol maguk készítették játékaikat a rendelkezésükre álló természetes anyagokból: növényekből, fából. A nevéük is megmozgatja a fantáziát: makkpipa, töktalicska, ízékállatok. 7. *Vargáné Nagyfalusi Ilona: Múltunk szötte örökség.* A Hon- és népismeret modul tanítása során megismerteti a tanulókkal az apátfalvi népi építészetet, jellegzetes lakóház típusokat, bemutatja, hogyan készítették régen lakóházaikat elődeink. Külön fejezet szól a település népviseletéről, az apátfalvi fehérhímezsről. Az apátfalvi népi mesterségeket is feleleveníti: a halászatot, a kosárfonást, a fazekasságot és a bútorkészítést. 8. *Balázs Katalin Judit: Mikoron az Úrjézus a földön járt...”* című kötete az apátfalvi népköltészet, mágia és hitvilág, népi imádságok, legendamesék, eredetmondák és az apátfalvi nyelvjárás feldolgozását a magyar nyelv és irodalom órákon a tantárgy anyagába integrálva ajánlja feldolgozni.

Egy különlegességre is rábukkantam keresgélésem során. Csongrád megyében, Pitvaros községben a szlovák nemzetiségi nyelvű oktatás rendszerében van

szlovák hon- és népismeret tantárgy, heti 1-1 órában az 5-6. osztályokban. A *Slovenská Vzdelenosť* című könyvből tanulnak. Szerzők: Anna Kondacsová – Monika Szabová – Erika Kraszlánová. Példamutatóan szép és tartalmas szlovák tankönyvek nagyban hozzájárulnak ahhoz a nemes identitástudathoz, ami a kis falu lakóit jellemzi. Emlékezetes számomra az a 4 évvel ezelőtti karácsonyi műsor, amelyet honismereti egyesületünk vendéglátásakor a pitvarosi óvodások és kisiskolások adtak. Szépséges karácsonyi dalokat énekeltek, köszöntőket mondtak, ünnepi hagyományok jeleneteit, játékait adták elő többnyire szlovák, néhányat pedig magyar nyelven.

Szeretnék még felhívni a figyelmet egy speciális témájú helytörténeti segédkönyvre, *Urbancsok Zsolt* tanár és makói levéltár-igazgató 2010-ben megjelent könyvére.⁷ Benne a mai gyermekekhez szólnak olyan gyermekek visszaemlékezései, akik megélték és túléltek a holokauszt borzalmait, szenvedéseit. Urbancsok Zsolt a kiadás óta eltelt 4 évben Makó minden középiskolájában, és több általános iskolájában kapott lehetőséget ennek az anyagnak a feldolgozására. Szemléletformáló mű, az új generáció élet- és világszemléletét alakítja emberibbre.

E körkép egyetlen meggyét alapul véve – úgy vélem – igazolhatja azt a reményt, hogy vannak a hon-és népismeret tantárgy keretein belül a helytörténet oktatását lehetővé tevő tankönyvek, olvasókönyvek, munkafüzetek. A már meglévők újra kinyomtatásához és a még hiányzók megírásához és megjelentetéséhez sok szükséges tényező együttes megléte kellene. Kutatói-alkotói szabadság a pedagógusoknak, néprajzosok, levéltárosok, régészek, muzeológusok, helytörténet kutatók, kulturális és informatikus szakemberek segítségével, mert ez a munka csak team-munka lehet. És természetesen szükséges a pénzügyi és technikai feltételek biztosítása, hogy minden iskolás gyermek kezébe kerülhessen az olvasókönyv, a munkafüzet. A helytörténet tanításához pedig felsőfokú végzettségű szakemberek, és a legjobb hatékonyság elérése érdekében a tantervi órakeret is kell.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

⁷ *Urbancsok Zsolt: A holokauszt gyermekei. A holokauszt gyermek szemtanúinak visszaemlékezései.* Makó, 2010.

Drámajátékos élmények a történelem és a hon- és népismeret órákon

Történelemtanári munkámban mindig szerettem az élményszerző tanulási módszereket alkalmazni. 30 éve, pályám kezdetén, még szituációs játékoknak hívtuk az általam ma használt drámajátékokat. Csak kevés tanórán merem elszakadni a hagyományos órakerettől. Amikor azonban a tapasztalataim alapján láttam, hogy a gyerekek élvezik, sőt kériek ezeket a feladatokat, elkezdtem kidolgozni a tananyagokhoz kapcsolódó, életkori sajátosságokhoz is alkalmazkodó gyakorlatokat. Ma már nincs történelemórám

drámajáték nélkül. A tapasztalataim mellett segítettem megvalósítani ezeket a terveimet a drámapedagógiai szakirányú végzettségem. Évtizedek óta alkalmazom tehát ezt a személyiségfejlesztő módszert. Azokat a lehetőségeket kerestem, amelyekkel „mintha” helyzeteket teremtve ráébredszthetem tanítványaimat a lényükben lévő nyilvánvaló vagy rejtett adottságaikra, képességeikre. Lénárd Ferenc ajánlása pedagógiai vezérfonalamként megvalósulhat ezt a módszert követve: *„Nem ugyanazt kell adni az egymástól különbözőknek, hanem éppen azt, ami nekik való”.*

A tanterv alapelveinek és céljainak megfelelően a drámapedagógia módszerének és eszközzrendszerének segítségével a kormegjelenítés igényével megfelelő történelmi élményhez juttathatóak a tanulók, így fantáziájuk segítségével az elmúlt idők részeseivé válhatnak. A meglevenítést a történelmi ismeretek megértése és alkalmazása követi. A Neelands-féle konvenció felosztás alapján az alkalmazott drámajátékok az ábrázolást, a megjelenítést, a megértést segítő játékokformák. A gyerekek bevonásához, a drámai élményszerzéshez, a megtapasztalás lehetővé tételére használhatóak. A drámapedagógia a személyiség fejlesztésének módszerével a tanulók készségeit, képességeit, ismereteit, társas kapcsolatait a módszert alkalmazó tanár által irányított, egyénileg vagy csoportban végzett közös dramatikus cselekvés révén fejleszti. A gyermek cselekvőként, közreműködőként képzeletben és tevékenyen él meg élettapasztalatokat.

A tananyagközpontú módszertanról a tanulóközpontú/gyermekközpontú pedagógiai eljárások alkalmazására, a kompetencia alapú oktatásra helyezi a hangsúlyt ez a módszer. A hagyományos tantárgyközpontú óra egy része a drámajáték hatására folyamatközpontúvá válik. Ez hiányteremtéssel /a feladat ismeretése/ következik be: pl.: egy maszkkal, jelmezzel, tárggyal, szerepmegajánlással,

a tanár szerepbe lépésével. A találkozás szakaszban (a tényleges feladatmegoldás ideje alatt) megoldják egyéni vagy kis- és nagycsoportos formában a gyakorlatozat. A dramatikus többlet (a megoldások megbeszélése) résznel pedig a problémát nem megoldva, csak átgondolva, körbejárva zárul a drámaórai rész.

Az adaptív oktatás alapszükségletei is teljesülhetnek ezzel a munkamódszerrel: a *kapcsolat*, hogy tartozzék a diák valahová, a *kompetencia*, hogy legyen képes megtenni valamit, hihessen magában, az *autonómia*, hogy legyen önálló, tudja szabályozni cselekedeteit. Az általános iskola 5-8. évfolyam minden tanítási óráján alkalmazhatóak a módszer gyakorlatai. A kompetencia alapú oktatás legfontosabb fejlesztési területei a drámajátékok alkalmazásával a következők: kommunikációs készségek fejlesztése szóban és írásban. ön- és társismeret mélyebb tétele; verbális és nonverbális kifejezések fejlesztése; kooperatív tanulási módszerek megtanulása; a szociális kompetencia fejlesztése.

A referencia iskolai pályázat keretében készítettem egy jó gyakorlatot *Alkalmazott drámajátékok az ember és társadalom műveltségterület oktatási, nevelési céljainak eléréséért* címmel. A jó gyakorlat célja az, hogy az általános iskolai történelemtanítást a drámapedagógia módszerének és eszközrendszerének segítségével élményszerűvé tegye. A gyermek cselekvőként, közreműködőként képzeletben és tevékenyen éljen meg élettapasztalatokat. A tanulóközpontú pedagógiai eljárások alkalmazása kerüljön előtérbe. A tanulók készségeit, képességeit, ismereteit, társas kapcsolatait a módszert alkalmazó tanár által irányított, egyénileg vagy csoportban végzett közös dramatikus cselekvés révén fejlessze. A drámajátékok a kompetencia alapú készség- és képességfejlesztés területeit mélyítik el. A tanulók konfliktuskezelő módszerei, egymás iránti felelősségük fejlődnek a mikro és makro közösségekben. Szívesebben működnek közre a diák-önkormányzati munkában, nyitottak a társadalom civil szervezeteiben való szerepvállalásra. A jó gyakorlatban az osztály egészére vonatkozó feladatok találhatóak, amelyek az integrációs nevelés, az esélyegyenlőség lehetőségét is megteremtik.

Miben újszerű a drámajátékok alkalmazása? A hagyományos órakeretbe illeszthető a drámapedagógiai rész, tehát nem kell a tanítási dráma tervezése. Érdekesebb, izgalmasabb, személyes élménnyé válhat a történelem tanulása, megvalósulhat az élménypedagógia. A sérült tanulók személyiségformálására különösen alkalmasak, mert nem a tananyag-központúság az elsődleges. A játékok oldják a szorongást, a félelmet. A gyakorlatok fejlesztik a képzelőerőt és a kreativitást. A tanár számára is megújulást jelenthet, különösen a kiegészítő elleni preventív tevékenységben. Miért? A folyamatközpontú pedagógia tevékeny részese lesz. A „tanár mint partner” szerep megélése új attitűdként jelenik meg. Fejlődik a kreativitása, empátikus készsége. Hatékonyabbak, érdekesebbek a tanórák.

A Jó gyakorlat a gyermekek megfigyelésére alapoz, melyet célirányos mérésekkel egészítettem ki a megfigyelt osztálynál a 4. tanév végén. A tapasztalatok

azt mutatják, hogy a többség örömmel végezte a gyakorlatokat, tagadhatatlan, hogy nagyfokú autonómiára van szükségük, és ez csak hosszú fejlesztéssel szereshető meg. Valóban élmény volt számukra más korok embereinek bőrébe bújni, és úgy tapasztalni meg a „mintha” helyzetet, hogy nem kellett megélni a negatív következményeket a valóságban.

Végezetül mikro tanítási egységben szeretnék példát bemutatni a szöveggyűjteményekben található drámajátékok alkalmazási lehetőségére.

5. évfolyam

Az ókori görög-római világ témakör - Pannónia provincia tananyag. A történelmi atlasz tanulmányozása és az első anyagegység önálló elolvasása után kapják a feladatot. A drámajáték elnevezése *gyűlés*: Augustus tanácsadóiként érveljtek Pannónia elfoglalása ellen és mellette! Ha jobban szemléltetni akarjuk, akkor a táblán rögzíteni lehet a javaslatok lényegét.

6. évfolyam

A virágzó középkor hazánkban témakör - Mátyás reneszánsz udvara tananyag. A csoportmunka témája: Mátyás reneszánsz udvarában. A drámajáték neve *a szakértő köntösében*. A tankönyv szövegeinek otthoni elolvasása és előzetes internetes feladatok alapján szerveződtek a csoportok egy-egy vezető köré: a „corvinnák” gondozói, a királyi étkek készítői, a lakoma szervezői, a zene és tánc mesterei, az öltöztetés felelősei. A beszámolókat képi és zenei, illetve táncos elemek színesítik.

7. évfolyam

Az első világháború témakör - Élet a frontokon a magyar katonák között kiegészítő anyag. Az óra utolsó szakaszában a Kimegyek a doberdói harctérre dal cíterakísérettel való meghallgatása után (*belső hang* feladattal) egy-egy mondat kimondása, ami a bakák eszébe juthatott a dal hallgatása után. A megoldása önkéntes feladat, ha nehezen indulna, a tanár is kezdheti.

5. évfolyam

Hon- és népismeret - *Gyermekjátékok régen* anyagegység. Projektmunka zárása: csoportok bemutatója: egy-egy játék megtanítása a többieknek (a szükséges eszközöket, kellékeket önállóan készítik).

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Gabnai Katalin: Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába. Bp., 2001. - *Kaposi László* (szerk.): Drámapedagógiai olvasókönyv. Bp., 1995. - *Mezei Éva*: Történelmi játékok. Valóság 1975. 2. sz. - *Móka János*: A pedagógiai mintha. Drámapedagógiai Magazin, 1993. 5. sz. - *Lipták Ildikó*: A színházi nevelés és a drámapedagógia lehetőségei, jelentősége, helye az iskolai nevelésben. Új katedra, 2010. különszám III. - www.drama.hu

DR. HEGEDŰSNÉ GERA ÉVA

Szíviünk hungarikumai

Vannak általános iskolai angol nyelvórán alkalmazott módszerek, amelyekkel honismerethez kapcsolódó tudnivalókat az idegen nyelv oldaláról tehetünk fontossá. Az idegen nyelv alkalmazásához adható feladatok vonzó módon közvetítik a diákoknak a helyismeretet. Nézzünk néhány feladatot, amelyek érdekeltté tehetik a fiatalokat környezetük megismerésében! A tanulók kutassák fel a Dél-Alföld, ezen belül Szeged hungarikumait, ismerjék meg közvetlen lakóhelyük természeti, kulturális, gasztronómiai értékeit, és ezeket tudják közvetíteni angol nyelven is! Fogalmazzák meg ezek bemutatását, gyakorolják az ismertetést angol nyelven! Tájégségünk értékeiről, különlegességeiről tájékoztassák az ide látogató turistákat! Sajatítsák el a bemutatáshoz szükséges beszédfordulatokat, mondatmodelleket, gyarapítsák szókincsüket!

A megszerzett élményanyag alapul szolgál a nyelvi beszédfordulatok, nyelvtani egységek elsajátításához. Az érdeklődést felkeltő célokkal a további tanulmányaikban, az egész életen át tartó tanulást, nyitottságot is megalapozzuk. Bekapcsolódnak a tanulási nehézségekkel küzdő, sajátos nevelési igényű, valamint a beilleszkedési nehézségekkel küzdő tanulók is a munkába. Számukra is megoldható feladatokat kapnak. Tudatosodhat bennük, hogy ők is képesek értékelhető produktumok létrehozására, bemutatására és ezzel a csoportban elfoglalt helyük erősödik.

Az általam összeállított jó gyakorlat az általános iskola angol nyelvet tanuló csoportjai számára lebontott modulokat tartalmaz. *4. évfolyam:* a tápéi gyékényből szövés, a szőregi rózsából asztaldísz készítése; *5. évfolyam:* a szegedi papucs megismerése, bemutatása, a szegedi (19. századi) viseletek megismerése, bemutatása. *6. évfolyam:* a szegedi fűszerpaprika története, jelene, receptek gyűjtése. *7. évfolyam:* a szegedi halászlé elkészítése, szegedi receptekből receptgyűjtemény készítése. *8. évfolyam:* a szegedi Pick szalámi története, ismertetése, terítés-tálalás.

A modulok tartalma a településeken a helyi sajátosságoknak megfelelően változtatható. Fontos a helyi kulturális értéktárak feltárása, a diákokkal való megismertetése, ezt követi a hungarikumok leírásához szükséges lexikai anyag átadása, majd a gyakorlatias szituációban kerül sor a tanultak alkalmazására.

LINCZER JÁNOSNÉ BENKE MARGIT

Batsányisok a magyarittabei Kossuth-szobor nyomában

Magyarittabé egy zömében magyar lakosságú falu a Vajdaságban, Szerbia északi részén; lakóit a 18. század végén odatelepített Békés megyei református magyarok utódai alkotják. Losoncziné Szentandrás Erzsébet, a csongrádi Batsányi Gimnázium nyugalmazott tanára 1998-ban kirándulást szervezett az ottani magyar közösséghez, egy évvel később pedig Marton Károly, a helyi református lelkész látogatott Csongrádra, hogy részt vegyen a gimnázium falára kerülő 1848-49-es emléktábla felavatásán. Ezt a régi kapcsolatot erősítettük meg 2015. április 26-án, amikor Sági Péter Pál, Bodor Ivett, Székely Antónia Réka és Vígvári Tímea 6. F osztályos diákok Losoncziné Szentandrás Erzsébet, Kiss Attila intézményvezető, Cseri Gábor alpolgármester és Széll Gábor munkaközösség-vezető kíséretében Magyarittabéra látogattak.

A csongrádi küldöttséget Marton Károly református lelkész szívélyes fogadtatásban részesítette, majd Losoncziné tanárnő köszöntője után a másfél évszázada épült, 744 férőhelyes református templomban méltatta a csongrádi és magyarittabei kapcsolat fontosságát. Már utazásunk előtt kiderült, hogy 2015 húsvétján ismeretlen tettesek ellopták a templom elől azt a bronzból készült Kossuth-szobrot, amely 111 évvel ezelőtt közadakozásból készült el, amikor azonban 1918-ban egy bevonuló szerb katona szívétájékon lőtte és lelökte a szobrot, a helyiek a református templomban rejtették el, és csak 1941-ben állították fel újra eredeti helyén. Az emlékműnél 1990 óta szerveztek koszorúzásokat, itt tartották a március 15-i központi megemlékezést, mivel ez volt az egyetlen Kossuth-szobor Bánátban.

A megcsonkított talapzat előtt Sági Péter Pál Kossuth egyik toborzóbeszédét szavalta el, ezt követően megkoszorúztuk az emlékhelyet, és Kossuth-nótát énekeltünk a helyi közösséggel. Petes Béla tanácselnök segítségével megtekintettük a falu nevezetességeit, a katolikus temetőt és a horgásztavat, ellátogattunk a 100 méterre fekvő Szerbittabéra is, végül közös ebéddel zártuk a régi emlékeket új élményekkel gazdagító kirándulásunkat.

SZÉLL GÁBOR

Batsányis törzsek kalandoztak Ópusztaszeren

2015 áprilisának második felében csaknem száz, 9-11. évfolyamos diák vehetett részt egy tanulmányi kiránduláson az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkban. A csongrádi Batsányi Gimnázium diákjai a magyar kalandozások korának legjelentősebb hadi eseményeit és a nomád életmód jellegzetességeit megismerve egy interaktív hadtörténeti szoftvert próbálhattak ki a pályázat keretében.

Az első napon a diákok Turda Gábor történész és Kardos Tamás szakmai vezető segítségével kipróbálták a honfoglalás korára jellemző használati tárgyakat, megismerték a visszacsapó íj és a készenléti tegez működését, a nyílveszők fajtáit, a szablya és a kard közötti különbségeket, valamint a szkítáktól átvett fokos és a bizánci katafrakták működési elvét. Előadás keretében szó esett arról is, hogy a sodronying hogyan védte meg a harcosokat, és hogy miért tartották a nyugatiak barbárnak a nomád magyarokat, akik összehangolt és gyors hadműveletekkel győzték le a környező népeket. A diákok összehasonlították a falanx, a janicsárok és a kalandozó magyarok hadoszlopát, majd megvizsgálták a Szent László lovagkirály kunnal folytatott küzdelmére és a bőrpáncélra vonatkozó forrásokat.

A második projektnapon Hanny Ákos és Nagy Olivér játékmesterek közreműködésével a résztvevő tanulóknak alkalmuk nyílt arra, hogy a hadvezérek bőrébe bújva ebben a virtuális világban újrjátsszák a legjelentősebb csatákat. A hét magyar törzset egy-egy diákcsoport képviselte, akik előzetesen kidolgozott közös stratégia alapján próbálták legyőzni az ellenséget, vagyis a megvívott csaták során már a saját döntéseik alapján alakultak a hadi események. Elsőként a magyar törzsek bizánci indíttatásra vívtak fiktív harcot 895-ben a Bolgár Birodalom ellen, később újrjátsszották a nagy sikert hozó 907-es pozsonyi csatát, a 955-ben bekövetkezett augsburgi vereséget és a kalandozások végét jelentő 970-es balkáni hadjáratot is.

SZÉLL GÁBOR

A szegedi móravárosi iskola diákjai a Határtalanul programban

A *Határtalanul* a nemzeti összetartozás programja. Keretében magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykiránduláson vesznek részt a szomszédos országok magyarlakta területein, így személyes tapasztalásokat szereznek a külhoni magyarságról. A *Határtalanul* program keretében 2010 óta több mint 30 ezer magyarországi diák vehetett részt a határon túli régiókat célzó tanulmányi utakon.

A *Szegedi Móravárosi Ipari Szakképző és Általános Iskola* 2010 óta nyer pályázatokat. A 2014/15-ös tanévben először választotta az iskola a délvidéki Adai Műszaki Iskolát partneriskolának. Az adaiak örömmel vállalták a kapcsolatot iskolánkkal és a 11. D osztállyal. Közös projektterméket kellett készítenünk. Ada és Szeged, valamint a két iskola zászlójának megvarrását választottuk feladatként. Az adai diákok február 26-tól március 2-ig vendégeskedtek nálunk. Nem véletlenül ekkorra vártuk őket, hiszen Skrbc Nenad tanár úr adai csapata is bejutott a február 28-án, Szegeden zajló *Az első világháború emlékezete 2014-2015* című vetélkedő döntőjébe. Vendégeink 26-án, csütörtökön érkeztek, s először iskolánkkal, az itt folyó szakképzéssel ismerkedtek meg szaktanárok vezetésével. Délután a Kiskunsági Nemzeti Parkba látogattunk, ahol a bemutatóházban megtekinthettük a táj élővilágával kapcsolatos kiállításokat, majd a februári kellemes időben, a jó levegőn hosszabb sétát tettünk, a kilátóból megcsodáltuk a tájat. Szegedre érve a szabóipari magánmúzeumba látogattunk.

Pénteken és szombaton készült a projekttermékünk Hajduné Bihari Klára, Kócsó Angéla és Siposné Gyarmati Teréz tanárnők segítségével a tápéi Heller Ödön Művelődési Házban, miközben a középkori templommal és a helytörténeti gyűjteménnyel ismerkedtek a diákok Molnár Mária, dr. Molnár Péter és Neparáczki Ferenc vezetésével. Ebédjük helyi specialitás volt. Szombaton citerazena mutatva be ezt a népi hangszert. Este *Az I. világháború emlékezete* regionális versenyen sikeresen szereplő szegedi és adai csapatot köszöntötték.

Vasárnap délelőtt a hódmezővásárhelyi Emlékpontba látogattunk el, majd a szegedi Móra Ferenc Múzeum kiállításait szegedi diákok vezetésével ismerhették meg vendégeink. Vasárnap délután a szegedi színházat és egyik előadását csodálhattuk meg. Hétfőn gépész tanulóim nagy örömeire a Paksi Atomerőmű-

vet és Atomenergetikai Múzeumot látogattuk meg először, majd hazafelé a kiskőrösi Petőfi szülőházat és emlékmúzeumot, valamint a Kiskunhalasi Csipkeházat és Múzeumot tekinthettük meg. Szegedre érve két összekovácsolódó csapat búcsúzott egymástól abban a reményben, hogy két hét múlva újra látjuk egymást a Délvidéken.

Március 11-től 14-ig vendégeskedtünk Szerbiában, Adán. A határátlépés után a Palicsi-tónál pihentünk egy kicsit, s Zentán vártak bennünket a további látnivalók. A múzeumban Szabó Tönki Károly tanár úr kalauzolásával Zenta történelmének tárgyi anyagaival ismerkedtünk, majd a szecessziós stílusú tűzoltólakatnyával. A frissen épült Magyarország-ház az itt élő magyarok központja lett, sok könyv és folyóirat érkezik ide Magyarországról. Az Adai Műszaki Iskolába érve Gilice Hilda igazgató és Lajkó Sára igazgató-helyettes köszöntése után az iskola műszaki tanárai bemutatták az iskolában folyó szakmai képzéseket, az informatika-, gépész- és varróműhelyt. Baranyi-Kostyalik Erzsébet és Szalma Éva tanárnők vezetésével fejet hajtottunk Ada I. világháborús áldozatai előtt.

Csütörtökön az adai magyar emlékekkel és más látnivalókkal ismerkedtünk. Pl. a Damjanich-domborművel, a községházával, a Bauhaus kiemelkedő tanárának, Moholy-Nagy Lászlónak az emléktáblájával, amelyet azon a házon láthatunk, amelyben a világhírű művész gyermekkorát töltötte. A pravoszláv templomban e vallással ismerkedtünk, és megcsodáltuk a katolikus templomot is. Délután egyes varró tanulóink irányításával készült a projektermékünk, és még csárdást, kólót és modern táncot is tanultunk. Este vetélkedő keretében adtunk számot arról, hogyan jegyeztük meg a látnivalókat.

Pénteken indultunk a Délvidék felfedezésére. Pétervárad vára lenyűgöző bástyáinak végigjárása után Karlócán a pátriárka pazar székhelyét, majd az 1699-es béke tiszteletére épített kápolnát és a szecessziós stílusú gimnázium épületét tekintettük meg. Utunk legfontosabb állomása Nándorfehérvár volt. Itt, a Duna és Száva találkozásánál lévő várnál, az 1456-os magyar diadal emlékművénél koszorúztunk és elénekeltük a Himnuszt.

A következő napon, március 14-én az adai iskolában közösen ünnepeltük március 15-ét, a község elöljáróinak átadtuk projektermékünket, az adai és iskolai zászlót, majd egy barátságos focimeccs után búcsúztunk. Igazi barátság szövődött a két iskola diákjai között, a szegedi és adai magyar diákok között, amit az is bizonyít, hogy május végén a Rákóczi Szövetség pályázata segítségével hozánk látogattak el újra az adai diákok. A kialakult barátságok a diákevek jelentős élményei maradnak. A szegedi diákok számára is átjárhatóak lettek az országhatárok, azoknak is, akik először jártak a mai Magyarországon túl.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Dél-alföldi régiós vetélkedő az I. világháború emlékezetére

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület a dél-alföldi régió középiskolás diákjai számára meghirdette *Az I. világháború emlékezete 2014-2015* című centenáriumi történelem vetélkedőt. A versenybe 7 megye: Bács, Békés, Csongrád, Bihar, Arad, Temes, Vajdaság 14 városának 25 iskolájából 35 háromfős csapat nevezett. A döntőbe 16 csapatot hívtak be.

A vetélkedő három fordulóból állt. Az I. fordulóban a csapatoknak kutatómunkát kellett végezniük az I. világháború helyi emlékeinek feltárására. Ebben a fordulóban első feladatként minden csapatnak egy-egy helytörténeti emléket kellett digitálisan rögzítenie, szöveges ismertetővel ellátnia, beküldenie az I. világháborús dél-alföldi képgalériába. A második feladat egy I. világháborús fotó vagy tárgyról készült fénykép, családi dokumentum, levél, képeslap, feljegyzés, visszaemlékezés, családi történet ismertetése. A 3. feladat egy Power Point készítése 5-10 diakép terjedelemben településük I. világháborús helytörténetéről. (Megtekinthetők: www.szepe.hu/honismeret/2014/csm/csapatok.)

A II. forduló érettségi típusú feladatsorának megoldása átfogó és pontos ismereteket igényelt, segítségül három – az interneten elérhető – honlap anyaga szolgált, amely széleskörű, gazdag képanyagot tartalmazó szakirodalmat jelentett minden versenyző számára.

A III. forduló a szóbeli döntő volt, amelyre előzetes kreatív (jelenetek, katonadalok stb.) feladatokkal is készültek a döntőbe jutott csapatok. Az előzetes feladatokat az értesítéssel együtt kapták meg, így elég idejük volt a színvonalas felkészülésre. A döntőt 2015. február 28-án, szombaton a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban tartották meg.

A Honismereti Szövetség elnöke, Debreczeni-Droppán Béla üdvözölte a csapatokat, valamint felkészítő tanáraikat, a rendező egyesületet és a házigazda iskolát. Kiemelte, hogy történelmünk mélyebb megismerése a honismeret része, és nagyon fontos, hogy a határokon átnyúló dél-alföldi régió magyar fiataljai az I. világháború 100 éves évfordulóján e versenyben együtt emlékeznek erre a meghatározó világ- és helytörténeti eseményre.

Prof. Dr. Blazovich László egyesületi elnök, zsűri elnöke a verseny régióra kiterjedésének jelentőségéről és hagyományos, de ugyanakkor innovatív jellegű feladatairól szolt, és sikeres, vetélkedést kívánva megnyitotta a döntőt. A zsűri tagjai: dr. Marjanucz László, Pál Lászlóné

Szabó Zsuzsanna, dr. Miklós Péter, Erdélyi Mónika, dr. Schmidt Józsefné voltak.

Változatos feladatok tették próbára a diákok tudását: I. világháborús TOTÓ, forrásfelismerés, képmemória-játék, Ki mit tud az I. világháború részleteiről? Kationaemlékek, majd villámkérdések következtek. A 7. feladat keretében is az I. világháborúra emlékeztek, hogyan élték meg jelentős eseményeit a társadalom egyes rétegei a frontokon, az uralkodói udvarban, a hátsóországban. A dramatizált jelenetek az I. világháború fontos eseményeit idézték fel, elősegítve a nehézségek „átélését”. A négyperces jelenetek időrendbe állítva következtek egymás után, így az I. világháború sajátos tablóját adták az egybegyűlteknek. A *bácsalmási* diákok a háborús propagandát, a *szegedi* Ságvári Gimnázium csapata Ferenc József döntését a hadüzenetről, a *makóiak* a limanovai csatát jelenítették meg. A *szegedi* Móravárosi Iskola a hadtáposok jelentését, a *kecskemétiak* a katonák helyzetét Przemysl ostrománál, az *adaiak* egy hadiárva örökbe fogadását, a *kistelekiak* a jegyrendszer következményeit mutatták be. A *szegedi* Gábor Dénes Középiskola csapata a segélygyűjtésről, az *aradi* Csiky Gergely Főgimnázium tanulói *A harangok (is) háborúba mennek* című jelenetükkel a beszolgáltatásoknak a lakosságra rótt terheiről adtak elő szívhez szóló kis drámát. A *szegedi* Eötvös Gimnázium diákjai a hadikölcsön jegyzéséről emlékeztek meg. A *temesváriak* a hadikórházak helyzetét (kép balra lent), a *gyulaiak* az árvaházba adást, a *nagyváradiaiak* a nők helyzetét a háborúban (kép jobbra lent), a *szegedi* – Déri Miksa SZKI csapata a caporettoi áttörés tervének születését, a *szegedi* Dugonics Gimnázium diákjai IV. Károly béketörekvé-

seit, a *békéscsabaiak* a háború utáni családi viszontlátást dolgozták fel nagy átéléssel. A dramatizált jelenetek hatásosak, érdekesek, fordulatosak, jól megrendezettek voltak, többen igen jó alakítást nyújtottak. A versenyzők a bemutatók által együtt élték át a Nagy Háború nehézségeit, fájdalmait, megtapsolták egymás bemutatóit, és a vendégekkel együtt elismerték egymás teljesítményét. A döntő a *Kimegyek a doberdói harctérre* kezdetű katonadal közös eléneklésével zárult.

A gimnázium ebédlőjében elfogyasztott finom közös ebéd és a zsűri tanácskozása után Debreczeni-Droppán Béla, az Országos Honismereti Szövetség elnöke sikeresnek, élményszerűnek értékelte a határokon átvívelő történelem versenyt, és átadta a Honismereti Szövetség különdíját. Az I., II. és III. helyezett csapatok tagjai és felkészítő tanáraik ingyenesen részt vehetnek az őszi szünetben a négynapos országos ifjúsági honismereti akadémián, Mezőkövesden. Blazovich László a művészek felajánlásából értékes műtárgyakat adott át az I-VI. helyezést elért csapatok iskoláinak. Kajári Gyula grafikáját, Hézsó Ferenc akvarelljét, Ormos Zsuzsanna különleges képét, Pannonhalmi Zsuzsa kerámia tálját, Nausch Géza bronz kispasztikáját, Kruzslíc István Gábor festményét kapták a legjobbak. A 34 szponzor adományaként rengeteg könyvet gyűjtöttek az egyesület tagjai. Az igen jelentős könyv ajándécsomag mellé díszes oklevelet, illetve emléklapot kapott a döntő minden felkészítő tanára és versenyzője.

A vetélkedő csapatait elismerés illeti felkészültségükért. Az I. helyezett csapat 85 %-os összteljesítménnyel nyert, a második 82.75 %-ot teljesített, a harmadik 80 %-ot ért el. A három fordulóban nyújtott teljesítmény alapján kialakult a sorrend. I. helyezést ért el a szegedi SZISZSI Déri Miksa Tagintézmény, II. helyen végzett a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium és Művészeti Iskola, III. helyet vívott ki a Makói József Attila Gimnázium csapata. A határon túli iskolák közül az összesítésben igen szoros versenyben a VIII. helyet szerezték meg az aradi Csiky Gergely Főgimnázium tanulói. Alig lemaradva mögöttük a X. helyen végzett a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum. A nagyváradi Ady Endre Elméleti Líceum tanulói a XII. helyezést érték el.

Végezetül Blazovich László köszönetet mondott Az I. világháború emlékezte regionális középiskolai verseny fő támogatóinak: a Bethlen Gábor Alapnak, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának, a Honismereti Szövetségnek, a művészeknek, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek és a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumnak. Az elismerés és a köszönet hangján szólt a versenyt szervezők munkájáról, a dél-alföldi régió magyar középiskolái közötti új együttműködési formáról, melynek során jobban megismerhettük múltunkat, erősítettük identitásunkat, száz év elteltével együtt emlékezhettünk a sorsfordító „Nagy Háború” eseményeire, a jeleneteket látva és a katonadalokat együtt énekelve közösen élhettük át a hősök, a szenvedők és az áldozatok érzéseit.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Az I. világháború emlékezete – kutatópályázat egyetemista pályamunkái

Híradás és valóság

Az I. világháború kezdete és a szerbiai harcok a makói sajtóban (Részlet)¹

A merénylet és a háború kitöréséhez vezető események

1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös és neje, Chotek Zsófia Szarajevóban merénylet áldozata lett. A Makói Független Ujság vasárnapi rendkívüli száma címdalán adott hírt az eseményről. A híradás szerint a merénylők „szerb diákok voltak”. A gyilkosság körülményeivel összefüggésben három különböző verziót vázolt fel. Az első szerint: „A trónörökös ma délelőtt 9 órakor nejével és kíséretével a Szarajevó mellett levő Ilidzse fürdőbe kocsizott ki. Utközben kocsijára szerb diákok rálóttek [...]. Mindketten azonnal szörnyet haltak.” A második változatot a következőképpen írta le: „a fürdőbe vonaton utaztak Ilidzsehez közel a vonatot felrobbantották, s a trónörökös és neje szörnyet haltak.”² A harmadik, később valósnak bizonyult, hiteles értesülés szerint „délelőtt a trónörökös nejével és kíséretével a városházára ment automobillal, hogy ott egy ünnepélyen részt vegyenek. A mikor már a városházához közel voltak, egy Gabrilovics nevű nyomdász a trónörökös kocsija felé bombát dobott.” Ez a merénylet sikertelen volt. Később „egy Princip nevű nyolcadikos gimnazista egymásután két lövést tett a trónörökös kocsijára. [...] A tömeg a merénylőket meg akarta lincselni.” Az eseményről tudósító szerint a szarajevói merénylet Bécsben és Budapesten is „óriási izgatottságot keltett”.³ A Makói Hírlap 1914. június 30-án írt arról, hogyan jutott el a hír Makóra. Délután egy makói kereskedő beszélt telefonon egy budapesti üzletfelével, aki közölte vele az eseményt.⁴

A szarajevói események hatására Csanád vármegye közgyűlése 1914. június 29-i ülésén részvétét fejezte ki a császári családnak. A Makói Hírlap is hírül adta az eseményt, miszerint a főispán rendkívüli közgyűlést hívott össze július 8-ára. Markovits Manó főispán a belügyminiszter, Sándor János távirati értesítését követően utasította a rendőrséget és a járási szolgabírószágot, hogy tiltsa be a nyilvános multságokat, és vonja be a zene- és táncengedélyeket.⁵

¹ A szerzőnek *Az I. világháború emlékezete* hallgatói kutatópályázatra benyújtott II. díjas dolgozatából.

² Az újságok szövegeiből az idézeteket az eredeti cikkek helyesírásával közöljük.

³ Makói Független Ujság (rövidítve: MFüU) V. évf. 196. sz. 1914. jún. 28. 1.

⁴ Makói Hírlap (rövidítve: MH) XXVIII. évf. 154. sz. 1914. jún. 30. 1.

⁵ MH XXVIII. évf. 155. sz. 1914. júl. 1. 2.

A temetésre július 4-én került sor Bécsben. Pártpolitikától átfűtött vita folyt arról, hogy kik vegyenek részt a szertartáson az Országgyűlés képviselőjében. A Makói Hirlap is tudósított erről „Az ellenzék magatartása” címmel. „Politikai körökben erős megütközést kelt, hogy az ellenzék az országos gyászt is kicsinyes pártoskodásra használja fel és nem vesz részt az országgyűlés küldöttségében az elhunyt trónörökös be-szentelési gyászünnepén. Az ország közvéleménye semmiképpen nem fogja megérteni” az ellenzék viselkedését.⁶ Makón gyászistentiszteletet tartottak és a temetés idejére a hatóságok az összes makói boltot bezárták.⁷ Másnap dr. Galambos Ignác, Makó polgármestere rendkívüli közgyűlésre hívta össze a képviselőtestületet a részvét kifejezésére.⁸ A vármegye közgyűlése részéről a gyász kinyilvánítása Csanád-vármegye Hivatalos Lapjában történt meg július 16-án.⁹ A makói Uránia Mozgó-kép Színház 1914. július 5-én bemutatta a Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásának helyszínén és a bécsi temetésen készült képeket.

A makói sajtó a merényletet követő egy hónapban szinte minden nap foglalkozott a nyomozás fejleményeivel és a lehetséges politikai következményekkel. A gyilkosság körülményei felderítésének egyik lényeges kérdéseként szerepelt, hogy a merénylőnek voltak-e bűntársai, és mi volt a gyilkosság indítéka. Gavrilo Princip kezdetben tagadta, hogy lettek volna társai a merénylet elkövetésében. Erről egy alkalommal így nyilatkozott: „[...] már régóta szándékában volt valamely magas állású személyiséget nemzeti okokból meggyilkolni.”¹⁰ A Makói Hirlap tudósítása szerint a nyomozás során Princip kijelentette, hogy „*őt tettében a szerb nemzet elnyomása feletti bosszú vezette.*”¹¹ Két nappal később viszont már arról cikkeztek, hogy egy szerb katonatiszt volt a felbujtó. Az újság tényként állapította meg, hogy Szerbia gyilkoltatta meg a trónörökös párt, és a Szerbiával való háború elkerülhetetlennek látszik. A „szálak Csanád vármegye déli szerblakta vidéke [...] felé futnak”.¹² A helyi sajtó a merénylet kitervelőit a szerb hadsereg kötelékében szolgálók között vélte felfedezni. A Makói Független Ujság már július 3-án írt arról, hogy „*a felbujtó egy szerb katonatiszt, Pribicsevics Milán őrnagy*”, aki Pribicsevics Valér felségárulásért elítélt horvát képviselő testvére volt.¹³ A Pester Lloyd-ra hivatkozva a Makói Hirlap jóval később, július 19-i számában „*két szenzációs hírt röpített világgá*”. Az egyik Pribicsevics Miklós szerepét emelte ki: a „*merényletet Szerbiában készítették elő, a hurok egyre szorosabb lesz Pribicsevics Miklós szerb őrnagy körül*”.¹⁴

⁶ MH. XXVIII. évf. 156. sz. 1914. júl. 2. 1.

⁷ MFüU V. évf. 156. sz. 1914. júl. 4. 2.

⁸ Makó gyászáról a MH. júl. 4-én tudósít.

⁹ Csanád-vármegye Hivatalos Lapja (rövidítve: HL) XII. évf. 28. sz. 1914. júl. 16. 227.

¹⁰ MFüU V. évf. 197. sz. 1914. jún. 30. 1.

¹¹ MH. XXVIII. évf. 155. sz. 1914. júl. 1. 1.

¹² MFüU V. évf. 154. sz. 1914. júl. 2. 1.

¹³ MFüU V. évf. 155. sz. 1914. júl. 3. 1.

¹⁴ MH. XXVIII. évf. 171. sz. 1914. júl. 19. 1.

Július 4-én adott hírt a makói sajtó arról, hogy a Monarchia visszarendelte szerbiai követét, és minden összeköttetést megszakított Szerbiával mindaddig, amíg Szerbia nem teljesíti a vele szemben támasztott követeléseket. Felmerült az orosz szál lehetősége: a merénylet értelmi szerzője a Narodna Odbrana szervezet köreiből keresendő, mely szervezet *„hatalmának forrása az orosz pártfogás.”*¹⁵ Néhány nappal később a Monarchia követe Belgrádban járt, ahol *„nagyreszt a hármass entente”* hatalmainak nyomására¹⁶ *„előzékeny”* szerb kormánnyal tárgyalt. A találgatások sorozatát követhetjük nyomon a merénylet háttéréről és politikai indítékairól, a lap július 7-én már *„György szerb herceg kezé”*-t vélte felfedezni a merényletben.¹⁷ A következő napokban a merénylettel kapcsolatos hírek megcappantak. Július 11-én még címlapon szerepelt, hogy *„Befejezés előtt a vizsgálat”*,¹⁸ ám egyre inkább a háborús készülődés kérdése kerül a hírek homlokterébe. Egy esetleges mozgósítással kapcsolatban már korábban is megállapította, hogy *„Kitűnően föl van készülve a monarchia.”*¹⁹ A háború kitörésével kapcsolatos találgatásokat jelezte, hogy másnap már arról cikkezett a lap, hogy a háborús veszedelem elmúlt és *„Nem lesz katonai akció.”*²⁰ Július 10-én pedig már feltették a kérdést: *„Bevonulunk Szerbiába?”*²¹ A Neue Freie Presse-re hivatkozva közölték, hogy *„ugy Franciaország, mint Oroszország elítéli a merényletet”*. Németország és Olaszország is a Monarchiával rokonszenvezett.²² A sajtóban hír jelent meg arról is, *„Hogyan csábítják a magyarországi szerb ifjakat”* a *„nagy szerb eszme”* híveinek. Aradról érkezett jelentés szerint toborozták a híveket a szerb nemzetiségű fiatalok körében, akik a *„Belgrádi kulturegyesület vendégszeretetét élvezhették”*.²³ Érdekes jegyzetet olvashatunk a történelemtanárok felelősségéről, amelynek aktualitását a merénylet támasztotta alá. Az iskolai politikai neveléssel összefüggésben a szerkesztő arra hívta fel a figyelmet, hogy a középiskolában nem tanítják a politikai folyamatok megértését, nem adnak *„utbaigazító magyarázatot a diáknak”*. Megállapította, hogy a *„gyermeklélek könnyen hajlik a szélsőségek felé”*.²⁴ A háborús készülődést jelezte a Szegedről Makón keresztül Nagylak felé tartó menetelési gyakorlat is, amelyről július 12-én adtak hírt. 14-én 350 honvéd tüzér érkezik Szegedről Makóra, akik egy napra megállnak Makón, majd folytatják útjukat Nagylak felé.²⁵

¹⁵ MH. XXVIII. évf. 154. sz. 1914. jún. 30. 1.

¹⁶ MFüU V. évf. 163. sz. 1914. júl. 12. 1.

¹⁷ MFüU V. évf. 158. sz. 1914. júl. 7. 1.

¹⁸ MFüU V. évf. 162. sz. 1914. júl. 11. 1.

¹⁹ MFüU V. évf. 159. sz. 1914. júl. 8. 2.

²⁰ MFüU V. évf. 160. sz. 1914. júl. 9. 2.

²¹ MFüU V. évf. 161. sz. 1914. júl. 10. 1.

²² MFüU V. évf. 162. sz. 1914. júl. 11. 1.

²³ MH. XXVIII. évf. 160. sz. 1914. júl. 7. 2.

²⁴ MH. XXVIII. évf. 161. sz. 1914. júl. 8. 1.

²⁵ MFüU V. évf. 163. sz. 1914. júl. 12. 3.

Az események és a közvélemény

A Ferenc Ferdinánd iránti tisztelet jeléül Makó város közgyűlése teret kívánt elnevezni róla. A szalmapiac helye, a DMKE diákotthon előtti tér kapta meg a nevét, ahol 1912-ben az internátusban helyezték el a főparancsnokságot, és ott tartózkodott a trónörökös is.²⁶ Ferenc Ferdinánd halálát követően ismét feléledt a Rudolf trónörökös iránti rajongás. A Makói Hirlap hírt adott arról, hogy Rudolf megjelent Nagyszentmiklóson, és „közölte az ottaniakkal, hogy Ferenc Ferdinándot megölték, megy a császárhoz és követelni fogja jogait. [...] Azt beszélük, hogy Rudolf trónörökös büntetése lejárt és most már az öreg király meg fog neki bocsátani. Biztosan hiszik, hogy Ferenc József elhaltával Rudolf trónörökös kerül a trónra.”²⁷ Nemcsak Rudolfot várták a trónra, hanem Alma Vecsere Hayne asszony is trónkövetelőként lépett fel. A trónt Rudolf állítólag tőle született, természetes utódjának tekintett gyermeke számára kívánta megszerezni. A helyi sajtó ezt a következőképpen kommentálta: „Hisz már magában trónkövetelőnek lenni is olyan érdekes. És egy asszonynak ez kell. Követelni egy koronát. Ez jobban áll a legszebb kalapnál”.²⁸

Több hír alapján vizsgálhatjuk azt a kérdést, hogyan viszonyultak a magyarországi szerbek a háború megindításához, mennyiben azonosultak a Monarchia álláspontjával. A Makói Hirlap hírt adott egy „magyargyalázó szerb” férfiről, Nadeljanszky Györgyről, aki a nagyrészt szerbek lakta Szanád²⁹ község vendéglőjében borozgatás közben kijelentette: „Magyarország nem volt, nincsen, de nem is lesz.” Gyalázta az uralkodóházat, mire a község lakosai feljelentették a csendőrségen.³⁰ Pár nappal később a Független Ujság a Csanád vármegyei szerbek hangulatáról adott hírt, amikor a nyilatkozókat az ultimátummal összefüggésben kérdezte. Mindannyian helyeselték, hogy „a monarchia szigorú elégtételt követelt Szerbiától”. Ugyanakkor a jegyzék elutasítását természetesnek tekintették, mivel „azt elfogadni abszurdum lett volna.”³¹ A néplélek átalakulását jelezte az ismert Kossuthnóta átköltése: „Ferenc József azt üzente, elfogyott a regimentje”. Az emberek úgy érezték, hogy „Ferenc József került arra az oltárra, ahol eddig csak Kossuth Lajos volt.”³²

Számos olyan esetre találhatunk utalást a helyi sajtóban, amely azt mutatta, hogy a hatóságok minden szerb nemzetiségű lakosban ellenséget láttak. Az országban több szerbet tartóztattak le nehezen indokolható cselekményekért. Szegezen 16 szerb „izgatót” állítottak elő, köztük két szerb kereskedőt és egy piaci kofát. „A piacon, amikor néhány asszony a szerb eseményeket tárgyalta, Gyurisanné dü-

²⁶ MH. XXVIII. évf. 169. sz. 1914. júl. 17. 1.

²⁷ MFüV V. évf. 162. sz. 1914. júl. 11. 1.

²⁸ MH. XXVIII. évf. 161. sz. 1914. júl. 8. 1. Dmke: Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület

²⁹ Torontál vármegye, Törökkanizsai járás

³⁰ MH. XXVIII. évf. 174. sz. 1914. júl. 23. 2.

³¹ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 2.

³² MH. XXVIII. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 1.

hösen kiáltott: - *A szerbek paprikást apróznak majd a magyarokból.*” Emiatt eljárást indítottak ellene.³³ Nagyikikindán izgatás vádjával 8 embert tartóztattak el, köztük egy pópát.³⁴ Augusztus 3-án jelent meg a hír, miszerint Milits János nagylaki kereskedőt a „nagyszerb” propaganda terjesztése miatt tartóztatták le, ám ezt másnap már cáfolták.³⁵ A háborút kezdetben a lakosság többsége támogatta. Ezt jelzi a háború melletti „*lelkes tüntetés*” Kassán, amiről a makói sajtó is beszámolt.³⁶

A háború kitörése

Még a háború kitörése előtt, július közepén beindult a háborús hangulatkeltés a helyi sajtóban, július 14-re a háborút már elkerülhetetlennek tartották. Ezt a konklúziót elsősorban a „*szerb izgatás*” alapozta meg. Arról is tudósítottak, hogy a belgrádi magyarok ellen is merényletek készülnek: Belgrádba kétszáz, bombákkal felfegyverkezett komitácsi érkezett, akik merényleteket terveztek az ott élő osztrákok és magyarok ellen. A Monarchia belgrádi nagykövete kilátásba helyezte, hogy a Monarchia alattvalóit ért sérelem esetén „*a monarchia a leghatározottabban és a legteljesebb eréllyel lép fel*”. Nem csupán a nagykövet érezte elkerülhetetlennek a háború kitörését, hanem Vukovits Viktor dr. kormánytanácsos, a zimonyi határrendőrség főnöke is arról nyilatkozott, hogy a helyzet „*igen sulyos*”.³⁷ Bár a szerb külügyminiszter megcáfolta az osztrák-magyar alattvalók esetleges fenyegetettségét, ezt a helyi sajtó úgy kommentálta, hogy „*a hivatalos cáfolatoknak alig tudunk hitelt adni*”.³⁸ Később a „*hatalommá nőtt királygyilkos pártnak bűnrészességé*”-ről és vezető szerb személyiségek érintettségéről cikkeztek. Ezzel összefüggésben annak is hangot adtak, hogy Szerbia ellen „*Igéret és szép szó már nem elég*”, hanem keményebb eszközökhöz kell folyamodni.³⁹ Beszámoltak arról, hogy a budapesti tölténygyár körül „*szerb kémek*”-et fogtak el.⁴⁰ A Független Ujság tudósítása szerint július 19-én vált bizonyossá, hogy Románia is ellenünk fordulhat, amit az „*uj hadiut*” építésével támasztott alá.⁴¹ A helyi sajtó a szerb mozgósítás híreivel is foglalkozott. A Makói Hírlap a Pester Lloyd-ra hivatkozással tudatta, hogy a szerbek hadseregük békelétszámát 40 ezer főről 110 ezer főre emelték tartalékosok behívásával, és Putnik vezérkari főnököt sürgősen hazahívták szabadságáról.⁴² A helyzet bizonytalanságát jelzi a július 23-i írás, amely szerint másnap lesz

³³ MH. XXVIII. évf. 178. sz. 1914. júl. 29. 1.

³⁴ MFüU V. évf. 180. sz. 1914. júl. 31. 2.

³⁵ MFüU V. évf. 183. sz. 1914. augusztus 3. 2. o. és 184. sz. augusztus 4. 2.

³⁶ MH. XXVIII. évf. 184. sz. 1914. augusztus 5. 1.

³⁷ MFüU V. évf. 164. sz. 1914. júl. 14. 1.

³⁸ MFüV V. évf. 162. sz. 1914. júl. 11. 2.

³⁹ MFüU V. évf. 170. sz. 1914. júl. 21. 1.

⁴⁰ MFüU V. évf. 166. sz. 1914. júl. 16. 1.

⁴¹ MFüU V. évf. 169. sz. 1914. júl. 19. 1.

⁴² MH. XXVIII. évf. 171. sz. 1914. júl. 19. 1.

a „*demarche*”.⁴³ De másnap arról írt a sajtó, hogy a „*monarchia lépése nem lesz különös hatással*”.⁴⁴

„*Fel akarták robbantani a csanádi vashidat*” – adta hírül a Független Ujság július 26-án. A tudósítás szerint egy sötét színű autóval érkezett két idegen a csanádi hídhöz. Egyikük a híd egyik tervezőjének adta ki magát, aki a híd romlására volt kíváncsi. A híd vámbiztosával beszélgetett, míg „*a másik ur az automobilban a hidat rajzolja*”. Három nappal később a két férfi megint megjelent a hídnál, s egyikük megjegyezte, hogy „*szép erős híd ez a nagycsanádi, de háborus idő esetén azonnal fel lehetne robbantani*”. Az újság szerint azonban a csanádi hidakat nem kell féltetni, mert azokra „*gond s vigyázat van*”.⁴⁵

A szerb kormányhoz intézett július 23-i jegyzék tartalmát a helyi sajtó is nyilvánosságra hozta. Az ultimátum főbb pontjai: Szerbia nyilatkozzon szándékairól, a merénylet kitervelőit és végrehajtóit büntessék meg, a „*nagyszerb propaganda szervezetét*”-t szüntessék meg, és a szerb kormány számolja fel a szerb sajtó monarchiaellenes elemeit. Szerbiának az így megfogalmazott jegyzékre való nyilatkozattételre július 25., szombat délután 6 órai határidőt szabtak.⁴⁶ A Független Ujság az ultimátumot „*kétséget nem tűrő*”-nek nevezte, és a „*jegyzék szokatlanul erélyes hangja*” okozta óriási feltűnésről számolt be.⁴⁷ A Makói Hírlap az ultimátum lejártának határidejéről sötét képet festett: „*Ma este, amikor hatot üt az óra, házunk ablakából kiröpül a szelidszemű béke és az ajtót a keményöklű mordpillantású háboru vágja ki sarkig*”.⁴⁸ Július 25-én esti 8 órakor „*csapott le Makó városára a fekete madár*”, vagyis megérkezett a szerb válaszjegyzék, így nyilvánvalóvá vált, hogy „*Háboru lesz*”. A helyi sajtó szerint „*Nincs okunk félni. – Szerbiában nagy a féjvesztettség és a félelem*.” Egy pétervári táviratot is nyilvánosságra hoztak, amely szerint Oroszország és Franciaország katonai erővel is be fog avatkozni Szerbia érdekében.⁴⁹ A Makói Hírlap véleménye az intervencióról: Oroszország háborúba lép, Németország csak akkor avatkozik be, ha „*valamelyik hatalom Szerbia érdekében intervenniál*”.⁵⁰ Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a háború az abban részt venni kívánó hatalmak érdekeltége következtében Európa területének nagy részére kiterjed majd. A szerbiai káoszt erősítette meg a Független Ujság július 27-ei híre, miszerint „*Belgrádban kitört a pánik*.” A Monarchia magabiztosságát támasztotta alá az a hír, miszerint vezető körökben nem hiszik, hogy Oroszország már mozgósított volna.⁵¹

⁴³ MFüU V. évf. 172. sz. 1914. júl. 23. 1.

⁴⁴ MFüU V. évf. 173. sz. 1914. júl. 24. 1.

⁴⁵ MFüU V. évf. 175. sz. 1914. júl. 26. 3.

⁴⁶ MH. XXVIII. évf. 175. sz. 1914. júl. 25. 1.

⁴⁷ MFüU V. évf. 174. sz. 1914. júl. 25. 1-2.

⁴⁸ MH. XXVIII. évf. 176. sz. 1914. júl. 26. 1.

⁴⁹ MFüU V. évf. 175. sz. 1914. júl. 26. 1.

⁵⁰ MH. XXVIII. évf. 176. sz. 1914. júl. 26. 1.

⁵¹ MFüU V. évf. 176. sz. 1914. júl. 27. 1.

A makói sajtó július 28-án számolt be a hadüzenetről: „*Benne vagyunk a hadi állapotban. Megkezdődött a mozgósítás.*”⁵² A bevonulás mindenkire nézve kötelező volt, aki még nem töltötte be a 42 éves kort, ennek végrehajtása azonban nem volt problémamentes. A mozgósítási parancs előtt is „*heves kifakadások*”-ra került sor a már akkor ellenségnek tekintett szerbekkel szemben, a „*vendéglők tömve voltak harcias hangulatú közönséggel*”.⁵³ A Független Ujság szerint a mozgósításkor „*a lelkes extázist [...] mintha ott a zöld és vörös plakátok előtt felváltotta volna az aggodalmak lelkét tépő érzése. [...] Az asszonyok sírva tördelték kezeiket.*”⁵⁴ Később a behívottak „*fájdalmasan vettek bucsut szeretteiktől.*”⁵⁵ A Makói Hírlap arról írt, hogy a „*katonák példás rendben vonultak be*”,⁵⁶ de voltak kisebb rendezavarások is. A makói Bernát Ferenc besorozása miatt érzett „*bánatában jól beszszelt*”, majd vitatkozni kezdett „*társaival, a többi berukkoló katonákkal a háboru igazáról. Ezen azután össze is veszték.*”⁵⁷ Az általános háborús lelkesedés több cikkben is megjelent. Mózes Mihály makói lakos túl idős volt a hadba vonuláshoz, így a sorozók nem akarták elfogadni jelentkezését, amire Mózes Mihály így reagált: „*azt a rézcillagos mindenét a hétfán-fityergő szerbjének, az ő heves vére háborura kergeti.*” Végül „*kocsijával, két szép lovával*” vonult be.⁵⁸ A háborús propaganda beindulását jelezte a magabiztos hangvétel: „*A magyar közvéleményt bizalommal töltheti el az, hogy hadseregünk teljes felkészültségben van minden eshetőségre.*”⁵⁹ A lelkesedést mutatta, hogy július 29-én arról cikkeztek: „*Vasárnap óta folyton telve voltak egész ma reggelig a városháza folyosói s a polgármesteri és a katonai nyilvántartói helyiségek katonai jelentkezőkkel.*”⁶⁰ A szegedi negyvenhatos gyalogezred két zászlóalja zeneszóval indult a háborúba.⁶¹ Ugyanakkor érdekes lehet, hogyan látta egy hivatásos katona a bevonulást és azt, hogy a magyar csapatok őszinte lelkesedéssel mennek a „*nem nemzeti háborúba*”. Kozma Miklós huszártiszt naplójában három okot sorolt fel: mert Ferenc József a magyar katonák körében „*fogalom*”, minden szava szent; mert még a legegyszerűbb is megérti, hogy a Monarchia trónörökösét meggyilkolták; s végül a „*«Ki a legény a csárdában»-féle, a magyar vérben keringő erő*” miatt.⁶²

Sajtóhírek szerint Németország szövetséget kötött Svédországgal, így az új szövetséggel oldalunkon „*Egyszerű matematikai összehasonlítás*” alapján is győzni fogunk. Szerbia ellátási nehézségeit mutatta, hogy Nisben élelmiszerhiány volt.

⁵² MFüU V. Évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 1.

⁵³ *Tarnay Ivor*: Makó városa a háború alatt. Makó és Csanád-Torontál vármegyei községek. É. n. 14.

⁵⁴ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 1.

⁵⁵ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 2.

⁵⁶ MH. XXVIII. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 1.

⁵⁷ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 2.

⁵⁸ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 3.

⁵⁹ MFüU V. évf. 177. sz. 1914. júl. 28. 2.

⁶⁰ MFüU V. évf. 178. sz. 1914. júl. 29. 1.

⁶¹ MH. XXVIII. évf. 178. sz. 1914. júl. 29. 1.

⁶² *Kozma Miklós*: Egy csapatstisz naplója 1914-1918. Révai Irodalmi Intézet, Bp., 1934. 12.

Az ellátási problémák miatt a sajtó szerint „Szerbia meghátrál.”⁶³ A bevonulást politikai csatározásokra is felhasználták. A Makói Hirlap Justh Gyula köréhez tartozó politikusokat, így többek között Espersit Jánost, a Független Ujság főszerkesztőjét is támadta. Az ellenzéki politikusok bevonulásáról azt írták, hogy „*egyenlőre nem is a harctéren, hát a [szegedi] Próféta szállodában ütötték fel a táborukat és ott ontják a szerbek levét.*”⁶⁴ Többen nem vonultak be, őket pénzbüntetéssel és elzárással fenyegették.⁶⁵

ENGEDI ISTVÁN PÉTER

A magyarországi szerbek az I. világháborús helyi sajtóban

*V. fejezet*⁶⁶

Az országos és a helyi lapok ekkortájt megjelent számairól általánosságban elmondható, hogy napról-napra, folyamatosan a nagyobb horderejű eseményeket vizsgálták, mint Ferenc Ferdinánd halála, a hadüzenet vagy pedig a front történései, azonban „elvéve” megjelentek a magyarországi szerbekről is hiteles, a tanulmány szempontjából pedig releváns tartalmak. A helyi sajtó napi szinten főképp a háború első két évében „cikkezett” Szerbiáról, ameddig a déli front fennállt és a délszláv állam nem kapitulált, illetve 1918 szeptemberében újra nem lett a Monarchiával szemben hadviselő fél, és kezdte meg Dél-Magyarország megszállását (francia csapatok segítségével). Ezen okokból a két helyi lap által közölt, a témára vonatkozó cikkeket szükséges feltárni, kronologikusan párhuzamos módon elemezni.

Délmagyarország

A *Délmagyarország* hasábjain a háború előestéjén és kitörésekor számos cikk jelent meg napi szinten Szerbiáról, közvetve pedig a délszlávokról, így a magyarországi szerbekről is. A helyi napilap „vonzáskörzetébe”⁶⁷ olyan nagyobb városok tartoztak, mint Szeged vagy Szabadka, amelyeket övező kisebb településeken, az úgy nevezett agglomerációban, jelentős szerb közösség élt, így a közbe-

⁶³ MFüU V. évf. 178. sz. 1914. júl. 29. 1.

⁶⁴ MH. XXVIII. évf. 178. sz. 1914. júl. 29. 1.

⁶⁵ MFüU V. évf. 179. sz. 1914. júl. 30. 3.

⁶⁶ Részlet a szerzőnek *Az I. világháború emlékezete* hallgatói kutatópályázatra benyújtott I. díjas pályamunkájából. Szeged, 2015.

⁶⁷ Közvetve pedig a lap érintette az újvidéki, a zombori, de még az aradi eseményeket is.

szédben nem csak nagypolitikai, de helyi szereplőként is jelen volt a szerbség (Ókeresztúr, Ó- és Újszentiván). Az első vizsgált tudósítás 1914. augusztus 12-én jelent meg *„Hogy dolgozott Szerbia a monarchia egysége ellen”* címmel. Ismert, hogy a szarajevói merényletet követően a Monarchia 1914. július 23-án egy ultimátumot⁶⁸ fogalmazott meg Szerbia felé, melyben több teljesíthetetlen feltételt is szabott, többek között a Narodna Odbrana szervezetnek az azonnali felszámolását, melynek célja egy egységes délszláv állam megteremtése volt. A tudósítás a következőket írta Magyarország déli határai és lakosai kapcsán: *„A Narodna odbrana főfeladatai közé tartozik, közeli és távoli, a határon túl lakó testvéreinkkel és a világon lévő többi barátunkkal való összeköttetés. Ezen a szón - nép - a Narodna odbrana egész népünket érti, nem csak a szerbiait. Reméli, hogy az általa Szerbiában teljesített munka a Szerbián kívül élő testvéreknek buzdításul fog szolgálni a magánkezdeményezés munkájában való élénkebb részvételre, hogy erős szerb Narodna odbrana megteremtésével egyúttal végbemenjen a mai új föllendülés valamennyi szerb területen.”* A tudósítás szerzője egyértelműen megfogalmazza azt a korabeli közhangulatot a térségben, hogy Szerbia nem csak a szerblakta „földre” tart igényt, de feltehetően magyar és más nemzeti ségek lakta területeket is kiszakítana a Monarchiából. Ugyanezen számban azonban egy ellentmondás is tapasztalható; a rövid hírek között szerepel *„Az ókeresztúri szerbek hazafiassága”* címmel egy rövid írás, mely a helyi szerbek lojalitását tükrözi, tehát szó sem esik esetleges szeparatizmusról. *„A mostani viszonyok között kétségtelenül a legnehezebb helyzetben vannak azok a szerb nemzetiségek, akik Magyarországot vallják hazájuknak és magyar érzelmeket táplálnak lelkükben. Pedig, hogy a délvidéki szerbek nagy része milyen hazafiasan viselkedik, azt élénken illusztrálja az ókeresztúri szerb hitközség közgyűlése, mely egyhangúlag, nagy lelkesedéssel a Vörös Kereszt Egyesület támogatására ezer koronát szavazott meg, a hadba vonult katonák családtagjai részére pedig 500 koronát.”* Egy 1914. szeptember 14-ei, *„Hazafias szerbek”* című hír is a lojalitást fogalmazza meg, cáfolva a magyarság aggodalmát: *„Egy ó-és újszentiváni küldöttség megjelent a városi tanácsosnál és följánlotta a községbeli hazafias szerbek áldozatkészségét ahhoz a nemes és lelkes munkához, amelyben a háború okozta sebek behegesztése céljából az egész magyar társadalom részt vesz. [...] A szentivániak nem csak anyagi, de véráldozatban is kiveszik részüket a monarchia háborújából.”*

Az érem másik oldalán az a tény áll, hogy a magyarországi szerbek sem fogalmaztak meg egységes álláspontot közösségük jövője kapcsán. Létezett a magyar államhoz kötődő, de ugyanakkor az elszakadni kívánó szerb is, melyet az

⁶⁸ A Monarchia ultimátuma Szerbiának: „2. azonnal feloszlatja a Narodna Odbranának nevezett egyesületet, elkobozza propagandájának összes eszközeit, és hasonlóan fog minden olyan társaság és szervezet ellen eljárni, amely az Osztrák-Magyar Monarchia ellen irányuló propagandával foglalkozik; a királyi kormány gondoskodni fog róla, hogy a feloszlatott egyesületek más név alatt és más formák között ne folytathassák működésüket.” Forrás: tudasbazis.sulinet.hu

augusztus 20-án történtek is alátámasztanak. „*Hat szerb izgató a tábla alatt*”⁶⁹ címmel jelent meg azon hír, ami a magyarság szerbekről – legalábbis a radikális szerbekről – vallott képét is burkoltan tartalmazza: „*Ma délelőtt a szegedi ítélőtábla feltebbviteli tanácsa hat szerb izgató felett ítélkezett. Mind a hatan Nagy-Szerbiának voltak fanatikus álmodozói és a háború hírére kitört belőlük a düh a magyarság ellen. Most aztán szigorúan lesújtott rájuk a kivételes törvény igazsága.*” Tehát minden olyan ideológia és annak képviselői, akik a Magyar Királyság fennhatóságát és egységét kérdőjelezték meg, azok elítélése igazságos, legitim volt a magyar többség szemében ekkortájt (például jugoszlávizmus).

Az 1914-es év „lelkeseését” és kezdeti sikereit követően a villámháború ál-lóháborúvá vált, mely a közhangulaton, illetve az azt megtestesítő helyi sajtón is észrevehető változást eredményezett. 1915-ben már zajlott a totális háború, a Monarchia több fronton harcolt, így Délvidéken a szerbekkel, Északkelet-Magyarország térségében pedig az oroszokkal kellett szembenéznie, amit a helyi lakosság is megszenvedett. 1915. szeptember 2-án „*A Délvidék elpusztult községei*” címmel egy olyan rövid tudósítás látott napvilágot, amelyben a régió magyar és német lakta falvainak megsegítését helyezi előtérbe a szerző, míg a szerb lakosokról említést sem tesz (holott több esetben az említett községekben nagy arányban jelen voltak, akár többséget is alkotva, például a Szerémségben). „*... a Délvidék lakosságának segítésére nem gondol senki. Egyszerre elfelejtkezett mindenki az összelőtt zimonyi, pancsovai, mitrovicai, orsovai házakról, senki sem gondol a háborúnak délen lakó árváira. [...] Az országos mozgalom vezetőinek gondoskodnia kellene, hogy az összegyűlő összeg felesleges részét az összelövdözött délmagyar városokban lakó magyarok és németek házaiknak újjáépítésére fordítsák.*” 1915. november 18-ára a szerb seregek már olyan harapófogóba kerültek, melyből nem volt esélyük kitörni,⁷⁰ azonban a Monarchia – illetve a vizsgált térség lakossága is – hatalmas emberi, anyagi veszteségeket szenvedett el. „*Az ember értéknövekedése*” című cikk is e helyzet abszurditását és kilátástalanságát tárja fel: „*Most azonban egyszerre megváltozott minden. A háború mindenkinek az életét fenyegeti. A puszta, egyéni létet. Létünk megmentése érdekében csatasíkra kell állítani egész férfianyagunkat. A harcmezőn, ott még érték az ember. A tét irtoztató, de a nyereség értékes. Kezdjük megbecsülni az ember igazi értékét, a meleg szívet, a gondolkodó agyat. Az ember élete oly végtelenül olcsóvá, de egyúttal végtelenül értékessé vált!*” A humánus és a békeidők felértékelődése mellett jellegzetes korabeli kép volt, hogy a fronton együtt harcolt szerb, magyar és román, közösen, háttérben tartva a nemzetiségi ellentéteket is. Ugyanakkor a divergáló folyamatokat jelzi, hogy két-három évvel később ugyanezen népek már az országon belül álltak szemben egymással (honvédelem kontra „önrendelkezés, területi hódítás”). A

⁶⁹ A hat elítelt név szerint a következő volt: Kality Milatin, Popolszki Szvetožárné, Magdity Zsarkó, Grozdovon Vása, Bukoratóv Mokriné, Szubotický Krinkó.

⁷⁰ Ekkor Szerbia hadban állt már Bulgáriával, s a németek segítséget nyújtottak a Monarchiának.

Délmagyarország hasábjain kialakult „szerb-képet” – melyet olvasói előtt is feltárt, akik feltehetőleg azonosulni tudtak vele – érdemes az 1917-es és 1918-as cikkek elemzésével zárni, mikor a hadiszerecsé és a háború állása már a központi hatalmak vereségét prognosztizálta, (negatívan) meghatározva így a kisebbségekhez való viszonyt is. Igaz, Szerbiát ekkor még a központi hatalmak ellenőrzésük alatt tartották, emiatt a sajtó inkább más frontok eseményeivel foglalkozott, azonban érzékelhető volt már a társadalomban az összeomlás közelsége, a háború utáni rendezésektől való félelem, illetve egy elhúzódó politikai válság.

1917. június 21-én a képviselőház újra összeült, ahol a nemzetiségek sérelmeiket fejezték ki, és állást foglaltak a regnáló kormánnyal szemben. *„A pártok állásfoglalása a képviselőház csütörtöki ülésén. A munkapárt, a horvátok és a nemzetiségek a kormány ellen”* című cikk külön nem foglalkozik a szerbséggel, azonban a horvátokat kiemeli, akik a térség jövőjének szempontjából fontos szereplők voltak (dél-szláv elszakadás hivatkozási alapja lett a későbbiekben): *„Értekezletet tartottak a horvátok és a nemzetiségi párt is. A horvátok és a nemzetiségi párt is a kormány ellen foglalt állást. A horvátok sérelmesnek tartják, hogy a horvát miniszter nem horvát politikus. Hogy a nemzetiségek miért nem támogatják a kormányt, azt ez idő szerint még nem lehet tudni.”* A cikk azon túl, hogy egy belső politikai válságra hívja fel a figyelmet, lefesti a nemzetiségek elégedetlenségét és a magyar kormány válaszá-, valamint kompromisszumképtelenségét a kérdésben.

A „nemzetiségi veszélyről” és a választójog kiszélesítéséről dr. Kelemen Béla, az 1917 júliusában kinevezett főispán, a következő véleménnyel volt. *(„A főispán esküje és beszéde”) „... az aggodalmaskodók gondolják meg, hogyha az annexió és a hadikárpótlás nélküli világbeke a maga teljes következettségével, határkiigazítások nélkül jön létre, és Románia és Szerbia a háború előtti területhatárok között állítatnak helyre, a területhatárok hiába lesznek a régié, nem a régi Románia és a letört Szerbia lesznek a mi szomszédjaink, hanem a letört Románia és a letört Szerbia, amely szomszédos államok nem fognak többé a hazai oláh és a szerb anyanyelvű lakosságra oly vonzó erőt gyakorolni, mint gyakoroltak a háború előtt. Ma már ő maguk is és a mi nemzetiségeink is teljes ismeretében vannak a tényleges erőviszonyoknak.”* Tehát a főispán 1917 derekán még egyértelműen a magyarság szupremáciáját tartotta reálisnak, nem is gondolva az esetleges területi változásokra, lebecsülve a nemzetiségek önszerveződését és kulturális, politikai, ezen túl társadalmi fejlettségét, nem utolsósorban anyaállamaik katonai potenciálját.

1918 szeptemberében, amikor már csak idő kérdése volt a vereség beismerése, a térségben közigazgatási határmódosításokkal kísérelték meg az etnikai arányok átrajzolását, amely napjainkig bevett gyakorlat a többség irányából a kisebbség homogén tömbjeinek megbontása érdekében. A *„Szeged vármegye”* című cikk a következő gondolatmenetet állította fel, amelynek célja egyértelműen a nemzetiségek mihamarabbi asszimilálása volt: *„Szeged szabad királyi város székhelyel alakít-*

atnék egy vármegye, mely állana Csongrád-megye tiszainnemi járásából, Csongrád-megye központi járásából, Makó városból és a nagylaki járásból, Torontál-vármegye törökkanizsai, nagykanizsai és törökbecsei járaisaiból, Bácsbodrag-vármegye zentai és óbecsei járaisaiból, Magyarkanizsa és Zenta rendezett tanácsú városokból. Ezen vármegye lakossága 409 398 lélek lenne: ebből 260 201 magyar, 18 612 német, 13 755 tót, 23 178 oláh, 83 836 szerb stb. – mindez lehetővé teszi azt, hogy az ország ezen legnépesebb, tősgyökeres magyar városa, a magyarság asszimiláló képességét érvényesíthesse a délmagyarországi nemzetiségi vidékeken. Igazán botor politika az, amely a nyelvtérületi határoknál vonja meg a közigazgatási területi határt. Így Bácskából és Torontáltól 86 000 szerb anyanyelvű magyar állampolgár elvonva lesz az újvidéki és a nagyikindai szerb agitátoroktól és a legnagyobb vidéki magyar város kultúrájának égisze alá kerül.”

1918 őszétől a Monarchia fokozatosan vonult vissza a megszállt Szerbiából, szeptember 29-én Bulgária különbékét kötött, így a szerb államnak lehetősége nyílt nagyobb területek birtokba vételére a segítségére érkező francia csapatokkal összehangoltan. A sajtóban aggodalomra nem is a szerb előrenyomulás, hanem a román és a cseh koncepciók adtak okot, melyek hatalmas részeket kívántak kiszakítani az országból, ellenben a szerb lakta területek Szerbiának való átadását a közvélemény nem tartotta elfogadhatatlannak.⁷¹ 1918. október 29-én a horvátok deklarálták Magyarországtól való elszakadásuk igényét, mely az első lépés volt az egységes délszláv állam kialakulása felé. A sajtó az eseményről az alábbi módon emlékezett meg („A horvátok nyilatkozata a Magyarországtól való elszakadásról”): „Az elszakadási nyilatkozat semmi körülmények között sem akadályozható meg. Nincs remény arra, hogy akár az utolsó percben valami megegyezés létrejöhessen. Épp ezért kormányparti körökben felmerült az az eszme, hogy a nyilatkozat elhangzása után a magyar kormány részéről ünnepélyes tiltakozás történjen, amelyben a horvát delegátusok egyoldalú állásfoglalását érvénytelennek, törvény- és jogellenesnek bélyegezze.”

Október 28-án „megkezdték Délmagyarország katonai kiűritését, illetőleg a katonai raktárak és berendezések Magyarország belsejébe való szállítását”, azaz az újonnan megalakult magyar kormány kénytelen volt a mai államhatárnál is mélyebben visszavonni csapatait (a belgrádi katonai konvenció értelmében), így megnyílt az út Szerbiának a magyarországi szerbek és más népek által lakott területek megszállása, majd egységes államba történő beolvasztása felé. A Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanács megszületésével a délszláv kisebbség átvette a hatalmat, melyhez a benyomuló szerb csapatok is segítséget nyújtottak. November 18-án „A szerbek és a románok folytatták előrenyomulásukat” című cikk a következőképp festi le a Szabadkán kialakult helyzetet: „A megszállók a magyar hivatalnokokat elmozdították állásukból és magyarországi szerbekkel helyettesítették őket. Az idevaló szerb nők szerb kokárdával járnak az utcán és a városháza tornyán a magyar lobogó mellett

⁷¹ Arról nem volt szó, hogy magyar és német többségű területek délszláv fennhatóság alá kerülnek.

szerb és horvát zászló is leng.” Az elmúlt 96 évben igaz többször változott ezen a területen a zászló mintázata, azonban az 1918-as állapotok még napjainkban is fennállnak.

Szegedi Napló

A *Délmagyarország* áttekintését követően egy másik helyi lap, a *Szegedi Napló* (továbbiakban *Napló*) által körvonalazott „szerb-kép” is segít a két nép korabeli viszonyának feltárásában. A *Napló*, eltérően a *Délmagyarországtól*, magát politikai, közgazdasági és irodalmi napilapként definiálta, így a háborús események is másképp jelentek meg oldalain, mint az előbb vizsgált „haditudósítás” jellegű lapnak. A lap „nemzetibb” jellege révén a magyarság, mint Kárpát-medencei államszervező erő, valamint államának integritása is nagyobb hangsúlyt kapott.

Az első vizsgálandó *Napló* cikk közvetlenül a Ferenc Ferdinánd ellen elkövetett merénylet után jelent meg, 1914. július 1-jén, „*A bűnbarlang*” címmel. „*Amúgy is tizenhat nyelven beszéltek már Magyarországon és Ausztriában együtt a népek, volt már köztük szláv elég és nem volt szükség a szaporításukra. S a Balkánon az évek során erősen megváltozott a helyzet. A délszláv államok tüzei kigyulladtak. Szerbia megerősödött és evés közben megjött az étvágya. Neki kellene Montenegró is, kellene Bosznia és Hercegovina is, kellene még Horvátország is. Ezért a célért tülekedik és ebben az aknamunkás harcban minden eszközt jónak lát, amely segíti. Fanatizmusa vad...*” A kiemelt szöveg tisztán jelzi a szerb nacionalizmus erősségét, illetve azzal párhuzamosan a Monarchiában megnövekedett (dél)szláv elem arányát, ami veszélyezteti a történelmi Magyarország integritását a szerző és a közvélemény szerint. A cikk szerzője továbbá a dél-magyarországi szerbeket, horvátokat káros, mondhatni „nemkívánatos” elemként definiálja, akik az örök instabilitás okai.

A háború kezdeti forgatagában nemcsak a délvidéki lakosok menekültek el a harci események elől, hanem szerbiai állampolgárok is megjelentek Szegeden. 1914. augusztus 15-én „*Megint szerb menekülők Szegeden*” címmel rövid hír született a kaotikus állapotokról: „*A menekültek közt volt egy pap, egy tanító, egy ügyvéd és egy aktív szerb katonatisztnek három gyermeke és a felesége. A menekültek azt beszélnek, hogy rettenetes pánik van Szerbiában. A közönség arra menekül, amerre tud. A szerb katonaság minden lelkesedés nélkül teljesíti kötelességét. Feltételezhető, hogy Szerbiában nagy rémület van, ha már az intelligencia is menekül.*” A háború következtében kialakult helyzet, a menekülthullám leírására, valamint a (lojális) szerbség és a történelmi Magyarország (az állam) viszonyának bemutatására a következő, 1914. október 6-i, „*A szerb pópa búcsúztatója a bitófa előtt*” című rövid hír a legalkalmasabb: „*Ismeretes dolog, hogy amikor csapataink kivonultak Pancsova városából, az ottani szerbek egy része nemcsak örömmel és ebédrel várta Petár király toprongyos leventéit, hanem időközben ki is rabolták a menekülő magyarok házait. [...] Két szerb földműves, akiket nem értek tetten, most került haditörvényszék elé. Halálra ítélték őket, s holttestük mellett a*

szerb pópa a következőket mondta: *Isten nagy és hatalmas. Ereje világokat dönget és nemzeteket dönt porba. A Mindenható szent és kegyelmes. Megbocsátja a bűnök sokaságát és vétkek milliárdjait. Csak egyet nem bocsájt meg az Úr, a hazaáruló vétkét. Az a legrettegetesebb bűn. Szeressétek tehát ezt a földet, amely kenyereteket adja, s amelyben atyáitok hamvai porladnak.*” A hírhez kiegészítésként feltétlenül meg kell említeni, hogy a magyarországi szerb közösség identitásának és nemzeti tudatának ápolásában kulcsfontosságú szerepe volt az ortodox egyháznak, amely több esetben szembe helyezkedett az államhatalommal. Az előző hírben az ortodox pópa mégis a lojalitást és a hazaszeretetet helyezi előtérbe, szemben a szerb identitással, ami annak is tulajdonítható, hogy a kisebbség hűségének bizonyításával kísérelte meg a jogkorlátozást elkerülni (például katonai közigazgatás).

1915 szeptemberében az állam és a nemzetiségek viszonyát hitelesen tükrözi Ferenc József üzenete Magyarországnak, illetve Tisza István miniszterelnöknek az arra adott válasza („*A hódoló küldöttség. Üzent a király Magyarországnak*”). A császár, idealisztikus módon a következőképp látta a birodalom és a Magyar Királyság, illetve a nemzetiségek relációját: „*A mai nagy megpróbáltatásokból jobban, mint valaha kitűnt, hogy a kibékítés és a kiegyenlítés e műve népeim lelkét, különösen magyar koronám népeit is teljesen áthatatotta. Midőn ellenségeink hódító szándékkal megtámadtak, a magyar és a horvát nemzet egynek érezve magát a koronával, testvéri vetélkedésben többi népeimmel, lelkes elszántsággal és ereje teljes megfeszítésével vette fel hívó szavamra a küzdelmet a reánk törő túlerő ellen. Elnémult az országban minden politikai viszály: az ország összes nemzetiségei egybeforrnak a haza lángoló, minden áldozatra kész szeretetében.*” Ferenc József távirata inkább szolgált arra, hogy a Monarchia stabilitását mutassa a külvilág felé, illetve gesztusként megköszönje a nemzetiségeknek, hogy nem fejtenek ki ellenállást a birodalom érdekeivel szemben, mint hogy a valós helyzetet feltárják (lásd: belpolitikai válság, titkos tárgyalások a nemzetiségek vezetői és az anyaállamok között).

A háború végéhez közeledvén megjelentek olyan alternatívák is a nagypolitikában, mint például 1917 decemberében, amikor a Tisza István vezette külügyi delegáció tárgyalta a háború utáni rendezés módozatait. A *Napló* 1917. december 8-i számában „*A delegációk*” címmel a következő összefoglalót közölte: „*Tisza Istvánnak ma is az az álláspontja, amely némelyek szerint az egész világháború gyújtószikrája volt: Szerbiát el kell zárni a tengertől, úgy, hogy gazdaságilag teljesen a monarchiára legyen szorulva. [...] Tisza István gróf polemizál Andrássyval. Azt kívánja, hogy Bulgária Szerbiával és Romániával szemben határkiigazítást nyerjen. Kijelenti, hogy veszedelmet lát abban, ha Szerbia az Adrián megveti a lábát.*” Továbbá 1917-től a *Napló* is többnyire a jelentős katonai eseményekkel foglalkozott, a helyi nemzetiségi kérdést háttérben tartva. 1918. október 11-én jelent meg az a térséget is érintő hír, miszerint „*a horvát-szerb koalíció délután kezdte meg tanácskozásait és azokat szerdán folytatta. A következő hivatalos közlést adták ki: a horvát-szerb koalíció elismeri, hogy a mostani*

időpontban szükségessé vált egy nemzeti tanács megalakítása, és megbízta öt tagját, hogy a többi párttal tanácskozást kezdjen."

A helyi sajtóorgánumok elemzésének zárásaképp Tisza István 1918. október 17-i nemzetgyűlési beszédét szükséges megvizsgálni, mely október 18-án jelent meg a *Naplóban* a „Képviselőház ülése” címmel: „Azoknak a nemzetiségeknek nagy része, melyek nem tartoznak sem a magyar, sem a német fajhoz, szintén hűséggel illeszkedik be a nemzet keretébe, és csak elenyésző kisebbség az, amely azzal szembehelyezkedik. [...] Sohasem voltunk a nemzetiségek elnyomói!” Az idézett beszéd korabeli kontextusba helyezve számos ponton állít valótlanságot, illetve utal rossz helyzetfelismerésre. Ekkor már nem Tisza volt kormányon, így a magyar kisebbségpolitika inkább korlátozó, mint adakozó képet képviselt a nemzetiségek szemében. 1918 októberére a környező államok megkezdték a nemzetiségek és egyben magyarok lakta vidékek megszállásának előkészületeit, mely ellen a válságban lévő magyar politika nem volt képes konstruktív alternatívát felmutatni.

Konklúzió. Jövő?

Az előzetes kutatói kérdések ismerete és a források vizsgálata alapján a következő konklúziókat sikerült megfogalmazni a tanulmány elkészítése során.

1. *A magyar politika elkerülhette volna-e a Szerbiával, valamint a magyarországi szerbekkel való konfliktust?* Annak ellenére, hogy a kormányzó politikai elit Tisza István vezetésével már az 1910-es években érzékelte, hogy megegyezés szükséges a nemzetiségekkel az anyaországaikkal való konfliktus elkerülése érdekében, mégsem volt képes egy olyan „standard” politikai arculatot formálni, amely „eltántorította” volna főleg Szerbiát (és Romániát) a határaikon túl élő honfitársaik elszakadásra való ösztönzésétől. Az erőteljes szerb állami propaganda, Szerbia regionális törekvései, valamint a szerb kisebbségnek a nacionalizmusra való fogékonysága önmagában hordozta a háború lehetőségét, amit csak erősített az a tény, hogy a Monarchia nemzetközi tekintélye és katonai potenciálja egyre csökkent a XIX. századhoz viszonyítva. A korabeli sajtóorgánumok ezen túl mind kiálltak a trónörökös meggyilkolását követően a háború szükségessége és létjogosultsága mellett, azonban egyetlen lap sem támadta a magyarországi délszlávokat. Tehát, amennyiben a „mi lett volna, ha...” kérdést meg kell válaszolni, akkor feltehetőleg a háborúnak a merénylettől függetlenül be kellett következnie, annak időpontja azonban valószínűsíthetően későbbi évekre tolódott volna.

2. *Lojális volt-e a magyar államhoz, illetve el akart-e szakadni a magyarországi szerbesség?* A második kutatói kérdés megválaszolásához számos vizsgált forrás nyújt segítséget pro és kontra. Az országos lapok rendre Szerbia azon agitációjáról számoltak be, melyben igyekeznek a délszláv egység víziójának megfelelően minden szerbet és rokon népet egy államban egyesíteni, ami aggasztotta a magyar elitet. Mindkét helyi lapban jelentek meg olyan cikkek, amelyekben például

az újszentiváni szerbek anyagi támogatást nyújtottak a rászorulóknak a háború éveiben, vagy a Magyar Királyság mellett való kiállásról tanúskodtak, ellenben az ellenkező magatartásra is volt számos példa, főleg a szerb megszállást követően. Egyértelműen nem jelenthető ki, hogy a szerbekben ne lett volna jelen a szeparatizmus vágya (mint minden nemzetben ekkortájt), az önrendelkezés igénye, azonban a magyarsághoz is szoros történelmi, kulturális, nem utolsósorban pedig gazdasági kapocs fűzte. Összességében a magyarországi szerbség álláspontja az elszakadás kapcsán divergáló volt, amely antinómiát a Monarchia katonai vereségének ténye számolt fel, mikortól a szerb csapatok francia segítségével egyszerűen megszállták a Szerbiával való egyesülésre „ítélt” területet. Érdekesség, hogy a 20-as években ezen annektált terület, amit ma Vajdaság néven ismerünk, a friss délszláv államban megközelítőleg kétszer annyi adót fizetett, mint a „régii Szerbia” lakosai, amit a helyi szerbek is sérelmeztek (sajátos vajdasági szerb identitás).

3. *100 éve ellenséges volt-e a magyar-szerb viszony, vagy pedig csak a nagyhatalmi játszma generálta a háborút?* A sajtóelemzést követően, mint ahogy már a tanulmány korábbi szakaszaiban is kitént, a magyar közvéleményről egyértelműen nem mondható el, hogy szerbellenes lett volna (magyarországi szerbekkel szemben kevésbé negatív kép). Ideológiákra bontva a baloldal és a polgári radikálisok (részben liberálisok) csoportja egyáltalán nem volt „kisebbségellenes”, míg a kormányzat is „puha” eszközökkel kísérelte meg a kérdést rendezni, ami a szerb nemzetiséggel való viszonyban is tükröződött (egyházi autonómia, oktatás, sajtó, gyülekezési jog – uszító szervezetek betiltása). Igaz a Szerbiával szembeni revans vágya a merényletet követően az egész magyarságban élt, mely olyan kellemetlen jelenségekkel is párosult, mint a szerb nacionalizmustól (jugoszlávizmus) való félelem, vagy Szerbia regionális „kihívó” szerepben történő megjelenése. Mindezek azonban egy „egyszerű, rövid” háborút követően nem lettek volna meghatározóak a két nép viszonyában. Maga a világháború a kölcsönös garanciaegyezmények miatt robbanhatott ki: azok után, hogy a Monarchia hadat üzent Szerbiának, az Orosz Birodalom rögtön garanciát vállalt szövetségese megsegítésére, nagyhatalmi konfliktussá generálva két állam lokális ellentétét, melyben az osztrák-magyar és a szerb „párharc” marginális kérdéssé vált.

4. *Végül a háborús négy évet követően azt az „állami bánásmódot”, amit a szerbek kaptak, „elszervedtek” a Magyar Királyságtól, később hasonlóan alkalmazta-e a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság Jugoszlávia újonnan „szerzett” kisebbségeivel szemben (magyarság, németiség) és miért?* A kérdés megválaszolását elsősorban azzal kell kezdeni, hogy Szerbiában 1914-ben és 1920-ban is egy ázsiai jellegű politikai kultúra volt meghatározó, aminek pusztá léte kizárta a liberális, a jogegyenlőséget támogató kisebbségpolitikát (egyéni és közösségi szinten egyaránt). A frissen egyesült Szerb-Horvát-Szlovén Királyság a békeszerződés ratifikálását követően lényegesen fejlettebb területeket szerzett, mint amilyen a „régii Szerbia” volt, amit magya-

ráz a nagyszámú német és magyar kisebbség jelenléte is. Mivel a mai Vajdaság területe ekkoriban még háromnemzetiségű volt, azaz a magyar, a szerb és a német elem is hasonló arányban volt jelen, ezért a „jugoszláv” (szerb) politika a revíziótól való félelem miatt igyekezett e terület gazdasági potenciálját, valamint a kisebbségek közötti együttműködést csökkenteni. A két kisebbség megosztása céljából, míg a németek többletjogokat kaptak, addig a magyar közösség számos ponton korlátozást kellett, hogy elszenvedjen, mint például a földreform, a kultúra, az egyház, az oktatás vagy a közélet területén.

Kilépve az 1914 és 1918 (1920) közötti kontextusból, végszóként érdemes a két nép XX. századi és napjaink béli viszonyát megemlíteni. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés következtében 458 183 (a lakosság 30,23 %-a) magyar és 303 678 (20,04 %) német került, szemben a 382 321 (25,22 %) szerbvel a délszláv királyság impériuma alá, mely adat tükrözi, hogy nem etnikai határok alapján „osztották fel a területet”.⁷² A Vajdaság többnemzetiségű jellege miatt a két világháború között a magyar revíziós politika egyik „célterülete” lett, mely Jugoszlávia széthullását követően, 1941-ben beért és a magyar, illetve német lakta területek nagy része újfent Magyarország fennhatósága alá. Azonban a két nép közötti viszonyt jelentősen rombolta a II. világháború alatti, illetve az 1944-46-ban egymással szemben elkövetett atrocitások ténye, mely sebek napjainkig nehezen gyógyultak be. Az elmúlt 96 esztendőben a szerbek létszáma a Vajdaságban megnégyszereződött, míg a magyarok „megfeleződtek”, nem is beszélve a német közösségről, mely 1945-öt követően szinte megszűnt létezni.

A történelemtől és a demográfiai mutatóktól eltekintve az utóbbi 1-2 évben előrelépés tapasztalható a szerb-magyar viszonyt illetően, amely nem csak az Európai Unióhoz való közeledésben, de a politikai színtéren is megjelenik, mint például a csúrogi megemlékezésen, 2013. június 25-26-án, ahol Áder János, köztársasági elnök a következőket mondta: *„Hetven évet kellett várjunk arra, hogy egymás szemébe nézve közösen is kimondhassuk: a bűnnek nincs származása, sem nemzetisége. Nincsenek bűnös népek. Csak bűnös tettek, bűnös indulatok, bűnös emberek vannak.”*⁷³

De mi szükség is volt ezen utolsó gondolatmenetre? Több állítást tudunk 1914-18-ból felállítani, melyekből, ha tanult volna a magyar, illetve az utódállamok politikai elitje (esetleg közvéleménye), úgy elkerülhető lett volna számos XX. századi tragédia. Ilyen alaptétel lehet az a tény, hogy az első világháború nem az osztrák-magyar és a szerb „nép” ellentéte miatt robbant ki, vagy, hogy a nagyhatalmak felelőtlen módon rángatták a kontinenst egy tragédiába, emellett hiba volt a történelmi Magyarország, illetve más országok oly módú feldarabolása, hogy az

⁷²Magyar Katolikus Lexikon – trianoni béke.

⁷³Történelmi főhajtás a Délvidéken. A szerb-magyar megbékélés jegyében. Külügyminisztérium, Bp., 2014. 20.

etnikai határokat figyelmen kívül hagyták. A múlt század e vizsgált négy évében hozott, sokszor hibás döntések, pedig jelenkorunkra is hatással vannak.

A tanulmány zárásául, egyfajta jövő felé való kitekintésként Tomislav Nikolić szerb államfőnek, a csúrogi megemlékezésen elhangzott szavai szolgálnak: *„Szerbia Köztársaság elkötelezett amellett, hogy jelenét és jövőjét a szabadság, egyenjogúság, emberi jogok és jószomszédi kapcsolatok elvének tiszteletére alapozza. Mint egy régi, múltja során többszörösen szenvedett európai nép tagjai tudatában vagyunk a felelősségnek, és teljes mértékben elköteleztünk vagyunk aziránt, hogy hozzájáruljunk az európai népek családja további fejlődéséhez.”*⁷⁴

KISPÁL RICHÁRD

Az I. világháború hatásai Mindszenten

Mint minden monarchiabeli településen, így Mindszenten is gyászmisét tartottak a katolikus templomban Ferenc Ferdinánd főherceg trónörökös és felesége, Hohenberg/Chotek Zsófia hercegnő emlékére, akik 1914. június 28-án gyilkosság áldozataivá váltak.⁷⁵ Szilvássy Sándor plébános a következő sorokkal emlékezett meg az 1914-es évről: *„1914. VI. 28-án Szarajevóban meggyilkolják Ferencz Ferdinánd trónörökösöt. VII. végén mozgósítás, hadüzenetek. A mindszentiek a 101. Békéscsabai gyalogezredben teljesítettek katonai szolgálatot. A nép elégedetlen, zúgolódó, káromkodó, de a háború megfélemlíti. A hadba vonulók nemigen gyónnak. A Tófenéken táboroztak a kocsisok. Lementem hozzájuk, hogy meggyóntassam. Néhányat sikerült rávennem, de a legtöbbnek hiába beszéltem. A háborúba nagyon kelleltenül mennek. A bevonultak kalapjainak felpántlikázása, a nótázások csak erőltetett s látszólagos lelkesedésnek a jelei. A templomba azért többen járnak, az asszonyok sokat imádkoznak. A hadi jótékonyág nagy, de csak külsőséges méretekben indult meg. Az egyszerűbb nép, s a jobb lelkű műveltebbek őszinte szeretettel adnak a rokkantaknak, a sebesülteknek. Ősszel a leányiskolából Vörös Keresztes Katonai induló kórház lesz, hol a sebesültek a leggondosabb ápolásban részesülnek. 1914. XI-ben hal meg a kórházban tetanusban egy horvátországi sebesült katona, kit a templomban ravataloznak fel, s óriási részvéttel kísérik a hívek a temetőbe. A drágaság még nem érezhető. A búza maximalis ára 40 korona. Termés jó közepes. A lakosok még nagyon buzgó templomjárók,.... harctéren Mindenkiiben erős a remény, hogy a háború*

⁷⁴ Történelmi főhajtás a Délvidéken. A szerb-magyar megbékélés jegyében. Külügyminisztérium, Bp., 2014. 24.

⁷⁵ Részlet a szerzőnek *Az I. világháború emlékezete* hallgatói kutatópályázatra benyújtott III. díjas pályamunkájából.

nem tarthat sokáig, de már a szabadságra hazatérők s a sebesültek suttoják, hogy a háborúnak 8-10 hónap előtt nem lesz vége. Újabb sorozások, requirálások rendkívül aggasztják a polgárokat, de még megnyugodva mennek a harctérre azzal a meggyőződéssel, hogy a hazáért harcolnak, s a győzelmes béke boldogságot fog hozni a megkínzott nemzetnek. Karácsonykor a Vörös Kereszt Egylet fényes karácsonyfa ünnepélyt rendezett az iskolai kórházban. A katonák sok ajándékot kapnak, s Karácsony reggelén az iskolában felállított kórházban a sebesültek számára altare porta filán szentmise volt. A kórházi sebesültek példásan végzik szentgyónásukat.”⁷⁶

Kezdetben a községi képviselő-testület mintha nem vette volna tudomásul a háború fontosságát és komolyságát, hiszen első intézkedéseiben nem sok dolog irányult a háborús nélkülözések enyhítésére. Például ilyen volt az 1914. VII. 20-i gyűlés is, amelyen csupán az út menti eperfák ültetéséről határoztak. Mindezt azért tették, hogy a selyemhernyó-tenyésztést fellendítsék, így a községnek ebből is bevétele származzon. Gyorsan megérkezett vármegyei felsőbb utasításra az 1914. IX. 24-i gyűlésen az első háborús korlátozás: 50 sebesült és hadirokkant katonát kellett elhelyezni, és a községen belül megfelelő orvosi ellátásban részesíteni dr. Cicatricis Lajos Csongrád vármegyei főispán parancsára. Végül a katonákat a leányiskola épületében szállásolták el, a kosztot Zánthó Kálmán vendéglős biztosította nekik, napi 1. 50 koronáért cserébe. Dr. Szóbl Lipót és dr. Pitty Sándor ingyenesen kezelték a sebesült katonákat a Mindszenti Vöröskereszt szükségkórházban. Nagy segítségükre voltak a Vöröskereszt helybéli tagjai. A leányiskolában így 100 ágyas elfekvőt hoztak létre a tantermekben, ötvennel többet, mint amennyit eredetileg szándékoztak. A szükségkórház felszerelését a lakosság adta össze. Az első sebesült csoport, 75 fő, 1914. XI. 1-jén foglalta el az épületet. Az 1914. IX. 24-i gyűlésen hoztak arról határozatot, hogy: *„A világháborúban elesettek emlékének megőrkötését javasolják – jegyzőkönyvileg.”* Természetes volt, hogy ahogyan a háború egyre inkább elhúzódott, a községi képviselő-testület is egyre többször és komolyabban foglalkozott intézkedéseiben ezzel a problémával. 1914. X. 21-én a képviselőtestület 30.000 korona hadikölcsönt jegyzett be. Amikor pedig látszott, hogy a frontvonalak megmerevednek, a hátország településein, így Mindszenten is, igyekeztek a polgári vezetők magukat előnyugdíjaztatni, kényeszernyugdíjaztatni. Így tett id. Gyovai Bernát albíró is az 1914. XI. 12-i gyűlésen. 1914. XII. 28-án a községi képviselő-testület tisztújító gyűlését tartotta. Bozó Kálmán ellenében Veres Sándort választották meg községi bírónak.⁷⁷

Az 1915-ös évben az iskolaépítések folytatását a képviselő-testület pénzhiányra és a háborúra való tekintettel leszavazta. A háború azonban nemcsak az iskolaépítési hullámot akasztotta meg a községben, hanem a villamoshálózat kiépítését is, hiszen az 1915. IV. 1-jei képviselő-testületi gyűlésen Koncz Lajos községi jegy-

⁷⁶ Historia Domus II. 87-88.

⁷⁷ Vida Mihály: Előljáróságok a szülőföldért. 60–61. Nagy István: Mindszent a XX. században. 13–14.

ző kérte a villanyépítő bizottságot, hogy a háborús terhek miatt függeszék fel tevékenységüket és a villamoshálózat kiépítését a községben a háború befejezéséig. Ugyanígy járt a koldusok kérelme is az 1915. IV. 29-i gyűlésen, amelyen kérték, hogy épüljön menedékház a községben, ám a képviselő-testület ezt is leszavazta, ugyanakkor 300 koronát osztott szét köztük. Az 1915. V. 12-i gyűlésen már egyre súlyosabb gondok jelentkeztek, Korom Gáspár képviselő kenyér- és liszthiányra panaszkodott a faluban a háború elhúzódása miatt. Ekkor 20.000 korona hadikölcsönt jegyzett be a képviselő-testület. Szükséges lett volna a vízelvezető csatornák kiépítése a Horgolatban, ám a lakosság kérelmét elutasította a képviselőtestület. A drágulás szemmel látható volt, hiszen az 1915. VI. 10-i gyűlésen 2 koronára emelte Zánthó Kálmán a sebesült katonák élelmezési költségét. Az 1915. XI. 4-i gyűlésen 12 igennel, 11 nemmel és 1 tartózkodással a községi képviselő-testület 20. 000 korona hadikölcsönt jegyzett be. Nem tudtak megoldást találni a képviselők a községi költségvetés túllépésének fedezésére.⁷⁸

A rossz viszonyok mellett az 1915. XII. 31-i rendkívüli gyűlésen Veres Sándor bíró bejelentette, hogy a község zöld terítőjú asztalától, bírói hivatalától önként meg akar válni, mivel három fia hadba vonult, így a háztartás gondjai rá maradtak. Ezzel a levéllel búcsúzott a község hivatali életétől: *„Mindszent község közösségéhez! A mai nappal, hogy gazdaságom vezetését hadba vonult fiaim helyett átvegyem, kénytelen voltam a bírói tisztségről lemondani. Ezen alkalommal el nem mulaszthatom hálafejezésül megköszönni községem szeretett közösségének szerény személyem iránt tanúsított kitüntető bizalmát, mellyel minden téren jólesően találkoztam, és melyre mindenkor szívesen gondolok vissza. Abban a tudatban, hogy mindenkivel szemben mértéket alkalmaztam, kérem Mindszent község nagyérdemű közösségét, hogy visszavonulásom után is tartson meg szíves jóindulatában. Mindszent, 1915. XII. 31. Veres Sándor”*⁷⁹ Mivel a közgyűlés nem volt határozatképes, ezért nem fogadták el Veres Sándor bíró lemondását, így ő tovább maradt hivatalában.

1916. I. 1-jén 20 hónapi működés után megszűnt a leányiskolában a hadikórház. Idáig az épületben csak felerészben volt tanítás, a gyógyítással váltakozva folyt a lányok számára. A háborús terhek, valamint a község mindennapi közéletének zavartalan ellátása mellett a képviselő-testületnek az elemi erőkkal is harcolnia kellett, mivel Korom Gáspár képviselő bejelentése szerint a Tisza a kombejáratnál annyira alámosta a partszakaszt, hogy az már beszakadással fenyegetett. Újabb személyi változás történt az 1916. IV. 27-i közgyűlésen, mert Jaksa Gáspár III. esküdt lemondott, így helyére a képviselők Pálinkó Mihályt választották meg. Dr. Cicatricis Lajos, Csongrád vármegye főispánja 1916. V. 21-én dr. Szóbl Lipót és dr. Pitty Sándor orvosoknak, valamint 31 vöröskeresztes segítőnek adott át kitüntetések. A sok nő közül özv. Tary Istvánné főszolgabíróné és Ka-

⁷⁸ *Vida Mihály* i. m. 61–62.

⁷⁹ Uo. 62–63.

tona Istvánné gyógyszerészné is kitüntetést kapott. Büchler Gyula zsidó rabbi a kórház gondnokaként ekkor szintén kitüntetésben részesült. Elismerés illeti örgróf Pallavicini Sándort, mivel ő maga, saját költségén egy 18 férőhelyes termet rendezett be gyógyítás céljára. A háborús helyzet alakulása miatt szükségszerű volt újraszervezni és üzemeltetni a hadikórházat, így a leányiskolát újra átalakították ilyen célokra. 1916. VI. 28-tól 1916. XII. 1-ig kezeltek itt hadirokkantakat és sebesült katonákat. 1916. XII. 1-jén a leányiskolában működő szükség-hadikórház véglegesen megszűnt, így a tanítás a leányok számára rendszeresen folytatódhattott volna, ha az emberhiány miatt nem kellett volna otthon is dolgozniuk, ami miatt elhanyagolták a tanulást. Az 1916. IX. 30-i gyűlésen a súlyos infláció miatt már nem lehetett elkészíteni az 1917. évi községi költségvetést, így csak hozzávetőleges számadatokat írtak be.⁸⁰ Erről az évről csak egy igen rövid bejegyzés található Szilvássy Sándor plébánostól: „Requirálás, maximálás, sebesültek érkezése, győzelmi hírek, ijedelmek, sírások, panaszok, bálók, multságok, hósipkák és melegítők készítése, jótékonyosság, remény, kétségbeesés, áldozatkészség, kapzsiság kezdetét veszi.”⁸¹

1917-ben a községben mind a polgári lakosság, mind a katonaság körében spanyolnátha tombolt. Az 1917. VII. 8-i gyűlésen levélben kérték dr. Cicatricis Lajos főispánt, hogy a hadiözvegyeket és hadiárvakat folyamatosan segítse. Szilvássy Sándor plébános az 1917. V. 10-i gyűlésen kérte a képviselő-testülettől, hogy a községi földekből osszanak szét veteményes földeket a helybéli szegények számára. Ebben az évben már olyan méreteket öltött a féméhség, hogy a Monarchia területén a templomok harangjait kiemelték tornyaikból, és elvitték ágyúöntésre. Ezt a sorsot a mindszeinti római katolikus templom harangjai sem kerülheték el. Ez a szomorú esemény 1917. III. 12-én következett be, amikor mindkét harangot lefoglalta és elszállíttatta a temesvári katonai parancsnokság képviselője. Ezek a harangok a következők voltak: a Kohl János által 1790-ben készült Szentháromság nagyharang, súlya 478 kg, az 1820-ban Szent Donát és Szent Flórián tiszteletére készült kisharang, súlya 68 kg, a temetőből 1917. XII. 15-én elvitt harang, 29 kg. A harangokat a hívők serege sírva vitte el lovas kocsin a vasútállomáshoz. A templom előtt a harangok templomtoronyból való kiemelése közben Szilvássy Sándor esperes-plébános így vigasztalta híveit: „*Ne sírjatok, mert a harangok távozása a világbékét hozza közelebb!*”⁸²

PÁLINKÓ MÁTÉ

⁸⁰ *Vida Mihály* i. m. 63–64. *Nagy István* i. m. 14, 31.

⁸¹ *Vida Mihály* i. m. 63–64. *Historia Domus* II. 89, 91.

⁸² *Vida Mihály* i. m. 64. Mindszent története és népelete, 381. *Nagy István* i. m. 14.

Megyei általános iskolai honismereti vetélkedők Csongrádon 2013-2015

Az V. megyei honismereti verseny Csongrádon

2013. április 12-én már ötödik alkalommal hagyományörző, honismereti versenyt rendezett Csongrádon a *Gróf Széchenyi István Általános Iskola* és a csongrádi történelemtanárok munkaközössége. A megmérettetést forgószínpadszerűen bonyolították le. Az 5-6. évfolyamos tanulók ötfős csapatai menetlevelükön feltüntették választott csapatnevüket, ami kapcsolódott a felkészülési témakörhöz: családi kapcsolatok, ünnepek, kötődések és szokások, ezen belül kiemelt témák az esküvő, a hozomány, a keresztelés, a karácsonyi ünnepkör, a húsvét, a Gergelyjárás, a pünkösdlés. A csapatok előzetes feladatokat is kaptak, tablót kellett készíteniük a megadott témakörökről, ötletes, díszes menetlevelet 6 állomásra, valamint egy tetszőlegesen választott családi ünnepet vagy szokást kellett dramatizálniuk maximum 5 percben. A felkészüléshez az Apáczai Tankönyvkiadótól *Bánhegyi Ferenc*: Honismeret 5-6. tankönyvét, ajánlott segédanyagként a Mozaik Tankönyvkiadó: A Föld, amelyen élünk című tankönyvének megadott oldalait kellett tanulmányozniuk.

Ebben az évben összesen 13 csapat jelentkezett. Csanytelekről, Csongrádról, Szegedről, Szentesről, Makóról és Mindszentről érkeztek diákok; az érdeklődés évről évre nagyobb, mondta el Rostáné Hajdú Erzsébet. A zsűri elnöke a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület titkára, Pál Lászlóné volt. Köszöntőjében felhívta a figyelmet arra, hogy mindenki számára fontos a hagyományaink ápolása, ettől érezhetjük magunkat magyarnak. A megyei honismereti verseny évente alkalmat ad a diákoknak a hagyományok valamely csoportjának alaposabb megismerésére, ez erősíti régióinkhoz kapcsoló gyökereiket, ettől sokkal gazdagabb lesz személyiségük, gyarapodik műveltségük. A gyerekek az iskola tornatermében a csongrádi kézművesek: fafaragó, csipkekészítő, tojásfestő, hímző bemutatóját is megtekinthették.

A 9-től 14 óráig tartó nagy vetélkedésben a legeredményesebben a csongrádi Nagy-boldogasszony Katolikus Általános Iskola *Rügyecske* elnevezésű csapata szerepelt, ők kapták az első díjat. A második helyet a makói József Attila Gimnázium 5. A osztályának *Hagymácskák* csapata szerezte meg. Felkészítő tanáruk: Szilágyi Réka. A harmadik helyen a szegedi Rókusi Általános Iskola *Pünkösdi rózsák* nevű csapata végzett. A vetélkedő további sorrendje a következőképpen alakult: 4. Piroskavárosi Általános Iskola, Csongrád; 5. Csanyi Kérők csapata, Csanytelek, Szent László Általános Iskola; 6. Cinkus, Csongrád, Gróf Széchenyi Általános Iskola; 7. Pünkösdlők, Makó, Bartók Béla Általános Iskola; 8. Honszerető lá-

nyok, Mindszenti Általános Iskola; 9. Balázs-járók, Csongrád Ének-Zenei Általános Iskola; 10. Életfa, Mindszenti Általános Iskola; 11. Marosmanók, Makó, Almási Általános Iskola; 12. Menyasszonyi csokor, Szentés, Deák Ferenc Általános Iskola; 13. Búzaszemek, Csongrád, Batsányi János Gimnázium.

Jó felkészüléséért, ügyes szerepléséért minden csapat emléklapot és ajándékcsomagot kapott, a dobogós csapatok tagjai gazdag könyvcsomagjaik mellé névre szóló oklevelet is vihettek haza emlékül. A csongrádi szervezők finom tízóraival és ebéddel látták vendégül a verseny résztvevőit, akik minden biztonnyal jól érezték magukat a jól szervezett, változatos rendezvényen, és egy év múlva ismét szeretnék bizonyítani, hogy a honismeretük újabb hagyomány-területeken gyarapodott. Köszönet Rostáné Hajdú Erzsébet tanárnőnek a csongrádi kistérségi történelem munkaközösség vezetőjének és kedves, lelkes munkatársainak a jól sikerült, élményszerű vetélkedőért.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

*„Gyermek vagyok, gyermek lettem újra...
Lovagolok fűzfa sípot fűjva.”*

2014. április 11-én 9 és 14 óra között ezzel a címmel rendezte meg Csongrádon, a Gróf Széchenyi István Általános Iskolában a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrádi Kistérségi Történelemtanári Munkaközösség a hagyományosan évente sorra kerülő megyei honismereti vetélkedőt, amelyre az idén nemcsak a megyéből, hanem a régióból és határon túlról is érkeztek 5. és 6. osztályos csapatok. Így a szervezők a hagyományörző, honismereti rendezvényt a VI. Csongrád megyei és I. országos honismereti versenynek nevezték.

15 csapat 75 kisdíákja érkezett pénteken reggel a csongrádi iskolába, ilyen sokan még egyik évben sem vetélkedtek e honismereti versenyen, ami a szervezők lelkesedésének eredményességét és a vetélkedő népszerűségének fokozódását, jó hírének terjedését bizonyítja. Mindszentről 4, Csongrádról 4, Tiszaalpárról 2, Csanytelekről, Makóról, Szentésről, Felgyőről 1-1 csapat érkezett, valamint a határon túli vajdasági Óbecséről is eljöttek a Petőfi Sándor Általános Iskola tanulói felkészítő tanáraik kíséretében. Az érkezőket nemcsak finom sütemények, tea és üdítő italok várták, hanem az iskola nagy tornatermében a csongrádi kézművesek szépen rendezett kiállítóhelyei, ahol a hagyományos népi mesterségek mai művelői mutatták be remekeiket, és magyarázták el munkáik készítésének titkait.

A verseny ünnepélyes megnyitása során előbb dr. Kőrösi Tibor, Csongrád város polgármestere, majd Prof. Dr. Blazovich László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke, azután Csüllögné Balogh Judit tagintézmény-vezető köszöntötte a diákokat, tanáraikat, a nagyszabású rendezvény megvalósulását segítő sok felnőtt közreműködőt, köztük az Óbecsei Városi Önkormányzat és a Petőfi Általános Iskola delegációját. Hangsúlyozták a hagyományörzés és a honismeret kiemelkedő fontosságát a magyar kultúra és a kapcsolatok ápolásában, közös gyökereink megtartásában.

A köszöntők után a Széchenyi nevét viselő iskola alsós kisdíákjai zenés-táncos műsorral köszöntötték a tornatermet megtöltő közönséget, jó hangulatot teremtve a vetélkedő izgalmai mellé. Ezt követően Rostáné Hajdú Erzsébet munkaközösség-vezető tanárnő, a vetélkedő fő szervezője, bemutatta a zsűri tagjait, akik a továbbiakban a vetélkedő öt különböző állomáshelyén állomásvezetői feladatokat láttak el, ismertették a feladatokat, kérdésekkel segítettek a helyes válaszokat, megoldásokat, és pontokkal értékelték a csapatok tudását. Aznap állomásvezetői teendőket láttak el a megyei honismereti egyesület tagjai közül Georgiádes Ildikó, Gergelyné Bodó Mária, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Fodor Péter, valamint a csongrádi könyvtár vezetője Illés Péter. Munkájukat több csongrádi tanárnő segítette a feladatok, megoldó kulcsok összeállításával és az értékelés során is.

Az igen ötletes neveket választó – Tökmalacok, Kulacs, Csuporka, Szuszékok, Tűzikutyák, Miskakancsó, Táncos lábúak, Fürtöcskék – 5 fős csapatok öt állomásra tervezett menetleveleikkel indultak neki a vetélkedőnek. Előzetes feladatokat is kaptak a szervezőktől: egy népi játék bemutatását maximum 5 percben, egy albumot is kellett készíteniük a régi szoba, konyha berendezésének bemutatására, ugyanis a verseny témaköreit a régi, hagyományörző játékok, a paraszti szoba, konyha berendezése és az ételkészítés eszközei adták. Az állomásokon ezekből a témákból kaptak változatos feladatokat.

A verseny igen izgalmasan alakult. Több holtverseny is bekövetkezett, és a dobogón is nagyon szoros versenyben, mindössze fél pont különbséggel dőlt el az első hely sorsa. A következő eredmények születtek: I. helyen végzett a csongrádi Nagyboldogasszony Általános Iskola Kis gömböc csapata, felkészítő tanár: Bárány-Vincze Zsófia; II. lett a csongrádi Ének-Zenei Általános Iskola Búgócsigák csapata, tanáruk: Rostáné Hajdú Erzsébet; a III. helyet a felgyői László Gyula Általános Iskola Lepénylesők nevű csapatának kisdíákjai szerezték meg, tanáruk: Szepesi-Táibith Anita. IV. helyen végzett a csanyteleki Szent László Általános csapata, tanáruk: Sebőkné Bencsik Elvira, és a csongrádi Piroskavárosi Általános Iskola csapata, felkészítőik: Farkas Márta és Berkes Attiláné. V. helyezést ért el a Makói József Attila Gimnázium 5. A osztályának csapata, tanáruk: Szilágyi Réka. VI. helyen végzett a Mindszenti Általános Iskola Honszerető lányok csapata, felkészítőjük: Feketéné Senyei Ágnes. VII. lett a szentesi Deák Ferenc Általános Isko-

la csapata, nevelőjük: Vajdáné Balogh Ida. VIII. helyezést ért el a tiszalpäri Árpád Fejedelelem Általános Iskola Szuszékok elnevezésű csapata, tanárük: Somodi Ida. A IX. helyen két csapat osztozott: Feketéné Senyei Ágnes Mindszenti galuskák nevű csapata és a házigazdák, a csongrádi Széchenyi István Általános Iskola csapata, amelyet Csárdás Endre készített fel. A X. helyet az óbecsei Fürtöcskék, tanárnőjük: Kuszli Angéla és a tiszalpäri iskola Somodi Ida által felkészített Túzikutyák csapata szereztek meg. A XI. és XII. helyen a mindszentiek Gulyásleves és Miskakancsó nevű csapatai vezettek, tanárnőjük: Kenderesi Zoltáné.

Minden résztvevő nyertese volt ennek a vetélkedőnek, hiszen nemcsak okleveleket, emléklapokat, könyveket és ajándéktárgyakat, valamint nagyon finom ebédet kaptak, hanem sok-sok ismeretet is szereztek múltunk életmódjáról, szokásairól. A vetélkedőt lezáró értékelő összegzés a diákok jó felkészültségét, lelkesedését, a szoros versenyt dicsérte, és kifejezte azt a reményt, hogy a következő évben még több csapattal gyarapodva újra találkozik majd Csongrádon a honismerők legfiatalabb generációja.

Rostáné Hajdú Erzsébet köszönetet mondott a verseny támogatóinak, a felkészítő tanároknak, a zsűritagoknak, a versenynek helyet adó Széchenyi Iskolának és a szervező, közreműködő kollégáknak. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöksége megköszönte a szervezők nagyszerű munkáját, amelynek idei jelentős eredménye, hogy megyénk határain kívülre is kiterjesztette honismereti versenyünk hatókörét, sőt – ez alkalommal először – határon túli magyar iskola csapatát is sikerült vetélkedőnkre vonzani.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Csongrádon versenyeztek a kassai Márai Sándor Alapiskola diákjai

A kassai Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium és Alapiskola 5 fős csapata 2015. április 10-én részt vett Csongrádon, a VII. regionális és II. határon túli honismereti versenyen, amit a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrádi kistérség történelemtanári munkaközössége szervezett. A rendezvénynek a csongrádi *Gróf Széchenyi István Általános Iskola* adott otthont. A megmérettetésbe 18 csapat nevezett be, ahol a régió diákjain kívül a kassai máraisok mellett a délvidéki Óbecséről is érkeztek 5-6. évfolyamos versenyzők. A verseny ötletgazdája és főszervezője *Rostáné Hajdú Erzsébet* megnyitója után beszédet

mondott Bedő Tamás, Csongrád város polgármestere, Prof. Dr. Blazovich László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Molnárné Tóth Györgyi tanterületi igazgató és Váradai Gáborné, a csongrádi összevont általános iskolai intézmény vezetője is. Hangsúlyozták a magyar néphagyományok, a közös szellemi örökség ápolásának fontosságát. Ezután a helyi kisdíákok, majd az Alföld Néptáncgyűttes és a Röpülj Páva Kör műsorában gyönyörködhetnek a nézők.

A verseny forgószínpadszerűen zajlott, a csapatok öt állomáson mérték össze tudásukat, melyek témaköre: a falu élete, a fonó, kalácamunkák, családi kapcsolatok, kötődések, szokások és falusi munkálatok voltak. A versenyzők előzetes feladatokat is kaptak: dramatikus játékot kellett előadniuk a fonóval kapcsolatban, ezen kívül tablót és díszes menetlevelet is kellett készíteniük. Az izgalmas versenyzés mellett kenyeret süthettek és megismerhették a helyi kézművesek és hagyományőrök tevékenységét. A kassai csapat, amelyet Köteles Lilla, Szesztay Ajnácska, Erdélyi Dóra, Kisiday Fülöp és Gerenyi Gergő diákok alkottak, kitűnően szerepelt, az előkelő 3. helyezést érte el, és a verseny különdíját is elnyerte. A diákok felkészítő tanárai Pribék Emőke, Varró Csilla, Máthé Judit és Tóth Mónika voltak. A verseny után az óbecsei és a kassai versenyzőknek meglepetésben volt részük, mert megtekinthették Csongrád főbb nevezetességeit Losoncziné Szentandrás Erzsébet, a Kossuth Szövetség dél-magyarországi régiója titkárának vezetésével. Megnézték a Városháza dísztermét, a Nagyboldogasszony-templomot, a Batsányi Gimnáziumot. Kirándultak a Körös-torokhoz, ahol a kilátóból gyönyörködhetnek az Alföld panorámájában. Minden csapat számára megtiszteltetés és kihívás volt ezen a rangos versenyen részt venni, továbbvinni az ősök szellemi örökségét, érezni az összetartozás erejét, élvezni a közös együttlét örömét.

Az idei honismereti verseny eredményei: **1.** Nyenyerek, Tiszaalpár, Árpád fejedelem Általános Iskola. **2.** Násznép, Csongrád, Nagyboldogasszony Általános Iskola. **3.** Házi aprónép, Kassa, Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium és Alapiskola. **4.** Kaláka, Óbecse, Petőfi Sándor Általános Iskola. **5.** Hagymácska, Makó, József Attila Gimnázium és Petróleumlámpások, Piroskavárosi Általános Iskola, Csongrád. **6.** Csongrádi fonólanások, Galli János Általános Iskola és Orsó, Széchenyi István Általános Iskola. **7.** Tengeri, Tiszaalpár, Árpád Fejedelem Általános Iskola. **8.** Szöszmötölők, Csongrád, Batsányi János Gimnázium. **9.** Békés Szögediek, Szeged, Béke utcai Általános Iskola. **10.** Libapásztorok, Csanytelek, Szent László Általános Iskola és Tulipán csapat, Kozmutza Flóra Általános Iskola. **11.** Lesekezők, Mindszenti Általános Iskola. **12.** Őrzők, Fábiansebestyén, Arany János Általános Iskola és Szüretelők, Felgyő, László Gyula Általános Iskola. **13.** Fonócska, Szentes, Deák Ferenc Általános Iskola. **14.** Szerelmonók, Mindszenti Általános Iskola. Gratulálunk minden résztvevőnek.

Reméljük, jövőre újra találkozunk!

TÓTH MÓNIKA

III. KUTATÓMUNKÁNK EREDMÉNYEIBŐL

*Hírhedt vádlottak a szegedi esküdtbíróság előtt**

Intézményi előtörténet

A 19. század utolsó harmadában a jogállamiság eszméjének *sine qua non*-ja volt az esküdtszék minden fejlett európai államban. Nem lévén alkotmánybíráskodás, számosan a jogszabályok rugalmatlanságának megtörését és viszonylagos kontrollját ünnepezték benne, ugyanakkor a törvényi pozitívizmusra alapozó bírói hatalom megfékezésének eszközét is az esküdtszékben találták meg, mivel kontinens-szerte bizalmatlanság ébredt a hivatásos, az állam által javadalmazott szakbírákkal szemben. A franciaországi napóleoni kodifikáció (1808) közvetítő hatására a demokratikus, liberális jogintézmények egyik legfőbbikeként tisztelték az esküdtszéket, amely egy félévszázadra az európai államok perjogainak értékrendjében a legelőkelőbb helyre került. Ez is bizonyítja, hogy a közös hagyományokon nyugvó „európaiság” eszméje – mint egy a nemzeteket összefogó sajátos idea igénye – már akkortájt létezett. A liberális állam koncepcióját megdőntő első világháború azonban az esküdtszéki bíráskodást is háttérbe szorította, bár ennek előjelei a századfordulótól észlelhetők voltak.

Midőn több évtizedes előkészületek után Magyarországon 1896-ban az országgyűlés a bűnvádi perrendtartást tárgyalta, az esküdtszéki hatáskör kiterjesztése iránti vágy hazánkban szintén generálisnak mutatkozott. A jogászai és a laikus közvélemény egyaránt az ítélkezés intakt jellegének fokozódását várta tőle. 1867 óta ugyan voltak negatív tapasztalatok a 1848: XVIII. tc., a sajtótörvény, majd pedig az 1878: V. tc., a Büntető törvénykönyv („Csemegi kódex”) által szankcionált sajtóvétségekkel, pontosabban azoknak az esküdtszékek előtti elbírálásával kapcsolatban, de mindenki azzal nyugtatta magát, hogy a törvényi szabályozás

* Jelen közlemény az „Újabb kutatások Magyarország alkotmány-, közigazgatás- és jogszolgáltatástörténetéhez – európai kitekintéssel (1848–1918)” című, OTKA K 101.735 nyilvántartási számú pályázati programba illeszkedik.

majd kellően körültekintő lesz kiküszöbölve az addigi hibákat. Ezért a Szilágyi Dezső szellemi vezetésével megalkotott Bűnvádi perrendtartást (1896: XXXIII. tc., „Bp.”) egyöntetű támogatással fogadta el az országgyűlés részint az esküdtzéki hatáskör és főtárgyalás kiterjesztésére való tekintettel. Az esküdtbírói szervezeti törvényt (1897: XXXIII. tc.) és a perrendtartást életbe léptető törvényt (1897: XXXIV. tc., „Bpé.”) azonban ahol lehetett, ellenzéki oldalon már támadták. Ez senkinek nem volt kifejezett szakmai érdeke, de mivel a Bp.-t csak 1900. január 1-jétől léptették hatályba, az ellenzék számára mindez jó okot adott obstruálni a Szabadelvű Párttal és Bánffy Dezső kormánytöbbségével szemben.¹

Az új esküdtbíróóságok – vagyis a 3 szakbíróból és 12 többségében laikusból alakított, rendszerint évnegyedenként vagy két, két és fél havonként működő társas büntető fórumok – a következő székhelyeken álltak fenn a megszüntetésükkel *de facto* egyenlő felfüggesztésükig, azaz 1914 őszeig: Arad, Aranyosmarót, Balasgyarmat, Beszterce, Besztercebánya, Beregszász, Brassó, Budapest és Pestvidék, Csíkszereda, Debrecen, Dés, Déva, Eger, Eperjes, Erzsébetváros, Fehértemplom, Fiume, Gyula, Gyulafehérvár, Győr, Ipolyság, Kalocsa, Karánsebes, Kassa, Kaposvár, Kecskemét, Kézdivásárhely, Kolozsvár, Komárom, Lócse, Lugos, Marosvásárhely, Máramarossziget, Miskolc, Nagybecskerek, Nagykanizsa, Nagyikinda, Nagyszében, Nagyvárad, Nyíregyháza, Nyitra, Pancsova, Pécs, Pozsony, Rimaszombat, Rózsahegy, Sátoraljaújhely, Sopron, Szabadka, Szatmárnémeti, Szeged, Szekszárd, Székelyudvarhely, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Temesvár, Torda, Trencsén, Újvidék, Veszprém, Zalaegerszeg, Zilah és Zombor.²

A kiterjesztett hatáskörű esküdtbíróóságok ítéltek a következő bűncselekmények miatt indult perek főtárgyalásain (Bpé. 15. §): 1. a felségsértés alapeseteiben, továbbá az ezzel összefüggően létrejött bünszövetség miatti bűnvádi eljárásokban, 2. a király bántalmazása büntetőben, 3. a hűtlenség legtöbb elkövetési nemében, 4. a lázadás végett szerveződött csoportosulással szembeni vád elbírálásakor, ha a törvény öt évnél hosszabb tartamú szabadságvesztést helye-

¹ A hazai esküdtzékek és a dualizmus kori büntető eljárás, illetve törvénykezési szervezet történetének mai szakirodalmából lásd különösen *Stipta István: A magyar bírósági rendszer története.* Debrecen, 1998. 133–138.; *Révész T. Mihály: A sajtószabadság érvényesülése Magyarországon, 1867–1875.* Bp., 1986., 37–54., 183–22.; *Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867–1875.* Bp., 1982.; *Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, (1961.) 1996.* 211–231.; *Both Odón: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet.* In: *Acta Jur. et Pol. Szeged.* Tomus VII., Fasc. 1. Szeged, 1960.; *Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete, 1619–1914.* Sárospatak, (1948.) 2000. 124–209.; *Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéletablak, bírói jogviszony, esküdtzék.* Szeged, 2006. 171–278., *Uő.: Szilágyi Dezső igazságügyi reformjairól (1890–1900).* In: *Jogtörténeti tanulmányok VIII.* Pécs, 2005. 9–28.; *Uő.: A bírói hatalom gyakorlásának jogszabályi változásai a dualizmus korában (1890–1914).* In: *Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról.* Szerk.: *Homoki-Nagy Mária.* Szeged, 2011. 9–21.

² *Vámbéry Rusztem: Kézikönyv az esküdtek számára.* Bp., 1900. 15–18. (A királyi ítéletablai székhelyek neveit kurziváltuk.) Lásd még *Csizmadia Andor: Az esküdtbíróóság Magyarországon a dualizmus korában.* In: *Jogtörténeti tanulmányok I.* Bp., 1966. 131–148.

zett kilátásba, 5. a személyes szabadságtól való jogtalan megfosztás minősített esetében, 6. az előre megfontoltan elkövetett emberölés (gyilkosság), valamint 7. a szándékos emberölés különös eseteiben (pl. amerikai párbaj), 8. a kitétel vagy elhagyás miatti vádakban, 9. a halált okozó testi sértés némely típusaiban, 10. a közegészség elleni bűntett miatt, ha az egészségre káros termék forgalomba hozatalával függött össze, 11. a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett gyermekrablás és az ilyen sértett bejegyzésével elkövetett lányszöktetés esetkörében, 12. a személyes szabadság megsértésének a hatóság őrizetében lévő személy sérelmére elkövethető alakzataiban, 13. a rablás alapeseteiben, 14. a szándékos gyújtogatásokkor, valamint, ha 15. a vízáradás okozása súlyosan volt büntetendő, továbbá 16. a vasúti berendezések ellen vagy gőzhajón elkövetett közveszélyű rongálás egyes eseteiben, 17. a bírák és vizsgálóbírák megvesztegetése miatti ügyekben, végül 18. a gyülekezetben vagy közszemlére tétellel megvalósított nyilvános felhíváskor, ha ez az esküdtbíróóság elé utalt valamely bűncselekmény elkövetésére irányult.

A nyomtatvány és/vagy sajtótermék útján megvalósított bűncselekményekben, úgyszintén a nyomtatvány útján elkövetett kihágási ügyekben, továbbá a hatóság tagjai vagy nyilvános számadásra kötelezett vállalat igazgatója és tisztviselője ellen, avagy köz megbízatásban eljáró személy sérelmére, annak hivatalos tetteire vonatkozólag a sajtóban megvalósított rágalmozási és becsületsértési perekben csak a tizenegy királyi ítélőtábla székhelyein működő esküdtbíróóságok bírtak hatáskörrel (Bpé. 16. §).

Szeged városában a törvényszék részeként csupán 1893-tól működött az esküdtszék:³ a századfordulóig sajtóvétségi, azt követően pedig az említett bűncselekmények miatti – de a legtöbbször emberöléssel és rablással összefüggő – bűnvádi törvénykezésben is. A tárgyalásokat 1906-ig a Mars téri, azután a kibővített Széchenyi téri igazságügyi palotában tartották. Az esküdtbíróóság tárgyalóterme különbözött a rendes bíróságok által használtaktól. A tágas teremben az esküdtek a baloldalon ültek jól rálátva az eljárás minden résztvevőjére. Elkülönülő visszavonulási szobájuk is volt, amelyet a kettős széksoruk mögött alakítottak ki. A bíráknak, valamint a védőknek, a vádlottaknak és a tanúknak szintén önálló helyiségek álltak rendelkezésükre a várakozás idejére, amelyek többsége egy külön folyosóra nyílt. A hallgatóság a nagyterem jelentős részét, körülbelül negyven százalékát használhatta, melyet korlátszerű fizikai akadály választott el a tárgyalórésztől.⁴

³ A m. kir. igazságügyminiszternek 16.352/1892. szám alatt [...] intézett körrendelete, a sajtóperekben hatósági körrel felruházott törvényszékeknek újabb szervezése és [...] beosztása tárgyában. In: Magyarországi rendeletek tára 1892. Bp., 1892. 1192–1194.; *Antal Tamás*: Egy szírom a közszabadság virágából. Az esküdtszék újjászervezése Szegeden (1899–1900). In: Szeged, 2004. nov. (11. sz.). 6–9.

⁴ *Antal* 2006. 278.; *Homoki-Nagy Mária* (szerk.): A Szegedi Törvényszék története. I. rész: A Szegedi Törvényszék épületeinek története. Szeged, 2014. 24.

A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában a dualizmus kori szegedi törvényszéki büntetőeljárások bírósági iratai nem találhatóak meg, ezért azok tartalmát csak a töredékes királyi ügyészi iratokból, de leginkább a korabeli sajtó olykor igen részletes tudósításaiból rekonstruálhatjuk. A számos érdekes jogeset közül a következőkben egy nagy visszhangot kiváltott 1904. évi szegedi bűnvádi eljárásról írunk röviden.

Az Eremits Pál-gyilkosság⁵

Történt, hogy 1904. január 6-án és 7-én megrázó eseményről számoltak be a lapok: Eremits Pál országgyűlési képviselőt Nagyikindán meggyilkolták. Mivel Eremitsnek ott nagyszámú haragosa volt, az özvegye kérelmezte a Kúriától, hogy elfogultság okán ne az egyébként illetékességgel bíró helybeli esküdtszék ítélkezzék az elkövető testvérpár felett, hanem jelöljenek ki az eljárás folyamatba tételére egy semlegesnek tekinthető bíróságot. A nagyikindai közvélemény ugyanis egyetértett abban, hogy Eremits gátlástalan uzsorás és haszonleső volt, amivel igen sok ellenséget szerzett. A Kúria a szegedi esküdtbíróságot jelölte a feladatra. A tárgyalás kezdőnapját 1904. június 21-re tűzte ki a törvényszék elnöke, amelyet megelőzően szép számmal sereglettek az újságírók s a tanulni vágyó jogászok az ország minden tájáról.

Az esküdtbíróság hivatásos bíró tagjaivá Pókay Elek (elnök), Rigó Endre és Márton József (ítélő bírák) lettek. A jegyzői feladatokat Fajka Kálmán látta el. A vádlói teendőket Winkler István királyi ügyész vitte. A terhelteket Zsíros Lajos nagyikindai fiatal ügyvéd védte, Eremits özvegyét Jánosi Béla budapesti ügyvéd képviselte, az elhunyt kizárólagos örököse, Prekajszky Péter szintén nagyikindai „milliomos” érdekeit pedig Grüner Fülöp szegedi ügyvéd képviselte a perben a Mars téri törvényház épületében.

Június 21-én a tárgyalás megnyitása és a két elkövető, az addig büntetlen Sibul Mladen (48) és György (28) személyazonosságának megállapítása után az esküdtszék megalakítása következett. A rekurziós jog, vagyis a kölcsönös visszautasítás gyakorlása után a rendes esküdtek Taussig Dávid nagyvállalkozó, Winternitz Márton kereskedő, Madár Imre főkönyvelő, Magyar Miksa ügyvéd, Békefi Antal szerkesztő, Paral Pál hentes, Kószó István ügyvéd, Ottovay Károly kereskedő, Kiss Károly kereskedő, Arany Károly ékszerész, Patzauer Sándor kereskedő és Ábrahám János pék lettek. Pótesküdtékül Kittka Gyula és Varga Sándor iparosokat választották.⁶ A foglalkozások alapján az esküdtszék szokványosnak volt

⁵ Pesti Napló. 1904. jan. 7. (7. sz.) 4., jan. 8. (8. sz.) 6.; Pesti Hírlap. 1904. jan. 6. (6. sz.) 10., jan. 7. (7. sz.) 7–8.; Szegedi Napló. 1904. jan. 6. (5. sz.) 7., jan. 8. (7. sz.) 6., jún. 21. (152. sz.) 7., jún. 22. (153. sz.) 7–9., jún. 23. (154. sz.) 8–10., jún. 24. (155. sz.) 6–7., jún. 26. (157. sz.) 9.; Szegedi Híradó. 1904. jan. 6. (5. sz.) 7., jan. 8. (7. sz.) 5., jún. 21. (145. sz.) 6–7., jún. 22. (146. sz.) 7., jún. 24. (148. sz.) 6–7.; Szegedi Jogász-Lapok. 1904. júl. 9. (27. sz.) 3–4.

⁶ Szegedi Napló. 1904. jún. 22. (153. sz.) 7–8.

mondható, az átlagosnál inkább több értelmiségi, köztük két jogász, foglalt benne helyet; nem lehetett a korabeli kifejezéssel „parasztesküdtszéknek” bélyegezni.⁷

A királyi ügyészség képviselője ismertette a vádat, amely előre megfontolt szándékkal, társtettségben elkövetett emberölés, azaz gyilkosság büntetése volt, s a Büntető törvénykönyv szerint halállal büntetendő. A történeti tényállás viszonylag egyszerű volt: a terheltek beismerték, hogy ők ölték meg lesből támadva – a mai fogalmaink szerint ráadásul különös kegyetlenséggel – Eremits Pált ama végzetes január 5-i napon tíz óra után néhány perccel a járásbíróóság épülete előtt fényes nappal, tanúk (járókelők és egy kereskedő) jelenlétében. Az elkövetéshez vasbotot és az előző év őszén kifejezetten e célra beszerzett revolvert használtak, amelyekkel szabályosan agyonverték, majd -lőtték a képviselőt. Az indító okot sem tagadták: apjuk, Sibul Próka vagyonából való kiforgatása, az éveken át tartó pereskedés kálváriája s végül elvesztése miatt követték el a gyilkosságot. A terheltek – nyilván a védőjük tanácsára – ugyan azt vallották, hogy nem megölni, csupán megijeszteni akarták családjuk tönkrevőjét, aki egy színlelt szerződést felhasználva megszerezte birtokaikat, s onnan őket erőnek erejével kiűzette. Az állítólagos ijesztgetéssel azt törekedtek elérni, hogy a sikertelen büntető, majd polgári perek után Eremits mégis visszaadjon valamit egykori földjeikből. Miután szép szóval ez nem ment, „hatékonyabban” kívántak fellépni.

Az előadottak és az eset összes körülményei nyomán azonban világos volt – s később ezt az esküdtszék is megállapította –, hogy a szándék nem megrémítésre, hanem határozottan és korábban eltökélten ölésre irányult. Az is nyilvánvaló volt a jogban jártas hallgatóság számára, hogy teljes belátási képességgel, tervszerűen cselekedtek a megelőző italozás ellenére. Az orvos szakértők vallomásaikban meg is erősítették ezt. Bűnösséget kizáró elmezavart nem tapasztaltak egyik vádlott esetében sem, legfeljebb utóbb az alkoholtól való elvonás miatti tüneteket. A megidézett fegyverszakértők pedig azt állapították meg, hogy a revolver kifogástalanul működő, alkalmas eszköz volt az ölési cselekmény véghezvitelére. A tizenöt feletti számú tanú kihallgatása sem hozott újabb fejleményt.

Másnap a bíróság az eljárást a védelemnek kedvező okiratok ismertetésével folytatta. Ezek bírósági ítéletek voltak, amelyek az 1886-ban és 1897-ben folyamatban volt perekben keletkeztek. Ezekben az öreg Sibul megpróbálta visszaszerzeni vagyonát: először csalás és okirat-hamisítás vádjával büntetőeljárással próbálkozott uzsorása ellen, majd az 1886. január 25-én létrejött, színlelt adásvételi szerződés megsemmisítéséért indított keresetet – mindhiába. Mindkét perben az első fokon eljáró törvényszék Eremitsnek kedvezett, majd a szegedi ítélőtábla

⁷ Az esküdtbíróisági rendszer hiányairól. Jogászegyleti vita. In: Jogtudományi Közlöny. 1904. márc. 4. (10. sz.) 80–82., *Kármán Elemér*: Néhány szó a paraszt-esküdtsekről. In: Jogtudományi Közlöny. 1904. márc. 25. (13. sz.) 106–107., *Buchwald Lázár*: A vidéki esküdtszékek működéséről. In: *Ügyvédek Lapja*. 1900. márc. 10. (10. sz.) 6–7.

megváltoztatta az ítéleteket és az uzsorás bűnösségét, valamint a szerződés semmisségét állapította meg, harmadfokon azonban a Kúria mind a büntető, mind a polgári pert Eremits javára döntötte el. Megjegyzendő, hogy Eremits egyéb uzsorapereinek se szeri, se száma nem volt: a védő indítványozta, hogy a beszerzett iratokból csak legalább minden tizediket olvassák fel, de ezt a bírói tanács elutasította. Szintén nem adtak helyt az özvegy jogi képviselője indítványának sem, aki Eremits „jószívútsága” és „nagylelkűsége” bizonyítása végett akart volna meghallgatásokat kezdeményezni.

A bizonyítási eljárás befejezése után a bíróság megszövegezte és felolvastatta az esküdteknek felteendő kérdéseket. Ezen kérdéseket sajnálatos módon nem örökítették meg az általunk ismert források, de azt tudni lehet, hogy összesen huszonegy kérdést intéztek a *jury*-hoz. Ezek egy része rendszeren a tényállásra s a cselekmény mikénti minősítésére (gyilkosság, szándékos emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, halált okozó súlyos testi sértés), a másik része a bűnösségre vonatkozott.

A perbeszédet a törvénynek megfelelően a vádló kezdte meg. Számítván az esküdtek Eremitscel szembeni ellenszenvére, felhívta figyelmüket arra, hogy nem állnak a törvény felett, így nem csupán saját lelkiismeretüknek vannak alávetve, hanem a jogrendnek is. Ezen üzenet nem volt véletlen: hivatkozott a szintén országos hírnevet szerzett Nyuly Mihály ügyére, akit a budapesti esküdtszék mentett fel 1900-ban igen különös verdiktet hozva.⁸ Az érdemi vádbeszédben kifejtette álláspontját az előre megfontolt szándékból elkövetett emberölés mellett, részletezte, hogy a bizonyítékok alapján nem igazolható az ijesztgetés szándéka, hanem kifejezetten megtervezett emberölésről volt szó. A terheltek esetleges felindultságát nem látta reálisnak, hiszen mindenben tudták, mit tettek, képesek voltak mérlegelni cselekményeik következményeit. Az indító okot sem látta kétségesnek: a családon esett sérelem megtorlását célozta elhatározásuk, amelyet az 1901. évi nagyikikindai választások után a korrupció gyanúja miatt kialakult közhangulat is fokozott.

A védő éppen az ellenkező okfejtéssel kezdte meg beszédét: ő az esküdteket óva intette a jogászkodástól, és kizárólag az igazság szem előtt tartását kérte tőlük. Perbeszédének lényegét a beszámíthatóság kizárásának bizonygatása jelentette: a terheltek akaratát az elkeseredés és a pálinkázás befolyásolta. Kétségbe vonta a praemeditációt is, mondván, hogy az elkeseredés ezt eleve kizárja. Oda konkludált, hogy a vádlottak nem voltak képesek az adott helyzetben felmérni cselekedetük életre veszélyes voltát, nem voltak beszámíthatók. Végezetül Eremits uzsorapereire és 120 %-os kamataira hivatkozott, amelyekből 271-et tartott számon és bizonygatott iratokkal. Azzal zárta szónoklatát a terheltek védelmé-

⁸ Nyuly Mihály felmentése. In: Ügyvédek Lapja. 1900. jún. 30. (26. sz.) 6–7.

ben: „mennyi elkeseredés támadhatott föl szívükben akkor, midőn látták, hogy a földi igazságszolgáltatás nem tudja számukra megkeresni az igazságot. Íme, ők maguk szolgáltattak maguknak igazságot és vettek elégtételt a maguk módja szerint”. Nem Eremitset, hanem a két testvért állította be erkölcsi áldozatként, s kérte felmentésüket. A harmadnap folytatódó perben az esküdtek az elnöki jogi kitanítás után visszavonultak. Két órán át tanácskoztak Magyar Miksa vezetésével, majd a tárgyalóteremben ismét megjelenvén meglepő verdiktet tártak a bírák és a hallgatóság elé: arra a kérdésre, hogy elkövették-e a vádlottak a terhükre rótt cselekményt, *igennel* feleltek. Azonban a bűnösség kérdésében, az erős felindulásra hivatkozva, *nemet* mondtak, s ezzel a védelem álláspontját fogadták el, vagyis az elkövetők nem voltak beszámítható állapotban az ölési cselekmény kifejtésekor. (A szavazatarányról nincs adatunk.) A bírák ezután – nem tehetvén mást – meghozták az ítéletet, amelyben *felmentették* Sibulékat a vádak alól, a vizsgálati fogságból pedig szabadon bocsátották őket. A verdikt kihirdetése után a hallgatóság lelkesen éljenzett, az esküdtek pedig maguk gratuláltak a terhelteknek.

A vád képviselője semmisségi panaszt nyújtott be hivatkozva arra, hogy a bíróság a beszámíthatóság (büntethetőséget kizáró ok) tekintetében a jogszabályt helytelenül alkalmazta, melyhez a sértettek, Eremitsné és Prekajszy ügyvédjei is csatlakoztak. Mivel azonban az ítélet feloldozó volt – tehát nem a vádlottak terhére, hanem a javukra „tévedtek” az esküdtek –, annak megsemmisítésére csak csekély jogi lehetőség mutatkozott, ennek ellenére „még a bírói és jogászi körökben is dominált az a vélemény, hogy a fölmentő ítéletet a Curia el fogja vetni, valami ürügy alatt helyt adván a semmisségi panasznak”. A Magyar Kir. Kúria 1904 végén nyilvános tanácsülésen tárgyalta is az ügyet, s ez alkalommal alaki okból elutasította a sértettek semmisségi panaszát hivatkozva arra, miszerint ahhoz nem volt joguk, a Bp. ugyanis a sértetteknek csupán abban az esetben adott ilyen lehetőséget, ha a királyi ügyész nem élt perorvoslati eszközzel. Az ügyész jogorvoslati indítványát azonban a koronaügyészség néhány nappal később váratlanul visszavonta, ezáltal mintegy kiségitve a Kúriát a kényes helyzetből, mert így a semmisségi eljárás folytatására megszűnt minden törvényi alap, és a szegedi esküdtbíróság ítélete jogerőssé vált. Ezzel 1905 januárjában az ügy *de jure* véget ért.⁹

Utóhang

Az esküdtbírósági ítélet kihirdetését követő napokban a zsurnaliszták országosan foglalkoztak az ügygel; ki elismerően, ki sztoikus csalódottsággal.¹⁰ A poli-

⁹ Szegedi Napló. 1905. jan. 20. (17. sz.) 9.

¹⁰ Szegedi Híradó. 1904. jún. 24. (148. sz.) 1., Pesti Napló. 1904. jún. 24. (174. sz.) 1–2., Budapesti Hírlap. 1904. jún. 25. (175. sz.) 1–2., A Hét. 1904. jún. 26. (26. sz.) 414–416.; *Virág Gyula*: A magyar esküdtzéki intézmény. In: A Jog. 1904. júl. 24. (30. sz.) 222., *Heimann Jenő*: A szegedi verdict. In: Jogtudományi Közlöny. 1904. júl. 15. (29. sz.) 238–239., *Kenedi Géza*: A szegedi verdict. In: Jogtudományi Közlöny. 1904. júl. 1. (27. sz.) 217–218.

तिकai napilapok általában pártállásuknak megfelelően nyilatkoztak: a kormány-pártiak negatívan, az ellenzékiek pozitívan kommentálták a történeteket. Az egyik fővárosi lap például még néhány héttel később is dodonai módon a következő sajtós felfogásban fogalmazott: „az ilyen felmentő verdiktek radikálisan hatnak a társadalomra s kétségtelen, hogy ily verdiktek következtében a társadalom hiénái előbb-utóbb kipusztulnak. S ha a verdikt elrettentő hatása kiirtja az Eremitseket, a Sibulok is eltűnedeznek a vádlottak padjáról. Ha kipusztulnak az uzsorások, kipusztulnak [az] áldozataik is.”¹¹

A jogász szakmát és az értelmiségi hetilapokat azonban egyértelműen megárazta a szegedi esküdtszék fiaskója: szembesülniük kellett mindazzal, amit az angol szakirodalom az esküdtek diszkrecionális önkényének nevez – azzal a nehezen korlátozható joggal, miszerint felmentő verdikt esetén az anyagi jogi szabályok szándékos megsértése miatt jogorvoslatra nincs lehetőség az ítélettel szemben. Különösen azon ügyekben jelentkezett ez az anomália Angliában már a kései 18. században, amelyekben a vádlottakat akár halálbüntetéssel is sújthatta a bíróság a bűnösségük megállapítása után, ezért az együtt érző *jury* inkább felmentette őket.¹² Érdekeség továbbá, hogy a brit esküdtbíráskodás éppen akkor kezdte válságát élni a 19. század derekán, amikor az esküdtszék fejlődési pályája a kontinentális országokban leginkább felfelé ívelt. Sajnálatos módon a magyar jogalkotó e tanulságokat nem ismerte fel vagy nem kellően vette figyelembe a századvégi kodifikációk során.

Hasonló felmentésekre egyébként később is adódott példa Szegeden, amely tény nem tett jót az esküdtbíráskodás hazai megítélésének. Az Eremitse-gyilkosság után fél évtizeddel a Haverda-ügyben (1909–1910), a Csermák és társai, (1909–1910), a Huszka Pál (1910) és a Csorba Etel (1910) ügyekben, továbbá a csanádapácai gyilkosság, (1911), a rözskei gyújtogatás (1911–1912), valamint a Gál Gyula (1912), a Rozsi György (1912) és a Sata Rókus (1913) elleni bűnperekben keletkezett nyilvánvalóan és szándékolatlan téves felmentő verdiktek sora nagyban hozzájárult az esküdtszékkel szembeni áramlatok felerősödéséhez. Ezek közül talán a Szabadkáról „átvett” hírhedt Haverda-eset¹³ ártott a legtöbbet a vizsgált jogintézménynek még akkor is, ha az azt újratárgyaló budapesti esküdtszék e konkrét ügyben végül reparálni tudta a magyar törvénykezés megbízhatóságán esett szomorú csorbát.

¹¹ A Pesti Naplót idézi: Szegedi Napló. 1904. aug. 7. (192. sz.) 9.

¹² Antal Tamás: Az angol esküdtszék történetének rövid foglalata. In: FORVM Szeged. /Acta Universitatis Szegediensis/ 2013. 2. sz. 5–29., ide különösen: 21–22.

¹³ Szegedi Napló. 1910. febr. 6. (33. sz.) 6., febr. 8. (34. sz.) 2–4., febr. 9. (35. sz.) 4–6., febr. 10. (36. sz.) 2–4., febr. 11. (37. sz.) 2–4., febr. 12. (38. sz.) 3–5., febr. 13. (39. sz.) 5–7., febr. 15. (40. sz.) 5–7., febr. 16. (41. sz.) 4–6., febr. 17. (42. sz.) 4–8., febr. 18. (43. sz.) 1–5., febr. 19. (44. sz.) 2–4.; Jánossy Aladár: Igazság a Haverda pörben. Bp., 1910., *Magyari Domokos*: Szabadka nagy bűnpere. In: Kalangya. 1943. aug. 15. (8. sz.) 369–372.

Az említett problémák az I. világháborúig nyomasztották a bírósági szervezeteinket. A történelem különös fordulata, hogy végül az 1914. évi Bp.-novella az esküdtszéki felmentő ítéletekre nézve is lehetővé tette volna a Magyar Kir. Kúria általi kasszációt (az ítélet megsemmisítését), ha az esküdtbíróság az ügy „lényegében” tévedett (1914: XIII. tc. 35. §). Szintén érdemi jogszabályi változásnak minősült, miszerint az esküdtek tanácskozását személyesen a tanácselnök bíró vezette volna, aki azelőtt a laikusok visszavonulási szobájába be sem léphetett (15. §). Fiomodott a felteendő kérdések szerkesztésnek metodikája is. Hogy mindez eleendő megoldást eredményezett volna vagy sem, nem dönthető el, hiszen még abban az évben a hadiállapot nyomán néhány kivétellel megszűnt e bíraskodási forma Magyarországon – konkrétan Szegeden augusztus 15-től.¹⁴

A honi esküdtbíráskodás értékelése ma is ellentmondásos. Kétségkívül igaz, hogy nem volt ideje kifornia magát, hiszen a kiterjesztett hatáskörű büntető esküdtszék nálunk csupán tizenöt évig funkcionálhatott, a kiegyezéstől működő sajtóesküdtszékek pedig csak szűk jogi területen tevékenykedtek. A politikai-ökonomiai környezet sem kedvezett igazán, tekintettel a Magyarország társadalmában feszülő nemzetiségi ellentétekre.¹⁵ Az elméleti jogászság inkább pártolta, a gyakorló jogászok többségét azonban nem sikerült meggyőzni a laikus bíraskodás „előnyeiről”, noha – természetesen – nagy számban adódtak a büntetőtörvénynek megfelelő ítéletek is. Bár a reaktiválás kérdése felmerült 1918 és 1919 őszén – mind az első népköztársasági, mind a monarchikus államformakeretek között –, Huszár Károly kormánya mégis továbbhalasztotta a konkrét válaszadást¹⁶ – máig véglegesen.

DR. ANTAL TAMÁS

¹⁴ Antal 2011. 18. p.; Szegedi Napló. 1914. aug. 16. (203. sz.) 6.

¹⁵ Révész 1986. 223–227.

¹⁶ A magyar kormány 1919. évi 6898. M. E. számú rendelete az esküdtbíróságok működésének ideiglenes felfüggesztéséről. In: Magyarországi rendeletek tára 1919. Bp., 1919. 967–968.

Fejezetek a németek kitelepítése és a csehszlovák–magyar lakosságcsere Csanád vármegyei történetéből

Az egykori Csanád vármegye (amelynek területe a mai Békés megye déli, illetve a mai Csongrád megye délkeleti részén fekszik) nemzetiségei – németek, szlovákok, szerbek, románok – közül a II. világháborút követő népességmozgások a németiséget és a szlovákságot érintették. Elek (amely 1946 tavaszán közigazgatásilag átkerült Békés vármegyéhez) és Almáskamarás nagyobb számú német lakossága mellett Kübekháza és Újszentiván kisebb létszámú németiségét is kitelepítették 1946 folyamán.¹ 1947-ben pedig Pitvaros, Csanádalberti és Ambrózfalva szlovákságának nagy része távozott Csehszlovákiába, s helyükre a Felvidékről kitelepített magyarok kerültek.²

1945 végén a magyar kormány 12.330/1945. ME. számú rendeletében elrendelte a magyarországi németek kitelepítését (elsősorban azokat, akik az 1941. évi népszámláláskor német nemzetiségűnek vagy német anyanyelvűnek vallották magukat). Így 1946 és 1948 között mintegy száznyolcvanezer főt deportáltak hazánkból a Németország területén kialakított megszállási övezetek egyikébe. Nem sokkal később 1946. február 27-én a magyar állam a csehszlovák kormánnyal lakosságcsere-egyezményt kötött. Ennek értelmében ahány magyarországi szlovák jelentkezett áttelepülésre, a csehszlovák hatóságok annyi felvidéki magyart áttelepíthettek az anyaországba. 1947–1948-ban alig több mint hetvenezer szlovák távozott az országból, míg északi szomszédunk az egyezmény keretében több mint százöttezer magyart távolíthatott el területéről. Az alábbiakban a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának dokumentumai – az alispáni jelentések és iratok –, valamint néhány korabeli sajtóhír alapján tekintem át a II. világháborút követő népességmozgások Csanád vármegyei momentumait.

Páll Endre Csanád vármegyei alispán 1946. május 8-án tette meg havi jelentését a vármegye közigazgatási bizottságának. Ebben a németek kitelepítésére is kitért: 1946 áprilisában Almáskamarásról telepítették ki őket. „A hónap folyamán – írta a csanádi alispán – megtörtént Almáskamarás németajkú lakosságának kitelepítése is. A kitelepítést és a benépesítést nem a helyi közigazgatás, hanem a népgondozó hivatal kü-

¹Vö. Miklós Péter: A Csanád vármegyei németiség kitelepítéséről. Délvidéki Szemle, 2014. 2. sz. 86–95.

² Lásd bővebben: Miklós Péter: A csehszlovák–magyar lakosságcsere Csanád vármegyei történetéhez. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2007. Szerk. Tóth István. Szeged, 2008. 93–100.

lönböző bizottságai intézték. A községben egyszerre három-négy bizottság is működött. A különböző bizottságok között a lakosság természetesen különbséget tenni nem tudott, és ezért az elkövetett és vélt sérelmek miatt nem annál a bizottságnál emeltek panaszt, mely az orvoslásra hivatott lett volna. Ennek folytán legnagyobb részben orvოსolatlanok maradtak. Elek község elcsatolása következtében vármegyénkben három községet érdekel közelebről a németek kitelepítése. Újszentivánra és Kübekházára május hónapban kerül sor és remélem, hogy ezekben a községekben nagyobb körültekintéssel és a nemzeti vagyion nagyobb védelmével fognak eljárni, mint ahogy Almáskamaráson történt. Almáskamaráson ugyanis a baromfi, a méhcsaládok nagy része a gondozás hiánya miatt elpusztult. Az újonnan betelepítettek nagy része a leltárban fel nem vett ingóságokat összeszedve, eltávozott. Egyesek a lezárt lakásokba erőszakkal hatoltak be, s az összeszedett ingóságokkal a kerteken keresztül távoztak. Főispán Úr, amint a fent említett dolgokról tudomást szerzett, azonnal felhívta a rendőrséget, hogy a közelebbi fosztogatást akadályozza meg. És személyesen is kint járt helyettesemmel a rend helyreállítása érdekében. Józan és munkás emberek betelepítésével lehet csak megakadályozni a további pusztulást.”³ A beszámoló a vármegye mezőgazdasági és fölművelési munkálatainak és termelési ügyeit érintő részében is említette a kitelepítésnek a gazdasági dimenzióját: „Almáskamarás községben a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzését a németajkú lakosság kitelepítése akadályozta meg. Nagy kérdés, hogy az újonnan odatelepítettek a hátralévő munkákat el tudják-e végezni.”⁴

Május havi jelentésében Páll Endre részletesen írt a kitelepítés újszentiváni és kübekházi eseményeiről is.⁵ Ekkor szerzett tapasztalatai szinte teljesen megegyeztek az egy hónappal korábban Almáskamaráson megfigyeltekkel. „Május hónapban megtörtént a torontáli járási németek kitelepítése is. Újszentiván és Kübekháza községekben éltek nagyobb tömegben a németek, míg Szőreg községben csak néhány család volt érdekelve. A kitelepítés lebonyolítására közel háromszázhuszan érkeztek Újszentivánra, akik a munkát öt nap alatt elvégezték. Sajnos a községek lakossága megfélemezve saját magáról, a kitelepítés előtt és alatt valóságos hadizsákmánynak tekintette a kitelepítettek ingóságait és a nemzeti vagyionban igen súlyos károkat okozott. Maguk ellen a kitelepítő bizottságok ellen is több panasz hangzott el, ezeket a panaszokat illetékes helyre továbbítottuk. A németiség kitelepítése után következik az üresen maradt házak és birtokok betelepítése. Ezt a feladatot a községi földigénylő bizottságok végzik a vármegyei földbirtokrendező tanács közreműködésével. Már ez ügyben is több panasz érkezett be hozzám, úgyhogy szükségesnek tartottam személyesen is meggyőződni, mi a valóság a sok panaszban. A betelepítéssel kapcsolatban újságcikkek is jelentek meg a szegedi napilapokban. A vármegyei földbirtokrendező tanácsnak mindenestre megvan a lehetősége arra, hogy a jogos panaszokat kivizsgálja, és csak azoknak juttasson ingatlant, akik arra érdemesek.”⁶

³ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára. Csanád Vármegye Közigazgatási Bizottságának iratai. XXI. 9. a. (a továbbiakban: MNL CSML CSKBI) 4. doboz 57/1947. 17.

⁴ MNL CSML CSKBI 4. doboz 57/1947. 21.

⁵ Vö.: Molnár Róbert – Miklós Péter: Kübekháza első 170 éve. Kübekháza, 2014.

⁶ MNL CSML CSKBI 4. doboz 57/1947. 23.

Az alispáni jelentésekből kitűnik, hogy a németek kitelepítése a mezőgazdasági termelés fontos időszakában – a nyári betakarítás előtt – történt, s problémát jelentett, hogy a betelepülők kellő létszámban megérkeznek-e, illetve megfelelő módon el tudják-e végezni az ilyenkor elvégzendő munkálatokat. Az időjárás sem kedvezett azokban a napokban az újszentiváni gazdálkodóknak, hiszen 1946 júniusában – mint a megyei gazdasági hivatal vezetőjének jelentésében olvasható – nagy mennyiségű eső, illetve jégeső pusztította a termést. Újszentiván határában kétszáz katasztrális holdon tíz–tizenöt százalékos kár keletkezett a kukoricában és a dohányban.⁷ Említést érdemel, hogy a Csanád vármegyei rendőrfőkapitányság vezetője, Lénárt István alezredes 1946. június 12-i, május hónapra vonatkozó jelentésében nem írt arról, hogy a németek kitelepítésével kapcsolatban bármilyen politikai vagy biztonsági probléma lett volna.

Páll Endre csanádi alispán 1947. szeptember 30-i, a vármegye közigazgatási bizottságának benyújtott jelentésében olvashatjuk, hogy a kitelepülés és a betelepítés 1947 őszén is folyt a három döntően szlovákok által lakott, a mai Csongrád megye területén lévő, egykor Csanád vármegyei településen (Pitvaroson, Ambrózfalván és Csanádalbertin). *„Szeptember hóban folytatódott az áttelepülésre jelentkező szlovák anyanyelvű lakosság kiköltöztetése. Csanádalberti községből a kitelepítés megtörtént, míg Ambrózfalva községben október hóban történik meg a kitelepítés. Az áttelepülésre jelentkező lakosság 21-én ünnepélyes keretek között búcsúzott eddigi hazájától, amelyhez hűtlenné lett. Csanádalbertibe szeptember hóban mindössze egy vonattal érkeztek szlovákiai magyarok, a nagyobb szabású betelepítés a közeljövőben fog lebonyolódni.”*⁸

Egy hónappal későbbi beszámolójában a következőkről írt Páll Endre: a kitelepülni szándékozó szlovákság távozott a megyéből, és ezzel párhuzamosan megkezdődött a felvidéki magyarok beköltöztetése a szlovákok egykori épületeibe. Részletesen írt az alispán az áttelepített magyarok nehézségeiről is. *„Október hóban befejeződött a Szlovákiába áttelepülni óhajtó szlovák lakosság kiköltöztetése. Néhány család kivételével az áttelepülésre jelentkező szlovákság elhagyta eddigi lakóhelyét. A szlovákok kiköltöztetésével egyidejűleg megkezdődött a csallóközi magyarság betelepítése is. Ambrózfalva és Csanádalbertibe a betelepítés még folyamatban van.”*⁹ Páll Endre 1947. december 4-én kelt jelentésében részletezte az idetelepített felvidéki magyarok nehéz és nyomorúságos helyzetét. Rámutatott arra, hogy a földek és a házak kiosztása nehézkesen halad, sőt még bírálta is az áttelepítési kormánybiztosság munkáját. *„Nem hagyhatom megemlítés nélkül azt sem, hogy a betelepítés technikai része sem megy minden zökkenő nélkül. Emiatt is állandó panaszokkal ostromolnak a betelepítettek. Több betelepített még ma sem jutott lakáshoz. Lassan megy a földek juttatása is, a betelepítetteknek nincs elég vetőmagjuk sem. Mindezekről az áttelepítési kormánybiztos-*

⁷ MNL CSML CSKBI 4. doboz 62/1947. 16.

⁸ MNL CSML CSKBI 9. doboz 22/1948.

⁹ MNL CSML CSKBI 9. doboz 22/1948.

nak kellene gondoskodnia. A panaszok kivizsgálása végett főispán úr személyesen szállott ki Pitvarosra és Csanádalbertire és vizsgálatának eredményéről illetékes helyre jelentését megtette.”¹⁰

Beszámolójának főntebb idézett mondataiban Páll Endre alispán a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság helyi megbízottja, Platthy Gyula tevékenységére és azt övező elégedetlenkedésre utalt. A makói kommunista lapban 1947 végén hevesen támadták Platthyt, arra hivatkozva, hogy szlovákellenes és megengedhetetlen – „szolgabírói” – göggel és hangnemben beszél a hozzá fordulókkal.¹¹ Ezen vádak miatt aztán Kiss János, Csanád vármegye főispánja vizsgálatot indított, sőt személyesen fogadta a pitvarosi és csanádalberti „öslakos”, azaz helyi szlovák nemzetiségű panaszosokat.¹² 1947. december első napjaiban valóságos tömegmozgalom szerveződött az áttelepítési megbízott ellen, tüntetéseket szerveztek ellene, s szabályosan elüldözték hivatalából, ahogy a korabeli sajtó megfogalmazta: „Pitvaros és Csanádalberti népe eltávolította hivatalából Platthy Gyulát”.¹³ Sőt a budapesti gazdasági rendőrség nyomozást indított Platthy Gyula ellen, amelynek eredménye szerint hat vagon kenyérgabonával nem tudott elszámolni. „Elpanamázta a betelepült magyarok gabonáját – írta a Makói Népszó – nagyobb mennyiséget saját céljaira használt fel. Sok betelepült családnak miatta nem volt kenyere, vetőmagja.”¹⁴ Végül Platthyt letartóztatták és büntetőeljárás indult ellene. 1948 augusztusában pedig kétévi fegyházra ítélték, mivel „önmagának és tisztviselőinek osztotta ki az újgazdák vetőmagját”.¹⁵ Nyomárkay István, a Csanád vármegyei gazdasági főfelügyelő 1947. december 5-én írt beszámolójában ugyanezt hangsúlyozta. „A pitvarosi, csanádalberti-i, ambrózfalvai és nagybánhegyesi betelepítettek – írta a gazdasági főfelügyelő – panasz tárgyává tették, hogy a részükre kiosztandó föld, kiosztási munkái vontatottan haladnak és többen a földjüket még nem kapták meg.”¹⁶

1948. október 1-jén Szathmáry Károly helyettes alispán a következőket írta jelentésében Csanád vármegye közigazgatási bizottságának. „A központi járáshoz tartozó, s a Csehszlovák magyar Lakosságcsere egyezmény végrehajtásával legteljesebb mértékben érintett Pitvaros, Ambrózfalva és Csanádalberti községekbe telepített magyar lakosság és a visszamaradt szlovák lakosság közötti ellentétek megszűntek, az egyetértés közöttük mindinkább javul.”¹⁷

DR. MIKLÓS PÉTER

¹⁰ MNL CSML CSKBI 9. doboz 22/1948.

¹¹ Makói Népszó, 1947. nov. 29.

¹² Makói Népszó, 1947. nov. 30.

¹³ Makói Népszó, 1947. dec. 3.

¹⁴ Makói Népszó, 1947. dec. 9.

¹⁵ Délmagyarország, 1948. aug. 25.

¹⁶ MNL CSML CSKBI 9. doboz 39/1948.

¹⁷ MNL CSML CSKBI 12. doboz 10/1949.

Erdei Ferenc és a tanyavilág – Makó és tanyavilága¹⁸

A honfoglaló magyarság téli szállásait a víz közelében építette föl, amelyek a későbbi falvak előzményei voltak. Az árterek könnyen művelhető, zöld füvet biztosító területei és a mezőség még jórészt feltöretlen legelői a Körös–Tisza–Maros közén kiváló terepet biztosítottak a letelepedő magyarságnak. Szabó Ferenc, Maksay Ferenc és mások kutatásai megállapították, hogy a 10–13. században 2–10 családból, házból álló apró települések sokasága határozta meg a magyar falurendszert. Az aprófalvas településszerkezet mindenhol létrejött, ahol a megtelepedésre és a földművelésre alkalmas terület biztosította a megélhetést. [...] Makó északkeleti határát Horváth Ferenc régész kutatta. Eredményeiből megállapítható, hogy a Száraz-ér és a Királyhegyesi-ér mellett a települések „fűzrészterűen” alakultak ki. A 11-12. század fordulóján még voltak szilaj állattenyésztéssel foglalkozók, akik rendszeresen kerülhettek összeütközésbe a már letelepedett földműves lakossággal. A falupusztásodás nem ismeretlen a tatárjárás utáni időben, főleg a mezőségi területeken. A praedium, -háza, -egyháza, -ülése, -szállása elnevezések pusztákat jelölnek, amelyek nevükben az aprófalvas rendszer nyomait őrzik. Györffy György kutatásai szerint az elpusztult faluhelyek területét mezőgazdasági műveléssel hasznosították. A nagyobb települések körül fekvő, művelésbe bevont puszták, legelők, rétek gazdasági értékesítésének kérdésében sajátos helyet foglalnak el az alföldi puszták. A rajtuk emelt épületekben, azok birtoklási, tulajdonlási módjában néhány kutató a 18-19. századi tanyák elődjait látja. Márkus István úgy vélte, hogy a tanyák őseként számítható mezei kertek a 16. századtól fennálltak, és elképzelhető, hogy a téli szállások már a 13. századtól megvoltak. Belényessy Márta kapcsolatot látott a 13. századtól megjelenő telek-tanyák, telek-legelők és a 17-18. századi tanyák között, gazdasági tekintetben.

¹⁸ Részletek egy készülő tanulmányból. FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM: *Bibó István*: Tanya és urbanizáció. Valóság, 1973. 12. - *Blazovich László*: A Körös-Tisza-Maros köz középkori településrendje. Szeged, 1983. - *Dénes Iván Zoltán*: A paraszti polgárosodás modellje. A magyar tanyarendszer múltja. Szerk.: *Pölöskei Ferenc* – *Szabad György*. Bp., 1980. - *Eperjessy Kálmán*: Az alföldi városkép. Tiszatáj, 1947. 2. - *Erdei Ferenc*: A makói tanyarendszer. Szeged, 1933. - *Erdei Ferenc*: Magyar város. Bp. 1938. - *Erdei Ferenc*: A tanyás települések földrajzi szemlélete. Földrajzi Közlemények, 1941. - *Erdei Ferenc*: Magyar tanyák. Bp., 1942. - *Forgó Géza*: A Makói Gazdasági Egyesület története. Makó, 1996. - *Rácz István*: A tanyarendszer kialakulása. A magyar tanyarendszer múltja. Szerk.: *Pölöskei Ferenc* – *Szabad György*. Bp., 1980.

Mások – így Papp László – tagadják, hogy összefüggés lenne a nomád állattartás és a későbbi tanyák kialakulása között, de tagadja azt is, hogy a tanyarendszer a török pusztítás nyomán széteső középkori település-szerkezet helyén, mintegy azt pótolva jött létre. Blazovich László a szakirodalom alapján arra a következtetésre jutott, hogy a -telke, -háza stb. utótagú nevek a pusztta szó jelentés-tartalmán túl, a földbőség miatt kialakult jobbágytelkes rendszer mellett létrejött földhasznosítási formára utalnak. A -kert utótagú elnevezések pedig az előbbi területen belül létrehozott kisebb egységet jelölték meg. Szerinte, a határ többi részétől elkerített területen földet műveltek, vagy szénát tartottak és mellette állatot. Ha igen, akkor az állatok gondozójának is ott kellett laknia, ha a kert nem a falu mellett volt. A rideg állattartás ilyen üzemhelye a magyarság előtt régen ismert lehetett. Az Alföld pusztatelkein folytatott rideg állattartást és a hozzájuk kapcsolódó épületek meglétét a 15. századnál korábbi időre is tehetjük. Makkai László kutatásai alapján tudjuk, hogy a 16. századi magyar szarvasmarha tenyésztés és export is főleg e területről származott! [...]

A 14. század elejétől a 16. századi török hódításig kialakultak a piackörzetek. A mezőváros kifejlődésének lehetőségeit pedig Mályusz Elemér határozta meg, ez Makóra vonatkoztatva: jó földrajzi fekvés, a közlekedésben játszott szerep – a Maros mellett feküdt, fontos szerepe volt a *fok*nak, később *érnek* nevezett vízfolyásnak, amely a Marosból szakadt ki –, a mezőségi vidékről érkező utak itt csatlakoztak a Csanádra vivő úthoz, sőt a Maroson rév is volt. Makó több történész véleménye szerint (Csánki Dezső, Blazovich László) azonban nem nevezhető mezővárosnak, hiszen nem rendelkezett privilégium levéllel, oppidum elnevezéssel, városi tanáccsal és önálló bíraskodással, viszont a környéknek gazdasági központja volt. A nyugati piac igényei fellendítették a marhatenyésztést Makó környékén is, az alföldi mezővárosok fontos piachelyekké alakultak és a távolsági állatkereskedelem első gyűjtőállomásai lettek. Az agrárius fejlődést és az annak megfelelő településstruktúra kiteljesedését a 16. század második harmadában azonban a török hódítás, pusztítás megakadályozta.

Az Alföld településstruktúrájában jelentős változást a 15 éves háború okozott, amikor régióinkban a Körös–Tisza–Maros köze jórészt pusztává vált. A mezővárosok is csak lassan éledtek újjá, szilaj állattenyésztésből megélve. A falupusztásodás csúcspontjára jutott, de ezzel egy időben növekedett a nagyobb települések és mezővárosok népessége, így pl. Makóé, ahová a környező falvakból menekültek, mert itt a szultáni khász birtok adott védettséget. [...]

A 16 század közepe táján Békés, Csanád és Csongrád megyék 188 helységgel rendelkeztek. A török után Csanád vármegyében a pusztásodás elképesztő nagyságát láthatjuk. Míg a 16. század közepén 76 településről tudunk, addig a török hódoltság utáni újjátelepülést követően háromról. A pusztulás mértéke 96 %-os volt! A hódoltság után 1720-ban 23 település volt, a 18. század végén 38. A telepü-

lésszám csökkenése viszont nem jelenti a népesség azonos mértékű fogyását, mert lakói védettebb helyre költöztek, ahol az ottani népességet növelték.

A török utáni korszak a nagy demográfiai robbanás ideje. Csanád vármegyében 1720-ban 2508 fő élt, 1787-ben már 167 607. II. József felmérése az említett vármegyékben 38 települést jelölt meg, az 1910. évi népszámlálás 77-et, ami nem a túlzott elaprózottságot mutatja, hanem azt, hogy az újjátelepülés után nem a középkori aprófalvas településszerkezet jött létre. Most a ritka településhálózat fejlődött ki. Érdekesség, hogy pl. Csanád vármegye népességének 1,6 %-a élt 1000 főnél kisebb településeken, tehát itt és az Alföldön az országos átlagot meghaladó népességű települések jöttek létre. Az alföldi város településformájával „történelmi hivatást teljesített”, hajlékot adott az elpusztult falvak népének, majd a vész elmúltával kibocsátotta határait. A korábban elpusztult falvakat viszont nem telepítette újra, így a pusztává vált határok helyén kiépülő tanyavilág a hajlékot adó alföldi városnak „szerves tartozéka” lett.

A népesség növekedése a természetes szaporodáson túl a betelepítésekből, bevándorlásokból eredt, hiszen az alföldi kiváltságos kerületek, szabadalmas mezővárosok kedvező jogi és gazdasági lehetőségei szinte magukba szívták a távolabbi vidékek jobbágylakosságát, ill. kisenemességét. A helyben megmaradtak és az újonnan érkezettek a 18. sz. végére olyan településrendszert alakítottak ki, amely a gazdasági és a közigazgatási szerepet is el tudta látni. Miért alakult így? Mert a kor tulajdonjogi-birtoklási rendszere következtében a földesúr a bérleti rendszert részesítette előnyben, ami ekkor még a parasztságnak is jó volt. Az alföldi mezővárosok parasztsága önerőből teremtett parasztvárost, amely három jellemzőn alapul: a funkciók területi osztozásának urbanus követelményén (a lakóhely és a munkahely különválásán, amit a tanyarendszer biztosított). A másik két követelmény a nemzetség jellegű nagycsalád és a jó gazdasági ellátottság.

Milyen hatása volt a kialakult ritka településhálózatnak? A széles kiterjedésű határ, amely még a török hódoltsági időkre nyúlik vissza. A török időkben a nagyállat-tenyésztés központjai az Alföld megmaradt nagyobb települései, amelyek magukba olvasztották az aprófalvak népességét és a pusztákon elsősorban legeltetéssel foglalkoztak. Ilyenek voltak: Cegléd, Kecskemét, Nagykőrös, Debrecen, Makó, Szeged, Mezőtúr és Jászberény, amelyek a későbbi tanyás gazdálkodásnak a központjaivá váltak. Nem számított a lakosság anyanyelve sem, ez Szarvason, Tótkomlóson, Szabadkán vagy Gyulán is megfigyelhető, tehát a szlovákok, a magyarok, a németek vagy éppen a szabadkai bunyevácok is áttértek erre az üzemszervezeti formára. Megállapítható, hogy az Alföld tanyafejlődésére nem volt meghatározó a városok jogi státusa, illetve etnikai hovatartozása. A szabad királyi városokban, pl. Szeged, Szabadka, éppúgy utat tört magának, mint a mezővárosokban (lásd Makó, Kecskemét) és a falvakban. A jobbágyfelszabadítás is hatott a tanyafejlődésre, mert 1848 előtt a földesúri hatalom a módos parasztok

tanyaépítését nem korlátozta, viszont nem engedte a jobbágytelket egynegyednél kisebbre felosztani. A jobbágyfelszabadítást követően megszűnt ez a korlátozás.

A tájegység demográfiai feltöltődése, az élelmiszer iránti hazai és külföldi kereslet növekedésének a következménye, hogy felhagyva a rideg állattartással, a parasztság kultúrtájja alakította e vidéket. Az ekés földművelés révén, a szántóterület a legelőföldek kárára kezdett növekedni, egyre távolabb és távolabb a településtől. A távolság már megakadályozta, hogy napi kijárással műveljék a földet. Gazdaságosan csak kb. 5 km sugarú körben lehetett dolgozni, ennek megnövekedése miatt a gazdasági üzemeket kitelepítették a városból. Mindennek voltak előfeltételei, mégpedig az egyéni birtoklás és a szabad gazdálkodás. A szállásföldön összekapcsolódott az állattartás és a szántóföldi termelés, és kifejlődött egy új üzemszervezeti forma: a tanyás gazdálkodás. Lassan feladták a közös legelőkön a rideg állattartást, áttértek az istállózásra és kiterjedt a szántóföldi termelés.

Makó gazdasági erejének növekedése, lélekszámának emelkedéséből eredt, amely sajátos jogállásából fakadt, főleg a kezdeti kiváltságolt statusában, sőt még később is, a csanádi püspök földesúri fennhatósága alatt, az évente megkötött contractus révén. A II. József korabeli összeírás szerint Makó tanyavilágában az istállók mellett 254 emberi tartózkodásra alkalmas házat találtak, igaz, ebből állandóan csak 17-ben laktak. Ezekben kertészek, cselédek, majorosok éltek, a gazdatársadalom kiköltözése később figyelhető meg. A kitelepedésben szerepe volt a teherviselés előli menekülésnek is, amit viszont a hatóságok tiltottak.

Település	Állandó emberi tartózkodásra alkalmas tanyák száma	Városi lakóházhoz tartozó tanyák (%)
Makó	254	15
Kecskemét	289	9
Dorozsma	230	38
Kiskunmajsa	120	24

Az alföldi tanyarendszer kialakulása a 18-19. század fordulójára lényegében befejeződött Nyíregyházától Titelig és Szabadszállástól Kötegyánig. Azért az Alföldön, mert itt kevésbé épültek ki az uradalmi majorságok és a mezőgazdaság intenzívvé válása a paraszti tanyás gazdálkodáshoz kötődött.

[...]

A tanyás területek bővülése sűrűbb tanyavilágot jelentett, ami a belső egyensúlyviszonyok megbomlását is előrevetítette. A legelőkiosztás és a földesúri, paraszti földek elkülönítése elősegítette a tagosítást, amelyre a gazdák törekedtek. A „tagosztály”, a tagosítás a polgári földtulajdon kialakulásának folyamatában fontos lépcsőfok, a birtokrendezés egyik formája. Általa az egy község határában szétszórtan fekvő, de egyetlen személy tulajdonában levő földparcellákat – a község többi birtokosának egyetértésével – egy vagy néhány (3–6) tagba vonták össze. Az 1836 és az 1870-es évek között az úrbéri birtokrendezések és a tagosítások – a Felföld és Erdély kivételével – általában befejeződtek. A szétszórt parasztbir-

tok egy tagba való összevonására az 1832-36-os országgyűlés hozott törvényt. Makón már 1830-ban voltak össze 1-2 tagba paraszti földeket. Viszont ez nagyon nehezen és lassan haladt. Az 1850. évi kimutatás alapján megállapítható, hogy a Duna-Tisza közén a helységek 88,7 %-a még tagosítatlan! Szabad, tanyai gazdálkodás az egytagos forma esetén alakulhatott ki. [...]

Erdei Ferenc a szántóföldi tanyarendszer kialakulását a 18. század második felétől a 19. század közepéig számítja. A 19. század közepétől kezd állandóan lakott helyé válni a tanya. Oka, hogy belterjesül az alföldi földművelés, és a szántóterület megnövekedik a legelők rovására. Kiosztották a belső és a külső legelőket, elhagyták az ugart, megkezdték a trágyázást, új termelési ágakkal bővült a földművelés, a szemestakarmányok mellé új kultúrák honosultak meg. A gazdasági változások – kapitalizálódás – társadalmi változásokat kényszerítettek ki, ami esetünkben az öröklés rendjének változását, a földközösség feloszlását, a nyomáskényszer megszűnését és a nagycsalád felbomlását jelenti. Ennek a korszaknak a tanyatípusai: a nagy- és kiscgazda- és a szórványtanya. A farmtanya és a haszonbéres tanya már a harmadik korszak eredménye, a 20. század elejétől figyelhető meg. Meghatározó a kiscgazda-tanya. Makón pl. az 1930-as évekre tanyákkal legsűrűbben az ún. tanyaföld, majd a pusztá, az ugar és a járandó települt be Erdei Ferenc megfigyelése szerint.

A parasztbirtok a természetes szaporodás és a birtokkoncentráció miatt zsugorodott, komoly földéhség alakult ki, kezdett az egyensúly megbomlani. További tagosításokra lett volna szükség, de ezt már csak a nagybirtok kárára lehetett volna végrehajtani. Jelentősebb parcellázást többek között Szarvason és Orosházán hajtottak végre, ami viszont komoly gazdasági erőforrásokat követelt. Elterjedt a bérleti rendszer, amibe a szegényebb parasztnok is bekapcsolódtak. Sokszor a városi tanácsok – pl. Szegeden, Nagykőrösön – saját pusztáikat adták bérbe. Gyakran a tanyás gazda adta haszonbérbe a tanyáját feles, harmados, sőt az I. világháború után előfordult, hogy negyedes bérletbe. A tanyák kialakulása területileg is szétterjedt. A korábban jelzett területeken túl a tanyák megjelentek Baranya, Tolna, Heves, Borsod, Bihar, Arad és Torontál vármegyékben is. Az 1910-es népszámlálás szerint 225 tanyás település volt, és 2 203 403 lakójából 725 139 fő élt tanyán. A népességük 32 %-a élt a külterületen, és már nem csak a bérlők, cselédek költöztek ki, hanem a gazdák is. Sőt, már az is előfordult, hogy belső üzemenkőzpont nem volt.

Makón 1861-ben 500 tanyatulajdonos közül 125-nek (25 %) már nem volt háza a városban. A tanyavilág benépesülése, állandó lakhellyé válásának következménye az iskolák, templomok, egyéb közösségi intézmények, pl. olvasóköriök és gazdasági létesítmények, tejfelvevők létrejötte. Lassan kialakultak a tanyaközpontok. Szegeden az I. világháborút megelőzően tizenöt tanyai kapitányság működött, amely két tanyaközpontoz kötődött, Makón tíz tanyaközpont alakult ki

[...] A magyar tanyarendszer állapotáról a Horthy-korban több felmérés készült, és általában annak szörnyűségeire hívták fel a figyelmet szociális, kulturális vonatkozásban egyaránt. Makón a két világháború között több alkalommal foglalkoztak az ún. „tanyakérdés” problémáival, megoldási lehetőségeivel. Erdei Ferenc (1910–1971) saját tapasztalataira épített tudományos módszertannal fogalmazta meg tanulmányait. S. Bálint György (1881–1957), a Makói Gazdasági Egyesület elnöke, felsőházi tag, helyi gazda szintén rendelkezett saját tapasztalatokkal, de nem tanulmányokban, hanem beszédeiben mondta el véleményét.

Makón a tanyakérdésnek két vonulatát figyelhetjük meg. Az egyik a közigazgatás által – polgármesteri hivatal és részben Makói Gazdasági Egyesület –, a másik az Erdei Ferenc által képviselt tudományos-tapasztalati megközelítés. A tanyarendszerrel való foglalkozás egyik fő oka az az általános ítélet volt, hogy a tanyavilágban élő mintegy hétszázezer ember a „*legelhanyagoltabb társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyok között*” élt. Közigazgatási szempontból a legfőbb gond az volt, hogy nem volt közvetlen kapcsolat a tanya és a közigazgatás szervei között, de lehet sorolni a gazdasági gondokat, pl. a piacok távolsága, állategészségügyi ellátás, sőt a normál egészségügyi ellátás jelentős gondjait, az utak hiányát, a kulturális viszonyok siralmasságát. [...]

Erdeti a *Parasztok*ban már a paraszti polgárosodás útját kereste, és ennek egyik lehetséges útját éppen a tanyarendszerben vélte megtalálni, ahol a munkahelyet és a lakóhelyet szét lehet választani. A tanyarendszer segítségével a mezőváros földművelő társadalma a falunál magasabb szintű egységet formál, és városi együttélést teremt. Segítségével meg lehet szabadulni a paraszti léttől, emberhez méltó életet lehet élni. Erdeti a kor divatos, parasztságra vonatkozó elképzeléseit egyáltalán nem osztja, a „*romlatlan, a társadalom erőtartalékának*” gondolt illúziót nem fogadta el. A korabeli vizsgálódás egyszerű kitelepülést látott a tanyákban, amely megfelelő irányítás nélkül valósult meg, amit a mindenkori politikai irányítás nehezen tudott megemészteni. Érdekképviseltek, hivatalos szervek és külföldi egyesületek vitatták meg a tanyák helyzetét, alakítottak bizottságokat és tettek jelentéseket. Kaán Károly a falvasítást, Czettler Jenő a tanyai központok kiépítését, Gesztelyi Nagy László a községesítést javasolta.

Erdeti Ferenc a közigazgatási tényezők megítélését tévesnek tartotta, mert nem a tanyarendszerre vonatkoztak, hanem egy „*föltételezett szőróányi társadalomra*”. Úgy vélte, hogy a felsorolt bajok legnagyobb része a „*paraszti társadalmi helyzetnek a következménye, s ezeket nemhogy növelné a tanyai helyzet, hanem nagyon sok részben csökkenti.*” A kutatások többsége szociálpolitikai szempontokat figyelve közelített a tanyakérdéshez, amely minden esetben politikai értékelésen alapult. Erdeti szerint az „*értékelés és tényismerés szempontjait*” szét kell választani, és ezt saját munkáiban meg is próbálta. Erdeti Ferenc megállapította, hogy a tanya első sorban gazdasági jelenség, ezért „*a gazdaságelmélet szempontjaiból vizsgálendő elő-*

ször és csak mint a gazdaságtan által fogalmazott jelenséggel foglalkozhatnak vele más tudományágak.” Kaán, Gesztelyi kutatásait gazdaság-technikainak, míg pl. Györffy István és Szabó Kálmán etnográfusok vizsgálódásait gazdaságföldrajz és településföldrajz szempontúnak minősítette.

Kisebb vita kerekedett a földrajztudomány szempontjai szerint vizsgálódók és a szociológia felől közelítő Erdei között. Szerinte: *„a geográfusok teljesen félreismerik a magyar tanyatelepüléseket, mivel nincsenek tekintettel azokra a különleges társadalmi összefüggésekre, amik a tanyáink esetében fennállnak.”* Mendöl Tibor kifejtette a *Földrajzi Közleményekben* 1940-ben, hogy a társadalmi szempontokat a földrajz szempontjából döntő jelentőségűnek nem lehet elfogadni. Erdei véleménye szerint a földrajztudósok három tételben foglalták össze a geográfia tanyára vonatkozó álláspontját, és e három tétel az ütközőpont. A földrajzi szemlélet szerint a tanya önálló település (1), a tanya és a belterület viszonyában nincs különbség a közönséges város-vidék kapcsolathoz mérten (2) és – szerintük – a tanya az Alföld legújabb településformája (3), mivel állandóan lakott hely, szórványtelepülésnek minősítik. Alapja Mendöl Tibor megfogalmazása volt, aki a település alatt *„egy térben elhatárolható embercsoportot”* értett *„lakóhelyével és szűkebb értelemben vett életterével együtt; élettér pedig szűkebb értelemben a terület, ahol egy embercsoport tevékenykedik [...] és minden esetben, amikor a szűkebb élettér nem helyhez kötött vagy rendszertelenül változó, a lakóhely a döntő.”* Erdei Ferenc számára, valahányszor „a tanyát” vette vizsgálat alá, területi és társadalmi szempontból egyaránt a mezőváros és tanyavilága jelentette a kutatás alapegységét. Úgy tekintett a tanyák népére, mint az adott mezővárosi társadalom egy területi csoportjára. A tanyás település (város) és tanyavilága szerkezetében ő a részek egységét látta, olyan térszerkezetet, ahol az alkotórészek között szoros összefüggés van. A történelmi fejlődés létrehozta társadalmi-gazdasági struktúráját ismerte fel. A tanyavilágot a gazdasági-társadalmi és természeti erőforrások célirányos felhasználása alakította ki. Véleménye szerint a földrajztudomány a társadalmi térszerkezet egyik szegmensét, a területi vonatkozásokat elemezte, ezért juthatott téves következményre.

A nem állandóan lakott tanyák, pl. a sárréti nyáron lakott helyek vagy a hegyi pásztoroké esetében vitája a földrajztudósokkal nem volt, hiszen elfogadta, hogy ezeket *„egy tömör település életterében lévő mezőgazdasági telepek”*-nek nevezhetők. Nem értett egyet azonban a cselédes és a kispasztor tanyák szórványtelepüléssé minősítésében, hiszen a döntő feltétel a lakóhely megállapítása volt. Mendöl szerint *„a hely állandó lakottsága, mint földrajzi szempontból döntő kritérium az összes szórványtelepülésekkel egy nagy kategóriába utalja a magyar tanyákat is. Azokat a sajátosságokat, amelyek a mi tanyáink és a belsőség között fennállnak, földrajzi szempontból is érdekesnek, de csupán másodrangúnak tartjuk”*. A tudományközi vitában Erdei nem hagyta magát, úgy vélte, hogy a tanyai lakóhelyét a földrajztudo-

mány által felvetett településfogalommal nem lehet egyértelműen meghatározni, ezért kell más szemlélet, a szociológiáé.

Erdei elsősorban helyi tapasztalataiból indult ki, amikor vizsgálta, hogy a tanya illetve tanyarendszer településforma-e vagy csak kiegészítője egy másik településnek, illetve van-e tanyarendszer vagy nincs? Megállapította, hogy a „*tanya, mint külterületi termelési üzem, hozzátartozik a város- vagy falubeli fogyasztási üzemhez. A falurendszerrel szemben, ahol a földművelő portája, háza nemcsak fogyasztási üzem, háztartás, hanem termelési üzem is, a tanyarendszer differenciálódást jelent: a termelési és fogyasztási üzem szétválását, a másik oldalról pedig integrálódást: a tanya és a falusi vagy városi ház együvé tartozását.*” Tehát a tanya és a város vagy falu között van kapcsolat és nem a különböző tanyák között. Társadalmi szempontból egy település határa addig terjed, ameddig az „*egy máshoz kapcsolódó magatartások szorosabban egybeszerveződnek.*” Ha a lakás színhelyét és térbeli megtelepedését vizsgáljuk, akkor nem csak „*magát a fekvőhelyet*” kell vizsgálni, hanem a fogyasztói tevékenységeket is, amelyek jelentik „*az embernek valahova való telephelyi tartozását*” – írta Erdei.

A földrajztudomány második tételére – a tanya és a belterület kapcsolata nem különbözik a város-vidék kapcsolattól – is megvolt a válasza. Mi választja el a várost a településeitől? Míg a városlakó helyben jut a város nyújtotta javakhoz, szolgáltatásokhoz, addig egy másik településegységben élők onnan a városba kell utaznia. Közönséges esetben a város-vidék viszony tehát „*egy központi egység (a város) és több peremi egység (falvak) közt való forgalomban, szóval mindenestre külön bezáródó körök között áll fenn*” – értelmezte Erdei a geográfusok nézetét. A tanya – véleménye szerint – nem a fentiek alapján tagozódik bele a város-vidék „*forgalmi terébe*”. Azért nem, mert a tanyai lakos olyan „*település-társadalmi egység része*”, amely központja a város, és aki ennek a keretei között él, az „*egy körben lezajló belső városi forgalomban*” részesül a városi lét javaiból. A tanyának a belsőséggel való forgalma lényegesen erőteljesebb, mint a külön térszerkezetben élő falvaké. A tanyai lakos hetente többször is megfordul a városban, a falusi sokkal ritkábban és akkor is idegenként. A tanyai lakos egy nagyobb közösség tagja, a falusi egy kisebbé, annak szűkebb lehetőségeivel. Erdei Ferenc világosan látta a tanyástelepülés más településeknél sokkal erősebb gazdasági, politikai és kulturális egységét.

A földrajztudomány harmadik tétele szerint a tanya az Alföld újabb településformája, amely a középkori aprófalvas és szűkhatárú városok helyébe a nagyfalvak és a szórványok rendszerét állította. Erdei az addigi kutatások alapján tényként állapította meg, hogy „*a belső és külső telepekre tagozódó településforma pedig éppenséggel nem új az Alföldön, hanem olyan szállásrendszer, ami az Alföldön történeti folytonosságban fennáll a honfoglalás óta.*” Nem állítja, hogy a tanyás település azonos lenne a honfoglalás kori nomád szállásrendszerrel, de „*ugyanannak a településelvnek a megtestesítője, aminek a nomád téli és nyári szállások rendszere*”. Természetesen Erdei tisztában volt azzal, hogy a középkori fejlődés máselvű települést

igyekezett meghonosítani, de egyetértett Györffy Istvánnal, aki szerint *„lehetetlenség a tanyarendszerben azt a hagyományokon nyugvó, a nép szaporodásához alkalmazkodó gazdasági rendszert meg nem látni, amely lépésről lépésre fejleszti ki a tanyarendszert a török–tatár népek állattartó nomád kultúrájának csúcspontjává”*.

Erdei mindezek mellett nem feledkezett el az egyes korszakok különböző táj-jellegéről, arról, hogy a nomádkori, a középkori, illetve a hódoltság utáni alföldi táj is változhatott. Mivel a tájegység – főként a folyók menti területek – ember megtelepedésére alkalmasak, a korai időktől kezdve emberi lakhelyül szolgáltak. [...] Az életmód és a terület gazdasági hasznosításának megváltozását legtöbbször belső vagy külső hatalmi mozgás vagy etnikai változás idézte elő. A föld és ember viszonyában azonban a különböző történeti korok nagyon hasonlóak voltak. A földrajzi környezet változásában az antropogén erők nagyobb szerephez jutottak a honfoglalástól kezdődően. A természeti környezet lényeges megváltozása viszont a folyószabályozási munkálatok és az intenzív mezőgazdaság kialakulásának a következménye volt. [...]

Erdei Ferenc 1942-ben a *Magyar tanyákban* elemezte a tanyai világot és a városiasítást az agrárurbanizációt támogatva. A város és falu ellentéte helyébe a város és vidéke szerves egységében határozta meg településpolitikai programját. A tanya és a város összetartozásából indult ki, amelyet tapasztalatai és kutatásai alapoztak meg. A városokkal való országépítés híve volt, annak tervét dolgozta ki. A *Magyar városban* megfogalmazta, hogy a tanyák segítségével kellene városiasítani a falusi településeket és nem a tanyákat falvasítani. Gyakorlatilag egy országos településpolitikai programot olvashatunk művében. Azokkal az elképzelésekkel, amelyek a hazai városfejlődésben német példákat kerestek, éppen a tanyás mezővárosok rendszerét mutatja fel. Eperjessy Kálmán szerint is az alföldi város a *„magyar nép sorsát leginkább kifejező”* várostípus. Az Alföldre jellemző és a török hódoltság következménye: a parasztváros, a hajdúváros és a palánkváros. A hármas tagolódású – városias mag, falusi övezet és tanyakörzet – *„faluváros szívében az igazi város a XIX. században születik meg”*, amelynek erejét a tanyavilággal való szoros kapcsolat megsokszorozza. Bibó István Erdei kutatásaira alapozva írta: *„Talán nem is olyan távoli utópia egy olyan települési rendszer kialakulása, melyben a városokba való tömörülés és a városokból való kirajzás kettős tendenciája egyensúlyba jut oly módon, hogy hol városi lakóhely kapcsolódik vidéki munkahellyel, hol környéki lakóhely városi munkahellyel, hol munkahely melletti lakóhely külön üdülőlakással, de mindenképpen lehetőleg minél több ember lesz egyszerre részese mind a városiasság, mind a természetközelség értékeinek.”*

[...] Bár Erdei a tanyakérdést tudományosan közelítette meg, és annak előnyeit – gazdaságit és társadalmi – világosan látta, az ott élők életén a hivatalok, a közigazgatás segíthetett. Makón 1920-ban 1989 tanya volt, és a 37 147 lakosból 7124 volt a külterületi. Ez a lakosság 19 %-a. Makóról a várostól még 25–28 km-re

levők is úgy beszéltek, hogy az „otthon”, ami szintén alátámasztja Erdei tanyafelfogásának helyességét! Szorosabban kötődtek a városhoz, mint a közelebb eső falvakhoz. Nem véletlen ez, hiszen a tanyavilág lakói a városból származtak. A Makói Gazdasági Egyesület folyamatosan foglalkozott a tanyai élet színvonalának javításával. Könyveket, újságokat vásárolt, tanfolyamokat szervezett, sőt mezőgazdasági gépeket, vetőmagokat, tenyészállatokat is beszerzett. Az egyesület bázisai az olvasókörök voltak, amelyek az 1900-as évek elején alakultak meg, és lettek a közösségi élet színterei. A *Makói Újság* tudósítója szerint 1941-ben a „*kultúra, egyetértés és vallásosság virul a bogárczói sziken*”. Az olvasókörök – többnyire a tanyai tanítók vezetésével – valóban komoly közösség-szervező erők voltak.

A Makói Gazdasági Egyesület számvizsgáló bizottságának elnöke Gorcsa Péter városi főjegyző volt, aki 1926-ban egy memorandumot írt, amelyben kifejtette a tennivalókat. Fontosnak tartotta a közlekedés javítását, a tanyák körzetesítését, a közigazgatási kirendeltségek, telefonvonalak és posta létesítését, tűzoltószerrek beszerzését, orvosi és szülésznői állás létesítését. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy nem csak a közigazgatáson múltott a „*tanyakérdés*”. 1921-ben a gazdasági egyesület tagjai elutasították a Makó és külterületei között létesítendő autóbusz közlekedést, mert bíztak egy kisvasút megépítésében. Szomorúan fogalmazott a *Makói Friss Újság*: „*Olyan országos kongresszusra, olyan világrengető tárlalmányra volna nekünk szükségünk [...] amelyik a magyar gazdák maradiságát gyökerestül kipszttítaná és a haladásra, tanulásra, tudásra és a tudás értékesítésére való hajlandóságot magyar erénnyé tudná varázsolni.*”

Az Országházban 1927. május 3-án tartott tanyai közigazgatási értekezleten jelen volt S. Bálint György, aki felszólalásában a legszükségesebb teendőket érintette. Az értekezlet következményeként a belügyminisztérium 1927-ben körrendeletet adott ki a tanyakérdés megoldására. A Csanád vármegyei törvényhatóság tanyabizottságot alapított „*a tanyavilág kulturális és gazdasági színvonalának*” emelésére. Tagja volt S. Bálint György is. A Felsőházban 1928-ban elmondott beszédében összegezte saját, a tagság és Gorcsa Péter tapasztalatait. „*A tanyai világ lakosságával föltétlenül törődni kell, mert [...] vannak határok kint a tanyavilágban, ahol 20–30–40 km-es távolságban vannak a községek egymástól és az elmaradott tanyai világrészekeken sem orvos, sem szülésznő, sem fontosabb intézmények nincsenek [...]. Mindenesetre kérem a nagyméltóságú belügyminiszter urat, hogy legelső sorban az egészségügyi szolgálatot fejleszteni és a telefonhálózatot a tanyavilágba bevezetni méltóztassék.*” A belügyminiszter úr nem kapkodta el. A telefonvonallal is ellátott rákosi postaügynökség csak 1941 októberében kezdte el működését.

A vármegyei tanyabizottság tagjai bejárták Makó tanyavilágát, több értekezletet tartottak, megvitatták Gorcsa Péter előterjesztését. Az „eredményekről” 1933-ban S. Bálint György felsőházban elmondott beszédében számolt be: „*Tanyai közigazgatás nincsen meg, de nem is törődik vele senki.*” A szükséges teendőket is elsorol-

ta. Legelőször tanyai külterületi előljárást sürgetett valamint az egészségügyi ellátatlanságra hívta föl a figyelmet. Javasolta vándor-iskolaorvosok alkalmazását. A hitéleti gondokra is rávilágított: *„Mert istentisztelet nélkül hová jut az ember, a család a társadalom?”* Tanyai lelkészségeket sürgetett és azt, hogy *„már a papképzésnél, a tanítóképzésnél is vegyék föl a tanrendbe az egyházi hatóságok a magyar tanyavilág rendszeres ismertetését.”*

S. Bálint György, ahol tehetett, szót emelt a tanyavilág érdekében. 1936-ban a Duna–Tisza-közti Mezőgazdasági Kamara Kiskundorozsmán tartotta tanyakongresszusát. Ekkor úgy tűnt hamarosan megszülethet egy tanyatörvény, de még nyolc évet vártak az 1944. II. tc.-re, *A tanyai igazgatás rendezéséről*. S. Bálint György itt is előadta véleményét. Szerinte jobban meg kell becsülni a tanítót, aki a *„vidék oktatója, tanácsadója, nevelője”*. Tanyai szövetkezeteket javasolt az értékesítési és fogyasztási feladatok megoldására. Erdei Ferenc és S. Bálint György törekvései több ponton találkoztak. Kiváló ismerői voltak a helyi gazdasági viszonyoknak és a tanyai életformának. Erdei szerint a tanyarendszer értelme, hogy a termelés külterületi üzeme mellett, belterületi lakással vagy a nélkül, de a belterülettel, tehát a várossal szervezett társadalmi egységet képez. A tanyapolitika értelmét a területi elhelyezkedésből fakadó hátrányok megszüntetésében látta. Ezt ő *„városiasítás”*-nak nevezte. Elsősorban a közlekedés javítását tartotta a legfontosabbnak – a *„tanyapolitika alfája”* –, valamint a tanyai közintézmények, illetve a tanyaiak részére városi intézmények létesítését. [...]

A *„tanyakérdés”* tényleges megoldása nem sikerülhetett, mert *„azoknak a társadalmi bajoknak és visszasságoknak, amelyeket a tanyairodalom a tanyarendszer számlájára ír, legnagyobb része egyáltalán nem a tanyarendszernek a következménye. Olyan általános társadalmi jelenségek ezek, amelyek nem egyik vagy másik települési formának, hanem az általános gazdasági-társadalmi helyzetnek a következményei”* – írta Erdei Ferenc.

A magyar valóság egyik legégetőbb problémáját a földéhség adta. Az elavult tulajdonviszonyok felszámolására, a nagybirtokok és az egyházak feloszthatatlan birtokai kiosztására lett volna szükség. Erdei Ferenc ekkor még nem látta, hogy milyen erők képesek megoldani a parasztság válságát, amelyből – önerőből – nem képes kiemelkedni. Talán ezért is fordult a marxizmus felé, abban a korban, amikor a fasizálódás és a nemzeti jelmezbe bújtatott alárendelődés idejét élték. Talán nem sejtette, hogy az előtte, Szárszó után körvonalazódó út is az alárendelődéshez vezet? Erdei erős balratolódását sokan elítélték és nem értették, így Makón Csepregi Imre prelátus sem, aki jellemgyöngöseséget látott Erdei viselkedésében. 1947-ben naplójában így írt: *„Erdői magyar ember létére (falukutató!), Kelet-felé való orientálásról szaval [...] hát ilyen gyöngye jellem, ha Erdői is.”* [...] Az 1948-as fordulatot követő időszakban a tanyák sorsát a szocialista iparosítás és a kollektivizálás szempontjai határozták meg. Erdei szerint a *„nagyterületű tanyavidékek általá-*

ban és egészében ténylegesen nehezítik a szocialista átszervezést, de semmiképpen meg nem akadályozzák, ki nem zárják.”

Az egyéni gazdálkodás nem volt kívánatos. S. Bálint Györgyöt, a makói gazdaságszervezők egykori vezetőjét a népbíró, a kirekesztettség és a megaláztatás várta. Erdei Ferencnek pedig, aki jelentős politikai tudástőkével rendelkezett, el kellett döntenie, hogy nevét adja-e a következő évek politikai színjátékához. 1948 végétől már a szovjet tapasztalatokra épülő termelőszövetkezeti csoportok, térszervezők szervezése került napirendre. Erdei döntött, és döntésével élete legsötétebb korszakát nyitotta meg, szembemelve saját elképzeléseivel pl. a tanyavilág esetében is, hiszen az ő agrárurbanizációs modellje: a tanya mezőváros, a város és vidék szerves kapcsolata volt.

FORGÓ GÉZA

Az Alföld Néptánc Együttes fénykora¹⁹

1980

Az előző év rendkívüli szervező munkájának eredménye 1980-ban mutatkozott meg. Az elért sikerek egyre vonzóbbá tették a néptáncot a fiatalok körében. 43 fő iratkozott be a tánckarba. Az igényes koreográfiák, a tájjellegnek megfelelő öltözetek, a táncosok jó technikai tudása Gyulán, a VIII. Országos Szövetkezeti Minősítő Fesztiválon az Ezüst 1. fokozat elérését jelentette. Az országos szervek is felfigyeltek a dinamikusan fejlődő együttesre. A SZÖVOSZ az eredményes munka jutalmául lehetővé tett egy külföldi vendégszereplést 1980 nyarán.²⁰

A külföldi vendégszereplést megelőzően a szövetkezeti mozgalom vendégeként két franciaországi néptánc együttes érkezett városunkba. Az Alföld Néptánc együttes társaságában közösen léptek fel Csongrádon, Szentesen és Szegváron. „A csongrádi táncosok nyitották meg a műsort fergeteges délföldi táncokkal. Őket a Bretagne-félszigeti Chateaufort-Du-Faou város együttese követte. Félórás programjukban breton néptáncokat mutattak be zenekari és énekkísérettel. Az Alföld

¹⁹ Részlet Berencsiné Dudás Katalin: Az Alföld Néptánc együttes története (1974–1994) c. diplomamunkájából. Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK. Bp., 1995.

²⁰ Góg János közlése (Csongrád, Szép u. 12.)

Néptáncgyűttes rábaközi és palóc táncai után a másik, fiatalabb csoport is bemutatkozott: a dél-bretagne-i Concarneau-ból érkezett Bugale Ar Mor nevű együttes 10-14 éves fiatalokból áll. Vezetőjük Andre Sauban. Táncaikat síp, tekerőlant, skótduda lassú tempójú dallamaira bájjal adták elő. ... A szelidebb, visszafogottabb francia táncokat jól ellensúlyozták a temperamentumos magyar ritmusok."²¹ Augusztusban került sor az első franciaországi turnéra, amely feledhetetlen élményt nyújtott a kiutazó fiataloknak. A fellépéseken a történelmi Magyarország különféle tájegységeinek táncaiból nyújtottak ízelítőt a közönség nagy tetszésére. Az összeállításokban szerepeltek délföldi, dunántúli, észak-magyarországi és erdélyi táncok. A 14 külföldi, illetve francia együttes fellépésével szervezett Chateaufort-Du-Faou-i nemzetközi folklórfesztiválon a jelenlévő szakemberek a jugoszláviai Valjevo táncosaival megosztva I-II. helyre rangsorolták a csongrádiakat. Fiataljaink nemcsak a közönséget hódították meg, hanem baráti viszonyuk alakult ki a vendégegyüttesekkel is. Útjuk során Svájc legfőbb nevezetességeit is megtekintették.²² Az együttest kísérő Csobolyó zenekar benevezett az országos népdaléneklési versenybe. A selejtezőn továbbjutva rádiómeghallgatáson vettek részt, majd élő adásban is szerepeltek, 1981-ben zenei nívódíjjal is jutalmazták kiváló előadómódjukat.²³

Ebben az évben Jugoszláviával is szorosabbra fűzték a kapcsolatokat. November 22-én Novi Milosevóban, másnap Novi Becsejben adtak önálló műsort. Az ott élő magyar lakosság különösen nagy örömmel fogadta az Alföldet. Ezek a fellépések nem csupán kulturális, hanem sport és gazdasági kapcsolatok kialakulásához is vezettek. Később magyar táncokat is tanítottak a kint élő magyaroknak.²⁴

A színvonal emelése érdekében változtattak a felkészülés módján. Szakmai módszerük lényege, hogy az együttes csak akkor kezd új koreográfia betanulásához, ha előtte hosszú hónapok kitartó munkájával megismerte az eredeti motívumanyagot. Abból minden nehézség nélkül tud improvizálni, és a koreográfia sem más, mint a lépéskombinációk sorba rakása.²⁵ A táncanyag elsajátítása, a népviseletek hímzése, készítése felmérhetetlen energiát és kitartást követelt minden táncostól. A kitűzött cél lelkesítette a fiatalokat: Külföldön és belföldön egyaránt magas színvonalon képviselni a folklórhagyományokat, egyre magasabb fokozatot elérni a minősítő fesztiválokon. A megfeszített munkát nem bírta minden tag. Többen elhagyták a csoportot. Aki maradt, becsülettel végezte dolgát. Ekkor már új táncosok bevonása is könnyebbé vált, hiszen sikeres utánpótlás csoportok működtek, amelyek kulturális seregszemléken és más alkalmakon bizonyították fejlődőképességüket, tehetségüket. A külföldi vendégszereplések is

²¹ Nagy sikerű néptáncest – francia együttesekkel. Csongrád Megyei Hírlap, 1980. júl. 23.

²² Góg János: Néptáncosokkal Franciaországban. Csongrád Megyei Hírlap, 1980. okt. 29.

²³ Beszámoló az Alföld Néptáncgyűttes 1980. évi tevékenységéről. 1980. dec. 17. A Művelődési Központ Irattára, Csongrád. (A továbbiakban: Irattár, Csongrád.)

²⁴ Góg János közlése.

²⁵ J. Szóráth Gyula: Jubilál a csongrádi néptáncgyűttes. (Újságkivágás.) Irattár, Csongrád.

egyre nagyobb csábítást jelentettek.²⁶ Beszámolójukból idézek: „A csoportok munkáját az együttes művészeti vezetője irányítja, aki művészeti vezetői oklevéllel rendelkezik. Az utánpótlás csoportoknál két fő tiszteletdíjas asszisztens, és egy fő pedagógus tevékenykedik. A felnőtt együttes próbán kívüli közös rendezvényeinek száma 1980-ban 59 volt, ebből 37 fellépés. Az együttes repertoárját az 1980-as év végén összesen 24 koreografált tánc képezi, ebből 7 tánc saját koreográfia. 1980-ban öt új tánc készült az együttes részére, ennek koreográfusai: Varga Zoltán, Timár Sándor, Sajti Sándor, Góg János. Az utánpótlás csoportok repertoárjában 2 gyermekjáték és 5 tánc szerepel. Az együttes (az utánpótlás csoporttal együtt) tisztán táncanyagból 120 perces műsort tud adni.”²⁷

Ebben az évben 26 taggal létrehozták az önálló KISZ alapszervezetet is, amely rendezvényeivel összefogta a fiatalokat, és segítette a közösség összekovácsolódásában. Az anyagi támogatás lehetővé tette az együttes technikai felszerelésének gazdagítását. A későbbi években ezekből az összegekből vásároltak erősítőket hangfalakkal, mikrofonnal, színes televíziót és videó-magnetofont, ami nagymértékben segítette a tánctanulást és az együttes munkáját.²⁸

1981

Január 11-én Németh Tibor, Boros Katalin és Eszteró Endre indultak a békéscsabai Aransarkantyús és Aranygyöngyös szőlőtánc-fesztiválon, ahol eredményesen szerepeltek. Több alkalommal is beneveztek táncosaink a színvonalas versenyre, a fődíjat azonban egy alkalommal sem sikerült elnyerni. Az aransarkantyús és aranygyöngy egyszer sem ékesítette versenyzőinket, bár minősítő fesztiválokön gyakran kiemelték kiváló tánctudásukat. Szép sikereket értek el az utánpótlás csoportok. A kulturális seregszemléken a kisdobosok és úttörők ezüst minősítést szereztek a megyei döntőkön.²⁹

1980-ban a franciaországi nemzetközi folklórfesztiválon az együttes tagjai megismerkedtek a görögországi Naoussa városából származó Pysros együttesel. Vezetőjük, Emmanuel Valsamidis 1981-re szóló meghívást adott át a csongrádi együttes vezetőjének. A görög együttes 39 tagja városunkba is ellátogatott. A város vezetősége és a szövetkezetek összefogásával méltóképpen fogadták Csongrádon a vendégeket. Városunkban közös műsort adtak az Alfölddel. A görögök megtanultak egy dunántúli táncot, verbunkot és csárdást, a mieink egy görög táncsal ismerkedtek meg.³⁰ Augusztus 14-től 24-ig Görögországba utaztak táncosaink. „Nyolc nap alatt mire is jutott idő? Egy nap kivételével minden este önálló műsort adtunk. ... Már a népviseletek láttán felcsattant a taps, amely erősödött a kunsági pásztorbotolónál, és ütemes buzdításban tetőzött a műsor végére szerkesztett szatmári táncoknál... Az Alföld Néptáncgyüttes ugyanis betanulta a Pysros Táncgyüttes egyik táncát,

²⁶ Góg János közlése.

²⁷ Beszámoló az Alföld Néptáncgyüttes 1980. évi tevékenységéről. 1980. dec. 17. Irattár, Csongrád.

²⁸ Uo.

²⁹ Az együttes munkanaplója, 1981. Irattár, Csongrád.

³⁰ Németh Ilona: Görög néptáncgyüttes Csongrádon. (Újságkivágás.) Irattár, Csongrád.

amelyet a bemutatók végén adott elő. A közönség szűnni nem akaró tapssal hálálta meg a figyelmességét... Napközben a felkészülésen és a próbákon kívül szervezett programokon is részt vettünk..." írta Góg János „Csongrádi siker Görögországban” című újságcikkében.

1981 októberében részt vettek a Nagykállóban megrendezett Kállai Kettős Néptáncfesztiválon. A színvonalas fesztiválon több arany minősítést szerzett együttes társaságában bemutatkozott az Alföld is.³¹

November 28-án a Csongrádi Művelődési Központ színháztermében nagy sikerű önálló műsort adtak *Találkozások* címmel. A fellépésen a neves koreográfusok munkái mellett megjelentek az együttes tagjainak műhelymunkái is. A felnőtt tánckar mellett az utánpótlás csoport is bemutatkozott. Önálló zenekari számokat is hallhatott a közönség.³²

1982

Az eddig elért sikerek az együttest nem tették önhitté. Kitartó, kemény munkával készültek a gödöllői minősítő fesztiválra. Céljuk az Arany III. minősítés megszerzése volt. A fesztiválon a zsűri elsősorban a táncosok technikai tudását emelte ki. A fiatalok délalföldi, palóc, szatmári, magyarországi román és Haydau táncokkal léptek színpadra. Az eredmény bizonyította, hogy az egyre erősödő mezőnyben is lehet fejlődni, előbbre jutni lelkesedéssel, kiváló szakmai irányítással, megfelelő anyagi és erkölcsi támogatással.³³ A fesztiválszereplés jutalmául részt vehettek a Balatonfüreden, Boglárlellén és Siófokon megrendezett IX. Országos Szövetkezeti Néptánc-találkozón, ahol az arany fokozatot elérő együttesek lépnek fel. Az elért sikerek és az Arany III. minősítés hatására a SZÖVOSZ (Fogyasztási Szövetkezetek Országos Szövetsége) hozzájárult, hogy 1982 júliusában több mint három hetes franciaországi útra vállalkozzon az együttes.³⁴

M. Forgeau, a saintes-i CIOFF fesztivál igazgatója, 1980-ban látta az Alföld szereplését. Szerette volna, ha a csongrádiak az ő rendezvényükön is megmutatják tudásukat, műsorukat. Már akkor meghívást nyújtott át számukra. Ez évben két nemzetközi fesztiválon (Saintes, Concarneau) számos ország közel negyven folklór együttesének társaságában 26 alkalommal adtak műsort a magyar táncosok. Ebből 19-szer a két fesztivál népes közönsége előtt. A francia újságok oldalas cikkeiben számoltak be az Alföld Néptáncegyüttes színvonalas munkájáról, közönség általi fogadtatásáról.³⁵

Nagy élményt jelentett fiataljainknak a világ különféle lakóival való találkozás, a dél-amerikai, afrikai, ázsiai népek kultúrájának megismerése. A színpadi szereplés, a francia televízióban való fellépés és vidéki turné után úgy térhettek

³¹ X. Kállai Kettős Néptáncfesztivál, Nagykálló. (Kiadvány.) Irattár, Csongrád.

³² Meghívó az Alföld Néptáncegyüttes önálló műsorára. Másolat. Irattár, Csongrád.

³³ Góg János közlése.

³⁴ Tájékoztató az Alföld Néptáncegyüttes munkájáról, 1982. Irattár, Csongrád.

³⁵ Góg János közlése.

haza, hogy méltóképpen képviselték a magyar folklórt. A saintes-i fesztivál élményeiről Góg János „Sikeres küldetés” című cikkében a következőket írta: *„Ünnepélyes keretek között lobbant fel a fesztiválláng, és három kontinens jelenlévő együttese megkezdtek bemutatkozó előadásukat. Hat napon át pergett a rendezvénysorozat venezuelai, bolíviai, brazil, togói, finn, olasz, izraeli, francia és magyar együttes részvételével. A hatezer főt befogadó sportcsarnok közönsége maratoni műsorokon ismerkedhetett meg Afrika, Dél-Amerika, Európa országainak néptánc-hagyományával. Napközben összejövetelek, polgármesteri fogadások, menettáncok, felvonulások tarkították az amúgy is zsúfolt programot.”*

Az Alföld Néptáncgyüttes amatőrökből áll. Az eredmények elérése érdekében tagjai szabadidejük túlnyomó részét erre a tevékenységre áldozták. Igen komoly anyagi és szervezeti nehézségekkel küszködtek, amelyet az együttes vezetője minden erőfeszítése mellett sem tudott megnyugtatóan rendezni. Az 1976-os szerződésben előírt kötelezettségének eleget téve beszámolt a végzett munkáról, eredményekről, de részletesen leírta a nehézségeket is. *„Az együttes csoportjai a városi Kossuth Művelődési Központ színpadán tartják próbáikat. Ez több szempontból előnytelen. A helyiség mérete nem megfelelő a csoportok létszámához viszonyítva, másrészt a táncjal járó por a színpadot és a nézőteret is ellepi, valamint a nagy légtér miatt a fűtés is gondot jelent. Kifejezetten akadályozó tényező a rendezvényekkel való ütközés, különösen a színházi évad idején. A Művelődési Központban lekötött színházi előadások, pádiumműsorok stb. gyakran a próbák elmaradását eredményezik. Ilyenkor megfelelő helyiséget találni, a felszereléseket, kellékeket átszállítani szinte lehetetlen... Megoldatlan a népviseletek tárolásának, raktározásának, karbantartásának helyzete is. Az évek alatt készített és vásárolt nagy értékű felszerelések, viseletek állagának megóvását nem tudjuk szavatolni. Mindezek a gondok, a megfeszített munka, az újabb és újabb feladatokra készülésközben még tovább erősödnek, kihatással vannak a viselkedésre, a teljesítményre, de a művészi színvonalra is...”*³⁶ Mindezek ellenére az együttes szervezeti és művészeti vezetői állandó és eredményes kapcsolatot alakítottak ki az országos szervekkel (SZÖVOSZ, OKISZ, Népművelési Intézet, Tudományos Akadémia). Ezt mutatja az is, hogy az együttes művészeti vezetőjét meghívták az ország legrangosabb együtteseinek vezetői részére szervezett 2 éves koreográfusi stúdióra. Emellett az elmúlt néhány évben öt országosan kiemelt koreográfus készített és tanított be táncot az együttesnek. A SZÖVOSZ mozgalmi osztályának vezetője, az OKISZ (Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége) táncosztályának munkatársai, az ANOT (Amatőr Néptáncosok Országos Tanácsa) vezetői több ízben napokat töltöttek el Csongrádon, részt vettek az együttes próbáin, és elismerően nyilatkoztak az ott folyó munkáról.

³⁶ Tájékoztató az Alföld Néptáncgyüttes munkájáról, 1982. Irattár, Csongrád.

Az elért eredmények szemléletesebbé válnak az országos adatok függvényében. „A szórakoztató műsorokat adó szervezetek között speciális helyet foglal el a Magyar Állami Népi Együttes. Évente 90-95 előadást tartottak Magyarországon. Látogatóik száma folyamatosan nőtt, 1980-ban 75000 volt. 1982-ben nem járt külföldön. Magyarországon 115 előadást tartott 88000 néző előtt Az együttes számottevő anyagi támogatást kap: összes bevételeinek több mint 70 %-át ez a támogatás fedezi. A művészek: az ének-, zene- és tánckar tagjai együttesen 107 főt tesznek ki.” ... „A Budapest Táncegyüttes jóval kisebb létszámú, a művészek: a zene-, ének- és tánckari tagok száma együtt 38 fő. 1982-ben 121 előadást tartottak, hasonlóan a korábbi évekhez. A Budapest Táncegyüttes 1982-ben 8 külföldi városban – főként a Német Demokratikus Köztársaságban és Olaszországban - 12 vendégelőadást tartott.” ... „Műkedvelő néptáncegyüttes 1982-ben összesen 1100 működött, ebből 993 tanácsi, 92 szakszervezeti, 15 egyéb szervezet fenntartásában. A tagok létszáma 27751 fő, ebből 24576 a tanácsi, 2737 szakszervezeti, 438 egyéb fenntartásban.”³⁷

Az Alföld Néptáncegyüttes zene- és tánckari tagjainak száma (az utánlétlét csoportok nélkül) 59 fő. Az év során 53 fellépésük volt. Ebből 26 külföldi közönség előtt zajlott, a menettáncokat nem számítva. Hat alkalommal hazai fesztiválon mutatkoztak be. Műsorukat körülbelül 45000 ember tekintette meg a szabadtéri táncok (menettánc, tértánc) nézőinek figyelmen kívül hagyásával.³⁸ Az együttes vezetői megállapodás-tervezetet készítettek, amelynek célja az együttes színvonalas működésének biztosítása, még nagyobb eredmények elérése volt.³⁹

1983

Az együttes fellépései, eredményei dinamikus fejlődésről tanúskodtak. Munkája továbbhaladása mégis kérdésessé vált a próbaterem megoldatlansága miatt. Végül a Városi Tanács, a fenntartók és az országos szervek (MESZÖV, TESZÖV, KISZÖV) anyagi támogatásával és sok társadalmi munkával az Alföld 1983. május 22-én birokba vehette tánc háznak a volt dohányosori iskola épületét. Felújították, átalakították. Az épületben a nagy tánctermen kívül fiú-lány öltözőket, zuhanyzókat, irodát és a népviseletek részére ruhatárat létesítettek. Az önálló próbaterem átvétele újabb erőt adott a táncosoknak a feladatok végzéséhez.⁴⁰

A vezetők nagy hangsúlyt fektettek a tagok elméleti képzésére és továbbképzésére. 5 táncos megyei táncjelírást olvasó tanfolyamra járt, négy zenész részt vett Szegeden a kétéves országos népzenei tanfolyamon, valamint négy zenész járt Debrecenbe egy újabb népzenei tanfolyamra. A felnőtt tánckar Pécsen, júliusban részt vett az országos fesztiválon. Együttes Nívódíjat érdemelt produkciójuk, amely nem csupán erkölcsi, hanem anyagi elismerést is jelentett. Színvonalasan szerepeltek a nagykállói Kállai Kettős Néptánc-fesztiválon is.⁴¹

³⁷ Magyarország művelődési viszonyai (1960-1982). Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1984. 250., 298-299.

³⁸ Az együttes munkanaplója, 1982. Irrattár, Csongrád.

³⁹ Megállapodás (Tervezet). 1982. máj. 13. Irrattár, Csongrád.

⁴⁰ Góg János közlése.

⁴¹ Beszámoló az Alföld Néptáncegyüttes 1983. évi tevékenységéről. 1984. Irrattár, Csongrád.

Két külföldi úton vettek részt. Jugoszláviában a testvérvárosi kapcsolatok révén és Törökországban, Samsunban. A Fekete-tenger partján fekvő Samsunban nagy ipari vásárt rendeztek. A vásár látogatóinak szórakoztatására nyolc ország néptáncgyűjtését hívták meg. Fedett szabadtéri színpaddal rendelkeztek. A csongrádiaknak naponta két fellépésük volt, ezen kívül menettáncot és tértáncot mutattak be. Táncosaink eljutottak a Fekete-tenger partjára, és újabb ismeretségeket kötöttek svájci és osztrák együttesekkel. Bemutatójuk sikerét bizonyította, hogy meghívták őket az 1986-os kartali fesztiválra, amely versenyfesztivál volt.⁴²

Az 1983-as év kiemelkedő eseménye volt november 5-6-án a jubileumi ünnepség. Az évforduló alkalmából az együttes megkapta a művelődési miniszter „Szocialista Kultúráért” kitüntetését, amelyet a felterjesztő ágazat nevében dr. Filipsz László, a TOT (Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa) tanácsosa adott át. Ezt az elismerést két alapító táncos is kiérdemelte. Egy fő KISZ érdemérmét, egy fő aranykoszorús KISZ jelvényt, két fő pedig a Városi Tanács „Társadalmi Munkáért” kitüntetését kapta.⁴³ *„Az együttes történetét, eddig elért eredményeit kiállításon mutatták be az érdeklődőknek. A fergeteges lendületű, magával ragadó kétórás önálló műsoruk minden dokumentumnál ékebben bizonyította az utóbbi tíz év fejlődését. Látványos programnak lehettünk nézői szombat és vasárnap este a Kossuth Művelődési Központ színháztermében. A műsorban a Dél-Alföld és más vidékek magyarságának táncai mellett hangsúlyt kapott az ország nemzetiségi táncainak bemutatása is.”*⁴⁴ A 16 tárlófalas kiállítás bemutatta az együttes történetét, addig elért sikereit. A kétnapos rendezvénysorozatra minden addigi táncos meghívást kapott. Nagy élményt jelentett számukra a találkozás. Az együtt átélt gondok és örömök felelevenítése és a közös tánc ismét összehozta az eltávolodott tagokat is.⁴⁵ 1983. december 9-én megalakult az együttes társadalmi vezetősége. Valamennyi fenntartó szerv egy fővel képviseltette magát. Elnöke Vargha András lett, akit a tagok maguk közül választottak. A vezetőség titkára a mindenkori művészeti vezető. A társadalmi vezetőség tagjai vállalták, hogy véleményükkel, de aktív munkájukkal is segítik az együttes feladatainak megoldását. Elősegítik a fenntartókkal való kapcsolat erősítését. A társadalmi vezetőség számára ügyrendet állítottak össze, amely tartalmazta, összefogta a vezetőség feladatait, hatáskörét és munkamódszereit.⁴⁶

Az együttes vezetője több alaklommal készített pályázatokat amatőr művészeti ösztöndíj elnyerésére. Az 1983 őszi pályázat az eredmények ismertetésén túl tartalmazta az elérendő célokat is: A város négy általános iskolájában kihelyezett, kiscsoportos néptánc-oktatás. A táncház mozgalom rendszeresítése. A vendég koreográfusok szerepeltetése mellett az önálló belső koreográfiai

⁴² Góg János közlése.

⁴³ Beszámoló az Alföld Néptáncgyűjtés 1983. évi tevékenységéről. 1984. Irattár, Csongrád.

⁴⁴ *Újszászi Ilona*: Tízéves a csongrádi Alföld Néptáncgyűjtés. (Újságkivágás.) Irattár, Csongrád.

⁴⁵ Góg János közlése.

⁴⁶ Ügyrend tervezet a megalakuló társadalmi vezetőség számára. 1983. nov. 29. Irattár, Csongrád.

munka erősítése. Igényesebb népviseleti ruhatár létrehozása. A környék folklórhagyományainak feltárása, megörökítése, és közkinccsá tétele.⁴⁷ A vállalt kötelezettségeket a későbbiekben maradéktalanul meg is valósították.

Az év folyamán megváltozott a zenekar összetétele is. Oláh Zsuzsanna prímás vezetésével gyakran vettek részt népzenei rendezvényeken.

1984

Az év elejétől működött szervezetileg a társadalmi vezetőség irányítása alatt az együttes, a fenntartókkal kialakított kapcsolat szélesedett. Elkészült az együttes szervezeti és működési szabályzata. Megújították az 1976-ban aláírt megállapodást is. Ezek az intézkedések tágabb mozgási lehetőséget biztosítottak az együttes vezetői számára. Anyagi biztonságot és szakmai önállóságot.

A gödöllői minősítő fesztiválon ismét Arany III. fokozatot ért el az együttes bemutatója. A repertoár bővítése érdekében Szabó Szilárd szatmári motívikát tanított. Tímár Sándor Dunavidéki táncok című koreográfiáját átvették a Jászság Táncegyüttestől. Komoly előkészületeket tettek, nagy energiát fordítottak egy izstambul nemzetközi folklórfesztiválra, amely nem valósult meg. A jellegzetes táncok megtanulása (Zsurávszki Zoltán: Kartali táncok), az útra való előkészületek után nagy csalódást jelentett az utazás elmaradása.⁴⁸ Továbbra is ápolták a kapcsolatokat más nemzetek néptáncegyütteseivel, vendégül látták a Pysros Táncegyüttes baráti körét, és a concarneau-i fesztivál vezetőit áprilisban és májusban.

Ez az év kiemelkedő sikert hozott: a táncosokat meghívták a besançoni TV nemzetközi versenyfesztiváljára. Fondremand-ban, a verseny színhelyén 10 nemzet együttese mutatkoztak be. Ezen a fesztiválon a nemzetközi zsűri nem csupán a koreográfiák szépségét figyeli, hanem a közösségek viselkedését, a tagok kultúráját is. A zsűri egyhangúlag a magyar együttes szereplését tartotta méltónak az Ezüstkehely Díj elnyerésére. (Jelenleg is a táncházban őrzik.) A nagydíjat az előző évben a Novák Ferenc által vezetett Bihari Táncegyüttes nyerte el. A fesztiválszereplés után a magyar tánckar 10 napos turnéra indult a Vogézek területére.⁴⁹

1985

Ebben az évben is komoly belföldi és külföldi vendégszereplések szerepeltek a munkatervben. Tervbe vették egy ausztriai nemzetközi fesztiválon való szereplést, a szokásos novi-becseji fellépést, és egyéb helyi, ill. országos rendezvényen való sikeres közreműködést. Még nagyobb figyelmet szenteltek az utánpótlás képzésére, az iskolai néptánc szakkörökkel újra szorosabb kapcsolatot igyekeztek kialakítani. Ekkor már egyre több fiatal táncos lehetőséget kapott utánpótlás csoportok vezetésére.⁵⁰ A repertoár színesítése érdekében szólóénekest keresett az

⁴⁷ Megállapodás, 1984. április. Irattár, Csongrád.

⁴⁸ Előterjesztés a társadalmi vezetőség 1984. jún. 25-i 1. napirendi pontjához. Irattár. Csongrád.

⁴⁹ Góg János közlése.

⁵⁰ Alföld Néptáncegyüttes társadalmi vezetőségi ülés, 1985. febr. 25. (Kézirat.) Irattár, Csongrád.

együttes vezetője. Népdaléneklési versenyt hirdettek, amely hosszú előkészületeket igényelt, 8 hónapig tartott. Ismét megmozgatta a kisvárost. A versenyzőknek négy fordulón át kötelező és szabadon választott dalokat kellett előadniuk. A kötelező dalok kottáit minden résztvevő előre megkapta. A csongrádiak számára addig ismeretlen lőrincrévi, széki, kalotaszegi dallamokat sajátítottak el az előadók. A döntő ünnepélyes keretek között zajlott. A zsűri elnöke Olsvay Imre, az MTA Népzene kutatói Osztályának munkatársa volt. A verseny második és harmadik helyezette külföldi utat nyert. Az első díjat Balázs Katalin érdemelte ki, akinek tehetségét a verseny során fedezték fel. Az együttes teljes jogú tagja lett. A későbbiekben rendszeresen elkísérte a csoportot a fellépésekre. Hangjának szépségében nemcsak idehaza, hanem külföldön is gyönyörködtek. Különösen nagy népszerűségnek örvendett a külföldi magyarok körében. Szólóénekeket adott elő kíséret nélkül.⁵¹

Az év folyamán a közösségnek egyre több nehézséggel kellett szembenéznie. Május elsején néhány táncos „megünnepelte” a rendkívül sikeres fellépést. Fiatalos jókedvükben megzavarták a város nyugalalmát. A meggondolatlan ifjak tettét az akkori pártvezetés súlyosan elítélte, amely a következő külföldi útra is kihatással volt. A legjobb táncosokat keményen megbüntették, emiatt a fesztiválon való szereplés, a külföldi utak, a szép tervek nem valósulhattak meg.⁵² Nem sikerült az Aranysarkantyús és Aranygyöngyös Fesztiválon való részvétel sem, mivel a kötelező anyagot a táncosok nem kapták meg. A verseny előtt öt nappal derült ki, hogy más táncok a kötelezők. Emiatt nem tudtak felkészülni. A dél-alföldi Néptánc-tanács az Alföld együttese által elküldött videokazettákat üresen küldte vissza, mert nem volt hajlandó támogatni a művészeti csoportot. Akadtak, akik az együttes sikereit rossz szemmel nézték.⁵³ A kudarcok még inkább megedzettek a társulatot. Még nagyobb akarattal, kitartással készültek, hogy bebizonyítsák tehetségüket, rátermettségüket. Ebben az évben ismét vendégül látták a concarneau-i együttest. Csongrádon és Kiskunmajsán közös bemutatót tartottak.⁵⁴

1986

A régi koreográfiák mellé újakat készítettek és tanultak a táncosok. A heti három kemény próba, a táncosok néptánc iránti szeretete ebben az évben is meghozta a sikert. Az 1983-as meghívásnak eleget téve a táncsoprot júliusban Törökországba utazott. Itt részt vett a Kartali Nemzetközi Folklórfesztiválon. Kartal, Isztambul külvárosa, így az együttes tagjai megtekintették a török főváros nevezetességeit is. Fialtaljaink tánctudása a versenyfesztiválon a bolgárokkal megosztva első helyezést ért el.⁵⁵ Folytatódott a hagyományos baráti találkozás a novi-

⁵¹ Góg János közlése.

⁵² Góg János közlése.

⁵³ Alföld Néptánc együttes társadalmi vezetőségi ülés, 1985. febr. 25. (Kézirat.) Irattár, Csongrád.

⁵⁴ Góg János közlése.

⁵⁵ Az együttes munkanaplója, 1986. Irattár, Csongrád.

becseji társasággal. A két együttes táncokat tanult egymástól, amit később fellépéseken elő is adtak. Ebben az évben 26 fellépésük volt. Részt vettek több fesztiválon (pl. koreográfusi verseny, szólótánc-fesztivál), önálló műsort adtak több helyszínen (Hódmezővásárhely, Tömörkény).⁵⁶

1987

Az OKISZ (Ipari Szövetkezetek Országos Szövetsége) hagyományos pécsi fesztiválján zömmel saját tánckompozíciókat mutattak be. Különdíjban részesültek, amelyet a Baranya megyei MESZÖV adományozott számukra. A fesztivál fontos állomása volt az újabb külföldi útra való felkészülésnek is.

„Utunknak három állomása lesz, ott, ahol műsort ad az együttes. Először a München melletti Rimstingben, majd Franciaországban, a Metzhez közel fekvő Briey-ben, majd ezt követi a Concarneau-i 6. Nemzetközi Folklórfesztivál, ahol 8 napig tartózkodunk. Itt európai, afrikai, dél-amerikai és ázsiai együttesekkel lépünk fel együtt. Várhatóan 14 alkalommal lépünk színpadra. A fesztiválműsorokon kívül három alkalommal önálló műsort adunk. Concarneau-ban a többi együttesel közösen lesz egy kiállítás, amely bemutatja a résztvevő csoportok országát, városát, néphagyományait. A magyar kiállítási anyagot mi csináljuk” – nyilatkozta Góg János Lovas József újságírónak.⁵⁷ A külföldi vendégszereplés a már megszokott fergeteges sikert eredményezte.

Hazatérve az Alföldi lakodalmas előkészületei és videófelvétele várta a csoportot. A cél egy eredeti, XIX. századi lakodalom rekonstruálása volt. Németh Rita és Justin Lajos táncosok már az előző évben megkötötték a hivatalos házasságot. 1987. augusztus 14-én Zsótér kanonok úr az egyház által is megáldotta frigyüket. Ennek adott az együttes művészi keretet. A lakodalom megrendezése komoly előkészületeket igényelt. Az anyaggyűjtésben az együttes vezetőjének Felföldi László, az MTA néptánc-tagozatának vezetője segített. Góg János nagy irodalmat tanulmányozott át, amíg kialakult a forgatókönyv. Pesovár Ernő és Pesovár Ferenc Magyar néptánc-hagyományok című könyve és az Bálint Sándor-féle Szögedi Nemzet volt a leghasznosabb segítség. A tánc anyagát a fiatalok ismerték. Nagy lelkesedéssel vetették magukat a munkába. A videó-felvétel megőrizte a végzett munka eredményét. A város lakossága örömmel fogadta ezt a különlegességet. Hosszú ideig meleg szeretettel emlegették az Alföld Néptáncgyűntes csongrádi lakodalmat.

Az év folyamán sikert sikerre halmozott a művészeti csoport. Az 1974-es indulástól igen szép eredményekig jutottak el. A régi álmok nagy részét megvalósították. A próbaterem, a népviseletek, a koreográfiák minősége, gazdagsága, az Oláh Zsuzsanna primás által vezetett minősített zenekar, a belföldi és külföldi fesztiválokon való sikeres szereplések, az országos és nemzetközi díjak elnyerése örömmel töltötte el a tagok jó részét, növelte a táncosok önbecsülését is. 1984 óta

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Lovas József: Mozgalmas a nyaruk. (Újságvivágás.) Irrattár, Csongrád.

az együttes vezetője és tagjai többször is kísérletet tettek arra, hogy átalakítva az együttes bázisát, önálló „művelődési egyesületként” dolgozzanak tovább. Góg János eredeti célja, hogy magasabb minősítésre fejlessze az együttest. Ez azonban a régi módon már nem volt lehetséges.

Összehasonlításként az Arany II. minősítéssel rendelkező Szeged Táncegyüttes 1986 táján három függetlenített művészeti oktatóval, négy alkalmazottal, fizetett zenekarral, többmillióos költségvetéssel működött. Az Alföldnek egy gondnokkal, 140 000 Ft-os költségvetéssel és szerény tiszteletdíjas együttesvezetővel, művészeti vezetővel és társadalmi munkás zenekarral kellett volna arra a szintre előrelépnie. Komoly viták folytak a város vezetőivel. Keresték a megoldást. Góg János nem engedett eredeti elképzeléséből, inkább lemondott az együttes vezetéséről 1987. december 31-ét követően.

Ekkor már az együttes tagjai közül több tehetséges fiatal táncos lehetőséget kapott kis csoport vezetésére. Így csoportot vezetett Farsang Márta, Boros Katalin, Németh Tibor, Georgiádes Márta, Eszteró Endre, Dánfi Árpád és felesége is. Góg János kiváló menedzsere volt az együttesnek. Az eredmények elérése érdekében éppoly fegyelmet és munkát követelt minden táncostól, amilyet önmagától. Néhány táncos nem értett egyet ezzel a vezetői stílussal, inkább külön együttest alapított. A Művelődési Központ segítségével mellett Eszteró Endre irányításával megalkult 1987 augusztusában a Szegényes Néptáncegyüttes, amely átmenetileg párhuzamosan működött az Alföld Néptáncegyüttessel.

BERENC SINÉ DUDÁS KATALIN

Nyilasy Sándor festőművész Horgos-Kamaráson

Ez az írás kiegészítésül szolgál a *Nyilasy Sándor, Szeged és Tápé festője* címmel az előző évkönyvben megjelent dolgozathoz. Ugyanis nem hallgathatjuk el, hogy kezdetben, Trianonig Horgos-Kamaráson dolgozott Nyilasy Sándor festőművész, és a képein látható látképeknek jó része is Horgost, a horgosi katolikus templomot és a kamaráserdei tiszti nyaraló körüli tavat ábrázolja.

A szegedi születésű *Nyilasy Sándor* (1837–1934) festőművész (képünkön), aki egykor tagja volt a nagybányai művésztelepnek, a magyar impresszionista festészet egyik pionírjaként lett közismert festőművész. Édesapja, Ferenc, asztalosmester volt, aki a Pfeilschifter vezetéknevét Nyilasyra változtatta az 1800-as évek végén. A festőművész neve ma Nyilasyként és Nyilassyként is szerepel.

Nyilasy Sándornak 1899-től Trianonig a Horgos melletti, a mára Horgossal összeolvadt *Kamaráserdő* nyaraló településen volt műterme. Ez a korabeli Orgonás út – a mai Kamarási út – bal oldalán, a negyedik parcellán állt, ma szántóföld van a helyén. Innen járta Horgos utcáit, témát keresve. Idillikus, plein air stílusú falusi életképein a tájat és népét ábrázolta, ezért mára a képei dokumentumjelleggel is bírnak.

A Horgost jól ismerőknek mindig élményt jelent a századfordulón készült képeit szemlélteni. Kamarási tartózkodása idején festette: a *Horgosi templom fákkal*, a *Szerelmespár*, a *Tanyai fiatal-ság*, az *Árnyékok a házfalon*, a *Sárkányeregetés* című és más alkotásait.

Nyilasy Sándor: Vasárnap

Talán a legismertebb a *Vasárnap* című festménye, melyet 1908-ban festett valahol a mai Kálvária utca felső részének helyéről, nyugat felé, azaz a templom felé nézve. De akkor itt még utca nem volt, sem házak nem álltak. A képet szemlélve látni az egykori falu szélét, a római katolikus Havas-Boldogasszony templomot, az 1961-ben leégés előtti eredeti toronykupolával. A plébánia és néhány faluszéli házacská a sokféle árnyalatú zöld falombok mögé bújtt el. A nyári naptól szétáramló fényben az árnyékok alapján, valamint a templom fekvéséről meg lehet állapítani, hogy a kép délelőtt 10-11 órai időszakot ábrázolja.

A zöld bársony gyepen, fa árnyékában négy népviseletbe öltözött leány beszélget. A napsugár öröme tölti be az alkotást, melyen az árnyékok átlátszóak, színesek. A képen a zöld, a sárgák és a kékek tónusa uralkodik Nyilasy palettájának egyik legvonzóbb elemeként.

Nyilasy Sándor a század első éveitől kezdve nemcsak szegedi tárlatokon szerepelt rendszeresen, hanem Szabadkán, Aradon és Budapesten is. Múcsarnokbeli sikereiről a budapesti korabeli lapok kritikái tanúskodnak. A *Vasárnap* című festménye 1908-ban elnyerte a budapesti Lipótvárosi Kaszinó 1000 koronás díját, s a bécsi Künstlerhausban szintén feltűnést keltett vele. Nyilasy háromszor kérdelemelte az Andrássy-féle 4200 koronás ösztöndíjat, amelyből azután európai tanulmányútjait fedezte. Mindig sietett azonban haza az Alföldre, mert emberként és művészként is csak itt érezte jól magát, azonban élete végéig nőtlen maradt. Kamaráserdőn jó baráti kapcsolatban volt a Baranyai, Ivánkovits, Brauswetter és más villatulajdonos családokkal. Műtermében megfordultak írók és egyéb hírességek; Bartók és Balázs Béla is szívesen mulattak a társaságában.

Trianont követően, ahogy Horgos-Kamarás bezárult előtte, Tápén ütötte fel tanyáját. Később a hagyatéka dr. Telbisz István birtokába került, ő pedig eladogatta a képeket. Nyilasy Sándor színpompás olajfestményei ma a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, a budapesti Nemzeti Galériában és magángyűjtőknél vannak. Horgoson Nyilasy Sándor festőművész tevékenységének emlékét őrzi ma az egyik kamarási kis utca neve.

NAGYGYÖRGY ZOLTÁN

HAGYOMÁNY ÉS EMLÉKEZET

A Tradíció I. önkéntes néprajzi gyűjtőpályázat megyei eredményei

A Magyar Néprajzi Társaság fő partnerével, a Néprajzi Múzeummal és társki-
íróival, a Honismereti Szövetséggel, az Apor Vilmos Katolikus Főiskolával, a Ha-
gyományok Házával és a Hungarikum Szövetséggel 2013. február 22-én hirdette
meg az *I. Tradíció önkéntes néprajzi gyűjtőpályázat*ot. Több témában és minden kor-
csoport, valamint a határon túliak részvételével is az egyéni és csoportos önkén-
tes néprajzi gyűjtők, néprajzkutatók, pedagógusok és gyermekek pályázhattak a
hagyományok és a jelenkori élő kultúra dokumentálásával, gyűjtésével, feldolgo-
zásával.

A Társaság az önkéntes gyűjtőket tömörítő szakosztályának koordinálásával
2012-ben azért alapította meg *Tradíció* elnevezéssel a pályázatot, hogy a néprajzi
gyűjtőutánpótlásról gondoskodjék, mégpedig ez évtől fogva évente meghirde-
tendő pályázati felhívással. Több neves gyűjtő az 1952 óta szervezett formában
működő önkéntes gyűjtőmozgalomban tűnt fel, vált országos hírű néprajzi gyűj-
tővé majd szakíróvá, és kapott szakmai díjat. A pályaművek beérkezése a hatá-
rokon túlról is számított a szakosztály, ennek érdekében a Kárpát-medencében és
az azon kívül élő külhoni magyarok köréhez is közvetítette felhívását.

A *Tradíció* gyűjtőpályázat hagyományos értékeink és a jelenlegi kulturális
formák mentésére irányul. A Társaság, a Néprajzi Múzeum és a társkiíró intéz-
mények szakmai közössége az önkéntes és hivatásos gyűjtőket saját gyűjtésekre
ösztönzi, eredményeiket felszínre hozza, az egyéneket és a közösségeket aktivi-
zálja a hagyományok és a jelenkori élő kultúra eredeti dokumentálásában, gyűjté-
sében, mentésében, megismertetésében. A pályázat célja az is, hogy a néprajzi tu-
dást dokumentációval, elemzéssel és szakírásaikkal gazdagítókát összegyűjtse, és
a legjobb pályaműveket szakmai díjakkal elismerje, azokat a Néprajzi Múzeum
Etnológiai Adattárában elhelyezze, és ekképpen a további kutatásokat elősegítse.
A pályázatot több témában hirdették meg önkéntes és szakmabeli gyűjtők számá-
ra egyaránt.

A *Tradíció* pályázat célcsoportjai: kézművesek, népzeneészek, néptáncosok,
népdalénekesek, különösen a Népművészet Mesterei, a Népművészet Ifjú Meste-

rei díjazottak, magánszemélyek, közművelődési szakemberek, magánygyűjtők, muzeológusok és honismereti gyűjtők, valamint csoportok is pályázhattak. A 2013-as pályázati forduló kiemelt célcsoportjai a pedagógusok, akiknek külön témakiírás készült a köznevelési törvény és a NAT szellemében, valamint a gyermekek, akik külön szekcióban kaptak gyűjtőfeladatokat.

Eredmények:

Csongrád megyéből öt pályamunkát díjazott a zsűri:

Kovács Lajos István Mindszenten élő gyűjtő *Étkezési és ételkészítési szokások a szegvári tanyavilágban a két háború között* című egyéni pályamunkája kiváló minősítést kapott. *Csüllögné Balogh Judit* csongrádi gyűjtő két pályamunkáját díjazta a zsűri: *a Gróf Széchenyi István Általános Iskola és Diákotthon Helytörténeti Gyűjteménye* című egyéni pályamunkája nagyon jó minősítést ért el. *Csüllögné Balogh Judit* másik egyéni pályamunkája *Kézvel szívevel nagyanyáink szemével* címmel készült, és a zsűri jó minősítéssel jutalmazta. *Gergelyné Bodó Mária* szegedi tanárnő a vezetése alatt az iskolában működő *honismereti, humán, néprajzi kör tevékenységét* leíró pályamunkája jó minősítést érdemelt ki, az iskola néprajzi gyűjteményét bemutató pályamunkáját figyelemre méltónak ítélte a zsűri. A pályamunkákat a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában helyezték el.

Egyesületünk nevében gratulálunk, és további lelkes néprajzi gyűjtőmunkát kívánunk az önkéntes gyűjtő pályázóknak, akik okleveleiket és jutalmaikat 2013. június 24-én, Budapesten vették át.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

„Kézzel-szívvvel, nagyanyáink szemével”

A csongrádi *Gróf Széchenyi István Általános Iskola* nevelőtestületének hitvallása: „Minden gyereknek joga és kötelessége, hogy a népe történelmét, kultúráját megismerje; de megtanítani csak az tudja, aki maga is magas szinten ismeri azt.” Szögi Márta, Lászlóné Kollát Katalin, Varga Valéria, Csárdás Endre: Helytörténeti gyűjtemény és oktatás „Kézzel-szívvvel, nagyanyáink szemével” című 2013. évi pályázatukban az iskola helytörténeti gyűjteményének, „múzeumának” az oktatásban-nevelésben betöltött szerepét mutatták be a kilencvenes évektől napjainkig. Fontosságát annak érdekében hangsúlyozzák, hogy visszaadják a gyerekek jogos tulajdonát, a játékot, megismertessék velük a hagyományrendszert, népük múltját. Az iskola múzeuma, helytörténeti gyűjteménye értékes szerepet tölt be a tanórákon, valamint a délutános, szabadidős foglalkozásokon.¹

Az iskolában diákothton is működik. Azok a 6-14 éves gyerekek, akik a környező tanyavilágból bekerültek a kollégiumba, hátrányos helyzetükből adódóan sokkal zárkózottabbak, nehezebben megnyilatkozóak voltak mindaddig, míg saját környezetük mindennapjai meg nem elevenedtek a tanórákon, délutános foglalkozásokon, szakkörökön. Nekik nem volt idegen a „paraszi” életforma. A népi kultúra, a népszokások dramatizálásának ötlete, a népi hangszerkészítés, a népművészet jel- és szimbólumrendszerének feldolgozása számukra könnyen elsajátítható volt. A tényérok, tálak, ivóalkalmatosságok díszítményei kiváló olvasmányoknak bizonyultak. Már nem az egyszerű használati tárgyat látták csak meg, hanem a gazdag gondolatvilágot is, amely a múltat hozta a közelükbe.

90-es években történt

1990-ben a „múzeumot” az ismeretek továbbadására használták fel. A felső tagozatos gyerekek múzeumi és tárlatvezetési ismereteket tanultak a rajz tantárgy keretein belül. A néprajz és az élő népművészet méltó tolmácsolója a szépnek. Felismerésére, befogadására és sokoldalú megvalósítására több tantárgy alkalmas. Múzeumuk nagyszerű lehetőséget kínált fel ehhez. A gyerekek megismerték a néprajzi és várostörténeti kiállítás anyagát, megtanulták a tárlatvezető helyes magatartását. A múzeumi tananyag beépíthető volt az 5-8. osztályos rajztanmenetbe, hiszen a múzeum jellegét tekintve elsősorban néprajzi témájú. A kiállított anyag gazdagsága sok ismeretszerzésre adott lehetőséget.

¹ A gyűjtemény felhasználása a tanításban megjelent publikációként a Tanító című folyóiratban 1995-ben.

Az 5-8. osztályban a néprajz tanítása a múzeum anyaga alapján segített megismertetni a tanulókkal a paraszti élet különböző színtereit, eszközeinek felismerését, használatát, a múlt hagyományait, serkentette őket az önálló gyűjtésre, kutatómunkára. Megvalósítható volt a tárlatvezetési helyzetek gyakorlása, az ismeretekről jegyzetek készítése.

A különböző bemutatótermek anyagai: az Alföld kemencetípusa, a kenyérsütés, a konyha és berendezései, a tisztaszoba (az 5. osztály anyagához), a népi fazekasság, eszközök az emberek szolgálatában, a szövés és eszközei, szőttesek, hímzések díszítményei, a mezőgazdaság, állattartás (6. osztály). A Tisza-menti bokrok élete, egy késes, asztalos és kovácsműhely bemutatása, az asztalos műhely eszközei, az Alföld bortermő vidéke Csongrád, a méhészet a Tisza mentén (7. osztály). A 8. osztály múzeumi és tárlatvezetési ismeretszerzésében a történelem, a régészet kapott nagyobb szerepet. Csongrád nevének eredetéről, a környék régészeti kutatásairól, Attila hun király fő szálláshelyéről, a mai Csongrádról szóló témák szerepeltek.

Kalendárium

Valamikor a családon belül történt meg a régebbi szokások, tapasztalatok átadása, ma ez a feladat áttevődött az iskolára. Ezért napközis foglalkozásaink közé beiktattak egy-egy néprajzi témát: a tavaszi ünnepkört, a gyertyamártást, az egyszerű népi hangszerek készítését. A paraszti világ mindennapjai a naptári év napjaihoz kötődik. Az ünnepek, a munka, a szórakozás, a néphagyományok eseményeinek anyagát állították a középpontba. A gyűjtéssel kezdték, jeles eseményeket kerestek a különböző irodalmi művekből. A gyűjtött ismeretek alapján a hónap napjait röviden jellemezték. Példaként lássuk a szeptembert! *Szeptember: Szent Mihály hava, Mérleg hava, Őszelő hó a betakarításhoz kapcsolódnak.*

Szeptember 1. Egyed napja. A számadó pásztorok ekkor álltak szolgálatba, hat hétig nem vettek magukra tiszta ruhát, böjtöltek. Ezen a napon nem lehetett a szőlőbe szekérrel menni. Megfigyelték az időjárást, mert úgy tartották, amilyen a mai, olyan lesz a hónap egésze is.

Szeptember 5. Lőrinc napja. Rontó nap, mert amit talál, azt megrontja. A napi időjárásból lehetett következtetni az ősze. Ha jó az idő, akkor nagyon hosszú, kellemes évszak várható. Ha esik, akkor a gazdáknak sok lesz a boruk.

Szeptember 8. Fecskehajtó kisasszony napja. Ezen a napon kezdtek gyülekezni a fecskék, hogy felkészüljenek a hosszú útra. Tilos volt a fonás, helyette a diót kellett leverni a fáról. Ellentétes rámutató, negyvenes nap: amilyen idő van ezen a napon, annak az ellentéte fog bekövetkezni negyven napon keresztül.

Szeptember 14. Ezen a napon kellett gyógyítani a fájós lábakat.

Szeptember 17. Lombért napja. A napot tavaszrámutató napnak nevezték. Megfigyelték a napi időjárást, amilyen volt, olyan lesz majd tavasszal.

Szeptember 18. Péter napja. Negyven napig olyan időre kellett számítani, mint amilyen ezen a napon volt. A gazdák nagyon figyelték az időjárást a vetés miatt.

Szeptember 21. Máté napja. Az asszonyoknak tilos volt ezen a napon mosni, a férfiaknak vetni. Nem volt szabad tököt és krumplit sütni.

Szeptember 28. Gellért napja. Azok éjszakája volt, akik el akarták sajátítani a boszorkányságot. Az ördöggel lehetett cimboraságot kötni.

Szeptember 29. Szent Mihály napja. A pásztorok és juhászok ünnepnapja, mert ők ilyenkor kapták ki a bérüket. E napon tilos volt szellőztetni, ágyneműt a szabadba kitenni. A szántást el kellett kezdeni, a kukoricát letörni. A gazdák a következőket figyelték meg: ha az állatok összefeküdtek, az hideg telet jelentett. Ha sok makk termett az erdőben, akkor karácsonykor biztos, hogy esik a hó. Ha sok pókkal találkozottak, az nagyon rossz időt jelentett, de ha dörgött az ég, az kellemes őszt ígért.

Ilyen gyűjtések kerültek a havi terv kulturális rovatába *Kalendárium* címszó alatt. Ennek alapján dolgozták fel a hónap napjait, és elkészítették a saját kalendáriumukat, amely tartalmazta a napokhoz kötődő eseményeket. Ezt minden hónapban elvégezték, feljegyzéseik lapjait a teremben kifüggesztették. Tartalmi haszna mellett díszként is szolgált, mivel dekorációját a gyerekek készítették. *Kulturális foglalkozáson* dolgozták fel a hónapra legjellemzőbb eseményt, amely a havi tervben is megjelent.

A *technikai foglalkozások* is kapcsolódtak a hónap kiemelt napjaihoz, pl. húsvéti tojásfestés. Csak azokat a természetes anyagokat használták fel, amelyeket a parasztember meglelt maga körül, amelyekből tárgyai készültek. Mivel a szeptember a termények begyűjtésével, betakarításával telik, a közös munka alapanyagául is magvak, termények, növények szolgáltak. Közösen gyűjtötték a terménye-

ket, megismerkedtek egy kosárfonóval, és egy családnál a disznóölésre való előkészületeket is megnézték. Tanyára is ellátogattak. Az adott hónapra jellemző népi játékokat kerestek. Figyeltek arra is, mit lehet ősszel az udvaron, tavasszal az erdőszélen, télen a teremben játszani.

A helytörténeti gyűjtemény hasznos eszközévé és segítségévé vált a délelőtti tanóráknak, elsősorban alsó tagozaton a magyar óráknak, felső tagozaton a Hon és népismeret tantárgynak. Álljon itt egy lerövidített óravázlat *hon és népismeret* foglalkozásra.

Téma: Néprajz – Ahol az élet zajlott – Táplálkozás – Népszokások. Időkerete: 60 perc. Ajánlott az 5. évfolyam számára. Címe: *Szüretelünk a csongrádi szőlőhegyen*. Téma: Jeles napok, a jeles napok ételei, italai, szokásai. Cél: A közösségi szellem erősítése, tolerancia, nyitottság alakítása. Időpont: szeptember (Szent Mihály hava), október (Mindszent hava). Helyszín: Az iskola helytörténeti gyűjteménye, könyvtár. Szemléltetés: a borfeldolgozás hagyományos eszközei (kád, sutú, borlopó), illetve hangszer (tambura). Szakkifejezések: szőlőfajták (Kadarka, Cabernet, Kékfrankos, Zweigelt), must, bor, hordó, kármentő, puttony, csöbör.

Tevékenységek, munkaformák: 1. Ráhangelődés, villámkérdések. Kettős kör. Népzene: tamburajáték meghallgatása. 2. Ismeretszerzés feladatokkal: eszközök nevének összegyűjtése: szőlőművelés (ablak), rögtönzött népi tánc párban (páros kooperáció), szőlőfajták gyűjtése (kiscsoportos kooperáció), játék. Hogyan használjuk a borlopót? (Egyéni.) Népdalcsokrok éneklése: szüreti dalok (kiscsoportos kooperáció), a tambura megszólaltatása, kalácssütés virtuálisan. 3. Az óra lezárása: Ki vagyok ÉN? (Dráma, egészscsoportos kooperáció), kínálás; a csongrádi ostoros kalács kóstolása. 4. Értékelés (kerekasztal).

Ma

A 2012-ben elfogadott és érvénybe lépett új Nemzeti Alap Tanterv (NAT) 5. osztályban kötelező tantárgyként jeleníti meg a hon- és népismeretet. A helyi adottságait kihasználva a szabadon választható órakeretből +1 órát a 6. osztályban is ennek a tantárgynak az oktatására fordítanak. A pályázatokon túl megmaradt a múzeumi és tárlatvezetési ismeretek délutáni szabadidős foglalkozása a felső tagozaton, azon gyerekek számára, akik kedvet és örömet éreznek, hogy *gyerek-tárlatvezető*ként a múltat megidézzék az ideérkező látogatók számára.

Számukra megmaradtak a játékos ismeretszerzés feladatai.

„Élet a házban” - Konyha

Feladatok: a) képesség szintjén tájékozódjon a múzeumban bemutatott paraszti konyhában.; b) helyes szövegalkotással mutassa be a konyha történetét, állomásait; c) a konyha tárgyi emlékeit a hasznosságuk alapján értékesen legyen képes megőrizni és átadni a látogatóknak.

Múzeumi és tárlatvezetési ismeretek

Helyszín: az iskola „múzeuma”. Idő: 45 perc.

1. *feladat* (5 perc): bevezetés (ráhangolódás drámajátékkal). Fogadj egy csoportot, köszöntsd a már tanultak alapján! Vezesd át a látogatókat a következő bemutatóterembe! Segítsd az elhelyezkedésüket a tanultak alapján a bemutatáshoz!

2. *feladat* (5 perc): fogalom és helyes magyarázata párosítása.

3. *feladat* (5 perc): ismeretszerzés közös szövegfeldolgozással.

4. *feladat* (10 perc): A paraszti konyhatípusok bemutatása: 1. „Füstös konyha” kémény nélkül épített, nyílt tűzterű, főző-, sütő- és fűtőhelyiség, amelyből a füst csak az ajtón távozik. 2. A konyha mennyezetébe beépített szabadba vezető, nyílt füstelvezető építmény. Legegyszerűbb formájában deszkából összeállított füstelvezető csatorna. 3. A századfordulón kialakult konyhafajta. A vert falú platnis, zárt tűzterű kemence füstjét cső vezette az épített kéménybe. Ez a paraszti konyha sokkal biztonságosabb volt, mint elődjei, de a praktikusságát elvesztette. Kevésbé volt tűzveszélyes. Különlegessége, külön volt a tűztere, a sütőt a meleg levegő járta körül.

5. *feladat* (10 perc): Az eszközök használata és elnevezése. Párosítás, ellenőrzés párban. *Krumplitörő huszár*: hasonlóságát a négy lábról kapta. A fa szerkezet alkalmas volt a főtt krumpli áttörésére. *Kutyagerinc*: a forró lábasok alá tett, egyszerű keményfa lapocskákból összeállított bográcstartó szerkezet. *Káposztagyalu*: a káposztát a káposztagyaluval vékony csíkokra metélik. *Torostál*: hatalmas cseréptál, melyben a disznóságokat készítették. (Agyagföldből égetett tál.) *Vizespad*: állvány nagyobb víztárolók, ritkábban tejesedény (tejespad, köcsögálló) elhelyezésére a konyhában. *Csigacsináló*: házi csigatészta készítő eszköz, amely két darabból áll: sodrólap és sodrópálcika. A kockára vágott, friss leveles tésztát egyenként, csúcsával lefelé a sűrű bordázatú lapra fektetik, majd a felső csúcsot a sodrópálcára tekerve lefelé sodró mozdulattal lehengetik. Az eszköz lapja díszesen faragott keményfa. Szerelmi ajándékként készítették. *Fali kanáltartó*: fa alapanyagú, több változatban. Az egyik változatnál a 20-25 cm-es vízszintes lap félkör vagy téglalap alakú, a széléhez közel kb. 15 mm átmérőjű, réseit furatokkal látták el a függőlegesen bedugott kanálnyelnek. A másik típus fekvő téglatest formájú, fedél nélküli doboz. A kanalakat belefektetik. Hátlapja magasított, faragott oromdíszes. Többnyire ékrovásos díszítésűek).

Értékelés.

A kert

A gazdasági esztendő hagyományos munkáinak megismerését szolgáló tevékenységek (pl. szüret, aszalás, kenyérsütés stb.) kipróbálására szinte soha nincs lehetőség. A projekt az 5-10 éves gyerekek számára osztálykeretben, tanítási órán vagy tanórán kívül, óvodás vagy napközis csoportban, szakkörben megvalósítható foglalkozásokat tartalmaz szeptembertől júniusig. A másik foglalkozássorozat szintén szeptembertől júniusig kínál kifejezetten tanórán kívüli, akár egész délutánt kitöltő izgalmas, sokszor már rég elfeledett hagyományos tevékenységeket.

Ebben egész családok részt vehetnek a legkisebbektől nagyszülőikig. A gyerekek rengeteg tapasztalatot szereznek a természetről, az ember és a természet kapcsolatáról, a munkáról. Ehhez minden érzékszervüket igénybe veszik. Közben megismerik és használják a ma már csak múzeumban látott gazdasági eszközöket is. Felfedezik nagyanyáik, nagyapáik hasznos tudását. A közben átélt élmények maradandóak, a felfedezés öröme hatalmas motivációs erő.

Hasznos cselekvések: kovázkészítés, dagasztás, szakajtás, sütés, kóstolás. A kertben: iskolakert megismerése, ismerkedés a gyógynövényekkel, fűszer-fűzér készítése, fűszerek vetése, ültetése, fűszerolaj, fűszerecet készítése, gyógy-mézek, mézkrémek készítése, szörp és limonádé készítése, illatpárna, fürdőzacskó készítése, bőrápolók készítése gyógynövényekből. (A teljes gazdasági esztendőre kidolgozott foglalkozási tervek *jó gyakorlat*ként felkerültek az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Szolgáltatói kosár WEB felületére, „Kézzel, szívvel, nagyanyáink szemével” címmel.)

Épült egy udvari kemence, ezzel egy régóta dédelgetett álma vált valóra az iskolának sok támogató segítségével, ami lehetővé teszi a házi kenyérsütés élőben való megidézését. Az építést 2013 tavaszán kezdtük, jelenleg folyamatban van, ezt képek tanúsítják. A kert, a „múzeum” és a rájuk épülő kézműves tevékenységek együtt olyan komplex programot tesznek lehetővé, amely a mai magyar oktatásban több műveltségi és kompetencia területen fejleszti tanulókat és a nyílt napokon idelátogató gyerekeket.

A tanulók széleskörű tapasztalatokat, ismereteket szereznek a környezetről, fejlődik környezeti kultúrájuk, környezetvédő szemléletük. A munkavégzéshez és a mindennapi élethez nélkülözhetetlen képességeket fejlesztenek ki, mint a szolidaritás, együttműködés, felelősségvállalás, önértékelés, az informatikai készségek. Ezek a készségek, valamint a program által megszerezhető, alkalmazható tudás közvetve mind hozzájárulnak a munkaerőpiacon sikerességükhöz és érvényesülésükhöz.

Összeállította:²

CSÜLLÖGNÉ BALOGH JUDIT

² Szögi Márta, Lászlóné Kollát Katalin, Varga Valéria, Csárdás Endre: Helytörténeti gyűjtemény és oktatás „Kézzel-szívvel, nagyanyáink szemével” című 2013. évi pályázatának felhasználásával.

Szíjgyártók Kistelekről

2013. augusztus 7-én 16.30-kor nyitotta meg dr. Nagy Netta tagtársunk a *Hungarikumok – Szíjgyártók Kistelekről* című kiállítást a szegedi Somogyi-könyvtárban. Köszöntőt mondott Nemesi Pál, a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, és üdvözlését küldte Elekes Zoltán, a Hungarikumok Fesztivál ügyvezető igazgatója. Nemesi Pál méltatta Gyifkó Gyula tevékenységét, aki 2008-ig a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamra kisteleki tagozatának volt a vezetője, 2012-ben az Év Mestere díjat vehette át. A népi iparművész mester remekeit most, az augusztus 8-11. között megrendezett VI. Hungarikum Fesztivál apropójából láthatják az érdeklődők. Köszönet jár a Somogyi-könyvtárnak a kiállítási hely biztosításáért.

Dr. Nagy Netta néprajzkutató a szíjgyártónak, a ma már Magyarországon csak fél tucat mester által művelt szakmának a bemutatásával kezdte gondolatait. A magyar nép a vándorlás korától készít lóra való szerszámokat (s nem lószerszámokat, mint ahogy megtudtuk). A hosszú évszázadok alatt folyamatosan finomodott az eljárás. A Gyifkó szíjgyártó műhely 1932 óta működik Kisteleken, s a város legrégebbi vállalkozása ma már. A családban a szíjgyártó mesterség azonban 200 éves múltra tekint vissza, apáról fiúra szállt a tudás. Eredetileg azért telepedtek le Kisteleken, mert akkoriban ott még sokan foglalkoztak állattartással, lótenyésztéssel. Ma már leginkább lóversenyzők számára készít darabokat Gyifkó Gyula.

Nagy Netta a kiállításon látható tárgyak közül a szironyozott szerszámra hívta fel a figyelmet, amely azért különleges, mert Debrecen város díszfogatának mintájára készült, rendkívül munkaigényes darab. A kiállítás 2013. augusztus 27-ig volt látható a Somogyi-könyvtár I. emeleti olvasójában. Megtekintését jó szívvel ajánlottuk tagtársainknak.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Szabómúzeum Szegeden

Ördög Ferenc 1965-ben vehette át szabó szakmunkás-bizonyítványát. 1978-ban a Férfi és Női Divatszabó Vállalat új részleget nyitott Szeged-Tarjánban, a Csongor téren, ahova őt nevezték ki részlegvezetői szabásznak. Akkoriban sokan jártak köznapokon is ünneplő ruhában. Az Ördög Ferencék által készített egyedi ruhák a megrendelő egyéniségéhez illően készültek, divatos színösszetétellel, fazonnal, méretre szabva. A feladat sok gyakorlást, szépérzékét és kez ügyességet kívánt minden szabótól; sokszor éjszakánként is dolgoztak. A rendszerváltás és a vállalat felozslása után otthon dolgozott tovább.

Ördög Ferenc szabóvá válása óta gyűjtötte a szakma kellékeit. Ezekből a tárgyakból mára szabóipari magánmúzeum jött létre, amely a Dél-Alföldön az egyetlen, és egy szegedi társasház pincéjének két helyiségében és folyosóján kapott helyet. Gyűjteményének anyagából jött létre 2006. május 1-jétől 2012-ig a Móra Ferenc Múzeumban az „Így öltözködött a szegedi nemzet a szabóipar dicséretére” című kiállítás, amelynek tárlatvezetésére többször felkérték. 2007-ben szabóipari gyűjteményének nagy részét Szeged városának adományozta. A gombostűket, varrógépeket, ollókat, régi divatlapokat, régi ruhákat a múzeum őrzi, s ezzel létrehozta a múzeumban a szabóipar bemutatását szolgáló múzeumi gyűjteményt. Tárgyait kiállította még 2000-ben a Tisza Lajos Szakközépiskolában, többször a Közéleti Kávéház felkérésére, 2012-ben a Gyálaréti Művelődési Centrumban. Tárlatvezetésre és zsűrizésre többször felkérte a Szegedi Móra városi Ipari Szakképző és Általános Iskola.

A gyűjtemény szegedi és Szeged környéki női- és férfiszabók munkaeszközeit tartalmazza. Pl. Vida János szabó kisiparos 70 évig dolgozott Szegeden. Gottnek Mihály, Gyarmati Mihály és más szabók szakmai hagyatéka is a gyűjteményt gazdagítja. A ruhák között található atillák és bocskaik. Az atilla hosszított fazonú, alkalmi ruha, egysoros gombokkal, zsinóros díszítés van rajtuk. A bocskai zsinóros, hagyományos rövid fazonú, egysoros gombos férfifelöltő. A gyűjteményben van Howe-féle, Singer-, Lucznik- (lengyel), Neumann- (német), Dürkopp- (német), Pfaff- (német), Csepel- (magyar), Adria 1- (magyar) varrógép. Vannak lábbal és géppel hajtott gépek is.

Egyesületünk tagjai a szabómúzeumban

A gyűjtemény legrégebbi darabjára az 1872-es évszám van írva. A varrógépet az amerikai Howe Éliás találta fel 1845-ben. Ez két szállal működő huroköltést képezett. A gyűjteményben lévő darab 1890 körüli. Howe Éliástól az amerikai Izsák Singer ellopta a szerkezet ötletét, módosította azt, Singer védjeggyel látta el, majd megkezdte sorozatgyártását, és New Yorkban valamint Bostonban árusította. Varrógépei kelendőek voltak azért is, mert bevezette a részletfizetésre megvásárolható varrógépek rendszerét.

A legrégebbi tárgyak gyűjteményben a kb. 200-250 éves ollók. Van Solingen német, kézimunkázó és szabó olló is a gyűjteményben. Van sokféle cérna, többek között fagurigasak is. A gyűjteményben kb. 100 ezer gomb található. Üvegből, fából, fémből, műanyagból. Vannak esztergáltak, faragottak, fúrtak, kisebbek, nagyobbak. Amikor a szegedi Kovács gombházat felszámolták, Ördögh Ferenc felkereste a tulajdonost. Tőlük is nagyon sok fantáziánévvel ellátott gomb származik. A gombok mintalapra vannak feldolgozva méret és szín szerint. Gomböntőformák és Kovácsné gombkészítő oklevelei is a gyűjteményt gyarapítják. A divatlapok közül kb. az 1900-as évek elejéről származik a legrégebbi. Régi szabók mesterlevelei is a gyűjtemény részét képezik.

A gyűszűk között női és férfi méretűek is találhatóak. A női gyűszűk zárttabbak, mert a női szabók az ujjbegyükkel, tehát a gyűszű tetejével nyomják a tűt. A férfigyűszűk teteje nyitott, mert a férfiszabók a gyűszű oldalával nyomják a tűt. A gyűjteményben kézi és gépi tűk is találhatóak. A kézi tűk között van nagylyukú és kislyukú is. A tű lyukmérete attól függött, hogy milyen anyagot varrt a szabó. Az anyagtól függött a tű mérete és erőssége is. A gépi tűk is többfélék, hiszen a legtöbb varrógéptípushoz másmilyen tű illik. A vasalók közül a szegedi Fagler család által gyártottak a legértékesebbek. A Polgár utcában lévő üzletük melletti öntödéjükben gőzgéppel hajtott gépeket használva, rézből készítették a szenes vasalókat, tetejükre beírták a Fagler nevet. Az egész világot ellátták vasalóikkal. Ezek különböző méretűek voltak. A magángyűjtemény is tartalmaz több Fagler vasalót, többek között kb. 200 éves, 6 kg-ost. A gyűjteményben van lyukacsos szenes vasaló, elektromos vasaló stb. A próbababák közül mintegy 100 éves a legrégebbi. Van közöttük női, férfi és gyerek próbababa. Láthatunk szabókrétákat, férckiszedőket, rádlikat. Szabócenti van angol fémből készült, papírból készült és méterrúd is. Tűtartók fából, fémből és műanyagból. Stoppolófák is gyarapítják a kiállítást.

A magángyűjtemény előzetes bejelentkezés alapján megtekinthető Szegeden, a Török utcában.

A mezőkovácsházi emlékmű

A mezőkovácsházi Balogh György Honismereti Egyesület 2013. augusztus 20-án abból az alkalomból állíttatott emlékoszlopot, hogy Mezőkovácsháza nevét 550 éve említették meg először írott dokumentumban. A Száraz-ér bal partján tárták fel a középkori Kovácsháza maradványait és templomát. A Hunyadiak korában a megye székvárosa, Csanád mellett a többi mezővároson is meglátszottak a gyarapodás jelei, de kisebb falvakat is különös kiváltságban részesítettek. Mátyás idejében virágzott fel *Kasza-Perek*, de birtokosa kérésére a király Kovácsháza falut is mezővárosi rangra emelte. 1463. március 23-án keltezték az oklevelet, amelyben ismereteink szerint először szerepel leírva a település neve *Kowachaza* formában. Az aradi káptalan az akkori Zaránd megyéhez tartozó *Kun-Ágota* falu birtokába beiktatta Maróti Lajost és Mátyust. Kovácsházáról, at szomszéd településről jelen volt Farkas Dénes bíró, Bessenyő Bálint képviselőjében.

Az okirat szövege:

„Az aradi káptalan tudatja, hogy megkapta Gwth-i Orzag Mihály nádornak és a kunok bírójának 1463. márc. 9-én kelt, teljes egészében közölt, iktatást elrendelő oklevelét, melynek értelmében Soklo-i Korom László nádori emberrel Gyanthe-i István mester kanonoktársát küldte ki, akinek a jelenlétében a nádori ember márc. 12-én kiszállt Kwnagatha és Zylas zarándmegyei birtokokhoz, és a szomszédok meghívása mellett bevezette Maroth-i Lajost és Mathywt azok tulajdonába az őket megillető jogon, minden ellenmondás nélkül. A megjelent szomszédok Darvas Balázs Krupa officialisa, Themeskezy János képviselőjében és Farkas Dénes Kowachaza-i bíró, Bessenyő Bálint képviselőjében ugyanott. – Kelt János mester olvasókanonok, kanonoktársunk keze által a tiszteletre méltó Demeter úr éneklőkanonok, Márton őrkanonok, Zombor-i Márton mester és Buda-i Mátyás mester, Gyanthe-i István és Kowaz-i Mihály és más kanonokok jelenlétében.”

Ennek az 550 évvel ezelőtti eseménynek méltó emléke az emlékmű, amely egy bazaltkövekből állított talapzaton, fekete gránit táblába gravírozott, stilizált oklevél, rajta *Kowachaza* neve és az 1463–2013 dátum látható. Az emlékmű anyagi fedezetét a város lakosságának közadakozása és az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület 10 ezer forintos támogatása biztosította. Az emlékoszlopot 2013. augusztus 20-án ünnepélyes keretek között avatták fel.

ELEKINÉ MACSÁNYI MELINDA

Téli honismereti esték Kiszomboron

A Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör 2003 óta működik községünkben, és programjainkkal arra törekszünk, hogy tartalmas együttléteket biztosítsunk a lakosságnak, felelevenítsük a régi községi vagy magyar hagyományokat.

A téli esték programsorozata októberben veszi kezdetét most már harmadik éve, és általában február végéig tart.

Októberben, a fáklyás felvonulás szervezésével indítjuk az őszi-téli estéket, majd a hónap közepe tájától szervezzük a rendszeres foglalkozásokat: csigacsinalást, különböző tészták készítését, megpróbálhatja az érdeklődő a kürtőskalács és rétes sütését is, süttöttünk és díszítettünk mézeskalácsot, illetve különböző kézműves tevékenységek is kipróbálhatók. Az elmúlt két évben tartottunk kosárkötő-tanfolyamot, volt horgolás, szalaghímzés, dekupázstechnika elsajátítási lehetőség is.

Közben készülünk az adventnyitásra, az aranykapu vásárra, amelyet a betlehemállítással, a község adventi koszorújának készítésével, kis műsorral összekapcsolva a templomkertben rendezünk meg. Adventi koncertet, zenés téli estét is szervezünk a templomban, ahol helyi muzsikusok, zenészek is fellépnek.

Jelentős téli rendezvényünk a Luca-napi bolondságok, amely december 13-án a falu apraját-nagyját szórakoztatja a rengeteg játékkal, kézműves lehetőséggel, Luca-pogácsa sütésével, egyéb hagyományhoz kötődő bolondozásokkal.

A szeretet jegyében ebben a hónapban a hátrányos helyzetűek számára gyűjtést indítunk, szervezünk.

A tél elűzését, égetését pedig mohácsi barátainkkal a zajos, felvonulós, tánc-házás busós rendezvényünkön kíséreljük meg. Évek óta a térség néhány falva, idén Makó városa is csatlakozott ehhez a programhoz.

ENDRÉSZ ERZSÉBET

Tóth Imréné mindszenti gyűjtő jelölése Sebestyén Gyula-emlékéremre

A Mindszenti Keller Lajos Városi Könyvtár és Művelődési Központ dolgozói és vezetője, valamint a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület helyi két tagja az alábbi indokok alapján javasoljuk *Tóth Imréné (Apró Anna)* (született Mindszente, 1953. november 9-én, anyja neve: Balogh Viktória), Mindszent, Kossuth utca 117. sz. alatti lakost a *Sebestyén Gyula-emlékéremre*.

1. Nevezett Mindszent Város Kultúrájáért kitüntető cím tulajdonosa, amelyet 2010-ben kapott meg.

2. A nemzeti kultúra értékeinek megismertetésébe, elmélyítésébe beletartozik a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismertetése, fontos ezek tisztelete, ápolása, megbecsülése és megbecsültetése a település lakóival. Ezt látjuk és tapasztaljuk már évtizedek óta tőle, hiszen Tóth Imréné több évtizedes kitartó amatőr helytörténész-néprajzkutató munkájának eredményeként napjainkra hatalmas és csodálatos gyűjteményt tudhat magáénak. Elmondása szerint, már kislány korától vonzódott a régi tárgyakhoz, szerette kézbe venni azokat, gyönyörködni anyagukban, kidolgozásukban, formájukban, egyszerűségükben.

3. A tudatos gyűjtőmunkát 1976-ban kezdte. Az első tárgy egy mázas köcsög volt, amelyet kézbe véve megérezte készítőjének mesterségbeli tudását és a messter lelkét is. Ezután is, ha kezébe került egy régi tárgy, mindenkor meghallgatta, meghallgatja a volt tulajdonos – általában idős ember – elbeszélését, meséjét a tárgyról. Őt nemcsak a tárgy érdekelte, hanem a tárgy története és maga az ajándékozó ember, a mai napig is.

4. Tóth Imrénééről elmondhatjuk, felismerte a helyi szellemi és tárgyi értékeket, megőrzésükben is fontos szerepet vállalt. Egyszerű ember, akit érdekel a település múltja, az itt élő emberek élete, élettörténete, munkája, az általuk létrehozott értékek tömege és azok átszarmaztatása mások számára. Szívesen fogadott és fogad napjainkban is érdeklődő látogatókat. Nagyon boldog, ha kisiskolásoknak mesélhet kedvenc tárgyairól, lakóhelyük múltjáról, a régi emberekről. A helytörténet iránt elkötelezett, nemcsak begyűjti a tárgyakat, hanem le is ír a készítőjéről, a használókról mindent, amit megtudott. A gyűjtemény legrégebbi darabja 1765-ből származik, a legújabb 2013-ból. Régebben maga ment el a tárgyért, ma már annyira ismeri őt a település apraja-nagyja, hogy helyébe viszik a régi könyvet,

szilkét, gyékénykosarat, az elhunyt nagymama nagykendőjét, sőt bibliáját is. Több ezer darabos fotógyűjteményének értéke, hogy kutatása alapján ismertek a foton szereplő személyek, események, a fotóanyagot teljesen feldolgozta, dokumentálta.

5. Mindszent település múltját – mint egy hajdani krónikás – jegyzi különleges módszerrel: leírja a tárgyat, a készítőjét, a korszakot, amelyben dolgozott a mester vagy a tárgyat használó. Van egy – már legalább 13 cm vastag – könyve, melyet saját maga írt a város főutcájáról. A főutca valamennyi házát bemutatja az olvasónak, a tulajdonost, tulajdonosokat, az építést és körülményeit.

6. Tevékenysége nem öncélú, gyűjteményét az érdeklődők, kutatók rendelkezésére bocsátja. Saját lakása emeleti részén három szobára való tárgy, irat, fotó várja az érdeklődőket, hiszen Pancsi (így nevezik a városban), akinek tud, segít. Munkájára számíthat a városi könyvtár. Rendszeresen részt vesz a helytörténeti vetélkedők, játékok lebonyolításában. Önkéntesként tevékeny szerepet vállal a Mindszenti Helytörténeti Gyűjtemény anyagának rendszerezésében is

7. Helytörténeti, néprajzi gyűjtőmunkái különböző kiadványokban is megjelentek. A Szentes Tv bemutatta őt és gyűjteményét. Egy kötetre való kézírata várja a kiadást „Visszatérés a múltba” címmel, melyben többek között feldolgozza a mindszenti jelentősebb épületek, házak történetét, szól egy fejezet a mindszenti emberek életéről. Közel 300 fő – Mindszent életében jelentős szerepet játszó közéleti személy – életrajzi adatait is összegyűjtötte. Mindezt sok fotóval illusztrálta.

Mindezeket figyelembe véve, javasoljuk Tóth Imrénének az emlékérem odaítélését.

Mindszent, 2013. április 8.

Kovács Ildikó intézményvezető
Dr. Ávéd János egyesületi tag
Kovács Lajos István egyesületi tag

V. KÖNYVESPOLC

Szegedi egyetemi tudástár 1-8.

A 20. század második felétől reneszánszukat élik az egyetemtörténeti kutatások szerte Európában. A felsőfokú intézmények keresik múltjukat kutatva történetük jeles fordulópontjait, kiemelkedő tudományos teljesítményeiket és jeles professzoraik életrajzát. Az ezredforduló táján érkezett el eme tudományos irány hazánkba, jóllehet korábban ugyancsak készültek tanulmányok, cikkek feldolgozások a témakörből. Szögi Lászlónak (ELTE) köszönhetően e kutatások az európai trendekhez hasonlóan rendszeresek lettek Magyarországon, aminek következtében létrejöttek az egyetemi levéltárak, és több egyetemtörténeti monográfia jelent meg.

Az említett szemléletnek köszönhetően látott napvilágot Minker Emil és Makk Ferenc professzorok, továbbá mások fáradozása nyomán a Szögi László és Varga Júlia: *A szegedi tudományegyetem és elődei története I. rész. A Báthory-egyetemtől a Kolozsvári Tudományegyetemig 1582-1872. Szeged, 2011.* című kötet. A munka az egyetemtörténeti bizottság irányításával és szervezésében tovább folytatódik, majd várhatóan 2021-ben, a szegedi egyetem fennállásának századik évfordulójára jelenik meg a II. rész, amely 1872-től 1921-ig dolgozza fel eddig el nem végzett levéltári kutatások alapján egyetemünk kolozsvári korszakát. Azon szemlélet jegyében, amelyet Szent-Györgyi Albert így fogalmazott meg: „Mi egy törzsnek vagyunk két hajtása”. Tudniillik az SZTE és Babeş-Bolyai egyetemek. (Kevesen tudják, hogy Babeş a szegedi piaristáknál végezte a gimnáziumot, egyetemi előadásait magyarul tartotta.)

A címben szereplő mű az egyetemtörténeti kutatásoknak nem a fent ismertetett ágához tartozik. Egyrészt visszatekintést tartalmaz az egyetem múltjára, másrészt az egyetemen mintegy két-három tudós generáció által nyújtott tudományos teljesítményt mutatja be szemléletes, a nagyközönség számára érthető ismeretterjesztő stílusban és formában. A sorozat egyrészt tükröt tart az egyetem polgárai elé, amelyből megismerhetik önmagukat, mint a szépasszony a sa-

ját arcát, ha tükörbe néz, másrészt a kívülről érdeklődők, ha belenéznek e tükörbe, megismerhetik belőle a szegedi egyetemet. Tükör a mű: benne több dolog jelenik meg összerakva egy képben.

A sorozat szerkesztői: Dux László, Hannus István, Pál József és Újszászi Ilona nem törekedhettek a nyolc kötet teljesen egységes szempontok szerinti szerkesztésére, amely az egyes tudományágak különbözősége és a személyi adottságok miatt sem volt lehetséges. A művet mégis összetartja a téma azonosága és az ismeretterjesztés igénye. Az egész mű, és azon belül az egyes kötetek az olvasónak ma ugyancsak visszafejlődő magas szintű általános műveltségét növelik. Reméljük, minél többen lesznek, akiket kíváncsiságuk elvezet a 2500 oldal egy részének olvasásához.

A mű utolsó kötete, amely tulajdonképpen drágább, és ezzel együtt mivesebb kivitelben valóban képes album lenni, egyrészt azt az épített környezetet mutatja be, amely otthonul szolgált az egyetem mindenkori polgárai számára, azt a történelmi teret, ahol a mindenkori egyetemi élet folyt. Értékes képanyagot válogattak össze a Klebelsberg Könyvtár sokezres fotóanyagából a szerkesztők: Gausz Ildikó, Kokas Károly, Laczkó Sándor és Pap Kornélia. Külön értékét képezik az albumnak a rendkívül informatív magyar és angol nyelvű képaláírások.

Ma már kevesen tudják a tény: Korb Flóris személyében nemcsak a szegedi, hanem a kolozsvári klinikák tervezőjét is tisztelhetjük. Ha végigtekintjük a kolozsvári képeket, rájöhettünk, hogy a trianoni határok meghúzásával egy komplett egyetem került az új hatalom kezére, Szegeden pedig a semmiből kellett új otthont teremteni az egyes karok számára. Az épületek fotóit

nézegetve eszünkbe jut: mekkorát tévedett a monarchiabeli magyar vezetés az új egyetemek Kolozsvárra és Pozsonyba, nemzetiségekkel „megrakott” területekre helyezésével, gondolván, hogy az ott végző fiatalok hű magyarok lesznek. Az Alföldön, az ősi magyar szállásterületen, Debrecenben csak a korszak végén nyílt meg az egyetem. A fentiek ismeretében értelmezhetők igazán a Szent-Györgyi rektori székfoglalójában elhangzottak: „...a mi egyetemünknek van még egy negyedik, különleges hivatása is: hogy a nagy magyar Alföldnek szellemi központja legyen”. Az épületek mellett megjelennek a képeken azok a professzorok, akiknek neve elválaszthatatlan egyetemünkötől, és néhány olyan jeleket, amelyek berögződtek generációk emlékezetébe.

A sorszámát tekintve 1-3. kötetet az egyetem egykori professzorának, Szent-Györgyi Albertnak, aki Szegeden alkotva kapott Nobel-díjat, szentelték a szer-

kesztők. Az első kettőbe magyar és angol nyelven azok a 2012-ben, a Nobel-díj átvételének 75. évfordulóján elhangzott szabadegyetemi előadások kerültek be tanulmányok formájában, amelyek a szaktudományos területei (biológia, orvostudomány) mellett bemutatják eddig kevésbé ismert, a diplomácia, a sport, valamint a filozófia és költészet világában kifejtett tevékenységét. A vívódó tudósban például a magasabb erkölcsi szintre emelkedés vágya fogalmazódik meg. Második imádságában így ír: „Uram! Tisztítsd meg szívemet, emeld magadhoz szellememet, / Hogy testvéreimnek testvére lehessenek.”

reimnek testvére lehessenek.”

A harmadik kötet, amelyet Hannus István nemcsak szerkesztett, hanem anyagát is ő gyűjtötte össze, köszönet érte (!), végeredményben sajátos forráskiadvány. A Délmagyarország és a New York Times hasábjain Szent-Györgyiről 1928 és 1948, illetőleg 1933 és 1986 között megjelent írások gyűjteménye. Benne végigkísérhetjük a nagyformátumú tudós, a reneszánsz ember pályáját az újságok és írók híradásai nyomán. Az összeállításban szereplő cikkek egyenként önmagukban is érdekesek. „Tárgyuk”-ról, a professzorról pontosan szólnak, akár mint tudóst, akár mint közéleti embert említik. Megjelennek bennük a tudomány eredményei mellett a politikai események és a kortörténet. Külön színt adnak az összeállításnak Szent-Györgyi New York Timesban megjelent írásai. Figyelmet érdemel továbbá a stílus, a korrektség és pontosság, amelyek a korabeli újságírást általában jellemezték. Történészek valóban forrásként használhatják e közleményeket.

A 4-től a 7-ig terjedő kötetek a szegedi egyetemen ma művelt tudományterületek szerint mutatják be a tudományos és oktató intézeteket, valamint műhelyeket. Ennek a gondolatnak megfelelően egy-egy kötetben az élő természettudományok, az élettelen természettudományok, a bölcsészettudományok, valamint a bölcsészet- és társadalomtudományok kaptak helyet. A kötetek a szándékot illetően egységesek. Az országhatárokon túlterjedő, időnként az egyes tudományágakban irányt adó, generációkon átívelő kutató munkát és tudományos eredményeket kívánják bemutatni. A bemutatás módszere és ennek megfelelően a szerkezet más és más. A felhalmozott ismeretanyagot, amelynek részletezésére az ismertető keretében nincs mód kitérni, 1202 oldalon 105 szerző 70 tanulmányban mutatja be. A mennyiségi adatok önmagukban tiszteletet parancsolóak. Az egyes tanulmányokban a jobb megértést, az ismeretek „megköthetőségét” az olvasó számára a jól elhelyezett képek segítik elő.

Az élő természettudományok kötetet Dux László szerkesztette. Olvasmányos stílusban 24 tanulmány ad számot egy-egy orvosbiológiai terület kolozsvári, illetve szegedi indulásáról, múltjáról, fejlődéséről és jelenlegi állapotáról. Az egyes tanulmányokból kiderül: miként adták át a generációk egymásnak, az idősebbek a fiatalabbaknak tudásukat, módszereiket, és hogyan vezették be a fiatalabbakat a tudomány nemzetközi áramába. A leírásokból látható, mennyi aprómunka előzi meg az eredményeket.

Az 5., az élettelen természettudományokat összefoglaló kötetet Hannus István szerkesztette. A szerkesztői elképzelés az előző kötetéhez hasonló. Ezt tette lehetővé a szerzői gárda. Az egyes részek íróit egyik kötetnél sem említettük, itt kivételt téve a fizikáról szóló fejezetet íróját, Gyémánt Ivánt, a matematikáét, Klukovits Lajost emeljük ki, akik bemutatva tudományterületüket, a 279 oldalból a múltat és jelent egyaránt jól bemutatva százat írtak olvasmányosan és érthetően.

Az élő és élettelen természettudományok kötetei esetében a nemzetközi tudományossághoz kapcsolódás, a vele szoros együttműködés megszokott dolog. Csak rövid időre szakadt meg az 1950-es években. Nem így a bölcsész- és társadalomtudományok körében. Éppen ezért öröndetes a felzárkózás, amely e tekintetben látványos. Lemérhető a 6. és 7. kötetekben elhelyezett tanulmányok jegyzetapparátusából, amely bővelkedik a külföldön megjelent szakirodalomra hivatkozásokból. Eltűnt tehát a „vasfüggöny”. Vajon, nem ereszkedik-e le újra most nem politikai, hanem pénzügyi okokból. Már sokan mondogatják: nyugatról keletre haladva az utolsó jó könyvtár Bécsben van. Elmélyült kutatáshoz, a teljes szakirodalom összegyűjtéséhez pedig nem elégséges az internet.

A két humántudományi kötet szerkesztői Pál József és Vajda Zoltán. Bennük a doktori iskolákat karakterizáló jeles professzorok egy-egy tanulmánya került elhelyezésre. Színes kép bontakozik ki a 33 tanulmányból bemutatva a sok irányt, amelyek felé haladva a doktori iskolák képzik a hallgatóikat. Az egész Euráziára kiterjedő tarka képet, amely a tanulmányokból feltárul, leírni hosszadalmas és fárasztó lenne, elolvasni unalmas, inkább az egyes írások olvasását ajánljuk, érdekesek, sőt helyenként szórakoztatóak.

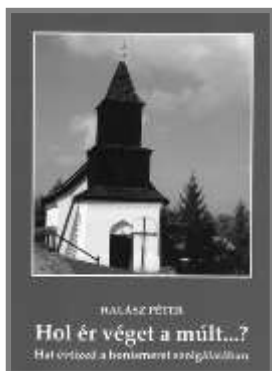
Ahogy a tudomány egyre több szakágra osztódott és fejlődött, úgy terebélyesedtek a karok, gyarapodva új tanszékekkel, és új karok is születtek. Lépést tartva a haladással, bátran mondhatjuk, ezáltal lett a szegedi egyetem a Balkán felé a magyar tudomány bástyája, Szeged pedig „intelligens város”. A köteteket olvassák végzett és az egyetemre járó és oda kerülő hallgatók, továbbá mindenki, akit érdekel egyetemünk, az egyetem pedig vivat, crescat, floreat.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Halász Péter hat évtizede a honismeret szolgálatában

A kecskeméti honismereti akadémia kiváló alkalom és helyszín volt egy vérbeli honismereti könyv bemutatására. S ha hozzáteszem, hogy *Halász Péter* új könyvéről van szó, akkor különösen indokolt, hogy a honismerőknek ezen a „családi” összejövetelén került erre sor. A szerzőt ebben a közösségben mindenki ismeri, hiszen mozgalmunk egyik megbecsült szereplője, aki 35 éven át volt a Honismeret folyóirat szerkesztője, 15 éven át Szövetségünk elnöke. Egy 456 oldalas könyvről van szó, amely a Nemzeti Kulturális Alaptól kapott pályázati támogatás, a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület és a Honismereti Szövetség összefogása mellett 154 egyéni „előfizető” segítségével jelenhetett meg, s amelyet máris sokan kezükben tartanak, hiszen mindnyájunk érdeklődésére számíthat. Örömemre szolgált, hogy a kötet megformálásában közreműködhettem, s az Akadémia baráti légkörében az érdeklődők figyelmébe ajánlhattam.

Vérbeli honismereti könyvnek neveztem. Joggal, mert elejétől a végéig mozgalmunk képezi a tárgyát. Kettős címe is igazolja ezt.

A főcím: *Hol ér véget a múlt?* A honismerettel foglalkozók számára valódi és jogos kérdés ez. Egyrészt azért, mert gyakran tapasztaljuk, hogyan tör elő a múlt a mában, másrészt mert meg szeretnénk őrizni a múltból, „ami szép, ami jó, ami nemes, és amit érdemes...” (Veres Péter szavait adaptálva). A kötet írásai, Halász Péter szemléletének tanulságai is ezt az egybejátszást tükrözik, hiszen a múltról szólva a jelennek beszél, s a jelen értékelésében visszatekint a gyökerekre. A főcím nyitva hagyja a kérdést, mert talán nem is a válasz fontos, hanem a kérdéssel való foglalkozás; pontosabban: a kérdés szellemében való vizsgálódás. Erre majd még visszatérek.

Van azonban alcíme is a könyvnek, amely közvetlenül is utal a tartalmára, a szerzőnek a honismerettel való elkötelezettségére. Hat évtizedre történik az alcímben utalás, vagyis Halász Péter gimnazista diák korában jegyezte el magát a népismerettel. Van is a könyvben egy rövidnadrágos fénykép, amely első néprajzi gyűjtőútján készült róla és adatközlőjéről Hollókőn. S ezzel máris igazoljuk, miért került a hollókői templom képe a kötet címlapjára. Mert itt, nagyapja szülőfalujában indult az a terepmunka, amelyet máig folytat.

A kötet azt példázza a szememben, hogy milyen sokféle út nyílik meg annak a számára, aki a honismeret szolgálatába lép.

Az egyik a *mozgalom, a szervezés* vonulata. Szerzőnk kezdettől ott állt Morvay Péter, illetve Töltési Imre mellett, nem véletlen, hogy fiatalon rábízták a Honismeret folyóirat szerkesztését. Így aztán e könyvből sok információt kapunk mozgalmunk gyökereiről és máig vezető útjáról. És benne van a könyvben a *néprajzi gyűjtés* hálózattá fejlődött története. Megnyilatkozik e könyvben Halász Péter, az etnográfus, aki a Néprajzi Társaság önkéntes gyűjtőszakosztályának titkára, majd elnöke volt, így aztán közvetlen tapasztalatai vannak a gyűjtőmozgalomról. Az *elmélet* síkja sem hiányzik. Foglalkoznia kell – már csak tisztségeiből kifolyólag is – elméleti kérdésekkel, amelyek a mozgalom alapvetését szolgálják, s amelyek megválaszolásával céljai, munkaformái világosabbá lesznek. S folyamatosan szükség van a *figyelő* tekintetre. Ott vannak szeme előtt és a kezében a honismereti jellegű kiadványok. Nemcsak a honismereti bibliográfia folyamatos frissítésével, hanem recenziók írásával is figyel, segít. E kötet bőven válogat ilyen jellegű írásaiból; kiderül, hogy szinte naprakészen ismeri a kárpát-medencei honismereti irodalmat.

A honismereti mozgalom sokszínűsége tehát szervesen tükröződik a könyvben, amelynek szerkezete segít eligazodni Halász Péter sokágú munkásságában. Nemcsak azzal, hogy Mészáros Borbála összeállításában közöljük a szerkesztés lezárásáig 1121 tételből álló publikációs jegyzékét, hanem azzal is, hogy szemelvényeket adunk ebből a gazdag munkásságból.

A kötetnek – a motívumokat megvilágító szerzői bevezető után – három fő fejezete van. Az *elsőben* az általánosabb érvényű, fontos elméleti kérdéseket tárgyaló tanulmányok kerültek „Nemzeti örökségünk és a honismereti mozgalom” cím alatt. Itt olvashatunk nagyon érdekes adalékokat a honismereti munka kiszélesítéséről, a mozgalom olyan sikeres hajtásairól, mint a „Röpülj, páva!” tévéműsornak vagy a táncházaknak a jelentősége, s itt foglalkozik a szerző a hagyomány, a népművészet, a honismeret és a közművelődés módszertani problémáival. A *második* egységben „Nehéz idők” címmel a társadalmi valóság kérdéskörével foglalkozó írásokat olvashatunk. A hazai – elsősorban falusi – világ mellett megjelenik a kisebbségi lét és külön alcsoportban a csángók problematikája. Mások munkásságának, eredményeinek bemutatása, népszerűsítése mellett megszólaltatja a Trianon szülte gondokat, a nemzetiségi politika hatása- it, a nemzeti és nemzetiségi stratégiákat. A csángómagyarok sorsáról, helyzetéről, identitásáról rendkívül érdekesen és hitelesen szól; a róluk szóló rész önmagában is igazolja e könyv létjogosultságát. Az „Elődökről, kortársakról, önmagamról” című *harmadik* részben előbb mestereiről szól, akiket a „magyarság őrlelkei”-nek nevez, azután küzdőtársait mutatja be adat- és gondolatgazdag szemlélettel, majd két interjúban önmagáról vall; így válik teljessé a korszak.

Gyűjteményes kötetről van szó, amelyben tehát olyan írások szerepelnek, amelyek korábban valahol már megjelentek, vagy előadásként elhangzottak. Az a tapasztalatom, hogy az anyag elrendezésének és a közleményekben szereplő gondolatok egybejárásának köszönhetően valami többlet tartalom jelenik meg azok számára is, akik esetleg ezeknek a cikkeknek, tanulmányoknak némelyikével korábban már találkoztak. Több előny is származik abból, hogy sikerült kötetbe gyűjteni az *időben* több mint fél évszázadot, *térben* szinte a teljes Kárpát-medencét, *tematikában* pedig a honismeret széles horizontját átölelő szövegeket. Hiszen ezek alapján megrajzolható nemcsak a szerző érdeklődésének, tájékozódásának és tájékozottságának teljes színskálája, hanem a hazai honismereti mozgalom értékvilága, a táj- és népkutatással foglalkozók olykor küzdelmes, mégis becses termést hozó munkálkodása, a nemzetért szolgálatot vállalók bűvópatakszerűen olykor nyílt, máskor meg közvetett kiállása, talán azt is mondhatjuk: a hazai „átlagértelmiség” felelős, a jövő nemzedékeknek szóló magatartás- és cselekvésmódja.

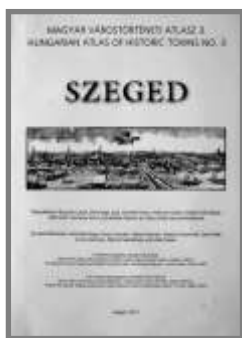
Hol ér véget a múlt? – kérdezem újra Halász Péter könyvével a kezemben. A rohanó idő minden percében meghal a jelenből valami. Akik honismerettel, hagyományápolással foglalkoznak, nagyrészt a velünk élő múlt szolgálattévői. Tudják, tapasztalják ugyan, hogy rendre eltűnik, változik, átalakul az emberi élet- és szokásrend sok eleme, de közben lerakódik környezetünkben és bennünk a múló világ sokféle hozadéka, visszük a múlt jótékony adományát és nehez terhét egyaránt. Halász Péter könyvében is így jelenik meg a magyar világ, hiszen jól tudja, hogy a nemzeti önismeret nem egyszerűen történelmi ismeret, hanem a korábbi nemzedékek életsorsának tanulsága és példája, s mindig a jelen magyarjainak cselekedeteiben nyer értelmet. Tudjuk: ha sorskérdésekről beszélünk, mindig arról van szó, hogy a múlt örökségéből valamilyen megoldandó feladat vár ránk a forrongó jelenben. Szemléletesen tárul fel ez az igazság például akkor, amikor a szerző a csángó identitást vizsgálja.

Halász Pétert „történelmi” időköt élte meg. Ő még Veres Pétertől, Erdei Ferentől, Németh Lászlótól, László Gyulától, Benda Kálmántól, Domokos Pál Pétertől közvetlenül tanulhatott, kiváló emberek névsorát állíthatjuk össze kortársaiból, s elégtétellel gondolhat arra, hogy szerkesztőként, szervezőként az őt követő nemzedéknek egyengethette az útját. E könyv írásainak szerzője nem külső szemlélője tehát korának, nem egy kávéház ablakán át tekint ki a való világra. De nem is tudós megfigyelő csupán, aki mikroszkópja alá helyezi vizsgálódása tárgyát, s a kutatószoba csöndjében foglalja össze tapasztalatait. *Tanú ő, amint egyik, többször idézett mestere, Németh László is, akinek szavaival értékelhetem ezt a kezemben tartott könyvet, melyben „az ismeret problémává s a probléma magatartássá válik”.* Vagyis: „Nemcsak szemtanúja annak, ami van, hanem bizonyágtevő amellet, ami örök. Azon túl, hogy írás: erkölcs!”

Mert könyvének sokunkat megérintő jellemző hívószavai vannak: nemzeti örökség, magyarságtudat, nemzetiségi sors, hagyományos műveltség, táji gyökerzet. Biztos vagyok benne, hogy ezek visszhangot keltenek a honismerők széles táborában; fontos és örvendetes tehát, hogy ez a gyűjteményes kötet megjelent; szívből ajánlom valamennyiük értő figyelmébe.

KOVÁTS DÁNIEL

*Dél-alföldi évszázadok modern térképeken: Szeged várostörténeti atlasza**

A térképészet történeti távlatokban végigkísérte az államok kialakulását és fejlődését. Különböző formákban bár, de az ókortól kezdődően minden historikus periódusban létezett, hiszen nélküle nem lehetett volna a nagyobb területű országok közigazgatását megszervezni. Így a térképészet a korai korszakokban jellemzően állami célokat szolgált: a hadiutak tervezését, a stratégiai–védelmi rendszer kialakítását, a hadmozgások irányítását tette lehetővé. A kereskedelmi útvonalak használatában és az államok vagy a kontinensek közötti kereskedelemben szintén lényegessé vált, hogy a könnyebb tájékozódás végett egy meghatározott földrajzi terület geográfiai jellemzőiről képi vázlat készüljön. A korai utazók úti jegyzetei is egyfajta „szöveges” térképek voltak, amelyek textus formájában tették lehetővé egy-egy régió térszerkezetének viszonylagos reprodukálhatóságát.¹ Ugyanakkor a középkori s főként az újkori térképeket egyféle műalkotásoknak is tekinthetjük, hiszen közülük sok megrajzolása magas művészi igényvel történt, számos alkalomkor pedig – mint például a világtérképek esetében – nem feltétlenül a teljes pontosságra, hanem éppen e festői művészet értékeire helyezték a hangsúlyt.

A modern térképészetről igazán csak a 19. évszázadtól beszélhetünk, amikor a térarányok megtartásának különböző módszertanait a megbízhatóság igényével fejlesztették ki. A jelenkori értelemben vett kartográfia a 20. századi technológiai vívmányok nélkül nem jöhetett volna létre, a 21. század pedig a térinformatika

* Szeged. Magyar várostörténeti atlasz 3. / Hungarian Atlas of Historic Towns No. 3. Csongrád Megyei Honismereti Egyesület, Szeged, 2014.

¹ Lásd pl. *Paniumi Priskus* (410?–472 után) úti beszámolójának elemzéséről *Szeremlei Samu*: Hód-mezővásárhely története, I. k. Hódmezővásárhely, 1900. 325–357.

tudományának, módszertanának köszönhetően ténylegesen valóra váltotta az emberiségnek a pontos és informatív térképek alkotására irányuló vágyát és igényét. A térinformatika ugyanis lehetővé teszi a különböző forrásokból eredő térbeli adatok integrálását. Funkciói megengedik az így kombinált adatok manipulálását, elemzését és megjelenítését. A felhasználók modelleket is futtathatnak a földrajzi információs rendszerben (GIS) tárolt adatokon, miáltal összetett kérdésekre nyerhetnek válaszokat.² A műholdak bevonásával ma már rendkívül pontos koordináták határozhatók meg; a digitális (digitalizált) fázistérképeknek e koordinátaértékekkel való korrigálása, átszerkesztése, kiegészítése s egymásra rétegezése pedig új távlatokat nyitott a térképészet fejlődésében.

A modern számítógépes topográfia és a történettudomány sajátos találkozását jelenti a várostörténeti atlaszok készítése, amely tevékenység a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság (*Commission Internationale pour l'Historie des Villes*) által szabályozott *Európai Városok Történeti Atlasza* kutatási program keretében valósul meg. A várostörténet-írás e sajátos módszere és formája 1968-ban indult útjára, amely egységesített elvek szerinti, összehangolt tevékenységet jelent az elmélyültebb és összehasonlításra alkalmas várostörténeti kutatások elvégzése céljából. Magyarország csupán későn, 2010-ben kapcsolódott e nemzetközi áramlatba, amikor is megjelent Sopron atlasza, melyet 2011-ben Sátoraljaújhelyé követett. E sorozatban harmadik hazai kötetként 2014-ben készült el többéves munka nyomán Szeged bilingvis (magyar és angol nyelvű) várostörténeti atlasza, amelynek összeállítói Blazovich László,³ Balia-Nagy Judit, Horváth Ferenc, Kelemen Gábor, Kratochwill Mátyás, Máté Zsolt, Szemerey Anna, Szerdahelyi Péterné és Takács Máté voltak, az adatok feltárásában pedig számos további szegedi helytörténész: Apró Ferenc, Berta Tibor, Farkas Csaba, Kormányos András, Petrovics István és T. Knotik Márta vett részt. A kötet nem csupán speciális térképeket ötvöz, hanem terjedelmes, jegyzetelt *tanulmányokkal, adattárral* és gazdag *irodalomjegyzékkel* teszi e páratlan vizuális világot a felhasználó számára még érthetőbbé egy történelmi utazásra kalauzolva őt, amely a historikus kezdetektől napjainkig tart.

A térképtáblák koncepcionális rendszert alkotnak. Az A1 és az A2 jelű sorozat a kiindulópontnak tekintett alaptérképeket tartalmazza a városról s annak környezetéről. A topográfiai fejlődési folyamatot a további táblák (A3 fázistér-

² Zentai László: Térképészet és térinformatika. In: Térinformatika – 2004. NyME GEO., Székesfehérvár. <http://real.mtak.hu/5537/1/1146803.pdf>, 4. p. (2015. március 5-i honlap állapot.) Lásd még *Uő.*: Számítógépes térképészet. (A számítástechnika alkalmazása a térképészetben.) Bp., 2000., továbbá *Szabó Szilárd – Kummert Ágnes*: Fejezetek a térinformatika magyarországi történetéből a kezdetektől 2000-ig. h. n. [Bp.], 2001.

³ *Blazovich László* főszerkesztő munkásságában az atlasz szervesen kapcsolódik az alföldi város történetének szentelt korábbi kutatásaihoz, melyekből e helyt csupán hármat emelünk ki: *Városok az Alföldön a 14–16. században. Dél-alföldi évszázadok 17.* Szeged, 2002., *Szeged rövid története. Dél-alföldi évszázadok 21.* Szeged, 2005., *Demográfia, jog és történelem. Dél-alföldi évszázadok 31.* Szeged, 2013.

képek) ezekre vetítve ábrázolják. A generális térképeket a jelenlegi állapotot tükröző hatályos topográfiai térkép (A4) és a városközpont látványos légi felvétele (A5) zárja. A B sorozatban tíz tematikus tábla található Szeged földrajzi területe s telekhálózata, benne a végbement építkezések strukturális változásairól a szociotopográfiai és városmorfológiai viszonyok közé nyújtva szemléltető betekintést 1522-től kezdődően 2010-ig. A C sorozat hadmérnöki felméréseket és térképeket (C1), 19–20. századi térkép-reprodukciókat (C2), némely történelmi állapotok rekonstrukcióit (C3), valamint korabeli valós vagy idealizált városi látképeket, életképeket (C4) foglal magába.

Az összesen ötvenegy önálló *térkép és fotográfia* közül néhányat érdemes külön kiemelni. A színes térképek sorát a Szegeddel összefüggésben legismertebbek reprodukciói nyitják: a Giba Antal-féle kataszteri felmérés (alaptérkép), amely a város és környéke 1841 és 1844 közötti ingatlanszerkezetét rögzítette, valamint két hadi célú felmérés eredményeként készült térképrészlet 1783-ból és 1861-ből. Az utóbbiak a Tisza-parti város környezetének geográfiai sajátosságait – melynek origójában és a település magjában a vár állott – szintén jól érzékeltetik.

Az urbanizáció fejlődését bemutató fázistérképek vezetnek végig a történelmen. Elsőként azt rekonstruálhatjuk, honnan indult el a folyamat, amelynek köszönhetően az egymással határos falvak (Alszeged, Felszeged, Középváros) és a *castrum* a 14. század végére várossá egyesültek. Mindez nem egyedi jelenség, miáltal a szóban lévő térkép modellként szolgálhat más középkori alföldi városok születéséhez is. Az 1522. évi tizedjegyzék alapján készített helyzetrajz e több évszázados folyamatnak a végeredményét tárja elénk, amely hatékonyan párosul Szeged 16. századi szociális topográfiájával. Tulajdonképpen – a térszerkezet alakulása tekintetében – érdemben innentől hasonlíthatók össze egymással a középkori, majd barokk, később klasszicista, szecessziós, végül „szoc-reál” város különböző korszakairól készült rajzolatok.

Az első jelentősebb várostérképet De la Croix Paitis alkotta Szegedről 1713-ban. Az ennek alapján szerkesztett helyzetrajz jól vethető össze a 18–19. századfordulós más hasonló művekkel: Vedres István és Buday Mihály 1816. évi, valamint Balla Antal 1777. évi térképeivel. Ezeket egészítik ki a Szeged tágabb környezetét bemutató 1834. és 1836. évi fázistérképek; az utóbbi Halácsy Miklós Új-Szegedet ismertető alkotása nyomán készült. A középkori eredetű organikus városszerkezet időbeli kiteljesedését, vagyis a 19. század közepi állapotát az említett Giba-féle térkép digitálisan újraszerkesztett változatán, valamint Josef Bainville 1850-ből való művén szemléljük meg. Szintén érdekesek az egykor volt szegedi várral összefüggő vázlatok és ábrázolások (1698, 1716, 1751, 1775), amelyek az archeológiai ásatások miatt napjainkban újra aktuálisak a ma már csak képekről ismert erősség történeti elképzelhetősége érdekében.

Mint ismeretes, a modern Szeged létrejöttének közvetlen előzménye az 1879 márciusában bekövetkezett tiszai gátszakadás és a várost romba döntő nagy áradás volt.⁴ A Tisza Lajos kormánybiztossága alatt és után véghezvitt rekonstrukció az archaikus arculatú szabad királyi városból egy európai léptékű nagyvárost hozott létre. Maga az országgyűlés is foglalkozott a történekekkel több jogszabályt fogadva el a szokatlan volumenű beruházások mielőbbi elkezdése végett.⁵ Emiatt Szeged települési struktúrája teljesen megváltozott, új szerkezeti és rendezési tervek alapján elnyerte a ma is létező körutas és sugárutas jellegét – nem titkoltan Párizs mintája nyomán. Az e témával kapcsolatos átnézeti térképek drámaian illusztrálják a város halálát és feltámadását, a korábbi és az újonnan létrejött utcahálózat, illetve városkép viszonyát, benne a közterületek szintje feltöltésének gigászi munkáját. Az említett eredeti és újratervezett térképeket a városról a 18. s a 19. században készített karcolatok, festmények, illetve fotográfiák teszik még teljesebbé; például a híres mariazei kegykép vedutája, valamint Pauli Hugó szép akvarelljei.

Az atlaszt impozáns terjedelmű, jegyzetelt *tanulmányok* kísérik, melyek szövegesen taglalják és értelmezik a térképeken látottakat: a középkort nézve összefoglalóan, majd a 16. századtól évszázadonként haladva jelenkorunk felé. A *topográfiai adattár* pedig páratlan enciklopédia a város múltjáról, mintegy lexikonszerű kiegészítése a *Szeged története* nagymonográfiának: tételeken megismerhetők belőle többek között Szeged közigazgatásán, birtokviszonyain és jogállásán túl a historikus demográfiai jellemzők, az utcajegyzékek, a közélet számára jelentősebb ingatlanok, egyházi létesítmények, valamint a kereskedelem, a kézművesség, az egészségügy, az oktatás, a szórakozás, a közlekedés, a közművek, a mezőgazdaság, a bányászat, a geodézia, a halastavak és az ipari létesítmények tematikus adatai, évszázadokon átívelő tablói. A fent röviden bemutatott korszerű technológia azt is lehetővé teszi, hogy ezen adatokat a térképekre vetítsük és pontosan lokalizálhassuk.

⁴ Blazovich 2005. 128–136.; *Kéringér Mária*: Repertórium: a Szegedi Királyi Biztosi Hivatal iratai, 1880–1883. In: A Szegedi Királyi Biztosi Hivatal iratai, 1880–1883. Szerk.: Kaján Imre, Zombori István. Szeged, 2010. 7–199.; *Nagy Zoltán – Vágás István*: Szeged újjáépítése. In: Szeged története 3.: 1849–1919. Szerk.: Gaál Endre. Szeged, 1991. 155–218.; *Dóka Klára*: A Szegedi Királyi Biztosság (1879–1884). In: Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1976/77–2. Szerk.: Trogmayer Ottó. Szeged, 1977. 365–386.; *Oltvai Ferenc* (szerk.): Szeged múltja írott emlékekben. Szeged, 1968. 172–175., 178–179.; *Ruszoly József*: Szeged szabad királyi város törvényhatósága (1872–1944). Tanulmányok és forrásközlés. Tanulmányok Csongrád Megye történetéből XXXV. Szeged, 2004. passim.; *Szabó László*: Szeged halála és feltámadása. Szeged, 1929. (3 kötetben), *Újlaki Antal*: Tisza Lajos és Szeged. Szeged, é.n. [1910.] 3–107.; *Reizner János*: Szeged története. Szeged, 1899–1900. 2. k. 309–358.; *Kulinyi Zsigmond*: Szeged új kora. A város története (1879–1899) és leírása. Szeged, 1901. 1–154. stb.

⁵ *Antal Tamás*: A szegedi királyi biztosság közjogi háttere. Adalék Szeged dualizmuskori közigazgatás-történetéhez (1879–1883). In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv IX. Főszerk.: Á. Varga László. Bp., 2014. [2015.] 255–275.

E sorok szerzője a számos téma közül e helyt csupán az általa is vizsgált 20. századi urbanizáció egy szignifikáns részét emeli ki.⁶ Szeged városképét az 1950-es években a szocialista realizmusnak is nevezett, szándékosan a szovjet megoldásokat követő építkezések befolyásolták, azonban nem olyan drasztikus mértékben, mint az ország több nagyvárosában. Minden esetre a Marx tér (ma Mars tér) és az Attila utca által bezárt területen 1953 és 1955 között emelt lakóháztömb feltétlenül figyelmet érdemel, amely ma is jól illeszkedik a városi épített környezetbe. Az észrevehető változások 1957 után következtek be: a Nagykörút mellé új csatorna- és vezetékálózatot fektettek, az útra korszerű aszfaltreteget terítettek, amely lényegesen megváltoztatta a korábbi utcaképet is. Szintén ebben az időben kezdődött el a szélesebb körű emeletréépítési program. E munkának eredményeként alakult ki például a Bartók tér egységes, kétemeletes térfala, valamint a Lenin körút (ma Tisza Lajos körút) új arculata, igaz: a korábbi stílusirányzatok jellemzőit a toldások alkalmával sokszor figyelmen kívül hagyták, ekként helyenként sajátos homlokzatok keletkeztek.

Elindult továbbá a Vedres utca, a Szentháromság utca s az Oskola utca környékének rendezése is, amely részben az ottani elavult házingatlanok felújításával és megőrzésével, részben teljesen újak emelésével valósult meg. Ezzel sajnálatosan olykor etnográfiai és várostörténeti szempontból értékes emlékek is eltűntek, másfelől viszont az orvostudományi egyetem szak- és továbbképzési központja, illetve később a Somogyi-könyvtár s a levéltár palotájának építésekor törekedtek a Dóm tér hangulatának megőrzésére.

1958-tól országos szinten megkezdődött a lakásépítési hullám, amelynek műszaki jellemzője az új paneltechnológia volt. A szegedi tanács által is kezdetét vette az úgynevezett városi lakótelepek kialakítása: elsőként 1962-ben neveztek el a történelmi ukrán városról az Odessza városrészt, melynek építése több lépcsőben történt előbb hagyományos, később panel elemekből. 1965-ben hét ütemre tagolva megindult a József Attila sugárút, a Körtöltés utca, a Lugas utca és a Tápéi sor, majd az egykori Tabán, a József Attila sugárút, az ottani temető és a Retek utca által határolt területen egy újabb lakótelep emelése is. Érdekeség, hogy anno a városrész részletes rendezési tervét a szóban lévő történelmi atlasz egyik szerzője, Takács Máté készítette el! A kivitelezés első három üteme 1970-re valósult meg. A munkálatokat a körtöltés mellett indították el közép-téglablokkos módszerrel, majd a műveletet gyorsítandó utóbb ott is áttértek a panelszerkezetek alkalmazására. Tarján városrészben így végül 7231 lakás léte-

⁶ *Antal Tamás*: A tanácsrendszer és jogintézményei Szegeden (1950–1990). Szervezeti és működési alapvetések. = Dél-alföldi évszázadok 26. Szeged, 2009. 192–201. p. Lásd részletesen: *Blazovich László*: Szeged történetének rövid foglalata. A városkép alakulása 1950 után. (21. rész) In: Szeged. A Város folyóirata. 2004. nov. (11. sz.) 2–4.; *Takács Máté*: Városépítés, városkép. In: Szeged története 5. 1945–1990. Szerk.: Blazovich László. Szeged, 2010. 21–84.; *Balázs Imre*: Béketelep története – Szeged legrégebbi lakótelepe. Szeged, 2003.

sült, amelyek 4–10 emeletes házakban helyezkedtek el. E beruházás elfogultság nélkül nevezhető monumentálisnak, mivel egyszerre tízezreknek adott lehetőséget a közművesített, korszerű körülmények között megvalósuló, komfortosabb magánélethez és lakhatáshoz.

A lakásprogram a kialakuló harmadik körút két oldalán folytatódott a József Attila és a Kossuth Lajos sugárutak között. Ennek jegyében Makkosházán 3363, Újrókuson 4774 lakást adtak át. A több mint nyolcezer lakásban harmincezernél is több lakos talált új otthonra, a tarjáni részek adatait hozzászámítva pedig a panelházak körülbelül 60 ezer ember számára hozták el a modernizált városi életet Szegeden. E lakótelepek kissé egyhangú toronyházai északkeletől északnyugatig karéjozzák a várost, kiformalva ezzel a ma is létező arculatot, ami jól érzékelhető az atlaszbeli áttekintő térképeken. Elvitathatatlan tény, hogy a város történetének legnagyobb állami-önkormányzati beruházását valósították meg az akkori Szeged megyei városi tanácsok, amely szükségképpen együtt járt egy – manapság sokat bírált – új életforma kialakulásával – csakúgy, mint más nagyobb városokban.

Szeged térszerkezetének változásában a már említett harmadik körútgyűrű is feltétlen kiemelését érdemel (Rókusi, Makkosházi, Budapesti körutak), hiszen azt már a 19. század végén, a nagy áradás utáni rekonstrukciós munkálatok idején tervbe vették, azonban a megvalósítására csak az 1970-es években került sor a tanács városfejlesztő tevékenysége által. Szintén lényeges volt a folyón átívelő északi Tisza-hídnek (2001 óta Bertalan-híd) – az országos közúthálózat legnagyobb felületű hídjának – a megépítése s átadása (1979), amellyel a belvárost tehermentesítették főként a nemzetközi közúti forgalomtól.

Összességében Szeged urbanizációja legújabb kori történetének *két nagy csópontja* volt: az 1879 utáni polgári újjáttervezés és városépítés, valamint a tanácsrendszer második felében végbement, egész városrészeket létrehozó szocialista nagyberuházások időszaka. A kettő ugyan eltérő történelmi környezetben ment végbe, de a párhuzamot ma sem lehet említés nélkül hagyni. Az atlasz mindegyike a vizualitás eszközeivel igen érzékletesen hívja fel a figyelmünket.

Ezen s még számos erénye alapján jó szívvel ajánljuk a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület kiadásában és több szponzor önzetlen támogatásával megjelent különleges kiadványt minden, a magyar várostörténet és Szeged múltja iránt érdeklődő olvasó szíves figyelmébe.

ANTAL TAMÁS

Felletár Zsolt – Segesváry László: Szegedi fűrészés historia 1869-1949

2013-ban jelent meg Felletár Zsolt szerkesztésében az általa tervezett szegedi ipartörténeti trilógia első része, a *Szegedi fűrészés historia* című kismonográfia, amely Szeged faiparát, azon belül az elsődleges fafeldolgozás történetét mutatja be a kiegyezés időszakától egészen az államosításig. A könyv megjelenését követően Prof. dr. dr. H. C. Molnár Sándor, a Nyugat-magyarországi Egyetem volt dékánja a Fatáj-online című szakfolyóiratban így nyilatkozott a tanulmányról: „A könyv fantasztikus, igényes, tartalmas és szép. Kevés ilyen szakmatörténeti munkát láttam.” Felletár Zsolt, Budapesten élő mérnök-közgazdász, szerzőtársával, a műszaki végzettségű Segesváry Lászlóval a népes Lippai család tagja. Az előbbi szerzőnek déd-, utóbbinak nagyapja az a III. Lippai Imre (1876–1961), aki szakmai pályafutását hajóácsként vagy – ahogy akkor nevezték – *superként* kezdte a XIX. század végi Szegeden, majd az 1920-as évekre már fűrészgyáros és Szeged legnagyobb adózói között szerepelt. Az 1940-es évekre a történelmi Magyarország öt legnagyobb fűrészüzemi kapacitásával rendelkező gyáriparosa között található. Életpályája és szakmai teljesítménye elismerésül 1945-ben az Alföld faipari szereplőit magába tömörítő Tisza-menti Fűrésziparosok Egyesületének elnökévé választották. A történet központi szereplője a Lippai család; tehetséges, önerejéből felemelkedő, generációról generációra továbblépő nemzetség, amely több városra kiterjedő, szerteágazó cégcsoportot – fűrészgyárak, téglagyár, gőzmalom, mészégető, mozi – kiépítve tartotta fenn magát a gazdasági hullámverések közepette, és hagyott nyomot Szeged, szélesebb körben a magyar faipar történetében.

A könyv jól szerkesztett hét fejezete köz- és gazdaságtörténeti korszakokra osztva mutatja be a faipar általános helyzetét, majd a szegedi történések irányába halad. Közben nyomon kísérhetjük az alföldi faipar lobbis tevékenységét egészen 1879-től az államosítást megelőző időszakig. A szerzők írásukban elsősorban azokra a fafeldolgozó vállalatokra koncentráltak, amelyek a kor definíciójának megfelelően már gyárnak voltak tekinthetőek, azaz folyamatosan minimum 20 főt foglalkoztattak, és fűrészgépeiket gőzgép hajtotta.

A szerzők a tanulmány elején a következő kérdésre keresik a választ: hogyan válhatott az erdőkben szegény Szeged az alföldi faipar központjává a XIX. században? Megválaszolására mindenekelőtt bemutatják Máramaros vármegye erdőségeit, erdőhivatalait és tutajrakodó helyeit, ahonnan a tutajosok a Tiszán a tutajba rögzített farönköket Szegedre szállították. Hasonlóan Szeged nagyüzemi malomiparához, az elsődleges fafeldolgozást végző gyárak többségét más városból származó, a 19. század közepén betelepült vagy Szegeden tevékenykedő kereskedő-iparos vállalkozók alapították. Ezek közül a legelső a temesvári likőr- és rosoglio gyáros Reiner Mór alapította felsővárosi szeszgyárában, 1869 januárjában, melyet még ugyanabban az évben értékesített a Szegedi Gyártelep részvénytársaságnak. Ez utóbbi hosszú évtizedekig az egyedüli olyan tőkeegyesítő társaságként működött a faiparban Szegeden, amely messze túllépte a családi vállalkozás kereteit. Részvényesei között számos sikeres szegedi kereskedő, iparos, banküzlettel foglalkozó vállalkozó és osztrák bank volt megtalálható.

1870-ben a második fűrészgyár nyitotta meg kapuit. A kecskeméti Löwy Sámuel a szegedi fakereskedő Pap Istvánnal Újszegeden építette fel korszerű gyárát, mely egészen az 1947-es államosításig a család (rész)tulajdonában maradt, amivel kiérdemelte a leghosszabb ideig működő szegedi gőzfűrészgyár címet. 1940-tól, mint Újszegedi Gőzfűrész és Ládagyár részvénytársaság vált országosan ismertté. A szegedi faipar robbanásszerű fejlődésének katalizátora az 1879-ben bekövetkezett árvíz volt. A Tisza levonulását követően kevesebb, mint háromszáz megmaradt lakóházat és egyéb felépítményt számoltak össze. A következő 20 év volt a dél-alföldi építőipar és faipar virágkora. Az első felében Szeged rekonstrukciója, ezt követően a századfordulóra készülődés jegyében megvalósított fejlesztések szolgáltatnak bőséges munkát az építőanyag-gyártók- és kereskedők számára. Ebben az időszakban egymás után „nőttek ki” a főképpen más vidékekről Szegedre bevándorolt izraelita vallású vállalkozók által alapított fűrészgyárak. A Winkler testvérek a Szászrégeni Tutajkereskedő Társulattal együtt kezdték meg fafeldolgozó tevékenységüket, majd két évvel később az ígéretesnek tűnő társulás kettévált, és külön-külön folytatta működését. A Szabadkáról „áttelepült” Milkó Vilmos és fiai cég – bár már régóta jelen volt Szeged fakereskedelmében – első szegedi gyárát csak három évvel később indította be a rókusai Rigó utcában. A sort még hosszán folytathatnánk, azonban a teljes felsorolás helyett jelen leírás csak ízelítőt kíván adni.

A II. fejezetben tanúi lehetünk fűrészgyárak tűz általi pusztulásának, újabb gyárak alapításának, köztük a szolnoki fűrészgyáros, Vig Sándor újszegedi üzemének vagy éppen a másodlagos fafeldolgozást végző Tenner-féle felsővárosi hordógyár születésének a századfordulón, majd a kilenc évvel későbbi csődbemenetelének. A fejezet az I. világháború kirobbanásával zárul.

A III. fejezettel, amely a trianoni békediktátum gazdasági következményeit mutatja be, lezárul a faipar aranykora. A háború elvesztése, az ország megcsonkítása megfosztotta a szegedi fűrészgyárakat a belföldi nyersanyagforrásaiktól és a bácskai és bánáti fogyasztói piacuktól egyaránt. Csak azok a gyárak maradtak fenn a Dél-Alföldön, amelyek megfelelő külkapcsolatokkal, mobilizálható pénzügyi tartalékokkal és/vagy bankkapcsolattal rendelkeztek a '20-as évek zűrzavarában. A feldolgozópiac szereplőinek száma beszűkült, a kisszámú piacvezető fűrészgyáros csoport azonban a Magyarországra kedvezőtlen nemzetközi politikai-kereskedelmi viszonyok mellett is folytatta működését. Az évtized végére közülük többen konszolidálták piaci és pénzügyi pozíciójukat, amikor beköszöntött az 1929–1933-as gazdasági világválság (IV. fejezet), mely végképp átrendezte a fafeldolgozók piaci részesedését, így piaci rangsorát. A szerző szinte lépésről lépésre mutatja be négy-öt gyár túléléséért vívott gigászi küzdelmét. Tanúi lehetünk korábbi piacvezető cégek – Winkler testvérek, Milkó Vilmos és fiai – heroikus küzdelmének és bukásának, illetve megismerhetjük más szerencsésebb sorsú társaságok – a budapesti székhelyű, a Winkler testvérek telephelyét felvásároló Sylvánia fakereskedelmi Rt. és Lippai Imre gőzfűrészgyára – sikeres válságkezelő technikáját. Értékes, mindeddig feltáratlan adatok és információk bemutatásán keresztül megismerhetjük a Lippai fűrészgyár komplex fafeldolgozási technológiáját a tutajok *kipartolásától* (kikötése és szétszedése farönkökre) a készáru elszállításáig, mindezt fényképekkel illusztrálva. A fejezetben emellett megtalálhatóak a legnagyobb fűrészgyárak méretarányos alaprajzai, az általuk kibocsátott számlák gazdag illusztrációval ellátott fejlécei és egyes faipari cégek/bankok részvényei.

Az V. fejezet a válság befejeződése és a II. világháború közötti rövid időszakot mutatja be. Ebből összegezve megállapítható, hogy a Trianontól megcsonkított, az ötéves válság miatt tovább vegetáló fűrészüzemek még a '30-as évek végére is csak alig tudták kiheverni elszenvedett veszteségeiket. A szerző saját gyűjtésének köszönhetően táblázatba foglalt adatokkal elemzi a szegedi faipar helyzetét és hasonlítja össze a magyarországi faipar állapotával.

A kronológiai sorrendben felépített ipartörténet két utolsó, VI. és VII. fejezete, a benne lefestett családi tragédiák ellenére is rendkívül érdekfeszítő. A hadigazdaság és a háború éveit alatti faipart majd az államosítást évenkénti bontásban ismerteti. Fegyverkezés, átállás a totális hadigazdaságra, hadiüzemmé nyilvánítás, területi visszacsatolások és az ezzel kapcsolatos, beígért, de meg nem valósult fel-

lendülés a faiparban; antiszemitizmus és a gazdasági szereplők erre adott válaszai. Stratégiai bombázások, menekülés, háborús üzemi károk. Megismerhetjük a '40-es évek szegedi piacvezető fűrészgárainak tételes háborús kárkimutatását és azok összehasonlítását a magyarországi faipari főágazattal.

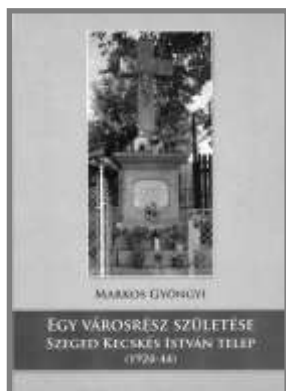
A VII. fejezet az 1945-ös újrakezdéssel indul. A politikai fordulat következménye a Szegedre visszatérő gyártulajdonosok több hónapos küzdelme korábbi pozícióik visszanyeréséért a folyamatosan erősödő üzemi bizottságok ellenében. Az állam szerepvállalásának fokozatos erősödése: az évek óta tartó központi ármegállapítás, az anyag- és energiaelosztás erősen megtépázta a termelőfeldolgozó gyárak gazdasági szuverenitását. A végső, mindent elsöprő államosítás előtt a – faipart is érintő – szénbányákat vonták állami tulajdonba, megfosztva ezzel a gyárakat az energiaforrásuktól, helyesebben önállóságuktól. Majd 1947-ben az I. kúriába tartozó bankok és leányvállalataik – köztük az Újszegedi Gőzfűrész és Ládagyár Rt. – állami gépezetbe történő beintegrálásával a termelő-szolgáltató vállalatok külső finanszírozási forrásait szüntették meg. Az 1948-ban bekövetkezett, 100 főt meghaladó alkalmazotti létszámot foglalkoztató gyárak államosítását a szerző korabeli források felhasználása, illetve szemtanú visszaemlékezése alapján ismerteti.

A könyvet unikális téma zárja. Negyven kiválasztott gazdasági-jogi szempont alapján a szerző összehasonlítja a négy leghosszabb ideig működő piacvezető faiparos családot, illetve üzemeiket. Végül a dél-alföldi faipar kronológiáját olvashatjuk szinte éves bontásban 1869-től egészen az 1949-es államosításig. A szerzők komplex forrásfeltárással – levéltári dokumentumok, az 1960-1980-as években a faipari szereplőkkel, illetve leszármazottaikkal készített riportok, korabeli sajtó cikkei alapján – készítették el e tényekben gazdag, mégsem „száraz” kismonográfiát, melyet ipartörténeti jelentőségű dokumentumokkal és fényképekkel egészítettek ki.

A kötetben Szeged ipartörténetén túl olyan eseményeket is bemutatnak, amelyek során a helyi gyáriparos vállalkozók mecénási-befektetői tevékenységükkel hatást gyakoroltak a város történetének, kultúrájának – a fogadalmi templom építésének újraindítása, belvárosi mozi indulása, a szegedi kiáltvány története 1944-ben stb. – alakulására. Igen figyelemre méltó a Függelék kronológiai áttekintése, táblázatokba rendezett információanyaga és gazdag dokumentum- és képmelléklete. A Tiszán már rég nincs faúsztatás, az iparág is eltűnt. Így az olvasó e könyvből tudhatja meg, hol és hogyan működtek egykoron a szegedi gőzfűrészetek. Melegen ajánljuk ezt a hiánypótló munkát az érdeklődők figyelmébe.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Markos Gyöngyi: Egy városrész születése. Szeged Kecskés István telep (1924-44)

Markos Gyöngyi jó öt éve költözött Kecskés-telepre. E betelepedés nagy változást hozott az életében. Nemcsak eddigi élete változott meg, hanem kutatási területe is: elfordult eddigi kutatásaitól, és Kecskés-telep múltjával kezdett foglalkozni. Munkájának eredménye e mutatós könyv. A témaválasztás igen szerencsés. Egyrészt azért, mert a telep kialakulásáról, kezdeti életéről átfogó, komoly munka még nem jelent meg. Másrészt azért, mert a helyben lakás jelentősen megkönnyíti a kutatást. A mű megjelenésén egy egész közösség dolgozott: a telepiek visszaemlékezéseikkel, fényképekkel és iratokkal segítették a telep korai történetének feltárását. Az összegyűlt anyagot és a könyvet 2014 nyarán mutatták be a Kecskési Művelődési Házban, a művelődési ház 75 éves történetét bemutató kiállításon. A kiállítás megnyitóját a művelődési házban működő Délkert Táncegyüttes fellépése színesítette. Magát a könyvet is a Kecskési Művelődési Ház adta ki.

A könyv szerkezete logikus, könnyen áttekinthető. Elsőként a telep megalapítójáról, Kecskés Istvánról olvashatunk egy rövid életrajzot, majd a betelepülésről kapunk igen részletes leírást. Az intézmények (iskola, óvoda, kultúrház) leírása után a hitélet külön fejezetet kapott. A kötetet a boltokat, kocsmákat és az életkörülményeket bemutató rész zárja. Nyelvezete tömör és érthető: sallangok, fölösleges ismétlések nem rontják szépségét. A kép és szöveg aránya kiegyensúlyozott, egyik sem gyúri maga alá a másikat: kiegészítik és megerősítik egymást. A minőségi papír megadja a könyv súlyát, amelyet a sok adat, dokumentum, fontos megállapítás még tovább nehezít. És az érzelmek. A mély érzelmek, amelyek nemcsak a könyv szövegében vagy a levéltári és családi iratokban tükröződnek, de még az utcanevekben is! Az utcákat ugyanis a Magyarországból kiszakított Délvidék településeiről nevezték el, ezzel is kifejezve a megszállás alá került nemzettestekhez való rendíthetetlen ragaszkodást, az ott élő magyarokkal való őszinte együttérzést.

A szerző jó érzéssel választotta meg a borítólapok képeit. Az első borítón az 1928-ban fölszentelt Hősök keresztje látható, amelyet a nagy háborúban el-

esett hősök emlékére állítottak a megnyomorított Haza megnyomorodott gyermekei: hadirokkantak és elhullott katonáink özvegyei, árvái. Az emlékmű egyszerre emlékeztet a háborúban meghaltakra, a trianoni nemzeti katasztrófára és Krisztus kereszthalálára. Benne kőbe van vésve a rokkant telepiek fájdalma és a föltámadásba, újrakezdésbe vetett hite. Mert a hitet is vetik, ahogy a búzát is. A hátsó borítón Kecskés István látható katonaruhában. A rokkantak jótevője maga is hadirokkant volt: a szegényparaszti származású hivatalnok megjárta az olasz frontot. Leszerelése után visszament dolgozni korábbi munkahelyére a Szegedi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulathoz. A hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák szervezeteiben vezető tisztséget töltött be. Tagja volt a város törvényhatósági bizottságának, a Frontharcosok Szövetségének, a Katolikus Körnek, a Szittyák csoportjának és számos közösségnek. Kezdeményezésére megalakult a Kecskés-telepi Önkéntes Tűzoltó Testület, amelynek elnöke lett. Védte kicsiny népét víztől, tűztől, nélkülözéstől, minden rossztól. Mint egy gondos apa, mindent megtett értük. Kijárta, hogy a csökkent munkaképességűek munkát, házat kapjanak, a telepnek legyen gyalogjárdája, közvilágítása, ártézi kútja, művelődési háza. És legyen iskolakápolnája, ahol a hitélet kicsírázhat, hogy égis éró fává növekedve táplálékot adjon a szépre, jóra éhes lelkeknek.

E könyv nem csupán kultúrtörténeti, szociográfiai, pedagógiai, néprajzi „adalek” a tudományoknak. Az ó-telepiek házat-hazát építő tevékenysége reményt és példát adhat a későkor magyarjainak. Reményt minden beteg és szegény honfitársunknak arra, hogy bajával nem marad egyedül, mert van egy nagy család, ahova tartozhat. És példát arra, hogyan lehet a katasztrófális vereség után is megmaradni magyarnak. Büszke magyarnak. És arra is, hogyan lehet a semmiből egy otthonos, szép lakóközösséget létrehozni, követve azt az elvet: segíts magadon, és a Jóisten is megsegít. Mert mindent önerőből hoztak létre: a telket a város adta a hadirokkantaknak és özvegyeknek, házat pedig a telepiek építettek rá, járdát a telepig a város épített, a házak elé a lakók. A telepesek élni akarása találkozott a klebelsbergi országépítő szándékkal. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter iskolaépítő tevékenységének köszönhetően a telek iskolát, óvodát kapott, ahol a tanítók és óvónők nagyon szerény jövedelemért hatalmas munkát végeztek. Példa ez arra, hogy így is lehet országot építeni. A magyar a magyartól kér segítséget, és a magyar a magyarnak segítő kezet nyújt. Létezett az a hatalom, amely a magánembert, a városi vezetést, a plébániát és egyéb intézményeket, egyesületeket egy emberként tudott megmozgatni. Az a hatalom, amely a betelepülőkből egy irigykedő, veszekedő társaság helyett egy egymásra figyelő, egymást segítő, családias közösséget tudott teremteni. Az a hatalom, amely e könyvet megíró néprajzkutatót és az őt segítő közösséget is megmozgatta: a szeretet.

ERDÉLYI MÓNIKA VILLÓ

Európa, regionalisztika, szegedi nagytáj, kreatív összjáték *A szegedi nagytájtól az egységesülő Európáig című tanulmánykötetről*

A Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány 2013-ban konferenciát rendezett *A szegedi nagytájtól az egységesülő Európáig* elnevezéssel. Miklós Péter történész ennek a konferenciának az anyagát szerkesztette ugyanezzel a címmel köteté. A Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány kiadásában 2014-ben Szegeden megjelent kötet első részében a Bálint Sándor-féle szegedi nagytáj és tágabb környezetének historikuma hét szerző tanulmányában kap megvilágítást. A második részben a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégióra kitekintő szempontok mentén az egységesülő Európa lokális kérdéseivel foglalkozó hat szerzőtől olvashatunk tanulmányt. A kötethez írt előszóban az Európai Parlament alelnöke, Surján László a tartalmatlan látszat-európaiság veszélyére, a helyi értékekre, a szegedi nagytájra, a régiós szemléletre és Bálint Sándor gondolatvilágára hívja fel a figyelmet. Hozzátehetjük, a régió fogalmának újraértelmezéséhez a 20. század szociológiai tudományi klasszikusa, Pierre Bourdieu is hozzájárult, és figyelemre méltó a magyar származású Georges Benko: *A regionális tudomány* című könyve¹ is. A területfejlesztő regionális tudománynak szüksége van az adott térről vonatkozó történelmi előismeretekre. A rurális társadalomból az ipari modernizációs társadalomba átvezető utak történelmi feltárása fontos értelmezői feladat. Az aktuális téralakítás jelen idejű feladatait tartalmazó kulcskifejezés ez: „egységesülő Európa”.

A kötet első része az Európát fenyegető Török Birodalom magyar végeken történő betörését, támadását elemző írással kezdődik. A tágabb regionális múlt történelmi értelmezéséből híd épülhet a jelen felé. *Marjanucz László* *Az 1737-39-es török háború bánási vonatkozásai* című tanulmányában a Temesi Bánságban történt törökellenes harcokat és hadműveleteket forrásközpontú módszert alkalmazó eljárással mutatja be. Elemzését Bánlaky József korszak illetőségű

¹ Vö. *Pierre Bourdieu: Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. Szociológiai Figyelő*, 1985. 1. 7-22.; *Georges Benko: Regionális tudomány. Ford. Csizmadia D. és Enyedi Gy. Bp.–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1999.*

hadtörténeti munkájára és az olasz származású, velencei születésű, Bánsággal foglalkozó történész és polihisztor, Franz Griselini egykorú levelezéseket feldolgozó könyvére² alapozza.

Miklós Péter Fejezetek a magyarországi bolgárság történetéből című tanulmányában a bolgárok dél-magyarországi betelepülésével foglalkozó Czirbusz Géza néprajzkutató és a délvidéki bolgár népélettel foglalkozó Bálint Sándor nyomdokain jár. Miklós Péter nyitó gondolatmenetében a bolgárság betelepülésének három hullámát különíti el: „Az első a 14. század második felétől a középkori magyar állam megszűnéséig (1526) tartott. A második hullám a 17. század utolsó évtizedében kezdődött és a 18. század közepén ért véget. Ezen két betelepelési mozgalom hátterében elsősorban a török uralom alól való kikerülés vágya állott. A bolgárok magyarországi megtelepedésének harmadik hulláma már a modernitáshoz kötődik: bolgárkertészek kisebb-nagyobb csoportjai a 19. század harmadik harmadától egyre több nagy és kisebb város mellett jelentek meg.”

Kókai Sándor A bánsági magyarok származása, identitása és etnikai térstruktúrája címmel közölt tanulmányából megtudhatjuk: „A Bánság etnikai térszerkezetébe hivatalosan a magyarok csak 1734 után települhettek be, bár a spontán migrációs folyamatok eredményeként több ezren költöztek már 1718-tól a kialakuló városokba és falvakba.” Makóról és Szegedről is települtek magyarok a Bánságba. Kókai Sándor írja: „Megállapítható, hogy a bánsági nagytájon belül is mindegyik település miniatűr néprajzi egység. A hagyományörzés foka, a másajkúakkal való együttélés, más magyar tájakról jött szórványokkal való keveredés, a földrajzi helyzet és társadalmi fejlődés a magyarság számára tanulságos színeződéseket hozott létre. Az ő-zó tájszólás, a katolikus gyökérzetű szellemi hagyomány és tárgyi világ találó egyezése, a családi kapcsolatok eleveensége, származásuk tudata mégis virtuális bánsági egységbe foglalja valamennyit.”

Zakar Péter Adalékok a csanádi egyházmegye 18-19. századi történetéhez című összefoglaló tanulmánya végén két motívumot külön kiemel: „Az egyik az ortodox környezetben a protestánsokkal és a zsidósággal szemben megnyilvánuló tolerancia. Ennek jeleit a 19. század folyamán többször, és – az általunk itt most nem tárgyalt – 20. század alatt is tapasztalhattuk. A másik figyelemre méltó tény, hogy noha a bécsi kormányzat sorozatosan megpróbálta az egyházmegyét Magyarországtól, illetve a magyarságtól elfordítani, annak papsága és ordináriusai mindig visszatértek országunk, illetve nemzetünk szolgálatához.”

Sarnyai Csaba Máté A katolikusok helyzete a csanádi egyházmegyétől elcsatolt részekben a szerbiai Bánságban című tanulmányában kifejti: „a térségben az orto-

² Vö. *Bánlaky József*: A magyar nemzet hadtörténelme. I-XXII. k. Bp., 1928-1942. III. Károly korszaka. C.III. Károly második háborúja a törökök ellen. 1737-1739.; *Franz Griselini*: Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Stendesperonen und Gelehrte. I. Teil. Wien, 1780.

doxia, már a földrajzi közelségből kifolyólag is, előbb jelenik meg, mint a római katolikus egyház szervezete, s egészen a 13. század elejéig bizonyítottan együtt él a latin rítusú és a görög rítusú kereszténység ezen a területen.” A 15. századtól már a török jelenlét gyengíti a térségben a katolikusok helyzetét, és az elnépteledett egykor katolikusok lakta területre szerb és román telepések érkeztek a 16. század második felétől. A 18. század első felében, a török uralom után, a Habsburg udvar részéről erőteljes német katolikus betelepítés történt, ekkoriban a magyarok betelepülését a Habsburgok tiltották. Később, a magyarok betelepülése 1867 után már szervezeten történhetett. Sarnyai elemzésében a szerbiai bánági térség nemzeti és vallási átrendeződését egészen a 20. századig követhetjük nyomon.

Pap Tibor A Jugoszláv Királyság viszonyulása a „magyar kérdés”-hez a Központi Sajtóiroda (CPB) 1929 és 1944 közötti magyar anyaga alapján című elemzésében forrásfeltáró alapkutatót végez, a kisebbségben lévő magyarságról szóló levéltári iratokat dolgozza fel. A délszláv állam államérdekének a magyarsággal kapcsolatos jellegét eddig még nem elemzett dokumentumokon keresztül vizsgálja.

Péter László Helyesírásunk kitagadottja című írásában az ë-ö hangok változatos alkalmazásáról és jelentés-megkülönböztető többletéről fejt ki nyelvi értékőrző nézeteit. A kérdéskört nyelvészeti értelemben vizsgálja, és az ö-zés jelenségére vonatkozóan számos irodalmi, művelődéstörténeti és nyelvészeti példát vonultat fel.

A kötet második része az egységesülő Európáig ívelő gondolatmeneteket tartalmazó tanulmányokból áll. *Csapody Miklós* „A monasztikus Európa szimfonikus csendje” Bálint Sándor „Európa-képe” című írásában fontos eurokulturális szempontokat vet fel, miközben Bálint Sándor Európa-képéhez így közelít: „A keresztény Európa lelki örökségéről szaktanulmányai mellett számos, a harmincas-negyvenes években született filozofikus útirajzában, képzőművészeti írásában, főként naplójában vallott. A magyar folklórkutatás egyik legnagyobb alakját – aki nemcsak az európai művészet történetében és a világirodalomban volt jártas, de korának képzőművészetét, építészetét, zenéjét is alaposan ismerte – katolikus gondolkodóként mindenekelőtt a magyarság, a katolicizmus és Európa jövőjének egymással összeforrott kérdései foglalkoztatták.” Csapody Miklós, Bálint Sándor pályájának és munkásságának kiváló szakértőjeként, saját forrásfeltáró részletkutatásainak gazdagon adatolt kontextusában értelmezi Bálint Sándor Európa-képét. Értékes tanulmányát ezzel a máig érvényes Bálint Sándor-idézettel zárja: „Közép-Európa egyetlen útja az univerzalizmus, a népek és kultúrák mellérendeltsége és szövetsége, a nyelvi esetlegességeken fölül-emelkedő szolidaritizmus, a keresztény hit és európai múlt közösségében való újjászületés.”

Miklós Péter A keresztény politikai tradíció és az európai integrációs folyamatok kezdetei című írásában a katolicizmus univerzalitás igényéből fakadó Európa-szintű együttműködést, a kereszténydemokrata hagyomány integrációt erősítő politikai attitűdjeit elemzi. Kitér az olasz, német és francia politikai katolicizmusból kialakuló kereszténydemokrácia történeti bemutatására, európai integrációt alakító képességére. A francia kereszténydemokrata irányultságú Mouvement Républicain Populaire, (MRP) körében politizáló Robert Schumann történelmi szerepét Miklós Péter így emeli ki: „lotharingiai németek és franciák között szocializálódva ébredt rá, hogy a háború elkerülésének és az európai béke megteremtésének egyik feltétele a keresztény tanításon alapuló kölcsönös tisztelet és elfogadás, másik alapja pedig a koncentrált gazdaságpolitika és a nyersanyagforrás összehangolt felhasználása. 1950 májusában – miután Jean Monnet-val közösen kidolgozta – terjesztette a francia nemzetgyűlés elé az európai államok közös terv szerint zajló szénbányászatának és acélfeldolgozásának szükségességét (Schumann terv). Ennek szellemében – különböző nemzetekhez tartozó kereszténydemokrata politikusok bábkodása mellett – jött létre 1951 áprilisában Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg részvételével az Európai Szén- és Acélközösség, amelynek alapjain – évtizedeken át formálódva – kialakult az Európai Unió.” Az európai integráció kereszténydemokrata távlatát érzékeltető Miklós Péter a magyar szakirodalom mellett Niels Arboel és Jürgen Wahl magyar nyelvre fordított könyveire is reflektál.³

Besenyi Sándor A délvideki magyarság és a szomszédsági kapcsolatok alakulása a rendszerváltásban című hosszú tanulmányában az Európai Unió felé történő integrációs áramlásoknak fő szerepet tulajdonít. A magyar-román-szerb hármashatár menti egymásrautaltság jegyében képződő meghatározottságokat és kihívásokat az ún. „szegedi folyamat” szempontjából tekinti át. Besenyi Sándor Szeged térszervező szerepét, euroregionális és helyi kisugárzását elemzi, a partnerségi támpontokat kulturálisan építő civil kezdeményezéseket szemlézi és e sorok írójának fogalomhasználatát idézve a „kulturális regionalisztika” problematikáját tárgyalja.

Gulyás László A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió első tíz évének története (1997-2006) című áttekintő tanulmánya a regionális tudomány eszköztárát használja, és a területi elemzésnél a határokon átnyúló együttműködésekre vonatkozóan az országhatárunk mentén lévő erurorégiók szerepét kutatja és tárja fel. Következtetései között a biztató távlatra utalás fontos: „Az 1997 és 2006 között lezajló folyamatok alapján úgy véljük, hogy van esély arra, hogy a Duna–

³ Vö. *Niels Arboel*: A kereszténydemokrácia Európában. Barankovics István Alapítvány, Bp., 1995.; *Jürgen Wahl*: Az Európai Néppárt múltja és jelene. Ford. Szabari Krisztina. Robert Schumann Alapítvány, Luxemburg, 1995.

Körös–Maros–Tisza Eurorégió, hasonlóan Nyugat-Európai „testvéreihez”, a „növekedés szigete” legyen a magyar-román-szerb hármás határ mentén. Ebben a növekedésben kiemelt szerepet kell kapnia egyrészt a biológiai-biotechnológiai kutatásoknak – ennek Szeged már most központja –, másrészt a DKMT területén működő felsőoktatási intézmények innovációs centrummá válásának.” Többek között Rechnitzer János, Horváth Gyula és Hardi Tamás regionális tudományt képviselő kutatásai, Marosvári Attila és Csókási Eszter DKMT euroregionális együttműködést összefoglaló publikációja, valamint a DKMT Eurorégió Stratégiai tervei (2001, 2005) képezik Gulyás László írásának szakmai-hivatkozási hálóját.

Laki Ildikó Bács-Kiskun megye értéke. Egy Duna menti kultúrváros: Baja című írása a múltat szembesíti a jelennel. Baját és környékét a területi-társadalmi helyzetkép megrajzolásával jellemzi. Laki Ildikó ír a természeti és épített örökségről, a területi jellegzetességek feltérképezésével is foglalkozik, és jövőbe tekintő módon tanulmányában Baja integrált városfejlesztési stratégiájának nézőpontjait is alkalmazza.

A kötet végén olvasható *Fülöp Zoltán*: Egy családi örökség nyomában. A szódásüvegtől az ásványvizes palackig című írása, amely a kulturális emlékezetben tárolódó szakmai örökségek archívumából a szódás múltat a családi hagyományozódás emlékhagyatéki szintjén tárja fel. Fülöp Zoltán a tárgyi világot, a szóda forgalmazását az örökségközpontú szemléletet érvényesítve úgy mutatja be, hogy közben a kulturális antropológia és a kulturális emlékezet kutatás szociálintropológiai és kommunikációtörténeti aspektusai iránti érdeklődéséről is tanúbizonyságot ad.

A regionális fejlődés mintázatait, a lokális extern hatások világát, az eurorégió fogalmát, az interregionális érintkezési kultúrát és a mindezekben áthúzódó globalizáció motívumait is érintik, értelmezik a tanulmányok. *A szegedi nagytájtól az egységesülő Európáig* címet viselő több szerzős tanulmánykötet egyes írásai egymást kiegészítő kreatív összjátékban vannak egymással. A kötetben érvényesülő Európa-fogalom nem légiesíti a helyhez kötődő azonosságból fakadó regionális szemléletet, hanem inkább elmélyíti az identitást és a lokális reprezentációt, valamint az értékőrző magatartást.

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

A piarista nevelés újraindulása Szegeden, 1991–1999¹

1991-ben indult újra útjára a Szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium. Újra, hiszen az iskolák államosításának ez az intézmény is áldozatául esett. A kegyesrendi atyák először 1720-ban telepedtek le a városban, majd a következő évben meg is nyitották iskolájukat. Az újraindulás ugyan más történelmi körülmények között zajlott, mint az egykori, izgalomban, kalandban és főképpen innovációban azonban nem volt hiány. A gimnázium élettörténete legújabb szakaszának szentelte 5. kötetét a „Magyarország Piarista Múltjából” című sorozat.

A Miklós Péter szegedi történész által, az iskola jelenlegi igazgatóhelyettese, Károlyi Attila anyaggyűjtésének segítségével összeállított kötet hét tanulmányt és tíz interjút ad közre. A tanulmányokban inkább történeti visszatekintések olvashatók, míg az interjúk jobbára az újraindulás kapcsán óhatatlanul felmerülő keresztény és pedagógiai identitás színes problémavilágát járják körül. Mindkét rész összes fejezetében a múlt és a jelen, az elveszett, de megkerült dimenziója úgy fonódik össze, hogy abból kapaszkodó keletkezik a történet megértéséhez és a jelen mesteri műveléséhez. Amint a 90-es évek politikai fordulata végső soron hirtelen köszöntött rá az országra, az iskola újraindulása is — dacára az előkészületeknek — hirtelen történt. A váltás körüli káosz nemcsak zavart okozott, hanem lehetőségeket is rejtett magában. Ezt vette észre és használta ki a rend vezetése, támaszkodván a városban élő katolikusokra. A közölt anyagok érzékletesen tükrözik azt a kalandot, amelyben a bátorság és a remény volt a legerősebb lendítő erő. Új támogatókat és energiaforrásokat talált meg és szabadított fel az újraindulás körüli tervezés és szervezés. Egyik szereplő sem próbált meg a saját elképzelésének konkrétumaihoz ragaszkodni, mindannyian a közös bölcsesség és igényesség víziója mentén hajlékonyan és a lehetőségek szélső határáig menően haladtak előre.

¹ Megjelent: Vigilia 79. évf., Szemle, 160.

A gimnázium saját épület nélkül, a szeged-felsővárosi minorita rendházban albérlőként és a mellé felhúzott konténersorban kezdte új életét. Majd 1999-ben vehette birtokba új épületét a város szélén, ahol a mai napig működik. E folyamat összes kulcsszereplője arról a közös élményéről ad számot a kötetben, melyet az új szövetségkötések sorozatának lehet nevezni. Számos megszokott kép, viszony és logika helyett új megoldások szükségeltettek, hogy az újraindulás megvalósuljon. Csak néhány példát említve: le kellett mondani az eredeti épületről, amely a város szívében áll, s helyette el lehetett fogadni a lakótelepi közegben rendelkezésre bocsátott területet az új iskolaépület és templom számára. Az első igazgató, Kakuszi Péter magyar szakos gimnáziumi tanár lett, aki civil, és aki nem piarista gimnáziumban végezte tanulmányait. A tanárok többsége civil, a rend csak néhány képviselőt tudott küldeni a városba, hiszen számos más új kezdetet is ki kellett szolgálnia. Az indulás 1991-ben a liberális Lippay Pál polgármesterrel, majd az új terület kijelölésénél – és az iskolanővérek iskolakomplexumának szerencsés elhelyezésénél is – a szocialista Szalay István polgármester elkötelezett támogatásával vált lehetségessé. Az új helyzet új esélyt adott, melyet új módon sikerült kihasználni, miközben magának a piarista szellemiségnek új eleveenségét is meg kellett találni és érzékenyen követni. Ebben a rendi és pedagógiai identitáskeresésben főszerepet játszottak a rövidebb, hosszabb ideig itt állomásozó atyák és nemkülönben az iskola tanári kara, valamint az öregdiákokból, szülőkből és más támogatókból álló széles körű közösség aktív tagjai. A kötet írásai erről a belső kalandról, a hit és a nevelés lelkiségének újrafogalmazásáról is számot adnak, amely talán még jelentősebb üzenet, mint az intézményi. Ugyanis éppen arra világít rá, ami Szegeden és az egész országban, s nem túlzás állítani, az egész kelet-közép-európai régióban a legfontosabb kérdés, hogyan kapcsolható össze a társadalmi szabadság az Evangélium szabadságával, az oktatási és nevelési küldetés a hitben való elmélyítés feladatával. Erre utal Urbán József SchP, aki néhány éven át az iskola tanára és igazgatója volt, mottóként használt szövege: „A szegedi piarista iskola hagyománya a szabadság és a nyitottság hagyománya. Az elmúlt másfél évtized története arra bátorít minket, hogy legyünk nyitottak a jövőre, higgyünk a jövőben, és hogy a jövőre nyíló megoldásokkal álljunk elő, amikor nehéz helyzetbe kerülünk.”

(*Piarista Rend Magyarországi Tartománya — Dugonics András Piarista Gimnázium, Bp. — Szeged, 2013.*)

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Miklós Péter: „A nemzet érdekeit tartva szem előtt”

A találó cím Mindszenty József bíboros hercegprímás, érsek 1946. január 2-án Tildy Zoltán miniszterelnökhöz írt leveléből származik, de egész életét meghatározó mondat ez. A szerző könyvének alcíme: Mindszenty József koalíciós évekbeli tevékenységéről. A 2014-ben megjelent könyvben a szerző több Mindszentyvel kapcsolatos témát boncolgat egy-egy rövidebb tanulmányban.

Az 1945-ös választással kapcsolatban Mindszenty körlevelet adott ki, melyben élénken tiltakozik pl. a házasságok felbontását megkönnyítő rendelet ellen. Miklós Péter közli és értelmezi az ezzel kapcsolatos pártközi értekezlet és minisztertanácsi értekezlet döntését. Olvashatunk az 1945-ös földreformmal kapcsolatos Mindszenty állásfoglalásról, és arról, hogyan tarthatta meg Mindszenty a Veszprém egyházmegyei birtokokat az egyház tulajdonában. Megtudhatjuk, milyen volt Mindszenty kapcsolata Balogh páter miniszterelnökségi államtitkárral és Hamvas Endre csanádi püspökkel.

A könyv egyik tanulmányából láthatjuk, hogyan próbált Mindszenty szót emelni a magyarországi németekért 1945-ben, már csak azért is, hogy ne telepítsék helyükre a felvidéki magyarokat, hanem hagyják őket szülőföldjükön, és a nagyhatalmak módosítsák a trianoni határokat a II. világháború végi etnikai határokhoz. Mindszenty bátor kiállása pusztába kiáltott szó maradt. Érdekes tanulmány a Mindszenty-per előkészítéséről szóló is. A szerző bizonyítja, hogy 1948-49-ben az akkori pártvezetés hogyan „azonosította” a centenáriumi évében Rákosit Kossuthtal, Rajk Lászlót a „hazaáruló” Hám Jánossal, valamint Mindszentyt Scitovszky János pécsi püspökkel. Ezen túl a szerző Csongrád megyei dokumentumokkal mutatja be, hogyan fordították a közhangulatot Mindszenty ellen, kérve a közéletből való kizárását.

A tanulmányokat értő és magyarázó jegyzetek egészítik ki, segítve az olvasó tájékozódását a korban. Bőséges a felhasznált szakirodalom, ötletet adva esetleg más, a téma iránt érdeklődő olvasónak is. A könyvet több Csongrád megyében készült Mindszenty-fotó, valamint 1944 és 1949 közötti értékes dokumentum teszi teljessé.

A Barankovics István Alapítvány és a Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány által kiadott 112 oldalas könyvet ajánlom minden történelem és a kor iránt érdeklődő olvasónak.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Egy helytörténész jubileuma – két kötetben

Egy „korai” tisztelgő kötet

Egy hatvanéves kutató ereje teljében van, mondhatnánk úgy is, pályája csúcának közelében vagy talán éppen ott. Így aztán joggal merülhet föl a kérdés: miért kéne tisztelgő kötetet, afféle Festschriftet összeállítani az aktív korszakát élő helytörténész-levéltáros számára. Hiszen még ezer terve van, számos kutatási téma izgatja, nyilván jó néhány publikációja ezután fog napvilágot látni, sok konferencián, szakmai tanácskozáson ad majd elő stb. Mire föl az összegzőként is fölfogható, visszapillantásként is értékelhető kötet kiadása? Nos, miközben elismerjük a kérdések jogosságát, Labádi Lajos esetében egyáltalán nem tartjuk korainak a tiszteletére megjelent *Negyven – hatvan* című, *Tanulmányok Labádi Lajos 60. születésnapjára* alcímű tanulmánykötet kiadását. Több okból sem.

Az első ok a legkevésbé fajsúlyos, mert formális. Labádi Lajos szentesi főlevéltáros, a Csongrád megyei helytörténeti kutatások és az ottani helyismereti irodalom egyik legismertebb alakja tavaly csakugyan betöltötte hatvanadik életévét, és negyven esztendeje jelennek meg nyomtatásban szülővárosa, Szentés és tágabb szülőföldje, Csongrád megye, illetve a Dél-Alföld múltjának kérdéseit föltáró tanulmányai, vagy e kérdéseket népszerűsítő stílusban tárgyaló írásai, illetve összegző, monografikus munkái.

A második és immár fajsúlyosabb ok, hogy Labádi Lajos talán már érettségiző kora óta, de mindenképpen első éves főiskolásként, azaz bő negyven esztendeje rendkívül tudatosan készült a pályájára. Kezdő történelem szakosként már tagja volt a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén a Nagy István vezette tudományos diákkörnek, és már korai évfolyamdolgozataiban, tudományos diákköri pályamunkáiban a szentesi földmunkásmozgalom, a kubikus nép, a szociáldemokraták múltját kutatta. Kevés olyan tudós kutatót ismerek, aki ennyire hamar rátalált élethivatására, és ilyen elszántan készült a pályájára, aki ennyire híven dolgozott volna kitűzött céljai eléréseért, mint ő.

A harmadik és bizonyosra a legnyomósabb ok, hogy Labádi Lajos negyvenéves pályája alatt több mint ezernegyszáz (!) helytörténeti tárgyú publikációt tett le a honi tudományosság és ismeretterjesztés asztalára, és akkor még nem beszéltünk az általa szerkesztett kötetekről, a vezetésével rendezett kiállításokról és konferenciaszerepléseiről. Kétségtelenül egyike Csongrád megye legismertebb – és tegyük hozzá, legnépszerűbb – helytörténészeinek. Olyan mun-

kásságot tudhat maga mögött, amely megkerülhetetlenné teszi elért eredményeit. Korunk helytörténésze, ha bármilyen, XVIII. századdal kezdődő dél-alföldi témában kutatásába kezd, alapozó tájékozódása során kikerülhetetlenül Labádi Lajos írásainak tucatjaival találkozik.

A *Georgiádes Ildikó* és *Tánczos Roland* szerkesztette kötet a Festschriftek ama „vegyes” válfaját képviseli, amelyben a méltatott személyiségről szóló, őt bemutató, előtte tisztelgő írások is helyet kaptak, ugyanakkor a pályatársak, tisztelők a saját kutatásaik eredményeiről is számot adnak egy-egy hosszabb-rövidebb tanulmány vagy esszé formájában. Ennek megfelelően a kötet első részében olvasható köszöntők Labádi Lajost, a tudós levéltárost, a helytörténész kutatót, a kiállításrendező, az ismeretterjesztő szakírót, a remek előadót, a megyei helytörténeti munka aktív szervezőjét méltatják. A kötet levéltáros szerkesztői, továbbá *Karol Biernacki*, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatója, azután elődje, *Blazovich László* nyugalmazott megyei igazgató, végül az Oppidum Csongrád Alapítvány vezetői mind-mind úgy méltatják a helytörténészt, a kollégát, a munkatársat, hogy közben emberi alakját, ritka jellemerőről tanúskodó kitartását, szívós munkabírást, következetes életútját, a mindig csak „ügyeket” szolgáló tántoríthatatlanságát és kevesekkel összemérhető teljesítményét értékelik.

A laudációk után, a kötet főtestében olvashatók a pályatársak, tisztelők ama – saját kutatási témáikban született – dolgozatai, amelyeket Labádi Lajos köszöntésére, negyvenedik-hatvanadik évfordulójára küldtek a kötet szerkesztőinek. Az itt közölt írások túlnyomó többsége dél-alföldi topográfiájú és helytörténeti témájú tanulmány. *Vörös Gabriella*, a szentesi Koszta József Múzeum volt igazgatójának, a jelenlegi egyetemi tanárnak régészeti tárgyú dolgozata a dél-alföldi szarmata sírokból előkerült bronz- és vastűk leletanyagát mutatja be (*Tűk a szarmata sírokból*). A szerző részletesen beszámol a különböző típusú és funkciójú tűkről: a tűknek a sírokból való elhelyezkedéséről, egykori használatukról és rögzítésük módjáról. Megállapításait gazdag szakirodalmi alátámasztottsággal és szemléletes rekonstrukciós rajzok közlésével teszi teljessé. A Szegeci Tudományegyetem tanszékvezető tanára, *Marjanucz László* – aki mellel Labádi Lajos évfolyamtársa volt a tanárképző főiskolán – a maroslelei püspöki uradalom gazdálkodásáról ad rövid áttekintést (*A maroslelei püspöki uradalom kialakulása és gazdálkodása*). A makóiak által alapított és 1873-ban önállósult község földjeit a csanádi püspökség birtokolta, ettől az uradalomtól bérelték a földeket a gazdálkodók. A szerző pontosan föltárja az itteni gazdálkodás jellemzőit (pl. a juhtenyésztés jelentőségét), nyomon követi az uradalom történetét egészen az 1945. évi földreformig. Az 1848/49-es szabadságharc történetének egyik tragikus mozzanatát idézi föl a makói levéltáros, *Gilicze János* tanulmánya (*Debelyacsai menekültek Makón, Szentesen és Hódmezővásárhelyen 1848-1849-ben*). A bánáti Debelyacsát 1848. szeptember 8-án fölégették a szerbek, a település lakói észak-

ra menekülvén már szeptember hónap folyamán megjelentek a Dél-Alföld nagyobb városaiban. (Második hullámuk 1849 első felében érkezett a térségbe.) Az eredeti források szövegéből sűrűn citáló szerző fölidézi a történeteket, a két menekülthullám érkezését, a hontalanná vált magyarok ellátásának és támogatásának írásos emlékeit, sőt, a rendelkezésre álló adatokból összeállítja a Makóra és Szentesre menekültek névsorát is, kitérve az itt született gyermekek és az itt elhunyt személyek adataira is. *Hermann Róbert*, az ismert hadtörténész *Damjanich János Szentesen* című dolgozatában tüzetesen fölidézi a később vértanúhálált halt tábornok dél-alföldi, észak-bánáti hadműveleteit, amelyek során hadosztálya Szentesen pihent meg 1849 februárjában. Sokkal frivolabb témájú – és ezúttal nem dél-alföldi topográfiájú –, ám módszertanában, intézménytörténeti szempontból abszolút hiteles dolgozatot (*Bordélyház-tulajdonosok, egyesüljetek!*) közöl a kötetben a helytörténész-levéltáros *Szécsényi Mihály*. A szerző nyomon követi és a korabeli sajtó közlései segítségével pontosan rekonstruálja az 1911 októberében az „Éjjeli Mulatók Tulajdonosainak Országos Önszegélyező Egyesülete” elnevezésű szervezet létrejöttét, hivatalos bejegyzését, ismerteti alapszabályát, bemutatja szaklapjukat (*Éjjeli Mulatók Tulajdonosainak Havi Értesítője*). A szakmai érdekképviseleti szervezet létrejötte és kezdeti működése életmódtörténeti szempontból is igen fontos adalékokat közöl az I. világháborút megelőző esztendőkről. Az akadémikus *Romsics Ignác* – aki néhány évvel Labádi Lajos előtt ugyanannak a Nagy István vezette tanszéki tudományos diákkörnek volt oszlopos tagja, mint az ünnepelt – életrajzi ihletésű intézménytörténeti dolgozatot közöl a kötetben (*Kosáry és a Teleki Intézet, 1941-1949*). A Hóman Bálint kezdeményezésére, három intézmény összevonásával létrejött Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet történettudományi részlegét Deér József mellett, osztályigazgatóként az akkor mindössze harmincéves Kosáry Domokos vezette. A nagyralátó célkitűzésekkel induló kutatóintézet működésére azonban rányomta bélyegét a II. világháború tragikus eseménysora. Romsics Ignác az izgalmas témához illő stílusban idézi föl a történettudományi részleg működését, amelyben részt vett az akkor még ugyancsak fiatal Benda Kálmán – aki nem melleleg a Nagy István vezette szegedi főiskolai Történettudományi Tanszék vendégtanára volt az 1970-es évek első felében, így Labádi Lajos professzora is volt –, hogy röviden utaljak a történettudományban is gyakran összeéró személyes szájakra. A Festschrift záró dolgozata, *Szabó Ferenc* munkája (*XX. századi mérleg Labádi Lajos történész-levéltáros 60. születésnapjára*) a Csongrád megyei levéltárhálózat II. világháború utáni históriáját tekinti át, középpontjában a '70-es évek óta eltelt időszakkal, épp azzal az korszakkal, amely Labádi Lajos negyvenesztendőnyi helytörténési, levéltárosi, szakírói pályafutásának is keretet adott.

A kötetet záró fényképmelléklet az ünnepelt helytörténész pályafutását követi nyomon 1978-tól, vagyis az újdonsült segédlevéltáros pályakezdésétől nap-

jainkig, miközben a képeken látható a munkásságát közlelő követő tanárok, kollégák, azaz egykori társainak és mai tisztelőinek galériája. A *Negyven – hatvan* című kötet a benne foglalt tanulmányok tárgya és a méltatott levéltáros-helytörténész személye, még inkább munkássága okán eminens helytörténeti műnek számít Csongrád megyében és a Dél-Alföldön.²

Négy évtized termése

A Labádi Lajos négy évtizedes levéltárosi és még inkább helytörténeti munkásságának publikációkban tetten öltött eredményeit teljességigénnyel rögzítő, dokumentáló személyi bibliográfia már első belelapozáskor jelzi, hogy egy tiszteletet parancsoló tudósi és tudomány-népszerűsítő munka foglalata. Szerkezetét a szerző által művelt műfajok határozzák meg: a több mint 1400 tétel műfajok, műformák szerinti besorolást kapott. Ez szakbibliográfiák esetén nem föltétlenül szokásos (azok általában tematikai vagy kronológiai rendet tartanak), személyi bibliográfiák esetében azonban indokolható, hiszen aki keres benne, nem föltétlenül valamely téma, inkább az életmű sajátosságai iránt érdeklődik.

A kötet élén – a szokott praktikussággal – rövidítésjegyzék áll, itt többnyire személynévszignók, a megjelenések helyeül szolgáló lapok nevének vagy intézménynevek rövidítésének földoldása szerepel. Ezek ismerete nélkülözhetetlen a bibliográfia használatához. A rövidítésjegyzék után következnek a nyomtatásban megjelent publikációk műfaji besorolásban, azon belül az írások megjelenésének időrendjében. Az első fejezetet az *Önálló kötetek, füzetek 1989-2013* húsz tétele alkotja; az itt számba vett kiadványokról szóló sajtóismertetések, recenziók leírásai mindig az adott tétel után kaptak helyet. Ilyen módon nemcsak az írásművekről, de azok visszhangjáról, fogadtatásáról is tájékozódhatunk. A második egységet a *Könyvek társszerzőkkel 1984-2013* című rész alkotja, ezek negyedszáz darabot tesznek ki. A *Tanulmányok 1974-2013* fejezet mintegy nyolcvan tétele a négy évtizedes levéltárosi és helytörténeti kutatómunka írásban alakot öltött eredményeinek imponáló gyűjteménye. Egyben tükrözi a szerző szakmai fejlődésének, publikációs terei szélesedésének is. A következő rész a *Könyvszerkesztések 1987-2013* csaknem harminc tétele. A bibliográfia legnagyobb hányadát az *Újságcikkek 1978-2013* című fejezet alkotja több mint ezer (!) tétellel. Ide kívánczok az a megjegyzés, hogy – nézetem szerint – a helytörténész feladata nem merülhet ki abban, hogy föltárja, összegyűjti, rendszerezi, földolgoz-

² *Negyven – hatvan*. Tanulmányok Labádi Lajos 60. születésnapjára. Szerk. Georgiades Ildikó, Tanczos Roland. Csongrád, 2013. Oppidum Csongrád Alapítvány, 166 p.

za forrásait, de kötelessége munkája eredményét közkinccsé tenni. Nos, Labádi Lajos több mint ezer helytörténeti-helyismereti tárgyú ismeretterjesztő cikke maradéktalanul megfelel e hivatás betöltésének. Ahogy áttekintjük a terjedelmes összeállítást, azt látjuk, alig van a '70-es évek végétől a *Szentesi Élet* – a rendszerváltozásig havi, azután – hetilapnak olyan száma, amelyben ne volna olvasható Labádi Lajostól Szentes múltjának egy-egy darabkáját bemutató cikke. A XVIII. századtól napjainkig aligha van a város történetének olyan mozaikdarabkája, amelyre a szerző rá ne világított volna, és amelyről ne írt volna olvasmányos tudományszerűsítő cikket. Érdekes és érdemes megfigyelni, hogy pályája első húsz évében, 1978-tól az ezredfordulóig mintegy 110 ismeretterjesztő cikke jelent meg, viszont az ezredfordulótól eltelt másfél évtized alatt mintegy ezer. Nyilvánvaló, hogy a mennyiség ilyen megugrása először azzal magyarázható, hogy a rendszerváltozás után kiszélesedtek a publikációs lehetőségek, és – tehetjük hozzá – szerzőnk bírta az iramot a megnövekedett lehetőségekkel. A másik ok pedig az lehet, hogy a négy évtized alatt elvégzett forrásföltáró, kutató munka gyümölcse ekkorra érett be, ilyenformán egy-egy cikk megírásakor már csak a fölgyűjtött, korábban elemzett források és szakirodalmi ismeretek, azaz a „kéznél levő” adatok megfelelő szegmenséhez kellett nyúlnia.

Az imponáló cikktömeg regisztrálása után szerepel az általa rendezett kiállítások jegyzéke (60 kiállítás), előadásainak lajstroma (58 tétel), az általa készített címertervek és -leírások számbavétele (6 darab), ezután a *Lektorálások, opponensi vélemények, szakvélemények* felsorolása (90 tétel) áll. És a személyi bibliográfiák szokásos szerkezeti rendjét alkalmazva a kiadvány végén kaptak helyet a szerzőről 1988 és 2013 között megjelent írások, elsősorban a műveiről szóló ismertetések, valamint riportok, méltatások (22 írás) adatai. Az egyes tételek rövid címleírásból állnak: a jubileumi bibliográfiát lapozgatót az összeállítók nem terhelik fölösleges metaadatokkal, épp csak a lelőhely meghatározásához elegendes tudnivalókat közlik: könyv esetében a kiadás minimális adatait, a lapoknál, folyóiratok esetében a periodikum neve, a lapszám megjelenésének dátuma, illetve a cikk oldalszáma szerepel.

A bibliográfia egészéből világosan kiderül, hogy a jubiléum nemcsak szülővárosa és környéke múltjának elkötelezett krónikása, de Csongrád megye és a Dél-Alföld távolabbi tájai történelmének bűvárlója is. Műveli a sajtó- és intézménytörténetet, ír műemlékvédelmi cikket, eseménykrónikát, foglalkozik politika- és gazdaságtörténeti kérdésekkel, elmerészkedik a hadtörténet, az iparművészet, a munkásmozgalom története, a címertan és az oklevéltan területére is, vagyis a történettudomány számos ágával és segéttudományával foglalkozik. Kutatási időszaka a XVIII. század második felétől napjainkig ér, de figyelmének fókuszában a kiegyezéstől a második világháború végéig terjedő időszak, vagyis a dualizmus kora és a Horthy-korszak áll. Szólni kell arról is, hogy

változatos témáihoz és olvasóinak köréhez rendre megtalálja az adekvát műfajt, miközben stílusa lendületes, izgalmas, az egyszerű olvasó számára is vonzóan érthető. Nyugodtan mondhatjuk, stílusával is választott hivatását, a lokálpatriotizmus elterjesztését, elmélyítését szolgálja. És ami a stílusnál is fontosabb: a tudós ember ügyszeretete, a forrásokat maximálisan tisztelő, de kritikával elemző kutató hivatástudata és igazi lokálpatrióta szenvedélye hitelesíti műveit.³

E sorok szerzője semmiképp nem szeretne az objektív kritikus, a kérlelhetetlenül tárgyilagos recenzens szerepében tetszelegni, mert az nagyon hamis volna. Inkább őszintén bevallja, hogy a jubiláns munkássága negyven évének hol közvetlen közeli, hol távolabbi, de mindenkor figyelmes szemmel tartója volt. A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén – abban a nevezetes, Nagy István vezette szellemi műhelyben – egy tanulmányi csoportba járt a jubilánssal, sőt, három éven át társak voltak egy szegedi, rókusvárosi albérleti szobában is. Így aztán volt alkalma közvetlen közelről megfigyelni, hogy Labádi Lajos milyen tudatosan és eltökélten készült arra a szerepre, arra a szívós és eredményekben gazdag munkálkodásra, amelynek kettős jubileumáról most adatott meg írnia.

Közös albérleti szobánkra emlékezem, amelyet szinte betöltött egy terebélyes asztal, alig hagyva közlekedési folyosót a szekrények és az ágyak között. Labádi Lajos az asztal fölé hajolva jegyzetel, bal kezében az elmaradhatatlan cigaretta füstölög, jobbában töltőtoll perceg, és apró betűkkel rója valamelyik készülő évfolyam- vagy tudományos diákköri dolgozatának sorait. Rendkívüli figyelemmel hajol a papírlap fölé, a címeket és alcímeket vonalzóval gondosan aláhúzza, közben föllapozza egyik-másik jegyzetét, olykor dörmög hozzá valamit, aztán legyint, és kimegy a konyhába, hogy föltegye az aznapi sokadik kávé a kotyogóba... Labádi Lajos huszonegynéhány éves főiskolásként már annak az ügynek volt az elkötelezettje, aminek a mérlegét a fönti két kiadvány reprezentálja. Ő ugyanis már akkor, az 1970-es évek elején pontosan tudta, mi akar lenni, amikor mi, csoporttársai talán még ködös ábrándokat szőttünk irodalomról, nagy regényekről és korfordító versekről, világraszóló tudományos eredményekről, kultúrateremtő folyóirat-szerkesztésről, és ki tudja, mi mindenről. Labádi Lajos egy pillanatig sem kételkedve tudta, hogy a diploma megszerzése után visszatér szülővárosába, Szentesre, a levéltárban fog elhelyezkedni, és az életét a város múltja kutatásának fogja szentelni.

Így lett.

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS

³ Négy évtized termése. Labádi Lajos szentesi főlevéltáros személyi bibliográfiája (1974-2013). Szerk. Georgiades Ildikó, Tanczos Roland. Szentes, 2013. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, 244 p.

Przemysl egy évszázaddal ezelőtti ostromairól¹

Przemysl erődrendszere az első világháborúban a központi hatalmak és az Oroszország közötti harci cselekmények egyik fontos és meghatározó helyszíne volt. Az Osztrák–Magyar Monarchia területén lévő s Közép-Európa legmodernebb és legjobban védhető erődjeként számon tartott Przemysl birtoklása egyszerre volt szimbolikus jelentőségű és nagyon konkrét stratégiai és védelmi (napjaink kifejezésével: biztonságpolitikai) tartalom. *Pintér István* (*1959) és fia, ifj. *Pintér István* (*1988) közös munkája az erődrendszer 1914–1915. évi ostromainak történetét dolgozza föl. A könyv szerzői az eddig megjelent hadtörténeti és diplomáciatörténeti szakirodalom eredményeinek megfelelő ismerete mellett számos korabeli – már korábban publikált – forrást (kiáltványokat, parancsokat, jelentéseket stb.) és visszaemlékezést is fölhasználtak munkájuk elkészítésekor (elsősorban Maurice Paleologue szentpétervári francia diplomata, Alekszej Alekszejevics Bruszilov orosz lovassági tábornok és Julier Ferenc magyar főtiszt – aki 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöki teendőit látta el – memoárjait).

A könyv törzsanyaga négy részből áll. Az első egység a világháború kirobbanásának előzményeit és első momentumait, valamint a keleti front 1914–1915. évi eseményeit mutatja be, míg a következő három rész az erőd három ostromát ismerteti logikus módon és a megfogalmazottakat forrásszövegekkel alaposan alátámasztva. Przemyslt először 1914. szeptember 17 és október 10 között ostromolta az orosz haderő, súlyos veszteségeket szenvedve, eredménytelenül. A második ostrom 1914. november 2-án kezdődött és 1915. március 23-án a védők kapitulálásával ért véget. Hogy mekkora fegyvertény volt ez az oroszok számára, azt igazolja, hogy 1915. április 2-án II. Miklós cár személyesen látogatta meg az erődöt és tüntette ki a bevételeiben résztvevőket. Przemysl harmadik ostroma 1915. május 31. és június 3. között zajlott, s a központi hatalmak győzelmével zárult.

Pintér István hódmezővásárhelyi tanár és történész, valamint szintén történelem szakos végzettséggel rendelkező fia kötetét széleskörű adatgyűjtésről árulkodó és imponáló mennyiségű – mintegy kétszázhusz lábjegyzetben megjelenő – dokumentált háttéranyag teszi hitelessé és megalapozottá. A kötetet Marjanucz László, a szegedi egyetem tanszékvezetője lektorálta, előszavát pedig Lázár János miniszter, országgyűlési képviselő jegyzi.

MIKLÓS PÉTER

¹ *Pintér István – ifj. Pintér István*: Przemysl három ostroma 1914–15-ben. Hódmezővásárhely, szerzői kiadás, 2015. 124 p.

Zeitler Ádám: A makói labdarúgás története

Egy fiatal focirajongó történészhallgató álma valósult meg akkor, amikor első könyvét éppen a makói labdarúgás történetének témakörében sikerült megjelentetnie 2015-ben. Levéltári, múzeumi és sajtókutatások eredményeként a Makói Múzeum Füzetei sorozat 116. kötetében kaptak helyet azok az adatok, amelyek mintegy 100 oldalon keresztül sorakoztatják fel a makói labdarúgás történetében 1912-től 2014-ig létezett csapatok eredményeit. Kuriózum ez a kötet azért is, mert Makó sportéletéből eddig csak egyetlen sportágnak, az atlétikának egy rövid időszakáról jelent meg önálló kiadvány.¹ Az ifjú kutató lelkes munkával a makói levéltárból, a makói József Attila Városi Könyvtárból és Múzeumból, valamint a szegedi Somogyi-könyvtárból szerzett anyagok alapján adott képet a makói labdarúgás kialakulásáról, fejlődéséről, helyzetének jellemzőiről, változásairól az elmúlt évszázad idején. Mivel a szerző 10 éves kora óta rendszeresen látogatja a makói labdarúgó-mérkőzéseket, az utolsó évtizedről már személyes élményei, tapasztalatai alapján gyűjtött adatbázisa is segítette munkáját. Amennyiben az olvasónak hiányérzete támadna a közreadott anyagokat illetően, annak oka jórészt a források hiányosságában, ellentmondásosságában lelhető fel. A makói labdarúgás története ezt megelőzően nem volt kutatott téma, a jelen kötet adatai és az azokból leszűrhető megállapítások még kiegészíthetők újabb kutatások eredményeivel.

A kötet szerkezete világos, logikus. Az I. fejezetben a labdarúgás nemzetközi történetének rövid áttekintésével azoknak is megfelelő ismereteket nyújt a sportágról, akik korábban nem szenteltek rendszeresen figyelmet annak, hogy kövessék a világbajnokságokat, a nemzetközi tornákat, a sportág nemzetközi szervezeteit, vagy nem ismerik e szép csapatjáték alapvető szabályait, stratégiai és taktikai mozgatórugóit. E tekintetben ez és a következő fejezet is ismeretterjesztő feladatot is ellát. A II. fejezet a magyar labdarúgás bajnokságairól, a kupagyőztesekről, a magyar válogatott sikereiről ad tömör összefoglalót, amivel elősegíti a sportág szép sikereinek felidézését.

A III. fejezet a makói labdarúgás történetét tárgyalja a Makói Atlétikai Klub 1912-es megalakulásától kezdve az 1949-es esztendőig. Az időszak elején jött létre a mérkőzéseknek helyet adó sportpálya és a két meghatározó csapat: a MAK és

¹ *Nacsa Imre*: A makói atlétika 1947–1973. A Makói Múzeum Füzetei 103. Szerk.: Halmágyi Pál. Kiadta: Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete. Makó, 2004. 221 p.

a Makói Torna Klub (1941-től Makói Vasutas Sport Egyesület). Az MVSE csapata a másodosztályban 1941-ben a 9., 1943-ban pedig a 6. helyet szerezte meg, s még 1949-ben is a 15. helyen végzett. (Képünkön.²) 1944-ben a MAK csapata is feljutott az NB II-be, így a városnak egyszerre két másodosztályú futballcsapata is lett, sajnos azonban a háborús körülmények között a bajnok-

ságot nem lehetett befejezni, és a háború végén a MAK csapata megszűnt.

A IV. fejezet az 1950-1989 közötti évek változásainak elemzésével foglalkozik. A tömegsport előtérbe kerülése a sportegyesületek számának jelentős emelkedésével járt, a sportélet így szétforgácsolódott, a színvonal csökkent. A sportlétesítmények igen alacsony szintűek voltak, a városvezetés támogatása, a működéshez szükséges anyagi források és a szakképzett edzők is hiányoztak a makói sportéletből. Az MVSE névváltozásai (Makói Lokomotív SE, majd 1952-től Makói Vasas SE) is jelezték a válságot. A csapat játékerője azonban 1958-ig még az NB II-ben tartotta a Vasast, ami komoly teljesítménynek számított. 1961-től azonban egyre gyengébben szerepelt az együttes, hullámzó teljesítményeivel hol a megyei I. osztályban, hol az NB III-ban játszott. Néhány évre a Spartacus csapata lett Makó első számú labdarúgó csapatává. 1974-ben a két makói sportklubot összevonták Makói Spartacus Vasas Sportegyesület néven. Az eredményesség azonban lényegesen nem változott. 1989-ben a makói termelőszövetkezetek vállalták az MSVSE labdarúgó szakosztályának működtetését, a rendszerváltás azonban Makó labdarúgó sportjában is változást hozott.

Az V. fejezetben a rendszerváltozást követő új feltételek között megújuló, bár napjainkig hullámzó teljesítményeket produkáló makói futball eredményeit veszi számba a szerző. Önálló klubként megalakult a Makói Futball Club, amelynek csapata a megyei I. osztályban kezdte szereplését, de már a következő évben az NB III-ba jutott. Makó Város Önkormányzati Képviselő-testületének pénzügyi támogatásával a sportlétesítmények állapota javult, a 2000/2001-ben átszervezett bajnokságban az MFC szépen javuló eredményekkel előbb NB II-es csapat lett, majd a 2003/2004-es szezont az NB II. Keleti csoportban megnyerve, e csoport bajnoka lett, így az NB I/B-be került, és a következő évben az NB I/B Keleti csoportjában a kiemelkedő 4. helyen végzett, amit a 2007/2008-as évben sikerült megismételni. (Képünk a következő oldalon.³) 2009-ben különlegesnek számító veret-

² Makó sportja képekben a kezdetektől napjainkig. Főszerk. Halász Tamás. Makó, 2016. 209.

³ Makó sportja képekben a kezdetektől napjainkig. Főszerk. Halász Tamás. Makó, 2016. 243.

lenségi sorozattal az MFC a 3. helyet szerezte meg, ez a legjobb eredmény a klub történetében. Az anyagi nehézségek miatt néhány kulcsjátékos távozását követően az MFC a 2011/2012-es bajnoki idénytől ismét NB III-ba került. 2014 őszétől pedig már csak a Csongrád megyei I. osztály bajnokságában szerepelhet. A klubelnökkel készített interjúból az olvasó megtudhatja a si-

kerek tényezőit és az előrelépést akadályozó nehézségek sorát is. A szerző véleménye szerint komoly források, befektetők megtalálása, valamint a tehetséges fiatalokkal végezhető hosszú, kemény edzőmunka lenne szükséges egy újabb makói sikercsapat kineveléséhez. A VI. fejezet zárszava utal a makói sportmúzeumban található tárgyi- és fotódokumentáció gazdag anyagára. Annak a reménynek is hangot ad, hogy a jelen kötet hamarosan kiegészül a régi sportolók elbeszéléseit, történeteit, élményeit megörökítő interjúkötettel, majd a makói labdarúgás történetét bemutató fotóalbummal is. A VII. fejezetet az Adattár alkotja. 102 oldalon át tartalmazza a szerző kitérő, kétéves kutatómunkájának eredményeit, amelynek forrásai főként a MNL CSML Makói Levéltára dokumentumtárának sporttörténeti feltáró cédulái. Az Adattár elején használati útmutatóval segíti az olvasó tájékozódását. A makói futballcsapatok szerint elkülönítve, kronológiai sorrendben közli az egyes idényekben lejátszott mérkőzések eredményeit, és ahol a források lehetővé teszik, ott megadja a csapatok összeállítását és a góllövők nevét is. Az adattár tartalmazza a csapatoknak az egyes bajnokságokban elért helyezéseit is. Igen érdekes az adatokban keresgélni, hiszen nagyon sok makói vagy Makóról elszármazott polgár családjában, felmenői, rokoni, ismerősi és baráti körében voltak olyan futballisták, akiknek életében meghatározó szerepet játszott ez a sportág, róluk, sportpályafutásukról ad pontos tájékoztató lehetőségeket az Adattár. Más sporttörténetet kutatóknak, életrajzíróknak is megkönnyíti a forrásokban való eligazodást. Ugyancsak segíti a témában való elmélyedést a VIII. fejezet gondosan összeállított bibliográfiája.

A makói sporttörténet feldolgozásának előrehaladását jelentős mértékben elősegíti Zeitler Ádám tartalmas munkája,⁴ további kiegészítésekre inspirálja azokat is, akik a személyes érintettség okán még újabb dokumentumokkal, adatokkal tudnak hozzájárulni Makó futballtörténetének mélyrehatóbb feltáráshoz.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

⁴ Zeitler Ádám: A makói labdarúgás története. A Makói Múzeum Füzetei, 116. Szerkesztő: Forgó Géza. Makó, 2015. 188 p. Nyomda: Dornbach és Magony Bt. Makó.

Molnár Mária: Tápai emlékhelyek

Molnár Mária neve ismert a honismerők körében. Szülei, Tápé tanítói, Molnár Imre és Molnár Imréné alapították 1962-ben a tápai honismereti gyűjteményt, és létrehozták a honismereti szakkört. 1999-től vette át Molnár Mária a gyűjtemény gondozását, és a helyi honismerők vezetője lett. Tápén született, ott járt iskolába, ott vett részt a honismereti munkában. Sokat tud szülőfalujáról, hagyományairól, erről az ősi faluról, mely 1973 óta Szeged városrésze. Több helyi kiadvány megjelenését segítette. A Pajori iskola emlékére 1907-2007 című könyvében a tápaiak egykori külterületi iskoláját, a tanyai életet mutatta be. Új könyvének, a *Tápai emlékhelyeknek* a bemutatóján, 2013. szeptember 27-én őszinte örömmel felcsattanó, hosszan tartó taps köszöntötte őt, mert 2010 januárjában a Magyar Kultúra Napján könyvtárosi tevékenységéért Szeged városától Kölcsey-érmet kapott, Tápé részönkormányzatától pedig Tápé Kultúrájáért érmet vehetett át.

A kötet borítóját maga a szerző tervezte. Az ott látható fotók kereszt alakban vannak elhelyezve. A könyvet Molnár Mária édesapja emlékére ajánlja. Teszi ezt azért (derül ki a könyvből), mert édesapja szakkörében kapott kedvet a honismerethez, édesapja is részt vett az Ilia Mihály és Juhász Antal szerkesztette Tápé monográfia munkálataiban, és édesapja hagyatékát rendezgetve kap újabb és újabb ihletet Tápé bemutatásához.

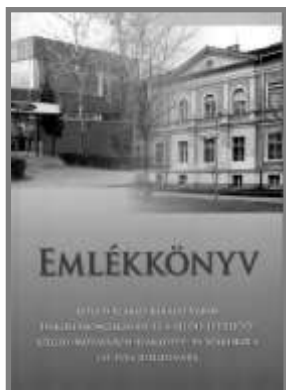
A szerző bevezetőjében az emlékhelyek szerepét emeli ki, amelyek generációkat kötnek össze. A bemutatott 28 emlékhelyet zömmel a közelmúltban készült színes fotók illusztrálják. Az emlékhelyek sorrendje az emberi életutat kíséri végig a Szent Mihály templomtól a temetőben található lélekkaranténig. A könyv értékét növeli, hogy a fotókon látható személyeket megnevezte a szerző. Az emléktáblák fölirata elolvasható a jegyzetekben, s az emlékszobrok, keresztetek, táblák keletkezési idejét, rövid leírását is itt találjuk meg. A szerzőt dicséri, hogy az emlékek méreteit megadta. A könyvben helyet kapott néhány, ma már csak az emberek tudatában élő emlékhely is. Külön táblázatban találjuk a fényképek fotósainak nevét. A szerző Tápéről szóló könyvek, cikkek ajánlójegyzékével segíti az érdeklődő olvasókat. Az utókor feladata az elődök által felállított értékek gondozása. Ezt teszi a szerző e könyve segítségével.¹

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

¹ A könyv megjelenését Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Pillér Takarékszövetkezet, a Tápéért Alapítvány és a Tápéi Városrészi Önkormányzat támogatta. A könyv tördelését a Szilícium Grafika Kft. végezte, s az Innovariant Kft. nyomdájában készült, 61 oldalas.

A móravárosi iskola emlékkönyve és évkönyvei

Szeged Szabad Királyi Város Iparostanonc-iskolája és a belőle létrejött Szeged-Móravárosi Szakközép- és Szakiskola 125 éves jubileumára címmel jelent meg 2009-ben egy *Emlékkönyv*, melyet a következő tanévekben még öt *Évkönyv* követett, emlékeztetve olvasót, diákot, tanárt, már mesterré vált valamikori tanulót az alábbi, a 2014/2015-ös évkönyv 27. oldalán lévő kép táblafeliratára: „Jövönket csak akkor mérhetjük fel tisztán és bölcsen, ha ismerjük az utat, ami a jelenhez elvezet.” (Adlai Stevenson)

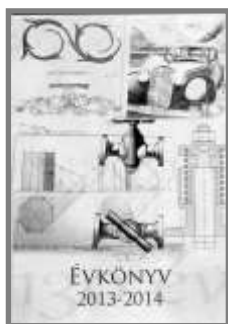
A jubileumi Emlékkönyv levéltári iratanyaggal alátámasztott iskolatörténettel indul, kezdve az 1884-ből származó, Trefort Ágoston által kiadott tantervvel. A könyvet lapozgatva megismerhetjük azon szegedi épületek históriáját is, melyek egykor, és néhány még jelenleg is, tanoncoktatási színhelyként működtek, funkcionálnak. Megtudhatjuk többek között, hogy az egyes korszakokban milyen mesterségeket oktattak, vagy hogyan fegyelmeztek régen ezekben a fiú- és lányiskolákban.

A tanulmányból megtudható, hogy a középkorban a tízéves és idősebb fiú tanoncok egész nap céhekben, a mesterüktől tanulták a szakmát, bár állami finanszírozású iskoláztatásukra több kísérlet is volt. 1867 után, a polgári korszak indulásával következett be gyökeres változás. Szegeden 1884-ben indították az állami finanszírozású szakképzést. A tanoncok gyakorlati képzése változatlanul a céhmesternél folyt a hét hat napján, kivéve heti két délutánt és a vasárnap délelőttöt, amikor kötelezték az inasokat, hogy az iparostanonc-iskolában közismereti tantárgyakat és szakrajzot tanuljanak. Aki nem járt iskolába, annak szüleit vagy mesterét pénzbírsággal sújtották. A két világháború között tovább növekedett a közismereti órák száma, de a gyakorlati képzést változatlanul a mesterek végezték. A lánytanoncok állami finanszírozású elméleti képzése később, csak 1926-tól indult, hiszen korábban a lányok inkább a háztartási teendőket látták el. Eleinte elemi iskolák tantermeit biztosította a tanoncok számára az állam és Szeged városa. A tanulmány alapján szinte egy virtuális sétát teszünk az 1879-es árvíz után újjáépülő Szegeden, így el tudjuk képzelni a korabeli oktatási helyszíneket a különböző elemi iskolákban. Csak

1930-ban épült fel az első önálló tanoncoktatásra szánt épület. Megtudjuk, hogy a ma is ismert szakmákon kívül mára már kihalt szakmákat is oktattak az iskolában: pl. kefekötőt, kaptafakészítőt, kályhakészítőt, kötélverőt, mézesbábost, fésűst. Majd új, a korban modernnek számító szakmák jelentek meg. Figyelemmel kísérhetjük a történelmi események miatt (világháborúk, Trianon, gazdasági világválság) bekövetkezett tanulói létszámváltozást is. A város több szakképző iskolája nőtt ki a város iparostanonc-iskolájából. Ebből vált ki az államosítások után a Textilipari Szakmunkásképző 1951-ben, a Fodor József Élelmiszeripari Szakközép- és Szakiskola 1956-ban, a helyi ipart oktató (későbbi nevén) Tápai Antal Szakközép- és Szakiskola 1963-ban. 2007-ben ez újra egyesült az anyaiskolával, a főleg vas- és faipari szakmákat oktató Móra Ferenc Szakközép- és Szakmunkásképző Iskolával Szeged-Móravárosi Szakközép- és Szakiskola néven.

Gergelyné Bodó Mária tanulmánya is mutatja, hogy az írás nem csupán az iskola, hanem a szegedi állami szakképzés 1884-től 1948-ig tartó története is. A tanulmány hiánypótló Szeged helytörténetében. Sok új ismerettel gazdagítja a szegedi oktatástörténetet. Míg Csongrád megye hódmezővásárhelyi, makói állami tanoncoképzésének történetéről született már tanulmány, a szegedi állami inas-képzést ez a tanulmány dolgozza fel először. Bár az iskola történetéről néhány rövidebb írás született korábban, az iskola s a szegedi szakképzés története 2009-ben jelent meg először ilyen terjedelmes tanulmányban, nyomtatásban. A tanulmány tudományos igényű levéltári kutatómunka eredménye. A szegedi szakképzés legfontosabb forrásait feltáró és azt magyarázó munka. A könyv szerkesztője, Gergelyné Bodó Mária két egységre tagolta az Emlékkönyvet. Az átfogó, értékes áttekintést a ma már nyugdíjas, egykori tanárok visszaemlékezései követik. 2009-ben, a 125 éves jubileum alkalmából szervezett programok segítségével a tanulók felidéztek a valamikori tanoncok mindennapjait a különböző helyszínek végigjárásával. Pl. a Somogyi-könyvtár helytörténeti gyűjteményének, a múzeum erre az alkalomra készített időszaki kiállításának és az iskolai mini múzeumban lévő, régmúlt idők tárgyait bemutató néprajzi anyag segítségével. A könyvet sok fotó teszi érdekesebbé, a DVD-melléklet 900 fotója színesebbé.

Az Emlékkönyvet *évkönyvek* követték a végzős diákok által az iskolában

megélt események felidézésével. A diákok jártak a határon túli magyar területeken, testvériskolájukban. Az osztálykirándulások egyik célja a haza és a szülőváros megismerése, az *élő* történelemóra, vagyis a történelemórán tanult valós környezetben történő átélése maradandó élményként marad meg életükben. A régi szakmák, pl. szitakötés, gyékényszövés megismerése, a még élő hagyományörzők felkeresésekor a velük való beszélgetés is segítette a fiatalok érettebb gondolkodásmódjának kialakulását.

Természetesen az évkönyvekben az iskolai események, bálók, versenyeredmények, végzősök névsora, fotói is helyet kaptak. A végzős osztályok beszámoltak osztálykirándulásairól, osztályuk életét meghatározó fontosabb eseményekről, tanárok és diákok aranyköpéseiről. A 2012-2013-as évkönyvet különlegessé teszi, hogy az iskola Comenius-partnerei számára saját nyelvükre fordították az igazgatói köszöntőt. Angolra, görögre, németre, horvatra, portugálra, románra, spanyolra, szerbre, szlovénra, törökre. Ezt követően az iskola tanárai számoltak be speciális iskolai munkájukról.

A 2013-2014-es évkönyv az iskola fennállásának 130. évében jelent meg. Ennek az évkönyvnek legnagyobb értéke, hogy a mára sikeres vállalkozóvá vált valamikori tanulók egykori diák-mindennapjait, múltbeli kalandzásait a Honismereti kör tagjai által készített riportokból ismerhetjük meg a könyv első részében. Visszaemlékezéseik forrásai lehetnek az iskolatörténet bővítésének. Ennek az évkönyvnek a borítóját több mint száz éves inasrajzok, szakrajzok díszítik.¹

A könyvek megmutatják, hogy a mai rohanó világban mekkora érték az egymásra figyelés, a felnőtté válók segítése önmaguk megismerése érdekében, melynek fontos része a múlt, ugyanakkor új irányok megmutatása az élő példaképek bemutatásával. Ajánlom minden nosztalgizást kedvelő olvasónak e remek kiadványokat, hiszen a könyvek felütésekor mindig találunk valami új, egyben visszaemlékezésre okot adó történetet.

KISS ÁRPÁDNÉ BODÓ BERNADETT

Oppidum Csongrád 2013.

Az *Oppidum* sorozat korábbi köteteitől eltérően jelen szám nagy részét egyetlen tanulmány tölti meg: *Sebestyén István* Sohlya Gyuláról írott munkája. Az írást 2014 áprilisában a Levéltár által szervezett könyvbemutatón már volt módom a szerzővel való beszélgetés formájában bemutatni. Most azonban álljon itt néhány – a szorosan vett tartalmat mellőző – általános érvényű gondolat, amely azonban, úgy hiszem, többet mond a kötetről és a Sohlya-tanulmányról is, mint ha – a könyvismertetéseknél szokásos és (el)várt – rövid annotációra szorítkoznék. Ez a – mondhatni „monografikus” igénnyel megírt – munka számos szempontból figyelemre érdemes. Egyrésztől fő tárgyát illetőleg, azaz Sohlya Gyula életműve miatt, hiszen hosszú és eredményekben gazdag jegyzői működése igen ritka úgy

¹ A könyvek szerkesztője *Gergelyné Bodó Mária*. A Novum, Tiszapress és Innovariant Nyomdákban jelentek meg, Szeged, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.

a mai, mint a korabeli közigazgatásban, illetve városvezetésben. Másfelől ugyanakkor ténykedése olyan mélyen gyökerezett a városi vezetés rendszereiben, hogy minden valamirevaló ügyben találkozhatunk nevével. Ráadásul Sohlya Gyula olyan aktívan vett részt a képviselőtestület előkészítő, valamint döntéshozó munkájában, hogy számos esetben ő maga volt egy-egy kezdeményezés forrása, és sok más témában is jó néhány esetben meghatározó jelentőségű szerepe volt. Éppen ezért pályája tulajdonképpen leképeződése, hú tükre a korszak csongrádi köztörténetének.

Sebestyén István kiváló, koncepciózus munkája, a fentiekre tekintettel, sokkal több egy genealógiai avagy életrajzi írásnál. Tanulmánya a XIX-XX. század fordulójára vonatkozóan az egyes folyamatok, közügyek, politikai vonulatok és általában a közgondolkodás optikáján át éles fényt vet Csongrád történetére. Már első olvasatra önkéntelenül is nagyobb célt, szélesebb, tágabb keretet társítottam ennek a tanulmánynak a fontosságához, mint ahogyan az talán a pusztá téma alapján indokolt volna. Úgy hiszem ez a gondolat a szerzőben is ott munkált (még ha csak tudat alatt is), s a kítűzött, nagyon is határozott cél elérése mellett részben ez a – mondhatni megérzés is – vezette tollát. Úgy vélem ugyanis, hogy a feldolgozott anyag a maga életrajzi teljessége mellett sajátságai miatt egyszersmind használható alap kell, hogy legyen egy majdani várostörténeti monográfia vonatkozásában, sőt szinte predesztináltatott erre a célra. Egyúttal remélem, hogy a későbbi – egyéb irányú – történeti kutatásoknak is inspirálója, s ugyanakkor kiinduló alapja lesz. (Talán ezek fényében válik világossá, miért is került a monografikus szó főntebb idézőjelek közé.) Hiszen olyan sok szál vetődik fel, amelyek mindegyike külön tanulmányt érdemelhetne, s annyi téma kibontása kívánczolna Sohlya korához és oly számos – gyakorta csak egy-egy fél mondatban felvillantott vagy egyszerű adatként szinte a lábjegyzetekbe száműzve rekedt – kecsegtető utalás, megjegyzés, hipotézis, érdekesség, folyamat tárháza nyílik meg előttünk, amely már a maga töredékességében is igazi érték. Hiszen a városi földügyek, az árvízvédelmi szervezeti kérdések, a Duna–Tisza csatorna lehetősége, az út-, vasút- és hídhálózat fejlesztése, a villanytelep problematikája, az iparosítás támogatása mind-mind igen fontos működési terepek voltak számára. Ugrásszerűen fejlődött ekkoriban a közoktatás (óvodától a főgimnáziumig), az egészségügy; minden téren erősödött a város kulturális élete (a szimbolikus épülést jól kifejezte a Kossuth-kultusz izmosodása, s annak valamennyi megnyilvánulása).

A tanulmány ugyanakkor plasztikus képet ad a Sohlyát ért támadásokról is, hiszen sok esetben sorsfordító vagy éppen húsba vágó döntések meghozatalára is szükség volt. Mindezeket mérlegelve Sohlyában egy igazán elkötelezett és a pillanatnyi helyzeten túl a jövőbe tekintő, helyi léptékben nagy formátumú politikus, a szó legnemesebb értelmében vett városatyát ismerhetünk meg. Nem mellékes megjegyezni ugyanakkor, hogy a mély kutatásokra alapuló és a szakmai el-

várásoknak messzemenően megfelelő tanulmány irodalmi igényű nyelvezete külön élvezetessé teszi az egyébként sok helyütt szükségszerűen szikár adathalmazokat és merem állítani: nagy erénye eme műnek, hogy pontossága mellett olvasmányos is.

Más szemszögből is kivételes a Sohlya tanulmány, amennyiben megszületésének határozott, tudatos háttere volt, érdemes hát szót ejteni elkészültének körülményeiről is. A Sohlya név ma már jószerével ismeretlen a csongrádiak körében, lévén hogy senki sem viseli. De a fiági örökösök nélkül maradt család csak nevében tűnt el! Leszármazottai a Hajdú családban ma is közöttünk vannak, s élénken ápolják az ősök emlékezetét (hiszen Sohlya Gyula atyja, Sohlya Antal kántor és szőlősgazda életműve és szellemisége is büszkeséggel töltheti el őket). Jelen tanulmány is a család támogatásával és segítségével született, ahogyan a Sohlya Gyulát megörökítő, Tóth Béla szobrászművész által alkotott portrész emléktábla létrejötte is az ő érdemük. Hagyományokat és felmenőiket tisztelő áldozatkészségük és tudatos szerepvállalásuk kiváló példa kell, hogy legyen a hasonló nagyságokat adó csongrádi polgárcsaládok sarjainak. Csak remélhetjük, hogy ez a precedens fölkelte a más familiákban szunnyadó lokálpatriotizmust, s a múltjuk megismerése iránti vágyat, és ezek eredményeként tovább gazdagodhat nem csak a helytörténetírás, de a csongrádi eszme, szellem is.

A kötet többi része is figyelmet érdemel. Elsőként a „szomszéd vár”, Szentes kiváló helytörténetészt, *Labádi Lajost* köszönti az Oppidum Csongrád Alapítvány Kuratóriuma, s teszi ezt joggal, hiszen a 60 éves kutató számos adattal gazdagította a csongrádi helytörténetírást (Csongrád a szentesi lapokban című szemelvényt-sorozatának a jelen évfolyamban jelent meg XV. része), s támogatta a kutatásokat. Ezekon fölül egy kisebb (de igen szakszerű) tanulmányban *Gyöngyössy Orsolya* tollából értesülhetünk a bábamesterség helyi alakulásáról a 18-19. századra vonatkozóan, annak minden különös vonásával együtt. (Amely írás egyébként a szerző manapság önálló kötetként megjelent doktori dolgozatához szervesen illeszkedik. S a maga zártabb, specializált világából hasonló módon ki-kilépeget, akárcsak Sebestyén István munkája és a helyi köztörténet húrjait pendítve a címben föltüntetett némiképp szolid célokhoz képest komoly exkurzusok révén a város hétköznapi – önellentmondásos módon mégis rejtettebb, ha úgy tetszik rejtélyesebb – történetéből szemezgetve örvendeztet meg olvasóját.)

A több mint húsz éve pontosan és hűségesen megjelenő *Oppidum* a csongrádi historiográfiában kitörölhetetlenül nyomot hagyott, az utóbbi években annak szinte egyedüli artikulálójá, formálójá volt. Jelen szám méltó folytatása a korábbi hagyományoknak, s magas színvonalával Csongrádhoz méltó módon tárja föl a város történetének szeletkeit. Hasznos forgatása, olvasása minden csongrádinak kötelező, egyebeknek erősen javallt!

Iskola a város szélén

Te is a Széchenyibe jártál? És ha a válasz igen, máris könnyebben indul a beszélgetés két csongrádi ember között. Persze érvényes ez más iskolákra is. A közös emlékek, élmények segítik a társalgást. A megidézett iskola- és osztálytársak, a tanítók, tanárok személyének föllevenítése erősíti az együvé tartozás érzését. Mindezekhez jó segítség az Oppidum Csongrád 2014 helytörténeti kiadvány, melyben egyetlen tanulmány, *Gát László: A Gróf Széchenyi István Általános Iskola és Diákotthon története 1960-1975* című írás olvasható. A szerző a (Tardombi) Széchenyi István Állami Elemi Népiskolában kezdte tanulmányait 1942-ben, mely a jelenlegi intézmény „ősének” tekinthető. 1960-tól „állami érdekből” nevezték ki a Széchenyi úti Általános Iskola tanárának. 1996-ig dolgozott ott beosztott pedagógusként, igazgatóhelyettesként és igazgatóként. A személyesen megélt történések mellett, a tanulmány elsősorban levéltári kutatásokra támaszkodva dolgozza föl az iskola történetének első tizenöt esztendejét. Képet kapunk nemcsak egy iskola létrehozásáról, de a tágabb környezet, a korabeli döntéshozók gondolkodásáról, a külvárosi szülők és gyerekek életkörülményeiről, az iskolához való viszonyukról.

A tanulmány címe becsapós. Az iskola „története” ugyanis mintegy öt évvel előbb kezdődött, mint ahogy ezt a cím jelzi. 1955. június 6-án a Csongrádi Bacsó Béla utcai Általános Iskola hivatalos helyiségében értekezletet tartottak „Csongrád város általános iskola bővítésével kapcsolatos tervezési program” tárgyában. A helyszín megtalálása, kijelölése, kisajátítása mind-mind fontos lépések voltak. Nem beszélve a tervezésről, mellyel a Szegedi Tervező Irodát bízták meg. A megbízás, a Széchenyi út 29. sz. alatt, 8 tantermes, emeletes általános iskola megépítésére szólt. Az építők nem végeztek igazán minőségi munkát, mert bár „1960. szeptember 1-jén az új Móricz Zsigmond – akkor még így nevezték – általános iskolában is megkezdődött a tanítás.”, csak „1961. február 9-i jegyzőkönyv zárta le az iskola építését”. Rejtélyes az új iskola elnevezésének története is. „Az idevonatkozó ügyiratok, visszaemlékezések az új csongrádi iskola megnyitása előtt (és közvetlenül utána is) Móricz Zsigmond Általános Iskolának nevezték. Hogy az elnevezés honnan, kinek a fejében született meg, erről az iratok és visszaemlékezések nem beszélnek.” Igazán meglepő ez a momentum, hiszen akkor a hivatalosságok egy ilyen kérdésben maguknak igényelték a döntés jogát.

Az iskola beiskolázási körzetének bemutatása során olyan csongrádi földrajzi elnevezésekkel ismerkedhet meg az olvasó, melyek eredete még a helyiek

számára sem mindig ismert. Így a Kenderföldek, a Vályogos-telep, az Oncsa-telep, a Bárdos-telep, a Szántó, a Kettőshalom, a Máma, a Mámái-rét, a Nagyrét, az Erzsébet, a Patikaföldek, a Sarok-tanya, az Ibolyás mind-mind olyan névadások, melyek eredete a történelmi múltba nyúlik vissza, ám legtöbbje ízes, plasztikus elnevezés.

Az első, az 1960/61-es tanév bemutatása adatokkal, dokumentumokkal gazdagon illusztrált. Pontos adatokat ismerhetünk meg a tanulólétszámról, a tantárgyfelosztásról, a tárgyi feltételekről. A pedagógusok név szerinti felsorolása mellett képet kapunk az intézmény nevelési tervéről, a tanulói mulasztásokról, a tanulmányi eredményekről, a családlátogatások számáról. Az 1961 és 1975 közötti időszakot a szerző a fellendülés éveiként értékeli. Joggal teszi ezt, hiszen az iskola élete a kezdeti nehézségek leküzdése után konszolidálódott. Az 1961/62-es tanév tanulólétszáma 343 fő, ami az 1974/75-ös tanévre 460 főre növekedett. A vizsgált időszakban a legtöbb diák az 1968/69-es tanévben tanult az iskolában. Ekkor ez a szám 542 fő volt. A pedagógusok száma a tanulók létszámához igazodott. „Az 1970/71-es tanévre az iskola szakos ellátottsága szinte 100 %-ossá vált.” A testület több tagját szakfelügyelői teendőkkel bízta meg Csongrád Városi Tanács Művelődési Osztálya. Ez szakmai elismerést jelentett az iskolának is.

Az iskolát látogató szakfelügyelők jelentéseinek megidézésével képet kapunk az egyes tantárgyak oktatásának pozitívumairól, nehézségeiről, az iskola tanulást segítő kezdeményezéseiről. A tantestületi tanévzáró értekezletek anyagából az intézmény, a pedagógusok véleményét is megismerhetjük saját munkájukról, pedagógiai gondjaikról, a tantestület belső, emberi viszonyairól. Az iskola a gyakorlati oktatás során a mezőgazdasági ismeretek és jártasságok elsajátítását vállalta föl. Az ehhez szükséges gyakorlókertet kialakították, a 60-as évek végére egy üvegház is elkészült. A megtermelt növényeket és a fölnevelt baromfit, nyulat a helyi piacon, illetve a napközi konyháján értékesítették. A mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás keretében alakult meg 1962. március 30-án 23 taggal a Széchenyi úti Úttörő Ifjúsági Mezőgazdasági Termelőszövetkezet.

1962-ben indították be a hétközi otthont, melybe zömében a tanyai iskolák főlszámolásával iskola nélkül maradt diákokat vették fel. A személyi és tárgyi feltételek bővítésével, korszerűsítésével az 1963/64-es tanév kezdetére a hétközi otthonból nevelőotthon lett. Ez minőségi fejlődést jelentett. „A tanulók az iskolában laknak, teljes ellátásról – ételmezés, szállás, mosás, ruházat stb. – az intézet gondoskodik. Beiskolázott tanulók száma 60, ellátó személyzet 11.” Az 1964/65-ös tanévben a diákotthon létszámát 80 főre emelték.

Az iskola helytörténeti és néprajzi gyűjteménye kialakításának nagy jelentőséget tulajdonít a szerző. Teljes joggal. A pedagógusok, a diákok és a szülők együttes gondolkodására és tevékenységére épülve alakult ki ez a nagyon színvonalas, értékes gyűjtemény. Helyet kaptak a múzeumban Csongrád nevezetes

embereinek, épületeinek képei. Láthatók itt többek között: a Feszty-körkép kicsinyített mása; régi térképek; pénz- és sajtógyűjtemény; a cipész, a csizmadia szerszámai; a helyi kisparaszti gazdálkodás eszközei; egy berendezett kovácsműhely; egy teljes paraszti konyha; egy paraszti szoba; kerámiák, butéliák, háztartási eszközök, és ez a felsorolás nem volt teljes.

A tárgyalt korszak iskolájának szerves része volt az úttörőszervezet, mely itt az 5527-es Mező Imre úttörőcsapat számot és nevet viselte. Tevékenységéről részletesen szól Gát László. Betekintést enged az őrök munkájába, a Czajlik-féle úttörőnyaraló kialakításának körülményeibe, a napközis táborok programjaiba.

Érdeemes kézbe venni ezt a kiadványt azoknak, akik ezt a történelmi kort megélték és azoknak is, akik számára ez már történelem. Előbbiek ellenőrizhetik memóriájukat, netán új ismeretekkel bővíthetik tudásukat, nosztalgiazhatnak, míg utóbbiak egy letűnt kor kisvárosi hétköznapijaiba pillanthatnak bele. Talán ezt hívják mindennapi történelemnek.

KECSKÉS LÁSZLÓ

A Makói Honismereti Híradó új számai (2013–2015)

A *Makói Honismereti Híradó* a 26 éve működő Makói Honismereti Kör tartalmas helyismereti periodikája, amelyet alapítója, a 2009-ben elhunyt *dr. Forgó István*, majd 2010-től *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* szerkeszt. A kör legfőbb célja a helytörténeti kutatómunkák eredményeinek ismertté tétele, a honismereti hagyományápolás Makón és kistérségében. Havi foglalkozásaikon előadások, beszélgetések hangzanak el, tagjai a városban megrendezett helytörténeti konferenciákra, irodalmi estekre, kiállításokra járnak. Együttműködő kapcsolatokat építettek ki közös programok révén a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel, a kiszombori és óföldrői hagyományőrökkel, valamint a Makóiak Budapesti Asztaltársaságával, a hódmezővásárhelyi Kárász József Irodalmi Körrel, a makói Dr. Kecskeméti Ármin Társasággal és a Szirbik Miklós Egyesülettel is. Sok segítséget kapnak a helyi múzeumtól és a levéltártól. Programjaikba igyeksenek bevonni a fiatalabb korosztályokat is, támogató barátaik száma egyre bővül, így Makó és kistérsége hely-és művelődéstörténeti emlékeinek és értékeinek megőrzése és dokumentálása érdekében a kör 26 éve évente két számban meg tudja jelentetni a *Makói Honismereti Híradót*, amely tudomásunk szerint Csongrád megyében az egyedüli – civil szervezet által fenntartott, kiadott – honismereti kiadvány-sorozat.

A *Makói Honismereti Híradó* több mint két és fél évtizede gyűjti össze, adja közre a Makói Honismereti Kör tagjainak helytörténeti kutatásait tartalmazó írásait, valamint a Makón és térségében élő jelentős tudományos munkát végző szakembereknek a történelmi évfordulókkal foglalkozó írásait, a népi és kézműves hagyományokkal, a helyi társadalom jeles személyiségeivel, fontos kulturális eseményeivel, tudományos- és sporteredményeivel foglalkozó tanulmányait is. Bibliográfiája megtekinthető a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület honlapján, a <http://csm-honismeret.uw.hu/Publikációk> címszó alatt. A Híradó évente 70-95 oldalon mind szélesebb körhöz juttatja el a városunkhoz kötődést nagyban elősegítő helyismereti anyagokat.

A Makói Honismereti Híradó újabb számaik

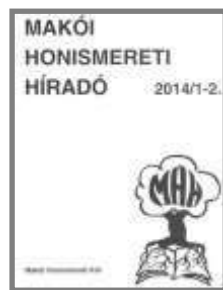

Makói Honismereti Híradó 2013. évi XXIV. évfolyamának 1-2. száma 2013 decemberében jelent meg Makón 100 példányban, 80 oldal terjedelemben. Szerkesztő és a szövegek gondozója: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Felelős kiadó: dr. Buzás Péter, Makó város polgármestere és Szabó Jenő, a kör elnöke. Nyomda: Dornbach és Magony Nyomda Bt. és Fritsch Torsten, Makó. Az összevont szám írásai tartalmi tematika szerinti rovatokba rendezve jelennek meg, amelyek azt az igényt tükrözik, hogy mintegy gyöngysorra fűzve összefogják a szerkesztőhöz az adott évben beérkező anyagokat. Így világosan követhető a makói honismerők és helytörténet-kutatók értékmegőrző és -közvetítő tevékenysége. Az alábbiakban közöljük a megjelent írások színes csokrát.

MŰHELYÜNKBŐL: *Dr. Siket Judit:* A községi ingatlangazdálkodás egyes kérdései a vármegyei törvényhatóság gyakorlatában a XIX. sz. végén Csanád vármegyében *Zeitler Ádám:* Kulákügyek a Viharsarok című napilapban (Részlet a szerző 2013. évi történelem OKTV döntős pályamunkájából) *Szabó Ágnes:* Egy meghíusult gázvilágítási szerződés, *dr. Bogoly József Ágoston:* Eötvös József makói és földéaki kapcsolatai, *Siket István László:* Apám életútja. **ELMÉLKEDÉSEK:** *Dr. Blazovich László:* Karácsonyi gondolatok, *Siket István László:* Karácsony 2013, *dr. Bogoly József Ágoston:* Debussy látomása és A folyónál, *Vass József:* Holdfény, *Zeitler Ádám:* Fiatalok bevonása a honismereti mozgalomba, *Siket István László:* A hatvannégy mező. **KITEKINTŐ:** *Dr. Antal Tamás:* Adalék a dél-alföldi telepítések és Bodófalva történetéhez, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna:* Temesvári iskola a magyarság megőrzéséért, *Zeitler Ádám:* A lengyel-magyar történelem kapcsolódási pontjai, *Czagány Blanka:* A XVIII. Országos Ifjúsági Honismereti Akadémia Esztergomban. **NÉPRAJZ:** *Dégi Mónika:* Szita- és rostafajták (III. részlet a 2011. évi történelem OKTV döntős pályamunkából), *Czagány Blanka:* Magyar népi motívumok a

modern sportöltözékeken. **MAGYAR EMLÉKEK HATÁRON INNEN – HATÁRON TÚL:** Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: Templomrom emlékeztet Csomorkányra és Magyar emlékek nyomában Temesváron, dr. Bogoly József Ágoston: Ormós Zsigmond emlékezete (1813-1894). **JELESEINK EMLÉKEZETÉRE:** Dr. Bogoly József Ágoston: Juhász Gyula költészetéről, Forgó Géza: Eperjessy Kálmánra emlékezünk, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: A városépítő Nikelszky Jenő polgármester és In Memoriam Ribárszki György (1932-2013), Halász Bálint: Prof. Dr. Mérei Ferenc Tibor (1921-1997), Siket István László: Négy évtized a város szolgálatában, Kovács Mihályné: Máдай Richárd Makó-Újváros békepapja. **KÖRÜNK ÉLETEBŐL:** Siket István László: A 25 éves makói Honismereti Kör köszöntése, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna: Tatár István matematikatanár a gyermekekért és a tudományért és Vendégünk volt Bozsogi Attila, Szabó Jenő: Barátságom dr. Kiss Ernővel, Vass József: Az Európai Kultúra Napja Óföldrőn. **KÉPEK KÖRÜNK ÉLETERŐL:** Körünk tagjai 2013-ban, A Honismereti Kör 2013. évi programja.

Makói Honismereti Híradó 2014. évi XXV. évfolyamának 1/1-2. száma 2014 decemberében jelent meg Makón, 100 példányban, 87 oldal terjedelemben, a Makó Város Fejlődéséért Közalapítvány, a Makói Honismereti Kör, Zeitler Ádám és a Makóiak Budapesti Asztaltársasága támogatásával. Szerkesztő és a szövegek gondozója: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Kiadta: a Makói Honismereti Kör. Nyomda: Dornbach és Magony Nyomda Bt. és Fritsch Torsten, Makó.

Az előző évi számhoz képest ebben az összevont számban megjelent a *Múltba néző* című rovat, amelynek írásai személyes és lírai hangvételükkel jelzik a szerzők életében nyomot hagyó történelmi esemény, az I. világháború hatását. Következzék e szám tartalomjegyzéke, amely bővülő jeles szerzői gárdát mutat, ami a periodika színvonalának garanciája, értékének emelő tényezője. A gimnazista korosztályhoz tartozó fiatal szerzők bevonása az új generáció számára nyújtott lehetőség.

MŰHELYÜNKBŐL: Dr. Blazovitch László: Előszó a Szeged Várostarténeti Atlasz kötetéhez és 500 éve történt Dózsa György parasztfelkelése, dr. Bogoly József Ágoston: Emlékezeti hálózatok, megértési modellek, életstílus kutatások és Az emlékezet szűrt fénye és a felejtés félárnyéka. Roediger Lajos visszaemlékezése makói éveire (1860-1865), *Ollexik Viktorné:* Gondolatok John Osborne: Dühöngő ifjúság c. drámájának értelmezése kapcsán, Siket István László: A Makói Iparos Ifjak Kultúr Egyesülete 1933-1943. *Rója István:* Születésnap, Zeitler Ádám: A makói szőlőtermelés története, Inokai Máté: Móra Ferenc régészeti ásatásai. **MŰLTBA NÉZŐ:** Kozma Andrásné: Boros István I. világháborús naplója, Siket István László: Gorcsa János tábori levelei, Engedi István: Rendkívüli intézkedések Makón az I. világháború kezdetén, Ratkai Tibor: Rímbe szedett történelem – Az I. világháború és

következményei, *dr. Bogoly József Ágoston*: Termővé szenvedte magát a föld. **ELMÉLKEDÉSEK**: *Dr. Blazovitch László*: Karácsonyi gondolatok 2014, *dr. Bogoly József Ágoston*: Tavasz Bartók Bélával és Harangszó, *Fehér József*: Őseimnek útját járom én, *Fényesi Tóth János*: A versek hallgatóihoz, *Dégi Imre*: A csikósi búcsú, *Ratkai Tibor*: Csontváry, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: Kortárs irodalmi találkozóra, *Vass József*: Megyei kortárs irodalmi fesztivál Óföldreákon és Gyöngyház bölcsőjében. **KITEKINTŐ**: *Péczelyné Gerencsér Zsuzsanna – Charles Richard Marshall*: Egy életen át tartó tanulási program - Peace for Everyone – Nemzetközi iskolakapcsolatok, *dr. Nacsa János*: Makóiak Budapesti Asztaltársasága 2014-ben, *Vajnai János*: A kutasi pusztá útjai és tanyái, *Endrész Erzsébet*: Szeretünk, Kiszombor! **NÉPRAJZ**: *Vajnai János*: Háromezer éves néprajz, *Dégi Mónika*: A szitakészítés munkafolyamata 1. **MAGYAR EMLÉKEK HATÁRON INNEN – HATÁRON TÚL**: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: Honismerő barátok Nagyszalontán és Nagyváradon. **JELESEINK EMLÉKEZETÉRE**: *Siket István László*: Szabolcsi Ilona Mária Olga iskolanővér emlékére, *Kovács József*: Egy korongos visszaemlékezései. **KÖRÜNK ÉLETÉBŐL – ELŐADÁSOK**: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: Makó Csanád vármegye székvárosa volt és Civil szervezetek konferenciája Makón, *Hamzáné Farkas Mária*: A makói eszperantisták múltjából, *Urbancsok Zsolt*: Zsidó emlékek nyomában, *dr. Nacsa János*: A Budavári palota építése és rombolása, *Tóth Istvánné*: Makó környéki tanyai iskolák az 1970-es években. A Kör tagjai és támogatói 2014-ben, A Makói Honismereti Kör 2014. évi programjai.

Makói Honismereti Híradó 2015/1-2. száma. XXVI. évfolyam. Megjelent 2015 novemberében, Makón, 100 példányban, 96 oldal terjedelemben, a Makói Honismereti Kör és barátaival támogatásával. Szerkesztő és a szövegek gondozója: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Felelős kiadó: a Makói Honismereti Kör. Nyomda: Dornbach és Magony Nyomda Bt. és Fritsch Torsten, Makó. Új rovat indult ebben a számban: *Az irodalom világa* címmel. Ez a rovat a helyi irodalmi élet alkotóinak ad publikálási lehetőséget. Emellett több írás foglalkozik Makó legjelentősebb középiskolájának, a József Attila Gimnáziumnak a honismeretért végzett munkájával fennállásának 120 éves évfordulója alkalmából. Az eddigi legnagyobb terjedelem gazdag tartalma:

MŰHELYÜNKBŐL: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: Helytörténeti olvasókönyvek Csongrád megyében és Hon- és népismeret szakos tanárképzés beindítása Szegeden, Menekülés az ismeretlenbe és visszatérés a boldog semmibe – Hangai Etelka naplójának bevezetője. Közreadja: *Tamáty Aladár*, *Siket István László*: Bagolyvár, *Kardos Vivien*: A nádasdladányi Nádasdy-kastély, *Veszelinov Dánielné Márkovlyev Jelena*: Szent Száva legendája, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna*: Jeles gimnáziumi tanárok Makón (1955-1995) Előszó, *Zeitler Ádám*: A makói labdarúgás

története 1912-1949 között. **MÚLTBA NÉZŐ:** *Dr. Tóth Ferenc:* 100 éves a makói gimnázium, *Martinuszné Korom Gabriella:* 120 évesen is lendületben a JAG, *dr. Markos Gyöngyi:* Az 50 éves szegedi Fekete István Általános Iskola iskolatörténeti kiállítása, Makó Város Települési Értéktárának létrejötte. Közreadja: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.* **ELMÉLKEDÉSEK:** *Dr. Blazovich László:* Karácsony előtt, *dr. Bogoly József Ágoston:* Tudománykommunikáció. Blazovich László jog- és művelődéstörténeti gondolkodási stílusáról. **KITEKINTŐ:** *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna:* Anyanyelv és hagyomány határon innen és túl, *Gergelyné Bodó Mária:* Civil honismereti-helytörténeti szervezetek 2. regionális találkozója Aradon, *Kocsisné Marácz Margit - Kristó Antal:* 12 éves a Makói József Attila Gimnázium löboui cserekapcsolata, *Fábján-Nagy Mária:* A hon megismerésének sajátos formája – az iskolai terepgyakorlat. **AZ IRODALOM VILÁGA:** *Dr. Bogoly József Ágoston:* Időjáték József Attilával, *Gonda Júlia:* Öreg, örök Marosom, *Bustyaházi Ágnes:* Tavaszi árvíz, Motorcsonakon, *Fehér József:* Mondjátok meg, Szívem szerint, Üzenet a versmondónak, *Dégi Imre:* Edítékemhez, *Hegedűs Ferenc* verseiből, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna:* Köszöntő a megyei kortárs irodalmi fesztiválon, *Vass József:* Újra Kortárs Irodalmi fesztivál Óföldrőken, *Vass József* versei, *Hoffmann Éva – Marosváriné Deák Zsuzsanna:* Az Ollexik Viktor Alapítvány az irodalom megszerettetéséért. **NÉPRAJZ:** *Vajnai János:* Hurcolkodás, *Apjok Vivien:* Farsangolás régen és ma – a hagyományok változásai, *Nagy Gábor:* Pásztor nemzedékek a makói József Attila Múzeumban, *Szikszi Zsuzsanna:* Egy elveszett mesterség nyomában – a makói Zúber család öröksége, *Kocsisné Marácz Margit:* Napsugaras sokszínűség. **JELESEINK EMLÉKEZETE:** *Siket István László:* Kunágotától – Makóig, Kelemen Ferenc tanár emlékezete, *Hajdú Márta:* Istók Margit zongoratanárnő emlékezetére, *Siket István László:* Ecsődi Ákos, az osztályfőnök. **KÖRÜNK ÉLETÉBŐL:** *Dr. Bogoly József Ágoston:* József Attila mai szemmel, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna:* Szirbik Miklós emlékezete Makón, Városi rendezvényeken: Holokauszt emléknap Makón - A Návay Lajos Emlékév eseményei, *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna:* A Makói Honismereti Kör bővülő civil kapcsolatai. A Kör tagjai 2015-ben, A Makói Honismereti Kör programjai 2015-ben.

A Makói Honismereti Híradó évről évre történő kiadása igen jelentős eredmény az egyre nehezedő gazdasági körülmények és a támogatások összegének csökkenése miatt. Ma már csak a civil összefogásnak köszönhető a kiadványsorozat, amely egy önzetlen közösség lelkes áldozatvállalásából születik és újul meg – minden nehézség ellenére, mert a jelennek és a jövőnek is értékeket ad.

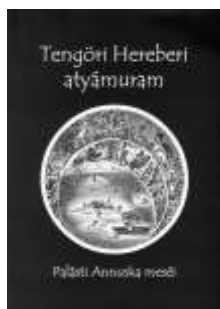
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Tengöri Hereberi atyámuram *Palásti Annuska meséi*

A *Tengöri Hereberi atyámuram* című, csongrádi népmeséket tartalmazó kötet megjelenése nem csupán egy kisváros, Csongrád nagy ünnepe, hanem az egész magyar néprajztudomány, sőt bátran mondhatjuk: a magyar művelődéstörténet kivételes eseménye. Nagy nyeresége a magyar kultúrának, ha egy kiemelkedő tudós, esetünkben a jeles néprajzkutató, Katona Imre életműve halála után válik teljesebbé. A csongrádi népmeséket gyűjtő Katona Imre 2001-ben hagyott itt bennünket. Szellemi nagyságának bizonyítéka azonban, hogy munkássága nem zárult le halálával, hanem jó néhány kötettel gazdagodott az azóta eltelt időben.¹

Katona Imre Csongrádon született. Fiatalon, 20-21 éves korában jegyezte föl szülővárosa legbelsőbb zugában, a történelmi városrészben, a Belsővárosban (vagy régi nevén a Tabánban) gyorsírással a meséket. Ő ekkor részben tudatosan, részben ösztönösen cselekedett. A néprajzi szakirodalmat olvasva tudatosan kereste a meséket Csongrádon, viszont amint véletlenül rálelt az első (és később is egyedüli) csongrádi mesemondójára, ösztönösen megérezte, hogy hatalmas kincsre bukkant. A mesék gyűjtője néprajzot ekkor nem tanult, sőt ahogy utóbb nyilatkozott: „Akkor még a néprajz ismeretlen vagy pedig lenézett tudomány volt, még a saját néném is értetlenkedett.” Vagyis még a családon belül se nézték jó szemmel, hogy az „úri fiú”, az állatorvos fia leereszkedik a város szegényparasztjaihoz. Mesék után kutakodva Katona Imre mindenütt azt a választ kapta, hogy Csongrádon már senki sem tud mesélni. Végül is a véletlen sietett a lelkes fiatalember segítségére. A meséket elmondó Palásti Annuska a saját bejárónőjük volt. Cselédként több család kisgyerekeinek mesélt. A szülei szegényparasztok, napszámosok voltak. A meséket főképpen az édesanyjától tanulta. Katona Imre 1941-1942-ben mintegy 80 mesét jegyzett le Palásti Annuskától. 20 mese szövege időközben elkallódott.

¹ Néprajz és gyermekvilág. Pont Kiadó. Bp., 2001., Szépen szóló madárka. Népdalaink szöveges üzenete. Masszi Kiadó. Bp., 2002., Ötvenöt magyar népmese. Katona Imrével Pintér Lajos beszélget. Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi Tanszék - Városi Önkormányzat, Csongrád. Szeged-Csongrád, 2002., Tisza szélén, Duna hosszán. Úti feljegyzések, utolsó beszélgetések. Masszi Kiadó. Bp., 2004., Még nincs vége a dalnak. Írások a drávaszögi, szlavóniai, bácskai és temesközi magyar folklórról. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó. Bp., 2006., Tengöri Hereberi atyámuram. Palásti Annuska meséi. Katona Imre csongrádi népmese-gyűjtése 1941-42-ből. Szerkesztette Bereznai Zsuzsanna – Georgiádes Ildikó. Csongrád, Csongrád Megyei Levéltár. 2011. 366 p.

Katona Imre műve, amely mindeddig méltatlanul kiadatlanul hevert, egyenes ágon kapcsolódik a magyar folklórkutatás neves irányzatához, az egyéniségkutatáshoz. A kutató az akkoriban szárnyát bontogató egyéniségkutató iskola szellemében igyekezett kiaknázni egy kiemelkedő egyéniség teljes mesekincsét; föltérképezte – habár csak röviden – a repertoár eredetét; kitért a szövegek elbeszélésének alkalmaira is; jellemezte a mesemondót, stílusát, tájnyelvét is. Jelenlegi tudásunk szerint Palásti Annuska az első részletesebben megismert női mesemondó a magyar nyelvterületen. Repertoárja igen változatos, majdnem valamennyi mesei műfajból mondott el szövegeket, csak falucsúfoló- és hazugságmeséket nem mesélt. A hagyományörző mesemondókra jellemzően tudásanyagában mennyiségileg és minőségileg is a tündérmesék játszanak meghatározó szerepet. A kötet címadó tündérmeséje, a *Tengőri Hereberi atyámuram* külön is figyelmet érdemel. A mesehős nevében a Kun Miatyánk töredéke őrződött meg. A Kun Miatyánk kezdősora így hangzik: *Tengri hel bele*. Jelentése: 'az Úr erejével' vagy másként megfogalmazva 'Isten segítségével'.

Palásti Annuska mesemondói egyéniségén egyértelműen látszik női mivolta. Előszeretettel mesél hányatott sorsú, kiszolgáltatott, szenvedő, féltárva lányokról. Mint elbeszélő, az érzelmekre helyezi a hangsúlyt a kalandokkal, harcokkal, csatákkal szemben. Meseanyagában jelentős helyet foglalnak el az irodalmi eredetű mesék. Az erős ponyva hatás kimutatható meséinek motívumkincsében és a mesehősök nevében éppúgy, mint egyes meséinek nyelvezetében. Hiába, nem szabad elfelejtenünk, hogy a XX. században még a földrajzilag elzárt reliktum területekre is betört a nyomtatott betű, nemhogy egy alföldi mezővárosba. Palásti Annuska, mint klasszikus mesemondó következetesen ügyelt a hagyományból származó mesék formai sajátosságaira, így például a mesei hármasságra. Előadóként a reprodukáló mesélők csoportjába tartozik. Szövegeire a viszonylagos állandóság jellemző, nem kedveli a változtatásokat, egyéni kalandok beleszövését. Néha azért a befejezés előtt továbbszövi a mese fonalát, és dióhéjban megismertet a főhős fiainak további sorsával is. Egyéni mesekialakításának jele az is, hogy – minden bizonnyal a mesegyűjtő kedvéért – egyetlen meseként hosszú típusláncba fűzte össze, egy meseként mondta el az általa ismert Mátyás-meséket és a legendamesék zömét. Palásti Annuska meséinek minőségéről vall az, hogy Voigt Vilmos professzor, a magyar folklorisztika meghatározó egyénisége így ajánlja a mesekötetet: "Ha valaki egyetlen kötetből kívánja megismerni a magyar népmese legjellemzőbb korszakát – ezt a könyvet vegye kezébe."

A csongrádi mesekötet nagy erénye a helyi nyelvjárás pontos bemutatása. Korábban Katona Imre ezt mondta a csongrádi tájnyelvről: „A belváros lakói többé-kevésbé ö-ző nyelvjárásban beszélnek, és részben átvészelhették a török hódoltságot, a külváros lakói viszont ë-ző nyelvjárásban, kissé palócosan beszélnek.” A belsővárosi Palásti Annuska is ö-ző nyelvjárásban beszél, habár a szövegekben palócos jegyek is fölbukkannak (az egy szótagú -t végű igék múlt idejének alakjai: odakötte ‘odakötötte’, kinyitta ‘kinyitotta’). A kötethez Bereznai Zsuzsanna jóvoltából kiváló szómagyarázat is tartozik, amely nemcsak a tájszavak értelmét adja meg, hanem – gondolva a mai kor gyermekeire – a falusi élethez, a régi foglalkozásokhoz kötődő szavak jelentését is.

Köszönet illeti Bereznai Zsuzsannát, aki hosszú éveken át fáradhatatlanul küzdött Katona Imre publikálatlan csongrádi gyűjtésének megjelentetéséért. Küzdelmét egy általa írt bevezető tanulmánnyal és folklorisztikai jegyzetekkel ellátott, és így tökéletesebbé tett kézirattal folytatta. Hogy ez a küzdelem eredménnyel járt, abban szerepe volt Georgiádes Ildikónak is, aki a Csongrád Megyei Levéltár Csongrádi Levéltárának igazgatójaként részt vállalt a könyv megjelentetésében, valamint a kötet másik szerkesztője volt. Nem hagyhatom szó nélkül a könyv illusztrációit. Az aprólékos, a mesei történeteket magában is elbeszélő, gondolatgazdag rajzokat és a pazar színvilágú vízfestményeket a meghökkentően burjánzó képzelőerejű alkotó, Pál-Dudás Ági készítette.

Csongrád városa egész napos rendezvénysorozattal tisztelgett a *Tengöri Hereberi atyámuram* című kötet megjelenésének. Az eseményhez kapcsolódva mesekonferenciát is rendeztek a városházán. Megindítóan szép élmény volt látni a rendkívüli érdeklődést, a csongrádi városháza hallgatósággal zsúfolásig telt nagytermét, azon belül is azt a jó néhány tucatnyi fiatalt, akik hosszú órákon keresztül hang nélkül, feszülten figyelve ülték végig a néprajzi előadásokat. Hasonlóan lélekemelő, sőt pozitívan fölkaravó benyomásokat szerezhetett a jelenlevő azon a kiállítás megnyitón, amelyen a kötetet illusztráló Pál-Dudás Ági képzőművész alkotásait mutatták be a nagyközönségnek. Ezen az eseményen úgyszintén hemzsegték a vidám, érdeklődő helybeli fiatalok; a kiállításnak helyet adó intézmény több terme is megtelt velük. A kiállításon nézelődő közönség nyüzsgő társalgását hallgatva és a városházi emlékülés szüneteiben elkapott beszélgetésfoszlányokból azt szűrtem le, hogy Csongrád már a könyvbemutató napján értékei közé sorolta a *Tengöri Hereberi atyámuramot*. Egy személyes, talán ide nem illő vallomással zárom ezt a könyvismertetést. Nekem, mint résztvevőnek semmihez sem hasonlítható élményt adott ez a csongrádi nap. A lelkes, tiszta tekintetű, tudásszomjjal megáldott csongrádi fiatalok tömegének látványa megerősített abban, hogy kimondjam: ha ilyen fiatalságunk van, ne csüggedjünk.

VILLÁNYI PÉTER

VI. HONISMERETI ESEMÉNYEK MEGYÉNKBEN

II. makói tudományos felolvasóülés *Makó, 2014. május 13. József Attila Múzeum*

Csongrád megyében, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban már több évtizedes hagyománya van a múzeumi tudományos felolvasó üléseknek, ahol a muzeológusok és más tudományos kutatók 10-15 perces előadásokban számolnak be kutatásaikról. E példa nyomán szervezte meg a makói múzeum kollektívája 2013-ban az első *makói múzeumi tudományos felolvasó ülést*, majd 2014-ben a másodikat. Míg 2013-ban makói és néhány szegedi előadó jelent meg – ekkor avatuk föl az Emléktáblák falát, ahol 12 db régi (a politikai rendszerek változása miatt eltávolított) emléktáblát helyeztünk el – addig 2014-ben már a megye határain kívülről is érkeztek tudományos kutatók. A 2014. május 13-án, délelőtt 9-től megrendezett felolvasó ülés több intézmény összefogásából született meg. Fő rendező természetesen a makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeum, társrendező a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a Szegedi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológiai Tanszéke volt.

Köszöntőt mondott Marosvári Attila történész-muzeológus, Makó város alpolgármestere. Az előadások 15 percesek lehettek, és négy témakörben oszlottak meg. A *régészeti* előadások levezető elnöke dr. Orbán Imre történész-muzeológus, a Móra Ferenc Múzeum tudományos igazgatóhelyettese; a *néprajztudományi* részt Forgó Géza történész-muzeológus, a József Attila Városi Könyvtár és Múzeum igazgatója; a *művészettörténet-művelődéstörténeti* előadások Urbancsok Zsolt történész-levéltáros a Makói Fiókleveletár vezetője, míg a *történettudományi* és egyben záró előadások levezetője dr. Grászli Bernadett művészettörténet-muzeológus, a győri Rómer Flóris Múzeum igazgatója volt. A régészeti szekcióban 4, a néprajztudományban 7, a művészettörténet-művelődéstörténetben 7 és a történetben 6 előadás hangzott el. A tudományos beszámolók a makói József Attila Múzeumban, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén, a győri Rómer Flóris Múzeumban, a csongrádi Tari László Múzeumban, az orosházi Szántó Kovács János Múzeumban és a Makói Fiókleveletárban folytatott sokrétű kutatásokról adtak áttekintést.

A rendezvény szponzorai a Makói Múzeumért és Kultúráért Alapítvány, valamint a helyi Kígyó Gyógyszertár volt. Támogatásuk tette lehetővé, hogy az előadók megismerhessék és megköszönhessék az Erdei Ferenc-féle, igazán ízletes marhapörköltet, amelyet Mendei Árpád ny. iskolaigazgató, fáradhatatlan természetjáró főzött meg bográcsban a múzeum udvarán.

FORGÓ GÉZA

Kiss Bálint tudományos konferencia Szentesen (2014)

Az elmúlt évszázadokban számos olyan jeles egyházi személyiség működött Szentesen, akik hírnevet szereztek egyházuknak és városuknak. Ezek sorából is kiemelkedik *Kiss Bálint* református lelkész, a szentesi református iskola névadója. Az Akadémia levelező tagjaként saját korában országos hírnévnek örvendett, amelyet tudományos közleményeinek, újszerű tankönyveinek és gazdasági újításainak, reformelképzeléseinek köszönhetett.

Az utóbbi 50–60 évben többen foglalkoztak a jeles prédikátor szerteágazó munkásságával, így *Filep Antal* néprajztudós, *Imre Ernő* szentesi református esperes, *Kormos László* debreceni egyházi levéltáros. Születésének 240 éves és halálának 160 éves évfordulója alkalmából én idéztem fel életútját a Szentesi Élet hasábjain 2012-ben és 2013-ban. Ekkoriban merült fel a gondolat a Kiss Bálint nevét viselő református általános iskola igazgatójában, *Karikó-Tóth Tiborban*, hogy nagyobb plénum előtt is be kellene mutatni korának kiemelkedő személyiségét. Elhatároztuk egy *Kiss Bálint tudományos emléknap* megszervezését, amelyre 2014. március 21-én került sor a szentesi református iskola dísztermében. Megemlékezésünk célja az volt, hogy az újonnan felnőtt nemzedék is tudja meg: élt itt Szentesen egy országos hírű, tudós lelképásztor, aki számos tekintetben megelőzte korát, s aki nagy tudományával, sokirányú tehetségével, reformeszméivel a szentesi nép felvilágosításán és boldogulásának elősegítésén fáradozott 54 esztendőn keresztül. A tervezett rendezvény házigazdája engem kért meg, hogy vegyem fel a kapcsolatot a témában jártas szakemberekkel, akiket felkérhet a tudományos konferencián való közreműködésre. Ismerve Kiss Bálint sokirányú munkásságát, arra törekedtem, hogy tevékenységének minden fontosabb szeptetéről hangozzék el előadás. Az emléknapon végül hét tudományokban jártos, Szenteshez kötődő elismert szakember mutatta be polihisztor lelkészünk szerteágazó tevékenységének maradandó eredményeit.

Kiss Bálint lelkész (Zoó János festménye)

A nyitó előadást én tartottam *Kiss Bálint életútja és munkássága* címen, amelyből a hallgatóság megtudhatta, hogy Kiss Bálint ősei Szabolcs vármegyei nemesek voltak, akik *III. Ferdinándtól* nyerték nemeslevelüket 1651-ben. A família utóbb Békés és Csongrád vármegyékbe települt át. Közvetlen felmenői a Békés megyei ághoz tartoztak, így ő már Vésztőn született 1772. december 9-én. Szülei: *Kiss István* és *Nagy Katalin*. Alsó iskoláit Vésztőn kezdte, majd Derecskén folytatta. 1790-től a debreceni református kollégiumban kezdte meg felsőbb tanulmányait. Diákoskodása kritikus időben zajlott, hisz ekkoriban kezdődött a magyar reformmozgalom; ismertek voltak a magyar jakobinusok törekvései, *Hajnóczi József* röpiratai. Közvetlen közelről ismerhette a *Csokonai Vitéz Mihály* ellen indított fegyelmi eljárásokat, majd a jeles költő méltatlan eltávolítását a kollégiumból. Noha közel egy évvel idősebb volt Csokonainál, a költő fölötte járt, s a költészeti osztály vezetőjeként működött. Kiss Bálint ellen is többször folyt eljárás, leginkább azért, mert a latin helyett magyarul beszélt társaival. 1793-ban emiatt 6 napi elzárásra ítélte a kollégiumi tanács. Közel egy időben hagyták el a kollégiumot a költővel, de ez lehetett véletlen egybeesés is.

Végzős teológusként – 1795 januárjában – főiskolai tanulmányait megszakította, és szülőfaluja kérésére Vésztőre ment iskolamesternek. Mint a legjobbak, a főiskolán „külföldi akadémiára méltó” minősítést kapott, ezért a kor szokásának megfelelően, rektorként pénzt gyűjtött a külföldi továbbtanuláshoz. Három év alatt összegyűlt a szükséges összeg, tehát „engedve a bővebb kiképzés szomjának”, 1798-ban külföldi tanulmányútra indult. Bécs, Prága, Drezda, Lipcse érintésével Jénába érkezett. Egy évi tanulás után, 1799 tavaszán indult vissza Magyarországra. Hazatérésekor három lelkészi meghívás is várta; ő *Kuti Ádám* esperes biztatására a szentesiek hívását fogadta el. Lelkészi vizsgájára és felesketésére Hódmezővásárhelyen került sor 1799. július 16-án. A következő évben megházasodott; feleségül vette a kecskeméti illetőségű Veresegyházi Pál és Szoboszlai Julianna leányát, *Veresegyházi Évát*, akitől 6 gyermeke született.

Amikor Kiss Bálint 1799 nyarán megkezdte lelképásztori szolgálatát, Szentes egy földesúri joghatóság alatt álló mezőváros volt kb. 11–12 000 főnyi jobbágylakossal. A vallásfelekezetek közül a reformátusok voltak túlsúlyban: létszámuk meghaladta a 8600 főt (a római katolikusok kb. 3000-en, a görögkeletiek 250-en, az evangélikusok 120-an lehettek). A református egyházközség épületei rendkívül leromlott állapotban voltak, és a méretük is kicsi volt a hívők számához ké-

pest. Vagyis Kiss Bálint kapott egy nagy létszámú gyülekezetet, elavult, ócska épületekkel. A fiatal lelkésznek adva volt a feladat: ha eredményesen akar működni, akkor meg kell teremtenie annak optimális feltételeit. Jellemző, hogy leg-sűrűbb teendőjének az iskolaépítés előmozdítását tartotta. 1804-ben a főtéren megnyílt az új iskola, a város első emeletes épülete (tégglából és cseréptetővel). 1808-ban kiásták az alapját a Fischer Ágoston kecskeméti építőmester tervei nyomán készült református nagytemplomnak, amely 1826-ra nyerte el végleges formáját. 1836-ban elkészült a ma is álló földszintes, magas tetűjű, oszlopos tornáccal ellátott, nemesi kúriára emlékeztető új lelkészlak épülete. A felidézett építkezéseknek Kiss Bálint volt a lelke, motorja. A korabeli dokumentumokból tudjuk, hogy mindenütt ott volt, mindenben intézkedett, a gyakorlati kérdésekben döntött, irányította és egyben felügyelte a munkálatokat. Legtöbbször szép szóval, rábeszéléssel, ha kellett, megfelelő szigorral.

Mint minden iránt érdeklődő, tépelődő, gondolkodó ember, hamar felismerte, hogy a rendkívül fárasztó, kimerítő mezőgazdasági munkák könnyítése érdekében változtatni kellene a bevett gazdálkodási módszereken, illetve termelési eszközökön. A gazdasági reformok és technikai újítások legfőbb szorgalmazójává vált. Elég csak az általa szerkesztett *vasekére* utalni, amellyel jelentős igaerő-megtakarítást tudott elérni, s amelyről 1817-ben számolt be a szaklapokban. Dolgozott az *aratógép* (tolókasza) és a *cséplőgép* tervein is, de elképzeléseit nem valósíthatta meg. Érdeklődése kiterjedt a *malmok korszerűsítésére*. Az Akadémia folyóiratába – a Tudományos Gyűjteménybe – 1820-ban tanulmányt írt a *tetőcserép* készítéséről, kiemelve előnyeit a tűzbiztonság terén. Országszerte ismertté és gyakorlattá vált a tőle tanult cserépkészítés. A kor gyermekeként rendkívül érdekelt a régmúlt, így munkásságát kiterjesztette a történelem tanulmányozására. Első tudományos próbálkozásaként szokás emlegetni a *Várad* *Regestrum* latinról magyarra fordítását (1833), amely a XIII. századi tüzesvas-próbák jegyzőkönyveit dolgozza fel. Ezt követően 1839-ben megírta a *Magyar régiségek* című háromrészes művét, amelyet 1844-ben négykötetesre bővített. Tudományos szempontból két helytörténeti jellegű munkája a legjelentősebb, amelyek a mai megítélés szerint is pótolhatatlannak mondhatók. (Ezekről dr. Takács Edit előadásának ismertetésénél szólnunk.)

Kiss Bálintot tudományos teljesítménye alapján a Magyar Tudós Társaság 1839-ben levelező tagjai közé fogadta, 1844-ben pedig a Magyar Természettudományi Társaság választotta meg rendes tagjának. Munkásságának egyik legalaposabb ismerője, Papp Lajos iskolaigazgató, volt egyházi jegyző írta róla: „Olyan sokat tett gyülekezete, városa és a tudomány érdekében, hogy méltán elmondhatjuk: egyike volt a század legnagyobb magyar református papjainak”. Érdemei elismeréseként az Békés-Bánáti Egyházmegye 1814-ben tanácsbíróvá, majd 1830-ban jegyzővé, 1836-ban pedig esperessé választotta. Élete 81., lelkészségének 54. évében érte a

halál, 1853. március 25-én. Temetésére március 29-én került sor Szentesen. Az utókor nem feledte érdemeit: egyháza 1881-ben megfestette életnagyságú portróját; a város 1906-ban utcát nevezett el róla, a Szentesi Református Általános Iskola pedig 1993-ban felvette a tudós esperes nevét.

Az életút ismertetése után *Karikó-Tóth Tibor* iskolaigazgató, földrajz-rajz szakos tanár, a Makkai Sándor-díj birtokosa tartott előadást *A szentesi református iskola története* címen, amelyben visszanyúlt a református oktatásügy kezdetéig, vagyis a XVII. század második feléig. Kitért a korai iskolai szervezetre; a Kiss Bálint által építtetett „Nagy Oskolára”, amely a mai iskola helyén állt. Megemlékezett a híresebb igazgatókról, tanítómesterekről, így pl. *Hajdú Lajosról*, akit az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején tanúsított magatartása miatt halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélték (igaz utóbb kegyelemben részesült), s akinek emlékét márványtábla őrzi az iskola falán. Kitért az iskola 1948-ban történt államosítására; végül ismertette az iskola visszavételének hiteles történetét, és az azóta elért eredményeket.

A következő előadó a szentesi születésű *dr. Filep Antal* néprajzkutató, egyetemi tanár volt, akit gimnazista kora óta (vagyis 60–65 éve) foglalkoztatott Kiss Bálint munkássága. Előadásának címe: *Kiss Bálint helye tudománytörténetünkben*. Szellemi hagyatékának ismeretében Filep doktor Kiss Bálintot a legjelentősebb XIX. századi tudós kortársak közé sorolta. Megállapította, hogy Kiss Bálint lényegében a *Bél Mátyással* (1684–1749) induló államismereti, népismereti kutatások szemlélete, módszere alapján végezte tudományos tényfeltárását, de a kiválni készülő újabb szaktudományok irányában is képes volt érdeklődését elmélyíteni. Érzéke volt arra, hogy a későbbiekben fontossá váló részletekre figyeljen, azokat tényközléseibe, elemzéseibe belefoglalja. Filep Antal kihangsúlyozta, hogy „míg *Bél Mátyás és tanítványai országos, megyei vagy egy-egy népcsoportra érvényes jellemzést adtak, Kiss Bálint mélyfúrást végzett, a szentesi közösség konkrétan megragadható viszonyait figyelte meg, dolgozta fel*”. Előadásának további részében párhuzamot vont a kor tudós elméi és Kiss Bálint munkássága között. Terjedelmi okokból csak néhányat emelhetünk ki a sorból, így: *Tessedik Sámuel* (1742–1820) lutheránus teológus, aki a szomszédos Szarvason Kiss Bálinthoz hasonló szerepet töltött be; vagy a világi pályán működő értelmiségit, *Berzeviczy Gergelyt* (1763–1822), aki 1801-től kapcsolatban állhatott Szarvas tudós papjával. Beillik a sorba *Szirbik Miklós* (1781–1853) makói prédikátor, aki szintén megírta eklézsiája és városa történetét.

Jeles papunk helytörténeti munkáiról *dr. Takács Edit* főlevéltáros, a Pauler Gyula-díj kitüntetettje tartott előadást *Kiss Bálint, a szentesi református eklézsiatörténet írója* címen. Előrebocsátotta, hogy több szakember véleménye szerint Kiss Bálint szellemi alkotásai közül helytörténeti munkái a legjelentősebbek, nevezetesen: *A szentesi református eklézsia története I-II. (1700–1825)*; valamint *A békés-bánáti református egyházmegye története* (1836). Közös jellemzőjük, hogy mindkét munka

máig is kéziratban van. A két mű közül Takács Edit az ekléziatörténettel foglalkozott behatóan. Dolgozatának legnagyobb érdeme, hogy „rendet tett” a XVIII–XIX. században írt egyháztörténeti munka változatai (variánsai) között: úgy a szerzőket és címvariánsokat, mint a keletkezési időpontokat és az egyes változatok szerkezeti felépítését illetően. A szóban forgó történeti munkát ugyanis több szerző készítette – Béládi István, Gaál István és Kiss Bálint – több kötetre, fő- és alfejezetre tagolódik, és számos utólagos beszúrás, lábjegyzetet tartalmaz. Az elrongyolódott, elkoszosodott, sok helyen kifakult, nehezen olvasható köteteket 1910-ben *Zolnay Károly*, a szentesi főgimnázium nyugalmazott igazgatója, a szentesi református egyház akkori főgondnoka gyöngybetűkkel lemásolta. A több mint 600 oldalt kitevő eredeti kötetekből az általa készített „tisztazat” 434 számozott oldalt tartalmaz. Takács Edit aprólékos munkával összehasonlító vizsgálatokat végzett a különböző korokban készült kéziratok között, kimutatva az esetleges eltéréseket. Észrevételeit szöveg- és betűhíven törekedett bemutatni vetített illusztrációiban. De ennél többet is tett, ugyanis *Timár Ferenc*szel összedolgozva elérték, hogy a Szentesi Református Egyházközség őrizetében lévő ekléziatörténet valamennyi szövegváltozata 2001 óta elérhető az interneten.

Ezt követően egy rendhagyónak is nevezhető előadás következett, amelyet a szentesi születésű *dr. Homoki Nagy Mária* szegedi egyetemi tanár, jogászprofesszor, Szentes díszpolgára tartott *A szokásjog érvényesülése Kiss Bálint korában* címen. Bizonyára nem nagyot tévedek, ha azt állítom, hogy ilyen aspektusból eddig még senki sem közelítette meg a kissbálinti életművet. A szerző abból indult ki, hogy Kiss Bálint lelkész életének jelentős része a XIX. század első felére esik, arra az időszakra, „amelyet a történelem a magyar reformkor időszakának nevez, s amely a jogfejlődés szempontjából a késő rendi kor időszakának számít. A magyar jogrendszer fejlődése szempontjából meghatározó, hogy mind a magánjog, mind a büntetőjog területét alapvetően a szokásjog uralta... A magyar jogfejlődés szempontjából ugyanakkor Kiss Bálint életének időszaka (1772–1853) igen jelentősnek bizonyult, mert ez az a kor, amikor először vetődött fel az országgyűlésen a kodifikáció, azaz a törvénykönyvalkotás gondolata. Ha le akarjuk egyszerűsíteni a kérdést, akkor azt mondhatjuk, hogy Kiss Bálint abban a korban élt, amikor a magyar jogfejlődésnek egyik igen fontos szakasza zajlott”. A továbbiakban az előadó érzékletesen bemutatta, hogy a XVIII–XIX. század fordulóján Szentes mezővárosában miként éltek, milyen szabályokat követtek az emberek. Ennek szemléltetésére egy olyan adásvételi szerződést választott ki a szentesi levéltárban őrzött „*Egyezségek könyvéből*”, amelyet 1808. szeptember 28-án kötöttek, s a vevők Kiss Bálint prédikátor és felesége voltak. Az örökbevallás tanúsága szerint 1808-ban Kiss Bálint házat vásárolt, a házhoz tartozó portával, épületekkel, kerttel 2000 rajnai forintért. A jogi szokások mellett a tanulmányból kirajzolódik egy vidéki prédikátor anyagi helyzete, továbbá az a jogi környezet, amelyben Kiss Bálint élt és alkotott.

A korábbiakból már tudjuk, hogy főhősünk a nép között élt, ismerte gondjait, megélhetési nehézségeiket, és ahol tudott, igyekezett könnyíteni bajaikon. Maga is gazdálkodó lévén, szinte mindent természetett, tenyésztett, ami kellett a megélhetéshez. Sokoldalú ismereteinek bizonyítékául szolgált *dr. Mód László* néprajzkutató-muzeológus, szegedi egyetemi adjunktus előadása, amelynek címe: *A szőlész-gyümölcsész Kiss Bálint*. A szerző előljáróban elárulta, hogy „*Kiss Bálint munkásságának egy mindezidáig teljes egészében fel nem tárt aspektusára szeretnék rávilágítani, ami a lelkipásztornak a korabeli gazdálkodási viszonyok megújításában, korszerűsítésében játszott szerepére vonatkozik.*” Kiss Bálint ugyan nem szentelt külön munkát a témának – hallhattuk *Mód Lászlótól* –, de *A szentesi református eklézsia történetében*, illetve az 1846-ban napvilágot látott *Falusi földművelőket oktató* című tankönyvében foglalkozott a szőlő- és gyümölcsstermesztés viszonyaival, a természeti eljárásokkal. Kiss Bálint szerint a szőlőtermelés a XIX. század elején csak kiegészítő szerepet töltött be a szentesiek gazdálkodásában, amelynek elsődleges funkciója a gyerekek és a nők számára az étkezési célra felhasznált szőlő és gyümölcs biztosítása volt. Később maga is megtanulta a legfontosabb fogásokat: a szőlőtermesztéstől a borkészítésig. A tanulmányból megismerhetjük, hogy Kiss Bálint mit írt a fehér, illetve vörösborok készítésének technológiájáról, de hely hiányában eltekintünk ennek ismertetésétől.

Az előadások sorát *Tímár Ferenc* mérnök-tanár, informatikus könyvtáros zárta. Az általa elmondottak már a jövőbe mutattak, hisz Kiss Bálint életművének digitalizált változatát valósította meg és tette közzé *Az Eklézsia-történetről a Nőitanig* címen. E tömör cím nem mást jelent, mint a Kiss Bálinthoz kötődő kéziratos munkák és nyomtatott formában megjelent tanulmányok, könyvek, tankönyvek, továbbá a Kiss Bálinttal kapcsolatos egyéb nyomtatványok, archív fotók és fényképek összefoglalását digitális formában. Elmondta, hogy az anyag még nincs lezárva; az előkerülő dokumentumok függvényében folyamatosan gyarapodni fog a jövőben is. Vetített képekkel, szemléletes példákkal bemutatta, hogyan kutatható Kiss Bálint rendkívül értékes szellemi hagyatéka az interneten keresztül.

A vázlatosan ismertetett előadások anyaga azóta könyv alakban is megjelent 130 oldalnyi terjedelemben, száznál több képpel, illusztrációval kiegészítve. Megítélesem szerint a szóban forgó tanulmánykötet ez idő szerint a legteljesebb és legrészletesebb összefoglalás Kiss Bálint életútjáról, egyházi- és tudományos munkásságáról. De gyorsan hozzátenném, hogy jeles prédikátorunk életművének feltárása nincs befejezve, közel sem tekinthető lezártnak. Az elkövetkező generációknak bőven akad még kutatni való, hisz a rendkívül gazdag életműnek még mindig csak a kisebbik részét ismerjük. A szentesi emlékülés, s az annak nyomán készült tanulmánykötet talán betöltheti az érdeklődésfelkeltő szerepet, amely az ifjabb kutatókat újabb feltárásokra sarkallhatja.

Mert emlékezni kell!

Gondolatok a makói zsidó emlékmű avatása kapcsán

A Dr. Kecskeméti Ármin Egyesületnek és a Makói Zsidó Közösségnek régi vágya volt, hogy közterületen egy olyan emlékjelet állítson, amely a vészkorszakban elpusztított makói zsidóknak állít méltó emléket. Bár az ortodox zsinagóga udvarában van egy kis emlékhely, de a tér zárt, ahogy a zsinagóga is az év legnagyobb részében. Makó zsidósága az Alföld első jelentős zsidó közössége volt. 1748-ban a város püspök-földesura engedte meg számukra, hogy letelepedjenek, és első házaikat felépítsék. A közösség gyorsan növekedett, amely a 19. század végére Makó gazdasági fejlődésének és társadalmi átalakulásának motorjává vált. Megszűnt a késő-feudális korra jellemző kirekesztettség, megtörtént a jogi és valóslási egyenjogúsítás. Makó együtt prosperált zsidó közösségével, a késő dualista kor a makói zsidóság „aranykora” volt.

Ezt a megváltozott társadalmi státuszt hirdette büszkén az 1911-1914 között Baumhorn Lipót tervei alapján épített mór-szecessziós stílusú impozáns zsinagóga. A templom avatásakor együtt ünnepelt az egész város. Úgy tűnt, hogy a Kecskeméti Ármin főrabbi által képviselt feltétlen hazaszeretet, valamint a mindennapokban is tetten érhető, békés és konstruktív együttélés megvalósulása a zsidók egy része által képviselt asszimilációs stratégia sikerét igazolja. A neológ zsinagóga felépítése és avatása jelképe volt mindennek. Pár évvel később azonban – a vesztes háború, a forradalmak és a Trianon okozta sokk után – a befogadást felváltotta a kirekesztés. Az asszimilációs alkut felrúgták, a zsidókat (ismét) bűnbakká tették, és megkezdődött a gazdasági és társadalmi életből való kiszorításuk. Az úgynevezett zsidótörvényeket – amelyek közül a harmadik már kifejezetten fajvédelmi törvény volt – majd a német megszállás idején a megbélyegzést, a kifosztást, az elkülönítést és végül a deportálást a többségi társadalom már közömbösen szemlélete. A vészkorszak mérlege: több mint 1200 makói és Makó környéki áldozat, ami a város legnagyobb embervesztesége az újratelepülés óta.

A háború után az életben maradtak visszatértek. Akiket korábban „faji” hovatartozásuk miatt üldöztek, azok közül sokakat 1948 után „osztályidegennek” minősítettek, és ismét elvették mindenüket. 1956 után a makói zsidók – főleg az ortodoxok – tömegesen vándoroltak ki Izraelbe. 1965-ben a városvezetés a kicsiny és fokozatosan elöregedő zsidó közösség tiltakozása ellenére lebontatta a neológ zsinagógát. Egy templomot pusztítottak el, helyére a pártbizottság székházát épít

tették. A rendszerváltozásra már nem volt meg a minjen, nem volt tíz vallásos férfi, aki együtt imádkozhatott volna. A hitközségi szervezet megszűnt. Ha nincs már, aki emlékezzen, a többségi társadalom feladata és felelőssége az emlékezés. Mert emlékezni *kell*. Nem csupán a holokauszt óriási veszteségére, hanem a város egykori zsidó közösségére, valamint a kétszázötven éves együttélés eredményeire is. A zsidóságot nem szabad csak a holokauszttal azonosítani. Az, hogy mi kerül be egy helyi közösség kollektív emlékezetébe, az ott élőkön múlik. A városvezetés tudatos emlékezetpolitikája, a civil szervezetek és az oktatás szereplőinek összehangolt munkája szükséges ahhoz, hogy a makói zsidóság öröksége végre a megfelelő helyre kerülhessen az itt élők emlékezetében. Emlékezni munka. Persze nem mindig könnyű, de megtenni feltétlenül szükséges.

A 2014-es holokauszt emlékévé megfelelő keretet adott ahhoz, hogy a Dr. Kecskeméti Ármin Egyesület – amelynek célja a makói zsidó örökség megőrzése – széles összefogással tegyen valamit ebben az ügyben. Kiállításokat, előadásokat rendeztünk, sok diákkal találkoztunk, és több tanulmányt jelentettünk meg. Az emlékévé központi eseménye a *makói zsidó emlékmű* felállítása volt. Egy olyan köztéren elhelyezett emlékművet szerettünk volna elkészíttetni, amely a lerombolt neológ zsinagóga és közössége mellett a vészorszak áldozatainak is emléket állít.

A megvalósítás három évig tartott, és lényegében 2015 tavaszán fejeződött be. Egyesületünk *Karsai Ildikó* makói grafikus tervei közül választotta ki azt az üvegből és kőből megálmodott kompozíciót, amely szimbolikájában és üzenetében a legközelebb állt ahhoz, amit elképzeltünk. Az emlékjelet a Csanád vezér téren, az egykori zsinagóga helyén állíttattuk fel.

Avatására 2014. szeptember 4-én, a neológ templom építésének centenáriumián került sor. Rendhagyóan nem egy, hanem három avatóbeszéd hangzott el. A város polgármestere, *Buzás Péter* elmondta, hogy nem engedhetjük meg, hogy megismétlődjön a Don-kanyar tragédiája, Auschwitz pokla, a kirekesztés rémülete vagy a háború borzalma. Majd hozzátette, hogy a múlt üzenete a mának az, hogy Makó közösségének és a nemzetnek is össze kell fognia. *Lázár János*, a térség országgyűlési képviselője, a Miniszterelnökséget vezető miniszter avatóbeszédében kijelentette, hogy ami történt, az *részben testvérgyilkosság*, amelyet magyar állampolgárok követtek el magyar állampolgárok ellen. Majd arról beszélt, hogy bár egyszerű és igaz ez a kijelentés, még sincs olyan konszenzus ebben a kérdés-

ben, amilyenek egy erős, szabad és biztonságos közösségben lennie kellene. Elmondta, hogy tenni kell azért, hogy ennek a mondatnak az igazsága a következő nemzedékek nevelésének, oktatásának alapja lehessen, hogy az, ami hetven éve történt, soha többé ne történhessen meg. A holokauszt nem a zsidóság belügye, hanem nemzeti ügy. „Ma is vannak olyanok, és sajnos néha még a közéletben is hallatják hangjukat, akik különbséget tesznek magyar és magyar között, akik ki akarnak rekeszteni valakit a nemzetből (...). A bűnösök egy része, nem is kicsiny része magyar volt, s nem csak a keretlegény, aki a transzportot kísérte. A magyar állam egyes vezetőit súlyos személyes felelősség terheli a magyar zsidóság deportálásáért, saját polgáraik halálra ítéeléséért”. *Markovics Zsolt* főrabbi az emlékezés különlegességét emelte ki. Különleges, azért, mert száz éve épült fel Makó neológ zsinagógája, és azért, mert ezen a napon a vészorszak hetvenedik évfordulójára emlékezünk. A zsidó naptár szerint Elul hónap van, a zsidó hagyomány szerint a héber ember ekkor van legközelebb teremtőjéhez. A főrabbi köszönetet mondott mindenkinek, aki részt vett az emlékmű létrehozásában, és abban, hogy közösen emlékezhettünk a múltra. Ebből erőt meríthetünk a jelenben, egyben a jövőben is.

URBANCSOK ZSOLT

Kortárs irodalmi fesztivál

Nagy megtisztelés érte Óföldréak település lakóit azzal a kezdeményezéssel, hogy első alkalommal megrendezésre került a *Kortárs irodalmi fesztivál*, 2014. szeptember 26-án, amely a európai kultúra napja rendezvény sorozat mellé társ rendezvényként lép be. Hódmezővásárhelyi Kárász József Irodalmi Kör, az Óföldréaki Honismereti, Hagyományőrző Szabadidő Klub, a Makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalon, az Algyői Irodalmi Kör, a Szegedi Nagy(i) Írók részvételével. A település vezetése és az Óföldréaki Honismereti, Hagyományőrző Szabadidő Klub elnöksége szeretné ezt a kulturális eseményt hosszabb távon folytatni. Azt gondolom, hogy a mindent elárasztó importzene, a bulvárírások árnyékából legalább évente egy napra egy kis fényt koldulhatunk saját nemzetünk anyanyelvi értékeinek megvilágításához. Hogy áldozunk egy kis figyelmet a magyar költészetnek, hagyományainknak. Mert sok alkotás megszületett, de a közönség előtt szinte ismeretlen, az ezeket megalkotó új tehetségeknek nincs alkalmuk bemutatkozni. Egynapos ünnepre gondolok, amely nekünk és rólunk szól, mi szervezzük, ahogy mondják, „alulról” jövő kezdeményezésként.

Az európai kultúra napjával kapcsolatos megemlékezések alkalmat adnak arra, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk évezredes hagyományainknak, gyökere-

inknek, hangsúlyt helyezünk anyanyelvünk ápolására, nemzeti tudatunk erősítésére. Felmutassuk és továbbadjuk a múltunkat idéző tárgyi és szellemi értékeinket a hont szerető embertársainknak. Képet kapjunk az itt megjelent író és költőtársainktól, hogy hol is helyezkedünk el Európában, milyenek a kárpát-medencei kapcsolataink. Az esemény összefügg kapcsolatok teremtésével, elismerések átadásával is. Sajnos még a településnek (Óföldrék) határunkon kívül nincs testvértelepülése, hogy legyen, annak érdekében tárgyalásokat kell folytatnia az önkormányzatnak vagy az erre jogosult szervezeteknek. A magyar nyelvű kultúrát Európában egyedülként kezelik. Az eseménnyel méltóképpen megemlékezhetek a település fennállásának 682 éves történelméről is.

A kulturális ünnepség a Himnusz elhangzásával kezdődött meg. Ezt követően Tóth Tibor színművész előadása hangzott el. Az ünnepséget Hajnal Gábor, Óföldrék polgármestere védnökként nyitotta meg. Tóth Tünde a Makói Magán Alapfokú Művészeti Iskola 5. osztályos tanulójának furulyajátékában gyönyörködhetett a közönség. A részvevő szervezetek vezetői is köszöntötték a jelenlévő hallgatóságot. Közreműködtek: Hódmezővásárhelyről Mucsiné Kiss Ildikó fuvola-művésztanár, Fényesi Tóth János Krúdy-díjas író, költő, a Kárász József irodalmi kör elnöke, Arany-Tóth Katalin Kárász József-díjas költő asszony, Dani Imre Kárász József-díjas író, költő, nívódíjas dalszerző, Gyulafalviné Koncz Márta Kárász József-díjas író, költő, Dani Imre nívódíjas, Kárász József-díjas író, költő, dalszerző, Horváth Istvánné Hegyi Éva Kárász József-díjas író, költő. Makóról: Fáklya Márta, a Makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalon elnöke, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület titkára. Tóth Tibor színművész, Janáky Marianna költő. Algyőről: Ménesi Lajosné, az Algyői Irodalmi Kör elnöke, Farkas Sándorné költő, Szilágyi Perjesi Katalin író, költő. Szegedről: Bálintné Ágoston Ilona író, a Szegedi Nagy(i) Írók elnöke, Hajdrik József költő, Vörös Pál író, Kecel András író, Csányiné Szaszko Klára író. Mórahalomról: Hegedűs Ferenc költő. Óföldrékről: Vass József, a magyar kultúra lovagja, Kós Károly-díjas helytörténész, a Honismereti Klub elnöke, ezüst okleveles író, költő, Óföldrék díszpolgára. A közreműködő írók, költők saját írásait adták elő. Befejezésül Mucsiné Kiss Ildikó fuvolaművész, Tóth Tibor színművész előadásai, valamint a Szózat dallamai csendültek fel.

Ezzel még nem ért véget a program. Vass Józsefnek, a honismereti klub elnökének vezetésével megtekintették a 2004-ben megnyílt emlékházat, és a vendégeknek bemutatták az erődtemplomot. A templomban Tóth Tünde furulya- és Mucsiné Kiss Ildikó fuvolajátékát hallgathatták meg a résztvevők.

VASS JÓZSEF

Csongrádi levéltári szakmai nap – 2014. október 7.

A '90-es évek elejétől egyre több alapítványt hoztak létre oktatási, kulturális, közművelődési intézmények javára. A közgyűjtemények, még ha kicsit később is, de felmérték a civil szerveződésben rejlő lehetőséget, ami hozzájárulhatott szakmai munkájuk kiszélesítéséhez, közművelődési, oktatási és tudományos ismeretterjesztő tevékenységük támogatásához. A közgyűjtemények javára létrejött alapítványok célkitűzései között szerepel a gyűjtemények gyarapítása, a tudományos kutatások támogatása, történeti tudományos és ismeretterjesztő kiadványok megjelentetésének elősegítése, kiadói tevékenység támogatása, pályázatok kiírása, vetélkedők díjazása. A csongrádi szakmai nap az elmúlt évtizedek tapasztalatait, a fejlődés további lehetőségeit kívánta az előadók segítségével átgondolni.

A Csongrádi Levéltár berkein belül 1995-től működik a levéltár javára létrejött alapítvány. Levéltárunk és az alapítvány harmonikus együttműködése immáron húsz éves. Célul tűztük ki, hogy széles körben közreadjuk több évtizedes tapasztalatainkat, és ugyannerre kértük a hasonlóan gazdag tapasztalatokkal rendelkező civil szervezetek képviselőit. A meghívott előadók évek óta a közgyűjtemények javára létrejött alapítványok kuratóriumában tevékenykednek. A csongrádi szakmai nap az elmúlt évtizedek tapasztalatait, a fejlődés további lehetőségeit kívánta az előadók segítségével átgondolni. *Dr. Á. Varga László* Budapest Főváros Levéltárának nyugalmazott főigazgatója a Nógrád Megyei Levéltárért Közhasznú Alapítvány létrejöttét és működését, *Palánkainé Sebők Zsuzsanna*, a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár igazgatója a Szegedi Somogyi-könyvtárért Alapítvány céljait, tevékenységét mutatta be. *Labádi Lajos* főlevéltáros, az Oppidum Csongrád Közhasznú Alapítvány kuratóriumának elnöke az alapítvány helyismeret szolgálatában eltelt két évtizedes tevékenységét mutatta be.

Minden közgyűjtemény igyekszik beilleszkedni abba a közegbe, ahol működik, megmutatni magát, megismertetni munkáját, annak eredményeit, sokszor nagyot álmodva. De egyedül nem megy, vagy nem úgy megy, mint ahogyan megálmodta. A Csongrádi Levéltár roppant szerencsés, hogy a tudomány, az oktatás és a művészetek terén mindig megtalálta azokat a támogató civil partnereket is, akik az általuk rendkívül fontosnak tartott helyismereti, helytörténeti és ismeretterjesztő tevékenységüket támogatják, segítik. A program részeként, egy kiállítás keretében mutatták be a Csongrádi Levéltár és a civilek kapcsolatát és a megyében működő jelentősebb helytörténettel, honismerettel foglalkozó civil szervezeteket és az általuk, az elmúlt években megjelentetett kiadványaikat.

GEORGIÁDES ILDIKÓ

A jelen erőfeszítése – a jövő építése

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület regionális tanácskozást rendezett 2014. december 5-én a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban. Ezen az eseményen a helyi egyesületeken és civil szervezeteken kívül részt vettek délvidéki, valamint aradi és temesvári honismereti és anyanyelvápoló szervezetek és iskolák képviselői. A *Károlyi Attila* által moderált megbeszélés célja az „Anyanyelv és hagyomány határon innen és túl” című III. Országos és VI. regionális, határon átívelő konferencia előkészítése volt, illetve régiós partneri együttműködés tervezése, a tanácskozás résztvevői által képviselt egyesületek, intézmények bemutatása. 18 szervezet képviselőjében, 9 településről érkeztek meghívottak.

Prof. Dr. Blazovich László, az egyesület elnöke megnyitó gondolataiban a múltbeli példákra hivatkozva hangsúlyozta a mai értelmiség felelősségét, szerepét a Kárpát-medencében élő magyarság összetartozásának erősítésében. Tudatos munka, világos gondolkodás, hit szükséges a jövő építéséhez. Ezt szolgálhatja a márciusi konferencia, amely az együttgondolkodás színtere lehet.

Bartha Éva, a Honismereti Szövetség titkára ismertette a tavaszi rendezvény tervezetét, hangsúlyozva, hogy a program véglegesítéséhez szükség van egyrészt az ország más régióiban szervezett tanácskozások tapasztalataira, másrészt az előkészítő tanácskozás résztvevőinek előre mutató megfontolásaira. Az előzetes elképzelés alapján a konferencia első napja a múlt és jelen feltérképezéséről, a tapasztalatokról szól, a második napon a résztvevők temesvári kirándulás keretében a Bartók Béla Elméleti Líceum foglalkozásait, majd a városban található magyar emlékhelyeket tekintik meg. A harmadik nap programjában interaktív tapasztalatcsere szerepel problémafelvetéssel, hálózatépítéssel, módszertani ötletek összegyűjtésével.

Dr. Bodó Barna, a temesvári Kisebbségi Szórványkutató Központ képviselője hangsúlyozta, hogy a tanácskozáson meg kell vitatni a problémákat, szólni kell az anyagi nehézségekről, a pályázati lehetőségekről, a kapcsolatépítésről, és egyértelműen meg kell fogalmazni kéréseinket, javaslatainkat, határozatot hozni a további közös munkával kapcsolatban.

A honismereti, anyanyelvi egyesületek, szervezetek tevékenységének összehangolását sürgeti a tanácskozás résztvevőinek beszámolójában hangsúlyosan megfogalmazott félelem a határon túli régiókban élő magyarság létszámának csökkenése miatt. *Matekovits Mihály*, aki a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségét képviselte, beszámolt a megfigyelt gyereklétszámról és annak következményeiről, valamint a helyi magyarság erőfeszítéseiről, feladatairól. *Cseri*

Angéla, az Óbecsei Gimnázium magyartanára hangsúlyozta, hogy a nehéz körülmények ellenére sok órán kívüli programot, versenyt szerveznek az iskolában, művészeti vetélkedőket rendeznek. Tanulóik sikeresen szerepelnek a magyarországi anyanyelvi versenyeken, de szomorú, hogy a helyi megmérettetésre egyre kevesebben vállalkoznak. Amellett, hogy az anyaországi kapcsolatokat ápolják, érzik a határon túli magyar tanárok és tanulók kapcsolattartásának szükségességét, hasznosnak tartanak, ha egymás munkáját megismernek. Több résztvevő is kiemelte, hogy az egyesületeknek mindenekelőtt a gyerekekre kell figyelni programok szervezésével, a régió belüli mobilizáció serkentésével. A zentai *dr. Zsoldos Ferenc*, a Ci-Fi Civil Központ képviselője ennek érdekében hosszú távú stratégia lefektetését tartja szükségesnek. *Fodor Enikő* és *Tóth Kinga* temesvári tanárnők prezentációjában épp a felvetett problémákkal kapcsolatban mutatott be pozitív példákat. A tanácskozás résztvevői jó érzéssel és elismeréssel hallgatták a beszámolót a hagyományok megismerését célzó vetélkedőkről, tematikus kirándulásokról, szerepjátékokról, táborokról, kerékpártúrákról, amelyek célja a honismeret és a magyarságtudat erősítése, amelyek egyben élményszerűek és motiválók is. Szívmelengető volt az is, ahogy *Kis-Iván Anna* a horgosi gyerekeknek szervezett hagyományörző játékokról, szüreti napokról, Luca-játékról beszélt. Az Iringó Civilszervezet a gyerekek programjaiba igyekszik bevonni az egész falut.

A tanácskozás további részében *Pál Lászlóné* a vendéglátók nevében bemutatta az 1991 óta működő Csongrád Megyei Honismereti Egyesületet. A legérdekesebb programok felsorolása mellett javaslatot tett arra is, hogy milyen területen lehetne bővíteni az együttműködést. Többek között elhangzott, hogy a határon túliak is megrendezhetnék a honismeret napját, az általános iskolások honismereti versenyén vegyenek részt a határon túli gyerekek is! A partnerek is küldjenek bemutatkozó és egyéb honismereti írásokat a Szegeden megjelenő évkönyv számára! Az egyetemistáknak meghirdetett kutatópályázatra, amelynek témája az I. világháború, határon túli egyetemisták is jelentkezhetnének. Kívánatos lenne az iskolák közötti testvérkapcsolatok feltérképezése, további kapcsolatok létrehozása, tartalommal megtöltése. A személyes kapcsolatok erősítését szolgálná, ha az őszi szünetekben megrendezett Honismereti Akadémiákra a társszervezetek is küldenének tanulókat.

A tanácskozáson felvetett problémákra választ adni, megoldást keresni csak hosszú távon lehet. A márciusi konferencián már vélhetőleg körvonalazódik az óhajtott rövid és hosszú távú stratégia az együttműködés bővítésére. A decemberi összejevetel legfontosabb hozadéka az volt, hogy a déli régióban dolgozó szervezetek képviselői megismerték egymást, beszámoltak örömeikről, gondjaikról, tevékenységükről, és megfogalmazódott az igény a kapcsolatok kiterjesztésére, tartalmas, hasznos, motiváló közös rendezvények lebonyolítására.

NÉMETHNÉ DR. BALÁZS KATALIN

50 éves a Fekete István Általános Iskola

Szeretettel köszöntök mindenkit ebben az ünnepi díszbe öltözött épületben, amely ma kerek évfordulót ünnepel. Megtisztelő számomra, hogy megnyithatom a Fekete István Általános Iskola jubileumi kiállítását. 50 év nem nagy idő a történelmi események szempontjából, de a majdnem 90 éves Kecskés-telep történetében igen jelentős. 50 évvel ezelőtt, az 1964/65-ös tanévben kezdték meg a munkát az új, 8 tantermes, akkor *Ságvártelep*inek nevezett általános iskolában 254 fővel Pálmai Miklós igazgató irányításával. Nevelőtestülete a tanév elején alakult. Tanulói több iskolából kerültek az új iskolába.

Az iskola építésének előzménye, hogy a néhány száz lelkes, egykori Rökkant-, majd Kecskés-telep az újabb betelepülőkkel kinőtte a régi, „öreg” iskoláját, a mai óvoda épületét. Az 1928-ban épült iskolában nehéz körülmények között folyt a tanítás, de kiváló pedagógusokkal, telepi összefogással élményekben gazdaggá vált az iskolások tanulása, élete. Nagy öröömre szolgál, hogy az iskolában megtalálhatók az iskola első anyakönyvei egészen a második világháború végéig, amelyekben az idősebbek saját nevüket, fiatalabbak családtagjaikat fedezhetik föl. Különlegességnek számít az első tanévben beiratkozott Tombác Lajos iskolai értesítője, ami az első tárlóban található. Ismereteink szerint a telepen ez az egyetlen példány ebből a korból. Érdeemes tanulmányozni a bejegyzéseket! (Kisebbik lánya az új iskolába 8. osztályos korában került, az innen elsőként ballagók között volt, kislány unokája az iskola 2. osztályos tanulója.) A régi iskola legendás tanítói voltak: Kréterné Kecskés Irén, (a telepalapító Kecskés István testvére), Cserny János, valamint Urbán János és felesége. Fényképeik megtalálhatók a kiállításon.

Az iskola mindig is meghatározó egy település életben. Működése, a benne folyó pedagógiai és kulturális munka nem csak az iskola tanulóira van hatással, hanem a tágabb környezetére is. Ezért tartották fontosnak elődeink, hogy az újonnan létesült városrész minél előbb iskolához jusson. Ez a törekvés szerencsésen egybeesett a korabeli kultúrpolitika irányával, a népiskolák rendszerének kiépítésével. Az iskola rendkívüli szerepe miatt ragaszkodnak, ragaszkodnának ma is a kis települések iskolájukhoz.

A pedagógus az iskolában folyó nevelési folyamat egyik legfontosabb tényezője. Munkája a jelentős társadalmi tevékenységek között van. Az ő személyén szűrődnek át, erősödnek fel az intézmény iránt támasztott társadalmi igények, elvárások. Az iskola szellemiségét annak vezetője és a vele együtt dolgozó tantestület határozza meg, együttesen alakítják ki annak légkörét. Ebben a légkörben töltik idejük nagy részét a pedagógusok és a tanulók.

A közönség a kiállítás megnyitó ünnepségén

A kecskéstelepi iskola történetében mindvégig megfigyelhető egy vonulat: fontos volt a tantestület számára a tanítványokon kívül a telep életére és az ott élőkre figyelés, a közösség, közösségi kapcsolatok építése. Ebben a folyamatban irányították az iskolát az igaz-

gatók, a már említett Pálmai Lajoson kívül Horváth József, Szalka Lajos, dr Miklós Lászlóné, dr. Szil Elemérné s jelenleg Kispéterné Kotogán Erzsébet.

A kiállítás képein, dokumentumain és tárgyain keresztül nyomon követhetjük az elmúlt 50 év történéseit, változásait. A rendszerváltozás előtt a kor politikai elvárásainak megfelelően kellett a szaktantárgyakat tanítani. Az iskolát felügyelő szervek különösen fontosnak tartották a pedagógusok ideológiai megfelelését, gyakran kellett nekik tanfolyamokra járni. A tankönyvek silány minőségűek voltak, csak lassan figyelhető meg minőségi változás bennük. A közösségi szerveződést egyedül az úttörő mozgalom képviselte. Az alsósok kisdobosok voltak, kék nyakkendőt viseltek. A felső tagozatosok voltak az úttörők, akiknek piros nyakkendőjük volt. A mai fiataloknak nehéz elképzelni a sok kötelezőt: (az orosz nyelv tanulásán kívül), hogy az iskolába kék köpenyben és nyakkendőben kellett járni, a tankönyveket és füzeteket egységes kék csomagolópapírral kellett borítani és piros szegélyű fehér vinyettával kellett ellátni. Az iskolai ünnepségeken az egyenruha viselése kötelező volt: fehér úttörőing, sötétkék szoknya, ill. nadrág, kornak megfelelő öv és nyakkendő, síp. Ha leválasztjuk a rendezvényekről az ideológiát, (netán lazán közelítették meg a felnőttek), sok komoly és vidám élményben lehetett részük az iskolásoknak. Kirándulások, akadályversenyek, ki mit tudok, kulturális seregszemlék, farsangi multságok, hogy csak néhányat említsek. Az úttörő élet emlékeit: piros nyakkendőt, kisdobos övet, különböző jelvényeket, úttörővezetői igazolványt, őrsi és csapatnaplót a 60-as 70-es évek taneszközeivel együtt a tárlóban és a fényképeken lehet látni. A tárló másik felében – egyes rendezői koncepcióval – szembeállítva a kötelezővel: egyedi, népi motívumokkal díszített ballagási tarisznyák sorakoznak.

A fényképek közül felhívnom a figyelmet néhányra, amelyek a kiállítás másik egységében láthatók, s korszakunk mindennapjait mutatják be. Az egyik osztályteremben készült képen a tanári asztal, a másikon egy sajátos, egybeépített csővázas padsor látható. Mint a kiállítás rendezőjétől megtudtam: ezek a padok úgy voltak kialakítva, hogy nem lehetett benne hátra fordulni. Az iskolai menzán készült képen két tányéros, kancsós teríték látható, szigorú elvárásokat sejtetve. Kedvencem a térképnél álló, felelő lány, aki szemléletes képviselője korunk diákviselésének: fehér galléros kék iskolaköpenyben, nyakkendőben, karján ügyeletest

jelző szalaggal áll a katedránál. Ajánlani tudom az érdeklődő fiataloknak, beszélgessenek erről a korról az idősebbekkel, rögzítsék emlékeiket, gyűjtsék össze a tárgyakat! Izgalmas időutazásban lehet részük, egyúttal közreműködhetnek abban, hogy ne vesszenek el Kecskéstelep közelmúltjának történelmi emlékei.

A rendszerváltozás után pedagógiai módszerekben, a szabadidős tevékenységben, az egész iskola szemléletében jelentős változás következett be. A változtatások motorja dr. Szil Elemérné igazgatónő volt, aki 40 évig tanított az iskolában, ebből 20 évig igazgatóként is tevékenykedett. Az intézmény 1994-ben vette fel Fekete István nevét. Azóta az író születésnapján minden évben megkoszorúzzák az iskola udvarán található mellszobrot, s szerveznek más emlékezetes rendezvényt. Ezek közül kiemelkedő volt a 10 évvel ezelőtti, az iskola fennállásának 40. évfordulója. A névadó ünnepséget dr. Lippai Pál, a város első polgármestere, a 40 éves rendezvényt dr. Botka László polgármester tisztelte meg. Az ünnepi műsorok jeles fellépői között volt Gregor József operaénekes is. A 40 éves jubileumi plakett és öntőformája a negyedik tárlóban látható.

A változások eredményeképpen a kecskéstelepi Fekete István Általános Iskola egy sajátos profilú iskola lett. Én magamban rendkívüli iskolának szoktam nevezni, a sajtóban stresszmentes iskolaként említik. Sajátos profilja két elemből tevődik össze. Ezek egyike az 1989-ben elindult *személyközpontú kisgyermekkori fejlesztés*, amelynek során az alsó tagozatos gyermekek személyre szabott programmal, szabadsávós, rugalmas időbeosztásban tanulnak. Lényege, hogy naponként matematika és magyar blokkok váltják egymást, ezek köré szerveződnek a készségtantárgyak. Az egész napra tervezett időbeosztás rugalmasabb kereteket biztosít, a gyerekek igényei és szükségletei szerint. Ez a MESÉM program, (Munka- és Ellenőrzőkártyás, Speciális Értékteremtő Modellprogram, 1990), amelyet Kónyáné Farkas Hedvig, ma már nyugdíjas tanítónő dolgozott ki. A program alkotója módszeréről egy interjúban nyilatkozta: „*Én csak azt akarom bemutatni, hogy eredményeket úgy is el lehet érni, hogy a tanulás örömteli élmény legyen, és amiből sikeres felnőttekké lehet válni*”. Véleménye szerint minden kötelezőt megtanulnak tanítványai, csak más módszerrel. Azt hiszem, minden szülő ilyen iskolát szeretne a gyermekének! Ma már az iskola szakmai továbbképzések helyszíne, minősített referenciainstítútum lett: konferenciákon, nyílt napokon ismerhetik meg az érdeklődők a képességfejlesztő program módszertani és tartalmi elemeit. Az iskola sajátos profiljának másik eleme az *integráció*, ami a speciális nevelési szükségletű gyermekek együttnevelését jelenti fejlődési zavart nem mutató társaikkal. A mozgássérült tanulók komplex, szakszerű mozgásfejlesztését, ellátását konduktor, gyógypedagógus és szakképzett gyógypedagógiai asszisztens segíti. A gyermekek részben vagy egészben részt vesznek társaikkal a tanórákon. A hallássérült tanulókkal speciálisan képzett gyógypedagógus foglalkozik. A speciális képzések elősegítik, hogy az egészséges tanulók korán elfogadják az egyéni különbség-

get, kialakuljon bennük a mások iránti felelősség, az empátia, a tolerancia. Az iskola sajátos profiljához kapcsolódó szakirodalom, publikációk egy része az elülső tárlóban kaptak helyet. Az iskoláról és a módszeréről, annak készítőiről szóló újságcikkek másolatai a kiállítás másik egységében olvashatók. Az iskola tavaly decemberben elnyerte az *ökoiskola* címet, amelyre méltán lehetnek büszkék.

Befejezésül egy gondolat még. A kecskéstelepi Fekete István Általános Iskola honlapján szellemiségét így fogalmazta meg: „Az emberi harmóniának két feltétele, hogy szeretem-e azt, amit csinálok, és hogy a munkában sikeres vagyok-e. Ehhez szükséges megtanítani tanulóinkat arra, hogy tekintsék magukat értékek, hogy jóban legyenek önmagukkal. Igazi védettséget személyiségük épsége biztosít. Fontos, hogy ne szorongással, félelemmel terhesen éljék végig iskolás éveiket.” Ezzel kapcsolatban Szent-Györgyi Albert szavait idézem: „Olyan lesz a jövő, amilyen a ma iskolája”. Ha Magyarországon minden iskola olyan lenne, mint a mienk, nem kellene félni hazánk jövőjét.¹

MARKOS GYÖNGYI

Anyanyelv, hagyomány, identitás *Régiós konferencia Szegeden*

A III. országos határ menti és határokon átívelő *Anyanyelv és hagyomány* című konferenciát a Honismereti Szövetség és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület szervezte meg Szegeden, 2015. március 27–29-én. A gazdag program több helyszínen folyt: péntek délután a „Vasút a gyermekekért” Alapítvány Középiskolai Kollégiumának kultúrtermében, szombaton egész nap Temesváron, vasárnap a szegedi városháza dísztermében.

A konferencia ünnepélyes megnyitása a rendezvény fővédnökének, dr. Grezsa István nemzetpolitikai miniszteri biztosnak köszöntő szavaival kezdődött, majd prof. dr. Blazovich László, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke fejezte ki örömét, hogy mintegy száz résztvevő tisztelte meg jelenlétével a konferenciát, ezt követően Juhász Judit, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke emelte ki beszédében az anyanyelv tisztaságának és a hagyományok őrzésének jelentőségét a nemzeti összetartozásban, utána pedig Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke hangsúlyozta a rendezvény jelentőségét a Honismeret Napja méltó megünneplésében.

¹ Elhangzott 2015. február 2-án, az iskolatörténeti kiállítás megnyitóján.

Az előadások sorát *dr. Bogoly József Ágoston* szegedi irodalomtörténész Nyelvében él a nemzet című előadása nyitotta meg, amelyben művelődésünk megújulásáról és a nyelvújítás tudománytörténeti példáiról szolt. *Dr. Kováts Dániel*, a Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke, Kazinczy-díjas ny. főiskolai tanár a honismeret és anyanyelv témakörében tartott előadásának vezérgondolata, hogy az anyanyelvvél való foglalkozás nélkül a honismereti tevékenység elképzelhetetlen. *Dr. Bodó Barna*, a temesvári Kisebbségi Szórványkutató Központ tudományos vezetője, a Sientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem nemzetközi kapcsolatok tanszékének docense a szórvány honismereti stratégiáját elemezve kiemelte, hogy a szórványban élő magyarság megmaradását pozitív önértékelés, vonzó kulturális, oktatási tevékenység és egységes érdekérvényesítő fellépés segíti elő.

Fábiánné dr. Senczi Ibolya, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke azt fejtette ki előadásában, hogy a nyelvi megközelítés az irodalmi művek elemzésében arra szolgál, hogy az irodalmi mű értékeire és anyanyelvünk gazdagságára hívja fel a figyelmet. A magyar irodalomból vett példáival azt igazolta, hogy tulajdonképpen minden nyelvi eszköz lehet művészi kifejezőeszköz. *Némethné dr. Balázs Katalin* szegedi tanárnő az általános- és középiskolai anyanyelvápoló körökben végzett színes tevékenység érdekes és hasznos oldalait mutatta be. *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* tanárnő, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület titkára előadásában az anyaországi és szórványiskolák együttműködési lehetőségeit, az iskolakapcsolatok motivációit, tartalmi sokszínűségét és személyiségformáló jelentőségét fejtette ki konkrét projektek alapján. *Fleisz Judit*, a nagyváradi Ady Endre Elméleti Líceum ny. igazgatótanára az intézményünkben folyó anyanyelv- és helytörténet-tanítás megtartásáért folyó küzdelmeikről, eredményeikről szolt. Az előadások szünetében és utána a vendégek az anyanyelv, a hagyományok őrzését szolgáló kiadványok kiállítását tekinthették meg. Vacsora után a *Mentés Másként Trió* és a *Népzenei Kamaraműhely* autentikus népzeneire épülő zenés irodalmi műsorral szerzett kivételes élményt a konferencia résztvevőinek.

Szombaton két autóbusszal utaztak a vendégek Temesvárra, ahol a magyar iskolaközpontban a temesvári magyar közösség összetartását és a beiskolázást elősegítő magyar nyelvű játszó- és alkotóház foglalkozásainak megtekintése után nagy érdeklődéssel hallgatták meg *dr. Erdei Ildikó* igazgató asszony „Magyar sziget a Bánságban – a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum a magyar nyelv megtartásáért” című előadását. Az iskola nevelőtestületének a szórvány-helyzetet rendkívül pozitívan felfogó szemlélete, valamint rengeteg munkája élteti és teszi vonzó kulturális központtá az intézményt, amely a helyi magyarságtól, a civil szervezetektől, a magyar államtól és alapítványoktól pályázatok útján kapott támogatásokból fejlődik korszerű, magas oktatási színvonalú, az óvodától a főiskoláig magyar nyelven oktató tanulási és művelődési iskolacentrummá. Az érdeklődő kérdések megválaszolását követően a Bartók Béla emlékét őrző dombormű

A temesvári Bartók Béla Líceum

megkoszorúzásakor a konferencia négy országból érkezett magyar résztvevői együtt énekelték el a Himnuszt és a zeneóriás egyik szép dalát. Ismerkedve a temesvári történelmi, építészeti és kulturális emlékekkel, magyar emlékek nyomában jártak, a

Klapka György szülőházát jelölő emléktábla megkoszorúzása után pedig a Fel, fel, vitézek a csatára... kezdetű dal közös eléneklésével tisztelegtek a magyar szabadságharc egyik hőisének emléke előtt. Szegedre visszatérve még esti baráti beszélgetéssel, tapasztalatcserével mélyítették el a honismerők barátságát.

A konferencia vasárnap délelőtt a szegedi városháza dísztermében folytatódott Babits Mihály „Mint forró csontok a máglyán” című versének meghallgatásával. *Dr. Marjanucz László*, történész, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület alelnöke köszöntötte a résztvevőket, és jelezte, hogy ezen a napon főként határainkon túli, délvidéki magyar előadók szólnak a magyar identitás megőrzéséről, az anyanyelv, a hagyományok megtartásáról, a helytörténeti kutatások eredményeinek publikálásáról. Majd aradi és dunántúli honismerők hozzászólásai hangzanak el a honismereti tevékenység szerepéről az értékek átadásában és a kapcsolatok ápolásában, különös tekintettel az ifjú generáció identitástudatának, magyar gyökereinek és kapcsolatainak erősítésére. *Dulka Andor* úrményházi tanár az anyanyelv és a hagyomány kapcsán a szórványban fontos követelménynek tartja, hogy az iskola ne csak nyelvében, hanem szellemében is magyar legyen. Ilyen módon a valódi érték több, míg a fogyasztói társadalom globalizációs pénzközpontú idegen értéke kisebb teret kapjon. A hagyományok megismerésével a saját kultúrájuk megismerése felé induljanak el. *Dr. Hódi Éva*, az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Társaság vezetője az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok hagyományát és jelentőségét fejtette ki az anyanyelv megőrzésében. 45 éve kezdődött, s napjainkra határon innen és túl a nyelvvédelem terén meghatározó szerepet tölt be e szinte intézménnyé vált nagyrendezvény. A szellem szabadsága nélkül nem lehet a kítűzött célokért eredményesen küzdeni, és arra kell törekedni, hogy a nagy eszméket, a népet, nemzetet, hazát, kultúrát, anyanyelvet szolgáljuk.

Fábián Borbála, a szabadkai Bácsország szerkesztőségének képviselőjében a vajdasági honismereti szemle mint helytörténeti műhely szerepéről szólt: hiszen azoknak a vajdasági, anyaországi, Kárpát-medencei szakembereknek és amatőr kutatóknak ad publikálási lehetőséget, akik ennek a régióknak a történelmét, művészetét, társadalom- és természetrajzát kutatják. A Bácsország a helytörténeti kutatások ösztönzője, kiadványok megjelentetője, kulturális missziót lát el, a délvi-

déki magyarság körében értékőrzést, értékmentést hajt végre és hagyománytiszteltetleire is ösztönöz. A szabadkai Szabó Lajos, a Vajdasági Honismereti Társaság elnöke vázolta a civil szervezet és a Bácsország szoros együttműködését a Délvidéken a magyar identitás és hagyományok megőrzése érdekében. Kiemelt jelentőséggel bír e tekintetben az iskolások körében tapasztalható élénk érdeklődés a Társaság által évente más-más témában szervezett történelemversenyek, táborok iránt. *Olasz Angéla* aradi tanárnő a magyarországi honismereti táborokban és az ifjúsági akadémiákon való részvétel legfontosabb céljainak nemzetünk szellemi kincseinek feltárását és a felnövekvő generációk számára történő átörökítését, a nemzeti azonosságtudat megőrzését a jelenlegi lakhelyen, a szülőföldhöz való kötődést és az egységes magyar nemzethez való tartozás erősítését jelölte meg. *Kövesdiné Panyi Antónia* ismertette a Kárpát-medencei fiatalok mesztgnyői honismereti táborainak történetét. A 29. éve megszervezett táborokban a Kárpát-medence magyarságának múltjáról, közös gyökereinkről, történelmi, irodalmi évfordulóinkról, nagyjainkról, nemzeti sorskérdéseinkről szerveznek előadásokat, beszélgetéseket, fórumokat, amelyek életre szóló élményekkel kötik a fiatalokat a Kárpát-medencéhez, magyarságuk megélésének színteréhez. *Dr. Zsoldos Ferenc* zentai tanár, a Magyar Nemzeti Tanács tagja a magyar identitás őrzésének nehézségeit, a magyar népesség számának csökkenését, a Nyugat felé irányuló migráció következményeit is érzékeltette, ugyanakkor a megmaradás fontos tényezőjeként a kultúrát, az anyanyelvet emelte ki. Hangsúlyozta, hogy csak pozitív hozzáállással, jó érzéssel lehet a jövőt építeni, kesergéssel, búsongással nem. Meg kell találni az utat a fiatalokhoz, hogy maradásra bírja őket a közösség, a társadalom. Az új társadalmi folyamatok közepette elsődleges az identitás felvállalása.

Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke zárszavában leszögezte, hogy a szórványban élő magyarság erősítéséről nem szabad lemondani, hiszen nemcsak a múltban, a jelenben, hanem a jövőben is nemzetünk részét képezi. Végezetül *dr. Kozma József*, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Kulturális, Oktatási, Idegenforgalmi és Ifjúsági Bizottságának elnöke üdvözölte a konferencia résztvevőit Szegednek, mint olyan városnak a nevében, amely a jelenét és különösen a jövőjét a tudás fejlesztése által képzei el. *„A hon ismerete olyan átfogó tudást jelent, amelyet gyarapítani, mélyíteni, szélesíteni kell, és semmiképpen nem engedni, hogy elveszzen a bennünk értékeké átformálódott tudás és ismeret! A mi felelősségünk, hogy hogyan ápoljuk, gondozzuk nemzetünk fáját, amely közös múltunkban gyökereszik, rajtunk múlik, milyenné növekszik. Semmit nem szabad elmulasztanunk, amit megtehetünk, hiszen a mai elszánt tetteink határozzák meg közös jövőnket.”*

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Prof. Dr. Blazovich László úrnak
Csongrád Megyei Honismereti
Egyesület elnöke
6701 Szeged
Pf. 460

Tisztelt Elnök Úr!
Kedves László!

A III. Országos Határmenti és Határokon Átnyúló Konferencia résztvevői – velünk együtt - elragadtatással szóltak, szólnak a három napos programról, a házigazdák szívélyességéről.

Mindez köszönhető annak, hogy a Te elnöki irányítással és Pálné Zsuzsanna titkár asszony mindenre kiterjedő figyelmével, precizitásával már az előkészítő munka során is, de a szervezés, lebonyolítás teljes időszakában nagyon jól működött a csapatotok. Minden nagyon alaposan előkészített, percre pontosan időzített volt, egyesületek tagjai szinte „észrevétlenül”, de annál hatékonyabban vettek részt a munkában.

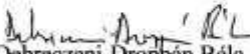
Nagyszerű volt a temesvári program is, jó hogy ilyen emberek is vannak, mint az ottani kollégák, s jó, hogy kapcsolatban vagytok Velük.

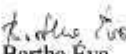
Mindezért nagy-nagy köszönetet mondunk Elnökségünk és a magunk nevében is Neked és Zsuzsannának, s kérjük, tolmácsoljátok köszönetünket valamennyi segítő közreműködőnek. Jó előjel ez a tartalmas együttműködés a jövő évi honismereti akadémia szervezéséhez, amely reméljük hasonló színvonalúra sikerül majd.

A további jó együttműködés reményében:

Budapest, 2015. április 9.

Barátsággal:

 Debreczeni-Droppán Béla
 elnök

 Bartha Éva
 titkár

Áldozatvállaló elődeinkre emlékezve

A történelmi háttér

Az 1879-es nagy árvízet követően a szegedi városanyák fogadalmat tettek egy monumentális templom építésére, amely ígéretüknek, a hiányzó pénzügyi fedezetek miatt csak harmincnégy évvel később tehettek eleget. Az I. világháború kirobbanása az építkezéseket hosszú évekre leállította, majd a megkezdett beruházás folytatását a '20-as évekig az üres városkassza lehetetlenítette el. „A szegedi ipar és kereskedelem a szerencsétlen trianoni határok következtében az ország minden városa között a legsúlyosabb helyzetbe jutott. Elszakadt Bácska és Bánát, mely a szegedi közgazdasági életnek erős támasza volt. A huszonhárom kilométer hosszúságban országghatárrá lett város elvesztette minden gazdasági hinterlandját és csakis a városi lakosságra van utalva...”, nyilatkozta évekkel később Pálffy József helyettes polgármester. E helyzetben a városi tanács erőfeszítései mellett égetően szükséges volt a lakosság, és a helyi üzleti élet szereplőinek áldozatvállalására egyaránt. Így is történt. Egyes vállalatok és tulajdonosaik a húszas évek súlyos terheitől teli gazdasági időszak ellenére sem riadtak vissza jelentős anyagi áldozatok meghozatalától, a közérdek önzetlen és példaeértékű támogatásától.

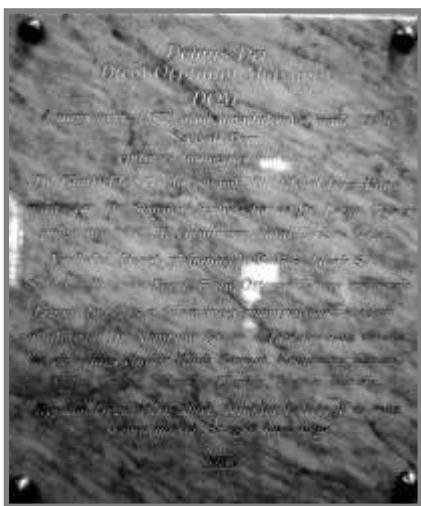
A 2010/2012-as kutatásaim során a Csongrád Megyei Levéltárban és a korabeli sajtóban leltem rá azokra a dokumentumokra és cikkekre, amelyekből kirajzolódott – ha nem is teljes körűen – a helyi gyáriparosok támogatása, legyen az pénzügyi, vagy egyéb hozzájárulás, építőanyag, berendezés stb. A továbbiakban azokat a vállalkozásokat és polgárokat sorolom fel, akik igazolható módon legalább 200 ezer korona összeggel vagy annak megfelelő értékű egyéb adománnyal segítették a Dóm megvalósulását.

1923-ban a felsővárosi „Pick Márk” cég Pick Jenő irányításával 500 ezer korona összeggel, majd még ugyanebben az évben Lippai Imre, a szintén felsővárosi – gyárát éppen beindító – Lippai Imre gőzfűrészgára egyéni cég tulajdonosa 300 ezer korona pénzügyi hozzájárulással, és ugyanezen városrészből az Orion Bőrgyár 200 ezer korona támogatás rendelkezésre bocsátásával. Szintén az elsők között volt az ekkorra már kissé tőkeerejében meggyengült, Alsóvároson gőzfűrészgárat működtető Winkler testvérek cég, amely 500 ezer koronával járult hozzá a fogadalmi templom építési alapjának gyarapításához. Végül, de nem utolsó sorban a Wimmer Fülöp által irányított Szegedi Kenderfonógyár ugyan csak 1923 márciusában 200 ezer koronát adományozott az építkezés újraindításá-

hoz, s eközben Wimmer magánszemélyként is jelentős összeggel gyarapította az építési alap forrásait. 1923/1924-ben bégavári Back Bernát teljes mértékben magára vállalta a Szt. Kereszt oltár finanszírozását, ami végül a felgyorsult, s a szinte már hiperinfláció mértéket elérő fizető eszköz elértéktelenedése miatt 146 millió koronára rúgott. A rókusi Milkó Vilmos és fiai gőzfűrészgár résztulajdonosa, dr. Milkó Endre és neje, Szinóbányai Krisztina 1921-ben a Léleklarang németországi elkészítésének költségeit fedezte.

Polgári kezdeményezés – márványtábla avatás

A levéltári kutatásokra alapozva 2012 júniusában előterjesztést készítettem a Szeged-Csanádi Egyházmegye részére, azt Segesváry László bevonásával benyújtottam a Püspöki Hivatal titkárságára. Ebben kezdeményeztem azon gyáripárosok nevének márványtáblán történő megörökítését és elhelyezését a Fogadalmi templomban, akik jelentős összegű adományaikkal hozzájárultak a templom felépítéséhez.

A javaslatunk nyitott ajtón kopogtatott, s a 2015. szeptember 27-i vasárnapi misét követően dr. Kovács József, a püspök általános helynöke a Klebelsberg Kunó szarkofágjától jobbra elhelyezett márványtáblát leleplezte és felszentelte. Bár hivatalosan nem kaptunk engedélyt egy „történelmi visszaemlékezés” helybeni megtartására, a népes számú érdeklődőre tekintettel dr. Blazovich László rögtönzött, ám jól összeszedett és hazafias érzelmektől sem mentes előadása méltó befejezést biztosított a rendezvény ünnepi hangulatú lezárásához. Az összejöveteleken feltűntek a táblán szereplő egyes személyek leszármazottjai, így például Back Bernát Szegedről elszármazott unokái és dédunokája, vagy éppen a helyben gyökeret vert Lippai família népes csoportja.

Városunk ismét gyarapodott egy történelmi emlékponttal, hirdelve jeles elődeink példás tenni akarását és a jelenkor számára is követendő áldozatvállalását.

FELLETÁR ZSOLT

Bodrogi Sándor intarziái

Különleges alkalomból jöttünk össze a Kecskési Művelődési Ház kiállítótermében: *Bodrogi Sándor* fa- és intarzia munkáiból nyílik kiállítás. Különleges ez a délután azért is, mert tudomásom szerint ebben az épületben ilyen jellegű kiállítás még nem volt, valamint azért is, mert Bodrogi Sándor sem mutatta be eddig munkáit nagyközönség előtt.

Famunkái két nagyobb egységre oszthatók: esztergált tárgyakra és intarzia táblaképekre. De mi is az az intarzia? A néprajzi lexikonban olvasható: „Az *intarzia fatárgyakon alkalmazott díszítésmód. Szorosabb értelemben az az eljárás, melynél a díszítendő felületbe eltérő színű és fajtájú, különböző formára kivágott falemezeket helyeznek.*” (K. Csilléry Klára) Az intarzia előhírnökei az egyszerű famozaikok voltak. Már az ókorban ismerték Indiában, Perzsiában és Bizáncban, de kedvelték Egyiptomban, Görögország államaiban és Rómában is. Hódító útjára Olaszországból indult, és a 18. században érte el virágzásának tetőfokát. A technika fejlődésével, a korszerűbb szerszámok feltalálásával, az egyre több fajta furnér megjelenésével, a ragasztóanyagok tökéletesítésével sok, ma már muzeális értékű alkotás született. Az intarziával díszített tárgyak hosszú századokon át az uralkodó osztály luxusingényeit elégítették ki. Legtöbbször a bútorok díszítőelemeként alkalmazták, de parketták, lépcsők készítésénél is kedvelték. Intarziát napjainkban is sokan készítenek: bútorok mellett elsősorban ajándéktárgyakat: faliképeket, dobozokat, tárolókat. Ezek közül kiállításunkon a legtöbb az *intarzia falikép*, amelyekről egyszerűen szólva azt mondhatjuk: eltérő színű, árnyalatú és mintázatú faanyagok, furnérok egymás mellé illesztésével, formába vágásával hozta létre őket alkotója.

Az alkotó: Bodrogi Sándor, aki 1961 óta itt él közöttünk az Apatini utcában, de családján és szűkebb környezetén kívül kevesen tudták róla, hogy intarziaképeket készít. Csendes, szerény, jó humorú ember. Nem szereti a fölösleges szót, helyette inkább alkot. Ma már nyugdíjas. Aktív korában több helyen dolgozott, mindig a két keze munkájából élt. Közel áll hozzá a természet s a legősibb alapanyagunk, a fa. A különféle fafajok erezete, színtónusa bámulatra méltóan változatos, nem véletlen, hogy a művészeket is megbűvöli a szépségük. De nemcsak a művészek, mesteremberek, hanem a barkácsoló kedvű emberek sem tudnak ellenállni a fa varázsának. Ez történt Bodrogi Sándorral is.

Nem tanulta a fával való munkálkodást, az intarziakészítés – saját szavai szerint – „*csak úgy jött*”. A technikáról így vélekedik: „*Végtelenül egyszerű. Köll hozzá egy jó éles kés. Kábé ennyi.*” Ha ez igaz lenne, szinte minden háztartásban készül-

nének intarzia faliképek. Az éles késen és az alapanyagon kívül kell hozzá ügyesség, képzelőerő, kitartás és sok-sok türelem. Egy véletlen segítette az alkotó munkája kibontakozását. A Palánkai utca jobb oldalán, akkor még soron a 70-es években szeméttelep volt. A Falemezgyár nagy kötegekben hordta oda a különböző furnérlemezeket, amit Bodrogi Sándor felfedezett, s hazaszállított belőle. Akkor határozta el, hogy intarziázni fog. Az első képeket akkor készítette (pl. Akvárium). A kezdeti kísérletezés után intenzívebben az utóbbi egy-két évtizedben készítette munkái zömét. Hozzájárult ehhez a legutolsó munkahelye: a Floratom szegedi üzemében öntözőautomata-kezelő volt. Az öntözőrendszer számítógépes ellenőrzése nem igényelt kemény fizikai munkát, csak rá kellett nézni a gépre s megnyomni egy gombot, ha probléma jelentkezett. A 24-48 órás (24 óra munka, 48 óra pihenés) pedig lehetővé tette, hogy a munka mellett mással is foglalkozzon, szabad óráiban megvalósuljon régi álma: intarziákat készítsen.

Bodrogi Sándor képeit sablon után készíti. Témáit legtöbbször környezetéből (kutyák), személyes érdeklődésből (virágok, tanya, faluvége, erdélyi templomok) választja. Ha megtetszik neki egy kép, azt indigóval átmásolja (a kisebb mintákat előtte fölnagyíttatja), s kivágja. Eltervezi a kép színvilágát, s válogatja ki hozzá a falemezeket. Ez a munkafázis meghatározhatja az egész kép összehatását, figyelembe kell venni a fa erezetét, színét. Tőle tudjuk, hogy sokszor hosszabb ideig tart a megfelelő furnérok kiválasztása, mint a kép elkészítése. Ezután a furnérlemezeket a minta alapján ki kell vágni, egyenként egymás mellé illeszteni, s papírragasztóval összeragasztani, a következőt megint, a következőt megint. Kialakul a kép. Megfelelő nagyságú farostlemezre kell ráragasztani, s ez már a kész kép. Következik a préselés, majd száradás után egyesével, kicsit vizes ecsettel kell leszedgetni a ragasztószalagokat. Utána csiszolás, hogy szép sima meg egyenes legyen. Leápolása lenolaj kencével történik, majd ízlés szerint lehet lakkozni.

A képek készítéséhez használt fa furnérok között megtalálhatók az egyszerű fafajoktól kezdve a különlegesekig. Ahogyan nincsen két egyforma ujjlenyomat, nem található két egyforma faerezet sem, így minden egyes alkotás egyedi és megismételhetetlen. A fának, mint anyagnak csodálatos rajzolata és nagy színskálája kimeríthetetlen variációs lehetőséget biztosít az alkotónak. A hagyományos kézi vágású technikával, ahogy Bodrogi Sándor is dolgozik, lényegében a festmények vagy fotók részletességével megegyező képek készíthetők el. Szeretjük őket.

A fa utánozhatatlan szépségével melegséget sugároz, a képek pedig harmóniát és szépséget hoznak az életünkbe. Harmónia és melegség árad az esztergált fatárgyakból is, készíttetés érzünk azokat kézbe venni, közelebről meg szemlélni. Bizonyára már meg sem lepődnek, ha azt mondom, hogy Bodrogi Sándor ezt a munkafolyamatot is önállóan, könyvből tanulta meg, miután ismerősétől kapott egy esztergált tárgyat. A munkagépét is saját maga állította össze. (A félig elkészült első talpas poharát kiállítottuk.) A kiállított darabok többsége használati

Részlet a kiállításból. (Markos Anna felvétele)

tárgy: gyümölcsstartók, cukortartók, különböző nagyságú tálak, kelyhek. Említést érdemelnek még az „egyéb” tárgyak, mint például a két pad, a tásasfogas, szélcsengők, amelyeket alaposan szemügyre véve fölfedezhetők az alkotói fantázia gyöngyszemei. Csak értő szem látja meg a levágott fadarabka mintázatában a teknőcöt (a szélcsengőn), vagy a gyökérben rejtőző formát, amelyet a család „birodalmi lépegető” néven emleget, illetve a virágok szirmainak számtalan variációját, a lepkék sokféleségét. Fontosnak tartom elmondani, hogy három kivételével a teremben található képek és tárgyak nem kiállításra készültek, most kerültek le a nyitott tornác faláról, máris hiányoznak otthonukban. Bodrogi Sándor a maga és családja örömeire készítette azokat.

Örömmel tölt el, hogy részese lehettem bemutatkozó kiállításának, amely, meggyőződésem szerint bármely kiállító teremben megállná a helyét. Mi, Kecskételep lakói legyünk büszkék arra, hogy ilyen komoly alkotó egyéniség lakik közöttünk. Az alkotónak gratulálok, jó egészséget, sok szép tárgy készítését kívánom. Mielőtt a kiállítást megnyitnám, szeretném megköszönni Anna lányomnak a meghívó, a plakát és a dokumentumfotók elkészítését és a rendezésben nyújtott segítségét. A kiállítást megnyitom. Kérem Önöket, vigyék hírét ennek a szép tárlatnak, hogy minél többen megismerjék egy különleges művészeti ág helyi képviselőjének munkáját!

MARKOS GYÖNGYI

Honismereti-helytörténeti kiállítások, előadások, könyvbemutatók megyénk településein

Egyesületünk tagjai szívesen látogatják azokat a kiállításokat, előadásokat, könyvbemutatókat, amelyek honismereti, helytörténeti, művészeti, néprajzi értékeket mutatnak be. Többen közülük rendezői, megnyitói és alkotói a bemutatóknak. Muzeológus, helytörténész, levéltáros, néprajzkutató és képzőművész tagjaink összeállítást készítettek az utóbbi három év változatos tematikájú időszak kiállításainak sorából, amellyel – a teljesség igénye nélkül – körképet adnak a megye több településének a múlt emlékeit felidéző, értékeit őrző és továbbadó kulturális eseményeiről.

CSANYTELEKEN (*Georgiádes Ildikó közlése*)

2014. július 7-től augusztus 25-ig a Szent László Általános Iskolában mutatták be *A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 20 éve* című vándorkiállítás tablóját. Erre az alkalomra a helyi honismerők elkészítették a csanyteleki helytörténeti tablót, amellyel kibővítették a 12 egységből álló kiállítás anyagát.

CSONGRÁDON

Tari László Múzeum (Fodor Péter összeállítása)

2013. október 24 és 2014. január 15 között kiállítás: Az utolsó szó jogán - *Nagy Imre élete és halála*. Rendezte: Újszászi Róbert. Megnyitotta: Prof. Dr. Péter László. | **2014.** január 23-án, a magyar kultúra napja alkalmából egy Győrből érkezett képzőművészeti tárlat nyílt a hazai festőművészet remekeit felfedezni vágyó művészetkedvelők számára. A *Hét magyar mester* című tárlaton Rippl-Rónai József, Szőnyi István, Egry József, Derkovits Gyula, Gulácsy Lajos, Kernstok Károly, Bernáth Aurél műveiből láthatnak válogatást. | 2014. október 30 és 2015. február 7 között: *Csongrád az első világháborúban*.

Csongrádi Levéltár (Georgiádes Ildikó összeállítása)

2013. március 20. *48 hősei az egykori Aradi Erekljemúzeumból megmaradt relikviák tükrében* című előadás. Előadó: Kedves Gyula ezredes. | Március 25. Gát László ny. iskolaigazgató, helytörténész iskolatörténeti tanulmányának, valamint az Oppidum Csongrád 2012. évi számának bemutatója. | Június 14 és 2016. július 10 között: Üdvözlét Csongrádról. *Képeslapok a levéltár gyűjteményéből* c. kiállítás. | **2014.** szeptember 13. *A kultúra csongrádi háza 1954-2014. Visszatekintés az elmúlt 60 évre* címmel nyílt meg a Csongrádi Levéltár által rendezett kiállítás, a Művelődési Központ által szervezett programsorozat részeként. A Művelődési Központ munkatársai kiállítás keretén belül szerették volna bemutatni a város kulturális

életét 60 éve meghatározó intézmény múltját, eddigi működését. Így a kiállítás is a munkájukat elhivatottsággal végző népművelők ötlete volt, akik a múlt értékeiből az arra érdemeseket megtartva, újakat teremtve igyekeztek a kor igényeit is figyelembe vevő megújulásra. Történeti dokumentumaik egy része már közgyűjteményben található, így a levéltárat kérték fel a kiállítás anyagának összeállítására. Becsülve az intézményt, annak mindenkori munkatársait, örömmel járultunk hozzá munkánkkal a megemlékezéshez. Csongrád megye területén működő járási székhelyek közül 1953-ra egyedül a csongrádi járásközpont nem rendelkezett sem járási, sem városi kultúrotthonnal. Az '50-es évek elején a város két kulturális létesítményt üzemeltetett. A Népkertben lévő nyári színpadot és a Kaszanitzky család tulajdonát képező ún. tánctermet, amit városi kultúrteremként használtak. 1953-ban a Csongrád Megyei Tanács hét területi és egy járási kultúrház létrehozásáról határozott. A Csongrád járási kultúrház céljaira a Magyar Király Szálló épületét alakították át, amit éppen ilyen megfontolásból, még 1949-ben vásárolt meg a város. Az 1954-ben átadott Csongrád Járási Kossuth Lajos Kultúrház ünnepélyes felavatására 1955. január 2-án került sor. Az igazi élet az avatást követően kezdődött meg a házban. A kultúrotthonban több szakkör, művészeti csoport működött: színjátszó csoport, múzeumi szakkör, képzőművészeti szakkör, bábcsoport, fotószakkör, balett szakkör, néptánc szakkör, mely átalakult népi együttesé, gazdaasszony szakkör, tánciskola stb. Az 1952-ben alakult városi zenekar is a művelődési ház berkein belül folytatta működését. A helyi Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat segítette a klubmunka kialakítását és a tudományos ismeretterjesztő előadások szervezését. A közigazgatás átszervezésének köszönhetően 1956 februárjától hét járást szüntettek meg az országban, köztük a csongrádit. A megyei tanács Csongrád kérésére a járási kultúrház épületét városi kezelésbe adta. A kiállításnak nem volt célja az elmúlt hat évtized teljes körű, minden részletre kiterjedő bemutatása. A tárlat a levéltári dokumentumokon keresztül pusztán csak bepillantani engedte a látogatót az intézmény múltjának és részben jelenének történetébe, színes, sokrétű tevékenységébe. A szakkörök, klubok, művészeti csoportok töltötték meg élettel a házat. Azonban a 60 év alatt működő összes csoport bemutatása e néhány tablón keresztül nem volt lehetséges. A rendezvények, programok sokfélesége mutatja meg a népművelők kreativitását. Nagy városi rendezvények aktív résztvevői, sokszor elindítói vagy „csak” lebonyolítói voltak a ház dolgozói. Nekik köszönhetően emlékezetes színházi előadásokat, komolyzenei hangversenyeket élvezhetett a város érdeklődő polgársága. Az évtizedek alatt számtalan rendezvény, program közül is csak néhányat tudunk bemutatni. A múlt felidézését a jelen bemutatásával egészítettük ki. A Georgiádes Ildikó rendezte kiállítást, Nagyistók Tibor televíziós újságíró nyitotta meg. | 2014. november 13. Várostartörténet az évfordulók tükrében című sorozat keretében: *A csongrádi Rókus-templom története az írott források tükrében* cí-

mű előadás. Előadó: Nagy Géza Balázs teológus. | 2015. március 27 és április 30 között: „Áldott a Tisza tája, Magyarország Kánaánja!” *Válogatás a csongrádi levéltár fotógyűjteményéből* című kiállítás. Megnyitotta: dr. Gulyás Katalin. | Április 23. *Csongrád szecessziós építésze* című előadás. Előadó: Brunner Attila doktorandusz, Eötvös Lóránd Tudományegyetem.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN (Ormos Zsuzsanna összeállítása)

2013. március 7-től április 17-ig: *Hej, tulipán, tulipán* címmel kiállítás a Tornyai János Múzeumban az újjávarázsolott festett népi bútorokból. | Május 22-től június 17-ig: *A vásárhelyi gyapjúhímzés* című kiállítás a Hódmezővásárhelyi Nemzetközi Kerámia Központban. | Október 5-től december 5-ig és 2014. október 6-tól december 6-ig *Kezek dicsérete* - Népművészeti kiállítás a helyi népi iparművészek és a népművészet mesterei munkáiból a Belvárosi Fazekasházban. | 2014. július 3-tól augusztus 3-ig *Szénási János fazekas*, a Népművészet Mestere életmű-kiállítása a Tornyai János Múzeumban. | Szeptember 19-től október 9-ig: *Béth Hácháim – az Élők Háza* címmel Dömötör Mihály fotói a Hódmezővásárhelyi Zsinagógában a Tuhutum utcai temető sírköveiről. | Október 21-től december 31-ig: *Egy vásárhelyi csizmadia a Nagy Háborúban* című kamaratárlat a Tornyai János Múzeumban. A kamaratárlat anyaga dr. Szabó Lajos tanár és családjának adománya, édesapjának tárgyi emlékei az első világháborúból. | 2015. június 4-én megjelent a *Hódmezővásárhely néprajza* című kötet, melynek bemutatóját a Városháza dísztermében tartották. | Június 8-tól június 21-ig Hegyi Endre fényképész, a gimnázium öregdiákja által összegyűjtött *első világháborús felvételek, dokumentumok kiállítása* a Bethlen Gábor Református Gimnáziumban. | Június 23-án mutatta be Prof. Dr. Blazovich László Kovács István tanár 500 év – 2700 név című helytörténeti munkáját, mely Hódmezővásárhelyhez köthető neves személyiségek életrajzi kalauza. | Augusztus 11-től 23-ig: *20 év válogatott lapjai* címmel Ormos Zsuzsanna műveiből nyílt kiállítás a szerb ortodox templomban. Megnyitotta: László Anna grafikusművész.

KISZOMBORON (Endrész Erzsébet közlése)

2014. július 12: Az Ady Endre Művelődési Házban *I. világháborús* kiállítást nyitott meg dr. Halmágyi Pál.

MAKÓN (Forgó Géza összeállítása)

2013. január 1-től 16-ig: *Börcsök Attila néprajzi gyűjtő kiállítása* a múzeumban. | Március 28. *Eperjessy Kálmán történészre emlékeztünk* a Honismeret Napján. | Május 8: *Dr. Nikelszky Jenő polgármester emléktáblájának avatása* születése 125. évfordulóján. | Augusztus 23-tól szeptember 30-ig: *Régi művek a XXI. század vásznain* - A Tevan család nyomdai és kulturális öröksége című interaktív kiállítás. | 2014. január 3: „Szülőföld” *Maros-parti Téli Tárlat*. | Január 22-én a Magyar Kultúra Napja alkalmából a makói Hagymaházban kiállítás nyílt *Novák István építész alkotásaiból*. | Február 4: *A tetet öltött fogadalom, a szegedi Dóm építése archív fotókon 1913–1930* kiállítás. Rendezte: dr. Fári Irén, megnyitotta: Gyulay Endre ny. megyéspüspök. |

Március 8. „*Íjak és szálfegyverek*”. Megnyitotta: Tóth Tamás. | Március 11. *Új világot teremtett az Úr!* Kiállítás a szegedi és a makói zsidó emancipáció és nyelvi magyarosodás emlékeiből. | Április 26. „*Arcon formált világgép*” *Hatvany Lajos emlékkiállítás*. Megnyitotta: H. Szilasi Ágota művészettörténész. | Szeptember 9. „*Volt egyszer egy zsidóság...*” Megnyitotta: Huszár Szabolcs JAG ig. h. | Október 4. „*Emlékeink a nagy háborúból*” kiállítás, megnyitotta: dr. Lugosi József ny. ezredes. | November 4. *130 éves a makói tűzoltás*. A kiállítást megnyitotta: Balogh Róbert tűzoltóparancsnok. **2015.** január 16-tól február 5-ig Mezei Gábor kiállítása: *Trónszékek, kollázsképek*. Megnyitotta: Grászli Bernadett. | Március 6-tól április 3ig Szabó Antal magángyűjtő *Tükörképek* c. kiállítása. A kiállítást megnyitotta: dr. Barna Gábor tanszékvezető, egyetemi tanár. | Április 10-től június 18-ig: *Osztálytalálkozó 120 – A 120 éves Makói József Attila Gimnázium emlékkiállítása*. | Május 8. *Apátfalvi enteriőr* állandó kiállítás megnyitója. Megnyitotta: Tóth Antal néprajzkutató. | Június 3 *Árvízi szabadtéri kiállítás*. Megnyitó beszédet mondott: dr. Keczer Tamás. | Június 20-tól július 30-ig: „*Felnevelő tájunk*. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület vándorkiállítása és kiállítás a Makó és környéke településeinek honismereti tevékenységéről. Megnyitotta: Prof. Dr. Blazovich László. | November 20: *Návay Lajos emlékezete* c. kiállítás. Megnyitotta: Gilicze János főlevéltáros.

MINDSZENTEN (Kovács Lajos István összeállítása)

2014. március-április-május: öt foglalkozás: „*Régészek nyomában...*” (rendezte: Kovács Lajos I., Szabó János, Kovács Ildikó). | Június 30-tól július 6-ig: *Régészek nyomában gyermektábor* a gyűjtemény udvarán, a Tisza-parton, a vendégház udvarán. Rendezte: Kovács Ildikó, V-né Jancsó Irén. | Július 5-én: *Aratás kézi kaszával, aratási szokások Mindszenten*, rendező Mozgáskorlátozottak Egyesülete, Nyugdíjas klub). | Június 21-22. Szent Iván éji *múzeumi éjszaka*, délután kézműves foglalkozások. Rendezők: Kovács Ildikó, V-né Jancsó Irén, Kovács Lajos; könyvtárosok. | Augusztus 20. Szent István napján kiállítás: *Búzától a kenyérig*; aratási, búzaórlési, kenyérsütési, tárolási eszközök. | Október 18. *Mesterségem a kenyérsütés*. Kiállítás: egy pékmester eszközei, a tanyai gazdasszony kenyérsütéshez használatos tárgyai, eszközei. Kenyérsütés a múzeum kemencéjében. | Október 31. *Tök jó nap – kukoricatörés*. (Rendező a Nyugdíjas klub.) Kukoricafosztás a múzeum udvarán, (rendező Kovács Ildikó). | November 11. *Márton napi vigadalom*. Kiállítás: Őszi termények és felhasználásuk eszközei, szerszámai. (Rendező: Kovács Lajos I.)

SZEGEDEN (Dr. Bárkányi Ildikó összeállítása)

2014. július 19-én, Szegeden, a Kecskés-telepen megrendezték a *Kultúrház 75 éves fennállását ünneplő kiállítást és tanulmánykötet bemutatóját*. | **2015.** augusztus 6-án, a Móra Ferenc Múzeumban *A szegedi táj vonzásában*. Képek Juhász Antal néprajzi munkásságából címmel Kertész Péter, az ÖNTE ügyvezető igazgatója nyitott meg kiállítást.

SZENTESEN (*Labádi Lajos* összeállítása)

2013. december 16. *130 éves a szentesi megyeháza és a levéltár* c. kiállítást Labádi Lajos nyitotta meg. „Szentes város történetében jelentős eseménynek számít, hogy az 1870-es évek végén Csongrád vármegye közigazgatási központjává vált. Csongrád Vármegye Nemesi Közgyűlése hosszas latolgatás után – anyagi megfontolásból és nem csekély földesúri ráhatásra – elutasította Szeged szabad királyi város ajánkozását, s 1767-ben határozatilag kimondta, hogy megvásárolja az akkor már igen romos állapotú szegvári Károlyi kastélyt, s felújítás után abban rendezi be székhelyét. A kastély helyére 1776-ra valójában egy új megyeháza épült, ennek ellenére kezdettől fogva szűknek és alkalmatlannak bizonyult a megyei testületek és hivatalok befogadására. Hódmezővásárhely és Szentes is lépéseket tett a székhely elnyeréséért. Kielezett küzdelem indult az érintett városok között. Szentes esélyeit növelte az a tény, hogy Szeged és Hódmezővásárhely önálló törvényhatósági jogállásánál fogva közigazgatásilag kiszakadt a megyéből, így furcsán hatott volna, ha a megye székhelyét a megye területén kívül helyezik el. Mint a megye legnagyobb kiterjedésű és legnépesebb városa (lakóinak száma ekkor már meghaladta a 28 000 főt) méltán remélhette, hogy a választás ráesik. E körülményekre hivatkozva Szentes város közönsége 1874 decemberében folyamodványt nyújtott be a megyegyűléshez, amelyben határozatilag kérte kimondani, hogy székhelyváltás esetén Szentes városát jelölik ki a megye székhelyéül. Ennek fejében felajánlotta, hogy a Szentesen felépítendő új megyeháza céljára megfelelő telket, 1 millió faltéglát és kelendő számú fedélcserépet minden díjazás nélkül rendelkezésre bocsát. A megyegyűlés osztatlan tetszéssel fogadta az ajánlatot, és 1875 végén kimondta, hogy székhelyváltás esetén Szentesre helyezi központját. A székhelykérdés 1878 tavaszán zárult le véglegesen, amikor *Tisza Kálmán* miniszterelnök-belügyminiszter elrendelte Csongrád vármegye központjának Szegvárról Szentesre helyezését. Szentesen az új székház alapkövének letételére 1882. május 18-án került sor. A *Makay Endre* tervei alapján épült impozáns, neoreneszánsz stílusú székház 1883 decemberére elkészült. A megyegyűlés és a megyei tisztikar a december 10-én megtartott ünnepélyes díszközgyűléssel vette birtokába új otthonát. Ekkor költözött be a levéltár is a jelenlegi helyére. | **2014.** április 30-tól Szentesen, a Kossuth téren „*A múlt erdejéből*” c. fotókiállítást Szirbik Imre polgármester nyitotta meg. Tárlatvezető Labádi Lajos.

VII. EGYESÜLETÜNK SOKSZÍNŰ ÉLETE

A) KAPCSOLATOK

Tisztelgés a temesvári példa előtt

A temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum a bánági magyar tannyelvű oktatás központja. Az iskola a Józsefvárosban, a plébániatemplom szomszédságában épült fel 1932-ben felekezeti iskolaként Székely László, Temesvár híres építészének tervei alapján. 1948-ban, az államosítás után általános iskolaként, majd 1956-tól Magyar Tannyelvű Középiskolaként kis időre a bánági magyar középfokú oktatás centrumává vált. Az 1960-as években román, magyar, német nyelvű általános iskola működött az épületben, 1971-ben alakult meg a magyar tannyelvű középiskola, amelynek önállóságát a hatalom az 1980-as években megszüntette. Az 1989-es decemberi fordulat után 1990-ben újraalakult az önálló magyar iskola *Bartók Béla Elméleti Líceum* néven. Azóta az iskola a tanulás, a szakképzés, a magyar nyelvű társas és kulturális élet színtere a mintegy 310 ezres lélekszámú romániai nagyvárosban.

A Bánáság a régi időktől fogva soknemzetiségű, kevert népességű terület. Mára Temesvár lakosságának mindössze alig 5 %-a magyar. Elképzelhető, milyen küzdelmet kell folytatnia a líceum vezetőinek, nevelőinek, dolgozóinak összefogva a térség magyar civil szervezeteivel, a magyar és a vegyes házasságon alapuló családokkal, hogy fenntartsák, sőt az adódó lehetőségekkel élve gyarapítsák az intézmény tanulóinak számát, hogy betölthessék hivatásukat: a magyar nyelv és kultúra megtartását a szórványban. Az óvodástól a tanítóképzős és a felnőtt korosztályig kell ebbe a magyar iskolaközpontra mindenkit bevonni széles, színvonalas oktatási kínálat, megragadó programokkal, színes, élményeket biztosító lehetőségekkel, szeretetet sugárzó, segítő nevelői magatartással, sok-sok kitarító, meggyőző, érdekérvényesítő tárgyalással.

Mindennek köszönhetően került nemrég a 10-es Napközis Óvoda három csoportja 65 kisgyerekekkel az intézményhez, ahol a gyermekközpontúság, az anyanyelv és a hagyományok ápolása, a családokkal való szoros kapcsolattartás, a családi légkör, a játékos foglalkozások biztosítása mellett saját logopédus és pszichológus segíti a gyermekek fejlődését. 2009-től a szülők támogatásával minden hónap utolsó szombatján megszerveződik a Játszó- és alkotóház program,

ahova a karon ülő kicsiktől a nagyszülőig családok érkeznek a líceum épületébe, és a különböző, szépen díszített tantermekben mese, kézműves, zenés, mozgásos, kulturális foglalkozásokon együtt vannak a családok a nevelőkkel, tartalmasan töltik el szabadidejüket. Programjaik elnevezései is tükrözik hagyományőrző és családokat összetartó törekvéseiket. Hívogató, Tarkabarka, Adventi, Farsangoló, Tavaszváró, Húsvétváró, Anyák napi és Gyermekek napi rendezvényeikre várják a magyar családokat. Pedagógusok, művészek, diákok önkéntesként segítik a foglalkozásokat szervező műhelyek vezetését. Kiscsoport beindításával szeretnék biztosítani a magyar anyanyelvű óvodai oktatás utánpótlását. Az iskola összevonások eredményeként a Temesváron működő két magyar általános iskolai tagozat is beépült a líceum intézményébe. Elemi iskolai képzésüket megelőző hagyományos és ún. Step by step előkészítő osztályokat is indítottak, ez a szisztéma az első négy évfolyamon is így működik, a felsős általános iskolai évfolyamaikon két-két párhuzamos osztályt tanítanak, 16-21 fős létszámokkal. Tanulóikat a középiskolai osztályaikban folytathatják.

Korszerű, jól felszerelt, esztétikus környezetben működik az iskola. A líceumi osztályokban elsajátíthatók azok az alapvető ismeretek és készségek, amelyek bármilyen szintű továbbtanuláshoz szükségesek. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület csoportjának temesvári látogatása idején dr. Erdei Ildikó igazgatónő elmondta, hogy három tagozaton tanulnak a líceum középiskolásai: matematika-informatika speciális képzésben, ahol programozni tanulnak, társadalomtudományi osztályokban, ahol magasabb óraszámban tanulnak történelmet, földrajzot, gazdaságot, pszichológiát és idegen nyelveket, valamint közgazdasági osztályokban, ahol az üzleti életben jól felhasználható, egyben gyakorlatias tudást szerezhhetnek. Mindhárom osztályban szakdiploma is szerezhető. Olyan iskolát szeretnének, amelyben a fejlődés a legfontosabb az igazságosság és a szeretet alappillérein. Az elmúlt tanévben az óvodásokon kívül 525 tanulót képeztek. Pedagógus karuk 64 fős, kiegészítő tanszemélyzetük 12 fő, gazdasági alkalmazottként 12 fő dolgozik az intézményben.

Az elmúlt 23 évben fokozatosan alakultak ki az iskola nevelő-oktató programjának fejlődését biztosító keretek. Létrejött a Bartók Béla Alapítvány, a diákönkormányzat, a tanulók szellemi-közéleti kibontakozásának teret adó Bartók sulirádió, a Sziporka gyermeklap és a Juventus diáklap, a napközi-program, a szaktantermi rendszer: pszichológia kabinet, multimédiás kabinet, természettudományi kabinetek, logopédiai és technika szakterem, megépült a tetőtérben 8 új tanterem, a könyvtár olvasóteremmel bővült, saját ebédlőt alakítottak ki, majd elkészült a multifunkcionális gumírozott sportpálya. Felzárkóztató programok, gyógypedagógus, pszichológiai és pedagógiai tanácsadások segítik a sajátos nevelési igényű magyar kisdiajakat. Az iskolában működnek sportkörök is. A feltételek javításában nagy jelentőségűek voltak a különböző projektek: kétéves uniós

támogatású pályorientációs projekt, a honismereti oktatást és nevelést fejlesztő EUROREG projekt, a TÁLENTUM és a PROFNET, interaktív tanulási módszereken alapuló kompetenciafejlesztést célzó tehetséggondozó projekt, az uniós támogatású kollégiumfejlesztő EFKOLL projekt. Pályázataikon anyaországi támogatásokat is elnyernek: a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Balassi Intézet, a Bethlen Gábor Alap jelentős összegekkel segíti az intézmény fejlesztését, programjainak megvalósulását, a budapesti, sárospataki, vésztői, szegedi és szolnoki testvériskolai kapcsolataik építését. A minőségi tanulmányi munkát ösztönzi a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, amelynek Mákvirág-díját – arany, ezüst és bronz fokozatot – az elmúlt tanévben a líceum 4 kiváló diákja kapta meg. A Bartók Béla Alapítvány tanulmányi ösztöndíjait 20 éve adják át évente az iskola legjobb tíz diákjának.

Az elméleti líceum változatos tanórán kívüli fejlődési lehetőségeket biztosít: vannak tehetséggondozó foglalkozások, kiemelkedően sikeresek a matematika szakterületén, rendszeresen részt vesznek különböző anyaországi tanulmányi versenyeken, jelentős a versenyfelkészítőkön résztvevők száma, intenzív emelt óraszámú angol, német és román idegennyelv-oktatás is folyik, amelyeknek eredménye, hogy bekerültek a Kárpát-medencei tehetségpontok hálózatába, és elnyerték az EURÓPAI ISKOLA díjat. Tavaly kiemelkedő rendezvényük volt a Tudományos Diákkörök Erdélyi Konferenciájának megszervezése. A tehetséges, kutatni vágyó fiatalok önálló tudományos munkáikat mutatják be a TUDEK ülésszakain. A konferencia alkalmával kapcsolatba kerültek a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem, a Temesvári Nyugati Egyetem és a Műszaki Egyetem szakembereivel, kutatóival. A magyar nyelven tanuló diákok tehetséggondozását tűzte ki tevékenységének fő céljául a Temesvári Tehetségpont, amelyhez kapcsolódott a Bartók Béla Elméleti Líceum és a Bartók Béla Alapítvány a Tehetségnapon a Tudományos Játszóház megszervezésével, ahova meghívást kapnak a térségben tanuló magyar diákok. Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet támogatásának is köszönhetően együtt végeznek természettudományos kísérleteket az újszentesi, végvári, zsombolyai és temesvári tanulók. Az „Iskola másként” elnevezésű hét és a Mesterségem címere pályorientációs napok foglalkozásai segítik a sikeres pályaválasztását, amelyek a szülők és az egykori, már vállalkozókként dolgozó volt tanítványok segítségével valósulnak meg.

Az 1999 óta Temes megyében kibontakozott hagyományápoló mozgalomhoz kapcsolódva megünneplik a Nemzeti Összetartozás Napját, a hagyományörzés szerves részét képezi az iskola kulturális életének. A diákok a Bokréta néptánc csoportban tanulnak néptáncot, kibontakozhatnak a művészeti körökben, a citera zenekarban. Felléptek már nagy sikerrel a Bánsági Magyar Napokon, a Civil Napokon és az Etnikumok Fesztiválján. 2012-ben megalakult a Bartók Diákszínpad,

amelynek első nagy sikerű produkciója A dzsungel könyve című zenés darab volt. A Harmónia tánccsoport keretében valósul meg a társastánc tanulásának lehetősége. A honismeret és az anyaországi kapcsolatok fontosságát felismerve az iskola diákjai és tanárai részt vesznek a magyarországi Ifjúsági Honismereti Akadémiákon. A temesvári magyar civil szervezetek és a szülői közösségek támogatása nélkülözhetetlen ez irányú tevékenységükhöz.

Rendeznek tanulmányi versenyeket, pl. Zrínyi Ilona matematika versenyt, házigazdái voltak a Magyar nyelv ünnepe országos rendezvénynek, sikeresen szerepelnek a Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny megyei és országos versenyein, szerveznek szabadidős programokat, kirándulásokat, bel- és külföldi táborokat, pl. anyanyelvi tábort, katolikus és református táborokat, kézműves és táncművészeti tábort, újságíró tábort, tehetséggondozó és Rákóczi tábort. Rendkívül gazdag tanulmányi és kulturális programjuk megszámlálhatatlan rendezvénysorozatot eredményez. Mindez azt a célt szolgálja, hogy a világra nyitott, érdeklődő, aktív, széleskörű műveltségre törekvő fiatalokat neveljenek. Az iskola bentlakásos, kétszintes kollégiuma 17 szobában 50 férőhelyet biztosít, az utóbbi évek fejlesztéseinek eredményeként klubhelyiségként is működő ebédlő, számítógépes terem, sportterem is kiegészíti a szálláshelyeket.

A magyar nyelven való továbbtanulást három program is segíti: a Bartók Béla Alapítvány évente 15-20 szociális ösztöndíjat biztosít a magyar nyelven továbbtanuló, bentlakó 5-8. osztályos tanulóknak. 1998-ban elindult az őrangyalprogram. Az ingázó diákok költség-támogatásban részesülnek a Bethlen Gábor Alap, a Communitas és a Bartók Béla Alapítvány támogatásaiból. A 2010-2011-es tanévtől kezdve saját iskolabuszuk és két pályázati támogatással működő autóbusz 15 km-es körzetből szállítja Temesvár környékéről az ingázó diákokat a líceumba, hogy magyar nyelven végezhessek tanulmányaikat azok a diákok is, akiknek a településén nem működik magyar tannyelvű általános és középiskola. Az alapítvány támogatja a szórványkollégiumokat és a szórványoktatási programokat, a Játszó- és alkotóházat, a Bartók Diákszínpad anyanyelvi táborának megvalósulását, a magyar identitáserősítő programot, a városi zöldövezet programot az óvodai környezettudatos nevelés segítése jegyében.¹

A temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum évről évre azért munkálkodik, hogy a szórványban élő magyarságot segítse a magyar nemzeti közösség részeként élni, magyarnak megmaradni és értékalkotó valamint értékhordozó személyiségként a közös jövőt kiteljesíteni.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

¹ Felhasznált forrás: Bartók Béla Elméleti Líceum, Temesvár. Évkönyv 2012-2013. Felelős kiadó és a szerkesztő bizottság vezetője: Dr. Erdei Ildikó. Temesvár, 2013. 110 p.

Magyar történelmi emlékek nyomában Temesváron

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Makói Honismereti Körünk tagjai 2013. szeptember 28-án közös autóbuszos tanulmányútra indultak Temesvárra, a Bartók Béla Líceumhoz, ahol a kollégák fogadtak bennünket. Először a kis ortodox zsinagógát mutatták meg, amelyben a Temesvári Zsidó Hitközség titkára, Botis Vera mesélt a temesvári zsidó közösség sorsáról, ünnepeiről, hagyományainak ápolásáról, mindennapi életéről. A szépen berendezett és karbantartott kis zsinagóga igazi közösségi központ, udvarában Tóra-iskola működik, ahol a kisdíákokat tanítják a Tóra-olvasására, a vallási hagyományokra. Érdekes esemény életükben a sátoros ünnep, az épület mellett, egy szőlőlugas alatt nagy sátrat állítottak fel, amelyet gyümölcsökkel, zöldségekkel, rajzokkal, kézműves alkotásokkal díszítettek fel, ahol megterített asztaloknál fogyasztották el együtt kóser ételeiket. Vera asszony meleg szeretettel mondott köszönetet látogatásunkért. Barátság-könyvünkbe is bejegyezte szíves szavait azzal a kívánsággal, hogy mindig örömmel várnak bennünket, hogy szorosabbra fűzzük kapcsolatainkat.

A zsinagógából a Bartók Béla Elméleti Líceumba mentünk, amelynek udvarán Tasi Ottília tanítónő, az iskola Vezető Tanácsának titkára és Tamás Emese tanítónő köszöntötte csoportunkat, és invitált be bennünket a többemeletes épületbe. Jelezték, hogy szeptember utolsó szombatja lévén, a líceumban játszó- és alkotóház programot tartanak, ami havonta rendszeresen megismétlődő rendezvény, ahova a temesvári magyarok generációi együttesen járnak nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik megismerése, ápolása és gyakorlása érdekében. Igazi közösségi együttlétet biztosítanak ezek a napok, bevonzzák az iskolába a magyar családokat. Karon ülő kisgyermekektől fiatal szülőkön át a nagymamáig minden korosztályt láttunk az iskola folyosóin, szépen feldíszített tantermeiben. Kézműves foglalkozásokon alkottak, énekeltek, meséket, irodalmi műveket olvastak, játszottak, rajzoltak, alkotásaikat az asztalokon, a falakon kiállítva nézhettük meg. Vendéglátóinknál egy nagy teremben pihenhattunk meg, ahol vendégül láttak bennünket. Közben dr. Erdei Ildikó igazgató asszony üdvözölte csoportunkat, és bemutatatta intézményét. A temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum a bánsági magyar tannyelvű oktatás központja.² 1971-ben alakult meg a magyar tannyelvű középiskola, majd 1990-ben újjalakult Bartók Béla Elméleti Líceum néven. Azóta az iskola a tanulás, a szakképzés, a magyar nyelvű társas és kulturális élet színtere a

² Lásd még: *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsa: Magyar sziget a Bánságban e kötetünkben a 387. oldaltól.*

mintegy 310 ezres lélekszámú romániai nagyvárosban. Céljuk a magyar nyelv és kultúra megtartása a szórványban. A líceum dolgozói mindent megtesznek azért, hogy a magyar nyelvű oktatás számára a lehető legjobb feltételeket megteremtsek. Ennek számos bizonyítékát láttuk az iskolában eltöltött rövid idő alatt is. A kapcsolat felvételének és tovább építésének első lépése az intézmény folyosóján lévő Bartók Béla emlékhely közös megkoszorúzása, majd Tamás Emese, Balla Tamás és Balázs István pedagógusok vezetésével ismerkedés Temesvár magyar történelmi, építészeti és kulturális emlékeivel.

Sétánk során meggyőződhattünk arról, hogy e város története ezer szállal kapcsolódott a Magyar Királyság történelméhez. Balázs István szakavatott idegenvezetésével minden fontos időszak és momentum felidéződött számunkra. V. István király 1266-os adománylevelében *castrum Tymes* néven szerepel, I. Károly Róbert magyar király 1307-ben királyi várkastély építését rendelte el, majd a tartományurakkal vívott harcai idején több évre ide tette át királyi székhelyét. Ezzel a település politikailag és kereskedelmileg is fontossá vált, lakossága megnőtt. A király Temesvárról indult I. Basarab havasalföldi fejedelem elleni hadjáratára. 1397-ben, Zsigmond király idejében itt tartottak országgyűlést a közelgő török veszedelem elhárításáról. 1441-ben Hunyadi János innen indult a törökellenes csatáiba. A földrengéstől súlyos károkat szenvedett várkastélyt Hunyadi János olasz mesterekkel felújította. Ma a Bánsági Múzeum helyezkedik el benne, szívesen megtekintettük volna a Bánság történetét bemutató kiállítást, a néprajzi, természettudományi és madártani gyűjtemények gazdag anyagát, de még folyt az épület felújítása. Mátyás király uralma alatt Temesvár egy egész védelmi rendszer kulcsponjtjává vált. A török támadások 1462-ben és 1467-ben nem sikerültek. 1478-ban Kinizsi Pál lett Temes vármegye főispánja. 1514-ben Temesvár közelében győzte le Szapolyai János serege Dózsa György paraszthadát, melynek vezérért Temesváron végezték ki. A kivégzés pontos helye vitatott. Hagyományosan a mai Mária teret tekintik ennek, ahol a Segítő Boldogasszony szobra áll, de újabb feltételezés szerint a bitófa a várkastély közelében volt, amelynek erkélyéről előkelő hölgyek nézték Dózsa György megégetését. Szapolyai János halála után Erdély és a Bánság a Habsburg Birodalom hatalmába került. 1552 júliusában az Ahmed pasa vezette 25 napos ostrom vége felé a törökök lerombolták a város víztornyát, s ekkor Losonczy István kapitány a város feladása mellett döntött. A várvédők hősi haláláról Tinódi Lantos Sebestyén írt *Az vég Temesvárrban Losonczy István haláláról* című munkájában. Ma a város talán legszebb tere viseli a várkapitány nevét. A Bánság egy része temesvári vilajet elnevezéssel beépült az Oszmán Birodalomba, Temesvár lett a székhelye. A nehézségek ellenére a török uralom alatt a város környékén fejlődött a mezőgazdaság, és a város fontos kereskedelmi központ lett, nagy stratégiai jelentőséggel bírt. Innen indítottak katonai akciókat a közeli régiókba. Temesvár fontos szerepet töltött be az Etrdélyi Fejedelemség

Habsburg ellenes harcaiban. *Székely Mózes* innen indult csapataival Erdély felszabadítására. Bethlen Gábor innen került a fejedelmi székbe török támogatással 1613-ban. A *karlócai béke* után a Temesköz még török kézen maradt. 1716-ban Savoyai Jenő herceg osztrák hadserege előtt megadta magát Musztafa pasa, Temesvár utolsó török kapitánya. Erre emlékeztet ma a Jenő herceg tér. Savoyai Jenő Claude Florimond de Mercy grófot bízta meg a Temesköz kormányzásával, majd III. Károly király kinevezte őt a Temesi Bánság katonai és polgári vezetőjévé.

1719-ben Temesvárt a régió székhelyévé tették, a város lendületes fejlődésnek indult. A császári hatalom főleg katolikus németeket, svábokat telepített a régióba, akik Temesváron jelentős kézműves réteget alkottak. Az erődítményeken kívül is folyt az építkezés. Ekkor épült a későbbi Erzsébetváros, a Józsefváros. A Béga-csatorna összekötötte Temesvárt a Béga folyón, a Tiszán és a Dunán keresztül a birodalom központi területeivel. A város teljesen újjáépült. 1723 és 1765 között felépítettek egy csillag alakú erődítményrendszert. Ebből máig megmaradt kis részének (Terézia-bástya) restaurálását 2011-ben befejezték be. A falakon belüli város utcarendszere napjainkig megvan a Belvárosban.

A szépülő Belvárosban két nagy teret is kialakítottak. Egyikük egyházi és közigazgatási központ volt. Ide került a csanádi püspökség székhelye, itt épült fel a római katolikus székesegyház 1736 és 1773 között. Vele átellenben magasodik a szerb ortodox székesegyház és szerb püspöki palota is épült, ugyanis Temesvár ortodox püspöki székhely is lett. Ezen a téren épült a Bányászati Hivatal, majd a vármegyeháza palotája (ma Szépművészeti Múzeum), a (mára csodálatosan felújított) Brücki-palota és néhány magánház, mindegyik barokk stílusban.³ A tér pompás épületegyüttesének nagy részét már felújították, jól érzékelhető, hogy joggal nevezik a városnak ezt a részét „kis Bécsnek”. A Barokk Palotában található a Szépművészeti Múzeum, amelyet *Ormós Zsigmond* főispán alapított, gazdag műgyűjteményét a városra hagyva. Nemrég Budapesten élő leszármazottai a múzeumnak ajándékozták Ormós nagyméretű portréját, *Szamosy Elek* festőművész alkotását. Életpályájáról csoportunk tagja, dr. Bogoly József Ágoston művelődéstörténész emlékezett meg a portré előtt.⁴ A másik tér kialakítása is nagyvonalú. Itt látható az 1731-1734 között épült régi városháza barokk tömbje. Közéleben áll a város legmonumentálisabb épülete, a volt Kormányzói palota. Az Operaház épületében kapott helyet a román, a magyar és a német színház is. A tér impozáns épületegyüttesei a Műszaki Egyetem, a Megyei Könyvtár, a Filharmonia, a görögkeleti székesegyház. A tér középső részén látványos, virágos, szökőkutas, formára nyírt örökzöldekkel szegélyezett parksáv mellett mediterrán hangulatú teraszvendéglők, cukrászdák nyújtanak pihenést, kikapcsolódást. Az

³ Románia. Panoráma útikönyvek sorozat. Szerzők: Ádám L., Belia Gy., Csatári D., Kosály M., Kovács Gy., Szávai J. 165.

⁴ Lásd: *Dr. Bogoly József Ágoston* előadását e kötetünkben.

ortodox székesegyház mellett elsétálva a Béga csatorna hídjára értünk, ahonnan szép kilátás nyílt a Rózsapark hangulatos sétányaira. Temesvár a gyönyörű parkok városa.⁵

A város már az osztrákok bejövetele előtt is többnemzetiségű volt: románok, szerbek, örmények, zsidók, magyarok lakták. A lakosság katolikus és ortodox felekezetekre oszlott. Eleinte a várfalakon belül csak katolikusok lakhattak, az ortodoxok pedig a külvárosokban. 1809-ben, amikor I. Napóleon császár megtámadta Ausztriát, Temesvárra menekítették a Habsburg koronaékszereket és a *magyar Szent Koronát*. 1716-tól 1849-ig Temesvárt nem érte támadás. Itt zajlott le azonban az 1848-49-es magyar szabadságharc utolsó csatája: *Bem* tábornok 1849. augusztus 9-én Temesvárnál csatát vállalt Haynau ellen, ami a honvédsereg vereségével végződött. A város nemcsak így kapcsolódott a szabadságharc történetéhez. Az egyik legkiválóbb honvéd tábornok, a bevehetetlen komáromi vár védelmét irányító *Klapka György* Temesváron született 1820. április 7-én. Emléke előtt tisztelegve megkoszorúztuk szülőházán elhelyezett emléktábláját.

A szabadságharc leverése után a Temesi Bánság tartományként Bécs közvetlen fennhatósága alá került, székhelye Temesvár lett. Szabad királyi város maradt, fejlődése új lendületet vett. Temesváron már addig is működött sörgyár, több malom, selyemszövőde, szappanmanufaktúra és szőnyegmanufaktúra. 1850-ben létrejött a Kereskedelmi és Ipari Kamara, 1853-ban a távíró összeköttetés Budapestről, 1857-ben a gáz-közvilágítás és a város bekötése a birodalom vasúti hálózatába, 1858-ban a vasúti összeköttetés a Duna-kikötővel. 1860-ban a Bánság újból a Magyar Királyság részévé vált, és a város tovább korszerűsödött: acélhidak épültek, vasútvonal Arad felé, megjelent a telefon, a villamos közvilágítás, aszfaltozták a főbb utcákat, villamos kezdett közlekedni. A századfordulón lebontották az erődítményrendszer legnagyobb részét és sugárutakkal kötötték össze a Belvárost a külvárosokkal. Az első világháború végén kikiáltották a Bánsági Köztársaságot, amelynek fővárosa Temesvár lett. 1919-ben a Bánságot felosztották Románia és a későbbi Jugoszlávia között, Temesvár Romániához került. 1920-ban a trianoni békeszerződés rögzítette a helyzetet.

A város 1920-ban a régió felsőoktatási központjává vált. A két világháború között Temesvár lakosságának az etnikai összetétele a románok javára kezdett változni. 1936 és 1940 között felépítették a román ortodox székesegyházat. Az 1960-as, 70-es években az intenzív iparosítás nagyméretű városiasodáshoz vezetett, a lakosság szám jelentősen megnövekedett. Az egész országból betelepülők, főleg románok, teljesen megváltoztatták az etnikai arányokat. A soknemzetiségű nagyvárosban a magyarság száma és aránya gyorsan csökkent. Ma a mintegy 310 ezres város lakóinak alig 5 %-a magyar.

⁵ Románia. Panoráma útikönyvek sorozat. 163-166.

1944-ben Temesvárt a szövetségesek légierői bombázták. Az augusztusi átállítás után 1958-ig maradtak szovjet katonai egységek Temesváron. A magyar 1956-os forradalom hatására Temesváron az egyetemisták nagygyűlésen követelték a személyi kultusz felszámolását, a szovjet csapatok távozását, szólás- és sajtószabadságot, a lakosság életkörülményeinek a javítását. Kifejezték szolidaritásukat a magyarországi forradalmárokkal. Letartóztatások, börtönbüntetések sújtották őket. Az 1989-es romániai forradalom eseményei a temesvári református imaháztól és parókiától indultak ki. Történetét Balla Tamás történelemtanár ismertette a

helyszínen. December 15-én templom lelkészét, a Ceausescu-rendszer ellenes Tókes Lászlót védő református hívek csoportja tömegtüntetés szervezett. A Securitate, a rendőrség és a hadsereg egységei a tömegre lőttek. A Román Demokratikus Front kinyilvánította, hogy Temesvár Románia első szabad városa. A város ismét új lehető-

ségek előtt állt. Ma emléktábla jelzi a forradalom kitörésének helyét.

Tanulmányutunk során nemcsak magyar történelmi emlékhelyeket tekintettünk meg, hanem civil kapcsolatokat is teremtettünk a szórványban élő, magyarságuk megtartásáért eredményesen küzdő intézményekkel, tanár kollégákkal. Barátságunk további elmélyítését, munkájuk segítségét kötelességünknek érezzük.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

Honismerőink Arany János és Ady Endre városaiban

2014. szeptember 27-én indult útra a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Makói Honismereti Kör tagjaiból szerveződött közel negyvenfős csoport Nagyszalontára és Nagyváradra Arany János és Ady Endre nyomába. Tanulmányútjaikat több éve úgy szervezik, hogy eljussanak a határainkon túl lévő magyar történelmi, irodalmi, építészeti, művészeti emlékek helyszíneire, és egyúttal ott civil szervezetekkel, oktatási intézményekkel és a magyar nyelv, kultúra és

hagyományok helyi megőrzőivel kapcsolatot építsenek ki. Útközben Gergelyné Bodó Mária frissítette fel az utazók ismereteit Arany János költői életművéről, Hasznosi Mária tanárnő pedig ismertette a tudnivalókat első úti céljukról. Nagyszalonta a Kölesér partján fekszik, a Nagyvárad —Arad — Temesvár országúton, a román-magyar országhatártól keletre, 14 km távolságra a

méhkeréki határátkelőhöz. Érdekes, hogy 1910-ben lakosságának még 95 %-a magyar volt. 2011-re a magyarok aránya, 59,1 %-ra csökkent.

Nagyszalonta környéke régtől lakott hely volt, a 16. századig a Toldy család birtokolta. Többször elpusztult és újraterlepedt. A Bocskai erdélyi fejedelem által ide letelepített 300 hajdú alapította Szalonta városát, amely vámszedési jogot Bát-hory Gábor fejedelemtől kapott. A főtéren álló csonka torony Szalonta egykori várának őrtornya. A várat 1620 körül kezdték építeni, és 1636-ban már készen volt, a törökök ellen vívott harcokban volt szerepe. 1658-ban a lakosok a várat és a községet a törökök közeledtének hírére – II. Rákóczi György fejedelem parancsára lerombolták - nehogy török kézbe kerüljön. Várából mára csak a csonka torony maradt fenn. A 18. században az Eszterházyak birtoka lett. Állattenyésztése már akkor európai hírűnek számított. A trianoni döntés nyomán az országhatáron kívül került a település, 1940-ben a második bécsi döntés eredményeképpen az egész város visszakerült Magyarországhoz, majd 1945-től újra Romániához tartozott. A településtől nyugatra húzódik az Alföldet körbekerülő Csörsz-árok vagy más néven Ördögárok vonala. Számos régészeti lelőhely található a környéken bronzkori településsel és 10-12. századi temetkezési hellyel.

A Csonka-toronyban egykor puska-
port és fegyvereket tároltak, ma az
Arany János Emlékmúzeum működik
benn. A torony bejárata fölött a karos-
székben ülő Arany János szobra tekint
le a látogatókra. A torony négy emeletén
elrendezett kiállítás egyik legérdekesebb
része Arany egykori dolgozószobájának
eredeti berendezése, melyet többi szemé-
lyes tárgyával és könyveivel együtt,
Arany fia, Arany László ajándékozott a

múzeumnak. Arany János és Petőfi barátságának emlékét jelképezi kettőjük szob-
ra, amelyre a Himnusz eléneklése után a csoport koszorút helyezett, és meghall-
gatta a *Letésem a lantot* című verset.

A városközpont parkjában elhaladtak a városalapító Bocskai István teljes
alakos szobra mellett. A református templom közelében a Kossuth-szobrot, a re-
formátus templom jobb oldalán Arany János teljes alakos szobrát látták. Kissé tá-
volabb az Arany János szülőháza helyén felépített tájházat emléktáblával jelölték
meg, de oda nem volt idő most ellátogatni. Nagyszalonta sok szülőttje vált is-
mertté a magyar történelemben és irodalomban betöltött szerepe miatt. Így Toldi
Miklós bihari birtokos nemes, Lovassy László, a reformkori országgyűlési ifjak
egyik szerencsétlen sorsú vezetője. 1817-ben itt született Arany János, 1844-ben
fia, Arany László költő, író, műfordító és az ismert építész, Székely László is.

Az Arany János emlékhelyek megtekintése után a honismerők útja folytatódott *Nagyvárad* felé, útközben Némethné dr. Balázs Katalin Ady Endre életútját és költői munkásságát ismertette, külön kiemelve Nagyváradhoz kötődését. A városban, a Római-katolikus székesegyház előtt már várta a csoportot Dukrét Géza helytörténész, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság elnöke és Lakatos Attila, az Egyházmegyei Vallásturisztikai Iroda igen tájékozott vezetője, aki a

Bazilika előtti parkban lelkes, lebilincselően érdekes idegenvezetőként részletes ismertetőt tartott Nagyvárad egyházmegyei központjáról. Bemutatta a legnagyobb romániai barokk stílusú templomot, monumentális méretei lenyűgözők. A központi hajó hossza 70 m, szélessége 30–40 m. Falait vaskói és carrarai márvány borítja. Két oldalsó hajója és két templomtornya van. A székesegyház emeleti karzatáról lehet belépni a Szent László Egyházművészeti Múzeum Kincstárába, ahol csodálatos egyházi műkincsek és miseruhák mellett megtekinthető a váradi Szent László herma is, amelyet a király szentté avatása után készítettek. Nagyvárad Szent László királyunk városának tekinti magát, mert a hagyományok szerint itt monostort alapított prépostsággal, majd uralkodása vége felé püspökségi rangra emelte. Kürtjét és csatabárdját is itt őrizték. A székesegyház előtt áll Szent László szobra. Közel hozzá, látható egy másik kisebb méretű Szent László szobor is, amelyet 52 éven át a föld alatt rejtegettek. Ez Nagyvárad legrégebbi barokk kőszobra. A püspöki palota, a több mint száz évig épült Kanonok-sor és a székesegyház együtt alkotják Nagyvárad barokk városrészét.

A püspöki palotát a nagyváradi római katolikus egyházmegye központjaként 1762-ben alapította báró Patachich Ádám püspök, művelt humanista, a művészetek felvilágosult pártolója. A palotát és az egész barokk városnegyedet a XVIII. századi Európa egyik leghíresebb építésze, a bécsi Hillebrandt tervezte, aki a budai királyi palota, a pozsonyi vár átépítője és a nagyváradi Kanonok-sor megalko-

tója is. A hatalmas épület 365 külső ablaka az év napjaira emlékeztet, és 3 szintjén 120 nagy, fényűző terem található. Anekdota is maradt fenn az építkezés befejeződése idejéből. „1776-ban elkészült, s habár csak néhány szobája volt lakható, a püspök beköltözött a palotába. Mindössze egy éjszakát tölthetett benne, mert Mária Terézia kinevezte kalocsai érseknek. Az anekdota szerint Mária Terézia nem nézte jó szemmel a grandiózus építkezést, s állítólag ezt mondta a püspöknek: „Nagyól ez egy díszónak, Excellenciás uram!”, mire a püspök úgy válaszolt: „Elférünk benne ketten is, Felség!” Ezért kellett mennie azonnal Kalocsára.” 1855-ben új

szárnyat és bejáratot építettek hozzá az eredeti épülettervvel harmóniában, grandiózus kettős lépcsősorral. Később, a szocialista rendszerben állami tulajdonba került. 1971 januárjában a püspöki palotát megyei múzeumként nyitották meg, 2004-ben a katolikus egyház visszakapta a palota használati jogát. A múzeum át-helyezése máig nem oldódott meg.

A Vallásturisztikai Irodában kicsit megpihenhettek a Csongrád megyei vendégek, onnan kilépve a Kanonok-sor árkádjai alatt néhányan kezet is foghattak *Böcskei László* püspökkel, aki rendkívül barátságosan érdeklődött a csoport további úti céljai felől. A barokk városrészből a nagyváradi vágig autóbussz vitte tovább a honismerők társaságát. A várnál Mihálka Nándor történész, a várrekonstrukció vezető régésze várta a csoportot, mutatta be a honismerőknek az utóbbi években lendületesen megújuló várat.

Előbb a vár udvarán, majd a lovagteremben látható középkori vártérkép előtt hallgatták a látogatók a lelkes régész részletes magyarázatát. A 11-12. században palánkokkal körülvett erődítményt az 1241-es tatárdúlás után újjá kellett építeni. Olasz építómesterek munkája nyomán Várad az európai reneszánsz egyik központjává vált Vitéz János püspöksége idején, aki a várost a humanizmus magyarországi központjává tette, a korban igen nagy számú könyvtárat alapítva. Udvarában a kor jelentős gondolkodói és tudósai is megfordultak, köztük Janus Pannonius is. A 15. század végén Filipecz János püspök megerősítette a várat és a várost. A Dubnici krónika „boldog városnak” említette Váradot. Várad Szapolyai János királyi udvarának városa lett, itt kötötték meg 1538-ban I. Habsburg Ferdinánddal a váradi békét. Izabella és János Zsigmond fejedelmi székhelyként szintén Váradot választották maguknak. A megerősítés és bővítés hosszú folyamata Martinuzzi Fráter Görgy, majd Báthori István váradi főkapitány, későbbi fejedelem idején újabb lendületet vett. Felépült az északi Aranyos-bástya, a Csonka-bástya, a Veres-bástya, később Bethlen Gábor fejedelemsége idején a Földbástya, ő kezdte el építtetni a belső várat, amely a külső vár formáját követte ötszögben, szegletein a külső várfal bástyáinak megfelelő toronybástyákkal. Halála után I. Rákóczi György fejeztette be a belső várat. 1660-ban a váradi vár a törökök kezére került, akik a vártemplomot dzsámivá alakították, Bethlen Gábor palotája, a belső vár a janicsárok agájának a szerája lett. Három évtized múlva, a vár visszafoglalása után a megsérült belső várat újraboltozták, helyreállították a templomot is. Várad visszafoglalásakor, az 1691–1692. évi ostrom során a vár nagyon megrongálódott. Az osztrákok a 18. században építették a szárnyak elé az árkádsort. Új helyen építették fel a vártemplomot, amely az 1836-os tűzvész során leégett, a felújításkor kapta sáttortós toronysisakját. A két világháború között kaszárnyaként

használták. A második világháború után továbbra is a katonaság birtokolta. Egészen 1989 decemberéig zárt területnek számított.

A hányatott sorsú, nagy területen elhelyezkedő vár felújítása a tervek szerint 2015 nyarán befejeződik, és az épületkomplexum látogathatóvá válik. Ez volt a legörvendetesebb mondat, ami a látogatók kívánságával is egybeesett. Egy későbbi írás megerősítette, hogy „júniusban befejeződik minden munkálat.”⁶ A csúszást már csak az archeológiai feltárások során esetlegesen még felbukkanó leletek indokolhatják. A felújítás teljes költsége mintegy húszmillió euró. A várfelújítással párhuzamosan végzett régészeti munkákról Mihálka Nándor régész elmondta, hogy a várban jelenleg is az egykori székesegyház környékének, valamint a Kisboldogasszony templom régészeti feltárása zajlik, és egy terv is készül arról, hogy a feltárt romokból mit és milyen módon mutatnak majd be.” A történeti ismertető után a várpalota már restaurált termeinek látványa gyönyörködtette a honismerők csoportját. A vastag falak, a megvilágított, restaurált freskómaradványok, domborművek a termék előtti hosszú folyosó helyén még látható mély kutatóárok látványa, majd a vár körüli terek, a rendbe hozott katonai és gazdasági épületek (volt itt fegyvergyár, lőpormalom, ágyúöntöde) körbejárása meggyőzte a honismerőket arról a hatalmas erőfeszítésről, amit a váradi vár helyreállításáért tesznek.

A legjelentősebb váradi történelmi emlékhely megcsodálása után a csoport tagjai a város központja felé folytatták útjukat. Előbb autóbuzsós városnézés, azután gyalogos séta során meg-megállva hallhatták Dukrét Géza sok-sok érdekes információját a látnivalókról. Nagyvárad a szellemi élet, a kultúra központja Biharban, a Holnaposok: Ady Endre, Babits Mihály, Dutka Ákos, Juhász Gyula városa. Ez a nagyszerű város befogadta a magyar kultúra és tudomány nagyjait. A történelem nagy viharai közepette is megmaradt, ma is él és virágzik. Míg történetének nagy részében magyar lakosság népesítette be a várost, 2002-ben 206 ezer lakosságának mindössze 27.58 %-a volt magyar.⁷ Az itt élő magyarság nagyon sokat tesz magyar nyelvének és kultúrájának megtartásáért, történelmi hagyományainak ápolásáért, magyarországi kapcsolatainak bővítéséért, iskoláinak fejlesztéséért.

A városközpontban tett séta mindenkit meggyőzött arról, hogy szépen megújulnak a szecessziós, eklektikus, barokk és klasszicista stílusú épületek, paloták, szállodák, mint a Rimanóczy-palota, a Moskovitz-palota, amelyek régen

⁶ Pap István: Célegyenesben a várfelújítás. www.ebron.hu. 2015.01.13. 13:56.

⁷ wikipedia.org/wiki/Nagyvárad

is párizsi arculatot adtak Váradnak, nem véletlenül emlegetették Váradot Pecepart Párizsnak. Sok-sok képet készítettek a csoport tagjai az eléjük táruló, szebbnél szebb látványt nyújtó terekről, a Sebes-Körös egyik hídjáról csodálatos körkép tárul a nézelődők elé, a Szent László tér a Városházával és a templommal, a Holdas templom, a Görög-katolikus püspöki palota, a Fekete Sas-palota. Távolabb a Sebes-Körös partján, a vízbe hajló füzek mögött a zsinagóga ezüstös kupolája ragyogott a napfényben. Így együtt – feledhetetlen látvány!

Tovább sétálva a régi vármegye háza közelében áll az Ady Endre Emlékmúzeum, ami régen kávézó volt, Ady Endre váradi újságíróskodása idején sokat üldögélt itt, de törzsvendége volt az egykori Emke vendéglőnek is, amely a grandiózus Szigligeti Színház oldalán Asztoria néven működött. Sajnos az Ady Endre Múzeumot zárva találták a kirándulók, de Ady Endre szobra előtt tisztelettel emlékezve meghallgatták egyik versét Fáklya Márta előadásában. A kőből készült mellszobor Vetró Antal alkotása, 1960 augusztusában állították fel a virágágyás közepén. Utána elhelyezték emlékkoszorújukat, és csoportképen örökítették meg, hogy ide is eljutottak a magyar irodalom nagy egyéniségének nyomában járva. A városi séta során megálltak Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony bronzszobra előtt, amelyet a váradolaszi református templom előtti parkban állítottak fel a reformátusok világtalálkozója alkalmából 1996-ban. Az egész alakos szobrot Gergely István készítette. A hosszú séta végső célja az egykori Orsolya zárdában kialakított *Ady Endre Elméleti Líceum* meglátogatása volt, ahol már várták a csoportot. Ciubotariu Éva aligazgató asszony és Fazakas Gábor történelemtanár szíves szavakkal üdvözölték a Csongrád megyei civil szervezetek tagjait az iskola tágas dísztermében.

Az Ady Endre Elméleti Líceum mai szellemisége a 242 évvel korábban az Orsolya-rendi kassai nővérek Nagyváradra érkezésével alapozódott meg. A 15-16. században élt Merici Szent Angéla nőnevelési tevékenysége példája nyomán jött létre a nagyváradi líceum elődje, amelynek felfogása, világképe, pedagógiája, a szeretetről, a szabadságról és a békéről vallott nézetei ma is pedagógiai útmutatást adnak. Nevelési alapelvük: „Mindig, minden körülmény ellenére úgy oktatni, úgy nevelni, hogy diákjainkból teljes értékű, minden élethelyzetben dönteni tudó, önmagukért és másokért felelősséget vállaló, minden újra, változásra nyitott, szabad akaratukat érvényesíteni tudó, másokra odafigyelő embereket neveljünk.”⁸ Aligazgató asszony röviden bemutatta iskolájukat, szólt az osztályokról, a beiskolázásról, a katedrákról (tagozatoknak felelhetnek meg), a tehetséggondozásról, a jelentős tanulmányi, sport és kulturális sikerekről, amiknek véget nem érő sorát lehetetlen lett volna részletezni. A magyar és az idegen nyelvek, a történelem, a biológia, a matematika, az informatika, a fizika, a kémia, a sport egyaránt fontos

⁸ Tóth Márta igazgató ajánlása. Krónika. 235 éves az iskolánk 1772-2007. Prológ Kiadó, Nagyvárad, 2007. 5.

területei a képzésüknek, elvárás a magas szintű teljesítmény a tanárok és a diákok felé egyaránt. Vannak jól működő iskolakapcsolataik magyarországi iskolákkal, pl. több éve a budakeszi Nagy Sándor József Gimnáziummal és a debreceni Tóth Árpád Gimnáziummal, de nyitottak további új kapcsolatok létesítésére is, folyamatban van a makói József Attila Gimnáziummal az együttműködés kiépítése.

Fazakas Gábor elmondta, hogy közösségi életük rendkívül gazdag: vitaköröket a vitakuckóban tartják, diákszínjátsozók az Epepe, majd a Létra nevet vették fel, országos díjat nyertek, táncsoportjuk palotást, bécsi keringőt, polkát tanult be, egyre több felkérést kapnak rendezvényeken bemutatkozásra. Iskolanapokat tartanak, tudományos diákkörük három műhelyében (természettudományi, human és matematika-informatika) készülnek a Kutató Diákok Országos Mozgalmának keretében szerveződő diákkonferenciákra. A magyar tudomány napja alkalmából tudományos szimpóziumot is szerveztek már az iskolában. Jeles magyar tudósokat, művészeket, közéleti személyiségeket látnak vendégül rendezvényeiken. Rendszeresen részt vesznek a magyarországi történelem versenyeken, hogy a magyarság történetének mind jobb megismerésével alakítsák és fejlesszék nemzeti önazonosság tudatukat. A kiemelkedő eredményeket elért tanulókat elismerés övezi az iskolában és iskolán kívül is. 1990 óta működik a diáktanács, amelynek legfőbb célja és munkája a diákelet szervezése a líceumon belül és a kapcsolatok bővítése határon belül és kívül rendkívül változatos formákban. Alma Mater Alapítványuk segítségével hozták létre korszerű számítógépes szaktantermeket, amelyeket a csoport tagjainak is megmutattak az iskolaépület megtekintése során. Az alapítvány a tantárgyi versenyeken részt vevő diákok utaztatását biztosítja és a díjazásukhoz is hozzájárul. Volt tanítványok, kollégák, a diákok szülei, vállalkozók, üzletemberek támogatásából rászoruló, jól tanuló gimnazisták ösztöndíjat is kaphatnak. Az Aranyosláposon létrehozott Ifjúsági Centrum megépítéséhez pályázati forrásokat, jótékonyági rendezvények bevételeit, volt diákok és a jelenlegiek szüleinek adományait, az öregdiák-világtalálkozó teljes jövedelmét felhasználták. Évente több száz gyerek és kísérőik látogatják meg, legyen a cél a sport, tanulmányi tábor, kirándulás stb. Másoknak is rendelkezésére bocsátják, amennyiben nem ütközik saját iskolájuk csoportjainak programjával, ebben az Adysoknak van előnyük. Minden támogatást felhasználnak intézményük fejlesztése és diákjaik lehetőségeinek biztosítása érdekében. Magyarságuk megőrzésében Szilágyi Domokos gondolatai adják a vezérfonalat: „Őriznünk, ápolnunk és gyarapítanunk kell hagyományainkat, mert az bizonyítja, hogy voltunk, vagyunk és leszünk, mert megtartóra van szükségünk jobban, mint bármikor.”⁹

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

⁹ *Pap László: A mi iskolánk. Életképek. Emlékkönyv az Ady Endre Líceum fennállásának 230. évfordulója alkalmából. Nagyvárad, 2002. 17.*

Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium és honismereti egyesületünk kapcsolata

Amikor a nyolcadik osztály elvégzése után a továbbtanulási lehetőséget kerestem, egyértelműnek tűnt, hogy azt a középiskolát fogom választani, melyet szüleim „Vegyes”-ként emlegettek. Nagyszüleim még Katolikus Gimnáziumként beszéltek róla, és időnként emlékeztették édesapámat az egyensapkára, amit viselnie kellett a KG monogrammal. Amikor én beiratkoztam, 3-as számú líceum volt a neve, és a magyar tagozat „mechanika” profilként indult volna. Mire ősszel elkezdtük a tanulást, már kőolaj- és gázkitermelő szakirányú osztállyá alakult a magyar tannyelvű osztály. Mindez nem tántorított el bennünket. Ebbe az iskolába jártak nagyszüleink, szüleink, mi is itt fogunk tanulni, hisz ezt az épületet még 1922-ben szülői összefogással építették fel az akkori magyarok. A templom mellett mindig is az iskola jelentette a magyarság összetartó erejét.

Az egyetem elvégzése után, volt szerencsém néhány évig matematikát tanítani még abban az időben, amikor a román líceum társbérleti jeként működhetett csak a magyar képzés. Ott lehettem, amikor az aradi magyarság végre teljes egészében visszakapta az épületet, és az általános iskolai osztályokkal kiegészülve önállóan rendelkezhetett sorsáról. Taníthattam Éder Ottó igazgatása idején, és közelről ismerhettem Szakács Ferenc igazgatói munkásságát is. Már szegedi igazgatóhelyettesként térhettem vissza, és építhettem a testvériskolai kapcsolatot Király András igazgató, illetve Juhász Béla igazgatókkal. A jelenlegi igazgatónőt, *Hadnagy Évát* kértem meg, segítsen nekem bemutatni a saját életútján keresztül az iskola közelmúltját és jelenét.

– Mikor és hogyan érkeztél meg a Csikybe?

– 1990 szeptemberében jöttem Aradra, volt tanárainm hazahívtak az újonnan induló magyar líceumba. Az egyetemet 1989-ben fejeztem be Kolozsváron, és szerencsésnek mondhattam magam, hiszen kihelyezéskor Temes megyében kaptam állást. A férjem akkor már egy éve, Ceausescu asszimilációs politikájának köszönhetően, Dolj megyében dolgozott. Havonta egyszer-kétszer találkoztunk valahol félúton, és mert mindketten ösztöndíjasok voltunk egyetemi éveink alatt, reményünk sem lehetett arra, hogy három évnél hamarabb rendeződik az életünk. A decemberi forradalom oldotta meg ezt a lehetetlen állapotot, az új tanévet mindketten Arad megyében kezdtük, én a líceumban, férjem az én szülőfalumban. Számomra ez olyan volt, mintha egy álom teljesült volna be. Magyarul tanítani középiskolában magyar gyermekeket, erre a Ceausescu-korszakban gondolni sem mertünk.

– Milyen volt akkoriban az iskola hangulata?

– Mindenki nagyon lelkes volt, hiszen lehetőséget kaptunk az újrakezdesre. Világos volt számunkra, hogy közösségi és érdekvédelmi segítséggel, sok munkával és csak apró lépésekkel haladhatunk. Az épületben két iskola működött, a román Henri Coandă Líceum és társbérlelként a mi iskolánk. 24 tanteremben 16 magyar és 18 román osztály tanult. Állandóan napirenden voltak a konfliktusok a diákok között, de az egy tanárba szorult két tantestület között is. De minden nehézség ellenére a Csiky Gergely Iskolacsoportban komoly munka folyt. Megalakultak az elméleti és technológiai osztályok, növekedett az osztályok és diákok létszáma, tanítványaink a vizsgákon, versenyeken, egyetemi felvételen komoly eredményeket értek el.

– Akkoriban milyen szerepet töltött be az iskola az aradi magyarság életében?

– Minden energia, minden támogatás, minden lelkesedés az iskola felé irányult. Egy önálló magyar iskola kialakítása volt a cél. A meggyőző munka dandárját az RMDSZ képviselők vállalták magukra. Komoly politikai harc árán sikerült a román líceumot más épületbe költöztetni, miközben az 1-es számú általános iskola magyar diákjai a Csiky épületében találtak új iskolára. Az iskola és a diákság támogatására, valamint a bentlakási épület felújítása céljából megalakult az Alma Mater Alapítvány aradi szervezete, valamint a kolni és budapesti társszervezet. A román iskola falakból kitépett vezetőkeket, romhalmazzt hagyott maga után elköltözésekor. Egy hónap állt az aradiak rendelkezésére, hogy iskolakezdesre használhatóvá tegyék az épületet. És a magyar közösség példás összefogásról tett tanúbizonyosságot. Ki anyagiakkal, ki kétezú munkával járult hozzá a felújításhoz. Hasonló volt a helyzet az iskola kollégiumának a felújításakor is. A városi tanács, az Apáczai Alapítvány, az Alma mater Alapítvány aradi és külföldi szervezetei, magánszemélyek járultak hozzá, hogy az Arad megyei magyar diákok megfelelő körülmények között lakhassanak, tanulhassanak a bentlakást biztosító intézményben.

– Mit éreztél, amikor igazgatóvá választottak?

– Ugyanazt, mint annak idején, amikor elvállaltam, hogy Arad megye egyetlen magyar középiskolájának kémiatanára legyek, nagy-nagy felelősséget. A kémiatanítás mellett mindig vállaltam plusz feladatokat. Az alapítvány kuratóriumában a szociálisan rászoruló bentlakó diákok támogatása volt a feladatom, de a kollégiumban folyó nevelési munkával is én foglalkoztam. Huszonöt éve dolgozom ebben az intézményben, 2009-től igazgatóhelyettes voltam, jól ismerem az intézményt, a kollégákat, a magyar közösség elvárásait és a lehetőségeinket. Mindezen tényezők között egy mindenki által elfogadható egyensúlyt kialakítani nem egyszerű dolog.

– Milyen változások történtek az iskolában igazgatóságod alatt?

– Az elmúlt nyáron komoly javítási munkálatok zajlottak az iskolában, hőszigetelő ablakokra cseréltük a 90 éves épület ablakainak jó részét, idén nyáron folytatjuk és be is fejezzük a teljes ablakcserét. Felújítottuk az informatika termet, a tornatermet, a biológia és kémia labort, kialakítottunk egy turizmus kabinetet és két turizmus termet. Tíz osztálytermet láttunk el új bútorzattal, új számítógépeket és licenceket vásároltunk az informati-

ka terembe. A Kincskereső óvodában, amely más épületben működik, de az iskola vezetése alá tartozik, átadtuk a tornateremmel és módszertani kabinetekkel rendelkező új épület-szárnyat. Változtatni akartam – és remélem sikerült is – az iskolában uralkodó hangulaton. Én csapatban tudok jól dolgozni, egy ilyen összetett intézmény működése elképzelhetetlen lenne, ha nem venné ki mindenki a részét belőle. Arról nem is beszélve, hogy tágabb a magyar iskolában tanító pedagógus feladatköre, hiszen nem csak a gyermekért, hanem a közösségért is dolgozik.

– Jelenleg milyen szerepet tölt be a Csiky az aradi magyarság életében?

– Arad megyében a magyarság számaránya 10 százalék alatt van, a magyar iskolában tanuló diákok száma pedig évről évre csökken. Mégis jobb a helyzetünk más szórvány megyékhez képest, ugyanis évekig volt aradi képviselő a minisztériumban és a tanfelügyelő-ségen, és erős képviseletünk van a polgármesteri hivatalban, a városi tanácsban is. Az innen kapott támogatás, költség kiegészítés teszi lehetővé, hogy az iskola szépüljön és megfelelő körülmények között működjön. Másrészt viszont megváltozott az iskola szerepe, feladata az aradi magyarság életében. Közösség- és értékmegőrző feladata is van ma az iskolának, hiszen diákjainkon keresztül tudunk legkönnyebben eljutni a szülőkhöz, nagyszülőkhöz és azokhoz is, akik nem szorosban tartoznak a magyar közösséghez. Több éve foglalkozunk az iskolában néptánc-oktatással. A legkisebbektől a legnagyobbakig 100-120 gyermek táncol rendszeresen, és június végén az aradi nagyszínházban megrendezett gálán mutatja be tudását mindig teltház előtt. Míg vannak szülők, akik az anyanyelvi oktatást részesítik előnyben, gyermekek, akik őrzik a hagyományokat és egy közösség, amely nem hagyja az iskoláját és a templomát, van értelme a munkánknak, van értelme a harcunknak.

A Csiky Gergely Főgimnázium és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület kapcsolata egy kirándulással kezdődött, 2011-ben, amikor Juhász Béla fogadta, majd Ujj János városnéző körútra kísérte az egyesület tagjait. 2015. február 6-án a szegedi regionális honismereti-helytörténeti középiskolai tanári műhely első konferenciáján Matekovits Mihály Arad megyei iskolák magyar névadói címmel és Muntean Tibor Arad épített kulturális környezete c. tankönyv használata a helytörténeti oktatásban témakörben tartott előadást. 2015. február 28-án Az I. világháború emlékezete 2014-2015 elnevezésű vetélkedőn szép sikerrel szerepelt a Csiky Gergely Főgimnázium csapata. Felkészítő tanáraik Olasz Angéla és Lehoczky Attila voltak. 2015. március 27-29-én, a Szegeden megrendezett III. Országos határ menti és határokon átívelő Anyanyelv, hagyomány és identitás című konferencián nagyszerű előadást tartott Olasz Angéla A honismereti táborok és az ifjúsági akadémiák, mint a hon- és népismeret műhelyei címmel.

Bízunk benne, hogy sem a határ, sem a távolság nem lehet akadály a további közös munkának és kapcsolatépítésnek.

KRÄMMER ERIKA

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet együttműködése

A Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet több szervezeti átalakulás után 2013. szeptember elsején építette ki új szervezetét. Alapfeladatai közé tartozik többek között a tehetséggondozó és tanulmányi versenyek szervezése, támogatása. Nemcsak a tradicionális, nagy hagyományokkal rendelkező versenyek támogatásáról van szó, hanem valamilyen évforduló, aktuális eseményhez kapcsolódó verseny, pályázat támogatásáról is. Ilyen aktualitást élvez a száz esztendővel ezelőtt kirobbant I. világháború. Örömmel vettük a megkeresést a honismereti egyesület részéről, amikor az első világháborúhoz kapcsolódóan készítettek elő a középiskolások történelmi versenyét. Nemcsak a történelmi évforduló jelent meg a versenykiírásban, hanem az ahhoz kapcsolódó helyi emlékek feltárása is. Megismerve a teljes versenykiírást, együtt gondolkodtunk azon, hogyan segíthetjük ezt az érdekesnek ígérkező vetélkedőt.

Természetes volt részünkről, hogy a rendelkezésünkre álló, teljes megyét lefedő adatbázist felhasználva eljuttatjuk a megye középfokú intézményeinek a versenyfelhívást a 2013/2014. tanév végén, illetve a 2014/2015. tanév elején. Segítséget kaptunk a Békés Megyei Pedagógiai Intézettől is, akik az ottani középiskoláknak küldték el a felhívást. Segíteni tudunk a jutalmazásban is, hiszen rendelkezésünkre állnak történelmi témájú könyvek is, amit a diákok bizonyára szívesen forgatnak majd. A verseny zárultával pedig szívesen adunk hírt intézetünk honlapján erről a 3 fordulós versenyről.

A megkeresés kapcsán betekintést nyerhetünk a honismereti munkába, több szakemberrel ismerkedhetünk meg, akikkel a további közös együttműködés terve is felmerült már. Intézetünk 2 tagja csatlakozott a honismereti egyesülethez, hogy aktívabban vegyen részt ebben a munkában.

Valljuk, hogy nemes és értékes célok megvalósítása érdekében a szakmai és az ehhez kapcsolódó személyes kapcsolatok elengedhetetlenek.

Intézetünk szívesen vesz részt ebben a most induló és kialakuló munka- és baráti kapcsolatban.

DR. TÓTHNÉ FACSKÓ ZSUZSÁNNA – DR. SZUROMI ISTVÁN

A Szegedért Alapítvány kulturális tevékenysége

A Szegedért Alapítvány 1989. július 4-én aláírt alapító okiratának 2. §-a a következőképpen szól: „Az alapítók szándéka ezen alapítványrendelettel az, hogy az alapítványi díjak révén elismerésben részesülhessék azok tevékenysége, akik élenjártak a város szellemiségének alakításában, tudományos, kulturális, művészeti és társadalmi életének gazdagításában, a haladó hagyományok megőrzésében, a város hírnevének ápolásában, értékei megővésében, akik kimagaslottak állampolgári helytállásukkal, kiknek alkotásai fémjelzik Szeged városának az országban elfogadott kiemelkedő helyét.” A több mint két és fél évtizeddel ezelőtt született dokumentum idézett szakasza a felsorolt célok között kiemelten foglalkozik a kulturális, művészeti tevékenységgel, a hagyományőrzéssel, az értékmegóvással. Amikor a Szegedért Alapítvány alapvető tevékenységét kell nevesítenünk bármilyen pályázatok vagy KSH kimutatás során, akkor a kulturális tevékenységet választjuk, mint legjellemzőbbet.

Amikor az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény előírásainak megfelelően 2014-ben tételesen fel kellett sorolni az alapítvány közhasznú tevékenységeit, akkor az alapító okirat 6. §-ában a következőket fogalmaztuk meg: „Díjak adományozásával ismeri el a város kulturális, művészeti, tudományos és társadalmi életének gazdagításában, értékei megővésében, a haladó hagyományok ápolásában kiemelkedő személyiségek tevékenységét. A díjak átadására Szeged város és az alapítvány rangjához méltó díjátadási gálaműsor keretében kerül sor. Hozzájárul fesztiválok, kulturális és tudományos rendezvények, konferenciák megrendezéséhez. Támogatja könyvek, CD-k, DVD-k, Szeged városhoz kötődő kiadványok megjelenését. Elősegíti tehetséges fiatalok tevékenységének kibontakozását.” A felsorolásból látható, hogy a alapító okiratba beépített konkrét tevékenységek is kivétel nélkül kötődnek a kultúrához.

Az alapítók a Szegedért Alapítvány szervezeti felépítését úgy határozták meg, hogy az alapítvány működéért, a források biztosításáért az elnökség felel, az elnökség képviseli az alapítványt. A szakmai tevékenység végzésére három kuratóriumot hoztak létre: a tudományos, a művészeti és a társadalmi-állampolgári kuratóriumot. Ebből látható, hogy a kultúra iránt érzett felelősség elkülönült belső szervezeti egységként is megjelent. Mindezek a szervezeti feltételek valamint az Elnökségben, a kuratóriumokban helyet foglaló kultúrát értő és szerető személyiségek jelentik a garanciát e tevékenység primátusához. Erre bizonyíték, hogy a művészeti kuratórium által odaítélt díjak (ahol természetesen a kultúrát képviselők kapják az elismerést) mellett a fődíjasok között is számos kultúrához

kötődő személyiség található: Gregor József operaénekes, Varga Mátyás díszlettervező, Tóth Béla író, Simai Mihály költő, Vajda Júlia operaénekes, Fekete Gizi színművész. De ott vannak a társadalmi-állampolgári kuratórium díjazottjai között is, mint például Orbán Hedvig népművelő, Rátkai Sándor papucsos mester, Liebmann Béla fotóművész, Molnár Gyula dixieland zenész.

A negyedszázad alatt megítélt több mint 1200 pályázati támogatás közel kétharmada segítette a kultúra, a művelődés, a hagyományörzés, a helytörténet egy-egy programjának megvalósulását. Olyan fiatal művészek pályakezdését támogattuk, mint Pavlovits Dávid, Várnagy Katalin, Rácz Rita, Klebnitzky György, Tandi Flóra vagy a Fool Moon vokálegyüttes. Könyvek, CD-ék, DVD-ék megjelenéséhez járult hozzá a Szegedért Alapítvány. De támogattunk fesztiválok megrendezését, így a Szegedi Tudományegyetem kulturális fesztiváljait, nemzetközi néptánc fesztiválokat, a Sín-Busz Fesztiválokat. Kiterjedt figyelmünk kórusok és bábosok támogatására is, színházi produkciók létrehozására. A kultúra szerves részének tekintjük a természetvédelmet, így támogattunk több e tevékenységhez kötődő szervezetet és rendezvényt. Összességében kijelenthető, hogy a Szegedért Alapítvány a szegedi kulturális mecenatúra nagyon fontos szereplőjévé vált.

A programok támogatása mellett minden évben igyekeztünk a város kiemelkedő kulturális eseményévé tenni a Szegedért Alapítvány díjátadó gálaműsorait. Az első gálaműsorunkat a Tisza Szálló koncerttermében tartottuk, azóta a gálaműsorok állandó színhelye a Szegedi Nemzeti Színház. A díjátadó gálák fő funkciója a díjazottak elismerése, de törekszünk arra, hogy erre rangos gálaműsor keretében kerüljön sor. Az első másfél évtizedben a gálák megrendezéséhez nagyon sok segítséget kaptunk Gregor Józseftől. Neki is köszönhető, hogy gáláinkon fellépett a magyar zenei élet legtöbb kiválósága. A vendégek mellett természetesen gálák állandó szereplői voltak a szegedi művészek. Több ősbemutató is kötődik hozzánk, a Szegedért Alapítvány gálaműsorán adta elő a Szegedi Kortárs Balett először az azóta világhírűvé vált Carmina Burana produkcióját. A 2014. évi huszonötödik jubileumi gálánkon hangzott fel először Liszt-Massanet: Éljen Szeged című zongoramű zenekari változata, amelyet Liszt az 1879-es nagyárvíz utáni újjáépítés segítésére komponált, és adott elő több európai fővárosban.

A Szegedért Alapítvány tevékenységével – reméljük – örökre beírta magát a város történetébe, és ennek szimbóluma az alapítvány fődíja. Hazánkban is, de a világon is ritka, hogy egy civil szervezet díja köztéri szoborként is megjelenik. Az alapítványi díjakra kiírt pályázatot 1989-ben Lapis András nyerte meg a Kalapos hölgy figurájával, amely azóta a szervezet emblémájává is vált. A kispasztika oly népszerű lett, hogy a művész 2006-ban köztéri szoborként is megvalósíthatta alkotását. A Glattfelder téri szökőkút központi alakjaként Szeged Múzsája hirdeti a szegedi művészet, kultúra, és szellemiség értékeit és nagyságát.

DR. BÓDI GYÖRGY

A Péter László Várostartörténeti Alapítvány

Rövidesen feleségének elhunytja után keresett fel Péter László azzal a kérés-sel, hogy alapítványt kíván létrehozni, amellyel a szegedi várostartörténeti kutatá-sokat szeretné serkenteni és támogatni. Nem említette, ám nyilvánvalóan a fele-sége, Lakatos Klára Aranka iránt érzett szeretet és tisztelet, valamint a rá emlé-kezés indította az alapításra. Számított arra, hogy a levéltár, amelynek akkor igazgatója voltam, az alapítvány pénzügyi-technikai feladatait ellátja majd.

Az alapítványok létesítésének reneszánsza az 1980-as évek második felétől az 1990-es évek közepéig tartott. Később az alapítók és az ügyeket intéző kura-tóriumi tagok rájöttek arra, hogy a kis alaptőkével induló alapítványok kitűzött céljaikat ritkán érik el. Az induló összegek gyarapítását pedig harmadik szemé-lyek nem érzik magukénak, az adminisztrációs feladatok (jegyzőkönyvek készí-tése, jelentések az Országos Bírósági Hivatalnak, Központi Statisztikai Hivatal-nak stb.) pedig egyre sokasodnak. Az intézmények sem szívesen fogadnak effé-le ügyintézéseket. Mi azonban felvállaltuk, látva a nemes célt, amit a vékony pénztárcájú könyvtáros-egyetemi tanár megvalósítani kíván.

Péter László kuratóriumi tagoknak Ilia Mihály egyetemi tanárt és Apró Fe-renc ügyvédet, művelődéstörténészt kérte fel, e sorok íróját pedig az elnöki tisztség ellátását bízta. Az alapítvány alapító okiratát Apró Ferenc készítette el. A Csongrád Megyei Bíróság 2005. szeptember 27-én vette nyilvántartásba, és október 15-én emelkedett jogerőre. A kuratórium egy idő után Szerdahelyi Pé-ternét a kuratórium mellé titkárként kooptálta. Az alapítvány egymillió forint tőkével indult, amelyet Péter László később megduplázott. Az alapítvány nyílt, hozzá az alapító okirat rendelkezéseit elfogadó természetes és jogi személy hozzájárulhat. Vagyonának 95 százaléka az alapítvány céljaira fordítható, 5 szá-zaléka pedig működtetésre. A tőkét kezelési költséget nem számítva az Ober-bank kezeli. Ez utóbbit a kuratórium ez ideig nem használta fel. A kuratórium határoz a beérkezett pályázatok, kérelmek elbírálásairól, a támogatás összegéről és formájáról. A támogatást az alapító születésnapján, január 21-én kell átadni.

Az alapítvány céljának (a szegedi várostartörténeti kutatás támogatása ösz-töndíjakkal és kiadványokkal) megfelelően 2008-ban írt ki pályázatot. A beér-kezett művek közül a kuratórium végül Bíró-Balogh Tamás „Sapientisat” és Var-ga András „A régi Szeged” jellegű pályázatát ítélte 50-50 ezer forintos díjazás-ra. Pályázat hirdetésére 2006-ban és 2007-ben azért nem került sor, mert a ka-matokból összejött összeget a kuratórium nem látta ahhoz elegendőnek. 2009-

ben ugyancsak *Varga András* kapott 50 ezer Ft-os díjat „Szegedi Kalauz” jeligéjű pályázatára. (Kiadva: *Varga András: A régi Szeged, Szeged. 2010.*) *Varga András* pályaművében a belvárosi házak történetének feldolgozását választotta témájául, amely nem ismeretlen műfaj a várostörténetben. A fővárosban és Miskolcon végeznek efféle kutatásokat. Szegeden *T. Knotik Márta* folytatott hasonló adatgyűjtést és feldolgozást, amelyhez széleskörű és mélyreható levéltári búvárkodás szükséges. Nem ismeretes előttem, hogy ma folyik-e efféle feltárás Szegeden, amint rendszeres és alapos családtörténeti kutatás sem *Habermann Gusztáv* elhunytá óta.

2010-ben a kuratórium egy díjat adott ki, mégpedig *Farkas Csabának* az „Alsóvárosi” jeligével beküldött dolgozatát jutalmazta százezer forinttal. A szerző „A Szegedi Népbíróság létrejöttének és működésének politikai körülményei és jellegzetességei a kommunista pártállam kialakulásának időszakában 1945 és 1980 között” című pályázatában nagy hozzáértéssel és kutatói tapasztalattal a kutatók látókörébe ritkán kerülő témát dolgozott fel. Munkája forrásértékű, és nemcsak Szegedre vonatkozó adatokat tartalmaz. *Farkas Csaba* Szeged történetének jeles kutatója, aki levéltári források alapján a 18. századtól a 20. századig terjedő, különböző témájú tanulmányokat és forrásközleményeket készít.

A 2011-es évben fontos események játszódtak le. A levéltártól távozott *Kalmár Jenőné* igazgatóhelyettes. A személyi leépítések következtében a levéltár nem intézte tovább az alapítvány pénzügyeinek kezelését, a Somogyi-könyvtár sem. Szerencsére a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület két jó szándékú és tudású szakembere, *Bari Gyöngyi* és *dr. Ősz Károly* vállalták a feladat ellátását. Ezáltal az alapítvány teljesen a civil szféra része lett.

2011-ben a kiírt pályázatra öt munka érkezett be. Végül a kuratórium az addig díjazásra összegyűjtött teljes összeget, 250 ezer Ft-ot a Somogyi-könyvtárnak juttatta a Szegedi Műhely 50. számának kiadására. A szám különböző okok miatt már hosszú ideje nem jelent meg, bár anyaga együtt állt. A kuratórium úgy érezte, *Péter Lászlónak*, aki a Műhelyt mindvégig gondozta és szerkesztette, tisztelete jeléül segítséget nyújt a kötet megjelenítésének előmozdításával. A rendkívül értékes helytörténeti-művelődéstörténeti sorozat ezzel lezárult. Egy korszak befejeződött Szeged és a könyvtár történetében.

Ugyancsak ekkor kérte *Péter László*, az alapító, hogy ne a kuratórium által kiírt pályázatokra beérkező munkákat díjazzunk, hanem egyes kész, megjelenítés előtt álló alkotásokat, illetőleg azok közreadását támogassuk. Miután elégséges kiosztható összeg 2012-ben nem állt rendelkezésre, támogatásra nem került sor. 2013-ban azonban *Felletár Zsolt–Segesvári László: Szegedi fűrészes história* című kötetének kiadását 200 ezer forinttal támogatta az alapítvány. A mű a nagy múltra visszatekintő szegedi fűrészipar, amely mára teljesen eltűnt, 19. század második felétől az államosításig terjedő történetét mutatja be. Új adatok

tömegével gazdagítja Szeged ipartörténetét, egyúttal figyelemre méltó alkotása az ország fűrészipara múltjának. A mű az egyes gyáriparosok családtörténetét, különösen a Lippai családét is bemutatja, amellyel fontos társadalomtörténeti tények tárulnak az olvasó elé városunk ipartörténetéből.

A következő évben *Thékes István* támogatási kérelmét elfogadva Király-König Péter (1870–1940) zeneszerző és zeneiskola igazgató önéletrajzának a kiadását támogatta 100 ezer forinttal a kuratórium, amellyel a város művelődéstörténetének elmélyítését segítette elő. Király-König az érdemes művész egyéniség, valamint zeneiskolát teremtő és vezető tanár személyiségét ismeri a város közönsége. Az ő áldozatos és sikerekben gazdag tevékenységét tárja fel és mélyíti el a kötet, amelyhez Kerek Ferenc és Thékes István, a közreadó írt adatokban gazdag értékelő sorokat.

Péter László több tudományág területén számokban, adatokban és terjedelemben, valamint sokoldalúságában maradandót alkotott Szeged művelődéstörténetében. Mindezen túl alapítványával az eltelt tíz év alatt 800 ezer forinttal támogatta a „szerette város” történetének feltárásán fáradozó tudós kollégáit. Az alapító és alapítványa vivat, crescat, floreat.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Emlékek a Bácsország indulásáról szegedi szemmel

Első olvasásra talán különösnek tűnik, hogy szegedi lakosként vannak emlékeim a *Bácsország* első számainak megjelenéséről. Ám, ha kicsit visszatekintünk az időben, a titok megfejthető. Az 1970-es évek második felében oldódni kezdtek a szigorú állami rendszabályok, lehetőség nyílt a helyi kezdeményezésekre, amelyeknek keretén belül a levéltárak számára lehetőség nyílt a szomszédos országok levéltáraival az együttműködés kialakítása. Így született meg a szegedi székhelyű Csongrád Megyei Levéltár kapcsolatfelvétele előbb a Zentai Történelmi Levéltárral Dobos János, Kalmár Károly, Balasi Ildikó és mások fáradozása nyomán, majd következett a szabadkai, végül pedig a Vajdasági Történelmi Levéltárral az együttműködési szerződés megkötése. A becskerekai levéltárral ugyancsak tervbe lett véve hasonló kapcsolat, ám erre már nem került sor a megváltozott körülmények miatt. Az előző három levéltárral pedig az összeköttetés Zentát kivéve alvó korszakába fordult.

A szabadkai együttműködés létrejöttének fontos állomása volt az, amikor egy újvidéki hivatalos utunk során meghívást kaptunk a szabadkai vezetőktől egy

megbeszélésre, amelyet hazafelé tartva ejtettünk meg. Szabadkán már egészen otthon éreztük magunkat, meleg szeretettel vettek körül a késő délutáni megbeszélésen, amelynek a helyére már nem emlékezem. Arra igen, hogy ott volt Milan Dubaics levéltár-igazgató és Magyar László, talán Laliya Gábor is. A megbeszélés után gyorsan megszületett a szerződés, és elindultak az egymás levéltárában végzett kutatások, tapasztalatcserék. Barátságok alakultak ki, és a tudomány művelésében segítettük egymást, továbbá kiadvány cseréket bonyolítottunk le. Lényegében magyar-magyar kapcsolatok jöttek létre nem kizárva a déli szláv kollegákat, otthon éreztük magunkat egymás levéltáraiban.

Még 1988-ban számos település lapjának születése mellett indult a *Szeged* című kulturális és közéleti havilap, amelynek számaikat szívesen forgatták szomszéd kollegáink, 1985-ben pedig megjelent a *Dél-Alföldi Évszázadok* első kötete. Mindkét kiadványsorozat nyilvánvalóan más impulzusok mellett elindított szándékokat arra, hogy valami hasonlót kéne kezdeményezni Szabadkán, és megszületett a fejekben a *Bácsország*, amelynek próbaszámát 1995. május 4-ével keltezték, az első számot pedig június 8-án, hiszen havi lapról volt szó. A formátum pedig követte az 1904-es elődét. Nagy dolognak bizonyult a lap indítása, és az, hogy máig fennmaradt. Az indító szerkesztőség tagjait és az első számokban megjelenő cikkek, tanulmányok íróit szinte kivétel nélkül személyesen ismertem. Közülük már sokan az égi rónán járnak, és egy felhő szélére ülve, mosolyogva néznek le ránk örülve annak, hogy vetésük nem kősziklára, hanem jó földbe került, és máig hozza az új hajtásait.

A török kiűzése után a felszabadított déli területeken nagy kiterjedésű megyéket hoztak létre főképp a Bánságban, de így született Bács-Bodrog megye is, Bácsországgént ugyancsak nevezve, amint Somogy megyét is más néven Somogyországnak hívjuk. Az alapító atyák és anyák nagy elhivatottsággal fogtak munkához. Tudták, mekkora feladatra vállalkoztak, mekkora a feltárandó és közlendő anyag mennyisége, és nem egyszerű a megjelentetés anyagi biztosítása. Lángoló lélekkel tudták azt is – tőlük hallottam –, hogy a bácskai magyarság megmaradásának és önismeretének erősítéséhez milyen nagy erővel járul hozzá lapjuk. Bár nem tisztem, felsorolom az első szerkesztőség tagjait: Beszédes Valéria, Czékus Géza, Laliya Gábor, Magyar László, Ricz Péter, Szekeres László, Tolnai Ottó. És ne feledkezzünk meg a szerkesztő, olvasószerkesztőről, a nemrég elhunyt Szabó Józsefről, Mindnyájukban kiváló és tudós embereket, jó barátokat ismertem meg. A Bácsország első számaiban hangsúlyosan jelentkezett a helytörténet, ami nem volt véletlen, ugyanis a munkatársak között nagy számban képviseltették magukat a történeti szakmák művelői.

A Bácsországot indító és éltető szellemi műhelynek szándékában állt egy másik sorozatot indítani, a *Bácsország Könyvekét*. Magyar Lacinak nagyon tetszett a Dél-Alföldi Évszázadok borítója, amely nem a szokásos vízszintes, hanem függő-

leges hasítással készült. Talán innen vették a mintát, hiszen az első kötet borítójának ugyancsak függőlegesen hasított bal oldalán ugyanúgy címereket illetőleg pecséteket helyeztek el, mint mi, szép példájaként a szellemi kapcsolatoknak.

Az első kötetben (Szabadka igazgatástörténetéből, 1428-1918. Szabadka. 1996) írtam meg Szabadka középkorának történetét, amely munka Magyar Laci fáradozása és buzdítása nyomán készült el. A levéltári együttműködést kihasználva gyakran megfordult a Magyar Országos Levéltárban, és gyűjtötte a Szabadkára és környékére vonatkozó forrásokat. Majd egyszer bejött hozzám, és átadott egy vaskos dossziét mondván, itt a szabadkai forrásanyag, írd meg a városom középkorát. Mintegy 40 oklevelet és más iratot tartalmazott a gyűjtemény, amely máig megvan nálam. A városa szeretetéből jövő felkérésnek nem illett ellenállni, magam is hozzákezdtem a gyűjtő munkához, majd elkészítettem a 40 oldalas dolgozatot Szabadka kastéllyal majd várral rendelkező mezővárosról, amely uradalmi központ szerepét is betöltötte. A kötetnek 1996. december 18-án meleg hangvételű könyvbemutatót tartott a Bácsország szerkesztősége és a Pannon Press Kiadó a városi könyvtárban, amelyen a szerzők közül többen részt vettek. A kötetben rajtam kívül Engel Pál akadémikus egy tanulmányát is kiadták. E gyakorlat példája annak, amelyet a Bácsország a továbbiakban folytat, azaz jeles kutatókat kér fel egy-egy általa választott téma megírására, amellyel emeli a folyóirat színvonalát. A kötetet egyébként Magyar László és Szabó József szerkesztette, a fülszöveget pedig Hegedüs Antal írta, csupa jó barát. Fáradoztak azon, hogy készüljön el az új *Szabadka történeti monográfia* első kötete, ami azonban jámbor óhaj maradt. Mégis, a kötet, valamint a Koreni, Gyökerek című, (a Turulban 1993-ban és a Délmagyarországban ismerttettem) máig fontos letéteményesei az elindult munkának.

A szabadkai és zentai baráti kapcsolatok más munkára is ösztönöztek. Mivel a Dél-Alföldet a jelenlegi határoktól függetlenül az Al-Dunáig terjedő területnek, a Felvidék mintájára középkori elnevezéssel Alvidéknek tartom – az ország e területeit Budáról tekintve akkor nagyon logikusan nevezték így –, amelynek korai történetéről kevés forrás maradt fenn, elhatároztam, hogy kutatásunkat erre a vidékre is kiterjesztjük. Így született meg három török deftereket tartalmazó kötet: *Engel Pál: A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései, Szeged. 1996. Káldy-Nagy Gyula: A csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Szeged. 2000. és Káldy-Nagy Gyula: A szegedi szandzsák települései, lakosai és török birtokosai 1570-ben. Szeged. 2008.* Mindhárom kötetet én szerkesztettem rendkívül értékes térképeikkel együtt, amelyeket *Kratochwill Mátyás* rajzolt. Az utóbbi két kötetéről Kunkin Zsuzsa készített ismertetést a Bácsországban. E művek mellett kiadtuk a még *Kovách Gézá*nak Bánságról írt és *Szabó József*nek a magyarországi és jugoszláviai nyelvjárás szigetekről készített kötetét. Lám, bűvópatakként, amely néha felszínre tör, hatnak egymásra az egyes szellemi körök, azon belül a barátok együtt gondolkodása nyomán születnek nagyszerű szellemi teljesítmények.

A globalizáció korszakában különösen nagy jelentősége van a helyi szellemi tevékenységnek, a helyi azonosságtudat élesztésének és fenntartásának, hiszen azok a népek maradnak fenn, akik élnek e lehetőségekkel. Jó példa erre a Római Birodalom, az első nagy európai globalizáló hatalom népeinek sorsa. Azok maradtak fenn, éltek túl az összeomlás nagy kataklizmáját, akik megőrizték önazonosságukat, amelynek jelentős része nyelvükben és vele együtt múltjukban gyökerezik. A dél-alföldi magyarság fennmaradásában ezért jelentős szellemi erő a Bácsország, amely immáron megjelenésének huszadik évfordulóját ünnepelheti. Magam nagyon jó érzéssel gondolok vissza az indulás éveire, azokra a kollegákra, akik bátran elindították, és akik máig fenntartották és tartják a folyóiratot, amely, – reméljük – még hosszú ideig segíti az Alvidék magyarságának élni akadását. Úgy legyen.

BLAZOVICH LÁSZLÓ

Az Országos Széchenyi Kör szegedi tagcsoportja

A Széchenyi István Emlékmúzeum 1973. szeptember 21-én nyitotta meg kapuját. Igazgatója, dr. Környei Attila felhívására 135, Széchenyi István nevét viselő szocialista brigád jelentkezett, akik segíteni, támogatni akarták a múzeum munkáját. Így alakult meg a Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre. Úgy határoztak, hogy az egyesületnek bárki tagja lehessen, aki egyetért az alapszabállyal, az egyesület céljaival. 1982. április 8-án került sor az Országos Széchenyi Kör nevet viselő egyesület bejegyzésére. A brigádtagok mellé támogató vállalatok, intézmények (24) és magánszemélyek (645 fő) is társultak. Az Országos Széchenyi Kör titkára dr. Környei Attila lett. A Kör alapszabálya szerint céljuk: *„gr. Széchenyi István emlékének ápolása, munkásságának megismertetése, terjesztése az egész magyar társadalomban és szerte a világon.”*

A taglétszám gyarapodásával a helyi csoportok kialakítása is szükségessé vált. Szegeden 1989. február 4-én az Alsó-Tisza-Vidéki Vízügyi Igazgatóság klubjában alakult meg tagcsoportunk, melynek elnöke dr. Simády Béla, titkára dr. Török László lett. Akkor még a szegedi tagcsoporthoz tartoztak a hódmezővásárhelyi, a székkutasi és a makói tagok is. Jelenleg csak szegediek alkotják csoportunkat, létszámuk 45 fő. A Kör elnökei voltak: dr. Török László (1989-1990), dr. Schmidt Józsefné (1990-1994), dr. Novák Ákos (1995-2002), Jancsó Franciska (2002-2009). 2009-től Táborné Jánosné tölti be az elnöki tiszteket. A Kör működésének kibontakozását nagymértékben segítették: a MÁV Igazgatóság, az ÁFÉSZ, az

ATIVIZIG, az ATIVIZIG gépüzeme és a Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola. Legtovább ez utóbbi intézmény pedagógusai és diákjai tartották az aktív kapcsolatot a Körrel. Sajnos a középfokú intézmények összevonásával 2012 nyarán megszűnt ez a középiskola.

Tevékenységünket, alapszabályunk alapján végezzük Az országos vezetőség programjait és tagjaink javaslatait figyelembe véve alakítjuk ki és valósítjuk meg helyi programjainkat. A szegedi Kört nyitottá tettük, rendezvényeinken szívesen látjuk a Szegedi Közéleti Kávéház hallgatóságát és minden érdeklődőt, függetlenül attól, hogy köri tag-e, vagy sem. Programjainkat a Szegedi Közéleti Kávéház havonta megjelenő füzetében és a helyi sajtóban, a Délmagyarországban ajánljuk az érdeklődők figyelmébe. 1993-ban Ifjúsági Szárny is alakult a Széchenyi Körön belül. Ennek nyomán a szegedi középiskolások is részt vettek a pályázatokon, versenyeken, illetve táborba is eljutottak. Dr. Novák Ákos olvasótáborot szervezett Széchenyi élete és munkássága megismertetésére.

Jó kapcsolat volt a Széchenyi István nevét viselő gimnázium és szakközépiskola és a Kör tagjai között. Meghívottként részt vettünk az iskola ünnepi rendezvényein, Eitler József igazgató és Papp Éva tanárnő több alkalommal tartottak előadást a Körben. A Kör állandó programjai: szeptember 21-én, gróf Széchenyi István születésének évfordulóján, Széchenyi téri szobránál tartunk koszorúzást. Rendszeresen jelen van a városi önkormányzat képviselője, a Fricsey Ferenc Zenekar, „Az 1848/49-es szabadságharc Szegedi III. Honvéd zászlóalj Hagyományőrző Egyesület” katonái korhű felszerelésükben. A gimnázium megszűnéséig annak diákjai is részt vettek a koszorúzásokon.

Április 8-án, Széchenyi halálának évfordulóján Dóm téri mellszobránál koszorúzunk. Rendszeressé vált a Körünk kezdeményezésére létrehozott emléktábla megkoszorúzása Kisteleken, július 16-án. Gróf Széchenyi István itt pihent meg Szűcs Antal plébánosnál Szegedre tartva, ahol a Tisza szabályozásáról tartottak tanácskozást. Minden hónap második keddjén tartjuk összejöveteleinket, melyeken a Kör tagsága és az érdeklődők Széchenyiről hallhatnak előadásokat. Az előadók részben neves szakemberek, részben a Kör tagjai.

Az elmúlt 25 év értékes, érdekes előadásainak felsorolására most nem vállalkozhatunk. Csak „ízeltőűl” említünk néhányat: Dr. Vágás István, az ATIVIZIG főmérnöke, „Széchenyi István szerepe a Tisza szabályozásában.” (1989). Szabó Tamás, a Móra Ferenc Múzeum főrestaurátora: „Széchenyi egészalakos festményének restaurálási története.” A festményt az 1997-es IX. közgyűlés résztvevői már a Városháza dísztermében tekinthették meg. Szabó Gyula, csillagász: „A Széchenyi kisbolygó felfedezésének története.” Dr. Hencz Péter: Klebelsberg Kuno és gróf Széchenyi István tevékenységének összehasonlítása. Dr. Gyulay Endre Szeged-csanádi megyéspüspök több előadásával gazdagította ismereteinket. Széchenyi István halálának 150. évfordulóján, 2010. április 8-án emlékmisét celeb-

rált a Fogadalmi templomban. A püspök úr a Körnek adományozott egy miseruhát, melyet a Széchenyi-család jelenleg élő tagjaitól kapott egy temetés kapcsán Nagycenken. Dr. Rácz Lajos, történész 2010. április 8-án gróf Széchenyi István halálának körülményeiről tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást. Tolnay József, a Móra Ferenc Múzeum munkatársa a Körnek adományozta családi örökségét, gr. Széchenyi István halotti címerét. Rokona volt a Széchenyit eltemető nagycenki plébános. Dr. G. Tóth Ilona, a Csongrád Megyei Levéltár levéltárosa előadást tartott Széchenyi szegedi látogatásairól, és arról, hogyan választották Széchenyit Szeged első díszpolgárává. Dr. Szabó Gyula, a MÁV Rt. Területi Igazgatósága ny. igazgatója gróf Széchenyi István vasútterveiről adott részletes ismertetést. Megtekintettük a Vasúttörténeti Alapítvány érdekes és értékes kiállítását. Dr. Pálfi Imre, az ATIVIZIG ny. főmérnöke: előadásának címe: „Az 1712-es szegedi árvíz emlékezete.” (2012). Tábor Jánosné: A sokoldalú Széchenyi, mint magánember (2012, 2013). Papp Éva sok érdekes és gazdagon illusztrált előadása által méltán vált népszerűvé mind a helyi körben, mind pedig országosan is. Néhány előadás-cím és -téma a számos közül: a Lovakról, a Selyemről, a Pálinkáról, Casino, Seilern Crescenciáról, Széchenyi halála utáni országos és szegedi gyászmiséről, Széchenyi hite, Széchenyi és Deák jelentősége a magyar történelemben, Széchenyi alakja Jókai Mór regényeiben stb.

A Kör kezdeményezése nyomán több kiadvány valósult meg. 1991-ben jelent meg „Széchenyi és Szeged” című minikönyv, írója dr. Bányai Jenő. Ugyanebben az évben, gróf Széchenyi István születésének 200 évfordulójára jelent meg dr. Pálfi Imre tagtársunk kezdeményezésére, az ATIVIZIG kiadásában, az „Eszmetörések, különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg” [1846] c. könyv hasonmás kiadása. 1993-ban dr. Novák Ákos és dr. Bányai Jenő a Délmagyarország hasábjain nyolcfordulós vetélkedőt indított „A legnagyobb magyar” címmel. A személyes vetélkedővel záruló sorozat újabb tagokat vonzott a kör közösségébe.

A kör tagjainak és dr. Novák Ákosnak köszönhető, hogy 1996-ban megvalósult a Széchenyi szoborról készült képeslap. 1997-ben Szegeden rendezték meg az Országos Széchenyi Kör IX. közgyűlését. A város és a kör kiadványokkal és rendezvényekkel tette emlékezetessé e fontos eseményt. Új kiadásban jelent meg Bányai Jenő „Széchenyi és Szeged” c. minikönyve. A szegedi polgármesternek, dr. Szalay Istvánnak és a Progressz Alapítvány ügyvezető igazgatójának anyagi támogatása lehetővé tette egy igényes emléklap előállítását is, melyet Papp György festő- és grafikusművész tervezett. Tandi Lajosnak, a Szeged c. folyóirat főszerkesztőjének a „hatékony közreműködésével megtisztelő helyet, nyilvánosságot kapott a lap hasábjain a közgyűlés alkalmából készült tizenöt írás, tanulmány”.

A Móra Ferenc Múzeum a Fekete Házban biztosított tárgyi és személyi feltételeket a több múzeum anyagából összeállított emlékkiállítás megvalósulásához. A gazdag anyagot dr. Környei Attila, a soproni és a nagycenki Széchenyi Múze-

um igazgatója rendezte. Ugyanebben az évben vándorkiállítást is szerveztünk a Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola, valamint két általános iskola termeiben. A szegedi kör tagjai fotók készítésével segítséget nyújtottak a „Széchenyi emlékhelyek” c. könyv kiadásához. 2011-ben dr. Pálfai Imre javaslatára hasonmás kiadásban jelent meg Löw Lipót, neves szegedi főrabbi „Sámuel próféta és Széchenyi István történelmi párhuzamban” c. beszéde, mely az 1860. május 20-án tartott Széchenyi gyászünnepe hangzott el, és amelyet a szerző az MTA javára adott ki. A kiadvány a Somogyi-könyvtár és a Bába és Társai Kft. segítségével látott napvilágot a Széchenyi emlékéhez kapcsolódva.

Hagyományörző tevékenységet is végzünk. Kirándulásokat szerveztünk Budapestre, Hódmezővásárhelyre, Kecskemétre, Szentesre, ahol a Széchenyi-szobrokat felkeresve, koszorúztunk is. Szegeden pedig Papp Éva vezetésével Széchenyi nyomába eredve jártuk a várost. Országosan elismert a szegedi kör Széchenyi hagyományát ápoló munkálkodása. Ezért részesültek az országos vezetőségtől oklevél elismerésben a következő tagjaink: Eitler József, Jancsó Franciska, Kormányos András, Papp Éva, dr. Pálfai Imre, Tábor Jánosné.

Bekapcsolódunk országos rendezvényekbe is. Részt veszünk az évente Nagycenken megrendezett Széchenyi Akadémián; a Kör Közgyűlésén, mely legutóbb Zalaszentgróton volt; a központilag szervezett kirándulásokon: Döbling, Bécs, Aldunai hajóút. Az országos vezetőségben beválasztottként vesz részt a Kör elnöke, Tábor Jánosné. Tevékenységünkhöz kedvező háttérrel biztosít az a döntés, mely Széchenyi szellemi hagyatékát hungarikumnak minősítette. Szeretettel várunk rendezvényeinkre minden érdeklődőt, gróf Széchenyi emlékét tisztelő embert. Nagy öröm számunkra, ha be is lép a körünkbe. Rendezvényeink leggyakoribb színhelye dr. Nánai László egyetemi tanár jóvoltából a SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Fizikai Tanszékének előadóterme (Boldogasszony sugárút 6.).

PAPP ÉVA – TÁBORY JÁNOSNÉ

A Vásárhelyi Történelmi Kör

A *Zürichi Magyar Történelmi Egyesület* hódmezővásárhelyi asztaltársasága kb. hat éve alakult meg. Ez azt jelentette, hogy minden hónapban volt egy előadás, majd a tagok, illetve az érdeklődők átvonultak az Öszöm-Iszom vendéglőbe. Itt a cél az volt, hogy fehér asztal mellett, kötetlenül lehessen beszélgetni és vitatkozni a magyar és egyetemes történelem legkülönbözőbb kérdéseiről. Ennek az asztaltársaságnak a kinevezett titkára Pintér István történész volt, (aki ezt nem kérte!).

Természetesen ez a tevékenység igen sok munkát igényelt, hiszen egy egész évre kellett összeállítani az előadók listáját. Itt lehettek cserék is, ami természetesen nehezítette a helyzetet.

Az is cél volt, hogy kialakuljon egy stabil, érdeklődő közönség. Itt elsősorban olyan emberekről volt szó, akiket érdekelt a történelem, de nem történelem vagy történész végzettségűek voltak. Természetesen a titkár és Dani Pál történész is igyekezett elsősorban történészeket bevonni a munkába. Így került oda dr. Szabó Pál történész is. Voltak olyan hónapok, amikor vásárhelyiek tartottak előadásokat máskor Szegedről, Budapestről, Nyitráról, Szabadkáról stb. érkező előadók voltak. Az előadásokat a Petőfi Művelődési Központban (PMK) tartottuk. Természetesen a sajtóval való kapcsolattartás is fontos volt. Ezen a téren és az előadások lebonyolításában sokat segített Somogyi Rózsa, az akkori PMK népművelője.

2007-ben alakult meg a *Vásárhelyi Történelmi Kör* (VTK). A cél itt is a magyar történelem kutatása, újabb eredmények bemutatása, ismeretterjesztés, tanítás. Az első években új és jelenkoros témák voltak főleg napirenden. Később ez ókori és középkori témákkal is bővült. Minden évben a szervezők ajánlott témákat adtak meg, amelyek a magyar és egyetemes történelem kerek évfordulóihoz köthetőek. Természetesen ez csak ajánlat volt, mindenki a saját témáját adhatta elő. Ebben a helytörténettől az országos történelmen és az egyetemes történelmen át a legkülönbözőbb témák szerepelhettek.

Az első években a nyári találkozót az Emlékpontban tartottuk. Ez később a Bethlen Gábor Református Gimnáziumba került át. A szállást a közelben lévő Cseresnyés Kollégium biztosította a résztvevőknek. Elmondhatjuk, hogy hosszú évek alatt kialakult egy törzsgárda, amelynek tagjai időt, energiát nem sajnálva vettek részt júliusban – a nyár közepén – egy 9 napos rendezvényen, ami országosan is egyedülálló. Természetesen a történelmi előadások mellett különböző versek és dalok is elhangzottak. Egy nap, szerda a szabadidős program. Ekkor középkori hagyományörzők szoktak bemutatót tartani a Bethlen Gábor Református Gimnázium udvarán. Este pedig közös vacsora szokott lenni a Cseresnyés Kollégiumban egybekötve közös népdalénekléssel, amelyet Pintérné Szurovecz Irén vezetett. A délelőtti előadások után az előadók kiültek az asztalhoz és minden érdeklődő minden előadónak bármilyen kérdést feltehetett. Ez a kerekasztal. Az ebéddő után a délutáni szekció következett, majd este az előadók ugyanúgy válaszoltak az összes felmerülő kérdésre. Sokszor előfordult, hogy este 8 óra körül még folyt az eszmecsere.

Mint a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagjai, Pintér István és ifj. Pintér István történészek több alkalommal tartottak előadást, akár a havi, akár a nyári 9 napos rendezvényen.

Pintér István részéről a legkülönbözőbb első világháborús, '48/49-es, és második világháborús témák. Például: Przemysl ostromai 1914-15-ben, A caporettói

áttörés, ittebei eleméri Kiss József élete és harcai az első világháborúban, Az angol felelősség a tengeri hadviselés eldurvulásában az első világháború folyamán, Görgei tábornok téli tevékenysége. De napirendre került az 1944. október 15-i kiugrási kísérlet is.

Ifj. Pintér István részéről a Habsburg Birodalommal kapcsolatos téma: A Habsburg Birodalom és a Magyar Királyság újkori kormányzati rendszere a 18. század első felében; két alkalommal és helytörténeti téma is megjelent (vásárhelyi utcanevek).

PINTÉR ISTVÁN

Megalakult a Honismereti Szövetség Ifjúsági Tagozata

2014. február 15-én szombaton Budapesten, a Nemzeti Múzeum Pollack Mihály termében tartotta alakuló ülését a Honismereti Szövetség Ifjúsági Tagozata. Az eseményen részt vett Bartha Éva titkár és Debreczeni-Droppán Béla elnök is.

Összesen 7 megyei szervezet képviseltette magát 9 fővel. Az első alakuló ülés fő témája az volt, hogy miként lehetne több fiatal bevonni a honismereti mozgalmába. A rövid bemutatkozás és az elnöki és titkári beszámoló után az ötletelés volt a főszerep. A megjelent fiatalok valamint a Szövetség vezetői komoly lépéseket kívánnak tenni a fiatalítás érdekében. Elhangzott: nem a tömegesítés a cél, hanem az, hogy olyan fiatalokat tudjunk bevonni mozgalmunkban akik át tudják venni idősebb társaink feladatainak egy részét vagy egészét, valamint népszerűsíteni tudják a honismeretet, helytörténetet a felnövekvő generációk tagjainak körében. Több konkrét lépésről is döntés született: első lépésként modernizálják, szebbé teszik a Honismereti Szövetség internetes portálját, második pontként országos pályázat keretében címet/logót terveztünk. Szintén elhatározás született arról, hogy a mozgalom megjelenik a legnépszerűbb közösségi oldalon is. Az itt létrehozott oldal állandóan frissülhet, ingyen van, a megyei szervezetek eseményeiről, évfordulókról folyamatos, pontos tájékoztatást lehet adni. A mai világban már alapvető, hogy egy szervezet rendelkezzen ilyen oldallal.

Magam, is szorgalmaztam a Facebook oldal létrehozását, mint az első lépések egyikét. Emellett javasoltam, hogy az általános iskolások mellett középiskolásoknak is szervezzünk versenyeket. Az egyetemistákat, akiket a legnehezebb mozgatni, aktivitásra bírni, az egyetemi tanárokon keresztül lehetne bevonni. A mozgalom bázisának szélesítése érdekében szorosabb együttműködés kezdeményez-

hető a néptánc/táncház mozgalom tagjaival, valamint a lovasokkal, akik gyakran lokálpatrióták, így egy részüket a honismereti mozgalomba is be lehetne vonni. Tudomásom szerint nem először hangzott el, hogy a Honismeret folyóiratot színesebbé lehetne tenni. Emellett jeleztem, hogy az időszakos Zsenge termés nevezetű fejezet helyett vagy mellett, az ifjúság kapjon egy állandó fejezetet a folyóiratban.

A zárzó előtt jeleztem, hogy a központ és a megyék között legyen folyamatos és szoros együttműködés és kommunikáció, csak így lehetünk sikeresek. A mozgalom fiatalítására tett kísérlet csak akkor lesz fenntartható, ha kis sejtekben kezdődik el az alapozás, vagyis minden megyei szervezet feladata az, hogy saját ifjúsági tagozatot hozzon létre, ahova bevonja a jelenlegi fiatal tagokat, valamint a központ által felügyelt munka alapján 3-5 fiatallal megkezdje a fiatalok körében a mozgalom népszerűsítését.

Jómagam ennek a munkának a megkezdéséhez kérem a tisztelt elnökség és a tagság támogatását. Összességében elmondhatom, hogy a jövő szép lassan elkezdődött. Sok munka áll még előttünk, mindössze a kezdő lépést tettük meg, azonban van, amikor ez a legnehezebb. Úgy gondolom, hogy a Csongrád megyei szervezet, ahogy sok minden másban, ebben is az élen tud járni!

ZEITLER ÁDÁM

A mezőkövesdi Ifjúsági Honismereti Akadémián

Ebben a tanévben másodszorra (Mariann harmadszorra) vehettünk részt az *ifjúsági honismereti akadémián*. A tavalyi akadémia után a résztvevőkkel létrehozott facebook-csoportunkban október elejétől megélénkült az üzenetváltás. Ez természetes, hiszen tavaly már összebarátkoztunk, vártuk az újabb találkozást.

Az idei akadémia témája: *Iskolám története vagy Kiemelkedő tanáregyéniségek iskolámban*. Mi az első témát választottuk, és szeptember elejétől szorgalmasan készültünk. Az iskoláink történetét feldolgozó tanulmányokat bújtuk, és fotókat készítettünk, amelyekből bemutató programot állítottunk össze.

Elérkezett a várva várt nap október 24., s megkezdődött az élménydús, négynapos rendezvény. Az ünnepélyes megnyitó és néhány érdekes, iskolatörténettel kapcsolatos előadás után a Matyóföld központjában, Mezőkövesden, a Galériában tekinthettük meg Takács Istvánnak, Matyóföld festőjének színpompás festményeit. Tárlatvezetőnk, Laczkó Pető Mihály festő iránti csodálata átragadt ránk

is lenyűgöző előadása által. Este Forróné Virág Zsuzsa tanárnő vezetésével drámajátékok segítségével ismerkedhettünk egymással, illetve köszönhattuk egymást ismerősként. Az esténk nagyon vidáman telt. A zene és az érdekes játékok (pl. Szeretem a...) segítségével villámgyorsan elröpült az egy óra.

Vasárnap kezdődtek a diákok előadásai. Új tapasztalatokat szerezhettünk ezek segítségével. Érdeklődve figyeltük, hogy más iskolákban és a határon túli magyar iskolákban milyen az oktatás és a diákélet. Különösen barátaink előadásait vártuk, s nagy tapssal buzdítottuk őket. A teljesség igénye nélkül említjük itt meg a zalaegerszegi, temesvári, nagyvárad stb. előadásokat. Tetszett a horgosi iskolatörténeti múzeum vicces bemutatója, a nagyváradiai látványos képes bemutatója, a kevermesi tanuló előadásmódja, a díjnyertes dorogi előadások tudományos felépítése (az elején hipotézis, kerek, logikus előadás, amelyek az aranyköpések segítségével viccesek is lettek), a kolozsvári tudományos igényű előadás stb. Örültünk, hogy a mi előadásaink is érdekességeket tartogattak hallgatóságunk számára, pl. Juhász Gyulát iskolánk falai között ápolták vagy a szegedi gimnáziumunk falai között igen sok délvidéki diák tanult.

Az előadások szüneteiben érdekes programok vártak ránk. A hadasi faze-kasházban színes, virágos agyagedényeket láthattunk, a Matyó Múzeum színesen mutatta be ezt a tájat. A táncház táncosai profi módon adták elő a lakodal-mast, s ügyesen bevontak bennünket a táncba. Jó volt magunkra öltetni a matyó ruhákat. Az iskolatörténeti gyűjteményben érdeklődve hallgattuk Répászky Zoltán tanár úr előadását, például hogy a népiskoláknak kötelező szemléltető eszköze volt a kereszt, a Himnusz szövege, a történelmi Magyarország térképe, a földrészek állatait bemutató tablók. Szomolyán figyelmesen néztük a rece-készítő asszonyok munkáját, és érdeklődve hallgattuk a szomolyai rövid szárú mézédés fekete cseresznye történetét, kiválóságát. Belőle készült pálinkát nem kaptunk. Megdöbbenve képzeltük el a barlanglakásokban élő emberek életét. Senki nem számított a tardi asszonykórus fergeteges sikerére. Előadásukkal „összehozták a népet”, dobolt mindenki. Tanulságos volt számunkra a lignitbányából meggazdagodó Bükkábrány története, öröm volt látni a modern iskolát.

Köszönjük Bartha Évának, hogy újra megvalósította az akadémiát, Debreczeni-Droppán Béla elnök úrnak a kötetlen beszélgetéseket, Titkos Sándornénak a helyi szervezés irányítását, a helyiek finom süteményeit. Somfai Tiborné, Elvira néninek azt, hogy az egyik este három órán keresztül népi játékokat játszhattunk.

BUZÁS ÁRON, FEKETE CSILLA, GERGELY MARIANN, RÉBÉK-NAGY JÓZSEF

II. konferencia az anyaországi és szóróvány civil szervezetek és iskolák együttműködéséről

2014. december 5-én tartottuk az első regionális civil szervezetek konferenciáját Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban. A találkozó kezdeményezője a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület volt. A jelenlévők úgy gondolták, hogy jó lenne hagyományt teremteni, így Matekovits Mihály, az RMPSZ Arad Megyei Szervezetének elnöke meghívta a szervezetek képviselőit Aradra a következő évre. Ez a találkozó valósult meg 2015. december 4-én. A cél kezdettől fogva a régió szervezeteinek megismerése volt.

A 2015. decemberi konferencián először *Matekovits Mihály* köszöntötte az egybegyűlteket. Röviden bemutatta a vendéglátó Arad megyét. Az itt élő lakosoknak kb. 9-10 %-a magyar, ezért ez szóróványmegye. Ezúton is megköszönte Bognár Levente alpolgármester különböző kiadványok pénzügyi támogatását, amelyekből a résztvevők tiszteletpéldányt kaptak. Bognár Levente, Arad alpolgármestere is megerősítette, hogy nehéz a szóróvány magyarság sorsa. Arad lakosságának alig 10 %-a csak a magyar. A 23 fős önkormányzati testületből csupán 2 fő a magyar. De nekik kell őrizni a magyarság értékeit. Pl. a rendszerváltás után nagy eredmény volt a Szabadság-szobor visszahelyezése. Törekednek a többi nemzeti és vallási közösséggel a békére. Ezt jelzi az is, hogy magyarul megjelenő műveiket románul is kiadják. Pl. Prof. dr. Dumnici Sándor: Az Aradi Kórház története című most megjelent munkát. Szobrokat állítanak. Örülnek, hogy megnyílt az Ereklýmúzeum. Szeretnék, ha Arad elnyerné a kulturális főváros státuszt. *Hadnagy Éva*, az Aradi Csiky Gergely Főgimnázium igazgatója az iskola szerepét mutatta be. Ez Arad megye egyetlen magyar középiskolája. Aradon az egyetlen magyar iskola, amely óvodától elemi iskolán át szakiskolát, gimnáziumot és líceumot is magában foglal. Minden évben sokat tesznek azért az iskola tanárai, hogy a megye minden általános iskolájából ide jöjjenek a magyar diákok. Sokféle képzést kínálnak. Felvállalják a hagyományőrzést is, jelentős számú diák néptáncol. Megköszönte az iskolának adott anyagi segítséget, pl. az épület-karbantartást. *Pellegrini Miklós*, Arad megye helyettes főtanfelügyelője, a Romániai Magyar Pedagógus Szakszervezet Arad Megyei Szervezetének elnöke a gyereklétszám csökkenő tendenciájáról beszélt. A megye 15 településén folyik magyar nyelvű oktatás, van olyan iskola, pl. Pécskán, amely vegyes iskola, azaz román és magyar nyelvű diákok is tanulnak benne anyanyelvükön.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár asszony a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület nevében köszönte meg a köszöntést. Kiemelte, hogy bár civil szervezetek képviselőiként vagyunk jelen, döntő többségben pedagógusok vagyunk, természetesen, hogy az oktatást érintik hozzászólásaink. Ő is arról számolt be, hogy az egyesület több regionális, oktatást érintő rendezvényt szervezett a közelmúltban. Pl. az I. világháború emlékezete középiskolások történelmi-honismereti vetélkedőjét, a Középiskolai tanárok regionális műhelyét, Anyanyelv és honismeret konferenciát, amelyen ő a Csongrád megyei iskolák regionális testvériskolai kapcsolatait tárta fel, pl. a szegedi Móravárosi iskola az aradi Csiky gimnázium testvériskolája. Jelenleg az egyesület évkönyve készül. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület nevében várja a résztvevőket a 2016. július 3-tól 8-ig megrendezendő Honismereti Akadémiára. *Károlyi Attila*, a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium igazgatóhelyettese vállalta a moderátor szerepet. Regionális konferenciánk megrendezését az indokolja, hogy határmentiségben élünk. Öröm látni, hogy az aradi civil szervezetek élvezik a város támogatását. Sajnáljuk, hogy találkozáskor most csak egy délvidéki résztvevő tudott eljönni. És kíváncsiak az egybegyűltek, hogy ki milyen civil szervezetet képvisel. *Gergelyné Bodó Mária* szegedi tanárnő az Anyanyelvápolók Szövetségét, majd annak szegedi tagozatát és munkáját mutatta be. Pedagógusként a Szegeden, a magyar nyelv napja tiszteletére rendezett megemlékezésről és középiskolás tanulóknak szervezett nyelvi játékokról szólt. A jövő évi rendezvényre meghívta az aradi és temesvári diákokat is.

Urbancsok Zsolt, a makói fióklevegtár vezetője a makói Kecskeméti Ármin Egyesület tevékenységét mutatta be. A 2009-ben létrejött egyesület a Makóról eltűnt zsidóság hagyományait őrzi, bár nem csak zsidók az egyesület alapítói. Kutatásaik eredményeit könyvekben adják ki, pl. publikálták azt, hogy Makóra 1740-ben települtek be az első zsidó családok. Vállalt feladatukat nagy empátiával kell végezni. *Endrész Erzsébet*, a kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör elnöke szerteágazó tevékenységükről számolt be. Kiszombor múltját tárják fel, műemlékvédelemmel, gyerekek versenyztetésével, keresztiek felújításával foglalkoznak. Nyertes pályázataik segítségével különböző rendezvényeket szerveznek, amelyekre sok látogató érkezik. Busójárás, húsvét, gyereknap, kukorica-útvesztő, tűzgrás, rétes fesztivál, Luca-nap, Betlehemet állítanak stb. Helytörténeti gyűjteményükbe és kiállításaikra várják a honismereti táboraikban résztvevő diákokat is. Kirándulásokat szerveznek. 35 állandó tagjuk van, 70 pártoló tagjuk, és nagyon sok támogatójuk. *Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna* a Makói Honismereti Kört is bemutatta. 1988-ban alakult, a makói helytörténet iránt érdeklődőket fogja össze. Havi egy rendezvényükön általában előadás hangzik el. A Makói Honismereti Híradót jelentetik meg.

Dr. Erdei Ildikó, a temesvári Bartók Béla Líceum igazgatója a Temes Megyei Civil Tanácsról szólt, amelynek ő az elnöke. 40 civil szervezet együttműködését

segíti a testület. Egy oktatástörténeti számot készítenek elő. A Civil Tanácsba tartozó szervezetek sokféle tevékenységet végeznek. Pl. 2015 tavaszán a Temesvári Nőszövetség Károly Róbertnek állított szobrot annak emlékére, hogy hétszáz évvel ezelőtt az Anjou-házi uralkodó Temesvárra költöztette Magyarország fővárosát, és nyolc éven át innen irányította az országot. Ma is születnek újabb szervezetek, pl. Várbástya néven. Ezután Erdei Ildikó javasolta, hogy jövőre Temesvár rendezze a civil szervezetek konferenciáját, s meghívta a képviselőket a rendezvényre. *Fodor Enikő, Kiss-Pataki Adél és Balla Tamás* a temesvári Bartók Béla Líceum tanárai pedagógusként számoltak be arról, hogy feladatuk a tanításon kívül a diákság magyarságtudatának erősítése is. Ezért pl. honismereti kirándulásokat szerveznek, diákjaikat képezik ki idegenvezetőkké, hogy városi sétákat vezessenek. *Puskel Péter* újságíró az aradi Kölcsey Egyesület munkáját méltatta. Előadásokat tartanak, amelyekkel az aradi magyarság szellemi örökségét őrzik. Előadásait sokszor románul tartják meg, könyveik román nyelven is megjelennek. Az aradi Műemlékvédő Egyesület munkájáról is elismerően szólt.

Jámbor Ilona az Aradon megalakult, már 10 éves In memoriam 1956 nevű civil szervezetet mutatta be. Céljuk az 1956-os magyarországi forradalom erdélyi áldozatai és meghurcoltjai emlékének ápolása. Pl. Pécskán 1956-os emlékművet avattak. A Tornyai Tájházba szeretettel meghívja egyszer a jelenlévőket. *Szanka József* a szegedi székhelyű Meritum Kulturális és Művelődési Egyesület munkáját mutatta be. Katonai gyűjtéseket végeznek, csatatereket látogatnak, kiállításokat és vetélkedőket szerveznek. Például szegedi és temesvári katonáknak állítottak emléket a Doberdón, versenygyőztes diákokat és tanáraikat utaztatták. *Szatmári Sándor* amatőr helytörténész topolyai diákok utaztatását szervezi, például az aradi 13 délvidéki emlékeit mutatja be. *Lehoczky Attila*, az aradi Csiky Gergely Főgimnázium tanára a történelemtanárok felelősségéről beszélt. Versenyekre készíti diákjait. Tapasztalatból mondta, hogy a heti 1 történelemóra kevés a szülőföldhöz kötődés erősítésére. *Olasz Angéla*, az aradi Csiky Gergely Főgimnázium ny. tanára több civil szervezet tagja. Most azonban a Honismereti Szövetségben végzett munkájáról szólt, pl. diákjait a horgosi konferenciára vitte, ahol a Menni vagy maradni? kérdésért boncolgatták, az Ifjúsági Honismereti Akadémiákon lelkesen mondják el kutatásaikat diákjai, a kevermesi honismereti táborba és Mesztegnyőre, a Kárpát-medencei honismereti ifjúsági találkozóra szívesen viszi diákjait. Az aradi diákok is idegenvezetőkként kalauzolják társaikat Aradon. A tanárnő lelkesen vitte a diákokat ősszel az Ereklýmúzeumba. *Muntean Tibor* is örömmel készítette fel diákjait a Szegeden az első világháborúról rendezett versenyre.

Károlyi Attila a tekintélyes múltra visszatekintő Dugonics Társaságról, és annak ifjúsági tagozatáról beszélt. Sokféle rendezvényük van, pl. emlékhelyekhez kapcsolódó ünnepeket szerveznek. Felvetette azt az ötletet, hogy olyan hagyományörző vetélkedőt kellene szervezni, ahol élmény a versengés, nem csupán a

tudás számít. Minden résztvevőt meghívott a 2016. január 29-i regionális középiskolai tanárok találkozására, módszertani műhelyébe a Dugonics András Piarista Gimnáziumba Szegedre. A találkozó után emlékkoszorúkat helyeztek el az aradi Szabadság-szobornál.

Köszönet a kitűnő szervezésért és a szíves vendéglátásért a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Arad Megyei Szervezetének és tb. elnökének, Matekovits Mihálynak, valamint az aradi Csiky Gergely Főgimnázium igazgatójának, Hadnagy Évának. Tanácskozásunk kapcsolatainkat megerősítette, s a közeljövőben szerveződő rendezvényekre várják a szervezetek képviselőit. Így 2016. január 29-én Szegedre a regionális tanári módszertani műhelybe, a 2016. július 3-tól 8-ig Makón rendezendő Honismereti Akadémiára, a 2016 novemberében Szegeden rendezendő magyar nyelv napja programjaira, a 2016 decemberében rendezendő III. regionális civil szervezetek konferenciájára, Temesvárra.

GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA

Tevékenységekünk képes kronológiája

(2013. január 1. – 2015. december 31.)

2013.

Február 8. 1. elnökségi ülés az egyesület székhelyén. Témák: az év programjainak előkészítése, a pályázaton nyert összeg felhasználása, elszámolás a NEA-nak, a gazdasági beszámoló előkészítése. A márciusi honismeret napjának előkészítése. A CSMHE évkönyve 2011-12 megjelentetésének előkészítése. Kitüntetési javaslatok, új tagok felvétele.

Február 20. A Honismereti Szövetség országos küldöttgyűlése Budapesten. Küldöttként egyesületünket dr. Szűcs Judit helyett Erdélyi Mónika képviselte.

Február 27. A Honismereti Szövetség országos elnökségének ülésén egyesületünket az országos elnökség tagjai, dr. Ósz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna képviselték.

Március 7. A CSMHE EB ellenőrzi az egyesület dokumentumtárát, adminisztrációját, pénzügyeit.

Március 15-től a CSMHE történetének vándorkiállítása Mindszenten. A kiállítás anyagának kiegészítése egy mindszenti tablóval és egy Nagy György tablóval. A tablók készítői: Kovács Lajos István, Ávéd János, Ormos Zsuzsanna és Lőkös Sándorné.

Március 24. A Honismeret megyei napja Mindszenten. Utazás az egyesület költségén. (Csoportkép a hátsó könyvborítón.) A program I. részében került sor a közgyűlésre, amelynek vezető elnöke Prof. Dr. Blazovich László volt. Az egyesület közgyűlése tiszteletbeli örökös titkár címet adományozott Bogdán Lajosnak. A 2012. évről szóló beszámolókat, a 2013. évi költségvetési és programterveket, az EB jelentését az egyesületi adminisztráció ellenőrzéséről a hozzászólások nyomán kialakult kiegészítésekkel együtt a közgyűlés elfogadta. A szünetben a résztvevők megtekintették a CSMHE történetének egy mindszenti honismeret-, valamint egy Nagy György- emléktablóval kiegészített kiállítását. A honismeret napi program II. részében ünnepélyesen emlékeztek Nagy Györgyre halálának 90. évfordulóján. Dr. Kruzslicz István Gábor írását Pál Lászlóné Szabó

Zsuzsanna olvasta fel. Ezt követően az előadói konferenciát dr. Marjanucz László alelnök nyitotta meg. Először az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 165. évfordulójára emlékezés jegyében Pintér István „Görgey a szabadságharcban” címmel, majd Erdélyi Mónika Villó „1860 márciusának ifjai” címmel tartott előadást. Gilicze János (képőünkön) a kiszombori Rónay család történetét foglalta össze, amelyről a közelmúltban kötetet jelentetett meg. Az emlékező konferenciát Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szervezte. A tartalmas program III. része Mindszent helytörténeti és kulturális értékeinek megismerését tette lehetővé. Ennek bevezetéseként a honismerők megtekintették Szécsényi Józsefné és Marton Ferenc „Séta Mindszenten” c. kisfilmjét. Azután Bagitáné Szécsényi Mária „Mindszent múltját homály ne fedje” című előadásában azt az iskolai programot mutatta be, amely a helyi általános iskolásokat bevonja településük történetének kutatásába. Nagy érdeklődés kísérte Tóth Imréné „Gyűjteményem és kutatásaim bemutatása” című vetített képes, majd dr. Ávéd János helyi orvos „Mindszent egészségügye” című áttekintő előadását. A mindszenti program IV. részében a résztvevőknek a Helytörténeti Múzeum gyűjteményeit Kovács Lajos István mutatta be. A vadászházban ebéd és baráti beszélgetés zárta a gazdag programot, amelynek helyszíni szervezői, házigazdái: dr. Ávéd János és Kovács Lajos István.

Április 12. Csongrád megyei honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével Csongrádon. Téma: „Családi kapcsolatok és ünnepek”. Köszöntőt mondott Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, az egyesület titkára. Zsűritagokként működtek közre Gergelyné Bodó Mária, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, dr. Szűcs Judit, Georgiádes Ildikó. 13 általános iskolai csapat vetélkedett. Az egyesület 24.000 Ft-tal támogatta a versenyt. Helyi szervező: Rostáné Hajdú Erzsébet és a Széchenyi Ált. Iskola tanárai voltak.

Május 14. A makói József Attila Múzeumban a múzeumi tudományos kutatók konferenciáját rendezték meg. Tagjaink közül többen előadókként szerepeltek.

Május 17. Az év 2. elnökségi ülésén az év eddigi programjait értékelte az elnökség, szó esett egyesületünk évkönyvének megjelenéséről, a bemutató előkészítéséről, megtárgyaltuk az őszi temesvári kirándulás megszervezésének előkészítését, a feladatokat. Elhangzott egy beszámoló a nyertes NEA-pályázat elszámolásáról, a határon túli kapcsolat építésének lehetőségéről. Szükségessé vált a megszaporodott egyesületi feladatok megosztása az elnökségen belül. A taglétszám változása: Kiss Pál Gábor elköltözött Békés megyébe. A tagdíjat nem fizetett tagokat az alapszabály szerint töröltük az egyesületi tagok sorából. Felvételi kérelmük alapján felvették az egyesületbe dr. Kacziba Ágnes egyetemi docent és Faragóné Szénási Emese ny. tanárt Hódmezővásárhelyről, dr. Bogoly József Ágoston irodalom- és művelődéstörténész Makóról, Tóth Imrené gyűjtőt és kutatót Mindszentről és dr. Antal Tamás szegedi egyetemi adjunktust. Dr. Szűcs Judit helyett Erdélyi Mónika kapott meghatalmazást az országos küldöttgyűlésen való szavazásra. Sándor János számára Nagy György-emlékplakett adományozásáról is döntöttek.

Május 25. A Honismereti Szövetség tisztújító közgyűlése Budapesten. Egyesületünk képviselői: dr. Ósz Károly az országos elnökség 11 fős csúcsbizottságának tagja, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna a CSMHE által delegált tag az országos elnökségben. Bari Gyöngyit a Honismereti Szövetség Felügyelő Bizottságának tagjává választották.

Június 20. A szegedi Somogyi-könyvtárban került sor a *Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve 2011-12* című kötet bemutatójára. A kötetet ajánlotta Prof. Dr. Blazovich László elnök, bemutatta Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szerkesztő (lásd a képen). A bemutató rendezvényét Gergelyné Bodó Mária szervezte.

Június 24-én Budapesten hirdették ki a Tradíció I. néprajzi gyűjgőpályázat eredményeit. Csongrád megyéből Kovács Lajos István pályázata kiváló, Gergelyné Bodó Máriaé jó és Csüllögné Balogh Judité nagyon jó minősítést kapott.

Június 30 és július 5 között rendezték meg az Országos Honismereti Akadémiát Székesfehérvárott. Témája: Szent István királyunk kultusza a magyar történelemben. Csongrád megyéből részt vettek: Prof. Dr. Blazovich László elnök, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, Kemény Lajosné, Ormos Zsuzsanna elnökségi tagok, Lőkös Sándorné, Veszelinov Dánielné, Kacziba Ágnes, Pintér István, Pintér Istvánné, ifj. Pintér István tagok, valamint Gilicze János és Szerdahelyi Péterné kitüntettek. Kiszombor Nagyközség Önkormányzata támogatói Emlékplakett kitüntetést kapott.

Augusztus 30. Az egyesület 3. (kihelyezett) elnökségi ülését Mindszenten tartotta Ormos Zsuzsanna elnökségi tag meghívására. Értékeltek a nyári akadémiát, megbeszélték a temesvári kirándulás szervezésének kérdéseit, előkészítették az őszi programokat. Részt vettek: Prof. Dr. Blazovich László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Ormos Zsuzsanna, Georgiádes Ildikó, Lőkös Sándorné, Ávéd János, Kovács Lajos István.

Szeptember 20. „A templomfreskóktól a Maros-torkolatig” helytörténeti séta Tápén. A résztvevők megismerkedtek az egyik legrégebbi magyar falu történelmével, hagyományaival, kultúráját meghatározó eseményekhez és jeles személyek (Bálint Sándor, Juhász Gyula, Heller Ödön, Kristó Gyula, Ilia Mihály) életművéhez kapcsolódó helyekkel. A sétát Molnár Mária és Makra Erzsébet vezette.

Szeptember 27. Molnár Mária honismerő tagunk új kötetének, a „Tápé emlékhelyei” c. összeállításnak a bemutatója Tápén.

Szeptember 28. Egynapos egyesületi autóbuzsos kirándulás Temesvárra, ismerkedés a város nevezetességeivel (fotó 6.), civil kapcsolatfelvétel a helyi magyar iskolával, a Bartók Béla Elméleti Líceummal és a Temesvári Zsidó Hitközség képviselőivel. A kirándulás szervezésében közreműködtek: Molnárné Ferenczy Valéria, Deák Éva, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt. A csoport vezetője: Prof. Dr. Blazovich László volt. 45 fő vett részt a kiránduláson. (Lásd lenti képünket!) Az egyesület „Barátság-naplójá”-ban bejegyzés rögzítette az együttműködési kapcsolat felvételét az intézmény és az egyesület között.

Október 7-8. A Csongrád Megyei Levéltári Napok rendezvényei Makón és Szegeden. Az előadásokon egyesületünk tagjai érdeklődésüknek megfelelően vettek részt. Tagjaink közül többen előadók is voltak: dr. Tóth Ferenc, Urbancsok Zsolt, Prof. Dr. Blazovich László, dr. Antal Tamás, levezető elnökök: Prof. Dr. Blazovich László, dr. Berta Tibor. Szervezői: a különböző helyszíneken a helybeli levéltáros tagtársak.

Október 26-29. A XVIII. Ifjúsági Honismereti Akadémia Esztergomban. Témája: a különböző korok viseletei. Csongrád megyét és egyesületünket Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár és Czagány Blanka diák képviselte a makói József Attila Gimnáziumból. A diák előadásának témája: A magyar olimpiai válogatott csapatok viseletei. Az előadás a dicséret oklevélen kívül abban az elismerésben is részesült, hogy megjelenhetett a Honismeret folyóirat következő évi számában.

November 15. A 4., Hódmezővásárhelyre kihelyezett elnökségi ülésen a NEA KK-14-M pályázat írását, a következő évi programterv elkészítését, az egyesület pénzügyi helyzetét, a karácsonyi egyesületi összejövetel előkészítését beszélték meg. Móra József szentesi önkormányzati képviselőt rendes tagként felvették az egyesületbe. Az elnökségi ülés szervezője: Ormos Zsuzsanna volt.

November 22. A NEA-KK-14-M pályázat beadása egyesületünk működési költségeinek biztosítására. Elkészítette: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Segítői: Prof. Dr. Blazovich László, Bari Gyöngyi, dr. Ósz Károly.

December 13. Évzáró egyesületi karácsonyi rendezvény, amelyen 40 fő vett részt. Program: Hódmezővásárhely új kulturális központjának megtekintése. Vetített képes évértékelés, honismereti emléklapok átadása, a 70 éves Blazovich László elnök köszöntése (képünkön), vacsora. Helyi szervezők: Ormos Zsuzsanna elnökségi tag és Lőkös Sándorné. Az évértékelő, 46 képkockából álló prezentációt Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár állította össze.

2014.

Január 24. A Magyar Kultúra Napja alkalmából Tápén az idej helytörténeti előadás sorozat nyitó előadását dr. Ilia Mihály címzetes egyetemi tanár és Márta István műszaki tanár tartották „Szülőháza – szülőföld – Tápé”, illetve „A tápai ház” címmel. Az est szervezője és háziasszonya Molnár Mária volt.

Január 24. Az első elnökségi ülés témái: az év programjainak előkészítése; a közgyűlési beszámoló előkészítése a végzett munkáról; pénzügyi beszámoló; a 2014. évi programterv megbeszélése, a program elfogadása; a márciusi honismeret napjának előkészítése, szervezési feladatok elosztása; a CSMHE évkönyvének eladási mutatói, a 2013-14-es évkönyv megjelentetésének előkészítése; kitüntetési javaslatok. A tagság változása: Fuchszné Benák Katalin bejelentette kilépését. Virág Etelka lemondott EB elnöki megbízásáról. Bogdán Lajos örökös titkár Hódmezővásárhelyre került egy idősgondozóba. Rókané Oláh Lídia, deszki lakos felvételét kérte az egyesületbe.

Február 15. Az Országos Honismereti Szövetség ifjúsági munkabizottságának alakuló ülése Budapesten. Egyesületünkől Zeitler Ádámot delegáltuk.

Február 20. Prof. Dr. Blazovich László gyűjteményes kötetének bemutatója a szegedi Somogyi-könyvtárban.

Február 22. Hagyományörző busós, téltemető rendezvény és táncház Kiszomboron. Szervezők: Szikszai Zsuzsanna, Endrész Erzsébet.

Február 26. A Honismereti Szövetség országos küldöttközgyűlése Budapesten, dr. Szűcs Judit küldött betegsége miatt nem tudott elmenni.

Március 5. A Honismereti Szövetség országos elnökségének ülése Budapesten. Egyesületünket dr. Ósz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna képviselte.

Március 7. Egyesületünk közgyűlése Szegeden, a megyei levéltárban. A 2013-as gazdasági évről, a végzett tartalmi munkáról szóló beszámolók és a 2014. évi pénzügyi és cselekvési programterv elfogadása a hozzászólásokkal, kiegészítésekkel módosítva. Az EB elnökévé Lőkös Sándornét, az EB új tagjaivá dr. Antal Tamást és Erdélyi Mónikát választotta a közgyűlés. Az EB tagja maradt Gulácsiné Somogyi Ilona. Zeitler Ádám ismertette a Honismereti Szövetség ifjúsági munkabizottságának megalakulásán elhangzottakat. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna tájékoztatást adott az országos elnökség tanácskozásának új javaslatairól, felhívásairól. Fakultatív programként szerepelt a szegedi szabóipari múzeum meglátogatása a Török utca 7. sz. alatt, amelyet Gergelyné Bodó Mária szervezett meg.

Március 7. Tápén helytörténeti előadás a tápai értékek őrzésének lehetőségeiről és feladatairól. A rendezvény háziasszonya Molnár Mária volt.

Március 21. Kiss Bálintról tudományos emléknapot szervezett Szentesen, amelyen előadóként is szerepelt Labádi Lajos (képünkön).

Március 29. A Honismeret Napjának megyei megünneplésére Makón, a József Attila Múzeumban került sor. A Csongrád megyei civil szervezetek képviselőinek konferenciáját és tapasztalatcse-

rését Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Forgó Géza szervezték meg. Bevezetesként a titkár Bél Mátyás életútjára és honismereti-helytörténeti kutatói tevékenységére emlékeztette a jelenlévőket. A konferencia fő témája: a helyismereti civil szervezetek működése, együttműködésük céljai, módszerei, élő kapcsolatok a régiókban. A nyitó előadást Prof. Dr. Blazovich László tartotta „A civil helytörténeti-honismereti-kulturális szervezetek értékmegőrző szerepe” címmel. Levezető elnök, illetve moderátor Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna volt. 17 meghívott civil honismereti közösség képviselője mutatta be szervezetek tevékenységét, eredményeit, szólt működésének nehézségeiről. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület részéről Prof. Dr. Blazovich László és dr. Ósz Károly szólalt fel, a Makói Múzeumért Alapítványt Gilicze János, a makói Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalont dr. Bogoly József Ágoston, a Makói Honismereti Kört Pál Lászlóné, a kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kört Szikszai Zsuzsanna, a Szeged-móravárosi Szakképző Iskola helytörténeti körét Gergelyné Bodó Mária, a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium Népi Kamara Műhelyét Károlyi Attila, a Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Egyesületet Miklós Péter mutatta be. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság képviseletében Fábiánné dr. Szenczi Ibolya, az Anyanyelv-ápolók Szövetsége szegedi csoportja részéről Otthál Andrea, a Tápai Honismereti Kör vezetőjeként Molnár Mária ismertette közösségük programjait. Az országos hatókörű emlékoszlopokat állító munkáról Prof. Dr. Blazovich László, a Tegy Magadért és Másokért Egyesületről Fáklya Márta elnök, a pitvarosi szlovák hagyományápolókról Kemény Lajosné, az Óföldről Hagyományőrző Klubról Vass József, a Hódbarangolók kirándulásairól Ormos Zsuzsanna és Lőkös Sándorné, a vásárhelyi Szeremlei Társaságról Presztóczi Zoltán titkár szólt. A nagyon hasz-

nos módszertani tapasztalatcsere során a civil szervezetek ötleteket, megoldásokat meríthettek másoktól. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület, Czagány József vállalkozó és Kalász Sándor étteremvezető anyagi támogatásából hidegbüfé kínált ebédet a résztvevőknek, majd Forgó Géza vezetésével megtekintették a múzeum kiállítását, utána pedig a városközpontban tett sétán Makó helytörténeti és kulturális értékeit.

Április 1. A Honismereti Szövetség Pedagógiai Munkabizottságának alakuló ülése Budapesten. Egyesületünkől dr. Kováts Dánielt és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsannát kérték fel a bizottság tagjának.

Április 4. Az egyesület által meghirdetett I. világháborús vetélkedő munkacsoportjának előkészítő tanácskozásán Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Károlyi Attila, Erdélyi Mónika, Prof. Dr. Blazovich László elnök meghatározták a középiskolás csapatok vetélkedőjének regionális jellegét, a meghirdetéshez szükséges szempontokat, a feladattípusokat, a fordulók időpontjait.

Április 9. Tanácskozás Budapesten az „Anyanyelv és hagyomány határon innen és túl” országos, regionális és határon átívelő konferencia megszervezéséről. Az előkészítő bizottság tagja Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, egyesületünk titkára.

Április 11. Megyei honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével. Téma: a XIX. századi szoba és konyha; gyermekjátékok, ételkészítés régen. Helyi szervező: Rostáné Hajdú Erzsébet. Köszöntőt mondott: Prof. Dr. Blazovich László. Zsűritagok: Gergelyné Bodó Mária, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Fodor Péter, Georgiádes Ildikó. Az egyesület 20.000 Ft támogatást biztosított a vetélkedő megrendezéséhez, a 15 csapat vendégül látásához.

Április 22. Az egyesületi Ellenőrző Bizottság alakuló ülése. A 2013. év költségvetésének és számláinak ellenőrzése Lőkös Sándorné vezetésével.

Április 22. Az I. világháborús vetélkedő munkacsoportjának 2. előkészítő tanácskozásán a vetélkedő kiírásának megfogalmazása. Döntés a szóbeli döntő és a pályázat eredményhirdetésének 2015. február 28-i időpontjáról. A munkacsoportok vezetői, tagjai, zsűritagjai, játékvezetői: dr. Marjanucz László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Károlyi Attila, Urbancsok Zsolt, Zeitler Ádám, Erdélyi Mónika. A szóbeli döntő helyszíne Szegeden, a Piarista Gimnáziumban lesz, biztosítja Károlyi Attila. Javasolták, hogy a fődíj a négynapos Ifjúsági Honismereti Akadémián való ingyenes részvétel legyen. Egyéb díjak könyvek, folyóiratok, CD-k, gyűjtése tagjaink segítségével történik majd. A szakirodalom és feladatírók kijelölése is megtörtént.

Április 25-27. A XV. országos honismereti kiadványszerkesztői konferencia Szombathelyen az I. világháború emlékezetére. Egyesületünkől saját költségükön részt vett Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és ifj. Pintér István.

Április 30. Szentesen „A múlt erdejéből...” című várostörténeti fotókiállítás megnyitása. Tárlatvezetést tartott Labádi Lajos ny. levéltár-igazgató.

Május 6. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Május 30. Egyesületünk 2. elnökségi ülése a CSMLT könyvtárszobájában. Témák: az év eddigi programjainak értékelése; a kecskeméti Honismereti Akadémiára jelentkezés; kitüntetettjeink; döntés az országos-regionális határon átívelő konferencia szervezéséről, amelynek témája: Anyanyelv- és hagyományápolás határon innen és túl. Helyszíne Szeged-Temesvár. Időpontja: 2015. március 27-29. A határon túli kapcsolatok építésére felkérést kaptak: Pál Lászlóné és Károlyi Attila. Az I. világháborús egyetemista kutatópályázat és középiskolai vetélkedő meghirdetésének további feladatai, azok ütemezése. A szeptember végi nagyszalontai-nagyvárad kirándulás megszervezésének előkészítése, feladatai. Az egyesületi feladatok megosztása az elnökségen belül. Tagfelvételi kérelmet nyújtott be Fáklya Márta, Fodor Péter, amit az elnökség jóváhagyott.

Június 7. Dr. Tóth Ferenc „Makó igézetében” c. új kötetének bemutatója a makói József Attila Könyvtárban. A szerzővel Blazovich László beszélgetett.

Június 12. A Regionális Civil Információs Központ tájékoztató- és továbbképzési konferenciáján (Szeged, Megyeháza) részt vettek: Gergelyné Bodó Mária elnökségi tag és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Június 20. Az I. világháború témakörében 2 fordulós verseny középiskolásoknak és elektronikus úton beküldött helytörténeti kutatói pályázat meghirdetése egyetemistáknak. Bács, Békés és Csongrád megye középiskoláinak meghívása, és a versenykiírás megküldése a határon túli iskolakapcsolataink (Temesvár, Arad, Nagyvárad, Horgos, Ada stb.) középiskolásainak is. A felhívások eljuttatását a címek felkutatásával Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Károlyi Attila, Krämmer Erika, Erdélyi Mónika, ifj. Pintér István végezték.

Június 29. – július 4. Országos Honismereti Akadémia Kecskeméten. Témája: „Táj, gazdálkodás, életmód”. Részt vettek: Prof. Dr. Blazovich László elnök (előadást is tartott), Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, Kemény Lajosné, Székely Miklósné, Veszelinov Dánielné, Pintér István, Pintérné Szurovecz Irén, ifj. Pintér István. 1-2 napra eljöttek az akadémiára: Gergelyné Bodó Mária, dr. Ősz Károly, dr. Kováts Dániel.

Július 1-5. Honismereti gyermektábor Makón a József Attila Múzeumban. Szervezői: Szikszai Zsuzsanna, Gilicze János, Forgó Géza. (Képünkön jobbra.)

Július 7-11. Honismereti tábor Kiszomboron. Szervezte Szikszai Zsuzsanna és Endrés Erzsébet.

Július 12-19. VII. Történettudományi Találkozó előadásai a Vásárhelyi Történelmi Kör szervezésében. Előadást tartottak tagjaink közül: Pintér István a szarajevói merényletről, ifj. Pintér István a vásárhelyi utcanevekről, dr. Marjanucz László a „boldog békeidőkről”. Levezető elnökséget vállaltak: Pintér István, dr. Kacziba Ágnes. A rendezvénysorozat programjának szervezésében szerepet vállalt Pintérné Szurovecz Irén.

Július 12. Kiszomboron emlékünnepe volt az I. világháború centenáriuma alkalmából a Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör és Endrész Erzsébet szervezésében. A CSMHE hivatalos képviselője a rendezvényen: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár volt.

Július 12-től a XXIV. Csanyteleki Falunapok keretein belül a Szent László Általános Iskola tornatermében mutatták be az egyesületünk életéről, történetéről készült vándorkiállítás anyagát. A csanyteleki helytörténeti tabló is elkészült erre az alkalomra. A kiállítás anyagát Georgiádes Ildikó elnökségi tagunk tette rendbe, közvetítette Csanytelekre.

Július 19. 75 éves a Kecskés István telepi Művelődési Ház. Jubileumi kiállítás Szegeden és tanulmánykötet bemutatása Kecskés István-telep korai történetéről. Rendező és szerző: dr. Markos Gyöngyi.

Július 20. Mindszenten a nándorfehérvári diadal tiszteletére rendezett emlékünnepe keretében került sor a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula Emlékérmének átadására Tóth Imréné Apró Annának önkéntes néprajzi gyűjteménye és gyűjtőmunkája elismeréséül. A díjat átadta: Zsótér Károly polgármester és a Magyar Néprajzi Társaság megbízásából Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna CSMHE titkár.

Augusztus 20. Tiszteletbeli tagunk, dr. Kováts Dániel a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozata kitüntetését vett át. A lovagkeresztet „kimagasló művelődéstörténeti és honismereti kutatásai, jelentős nyelvújító tevékenysége elismeréseként” kapta.

Augusztus 21. Egyesületünk 3. elnökségi ülése volt Szegeden, a levéltárban. Témák: A nyári akadémia értékelése, kitüntetettjeink elismerése. Tájékoztatás „Az I. világháború emlékezete” vetélkedő és kutatópályázat szervezésének állásáról. Javaslatok hangzottak el a vetélkedő díjainak gyűjtésére szponzorok és tagjaink segítségével. Tájékoztatás történt a nyár egyesületet is érintő eseményeiről. Őszi program a nagyváradi kirándulás, szervezője Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Kapcsolatfelvételt készítettek elő nagyváradi civil szervezettel (Dukrét Géza) és iskolával (Fleisz Judit). Diákok részvételét szervezték az aszódi Ifjúsági Honis-

mereti Akadémiára. Pedagógushallgatók novemberi honismereti továbbképző konferenciájára a fiatalok szervezésének teendői. Némethné dr. Balázs Katalin, dr. Szuromi István és Varga Róbert tagfelvétele is megtörtént.

Szeptember 4. A makói neológ zsinagóga centenáriumi rendezvényei (emlékjelavatás, múzeumi kiállítás). A makói Dr. Kecskeméti Ármin Egyesület a holokausztban elpusztított több mint 1200 makói áldozatnak és a lerombolt neológ zsinagógának létesített emlékhelyet, állított emlékjelet. A műalkotást a makói neológ zsinagóga építésének 100. és a holokauszt 70. évfordulója alkalmából avatták fel a makói Csanád vezér téren. (Képünkön balra fent.) Az emléknep programját Urbancsok Zsolt szervezte.

Szeptember 10. 36 csapat jelentkezett „Az I. világháború emlékezete” című középiskolai történelem vetélkedőnkre.

Szeptemberben honismereti nap Kiszomboron, megnyitották a község műemlékeit a lakosság számára. Szervezte: Endrész Erzsébet és Szikszai Zsuzsanna.

Szeptember 15. A szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban folyt le „Az I. világháború emlékezete” középiskolás vetélkedő szervező teamjének 3. tanácskozása a soron következő feladatokról. Itt Károlyi Attila kezdeményezte, hogy november második felében az egyesület szervezzen a vajdasági, partiumi, bánági szórvány magyarság képviselőivel Szegeden egy tanácskozást előkészítendő a középiskolai kapcsolatokat és a márciusi, határokon átnyúló anyanyelv-ápolásról szóló regionális honismereti konferencián való hatékonyabb együttműködést. Szervezők: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Károlyi Attila. Jelen volt még: Gergelyné Bodó Mária, Prof. Dr. Blazovich László.

Szeptember 20. A Szeged Atlasz könyvbemutatója Szegeden, a Hittudományi Főiskolán. Szervezője: Prof. Dr. Blazovich László, a kötet szerkesztője. Varga Róbert, támogatásával a bemutató után fogadáson látták vendégül az érdeklődőket.

Szeptember 23. A Honismereti Szövetség küldöttgyűlése Budapesten. Dr. Szűcs Judit képviselte az egyesületet.

Szeptember 26. Kortárs irodalmi fesztivál Óföldaékon. Szervezője Vass József. Előadók tagjaink közül: Fáklya Márta, Pál Lászlóné, Vass József.

Szeptember 27. Egynapos egyesületi autóbuszos kirándulás Nagyszalontára és Nagyváradra. Ismerkedés a városok nevezetességeivel. Nagyváradon fogadta a csoportot Ciubotariu Éva, az Ady Endre Líceum igazgatója és Fazakas Gábor

helyi történelemtanár. A város nevezeteseit bemutató sétát Dukrét Géza, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlék hely Társaság elnöke vezette (képünkön). Kapcsolatfelvétel történt ezzel a helyi magyar civil szervezettel. A kirándulást Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szervezte, a 39 fős csoportot Prof. Dr. Blazovich László elnök vezette. Munkájukat segítették: Kemény Lajosné, Lőkös Sándorné, Molnárné Ferenczy Valéria, Gergelyné Bodó Mária.

Szeptember 30. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Az egyesületi életről szóló tájékoztatót Pál Lászlóné írta meg.

Október 4. „Emlékeink a Nagy Háborúból” kiállítás megnyitója a makói József Attila Múzeumban. A kiállítást rendezte, a megnyitót tartotta: Forgó Géza. Egyesületünk tagjai közül megtekintették: Fáklya Márta, Gilicze János, Lengyel István, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Rozsnyai János, dr. Tóth Ferenc, Urbancsok Zsolt, Zeitler Ádám.

Október 6-7. A Csongrád Megyei Levéltári Napok rendezvényeit Csongrádon és Szegeden szervezték meg. Tagjaink közül előadást tartottak: dr. Berta Tibor: A szegedi zsidó népiskola története, Labádi Lajos: Két évtized a helytörténet szolgálatában. Az Oppidum Csongrád Alapítvány megalakulása és feladatai. Levezető elnökök: Karol Biernacki, Urbancsok Zsolt. Szervező: Georgiádes Ildikó.

Október 15. „Az I. világháború emlékezete” egyetemista kutatópályázatra négyen jelentkeztek. Fogadók, segítők: dr. Marjanucz László, dr. Miklós Péter.

Október 15-20. „Az I. világháború emlékezete vetélkedő” I. fordulós feladatainak beérkezése, a II. forduló feladatainak kiküldése. Fogadó: Károlyi Attila. A feladatokat Erdélyi Mónika és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna állította össze, azok e-mailben való kiküldését a csapatoknak Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna végezte.

Október 24-27. Ifjúsági Honismereti Akadémia Aszódon. Téma: diákszínjátás lakóhelyünkön régen és ma. Gergelyné Bodó Mária vett részt 4 szegedi diákkal, akik előadást is készítettek. (Képünkön jobbra.)

Október 30-tól 2015. február végéig Honismereti Téli Esték a kiszombori Művelődési Házban, minden csütörtökön. Szervezője: a Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör tagjaival Endrész Erzsébet volt.

Október 31. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 4. elnökségi ülését a szegedi levéltárban tartották meg. Témák: Az őszi programok értékelése, a CSMHE évkönyve 2013-2014 megjelentetésének lehetőségei, pályázatok, szponzorok keresése, a Szeged Várostarténeti Atlasz terjesztésének lehetőségei, beszámoló „Az I. világháború emlékezete” vetélkedő állásáról, javaslatok a következő évi tervekre, a pénzügyi helyzetünk áttekintése, a karácsonyi egyesületi összejövetel előkészítése, szervezője a pitvarosiak részéről Kemény Lajosné. Tiszteletbeli taggá fogadtuk a 90 éves Molnár Imrénét.

November elején megtörtént a kiegészített E-dokumentumtár 2002-2014 CD-re vitele, átadása az elnöknek megőrzésre, a szükséges dokumentumok kinyomtatására. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár készítette el.

November 3-7. Kérés a márciusi civil konferencia előadóihoz, hogy szíveskedjenek 2-4 oldalnyi terjedelmű összefoglaló írást küldeni közösségük működéséről a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyve számára 2014. november 25-ig. Kiküldte: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, az évkönyv szerkesztője

November 7. „Az I. világháború emlékezete” vetélkedő I. fordulójára beérkezett feladatok értékelése, pontozása, sorrend kialakítása Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban. Szervező: Károlyi Attila, a bizottság tagjai: Erdélyi Mónika, Gergelyné Bodó Mária, Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

November 12. „Alföldi bakák a Nagy Háborúban” c. tudományos konferencia Szentesen, a Megyeháza dísztermében. Szervező és előadó Labádi Lajos volt.

November 13. „A mi Közép-Európánk” címmel lengyel-magyar történeztudományi konferencia Szegeden. A vendégeket Karol Biernacki, a Lengyel Köztársaság szegedi tiszteletbeli konzulja, egyesületünk tagja köszöntötte. Szervezte egyesületünk társszervezete, a Lengyel-Magyar Kulturális HE és a Csongrád Megyei Levéltár.

November 13. Anyanyelvápolók gálaműsora Szegeden. Szervezték: Némethné dr. Balázs Katalin, Gergelyné Bodó Mária.

November 14-16. „Hon- és népismeret az óvodától az egyetemig” címmel pedagógushallgatók továbbképzési konferenciája Veszprémben. Az egyetemi és főiskolai hallgatók számára előadást tartott „Helytörténeti olvasókönyvek Csongrád megyében” címmel Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Részt vettek Csongrád megyéből: Prof. Dr. Barna Gábor és Prof. Dr. Rác Lajos, Fehér Anna, Rakonczi Kitti, Márton Dorottya, Bozsó Gabriella.

November 25. Az egyesületünk által kiadott Szeged Atlasz újabb bemutatója a Dugonics Társaság rendezésében, a szegedi városháza dísztermében.

December 5. Bartha Éva országos titkár látogatása egyesületünkönél. Cél: a márciusi határon átnyúló regionális konferencia szállásának, étkeztetésének elő-

készítése, Szeged város önkormányzatától támogatás kérése. Az egyesület részéről az elnök és titkár vettek részt a tárgyalásokon.

December 5. Szórvány civil kapcsolatokról tanácskozó konferencia. Téma: „Anyaországi és szórvány civil szervezetek és iskolák együttműködésének lehetőségei és példái”. Helye: Szeged, Dugonics András Piarista Gimnázium. Szervező, házigazda, moderátor: Károlyi Attila. Segítője a szervezésben: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Meghívtak köre: a Honismereti Szövetség részéről Bartha Éva titkár, CSMHE részéről: Prof. Dr. Blazovich László elnök, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, Gergelyné Bodó Mária elnökségi tag, Károlyi Attila, Némethné dr. Balázs Katalin, az Irodalomtörténeti Társaság alelnöke, Fábiánné dr. Szenczi Ibolya. Szegedi, aradi, temesvári, óbecsei, zentai, szabadkai, horgosi civil szervezetek képviselőivel együtt összesen 24 fő tanácskozott a határokon átívelő civil együttműködésről és az újabb találkozóról, amelyre Matekovits Mihály, az RMPSZ Arad megyei vezetője hívta meg a jelenlévőket.

December 9. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ósz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, aki a márciusi szegedi konferencia előkészületeinek állását ismertette és az országos elnökség, ill. a megyék érdeklődőinek a meghívást tolmácsolta.

December 12. A Regionális Civil Információs Központ tájékoztató továbbképzési konferenciáján (Szeged, Megyeháza) részünkről dr. Ósz Károly vett részt.

December 20. „Az I. világháború emlékezete” vetélkedő csapatainak értesítése a döntőbe jutásról. Az I-II. fordulókban elért összesített pontszámok megjelenítése a www.szepi.hu/honismeret/2014/csm honlapon. Az előzetes feladatok kiküldése a döntőbe jutott csapatoknak. Az értesítést az eredményről Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna küldte ki minden csapatnak. Egyesületünk honlapját ebben az évben is Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Pál Richárd szerkesztették.

2015.

Január-február során az SZTE Néprajzi Tanszéke számára azoknak a szegedi és megyei iskoláknak a felmérése, ahol tanítanak hon- és népismeretet, illetve gyakorló foglalkozásokra az ilyen szakos hallgatóknak lehetőséget biztosítani. A felmérést Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna készítette el.

Január 6-7. Pályázat írása a Bethlen Gábor Alaphoz. Az egyesület támogatást kért az I. világháborús középiskolai vetélkedő lebonyolítására, a március végén megrendezendő „Anyanyelv és honismeret határon innen és túl” konferencia költségeire és a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület évkönyvnek nyomdai költségeire. A pályázatot Prof. Dr. Blazovich László és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna készítették.

Január 8. Kérelem Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatához „Az I. világháború emlékezete” vetélkedő díjazásának támogatására. Beadta: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár.

Január 9. Az I. világháború emlékezete regionális középiskolai történelem vetélkedő szóbeli döntőjét előkészítő tanácskozás a szegedi piarista gimnáziumban. Utána megbeszélés a február 6-ára szervezendő határon átívelő iskolakapcsolatokat felmérő és erősítő tanácskozásról, amely szintén a márciusi konferenciát készítette elő. Szervezők: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Károlyi Attila.

Január 14. EB ülése, a 2014. évi iratanyag és pénzügyek belső ellenőrzése. Vezette: Lőkös Sándorné.

Január 15. Támogatási kérelem a megye önkormányzathoz a világháború emlékezete vetélkedő döntőjének és a márciusi konferencia megrendezésének költségeihez. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna írta, Prof. Dr. Blazovich László adta be.

Január 16. A történelem vetélkedő döntőjére felajánlott műtárgyak átvétele a művészektől, kereteztetésük. Szervezők: Prof. Dr. Blazovich László, Georgiádes Ildikó. A művészekkel és az iskolákkal az átadási-átvételi szerződések elkészítését dr. Antal Tamás végezte.

Január 16 - február 22. Az I. világháborús vetélkedő döntőjéhez szervezői forгатókönyv összeállítása, feladatok elosztása, ütemezése, felkérések megírása, küldése. Ezt a munkát Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna végezte el.

Január 19. A márciusi regionális konferenciára meghívólevél, jelentkezési lap és programterv kiküldése a megyéknek és a határon túli honismerőknek. Bartha Éva országos titkár és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna egyesületi titkár végezték.

Január 22. A Magyar Kultúra Napjára a Pedagógiai Intézet pályázatára beadott diák pályamunkák elkészítését Gergelyné Bodó Mária és Némethné dr. Balázs Katalin segítették.

Január 24. Az év első elnökségi ülése Nagyéren, az önkormányzat épületében folyt le, amelyen elfogadták a 2014. évi beszámolókat, a 2015. évi programtervet, az Alapszabály átdolgozásának szükségességét, új küldött jelölését a Honismereti Szövetség küldöttgyűlésébe, az előterjesztéseket tagfelvételekre. Ezt követően évzáró beszámoló közgyűlésre és egyesületi közös ebédre került sor. A közgyűlés levezető elnöke dr. Marjanucz László egyesületi alelnök volt. A beszámolókat Bari Gyöngyi, Lőkös Sándorné és Prof. Dr. Blazovich László készítették, a 2015. évi programtervet Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna állította össze. Ezen a rendezvényen került sor a Nagy György-emlékplakett átadására, amelyet Varga Róbertnek és dr. Kozák Péternek ítéltek oda, az egyesület által kiadott Szeged Várostörténeti Atlasz megjelentetésének támogatásáért. Új küldöttet is választottak a Honismereti Szövetség küldöttgyűlésére, Erdélyi Mónikát. A közgyűlés az új alapszabály készítésével dr. Antal Tamást bízta meg. A közgyűlés – felvételi kérelmük alapján – Berencsiné Dudás Katalint, Csüllögné Balogh Juditot, dr. Schmidt Józsefnét, Sonkoly Ágnes, dr. Tóthné Facskó Zsuzsánnát és dr. Tóth Istvánt felvette az egyesületi tagok sorába. Helyi szervezők, akik ebéden vendégül látták az egyesület tagjait: Kemény Lajosné és a Pitvarosi Honismereti Baráti Kör hagyományör-

zői voltak. A résztvevő egyesületi tagok többsége az egyesület által rendelt külön autóbusszal érkezett Szegedről.

Január 26. Bartha Éva és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna kiküldték a felkérő leveleket a márciusi konferencia előadóinak.

Február 6. Regionális középiskolai tanári honismereti-, helytörténeti műhely keretében tanácskozás az anyaországi és szórvány iskolák együttműködésének lehetőségeiről és példáiról. Hosszabb távú együttműködés tervei: 1. Találkozó szervezése évenként más-más helyszíneken. 2. A tanórai, az iskolán kívüli helytörténeti témájú tevékenységek bemutatása, a gyakorlat megosztása, 3. Honismereti, helytörténeti versenyek, 4. Művészeti, non formális helytörténeti programok, 5. Táj és természetismeret, 6. Néhány helyi és 2-3 határon túli helytörténeti civil szervezettel és intézménnyel való találkozó, 7. Testvériskolai kapcsolatok bemutatása, 8. Együttműködés leendő programokban, 9. A tavaszi pályázatok előtt partnerek keresése. Szűkebb téma a helytörténet és a tanulói tevékenységekre épülő hon- és régióismeret volt. Szegeden, a Dugonics András Piarista Gimnáziumban találkozott a régió mintegy 40 tanára. Köszöntőt mondott: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna titkár, a szervező, házigazda, moderátor Károlyi Attila igazgatóhelyettes volt. Felkért hozzászólók az egyesület részéről: Gergelyné Bodó Mária, Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Meghívottak a Csongrád megyei, szegedi, aradi, nagyvárad, temesvári, vajdasági középiskolák képviselői.

Február 12. A feladatíró csoport az I. világháborús vetélkedő döntőjének feladatait állította össze.

Február 16. A világháborús verseny döntőjébe jutott csapatok előzetes jeleneitől a forgatókönyvek beérkezése, átnézése a zsűritagok részéről a döntő előtt.

Február 17-19. A verseny meghívójának nyomdai kivitelezése. Szerkesztette: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, nyomtatását intézte: Lőkös Sándorné.

Február 20. Dugonics András Piarista Gimnáziumban megbeszélés a vetélkedő pénzügyi kérdéseiről Bari Gyöngyi, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, dr. Ósz Károly és Károlyi Attila részvételével, utána a zsűri tanácskozása a döntő feladatairól, a pontozásról, a lebonyolításról, majd a vetélkedő díjainak, ajándékainak számbavétele, csomagolása Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Erdélyi Mónika, dr. Schmidt Józsefné, Károlyi Attila, dr. Ósz Károly részvételével.

Február 23. A makói levéltárban tanácskozás a vetélkedő játékezetőivel a feladataikról. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt és Zeitler Ádám munkamegbeszélése.

Február 23. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna támogatói nyilatkozatot írt egyesületünk részéről az SZTE hon- és népismeret szakja indításának projektjéhez.

Február 27. Kazinczy Szép Magyar Beszéd verseny Csongrád megyei fordulójának szervezői: Némethné dr. Balázs Katalin és dr. Tóthné Facskó Zsuzsanna voltak. Javítómunkát végzett Gergelyné Bodó Mária.

Február 27. Az I. világháború emlékezete verseny helyszínének berendezése, technikai előkészítése, oklevelek írása, könyvcsomagok elkészítése. Károlyi Attila, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Erdélyi Mónika, Molnár Krisztián végezték.

Február 28. Az I. világháború emlékezete regionális középiskolai történelem csapatverseny szóbeli döntője 16 csapat részvételével. Meghívott díszvendég: Debreczeni-Droppán Béla országos elnök. A zsűri elnöke és a díjak átadója: Prof. Dr. Blazovich László és Debreczeni-Droppán Béla. A zsűri tagjai: dr. Marjanucz László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, dr. Miklós Péter, dr. Schmidt Józsefné, Erdélyi Mónika. ¹ (Képünkön: munkában a zsűri.) „Az I. világháború emlékezete” hallgatói kutatópályázat eredményhirdetése, díjainak átadása ugyanott történt. Bíró, díjátadó: dr. Marjanucz László, dr. Kiss Ferenc Gábor.²

Március 3. A Honismereti Szövetség országos elnökségének ülése Budapesten. Egyesületünket Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna képviselte. Új küldöttünk, Erdélyi Mónika is részt vett. Délután a márciusi konferencia szervezéséről tanácskoztak.

Március 6. Egyesületünk (kibővített) elnökségi ülése a CSMLT könyvtárszobájában. Témák: beszámoló a legutóbbi elnökségi ülés óta eltelt időben végzett munkáról; a világháború emlékezete vetélkedő döntőjének és a kutatópályázatnak az értékelése; felkészülés a 2015. március 27-29-ei nagy rendezvényre, amelyel a honismeret napját köszöntik. Országos, regionális és határokon átívelő „Anyanyelv és hagyomány határon innen és túl” konferencia megrendezése Szegeden. Megtörtént a konferencia szervezésének részletes előkészítése, a feladatok pontosítása, a felelősök véglegesítése. A pénzügyi kereteket, a költségvetési terveket a pályázati pénzek felhasználására, az egyesület pénzügyi helyzetét Bari Gyöngyi és dr. Ósz Károly ismertették. Javaslatok honismereti kitüntetésre.

¹ Bővebben: II. fejezet B részének írásában.

² Eredmények: II. fejezet B és C írásaiban.

Március 16. A meghívók kiküldése a márciusi konferenciára Bartha Éva és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna munkája volt.

Március 20-án, Tápén „A tápai gyékényszövők az irodalomban és a néprajzban” című előadással folytatódott a „Tápé a magyar irodalomban” című tudományos és ismeretterjesztő előadássorozat. Háziasszonya Molnár Mária volt.

Greza István megnyitja a konferenciát. Mellette Blazovich László egyesületi elnök, Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség és Juhász Judit, az Anyanyelvápolók Szövetsége elnöke

Március 27-29. Megemlékezés a honismeret napjáról. III. Országos, regionális és határokon átívelő „Anyanyelv és hagyomány határon innen és túl” elnevezésű konferencia megrendezése. Program: 27-én a vendégek, résztvevők fogadása, elhelyezése a szálláson. Regisztráció, büfé és előadóterem berendezése. A rendezvény fővédnöke: Dr. Greza István nemzetpolitikai miniszteri biztos. Köszöntő, megnyitó, előadások,³ esti zenés-irodalmi program Szegeden, a „Vasút a gyerekekért” kollégiumban. 28-án utazás Temesvárra, a Bartók Béla Elméleti Líceum anyanyelvet megőrző és a magyarságot megtartó és összetartó játszó- és alkotóházi programjainak megismerése céljával. 29-én a szegedi városháza dísztermében interaktív beszélgetés a határon túli (vajdasági, temesvári, aradi és nagyváradi) anyanyelv- és hagyományőrzőkkel, utána Szeged Város Önkormányzata fogadáson látta vendégül a konferencia vendégeit. A levezető elnök dr. Marjanucz László volt. A konferencia megrendezését a Nemzeti Kulturális Alap, a Bethlen Gábor Alap, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Csongrád Megye Önkormányzata, a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum, az Anyanyelvápolók Szö-

³ Az előadások tartalmának leírása az I. fejezet 3. konferenciaanyagában.

A konferencia résztvevői a szegedi városháza dísztermében

vetsége SZKI tagcsoportja, a Mentés Másként Trió, a Népzenei Kamaraműhely és Délvidék Ház támogatták. A konferencián kb. 120 fő vett részt (vendégek, szervezők és a műsorok résztvevői együtt). A szervezés Bartha Éva országos titkár és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna megyei titkár vezetésével külön forgatókönyv szerint az egyesületi tagok segítségével történt. A konferenciával kapcsolatban 11 médiaíradás (újságok, tv, rádióriportok) készült, és cikkek jelentek meg róla a Bácsország és a Honismeret folyóiratokban.

Március 27-én „Áldott a Tisza tája, Magyarország Kánaánja” címmel nyílt fotókiállítás Csongrádon. A csongrádi levéltár fotógyűjteményéből a válogatást és a kiállítást tagtársunk, Georgiádes Ildikó készítette.

Március 28. A Honismereti Szövetség országos pedagógiai munkabizottságának ülése Szegeden. Téma: a Mezőkövesdre áthelyezett IHA szervezésének előkészítése, az Egerbe tervezett hon- és népismeret hallgatói módszertani konferencia előadóinak és programjának tervezése.

Április 5. Kiszomboron szerveztek „húsvétolót” a kiszombori hagyományok ápolására nagy gondot fordító helyi honismerők.

Április 10. Csongrád megyei, határon átnyúló regionális és országos honismereti vetélkedő általános iskolák 5-6. osztályos csapatainak részvételével. Témakörök: A falu élete, a fonó, kalákamunkák, családi kapcsolatok, munkálatok. Előzetes

feladatok: tabló készítése a megadott témakörökben, menetlevél készítése 5 állomásra. A dramatikus játék: a fonó bemutatása (maximum 5 perc). A vetélkedő fő szervezője: Rostáné Hajdú Erzsébet, segítői: Berencsiné Dudás Katalin, Csüllögné Balogh Judit. Felkért zsűritagok: Gergelyné Bodó Mária, Georgiádes Ildikó és Szűcs Judit. Köszöntőt mondott és a díjakat Blazovich László egyesületi elnök adta át. 18 csapat vett részt, köztük kassai, óbecsei, tiszalpäri csapatok is.

Április 10-én, Makón nyitották meg a makói József Attila Gimnázium fennállásának 120. éve alkalmából megrendezett „120 éves osztálytalálkozó” című kiállítást, amelyen makói tagtársaink nemcsak részt vettek, hanem az anyag gyűjtésében és elrendezésében is közreműködtek.

Május 5. Szegeden „A legszögédibb szögedi” címmel tudományos konferencián emlékeztek Bálint Sándorra halálának 35. évfordulóján.

Május 8-án a makói József Attila Múzeum skanzenjében megnyílt az „Apátfalvi enteriőr” című állandó kiállítás, a megnyitón több tagunk megjelent. Ugyanezen a napon, Makón, a Hagymaházban vettek részt a honismerők a Történelmi regényírók Társaságának közönségtalálkozásán.

Május 19. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Június 8. Egyesületünk elnökségi ülésének témái: az év eddigi programjainak értékelése a szekszárdi honismereti akadémiára jelentkezés; az akadémiai vándorzászló átvevőinek megbízása. Döntés született a 2016-os nyári felnőtt országos

akadémia szervezésének vállalásáról, témájáról (Nemzeti sorsfordulóink Gellért püspöktől Bálint Sándorig), helyszínéről (Makó), az előkészítéssel kapcsolatos feladatokról. Megtörtént a szervező csoport megalakítása, az egyesületi feladatok megosztása az elnökségen belül.

Június 12. Hódmezővásárhelyen, a Bessenyei Ferenc Művelődési Központban tartották meg Pintér István és ifj. Pintér István „Przemysł három ostroma 1914-15-ben” című könyvének bemutatóját. A szerzőkkel dr. Marjanucz László történész, egyesületünk alelnöke beszélgetett.

Június 19. Az I. világháborús emlékkiállítás csoportos megtekintése a szegedi Móra Ferenc Múzeumban. A tárlatvezetést dr. Marjanucz László tartotta. Egyesületünkől 26 fő vett részt ezen a programon.

Június 19. A Múzeumok éjszakája alkalmából a MÁV-START Zrt. Fűtő-

házában „Vasúti érdekességek és műhelytitkok” címmel előadást, majd mozdony- és hajtánybemutatót tartott Németh György, egyesületünk tagja.

Június 20. „Felnevelő tájunk, honismereti mozgalom” címmel kiállítás nyílt a makói József Attila Múzeumban. Megnyitotta: Prof. Dr. Blazovich László. A CSMHE nagy kiállítási anyagát (vándorkiállítás és két nagy tárló új anyaga a 2011-2015 közti időszakból), valamint a Makói Honismereti Kör anyagát Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna állította össze és rendezte. A kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör anyagát Endrész Erzsébet adta. A megnyitón egyesületünk 12 tagja vett részt.

Június 23. Körtvélyes elpusztult falu emlékoszlopának avatása Hódmezővásárhelyen. Avatóbeszédet mondott Prof. Dr. Blazovich László. Egyesületünket képviselték: Kruzslicz István Gábor, Lőkös Sándorné, Kacziba Ágnes, Faragóné Szénási Emese, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Sonkoly Ágnes.

Június 23. Kovács István „Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz” c. kötetének könyvbemutatója Hódmezővásárhelyen. A kötetet bemutatta és a szerzővel beszélgetett: Prof. Dr. Blazovich László

Július 5-július 10. Országos Honismereti Akadémia Szekszárdon. Téma: Nemzetiségek együttélése, kulturális hagyományaik megőrzése. Egyesületünket az akadémián Prof. Dr. Blazovich László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Gergely Mariann, dr. Kacziba Ágnes, Kemény Lajosné, Pintér István, Pintérné Szurovecz Irén, ifj. Pintér István, Veszelinov Dánielné egész héten, Georgiádes Ildikó és László, Labádi Lajos és felesége, Forgó Géza, Kómár Mátyás az első 1-2 napon képviselték. Elnökünk és titkárunk átvette a honismereti akadémia vándor kopjafáját, 2016-ban a mi egyesületünk rendezi a XLIV. Országos Honismereti Akadémiát Makón. (Lásd képünkön!)

Július 7. A Szirbik Miklós Egyesület megalakulása Makón több tagunk részvételével. Elnöke: Forgó Géza, egyik alelnöke: Zeitler Ádám, titkára: Lengyel István, az alapító tagok között: Gilicze János, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Urbancsok Zsolt szerepeltek.

Július 13-17. Szikszai Zsuzsanna, Gilicze János, Forgó Géza honismereti gyermektábort szerveztek Makón, a József Attila Múzeumban.

Júliusban honismereti tábor Kiszomboron. Szervezte: Endrész Erzsébet a Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör tagjainak segítségével és közreműködésével.

Július-november a CSMHE 2013-2015-ös évkönyvének szerkesztése. Szerkesztő: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, lektor és technikai szerkesztő munkatárs: dr. Kovács Dániel.

Augusztus 6-7. Szegeden, a SZAB székházban Az anyagi kultúra és a társadalom változása elnevezéssel köszöntő konferencia a 80 esztendő Prof. Dr. Juhász

Antal tiszteletére. Egyesületünk jelenlegi elnöke méltatta és virággal köszöntötte Juhász Antal örökös tiszteletbeli elnököt, akinek átadta a Nagy György Emlékplakettet tudományos és honismereti tevékenységéért.

Augusztus 10. Egyesületünk 4. elnökségi ülése Mindszentben. Az elnökség tagjai értékelték a nyári akadémiát, a nyár egyesületet is érintő eseményeit, megbeszélték a felnőtt akadémia programjainak előkészítésére tett lépések eredményeit. Ez év januárjában 6 új tag, április-májusban pedig még 6 új tag lépett be egyesületünkbe, fiatalok is. A februári honismereti-helytörténeti tanári műhely, az I. világháborús témájú regionális vetélkedő és a márciusi „Anyanyelv és hagyomány” konferencia egyik fontos hatása ez. Az egyesület jelenlegi taglétszáma 95 fő. Megtörtént az őszi programok előkészítése.

Augusztus 11. Ormos Zsuzsanna grafikai tárlatának megnyitása Hódmezővásárhelyen, a szerb ortodox templomban.

Augusztus 17-23. VIII. Történettudományi Találkozó Hódmezővásárhelyen a Vásárhelyi Történelmi Kör rendezésében. Szervezők: Pintér István, ifj. Pintér István.

Szeptember 8. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ósz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna. Az egyesület beszámolóját Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna írta meg. Az akadémiát szervező ad hoc bizottság tanácskozásán rajtuk kívül még részt vettek Prof. Dr. Blazovich László és Bari Gyöngyi. Az országos elnökség és az ad hoc bizottság elfogadta a 2016. évi akadémia témáját, előadóit és az útvonalterveket.

Szeptember 11. Megyei Kortárs Irodalmi Fesztivál Óföldreákon. Közös program a Makói Honismereti Kör tagjaival. A programszervező: Vass József Résztevéők és hozzászólók voltak az egyesületből: Fáklya Márta, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Szeptember 18. Csongrád Megyei Levéltári Nap volt Makón. Programja: Návay Lajos Emlékkonferencia. Szervezője: Urbancsok Zsolt. Előadók tagjaink közül: Gilicze János, Zeitler Ádám. (Lásd képünkön!)

Szeptember 20. Honismereti Nap Kiszomboron. Szervezők: Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör, Endrész Erzsébet. A programon részt vettek a Makói Honismereti Kör és az egyesület tagjai is.

Szeptember 25-27. „Hon- és népismeret az óvodától az egyetemig”, pedagógushallgatók továbbképzési konferenciája Egerben. Csongrád megyéből 6 hallgató vett részt.

Szeptember 27. Szegeden, a Dómban azoknak a szegedi lakosoknak és gyár-
iparosoknak az emlékére állított márványtábla avatása, akik hozzájárultak a Foga-
dalmi templom építéséhez és 1921-től az építés újraindításához. Az ügyet Fel-

letár Zsolt egyesületi tagunk kezdeményezte. Avató beszédet mondott: Prof. Dr. Blazovich László elnök

Október 24-27. Ifjúsági Honismereti Akadémia Mezőkövesden. Téma: Iskola-történet, kiemelkedő pedagógusok környezetében. Résztevők: Gergely Mariann, előadásának címe: „A Radnóti Miklós Kísérleti Gimnázium története”. Fekete Csilla-Buzás Áron és Rébék-Nagy József, előadásának címe: „A Móravárosi iskola története”. Segítő tanáruk: Gergelyné Bodó Mária.

Október 29. 125 éve született Kelemen Ferenc tanár, helytörténész. Helytörténeti előadás róla és Szirbik Miklósról, Makó első helytörténetírójáról a makói József Attila Múzeumban, a Makói Honismereti Kör szervezésében. Szervező és előadó: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és Siket István László.

November 7. Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna „Jeles gimnáziumi tanárok Makón (1955-1995)” c. könyvének bemutatója a makói József Attila Gimnázium aulájában.

November Regionális Civil Információs Központ tájékoztató, továbbképzési konferenciája (Szeged, Megyeháza). Részt vettek: dr. Ősz Károly, Bari Gyöngyi, Gergelyné Bodó Mária.

November 20. Az 5. elnökségi ülés tanácskozása Szege- den, a levéltárban. Témák: az őszi programok értékelése, a felnőtt akadémia előkészítésének eredményei, az éves beszámolók elkészítése, a következő évi tervek és költségvetés javaslat, pénzügyi helyzetünk áttekintése. A záró egyesületi közgyűlés időpontja 2016. január 31., helyszín: Ruzsa.

December 1. A kiegészített E-dokumentumtár 2002-2015 CD-re vitele, átadása az elnöknek megőrzésre, a szükséges dokumentumok kinyomtatására. Elkészítette: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

December 4. Civil honismereti-helytörténeti szervezetek 2. regionális tanácskozása Aradon, a Csiky Gergely Főgimnáziumban, Matekovits Mihály (RMPSZ) meghívására. Egyesületünket képviselték: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária, Gergely István, Károlyi Attila, Urbancsok Zsolt, Endrész Erzsébet. Egyúttal valamennyien más civil szervezetek vezetőiként, tagjaiként is

részt vettek a tanácskozáson, ahol bemutatták a Makói Honismereti Kör, a szegedi Dugonics András Piarista Gimnázium Helytörténeti Köre és Népzenei Kamara Műhelye, az Anyanyelvápolók Szövetségének Csongrád Megyei Szervezete, a kiszombori Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör, valamint a makói Dr. Kecskeméti Ármin Egyesület munkáját is. A civil szervezetek tanácskozását köszöntötte Bognár Levente, Arad város alpolgármestere (lásd képünkön az előző oldalon), Pellegrini Miklós, főtanfelügyelő helyettes, valamint a vendéglátók nevében dr. Hadnagy Éva igazgató és Matekovits Mihály, a RMPSZ elnöke is. A konferencián felszólaltak még: az aradi In Memoriam 1956 Egyesület elnöke, a temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum tanárai, a szegedi Meritum Egyesület és a szegedi Délvidék Ház képviselői, a Csiky Gergely Főgimnázium tanárai és Puskel Péter aradi újságíró. A találkozó után emlékosztorúkat helyeztek el az aradi Szabadság-szobornál. (Képünkön.) Köszönet a kitűnő szervezésért és a szíves vendéglátásért a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Arad Megyei elnökének, Matekovits Mihálynak és az aradi Csiky Gergely Főgimnázium igazgatójának, dr. Hadnagy Évának. A következő regionális civil konferencia rendezését a temesváriak vállalták a Bartók Béla Elméleti Líceumban.

December 7. A Honismereti Szövetség elnökségi ülése Budapesten. Képviselőink: dr. Ősz Károly, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna, akik a 2016. évi makói akadémia szervezésének állásáról és az utolsó negyedévben végzett egyesületi munkáról referáltak.

December 28-29. A Bethlen Gábor Alaptól kapott 865.000 Ft támogatás elszámolása. A munkát Bari Gyöngyi, Prof. Dr. Blazovich László, Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna és dr. Ősz Károly végezték.

Egyesületünk kitüntetettjei

Tevékenységük honismereti kitüntetéssel történő elismerését a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület javasolta.

Honismereti Emléklap kitüntetésben részesültek:

2013.

GILICZE JÁNOS makói levéltáros, helytörténész, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület alapító tagja. A helytörténeti, honismereti konferenciák rendszeres előadója. A XVII. Ifjúsági Honismereti Akadémia makói városnéző programjának egyik kalauza. A Csongrád Megyei Közgyűlés Egyéni Alkotói Díjasa (2007). Tagja a Magyar Levéltáros Egyesületnek, a Makó Monográfia Bizottságnak, elnöke a Makói Múzeumért és Kultúráért Alapítványnak. Makó város képviselőtestületének tagja volt, 2002–2006 között a város egyik alpolgármestere. Kiküldte, megírta és megjelentette a földéaki Návay család, a kiszombori Rónay család történetét, Földeák történetét és Makó forrásalapú helytörténeti olvasókönyvének társszerzője, sok helytörténeti tanulmány és előadás fűződik személyéhez.

Dr. Szerdahelyi Péterné szegedi történelem-ének-zene szakos tanár, a szegedi Somogyi-könyvtár könyvtárosa, a fiókhálózat instruktora, majd tájékoztató részlegének és helyismereti gyűjteményének munkatársa. Segítette a helytörténeti kutatásokat, kötetek megjelenését. A Szegedi Műhelyben, a Szeged című folyóiratban és a Délmagyarországban jelentek meg publikációi, könyvismertetések, helytörténeti közlemények. Több helytörténeti témájú kiállítást rendezett. Segített Szegeden az Ifjúsági Honismereti Akadémia szervezési feladataiban.

A Honismereti Szövetség Támogatói Oklevelét nyerte el **Kiszombor Nagyközség Önkormányzata**. A kiszombori hagyományápoló, honismereti és helytörténeti tevékenység rendszeres anyagi és szellemi-erkölcsi támogatója, a Helytörténeti Gyűjtemény épületének felújítását segítette, a község kulturális, művészeti életét és hagyományait bemutató Kiszombori füzetek kiadását biztosítja, a Kiss Mária Hortensia Honismereti Kör munkáját magas fokon elismeri és támogatja, a helyi lapban eredményeiket megjelenteti. A kör vezetőjének díszpolgári címet adományozott.

2014.

Dr. Biernacki Karol szegedi levéltáros, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatójaként székhelyet biztosít a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület számára, segíti a honismereti kutatómunkát, évente a Csongrád Megyei Levéltári Napok

rendezvényeivel, a közös honismereti kiadványok megjelentetésével súlyt ad egyesületi céljaink megvalósulásának. Az első tiszteletbeli lengyel konzul, a Szegeci Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke, a Lengyel Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével kitüntetett közéleti személyiség, aki a magyar-lengyel kapcsolatok lelkes ápolásával lengyel és magyar hazáját egyaránt szolgálja.

Molnár Imréné tápéi tanítónő, 90 éves. Tápén férjével együtt évtizedeken át gyűjtötte a népelet tárgyi emlékeit, amelyekből leányával, Molnár Máriával együtt alakította ki az igen gazdag Tápai Honismereti Gyűjteményt. Honismereti szakkörükben fiatalok generációit nevelte a hagyományok tiszteletére, ápolására, rengeteget tett a tápai népszokások, mesterségek, gyékényesség, a viselet, a közösségi élet megtartása érdekében. Népviseletes babagyűjteménye különlegesség a környéken. Igen nagy tisztelet övezi településén.

Molnárné Ferenczy Valéria szegedi magyar-történelem-osz-pedagógia szakos tanárnő. A szegedi Zrínyi Ilona Általános Iskola igazgatónöje, a Megyei Honismereti Bizottságnak néhány évig titkára volt. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület egyik alapító tagja. Helytörténeti vetélkedőket, kirándulásokat szervezett, ma is segíti egyesületi munkánk programjainak szervezését, közreműködött a Szegeden megrendezett Ifjúsági Honismereti Akadémia és a temesvári civil kapcsolat szervezésében. 2004 óta a szegedi Nyugalmazott Igazgatók Egyesületének titkára.

Ifj. Pintér István hódmezővásárhelyi fiatal történész, a SZTE BTK-n szerzett diplomát. 11 éves korától szülei bevonták a honismereti mozgalomba, velük együtt rendszeres résztvevője a felnőtt honismereti akadémiáknak. Kétszer részt vett az Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián, ahol előadást is tartott. A 2012-es Szegeden megrendezett Ifjúsági Honismereti Akadémia szervezésében sok segítséget nyújtott. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület 2011. évi honismereti napi tudományos konferenciáján előadást tartott.

Vass József dísznövény kertész és biztonsági őr foglalkozása mellett negyedszázada gyűjti Óföldrék helytörténeti emlékeit, amelyekből létrehozta településének helytörténeti gyűjteményét. A helyi honismereti és szabadidős klub vezetője. Kutatásai alapján rendszeresen kiadványokat jelentet meg kicsi faluja történetéről, fotókon is megörökíti településének eseményeit. Tagja a Makói Honismereti Körnek, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek és a hódmezővásárhelyi Kárász József Irodalmi Körnek. Versek is ír. Kós Károly-díjas helytörténet kutató, a Magyar Kultúra Lovagja.

Honismereti Emléklap kitüntetését kapott közösségi munkájáért a **Marosvidék Baráti Társaság**, amely 2000-ben alakult civil társaság. Célja a kulturális, művelődési, népi hagyományokat őrző, helytörténetet kutató tevékenység eredményeinek és a Maros völgye értékeinek bemutatását végző Marosvidék kulturális folyóirat megjelentetésének támogatása. Közösségteremtő kulturális rendezvényeik

igen népszerűek a kistérségi régióban. Egyre szélesebb körű kapcsolatokat épít ki és ápol a határon túli magyar közösségekkel, tanulmányutakat szervezve hozzájuk és vendégül látva csoportjaikat Makón és környékén.

2015.

Erdélyi Mónika Villó szegedi néprajzkutató. Egyetemista kora óta tagja egyesületünknek. Egyik kutatási területe az 1848-49-es forradalom és szabadságharc, amelyről előadásokat tartott az egyesület konferenciáin. Fontos részt vállalt az egyesület által meghirdetett I. világháborús regionális honismereti vetélkedő lebonyolításában.

Forgó Géza makói történész-muzeológus. Honismereti tevékenysége 1988-ban kezdődött. Helyismereti kiállításokat szervezett, helytörténeti témákról előadásokat tartott, bekapcsolódott a Makói Honismereti Kör munkájába, majd a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek is tagja lett. Az egyesületben előadást tartott helytörténeti kutatómunkájának eredményeiről, a 2014-es civil konferencia megszervezéséhez nagy segítséget nyújtott, az egyesület évkönyvében, folyóiratokban és tudományos szaklapokban publikációival szerepel. Szerkeszti a Makói Múzeumi Füzetek sorozatot, helytörténeti konferenciákat, tudományos üléseket szervez a makói múzeumban, a 2012-es Ifjúsági Honismereti Akadémia Makóra tett kirándulásán városnéző sétát vezetett. A makói Szirbik Miklós Egyesület elnöke.

Licsicsányi István nyugalmazott honvéd alezredes, csongrádi helytörténész, a magyar kultúra lovagja. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a csongrádi múzeum baráti körének tagja. Fafaragó mesterként elkészítette a Csongrád-Feketevár fametszetet, ami a helyi múzeum tulajdonában van sok-sok éremfარagásával, díszesen faragott bölcsőivel, konyha- és parasztbútoráival együtt. Keze munkáját dicsérik a működő vízimalom makettjei, a csongrádi hajóhíd makettje, a Boszna folyó fölül épített híd makettje. Jelentős kutatómunka után megírta, hogyan harcoltak Rákóczi hadai Csongrád körzetében, összefoglalta a csongrádi fahíd történetét, a csongrád-szentesi vashíd történetét, több katonai alakulat történetét is. Évek óta segíti a megyei általános iskolai honismereti versenyeket helytörténeti-szakmai bemutatóival, magyarázataival, emlékplakettjeivel.

Pitvarosi Honismereti Baráti Kör közösségi tevékenységéért részesült emléklap elismerésben. A Kör 1985-ben alakult. A Pitvaroson élő szlovákok gazdag néphagyományának, népviseletének, étkezési szokásainak, közösségi tevékenységi formáinak megőrzéséért, tovább örökítéséért dolgozik. Egyik tagjuk, Tószegi Gyuláné 1968-ban saját házában alakított ki helyet szlovák néprajzi gyűjteményének. A gyűjtőmunkát folytatták, hogy megmentsék a még fellelhető használati tárgyakat. A szlovák önkormányzat segítségével, a kör tagjainak munkájával tájházat hoztak létre gazdag néprajzi gyűjteményük számára. Rendezvényeiken bemutatják a régi idők szép hagyományait: a hagyományos disznóvágást, a régi

kukoricafosztást, tollfosztást. A kör tagjai a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek is tagjai, évről-évre közgyűléseket szerveznek, az egyiken szlovák nyelvű karácsonyi műsort is bemutattak. 2007-ben honismereti napjuk témája a szlovák-magyar lakosságcsere és kitelepítés történelmi háttere volt. Jeles honismerőjük, Komoly Pál tiszteletére emléktáblát állítottak.

Egyéb kitüntetéssel elismert tagjaink:

2013.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna 2013. szeptember 20-án a gróf Széchenyi István 222. születésnapja alkalmából a Magyar Tudományos Akadémián rendezett ünnepségen a *Széchenyi Társaság Díját* vette át. A kitüntetést tanúsító diploma szerint az Országos Széchenyi Társaság elnöksége a makói tanárnő kiemelkedő oktató-nevelő és tehetséggondozó munkáját, a magyar történelem és kultúra megismertetéséért és ápolásáért folytatott tevékenységét gróf Széchenyi István szellemi öröksége folytatásaként értékeli, és ezért a Széchenyi Társaság Díja kitüntető elismerésben részesíti, munkáját emlékéremmel köszöni meg. Laudációját *dr. Pelyach István* történész tartotta.

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület közgyűlése **Bogdán Lajos** számára a 40 éves megyei honismereti mozgalom szervezésében és az egyesületben 1994 és 2010 között végzett nélkülözhetetlen, fáradhatatlan, lelkes és értékes titkári munkája elismeréséül *örökös tiszteletbeli titkári* címet adományozott.

2014.

Urbancsok Zsolt, a makói levéltár főlevéltárosa a náci bűnösök 1945 utáni felkutatásáról ismert *Simon Wiesenthalról elnevezett díjat* vette át a magyarországi holokauszt emlékének megőrzéséért végzett tevékenységéért, a budapesti Holokauszt Emlékközpontban tartott ünnepségen. Urbancsok Zsolt munkásságának méltatásában elhangzott, hogy még tanárként kezdett foglalkozni a makói zsidóság 1938 és 1945 közötti történetével. Tanulmányokat publikált, interjúkat készített túlélő zsidókkal, zsidókat mentő emberekkel. A 13–18 éves korosztály számára helytörténeti segédkönyvet állított össze „A holokauszt gyermekei” címmel. Jelenleg nyolc általános és középiskolában használják segédanyagként. Létrehozta a Dr. Kecskeméti Ármin Egyesületet, amelynek célja a makói zsidó örökség megőrzése. Az egyesület emlékjelet állított az 1965-ben lerombolt makói zsinagógának.

A Magyar Néprajzi Társaság *Sebestyén Gyula-díját* kapta **Tóth Imréné Apró Anna** mindszentí amatőr helytörténész, néprajzkutató, gyűjtő több évtizedes néprajzi gyűjtőmunkájáért, látogatható magángyűjteményének létrehozásáért és mindszentí hagyományápoló tevékenységéért. Mindszent Város Kultúrájáért kitüntető cím tulajdonosa is 2010 óta.

2015.

Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozata kitüntetését kapta **dr. Kováts Dániel**, a Comenius Tanítóképző Főiskola nyugalmazott főiskolai tanára, a Kazinczy Ferenc Társaság alapító elnöke. Megkapta Borsod-Abaúj-Zemplén megye legnagyobb kitüntetését, a *Rákóczi-láncot* is, s a Kazinczy Ferenc Társaság kiadásában, a Nemzeti Kulturális Alaptól kapott támogatás segítségével megjelent *Sáros-patak ege alatt* című 584 oldalas könyve, amely a város művelődéstörténetével foglalkozó esszéiből, tanulmányaiból ad bő válogatást.

A Kazinczy-alapítványi Bizottság a helyes és szép magyar beszédre nevelés terén végzett példamutató munkájáért *Kazinczy-jutalom* elismerésben részesítette **Gergelyné Bodó Mária** szegedi tanárnőt.

Rakonczi János ruzsai tanító, tanár, igazgatóhelyettes, kultúrházvezető, népművelő a *Ruzsa Község Díszpolgára* címet nyerte el a településen végzett kulturális, közösségnevelő tevékenységéért.

Honismereti Munkáért Érem kitüntetésben részesült **Labádi Lajos** szentesi születésű magyar-történelem szakos tanár és levéltáros. A Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltárának 1977-től dolgozója, 1995 és 2010 között igazgatója volt. Kutatási területei a közigazgatás- és politikatörténet, sajtótörténet, építészet-történet, heraldika, biográfia. Főbb kutatási korszakai a neoabszolutizmus és dualizmus kora, illetve a Horthy-korszak. Több mint 1100 önálló munkája jelent meg nyomtatásban, és 22 kötetben társszerzőként szerepelt. Számtalan hiánypótló és alapmunka szerzője, pl. *Szentes város közigazgatása és politikai élete (1849–1918)*, *Szentes (Városismertető album)*, mely két kiadást is megért. Szentes több száz éves történetét időrendben bemutató *Szentes története évszámokban, Várostitörténeti kronológia (1075–1945)* és a *Szentes város díszpolgárai 1881–2007* címmel megjelent munkái a műfaj módszertanában is újat nyújtanak. 1989-ben jelent meg *Szentes címer-története* címmel írt tanulmánya. Ismeretterjesztő cikkei évtizedek óta jelennek meg a Szentesi Élet hasábjain, de a Honismeret, a Levéltári Szemle stb. szerzői között is megtaláljuk nevét. Rendszeresen tart tudományos és ismeretterjesztő előadásokat. Publikációi megkerülhetetlen források a helytörténet kutatásával foglalkozó tudományos és amatőr kutatók számára. Több mint húsz kötet, köztük több kézikönyv és tanulmánykötet szerkesztője. Nemcsak szerkesztője, hanem elindítója a Szentesi Levéltár által megjelentetett Szentesi Műhelyfüzetek, Szentesi Morzsák és a Történelem Sodrában című periodikáknak. Számtalan kiadvány, tanulmány lektora. Helytörténeti kutatásainak eredményét szívesen mutatja be kiválóan megrendezett kiállításokon is. Nevéhez fűződik a Koszta József Múzeum állandó helytörténeti kiállítása. Rendszeresen tart tárlatvezetést és várostörténeti sétákat. 1977-ben kapcsolódott be a honismereti mozgalomba. Az 1986-ban újjáalakult Szentesi Honismereti Bizottság titkári tisztségét 1989-ig töltötte be. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület rendezvényeinek többször előadója, a Levéltári

Napok szervezője. A Szentés Városért Közalapítvány és az Oppidum Csongrád Alapítvány kuratóriumának elnöke. Munkásságát Pro Urbe Szentés (1999), Csongrád Megye Közművelődéséért díj (2003), Csongrád Megyéért Emlékérem (2010), Oltvai Ferenc-díj kitüntetésekkel ismerték el. 2013-ban, születésének 60. évfordulójára a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára egy 240 oldalas külön kötetben jelentette meg e kivételes kutató eddigi tudósi és tudomány népszerűsítő életművének bibliográfiáját Labádi Lajos szentesi főlevéltáros személyi bibliográfiája (1974-2013) címmel. (Képünk az általa rendezett egyik kiállítás részletét mutatja be.)

**A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület díjával, a Nagy György-
emlékplakettel kitüntettek:**

Dr. Kováts Dániel (2011) kiemelkedő anyanyelv-művelő és hagyományápoló tevékenységéért.

Dr. Ósz Károly (2011) több évtizedes, kiemelkedő honismereti és hagyományápoló tevékenységéért.

Dunai Józsefné (2012) több évtizedes Csongrád megyei honismereti munkájának elismeréséül.

Sándor János (2013) Nagy György emlékének megőrzéséért végzett munkája elismeréséül.

Dr. Kozák Péter (2015) a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájának és helytörténeti kiadványai megjelentetésének segítéséért.

Varga Róbert Mihály (2015) a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájának és helytörténeti kiadványai megjelentetésének segítéséért.

Egyesületünk új tagjai (2011-2015)

Dr. Antal Tamás Róbert – A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán az Európai Jogtörténeti Tanszék egyetemi adjunktusa. Szakmai érdeklődésének főbb területei: a magyar és az egyetemes jogtörténet, különös tekintettel a polgári és a népi demokratikus korra (19–20. század); a magyar büntető anyagi jog és eljárásjog; a magyar közjog, különös tekintettel az igazságszolgáltatási szervezetre, a népképviselői szervek és a kormányzati szintű igazgatás működésére, az államhatalmi szervek egymáshoz való viszonyára, valamint a helyi önkormányzatokra; az Európai Unió joga. Az MTA köztestületi tagja, a Szegedi Akadémiai Bizottság Állam- és Jogtudományi Szakbizottságának tagja, a SZAB Állam- és Jogtudományi Szakbizottság Gazdasági Jogi Munkabizottságának tagja, a hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság tagja, tisztségviselője. A hódmezővásárhelyi Emlékpont elektronikus folyóiratának, az Emlékeztetőnek szerkesztő bizottsági tagja. 2013-tól a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja, 2014-től Felügyelő Bizottságának tagja.

Ádók István – Családjával Csanádpalotán él. Közel húsz évig a csanádpalotai TŰZÉP-nél dolgozott beosztottként, majd vezetőként. 2000-ben a Kelemen László Művelődési Ház igazgatója lett, elvégezte a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola művelődésszervezői szakát. Szervezi a település különböző kulturális eseményeit, támogatja a művelődési ház csoportjait. A helyi Tájházzal kapcsolatos teendőket is ellátja, szerepet vállalva a helytörténeti értékek felkutatásában, megőrzésében. A Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány kuratóriumi elnöke. Létrehozták a Kelemen-emlékparkot, amely méltó helyévé vált az itt nyugvó első magyar nyelvű színigazgató, Kelemen László sírjának. A helyi kultúra és kulturális értékek megőrzése, valamint Kelemen László, az első magyar színigazgató életművének ápolása érdekében végzett áldozatos munkájáért Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetéssel díjazták. 2015-ben lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe.

Ádókné Debreczeni Ilona – Csanádpalotai tanárnő, a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szerzett magyar-orosz szakos tanári diplomát. Első munkahelyén a nagylaki általános iskolában nyolc évet töltött. Újabb diplomát szerzett angol szakos nyelvtanárként. 1994-ben került a csanádpalotai Dér István Általános Iskolába, ahol magyar nyelvet, irodalmat és angol nyelvet tanít, munkaközösség-vezetőként is tevékenykedett. Szívéügye az iskolai színjátszás. Több is-

mert darabot vitt színre nagy sikert aratva (Háry János, Valahol Európában, A dzsungel könyve, A padlás). Bekapcsolódott férjével együtt a településen folyó különböző programok, táborok, szervezésébe, kulturális programokba. 2015-től az egyesület tagja.

Dr. Ávéd János László – Mindszenten él, családorvosként dolgozik. Általános iskoláit is ott végezte, majd a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban érettségizett, ahol 3 évig az irodalmi színpad munkájában is részt vett. Orvosi diplomát 1982-ben szerzett. A régi és igényes dolgok iránt nagy tiszteletet és megtartásukért felelősséget érez. Édesapja és az ő gyűjtőmunkájának eredménye az ország legjelentősebb – kb. száz darabból álló – orvostörténeti magángyűjteménye. Településén emlékoszlop felállítását segítette elő. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájába 2011-ben kapcsolódott be, közgyűlést szervezett, előadást tartott.

Berencsiné Dudás Katalin – Az egri Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakán szerzett diplomát. Járdánházán kezdett el tanítani. 1989 januárjában családjával Csongrádra költözött. A Kossuth Lajos Általános Iskolában (ma Nagybaldogasszony Katolikus Általános Iskola) tanított nyugdíjazásáig. A történelmet és a helytörténetet megszerettette tanítványaival. Rendszeresen részt vettek tanulmányi versenyeken. Országos döntőbe kerültek a Mátyás vetélkedőn, a Rákóczi vetélkedőn, a Kossuth vetélkedőn. Forгатókönyveket írt az ünnepekre és jubileumi rendezvényekre, amelyeket be is tanított a diákoknak. Helytörténeti kirándulásokra és vetélkedőkre készített fel. Kezdetektől segítője a Csongrádon rendezett megyei honismereti vetélkedőknek. Kutatta és megírta az Alföld Néptánc Együttes 20 éves munkásságát. A 150 éves iskolájáról kiadott könyvnek és DVD-nek a főszerkesztője volt. Jubileumi rendezvények lebonyolítását, szervezését is segítette.

Dr. Bogoly József Ágoston – Az ELTE-n végezte tanulmányait az irodalomtudomány, a filozófia, a művelődéstörténet, a kultúratudomány területein. Magyar nyelv- és irodalom szakon középiskolai tanári diplomát (1984), kultúraközvetítői szakterületen közművelődési előadói diplomát (1984) szerzett. Tudományos munkatárs volt az Országos Széchényi Könyvtárban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az irodalomtudomány kandidátusa (CSc) tudományos fokozatot 1993-ban a pozitívizmus irodalomtudományával foglalkozó értekezése alapján kapta. *Ars Philologiae* című főműve 1994-ben jelent meg. 1992-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemen oktatott az európai irodalomtudomány történetéről, egyetemi docens és *Témavezető Mestertanár* 1995-ben lett. Az ELTE Eötvös Collegiumban is tartott órákat. Tudományos kutatói ösztöndíjas volt Bécsben. A 19. század végének irodalmával, kultúrájával és a 20. század magyar- és világirodalmával foglalkozik, az irodalomtudomány történetét kutatja, a jelenkori kultúratudományt átfogóan műveli, a stíluskommunikáció területén is publikál, tart előadásokat. Ok-

tatott a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és a Semmelweis Egyetemen is. Tanulmányai jelentek meg a MTA folyóirataiban, az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Magyar Tudomány*, a *Magyar Nyelv*, a *Magyar Könyvszemle* és a *Kultúra és Közösség* című szakfolyóiratokban, valamint a *Holmi*, az *Irodalomtörténet*, a *Medicina et Linguistica*, az *Iskolakultúra*, a *Dunatáj*, a *Szeged*, a *Marosvidék* és a *Makói História* című folyóiratokban. A szegedi *Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei* és a *Múzeumi kutatások Csongrád megyében* közölték kutatási eredményeit. 2015 márciusában a nemzetközi honismereti konferencián „Nyelvében él a nemzet” *Művelődésünk megújulása és a nyelvújítás tudománytörténeti példája* címmel tartott nyitóelőadást. A magyar- és világirodalom, valamint kultúrtörténet legkiemelkedőbb személyiségeiről tart előadásokat és publikál. Foglalkozik esszéírással, rövid próza írásával és versírással (*Liget*, *Szegedtől Szegedig Antológia*, *Szeged Antológia* 2014). Közel kétszáz publikációja jelent meg, és kétszáznál több előadást tartott.

Czagány Blanka – A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kommunikáció- és médiatudomány szakos hallgatója. Érdekli a történelem, a magyar irodalom és a sport. 2004 és 2013 között kiemelkedő nemzetközi és országos szintű gyermek-, serdülő- és ifjúsági sporteredményekkel rendelkező aerobik és fitness versenyző, valamint távolugró, dobó és rövidtávfutó atléta. Középiskolás éveiben, a makói József Attila Gimnáziumban a helytörténeti kör tagjaként kapcsolódott be a honismereti munkába. Két alkalommal vett részt az országos ifjúsági honismereti akadémián, ahol előadásokkal is szerepelt, amelyek írásos változatait a Honismeret folyóirat közölte. 2015 tavaszán csatlakozott a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülethez. Az egyesület munkáját honismereti témájú rendezvények tudósításával, szervezésével és tájékoztató jellegű cikkek írásával kívánja támogatni.

Czene Gábor – Történelem-földrajz-magyar szakos tanár. Életpályáját a Pusztamérgesi Általános Művelődési Központban kezdte, később Szegeden a Szegedi Móravárosi Ipari Szakképző és Általános Iskolában, majd Budapesten, a Bartók Béla Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolában tanított. Ezt követően karrierváltással az Oktatási Hivatal Dél-alföldi Regionális Igazgatóságán, majd annak jogutódjánál, a Csongrád Megyei Kormányhivatal Oktatási Főosztályán és Munkaügyi Központjában végzett tanügygazgatási feladatokat. Jelenleg Budapesten, a Nyitott Világ Fejlesztő Iskolában nevel gyerekeket. Érdeklődési körébe a honismeret történelmi, földrajzi és irodalmi vonatkozású témái tartoznak.

Csüllögné Balogh Judit – Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán földrajz-rajz szakos diplomát szerzett. Jelenleg a csongrádi Széchenyi István Általános Iskola és Kollégium vezetője. Folyamatosan képz magát tanfolyamokon. A Budapesti Műszaki Egyetemen közoktatás-vezetői szakvizsgát is tett. Napközis nevelőként kezdte pályafutását, majd rajzot és földrajzot oktat a mai napig. Hobbiként megismerkedett a mézeskalács készítéssel, amiből OKJ-s szakmai vizsgát

tett. Büszke arra, hogy iskolája egyedülálló néprajzi és helytörténeti gyűjteményének létrehozásában, mint egykori diák részt vett. 2015 januárjában lett a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja, 7 éve segíti a megyei honismereti verseny megrendezését. A Magyar Néprajzi Intézet gyűjtőpályázatán szép sikerrel szerepelt tanulmányaival.

Fáklya Márta Hajnalka – A Budapesti Tanítóképző Főiskolán B kategóriás amatőr bábrendező végzettséget szerzett, a Mantra Alternatív Természettudományi Szabadegyetemen, a Szintézis Szabadegyetemen zene- és táncterápiát, kineziológiát hallgatott. 2005-2010-ben működtette a Terézvárosi Harmónia Kulturális Egyesületet. Célja a kultúra magas fokon közvetítése az érdeklődőknek, illetve a vidéki, külföldi vendégelőadók megismertetése a helyi közösséggel. A Tégy Magadért és Másokért Egyesület vezetője. 2012-ben létrehozta Makón az Interaktív Irodalmi és Művészeti Szalont, ahol amatőr költők olvashatják fel írásaikat, illetve már ismert írókat, művészeket mutat be nagy sikerrel. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájába 2012-ben kapcsolódott be, előadást is tartott, részt vett egy erdélyi kiránduláson.

Faragóné Szénásy Emese – Hódmezővásárhelyi tanárnő. A Bethlen Gábor Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, majd a szegedi József Attila Tudományegyetem Természettudományi Karán biológia-kémia szakos középiskolai tanári diplomát szerzett. Versenyszerűen kosárlabdázott, „Jó tanuló, jó sportoló” kitüntetésben részesült. A Bethlen Gábor Gimnáziumban tanította mindkét szakját, majd 2010-ben Alma Mater igazgatásával bízták meg. Tíz évig a Református Pedagógiai Intézet szaktanácsadójaként járta az ország református iskoláit. Érdeklí a természet, a múlt, a kultúra, a hagyományok. Tagja a Természet- és Környezetvédő Tanáregyesületnek, a Németh László Társaságnak, a Hódmezővásárhely-Ótemplomi Egyházközség Presbitériumának. Írásai jelentek meg a Bethlen Gábor Gimnázium évkönyveiben és a Református Nevelésben. Számos kitüntetés birtokosa: Kiváló Munkáért (1985), Pro Natura per Naturam – Juhász Nagy Pál Emlékérem (1998), Hódmezővásárhely Nevelésügyének Szolgálatáért (1998), Pro Schola et Ecclesia (2001), Makkai Sándor-díj a Református Iskolaügyért (2003), Pro Urbe Hódmezővásárhely (2008). 2013-tól tagja a Csongrád megyei Honismereti Egyesületnek.

Felletár Zsolt – Mérnök-közgazdász 1991-ben származott el Szegedről Budapestre. Hat év egyetemi oktatói pályafutását követően a bankszektorba került, ahol a banki vállalatfinanszírozási üzletágban több mint egy évtizedet töltött el. 2006-tól saját vállalkozást vezet. Ipartörténeti kutatásokkal hat éve foglalkozik, a nagy hagyományokkal rendelkező szegedi faipar, malom- és szeszipar szereplőinek történetét dolgozza fel. Fő kutatási területe a 19-20. század gyáripára. Aktuális vállalatfinanszírozási kérdésekről, illetve ipartörténeti kutatásairól több előadást tartott Keszthelyen, Budapesten és Szegeden. Több tanulmánya és egyetemi

kari jegyzete mellett 2013-ban Budapesten jelent meg a „Szegedi fűrészkes törté-
ria” c. könyve. Kiadás előtt áll a „Három ország – három nemzedék” c. kötete,
melynek szerkesztője és társszerzője.

Gergely István – A Tolna megyei Pincehelyen született, 1991-ben Szegeden
okleveles programozó matematikusként végezte el az egyetemet. A honismereti
mozgalommal a felesége révén került kapcsolatba. 1992-ben a pécsi, 2006-ban a
szekszárdi Honismereti Akadémián vett részt. A Csongrád Megyei Honismereti
Egyesület temesvári és nagyváradai tanulmányútjain is részt vett, mivel a magyar-
ság és Magyarország történelme mindig is érdekelte. Az egyesülethez 2015-ben
csatlakozott aktívan segítő tagként.

Huszár Szabolcs – Történelem-filozófia szakos középiskolai tanár. Makó ipa-
rának és kereskedelmének témáit kutatta, amelyről tanulmánya jelent meg a Ma-
kó Város Monográfiája sorozatban, a Makó története 1849-1920-ig című kötetben.
A makói gimnáziumban kollégiumi nevelőként, az ifjúsági diákbizottság patroná-
ló tanáraként, valamint a történelem és a társadalomismeret tantárgyak tanára-
ként dolgozott. Számítógépes, mentálhigiénés, közép- és emeltszintű érettségi
vizsgáztató képzéseket követően 2014-ben sikeres szakvizsgát tett, és közoktatás
vezetői oklevelet szerzett. Ettől az évtől kezdve a Makói József Attila Gimnázium
igazgatóhelyetteseként a nevelési és oktatási feladatok koordinálásával, rendez-
vények szervezésével vesz részt az intézmény, a város életében. 2015-től a Csong-
rád Megyei Honismereti Egyesület tagja, a rendezvények szervezésében segít.

Dr. Kacziba Ágnes – A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban
érettségizett. 1980-ban német-országi szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett a
szegedi József Attila Tudományegyetemen, majd 1986-ban elvégezte az Eötvös
Loránd Tudományegyetem szerbhorvát szakát is. 1980 óta a szegedi egyetemen,
az Orosz Tanszéken, majd a Szláv Intézet Szláv Filológiai Tanszékén dolgozik, je-
lenleg docensként. Elsősorban szerb nyelvtörténettel, összehasonlító szláv nyelv-
vészettel és fordítással foglalkozik. A tanszéken a szerb nemzetiségi képzés fele-
lőse, szakgazdája. Társszerzője egy Újvidéken hamarosan megjelenő szerb-
magyar középszótárnak. Érdeklődik a határon túli magyar kultúra és a szlávok, né-
metek kultúrája, fontosnak tartja a helyi hagyományokon alapuló közösségterem-
tést. Ezért lett 2013-tól a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja. A Szláv
Kultúrák Baráti Körének vezetőségi tagja. Tagja a Wass Albert Irodalompartoló
Egyesületnek, társelnöke a Vásárhelyi Történelmi Körnek, amely történettudo-
mányi konferenciákat szervez.

Lengyel István – Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szerzett
matematika-fizika szakos általános iskolai tanári diplomát. A helytörténet
már általános iskolában is érdekelte, helytörténeti szakkörre járt. Ma is szívesen
túrázik gyalog, kerékpárral és autóval egyaránt. Hobbija a fotózás. A Makói Hon-
ismereti Kör tagja, a makói Szirbik Miklós Egyesület gazdasági ügyvivője.

Könyvbemutatók, kiállítás megnyitók, kulturális rendezvények állandó résztvevője. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkáját 2012 óta tagként a rendezvények fotózásával, szervezőmunkák segítségével támogatja.

Linczer Jánosné Benke Margit – A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szerzett angol nyelvtanári diplomával a szegedi Béke Utcai Általános iskolában dolgozik 1990 óta. A Szívünk hungarikumai című jó gyakorlatával az angol órákra is beviszi a gyerekeknek a Dél-Alföld, ezen belül Szeged hungarikumait, helyi értékeit. Édesanyja faragó népi iparművész, a Duna- Tisza Közi Népművészeti Egyesület tagja. Gyökereit illetően szoros a kötődése ehhez a tájhoz, ősi hagyományaihoz, amelyek megőrzését, megbecsülését fontosnak tartja továbbadni a gyerekeknek is. 2015-től lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe, amelynek céljaival egyetért, közösségébe tartozónak érzi magát.

Matuszka Istvánné Börcsök Katalin – Makón született, általános iskolai tanulmányait a makói Bartók Béla Ének-Zenei Általános Iskolában végezte. Középfokú végzettséget a nagykőrösi Toldi Miklós Élelmiszeripari Szakközépiskolában szerzett, majd a csermajori Élelmiszeripari Felsőfokú Technikumban lett élelmiszeripari technikus. Jelenleg a Makói Pápay Endre Általános Iskolában dolgozik gondnokként. Szeret énekelni, a Makói Dr. Mihálka György Városi Vegyeskar fellépéseiben, európai turnéin is rendszeresen szerepel. A kórusműveken kívül a magyar építészeti és képzőművészeti kultúra érdeklí. Segíti a Makói Honismereti Kör rendezvényeit is. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek 2012 óta tagja, részt vesz a tanulmányútjain, segítette a szegedi ifjúsági honismereti akadémia makói kirándulási programjának vendéglátását.

Molnár Imréné Honismereti tevékenységéről ld. a VIII. fejezetben az Egyesületünk kitüntetettjei 2014-ben leírtakat.

Móra József Antal – Szentesi mezőgazdasági vállalkozó. Szentesen önkormányzati képviselő, a Kereskedelmi, Mezőgazdasági, Idegenforgalmi és Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának és a Városrendezési, -fejlesztési és Környezetvédelmi Bizottságnak tagja. Érdeklí a helytörténet, kutatja az ecseri templomrom történetét, írása is megjelent a Honismeretben kutatási eredményeiről. Jelentős támogatást nyújtott az elpusztult falu emlékhelyének kialakításához. 2013-ban lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe, elfoglaltságaitól függően részt vesz rendezvényein, segíti a szentesi honismerők munkáját.

Némethné dr. Balázs Katalin – A szegedi Gábor Dénes középiskola tanára. A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban tett érettségi után magyarországi szakot végzett a szegedi József Attila Tudományegyetemen. Később elvégezve az angol szakot, az angol tanításával és sikeres pályázatok segítségével bejárta Európát. A közoktatás-vezetői szak elvégzése és a pedagógus szakvizsga is gyarapította tudását. Kiemelt szakterülete az anyanyelv-ápolás, az országos versenyeken sikereket hozó tehetséggondozás, a szakköri munka. Számos megyei és

országos továbbképzést, tábort, versenyt szervezett. 2009-ben Kazinczy-díjat kapott. Az anyanyelvápolás a honismereti tevékenység része, a jó programok és a baráti közösség vonzotta 2014-ben a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe, ahol szívesen vesz részt a rendezvényeken, előadásokat tart, cikkeket ír.

Ottohál Andrea – Tanulmányait Almásfüzitőn, majd a komáromi Jókai Mór Gimnázium orosz tagozatán, ill. érettségi után a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte, magyar-orosz szakos, majd angol szakos középiskolai tanári végzettséget is szerzett. 1985 és 2012 között a szegedi Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskolában tanított magyar nyelv és irodalmat, orosz, majd angol nyelvet. Jelenleg a szegedi Gábor Dénes Műszaki és Környezetvédelmi Középiskola és Szakiskola tanára. Posztgraduális képzés keretében mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy tanításához szerzett képesítést 2006-ban. A tehetséges tanítványokat tanulmányi versenyekre készíti fel. Szívügye a diákok szép magyar beszédre nevelése, a legnagyobb sikerélménye egy tanítványának Kazinczy-érme. Egy tanári beszédművelő kör vezetője. 2015-ben lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe, érdeklik annak kulturális, művészeti programjai.

Pletka Anna – Általános iskolai tanulmányait Mezőkovácsházán, majd Vég-egyházán végezte, középiskolába pedig Battonyára járt. Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola történelem-orosz szakán szerzett tanári diplomát. Egy évig diákotthoni nevelőként Mezőhegyesen dolgozott, majd Makón, a Vásárhelyi Kálmán Általános Iskolában, később a Galamb József Szakképző Iskolában tanított. 2008-tól nyugdíjas. A helytörténet és a honismeret közel áll hozzá, főiskolai és később egyetemi szakdolgozatait is ebben a témában írta, tanári munkájában is felhasználta. 2015-ben lett a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Makói Honismereti Kör tagja. Segít a szervezőmunkákban, a rendezvényeken.

Rókané Oláh Lídia – Szegeden érettségizett a Radnóti Miklós Gimnáziumban. Rajztanára, Hemmert János révén kedvelte meg a helyi építészeti és kultúr-történeti értékeket. Felvették a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola levelező tagozatára, ahol biológia-technika szakos tanári diplomát szerzett. Néhány év múltán elvégezte az SZTE posztgraduális környezetvédő szakát. Közben az NKFV szegedi üzemében, majd a MOL Nyrt-nél dolgozott különböző beosztásokban 28 és fél évig. Deszken lakik, három gyermek édesanyja. Jelenleg rokkantnyugdíjas. Kilenc éve foglalkozik gyöngyfűzéssel, szabad idejében ékszereket készít. 2014-től segítőkész tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek.

Dr. Schmidt Józsefné – Kecskeméten született, általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1964-ben felvételt nyert a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának orosz-történelem szakára. Az egyetem elvégzése után 1969-2009 között Szegeden, a Tisza-parti, majd 2003-tól Széchenyi István nevét viselő gimnáziumban tanított. Történelmet és társada-

lomtudományi tantárgyakat tanított. Nyugdíjba vonulása után még öt évig érettségi vizsgaelnöki, illetve emelt szintű érettségi vizsgáztató tanári feladatokat látott el. 2015-től örömmel kapcsolódott be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület munkájába, részt vett az egyesület által szervezett Az I. világháború emlékezete elnevezésű regionális középiskolai történelem verseny döntőjének, valamint a szegedi „Anyanyelv és hagyomány” határ menti és határon átívelő regionális honismereti konferencia előkészítésében és lebonyolításában.

Sonkoly Ágnes – Hódmezővásárhelyen, a József Attila Általános Iskolában tanult, majd a Bethlen Gábor Gimnáziumban érettségizett. Felsőfokú tanulmányait a miskolci és a kaposvári egyetemen végezte. Jelenleg Hódmezővásárhelyen, a Tornyai János Múzeum és a Bessenyei Ferenc Művelődési Ház munkatársa. Érdeklődik az őstörténet, a hon- és népismeret, a helyismeret. Szakmai tevékenységének területei: népi kiállítóhelyek koordinálása, jeles napok és oktatási programok szervezése. 2015-től tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. Támogatja emlékoszlopok állítását az elpusztult falvak emlékének megőrzésére.

Széll Gábor – 2005-ben latin nyelv és irodalom, valamint történelem szakos bölcsész és tanári diplomát szerzett a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Tanulmányai befejezése óta a Történelemtudományi Doktori Iskola Antikvitás programjának PhD-hallgatójaként szemináriumokat vezetett történelem szakos hallgatóknak, előadást tartott tudományos konferenciákon. Publikációi a késő antikvitás latin nyelvű krónikairódmával és a 4-6. századi Gallia és Hispania helyzetével kapcsolatosak. Alapító tagja a 2007-ben létrehozott Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum szegedi tagszervezetének, az Officina Försterianának, amely az ókortörténettel foglalkozó egyetemisták tehetőség-gondozását és tudományos munkájának támogatását tűzte ki célul. 2005-től tanít a csongrádi Batsányi János Gimnázium és Szakképző Iskolában történelmet, latin nyelvet és kultúrtörténetet, valamint társadalmi és jogi ismereteket. A történelem munkaközösség vezetője. Külföldi kapcsolatok kiépítésében és más intézményekkel való hatékony együttműködésben is tevékenykedik. A Kossuth Szövetség tagja. 2014-től a Művelődési és Oktatási Bizottság tagjaként Sándorfalva kulturális életének fejlesztésében és a helyi szellemi örökség megőrzésében is szerepet vállalt. A közösségért végzett munkáját 2010-ben megyei elnöki dicsérettel, 2012-ben pedig Csongrád város Pedagógiai Díjával ismerték el.

Dr. Szuromi István – Pedagógia-testnevelés szakos általános iskolai tanár, pedagógiai előadó, mentálhigiénés szakember. A neveléstudományból szerzett doktori fokozatot, közoktatás-vezetői szakvizsgát tett. Igazgató, pedagógiai szakértő. Középfokú úszóedző, kosárlabda segédedző, sí segédedző. Pályaorientációs konzulens és Nemzeti Pályaorientációs Portál felhasználó, pedagógiai szaktanácsadó. Több tantárgygondozói szakterületen szerzett tapasztalatokat: testneve-

lés és sport, intézményfejlesztési szakterület. A PTE BTK Ember és Társadalom Doktori Iskolájában teljesített abszolutóriumot. A Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet vezetőjeként került kapcsolatba honismereti egyesületünkkel, amelynek 2014-től tagja.

Szűcsné Kopasz Kinga – Szegeden, a Karolina Katolikus Gimnázium tanára. A Szegeden megrendezett ifjúsági honismereti akadémián ismerte meg az egyesület honismereti és helytörténeti munkáját, aminek hatására 2012-ben lett a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja. Érdeklí a képzőművészet, a természetismeret, a helytörténet, a tehetségfejlesztés.

Tóth Imréné – Lásd: a CSMHE kitüntetettjei 2014 között.

Dr. Tóth István – Békéscsabán, a Szlovák Gimnáziumban érettségizett. 1980-ban Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán szerzett tanári oklevelet történelem-szlovák szakon. 1985-ben a JATE BTK kiegészítő tagozatán történelem szakot végzett. 1980-1982 között Törökszentmiklóson történelemtanár volt, 1982-től Szegeden a Móra Ferenc Múzeum történész-muzeológusa. A Magyar Történelmi Társaság tagja, 1988-ban a Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület alapító tagja, 1990-től a Szegedi Szlovák Egyesület titkára, 1992-től a Magyarországi Szlovákok Szövetségének alelnöke. Történész-muzeológusként kiállításokat rendez: Csongrád megye 38 éve (1982), Csongrád megye társadalma (1986), „Kik érted haltak szent világszabadság...” (Aradi relikviák, 1992, Szeged.) Kutatási területei: Szeged város életmód és infrastruktúra változásai; Szlovákok 19. és 20. sz. története. Rendi társadalom, polgári társadalom. Társadalomtörténet, módszerek és forrástípusok. 2015 januárjában lépett be a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületbe.

Dr. Tóthné Facskó Zsuzsánna – Középiskolai tanulmányait a bajai III. Béla Gimnáziumban végezte. Főiskolai, valamint egyetemi tanulmányai (Szeged, Zsámbék és Budapest) után magyar szakos tanár, drámapedagógus és andragógus lett, közoktatásban szaktanárként dolgozott, valamint intézményvezetőként általános iskolában, illetve középiskolában. Érdeklődési területei: drámapedagógia, múzeumpedagógia, néptánc, néphagyományok, népi díszítőművészet, a Magyarországon élő kisebbségek kultúrája. 2013 szeptemberében kezdett el dolgozni a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézetben pedagógiai szakértőként. Itt került kapcsolatba a Csongrád Megyei Honismereti Egyesülettel, amelynek 2015 elején lett tagja. Jelenleg az Oktatási Hivatal Szegedi Pedagógiai Oktatási Központjában dolgozik vezető főtanácsosként.

Varga Róbert Mihály– Nagyváradon megtapasztalva, hogy milyen magyarként egy másik országban élni, még értékesebbé tette számára a családot, a gyökereit, a magyarságát, a hagyományok megőrzését. 1990 óta él Szegeden, a város befogadta, itt új otthonra lelt. Lehetőségeihez képest igyekszik a közösségi ügyeket sikerre vinni, aktívan részt vesz Szeged közéletében, és segít a fejlődés előre-

mozdításában. 1993-ban céget alapított, mára több száz embernek ad munkát, felkarolja a tehetséges fiatalokat. Keményen dolgozó, céltudatos, kitartó ember. Érdeklí a helytörténet, a honismeret, jelentős támogatást nyújt kiadványok megjelentetéséhez és kulturális rendezvényekhez. 2014 óta tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. 2015-ben megkapta a Nagy György Emlékplakett kiüntetését.

Vörös Tibor Bálintné Gárgyán Mária – Általános iskolai tanulmányait Ruzsán végezte. Szegeden, a Radnóti Miklós Gimnáziumban érettségizett. Diplomáit a bajai Eötvös József Főiskolán és a szegedi Juhász Gyula Pedagógusképző Főiskolán szerezte. Elvégezte a könyvtár szakot 1998-ban, majd a kulturális menedzser szakot 2008-ban. 2002-től megbízott intézményvezetője, 2003-tól igazgatója volt a könyvtárral összevont művelődési háznak. 2013. augusztus 1 óta Ruzsa Község Önkormányzata megbízásából közművelődési szakemberként végzi kulturális tevékenységét, a ruzsai Móra Ferenc Művelődési Ház és Könyvtár kulturális menedzsere és igazgatója. Szakmai tevékenységének fő területei: hangzó dokumentumok beszerzése és a számítástechnikai fejlesztés a könyvtárban. A könyvtárosok számára előadásokat tart. Érdeklődik a helytörténet, a lokális hagyományok, a kézművesség és a régi emlékek gyűjtése iránt. 2011 novemberétől tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek.

Zeitler Ádám – 2011 óta tagja a Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek. Belépésekor 16 éves volt, a makói József Attila Gimnázium 10. osztályos diákja. Kiemelkedő a történelem, a helytörténet iránti érdeklődése. Szívesen kutat és ír, pályamunkáit komoly szakmai elismerésben részesítette az OKTV Bizottság. A történelem OKTV országos döntőjében 2012-ben 12., 2013-ban 2. helyezett lett. Így került kapcsolatba a helytörténeti kutatással. Kutatta a Návay Lajos-szobor történetét, a makói és járási kulákok sorsát. A Szegedi Tudomány Egyetem BTK történelem-szociológia szakos hallgatója. Előadásaival két IHA-n szerepelt, az egyesületi rendezvényekbe is bekapcsolódott. A Makói Honismereti Körnek is tagja. Jó, lelkes és pontos szervező. Nemcsak ötletei vannak, hanem a megvalósításukért is tesz. A Honismereti Szövetség ifjúsági albizottságának tagja. Első könyvében a makói labdarúgás történetét dolgozta fel. Alelnöke a makói helytörténeti kutatást koordináló Szirbik Miklós Egyesületnek. Tagja a Makói Honismereti Körnek.

Egyesületünk tagjai

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületnek 2015 decemberében 88 rendes és 11 tiszteletbeli tagja volt. A teljes létszám: 99 fő.

Tiszteletbeli örökös elnök: Prof. Dr. Juhász Antal (Szeged).

Tiszteletbeli örökös titkár: Bogdán Lajos (Hódmezővásárhely).

Tiszteletbeli tagok: dr. Kováts Dániel (Dunaharaszti), Licsicsányi István (Csongrád), Molnár Imréné (Szeged-Tápé), Nagygyörgy Zoltán (Vajdaság, Szerbia, Horgos), Prof. dr. Péter László (Szeged-Szőreg), Radocsi Ferenc (Szeged), Id. Tószegi Gyuláné (Pitvaros), dr. Tóth Ferenc (Makó), Vecsernyés János (Szeged).

Rendes tagok: dr. Antal Tamás (Szeged), Ábrahám Vera (Szeged), Ádók István (Csanádpalota), Ádókné Debreczeni Ilona (Csanádpalota), dr. Ávéd János (Mindszent), Bari Gyöngyi (Szeged), dr. Bárkányi Ildikó (Szeged), Berencsiné Dudás Katalin (Csongrád), dr. Berta Tibor (Szeged), dr. Biernacki Karol (Szeged), Prof. Dr. Blazovich László (Szeged), dr. Bogoly József Ágoston (Szeged), Czagány Blanka (Makó), Czene Gábor (Szeged – Budapest), Csüllögné Balogh Judit (Csongrád), Dobayné Deák Éva (Szeged – Budapest), Dunai Józsefné (Szeged), Endrész Erzsébet (Kiszombor), Erdélyi Mónika Villő (Szeged), Faragóné Szénásy Emese (Hódmezővásárhely), Fáklya Márta (Makó), Felletár Zsolt (Budapest), Forgó Géza (Makó), Georgiádes Ildikó (Csongrád), Gergely István (Szeged), Gergelyné Bodó Mária (Szeged), Gilicze János (Makó), Gulácsiné Somodi Ilona (Kiszombor), dr. Hegedűsné Gera Éva (Újszentiván), Huszár Szabolcs (Makó), dr. Kacziba Ágnes (Hódmezővásárhely), Károlyi Attila (Szeged), Kemény Lajosné (Pitvaros), Kocsis Pál (Pitvaros), Kocsis Pálné (Pitvaros), Kocsis Tamás (Pitvaros), dr. Kopasz Filoméla (Szeged), Kovács Lajos István (Mindszent), Kovácsné dr. Faltin Erzsébet (Szeged), Krämmer Erika (Szeged), dr. Kruzslicz István Gábor (Hódmezővásárhely), Labádi Lajos (Szentes), Lengyel István (Makó), Linczer Jánosné Benke Margit (Szeged), Lőkös Sándorné (Hódmezővásárhely), Magyariné Kalmár Edit (Dunakeszi), dr. Marjanucz László (Szeged), dr. Markos Gyöngyi (Szeged), Matuszka Istvánné (Makó), dr. Miklós Péter (Újszentiván), Molnár Anita (Szeged-Röszke), Molnár Mária (Szeged-Tápé), Molnárné Ferenczy Valéria (Szeged), Móra József (Szentes), dr. Nagy Netta (Kistelek), Némethné dr. Balázs Katalin (Szeged), Ormos Zsuzsanna (Hódmezővásárhely), Ottohál Andrea (Szeged), dr. Ósz Károly (Szeged), Pál

Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó), Pintér István (Hódmezővásárhely), Pintérné Szurovecz Irén (Hódmezővásárhely), ifj. Pintér István (Hódmezővásárhely), Pletka Anna (Makó), Rigóné Szabó Erzsébet (Pitvaros), Rókané Oláh Lidia (Deszk), Rostáné Hajdú Erzsébet (Csongrád), Rozsnyai János (Makó), Sonkoly Ágnes (Hódmezővásárhely), dr. Schmidt Józsefné (Szeged), Székely Miklósné (Pitvaros), Széll Gábor (Sándorfalva), dr. Szerdahelyi Péterné (Szeged), Szikszai Zsuzsanna (Kiszombor), dr. Szuromi István (Szeged), dr. Szűcs Judit (Csongrád), Szűcsné Kopasz Kinga (Szeged), Tószegi Gyula (Pitvaros), dr. Tóth István (Szeged), dr. Tóthné Facskó Zsuzsanna (Szeged), Tóth Imréné Apró Anna (Mindszent), Urbancsok Zsolt (Makó), Varga Róbert Mihály (Szeged), Vass József (Óföldsétek), Veszelinov Dánielné (Újszentiván), Virág Etelka (Makó), Vörös Tiborné Gárgyán Mária (Ruzsa), Zeitler Ádám (Makó).

Az elnökség tagjai voltak: Prof. Dr. Blazovich László (elnök), dr. Marjanucz László (alelnök), Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (titkár), Georgiádes Ildikó, Gergelyné Bodó Mária, Kemény Lajosné, Ormos Zsuzsanna. *Az Ellenőrző Bizottság tagjai voltak:* Virág Etelka (elnök), lemondása után Lőkös Sándorné (elnök), Molnár Mária, lemondása után dr. Antal Tamás, Erdélyi Mónika Villó, Gulácsiné Somogyi Ilona. A *Honismereti Szövetség országos elnökségében* képviselték egyesületünket: dr. Ósz Károly és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna elnökségi tagok, a *küldöttgyűlésben:* dr. Szűcs Judit, majd Erdélyi Mónika Villó küldött. A *Honismereti Szövetség Pedagógiai Munkabizottságának* tagjai lettek egyesületünk-ből: dr. Kovács Dániel és Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna.

Az egyesület a következő tagokat törölte soraiból: 2013-ban Kiss Pál Gábor (más megyébe költözés miatt), tagdíjfizetés elmaradása miatt: Fodor Péter, Kovács Judit, Nagyfalusi Ágnes, Nagyfalusi Istvánné, Rotár Krisztina, Vargáné Nagyfalusi Ilona.

Kilépett 2014-ben Fuchszné Benák Katalin. *Elhunyt:* Vaskó Gyuláné Oltvai Klára.

Zárszó

Köszönetet mondunk a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület működését biztosító és támogató intézményeknek, közösségeknek, személyeknek, kiemelten a székhelyünket adó Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának és a működésünket, programjaink megvalósulását pénzügyileg támogató Nemzeti Kulturális Alapnak, a Bethlen Gábor Alapnak, Csongrád Megye Közgyűlése elnökeinek, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának. Jelen könyvünk emléket kíván állítani mindazoknak, akik civil szervezetünkben értékgyarapító és értékeket őrző munkát végeztek az elmúlt három évben, amivel hozzájárultak a honismereti mozgalom megerősödéséhez.

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA

TARTALOMJEGYZÉK

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A szerkesztő előszava	5
I. Konferenciáink előadásaiából	
<i>2013 - Mindszent, Keller Lajos Kulturális Központ - Honismeret napja</i>	
KRUZSLICZ ISTVÁN GÁBOR: Emlékezés Nagy Györgyre	7
ERDÉLYI MÓNICA VILLÓ: 1860 márciusának ifjai	11
BAGITÁNE SZÉCSÉNYI MÁRIA: „Mindszent múltját homály ne fedje”	16
TÓTH IMRÉNÉ: Gyűjteményem és kutatásaim bemutatása	20
ÁVÉD JÁNOS: Mindszent egészségügye	21
<i>2014 – Makó, József Attila Múzeum - Civil kulturális szervezetek konferenciája</i>	
BLAZOVICH LÁSZLÓ: A civil szervezetek értékhordozó szerepe	36
ŐSZ KÁROLY: A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület	37
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: Az interaktív irodalmi- és művészeti szalon	41
FÁKLYA MÁRTA: Tégy Magadért és Másokért Egyesület	44
MIKLÓS PÉTER: Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány	45
PRESZTÓCZKI ZOLTÁN: A Szeremlei Társaság lehetőségei	47

KÁROLYI ATTILA: Honismeret, civilek a piarista gimnáziumban	50
FÁBIÁNNÉ SZENCZI IBOLYA: Az Irodalomtörténeti Társaság megyei tagozata	52
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: Az Anyanyelvápolók Szövetsége helyi csoportja	63
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Honismereti-humán kör a móravárosi iskolában	66
KEMÉNY LAJOSNÉ: Pityvarosi Honismereti Baráti Kör	68
ORMOS ZSUZSANNA: Hód-Barangoló Társaság	69
VASS JÓZSEF: Civil szervezetünk szerepe Óföldreákon	70
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A Makói Honismereti Kör megújulása <i>2015 – Szeged-Temesvár - III. Anyanyelv és hagyomány konferencia</i>	72
GREZSA ISTVÁN köszöntője	74
JUHÁSZ JUDIT: „A magyarság örlelkei”	76
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA: Megnyitó köszöntő	80
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: „Nyelvében él a nemzet”	83
KOVÁTS DÁNIEL: Honismeret és anyanyelv	92
BODÓ BARNA: Honismeret – szórvány – stratégia	100
FÁBIÁNNÉ SZENCZI IBOLYA: Nyelvi megközelítés a művek elemzésében	108
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: Anyanyelvápoló körök az iskolákban	115
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Magyar iskolák együttműködése	121
FLEISZ JUDIT: Az anyanyelv és helytörténet tanításának lehetőségei Nagyváradon	129
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Első napi zárszó	134
ERDEI ILDIKÓ: Tudatos identitáslakítás a temesvári Bartók Béla Líceumban	135
KÁROLYI ATTILA: Klapka György üzenete a mának	140
DULKA ANDOR: Honismeret – hagyomány a szórványban	141
HÓDI ÉVA: Anyanyelvünk szolgálatában – a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok	146
FÁBIÁN BORBÁLA: A <i>Bácsország</i> , mint helytörténeti műhely	150
SZABÓ LAJOS: A <i>Bácsország</i> a magyar hagyományok őrzéséért	159
OLASZ ANGÉLA: A honismereti táborok, az ifjúsági akadémiák és az aradiak	161
KÖVESDINÉ PANYI ANTÓNIA: Fialatok a mesztegnyői honismereti táborokban	163
ZSOLDOS FERENC: A magyar identitás őrzése	167
KOZMA JÓZSEF: A konferencia zárszava	171

II. Honismeret és helytörténet az iskolákban

A) Regionális honismereti-helytörténeti tanári műhely

KÁROLYI ATTILA: Honismereti tanári műhely a délföldi régióban	175
SZÉLL GÁBOR: Honismereti témák a 19-20. század történelmének oktatásában	177
CSERI ANGÉLA: Anyanyelvápolás az Óbecsei Gimnáziumban	181
FAZAKAS GÁBOR: Tehetséggondozás a nagyváradi Ady Endre Líceumban	182
NAGY TIBOR: A kaponyai csata	185
MUNTEAN TIBOR: Arad épített kulturális környezete tankönyv	186
JAKAB ILONA – KOCSIK ZOLTÁN – VAJDA ATTILA: Az önazonosság tudatáról	187
MATEKOVITS MIHÁLY: Nevesített magyar iskolák Arad megyében	190
MOLNÁR TÍMEA IMOLA: Honismeret a Bánságban	192
KÁROLYI ATTILA: Szeged témahét – terepgyakorlat	194
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Helytörténeti olvasókönyvek megyénkben	196
HEGEDÚSNÉ GERA ÉVA: A drámajátékos élmények a történelemórákon	203

LINCZER JÁNOSNÉ BENKE MARGIT: Szívünk hungarikumai	206
SZÉLL GÁBOR: Batsányisok a magyarittabei Kossuth-szobor nyomában	207
SZÉLL GÁBOR: Batsányis törzsek kalandoztak Ópusztaszeren	208
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: A móravárosi iskolások a <i>Határtalanul</i> programban	209
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Dél-alföldi régiós vetélkedő	211
<i>B) Az I. világháború emlékezete kutatópályázat egyetemista pályamunkái</i>	
ENGEDI ISTVÁN PÉTER: Az I. világháború eseményei a makói sajtó tükrében	214
KISPÁL RICHÁRD: A magyarországi szerbek az I. világháborús helyi sajtóban	221
PÁLINKÓ MÁTÉ: Az I. világháború hatásai Mindszenten	231
<i>C) Megyei általános iskolai honismereti vetélkedők Csongrádon 2013-2015</i>	
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Az V. megyei honismereti verseny	235
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: „Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”	236
TÓTH MÓNIKA: Csongrádon versenyeztek a kassai alapiskola diákjai	238

III. Kutatómunkánk eredményeiből

ANTAL TAMÁS: Hírheht vádlottak a szegedi esküdtbíróóság előtt	240
MIKLÓS PÉTER: Fejezetek a németek kitelepipítése és a lakosságcsere történetéből	249
FORGÓ GÉZA: Erdei Ferenc és a tanyavilág – Makó és tanyavilága	253
BERENC SINÉ DUDÁS KATALIN: Az Alföld Néptánc Együttes fénykora	264
NAGYGYÖRGY ZOLTÁN: Nyilasy Sándor festőművész Horgos-Kamaráson	274

IV. Hagyomány és emlékezet

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Az I. Tradíció néprajzi pályázat	277
CSÜLLÖGNÉ BALOGH JUDIT: „Kézzel-szívvvel, nagyanyáink szemével”	279
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Sziójgyártók Kistelekről	285
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Szabómúzeum Szegeden	286
ELEKINÉ MACSÁNYI MELINDA: A mezőkovácsházi emlékmű	288
ENDRÉSZ ERZSÉBET: Téli honismereti esték Kiszomboron	289
KOVÁCS ILDIKÓ és társszerzői: Tóth Imréné Sebestyén Gyula-érmes	290

V. Könyvespolc

BLAZOVICH LÁSZLÓ: Szegedi egyetemi tudástár 1-8.	291
KOVÁTS DÁNIEL: Halász Péter hat évtizede a honismeret szolgálatában	296
ANTAL TAMÁS: Szeged várostörténeti atlasza	299
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Felletár–Segesváry: Szegedi fűrészés történetje	305
ERDÉLYI MÓNIKA VILLÓ: Markos Gyöngyi: Egy városrész születése	309
BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON: Európa, regionalisztika, szegedi nagytáj...	311
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: A piarista nevelés újraindulása Szegeden	316
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Miklós Péter: „A nemzet érdekeit tartva szem előtt”	318
MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS: Egy helytörténész jubileuma – két kötetben	319
MIKLÓS PÉTER: Przemysl egy évszázaddal ezelőtti ostromairól	325
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Könyv a makói labdarúgás történetéről	326
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Molnár Mária: Tápai emlékhelyek	329
KISS ÁRPÁDNÉ BODÓ BERNADETT: A móravárosi iskola emlékkönyve	330
UJSZÁSZI RÓBERT: Oppidum Csongrád 2013	332
KECSKÉS LÁSZLÓ: Iskola a város szélén	335

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: A Makói Honismereti Híradó új számai	337
VILLÁNYI PÉTER: Palásti Annuska meséi	342

VI. Honismereti események megyénkben

FORGÓ GÉZA: II. makói tudományos felolvasó ülés	345
LABÁDI LAJOS: Kiss Bálint tudományos konferencia Szentesen	346
URBANCSOK ZSOLT: Mert emlékezni kell!	352
VASS JÓZSEF: Kortárs irodalmi fesztivál	354
GEORGIAÉDES ILDIKÓ: Csongrádi levéltári szakmai nap	356
NÉMETHNÉ BALÁZS KATALIN: A jelen erőfeszítése – a jövő építése	357
MARKOS GYÖNGYI: 50 éves a Fekete István Általános Iskola	359
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Anyanyelv, hagyomány, identitás	362
Levél a Honismereti Szövetség elnökétől	366
FELLETÁR ZSOLT: Áldozatvállaló elődeinkre emlékezve	367
MARKOS GYÖNGYI: Bodrogi Sándor intarziái	369
Honismereti-helytörténeti kiállítások megyénk településein	372

VII. Egyesületünk sokszínű élete

PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Tisztelgés a temesvári példa előtt	377
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Magyar történelmi emlékek Temesváron	381
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Honismerőink Arany és Ady városaiban	385
KRÁMER ERIKA: Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium és egyesületünk	392
TÓTHNÉ FACSKÓ ZSUZSÁNNA – SZUROMI ISTVÁN: A Pedagógiai Intézet	395
BÓDI GYÖRGY: A Szegedért Alapítvány kulturális tevékenysége	396
BLAZOVICH LÁSZLÓ: A Péter László Városhelyi Történelmi Akadémiájának	398
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Emlékek a <i>Bácsország</i> indulásáról	400
PAPP ÉVA – TÁBORY JÁNOSNÉ: Az Országos Széchenyi Kör szegedi csoportja	403
PINTÉR ISTVÁN: A Vásárhelyi Történelmi Kör	406
ZEITLER ÁDÁM: Megalakult a Honismereti Szövetség Ifjúsági Tagozata	408
BÚZÁS ÁRON és társai: A mezőkövesdi Ifjúsági Honismereti Akadémián	409
GERGELYNÉ BODÓ MÁRIA: Konferencia civil szervezetek együttműködéséről	411
Tevékenységünk képes kronológiája (PLSZZS)	415
Egyesületünk kitüntetettjei (PLSZZS)	440
Egyesületünk új tagjai (PLSZZS)	446
Egyesületünk tagjai (PLSZZS)	456
PÁL LÁSZLÓNÉ SZABÓ ZSUZSANNA: Zárszó	458

Tartalomjegyzék	459
-----------------	-----